40 -
ks. jm

ROCZNIK STATYSTYCZNY KRÓLESTWA POLSKIEGO 1913

Rocznik Statystyczny Królestwa Polskiego

Rok 1913

W opracowaniu

Biura Pracy Społecznej

pod kierunkiem

WŁADYSŁAWA GRABSKIEGO.

Wydawnictwa rok pierwszy.

WARSZAWA.
Skład główny u Gebethnera i Wolffa
1914.

Cena 1.50 kop.

Ważniejsze omyłki druku w tekście.

Strona	WIERSZ	ZAMIAST	POWINNO BYĆ
3	21 od góry	335	358
3	23 od dołu	8,9%	8,7%
3	22 „ „	3.944.009 czyli 32,2%	3.641.668, czyli 30,6%
3	7 „ „	32,2%	30,6%
3	2 „ „	561.021	501.021
4	4 od góry	76,1%	78,1%
4	6 „ „	66,4%	69,4%
4	16 „ „	czyli 98,2 m. na kilometr kw.	czyli 98,4 osób na kilometr kw.
4	25 od dołu	czyli 10 razy mniej,	czyli 12,8 razy mniej
4	18 „ „	98,2	98,4
4	12 „ „	w r. 1910	w roku 1909
6	6 od góry	43,4%	47,4%
6	8 od dołu	po ukazie tolerancyjnym 17 kwietnia	po ukazie tolerancyjnym 30 (17 st. st.) kwietnia
7	4 od góry	katolików 319.857 (36% całkowitej ludn.), w r. 1909—443.400 (45,9% całk. ludności)	katolików 335.842 (35,8% całk. ludn.), w r. 1909 — 465.090 (47% całk. ludności)
7	5 „ „	czyli o 123.543 t. j. o 38,62% więcej	129.248 t. j. o 38,48% więcej
7	6 i 7 „ „	435.150 (47,5% całk. ludn.), a w 1909 r.— 356.562 (37.5% całk. ludn.), czyli ubyło 78.588, t. j. 18%	442.224 (47,1% całk. ludn.) a w r. 1909 — 358.068, (36,2% całk. ludn.), czyli ubyło 84.156, t. j. 19%
7	9 „ „	w Radzyńskim pow. było katolików w 1905 r.—33,8% ogółu ludności	w Radzyńskim pow. było katolików w 1905 r. — 30,3%
7	10 „ „	zaś w 1909 r. 81,7%	zaś w 1909 roku 84,5%
7	13 „ „	w pow. Zamojskim w 1905 r. — 61,3%, w 1909 r. — 71,5%	w pow. Zamojskim w 1905 r. — 63.6%, w 1909 r. — 73,1%
7	16 „ „	w Tomaszowskim—40,5% i 41,1%	w Tomaszowskim — 43,7% i 44,3%
7	22 od dołu	Polaków 8993,3 tysiące	Polaków 8.957,7 tysięcy
7	21 „ „	Litwinów 414,4 tys.	Litwinów 411,4 tys.
7	8 „ „	czyli 74,8% ludn. ogólnej	czyli 71,85% ludn. ogólnej
7	5 „ „	Polacy stanowili 96,07%	Polacy stanowili 91,4%
7	3 „ „	rosyjskich—22.397	rosyjskich 233.972
7	3 „ „	na Syberji 29.117	na Syberji 29.177
8	2 od góry	zaledwie 69,16% ludności katolickiej	zaledwie 69,17% ludności katolickiej
8	4 „ „	Polaków — 10.507.452 w całem państwie rosyjskiem	Polaków 10.511.978 w całem państwie rosyjskiem
8	13 „ „	było Polaków 19.288.724	było Polaków 19.293.370
9	6 „ „	w roku 1897—3,34%	w roku 1897 — 3,30%
9	7 „ „	liczbę litwinów oznaczyć na 426.797	liczbę Litwinów oznaczyć na 411.421
9	15 od dołu	w r. 1897 wielkorusów 99.970	w r. 1897 wielkorusów 100.001
11	3 od góry	po żydowsku 13,71%	po żydowsku 13,48%
11	4 „ „	w r. 1908 wynosił 12,9%	w r. 1908 wynosił 12,9‰

W tablicach.

Strona	Tablica	Rubryka	Wiersz	ZAMIAST	POWINNO BYĆ
16	I	8	2 od góry	22	13
„	„	10	„	179	142
„	„	11	„	4.438	3.644
„	„	12	„	7.111	5.107
19	III	6	1 „	21.911.453	21.937.117
„	„	„	3 „	21.614.084	21.639.749
„	„	„	4 „	1.971.635	1.975.136
„	„	„	5 „	22.536	26.037
20	„	„	17 od dołu	1.719.493	1.721.153
„	„	„	16 „	15.917	17.578
21	„	„	5 „	2.909.504	2.913.077
„	„	„	4 „	39.095	42.668
23	„	„	20 od góry	1.737.754	1.738.045
„	„	„	21 „	23.633	23.923
24	„	„	13 „	2.136.117	2.138.661
„	„	„	14 „	41.103	43.646
25	„	„	5 od dołu	1.642.802	1.646.331
„	„	„	4 „	19.186	22.716
27	„	„	1 od góry	2.166.952	2.167.404
„	„	„	2 „	15.907	16.358
28	„	„	28 od dołu	2.500.770	2.500.853
„	„	„	27 „	51.225	51.307
30	„	„	1 od góry	2.140.662	2.145.527
31	„	„	1 „	2.978.836	2.990.934
„	„	„	2 „	32.730	37.429
„	„	„	4 „	6.927	7.398
63	XV	13	1 „	16,1	16,5‰
„	XVa	12	10 „	16,1	16,5‰
90	I	2	7 „	2.813.075	2.913.077
125	I	odsyłacz *)	„	*) W tem 15.664 m.	*) W tem 25.664 m.

Rocznik Statystyczny Królestwa Polskiego

Rok 1913

W opracowaniu

Biura Pracy Społecznej

pod kierunkiem

WŁADYSŁAWA GRABSKIEGO

P.Y.S.
Nr. inw. 1481.

Wydawnictwa rok pierwszy.

WARSZAWA.
Skład główny u Gebethnera i Wolffa
1914.

Cena 1.50. kop.

Wydano z dubletów
Bibl. Uniw. w Łodzi

D-33/89

F V

102721

541 c

BIBLIOTEKA
Państw. Instytutu
Kultury Wsi
Katal. Nr.
Inwent. Nr. 1299

D 138/72

DRUK PIOTRA LASKAUERA W WARSZAWIE.

SPIS DZIAŁÓW.

		Str.
Przedmowa		V
Wstęp		VII
A. Wykaz alfabetyczny źródeł Rocznika Statystycznego Królestwa Polskiego		XI
B. Źródła poszczególnych działów		XX
Spis rzeczy		XXV
Dział I.	Powierzchnia i ludność	1
„ II.	Ludność rolna, zarobki, wychodztwo i emigracja	64
„ III.	Własność rolna	83
„ IV.	Produkcja rolna	118
„ V.	Przemysł	143
„ VI.	Handel	169
„ VII.	Kredyt	184
„ VIII.	Budowle i pożary	194
„ IX.	Drogi	209
„ X.	Skarbowość	217
„ XI.	Gospodarstwo miejskie	259
„ XII.	Zdrowotność publiczna	285
„ XIII.	Szkolnictwo	298
Spis alfabetyczny przedmiotów		334

Przedmowa.

Praca niniejsza zainicjowana i przeprowadzona została pod kierunkiem p. Władysława Grabskiego, prezesa Sekcji Społeczno-Ekonomicznej Biura Pracy Społecznej.

Pierwszą myśl opracowania i wydania Rocznika Statystycznego Królestwa Polskiego powziął p. Grabski już przed kilku laty i przedstawił na posiedzeniu Tow. Naukowego Warszawskiego dn. 15 kwietnia r. 1909. Wszakże dopiero w roku zeszłym myśl ta została urzeczywistniona dzięki zorganizowaniu pracy nad wydawnictwem rzeczonem w specjalnie utworzonym w tym celu wydziale statystycznym Biura Pracy Społecznej.

Praca nasza, „Rocznik Statystyczny“, dochodzi do skutku dzięki temu, że Kasa Pomocy dla osób, pracujących na polu naukowem im. D-ra Józefa Mianowskiego, udzieliła p. Władysławowi Grabskiemu, kierownikowi „Rocznika“, znacznej zapomogi pieniężnej na pokrycie kosztów opracowania i wydania tej pracy.

Głównymi współpracownikami Rocznika byli stali członkowie Biura Pracy Społecznej dr. Wacław Babiński, Adam Zakrzewski i dr. Marja Zawadzka, oraz Artur Szczuka i inni.

Biuro Pracy Społecznej.

Warszawa, w Styczniu 1914 r.

WSTĘP.

Wydając Rocznik Statystyczny Królestwa Polskiego, mamy na celu zebranie i zestawienie główniejszych danych statystycznych, dotyczących naszego kraju na wzór Roczników statystycznych, które w różnych krajach ukazują się od lat wielu.

We wszystkich innych krajach roczniki statystyczne wydają rządowe organy statystyczne. Rocznik Statystyczny Królestwa Polskiego jest wydany dzięki skupieniu i zorganizowaniu pracy nad zebraniem i ułożeniem danych w „Biurze Pracy Społecznej".

Wydawnictwo nasze ma się ukazywać co rok. W pierwszym naszym Roczniku statystycznym pomieściliśmy te dane, które w ciągu 1913 roku były możliwe do zebrania i opracowania. Roczniki zawierają zwykle dane, poprzedzające rok, który jest w ich tytule zaznaczony. Rok w tytule oznacza, że dane, które on zawiera nie przekraczają roku tytułowego. Rok wydania jest jeszcze późniejszy ze względu na czas potrzebny do opracowania materjałów. Rocznik statystyczny Rosji 1912 roku, zawiera dane, odnoszące się do 1911 r., wyszedł zaś w roku 1913. To samo stosuje się do Rocznika Niemiec oraz do innych tego rodzaju wydawnictw.

W następnym Roczniku uwzględnimy dane, które się ukazały w końcu 1913 r. i w ciągu 1914 roku.

Rocznik nasz zawiera cały szereg danych i zestawień statystycznych z lat dawniejszych (w okresie ostatnich lat pięciu, dziesięciu a również i w dłuższych odstępach czasu). W następnych rocznikach dane retrospektywne będą również uwzględniane, ale nie będą powtarzane w całej rozciągłości, lecz w skróceniu; podawane też będą

dane retrospektywne, odnoszące się do nowych przedmiotów. W ten sposób Rocznik 1913 staje się podstawowym dla całego szeregu następnych, szczególnie w działach, które znalazły w nim szersze uwzględnienie, jako to: I, II, III, IV, X i XIII.

W wydawnictwie naszem staraliśmy się zebrać wszystkie ważniejsze dane statystyczne urzędowe, dotyczące Królestwa Polskiego. Dane instytucji prywatnych oraz prywatne ankiety zostały uwzględnienione, gdy obejmowały wszystkie miejscowości kraju i były dostatecznie szczegółowe (patrz rozdziały V i VII).

Główne dane urzędowe, tyczące się Królestwa Polskiego, są podawane w Rocznikach statystycznych Rosji; koniecznem jednak było w naszem wydawnictwie znacznie rozszerzyć zakres przedmiotów rocznika statystyki urzędowej ogólno państwowej i sięgać w tym celu do wielu innych źródeł.

Po za Rocznikiem statystycznym Rosji obfite dane statystyczne, z podziałem szczegółowym na powiaty, gminy i miasta, znajdują się w licznych tomach Prac Warszawskiego Komitetu Statystycznego.

Prace Centralnego Komitetu Statystycznego, wydawnictwa perjodyczne oddziału Statystycznego Ministerjum Rolnictwa, wydawnictwa głównych departamentów Ministerjum Finansów: podatków bezpośrednich, dróg żelaznych, komór celnych, kredytu publicznego, wydawnictwa Ministerjum Handlu i Przemysłu, Inspekcji Fabrycznej, specjalne wydawnictwa Ministerjum Oświaty, Sprawozdanie Kontroli państwowej, dane statystyczne zawarte w etatach budżetowych i w objaśnieniach dołączanych do nich przez prawie każdy departament, dane zbierane dla objaśnienia poszczególnych projektów praw, sprawozdania zarządów miast, gubernatorów, banków, towarzystw i stowarzyszeń, szkół etc., wszystko to przedstawia ogrom materjałów, w których znajduje się wiele danych, tyczących się Królestwa lub takich, które mogą być przedmiotem zestawień ze stosunkami w naszym kraju. Staraliśmy się spożytkować w Roczniku wszystkie te źródła i wybrać z nich wszystko to, co posiada większe znaczenie dla Królestwa.

W Roczniku naszym ułożyliśmy cały materjał statystyczny podług działów obejmujących szereg głównych dziedzin życia kraju. Brakuje w nim jeszcze działów: meteorologji, sądownictwa, stowarzyszeń, stosunków robotniczych i niektórych innych. W miarę możności w następnych rocznikach działy te będą uzupełniane.

Każdy dział naszego Rocznika poprzedzony jest tekstem, mającym na celu uwydatnienie ważniejszych cyfr, podanych w tablicach, przez ich wyłożenie systematyczne. W tekście podawaliśmy też cyfry, których w tablicach niema, o ile cyfry te odnoszą się do lat późniejszych, niż w tablicach. Podawaliśmy również w tekście porównanie z danemi, tyczącemi się Rosji Europejskiej z jednej strony, zaś Galicji i Poznańskiego z drugiej, oraz z danemi, odnoszącemi się do innych państw. Porównanie takie nie zostało we wszystkich działach przeprowadzone, co będzie w miarę możności uzupełnione w następnych Rocznikach.

Porównanie z Galicją i Poznańskiem jest utrudnione z powodu braku odpowiednich wydawnictw dla każdego z tych krajów. Brak Rocznika zastępuje dla Galicji „Podręcznik Statystyki Galicji“ wydawany co lat parę przez Krajowe Biuro Statystyczne.

Bardziej szczegółowe i obszerne zbiory danych statystycznych w latach dawniejszych znajdujemy dla Królestwa w wydawnictwach następujących:

Rodecki Fr. „Obraz Jeograficzno-Statystyczny Królestwa Polskiego“—Warszawa, 1830.

Wolski L. „Wiadomości Statystyczne“ (w kalendarzu Obserwatorjum Astronomicznego).—Warszawa, 1859, 1860, 1861.

Załęski W. „Statystyka porównawcza Królestwa Polskiego“—Warszawa 1876.

Załęski W. „Królestwo Polskie pod względem statystycznym“. 2 tomy — Warszawa, 1900, 1901.

Załęski W. „Ze Statystyki Porównawczej Królestwa Polskiego. Ludność i Rolnictwo“. Warszawa. 1908.

Przy opracowaniu naszego Rocznika rozporządzaliśmy materjałem bardzo obfitym; pragnąc materjał ten zużytkować, wypadło bardzo ściśle przestrzegać naczelnych zasad wszystkich Roczników statystycznych — zwięzłości i kondensacji. W tym celu unikaliśmy rubryk pustych, przerw w druku, jako zajmujących zbyt dużo miejsca i rozstrzeliwujących uwagę wzrokową; unikaliśmy również przenoszenia tablic, poświęconych danemu tematowi, na cały szereg stronic. Z tego wynikła konieczność stosowania nieraz druku bardzo ścisłego, prawie

wcale lub mało używanego w innych tego rodzaju wydawnictwach.

Opierając się w naszem wydawnictwie głównie na źródłach urzędowych, zupełnie pomijaliśmy podawanie cyfr i danych, wyraźnie i zasadniczo błędnych; cyfry zaś niedokładne i wątpliwe, zaopatrzyliśmy w uwagi w odnośnikach i tekstach. Błędy szczegółowe w danych urzędowych oraz niezgodność sumy z jej częściami składowemi zostały przez nas w odnośnikach zaznaczone.

Korekta pierwszego Rocznika była wyjątkowo trudna, gdyż stanowiła nowy zupełnie rodzaj pracy, wymagającej drobiazgowej niezmiernie uwagi, by osiągnąć jednolitość układu i zgodność każdej pozycji. Skutkiem tego w Roczniku zauważyliśmy po korekcie dość dużo jeszcze błędów drukarskich. Ważniejsze z nich prostujemy w oddzielnym wykazie.

Będziemy bardzo wdzięczni tym, którzy wykażą nam nietylko błędy drukarskie, lecz również i niedokładności w zestawieniach cyfrowych. W miarę wydawania rok po roku Rocznika Statystycznego układ jego będzie mógł się doskonalić.

Na pierwszym naszym Roczniku odbić się musiało to, że wydawnictwo jego podjęte zostało bez poprzedniego przygotowania właściwego personelu i bez wyrobienia poglądowej metody pracy. Trudności, stąd wynikające, maleć będą w miarę jak wydawanie Roczników z roku na rok powtarzać się będzie.

Ponieważ nadaliśmy naszemu Rocznikowi charakter wydawnictwa o typie nieco odrębnym od innych tego rodzaju wydawnictw zagranicznych, pragnąc wprowadzić do jego układu pewne udoskonalenia, więc nie mogliśmy metody pracy oprzeć na prostem naśladowaniu cudzych wzorów i musieliśmy wytwarzać ją sami w miarę układu samego Rocznika. Plan naszej pracy był przedstawiony do rozważania Komisji Statystycznej w Biurze Pracy Społecznej, w stadjum początkowem opracowywania naszego wydawnictwa w początkach 1913 r. Szczegółowe jednak rozważenie krytyczne samego układu przez komisję statystyczną stało się możliwe dopiero teraz, po wydaniu pierwszego Rocznika. W następnym przeto Roczniku będziemy mogli skorzystać z bardziej szczegółowych uwag krytycznych, które niewątpliwie pozwolą nam wprowadzić potrzebne udoskonalenia.

Władysław Grabski.

A. Wykaz alfabetyczny źródeł „Rocznika Statystycznego Królestwa Polskiego".

a) w języku polskim.

Babiński W. Dr. Obraz porównawczy budżetów m. Warszawy za r. 1890—1913. Warszawa 1913.

Bujak Fr. Prof. Dr. Galicja. Lwów—Warszawa — t. I 1908, t. II 1910.

Buzek J. Prof. D-r. Historja polityki narodowościowej rządu pruskiego wobec Polaków od traktatów Wiedeńskich do ustaw wyjątkowych z r. 1908. Lwów 1909 r.

Caspari Emil. Przemysł cukrowniczy w Król. Polskiem (Ekonomista t. IV r. 1912).

Dutlinger E. Instytucje Finansowe w r. 1910. (Bibl. Handlowa № 7) Warszawa 1911 r.

Grabski Wł. Historja Towarzystwa Rolniczego 1858 — 1861. 2 t. Warszawa 1904.

„ „ Materjały w sprawie włościańskiej. Warszawa, t. I r. 1907 t. II — 1910.

„ „ Komasacja i praca kulturalna u nas. Warszawa 1912.

„ „ Bilans Królestwa Polskiego w finansach Państwa Rosyjskiego. Warszawa 1909.

Grzegorzewski Marjan: Reforma Kas Gminnych pożyczkowo-oszczędnościowych w Krolestwie Polskiem. Kielce 1907.

J. A. Zmiana własności ziemskiej w gub. Kijowskiej od r. 1861—1900. Kraków 1912.

Kirkor-Kiedroniowa Zofja. Włościanie i ich sprawa w dobie organizacyjnej i Konstytucyjnej Królestwa Polskiego. Kraków. Nakł. Akademji Umiejętności. 1912.

Maciesza Al. D-r. Atlas Statystyczny Królestwa Polskiego. Zobrazowanie poglądowe stanu zaludnienia, warunków zdrowotnych, oświaty, stosunków rolnych i stanu ludności robotniczej w Królestwie. Rysunki wykonał K. Obuchowski.—Drukarnia K. Miecznikowskiego. Litografja J. Sommeringa. Płock 1907.

Nestorowicz M. Wł. Stan dróg Kołowych w Królestwie Polskiem. Nakł. Centr. Tow. Rolniczego. Warszawa 1913.

Pietkiewicz Zenon: Stan przemysłu w Król. Polskiem według danych z r. 1910 — zawartych w VIII Roczniku „Przemysłu i Handlu Królestwa Polskiego". Warszawa 1912.

Podręcznik Statystyki Galicji — wyd. przez Wydział Krajowy, pod redakcją T. Pilata, 2 części, wyd. VIII 1904 — wyd. IX r. 1913.

Przemysł Krajowy — r. 1913 № 4 (2-tygodnik wychodzący w Warszawie pod red. J. Błeszyńskiego).

Rocznik Komisji Współdzielczej za lata 1910 i 1911 — Warszawa 1912.

Rodecki Fr. Dr. Med. Uniw. Krakowskiego. Obraz Jeograficzno-Statystyczny Królestwa Polskiego. Warszawa. Nakł. Autora—w drukarni Antoniego Gałęzowskiego. 1830.

Spett J. Inżynier. Starszy Komisarz budowy kolei państwowych. Mapa rozsiedlenia ludności Polskiej w Galicji — z dodatkiem statystycznym. Lwów 1910. Nakład księgarni Polskiej B. Połonieckiego.

Sprawozdanie Banku dla Handlu i Przemysłu w Warszawie r. 1912.
" " Dyskontowego w Warszawie — 1912.
" " Handlowego w Łodzi — 1912.
" " Handlowego w Warszawie — 1912.
" " Krajowego dla Galicji i Lodomerji z W. Ks. Krakowskiem — 1911.
" " Kupieckiego w Łodzi — 1911.
" " Przemysłowego w Warszawie — 1912.
" Komitetu Giełdowego Łódzkiego — 1912.
" " " Warszawskiego — 1910, 1911.
" Związku Spółek Zarobkowych i Gospodarczych w W. Ks. Poznańskiem i Prusach Zachodnich, za r. 1911. Poznań 1912.
" Towarzystw Kredytowych Miejskich.
" Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego, Dyrekcji Głównej — Warszawa 1913.

Wasiutyński B. Ludność Żydowska w Król. Polskiem (Ekonomista).

Wiadomości Statystyczne o Stosunkach Krajowych, wydawane przez Krajowe Biuro Statystyczne pod red. Prof. D-ra T. Pilata, t. XXIII, zeszyt III: Podatki bezpośrednie w Galicji przypisane na r. 1910 — zestawił D-r M. Nadobnik. Lwów 1912.

Wolski Ludwik: Wiadomości statystyczne. (w Kalendarzu wydawanym przez Warszawskie Obserwatorjum Astronomiczne r. 1859, 1860, 1861).

Załęski Witold: Statystyka porównawcza Królestwa Polskiego Warszawa, 1876.
" " Królestwo Polskie pod względem statystycznym. Warszawa — cz. I — 1900, cz. — II 1901.
" " Z statystyki porównawczej Królestwa Polskiego. Ludność i Rolnictwo. Warszawa. 1988.

Żukowski Wł. Wydatki Państwowe w Królestwie Polskiem — Warszawa 1910.

b) w językach obcych.

Skróty w tłomaczeniu polskiem:	Właściwe brzmienie tytułów.
Aneks do rządowego proj. ust. samorząd. ziemsk. w 6 gub. Zach.	Министерство Внутреннихъ Дѣлъ 20 Янв. 1910 г. Въ Государственную Думу. О примѣненіи Положенія о земскихъ учрежденіяхъ 12 іюня 1890 г. къ губерніямъ: Витебской, Волынской, Кіевской, Минской, Могилевской и Подольской. Приложеніе: 3. Статистическія матеріалы по 9 западнымъ губерніямъ.
Budżety Miast w 1909 r.	Роспись расходовъ и доходовъ городовъ.
Conrad: Statystyka.	Conrad J. Prof. D-r. Grundriss zum Studium der politischen Oekonomie. IV Teil: Statistik—Jena 1913.
Handel Zewn. Rosji.	Внѣшняя торговля. По даннымъ Департамента Таможенныхъ Сборовъ.
Juraschek: Tabl. Geogr.-Stat.	Otto Hübners Geographisch-Statistische Tabellen aller Länder der Erde. Fortgeführt und ausgestaltet von Dr. Franz von Juraschek, weiland Praesidenten der K. K. Oesterreichischen statistischen Zentral-Kommission. 61 Ausgabe für das Jahr 1912.
Memorjał Min. Fin.	Объяснительная записка Министра Финансовъ къ проекту Государственной росписи доходовъ и расходовъ на 1914 г. С.-Петербургъ 1913.
Ogól. Zbiór Rezult. Spisu Jedn. 1897 r.	Общій Сводъ по Имперіи результатовъ разработки данныхъ первой всеобщей переписи населенія, произведенной 28 Января 1897 г. С. Петербургъ — 1905

Pierwszy Spis Ludn. 1897 (dla każdej gubernji osobny zeszyt).

Первая Всеобщая Перепись Населенія Россійской Имперіи 28 Января 1897 г. Изданіе Центральнаго Статистическаго Комитета Министерства Внутреннихъ Дѣлъ Подъ ред. И. А. Тройницкаго. С. Петербургъ — 1903-5.

Prace Warsz. Kom. Statystycznego.

Труды Варшавскаго Статистическаго Комитета. Выпускъ III. Состояніе Населенія въ десяти губерніяхъ Царства Польскаго къ 1-му января 1890 года. Постоянное населеніе русское и иностранное. Все наличное населеніе. Распредѣленіе населенія по вѣроисповѣданіямъ. Плотность населенія. Варшава. 1890.

Выпускъ XI. Состояніе Населенія въ десяти губерніяхъ Царства Польскаго къ 1-му января 1893 года. Наличное населеніе, постоянное, непостоянное и иностранцы. Вѣроисповѣдный составъ. Плотность населенія по отдѣльнымъ гминамъ. Варшава 1894.

Выпускъ XV. Поземельная Собственность въ десяти губерніяхъ Царства Польскаго за 1874 тодъ. Варшава 1898.

Выпускъ XVIII. Статистика коневодства и скотоводства въ десяти губерніяхъ Царства Польскаго въ 1870—1899 гг. Варшава 1901.

Выпускъ XIX. Статистика выхода рабочихъ за границу съ 1900 по 1903 г. Причины его и вліяніе на благосостояніе сельскаго населенія въ краѣ. Варшава 1902/3.

Выпускъ XXI Статистика землевладѣнія крестьянскаго, мелкошляхетскаго, посадскаго и др. въ губерніяхъ Царства Польскаго къ началу 1904 г. Отчетъ о ходѣ и послѣдствіяхъ статистическихъ работъ въ губ. Царства Польскаго за 1904 годъ. Варшава 1905.

Выпускъ XXII. Отчетъ за 1905 годъ. Экономическое и культурное развитіе Царства Польскаго за сорокъ лѣтъ, 1864—1904. Ростъ населенія, ростъ городовъ, развитіе торговли и фабрично-заводской промышленности, развитіе землевладѣнія и сельскаго хозяйства, развитіе грамотности и учебнаго дѣла. — Свѣдѣнія о призывныхъ за 25 лѣтъ. Статистика эмиграціи за

пятнадцать лѣтъ и выходъ рабочихъ на заработки. Варшава 1906.

Выпускъ XXIII. Состояніе населенія въ десяти губерніяхъ Царства Польскаго къ 1-му января 1905 г. Постоянное и непостоянное наличное населеніе. Распредѣленіе населенія по вѣроисповѣданіямъ. Плотность населенія и т. п. Варшава 1906.

Выпускъ XXIV. Движеніе населенія въ десяти губерніяхъ Царства Польскаго за 1904 годъ. Браки, рождемость, смертность, приростъ населенія къ 1-му января 1905 года. Отчетъ за I ое полугодіе 1906 г. Поземельная собственность и доходы городовъ. Дворская и крестьянская поземельная собственность. Сервитуты и проч. Варшава 1906.

Выпускъ XXV. Аграрный Вопросъ въ 10 губ. Царства Польскаго. Частное землевладѣніе за 1901—1906 г. Варшава 1906.

Выпускъ XXVI. Населеніе десяти губерній Царства Польскаго въ 1906 году. Ростъ населенія за 90 лѣтъ 1816—1906. Варшава 1906.

Выпускъ XXVIII. Народное образованіе въ десяти губерніяхъ Царства Польскаго за девяносто лѣтъ съ 1815 по 1906 г. Его успѣхи и развитіе за послѣднее сорокалѣтіе. Низшія, среднія и высшія школы. Университетъ. Варшава 1906.

Выпускъ XXX. Аграрный вопросъ въ 10 губерніяхъ Царства Польскаго. Частное землевладѣніе за 1901—1906 годы. II. Частная поземельная собственность къ началу 1907 года. Размѣры ея. Сервитуты и черезполосность. Арендныя отношенія. Урожай 1906 года. Гминныя сберегательныя кассы Варшава 1906.

Выпускъ XXXIV. Земля и ея собственники въ 10 губерніяхъ Царства Польскаго въ 1907 году. Распредѣленіе всей поземельной собственности въ Привислинскомъ краѣ по угодіямъ и по роду владѣнія. Варшава 1903.

Выпускъ XXXV. Десять губерній Царства Польскаго въ цифрахъ. Населеніе. Землевладѣніе. Промышленность. Просвѣщеніе. Нравственность и проч. Отчетъ за 1907 годъ. Краткій

Ежегодникъ Привислинскаго края за 1907 годъ. Варшава 1908.

Выпускъ XXXVI. Коневодство и скотоводство въ 10 губерніяхъ Царства Польскаго въ 1907 году. Варшава 1908.

Выпускъ XXXIX. Томъ I. Состояніе Населенія въ 10 губерніяхъ Царства Польскаго къ 1-му января 1909 года. Движеніе населенія за 1908 годъ. Выходъ рабочихъ на временные заработки въ 1908 году. Эмиграція и выселеніе изъ 10 ти губерній Царства Польскаго въ 1908 году. Отчетъ о ходѣ и послѣдствіяхъ работъ Варшавскаго Статистическаго Комитета въ 1908 году. Варшава 1900.

Выпускъ XXXIX. Томъ II. Землевладѣнія въ 10-ти губерніяхъ Царства Польскаго въ 1909 г. Варшава 1912.

Przeciętne Zasiewy i Zbiory zbóż. — Средній Посѣвъ и Средній Сборъ Зерновыхъ Хлѣбовъ и Картофеля за пятилѣтіе 1895—1900 г. г. Изданіе Центральнаго Статистическаго Комитета Министерства Внутренныхъ Дѣлъ. — С. Петербургъ 1912.

Przegląd statyst. m. Warszawy — Обзоръ г. Варшавы за 1911 годъ.

Rocznik Dep. Leśnego. — Ежегодникъ Лѣсного Департамента. Главное Управленіе Землеустройства и Земледѣлія. Лѣсной Департаментъ. С. Петербургъ.

Rocznik Min. Fin. — Ежегодникъ Министерства Финансовъ. — С. Петербургъ.

Rocznik Statystyczny. — Статистическій Ежегодникъ на г. . . . Совѣтъ Съѣздовъ Представителей Промышленности и Торговли.

Rocznik Statystyczny Austrji: — Oesterreichisches Statistisches Handbuch für die im Reichsrate Vertretenen Königreiche u. Länder. Herausgegeben von der K. K. Statistischen Zentralkommission. 1911 — Wien 1912.

Rocznik Statystyczny miast niemieckich. — Statistisches Jahrbuch Deutscher Staedte. Herausgegeben von Prof. Dr. Neefe, Direktor des Statistischen Amts der Stadt Breslau. Breslau . . . .

Rocznik Statystyczny Niemiec. — Statistisches Jahrbuch für das Deutsche Reich. Herausgegeben von Kaiserlichen Statistischen Amte. — Berlin.

Rocznik Statystyczny Pruski. — Statistischen Jahrbuch für den Preussischen Staat Herausgegeben vom Königlichen Statistischen Landesamt — Berlin.

Rocznik Statystyczny Rosji. — Статистическій Ежегодникъ Россіи. — Изданіе Центральнаго Статистическаго Комитета Министерства Внутренныхъ Дѣлъ. С. Петербургъ.

Ruppin — Żydzi Współcz. — Ruppin Arthur Dr. Die Juden der Gegenwart. Eine sozialwissenschaftliche Studie. — Judischer Verlag G. M. G. H. — Koeln und Leipzig 1911.

Spis jednodn. szkół początkowych. — Предварительныя свѣдѣнія о числѣ школъ, учащихъ въ нихъ и учащихся, съ показаніемъ собственныхъ и наемныхъ помѣщеній и общаго расхода на содержаніе школъ, по матеріаламъ переписи 18-го января 1911 г. полученнымъ до 30-го апрѣля.

Sprawozd. Banku Włościańskiego. — Отчетъ Крестьянскаго Поземельнаго Банка за годъ ... С. Петербургъ.

Sprawozd. Kontroli Państwa. — Приложенія къ Отчету Государственнаго Контроля по исполненію Государственной Росписи и Финансовыхъ смѣтъ за ... г. С. Петербургъ.

Spraw. med.-stat. — Medizinal-Statistische Mittelungen aus dem Kaiserlichen Gesundheitsamte. Berlin 1913.

Spraw. Min. Ośw. — Смѣта Министерства Народнаго Просвѣщенія — 1913 г.

Spraw. o stanie zdrowia publicznego. — Отчетъ о состояніи Народнаго Здравія и организаціи врачебной помощи въ Россіи за 1910 г. Управленіе главнаго Врачебнаго Инспектора Министерства Внутренныхъ Дѣлъ. С. Петербургъ 1912.

Spraw. Warsz. Komitetu Rejon. Kolejowego. — Варшавскій Порайонный Комитетъ по регулированію массовыхъ перевозокъ грузовъ по желѣзнымъ дорогамъ. Журналъ № . . . засѣданія очередной сессіи Комитета. М. П. С. Варшава.

Spraw. Warsz. Okr. Naukowego za r. 1912. — Отчетъ о состояніи учебныхъ заведеній Варшавскаго Учебпаго Округа за 1912 года. Варшава 1913.

Stat. Kor. — Statistische Korrespondenz. Verlag des Königlichen Statistischen Landesamt zu Berlin.

Statystyka Pożarów. — Статистика Пожаровъ въ Россійской Имперіи за 1895—1910 гг. часть I. 63 губ. Европейской

Uniwersytet Warszawski BIBLIOTEKA Wydz. Hum. Filia
10721

	Россіи. Изданіе Центральнаго Комитета Министерства Внутренныхъ Дѣлъ. С.-Петербургъ 1912.
Statystyka przemysłu opł. akcyzę.	Статистика Производствъ Облагаемыхъ Акцизомъ за г. ... С.-Петербургъ.
Statyst. szkół pocz. w 1904 r.	Статистическія Свѣдѣнія по начальному образованію за 1904 г. Приложеніе къ представленію Министерства Народнаго Просвѣщенія о введеніи всеобщаго обученія въ Россійской Имперіи С.-Петербургъ 1906.
Ubezpieczenia Wzajemne.	Взаимное Страхованіе строеній отъ огня въ губерніяхъ Царства Польскаго 1901—1910 г. г. Прибавленіе къ отчету за 1910 г. Варшава 1912.
Wiadom. o liczbie właścicieli nieruchomości (Aneks do projektu samorządu miejskiego).	Свѣдѣнія о числѣ владѣльцевъ недвижимыхъ имуществъ въ городахъ губерній Царства Польскаго съ распредѣленіемъ ихъ по стоимости имущества и по національностямъ. Составлено въ главномъ Управленіи по дѣламъ мѣстнаго хозяйства.
Wiad. Stat. o nauczaniu początkowem.	Статистическія свѣдѣнія по начальному образованію въ Россійской Имперіи. — Министерство Народнаго Просвѣщенія. С-Петербургъ. ...
Wiad. Stat. o szkołach Min. Handlu.	Статистическія Свѣдѣнія о состояніи Учебныхъ Заведеній, подвѣдомственныхъ Учебному Отдѣлу Министерства Торговли и Промышленности. Изд. Учебнаго Отдѣла. С-Петербургъ г. ...
Wykaz Stypendjów.	Указатель пожертвованныхъ капиталовъ по Министерству Народнаго Просвѣщенія. С-Петербургъ 1912.
Załącznik Nr. 14a i 15 do projektu prawa o parcelacji majoratów, wniesionego do III Izby Państwowej.	Объ измѣненіи и дополненіи временныхъ правилъ 21 Окт. 1906 г. Въ Государственную Думу 16 Дек. 1909 г. О разрѣшеніи владѣльцамъ маіоратныхъ и подуховныхъ имѣній отчуждать крестьянамъ участки изъ состава принадлежащихъ имъ имѣній. Вѣдомость о подуховныхъ и маіоратныхъ имѣній.
Załącznik tekstu do prawa o wyodrębnieniu Chełmszczyzny.	О выдѣленіи изъ состава губерній Царства Польскаго восточныхъ частей Люблинской и Сѣдлецкой губерній, съ образованіемъ изъ нихъ особой Холмской губерніи. (Представленіе Министерства Внутреннихъ Дѣлъ, по Департаменту Общихъ Дѣлъ, отъ 24 апрѣля 1909 г. № 1363). Приложеніе: Русское, Польское, Православное, Католическое населеніе, проживающее на территоріи, выдѣляемой въ составъ Холмской губерніи.
Zbiór Wiad. statyst.-ekonom. rolniczych.	Сборникъ статистическо - экономическихъ свѣдѣній по сельскому хозяйству Россіи и Иностранныхъ Государствъ. Г. У. З. и З. Отдѣлъ Сельской Экономіи и Сельскохозяйственной Статистики. С-Петербургъ.
Zestawienie Bilansów Banków akc. handlowych.	Сводный балансъ акціонерныхъ банковъ коммерческаго кредита.

B. Źródła poszczególnych działów.

Dział I. Powierzchnia i ludność.

Pr. W. K. St. — Zeszyt III, XI, XXIII, XXIV, XXVI i XXXIX 2 tomy.
Pierwszy Spis Jednodniowy ludności państwa Rosyjskiego 1897 r.
Ogólny Zbiór Rezultatów Spisu Jednodniowego 1897 r.
Rocznik Stat. Rosji, 1910 1911. Dział I i II.
Kirkor-Kiedroniowa Z. Włościanie i ich sprawa.
Maciesza Al. D-r. Atlas Stat. Król. Polskiego.
Rodecki Fr. Obraz Jeograficzno-Statystyczny Król. Pols.
Wolski L. Wiadomości Statystyczne.
Wasiutyński B. Ludność Żydowska w Królestwie Polskiem.
Podręcznik Stat. Galicji. 1904. 1913.
Rocznik Stat. Austrji 1911.
Spett J. Mapa rozsiedlenia ludności polskiej w Galicji.
Rocznik Statystyczny państwa Niemieckiego.
„ „ „ Pruskiego.
Conrad J. Prof. D-r. Statystyka.
Juraschek Fr. D-r. Tablice Geograficzno-Statystyczne wszystkich krajów.
Ruppin Ar. D-r. Żydzi współcześni.

Dział II. Ludność rolna, zarobki, wychodztwo i emigracja.

Pr. W. K. St. Zeszyt XIX, XXI, XXII, XXV i XXXIX t. I-szy.
Zbiór Wiad. Stat. Ekon. r. 1912 i 1913.

Grabski Wł. Materjały w sprawie włościańskiej.
Bujak Fr. Galicja t. I.
Rocznik Stat. Państwa Niemieckiego r. 1913.

Dział III. Własność rolna.

Pr. W. K. St. Zeszyt XXI, XXV, XXX, XXXIX t. 2-gi.
Zbiór Wiad. St.-ek. rolniczych r. 1912 i 1913.
Aneks do rządowego projektu Samorz. Ziemsk. w 6 gub. Zachodnich.
„ „ „ prawa o Komasacji.
„ „ „ № 14a i 15 do proj. prawa o parcelacji majoratów wniesionego do III Izby Państwowej.
Rocznik Dep. Leśnego r. 1910 t. 2-gi.
Sprawozdanie Banku Włościańskiego za r. 1911.
Ubezpieczenia Wzajemne Bud. od ognia w Król. Pols. 1901—1910.
Sprawozdanie Dyrekcji Głównej Tow. Kred. Ziem. za I-sze półrocze 1912 r.
Grabski Wł. Komasacja i praca kulturalna u nas.
I. A. Zmiana własności ziemskiej w g. Kijowskiej 1861—1900.
Bujak Fr. Galicja t. I.
Buzek J. Polityka narodowościowa rządu pruskiego wobec Polaków.

Dział IV. Produkcja Rolna.

Pr. W. K. St. Zeszyt XV, XXXIV, XXXV, XXXVI i XXXIX t. 2-gi.
Rocznik St. Rosji. 1911. Dz. VII.
„ Departamentu Leśnego 1910 t. 2-gi.
Zbiór Wiad. St.-Ek. roln. r. 1912 i 1913.
Rocznik Statystyczny 1913.
Grabski Wł. Hist. Tow. Rolniczego T. I.
Podręcznik Stat. Galicji t. I 1913.
Rocznik Stat. Państwa Niemieckiego. 1913.
„ „ pruski. 1912.

Dział V. Przemysł.

Rocznik Stat. Rosji—r. 1910.
„ Min. Fin. r. 1909, 1910, 1911, 1912.
Memorjał Ministra Fin. z dn. 1 Kwietnia 1910 r. № 1645.

Stat. Przemysłu opłacającego akcyzę r. 1910.
Rocznik Statystyczny r. 1912.
Caspari Emil. Przemysł cukrowniczy w Król. Pols.
Pietkiewicz Z. Stan Przemysłu w Król. Pols. według danych 1910 r.
Przemysł Krajowy 1913 № 4.
Przemysł i Handel. 1913 № 2.
Załęski W. Król. Polskie pod względem Statystycznym.
Podręcznik Statystyki Galicji. 1913 t. II.

Dział VI. Handel.

Rocznik Min. Fin. 1909, 1910, 1911, 1912.
Sprawozdanie Kontroli Państwa r. 1911 (dodatek).
Handel Zewnętrzny Rosji. 1910 i 1911.
Sprawozdanie Warsz. Komitetu Rej. Kolejowego. 1911.

Dział VII. Kredyt.

Rocznik Min. Fin. 1911. 1912.
„ Statystyka Rosji. 1911. 1912 Dział XII.
Zestawienie Bilansów Banków akcyjnych handlowo przemysłowych. Czerwiec 1913 r.
Dane o dochodach Tow. Wzajemnego Kredytu w Rosji. 1911.
Grzegorzewski M. Reforma Kas Gminnych poż.-oszcz. w Król. Pols.
Rocznik Komisji Współdzielczej za lata 1910, 1911.
Podręcznik Statystyki Galicji. 1913 t. II.
Sprawozdanie związku spółek zarobkowych i gospodarczych w W. Ks. Poznańskiem i Prusach Zachodnich za r. 1911.

Dział VIII. Budowle i pożary.

Ubezpieczenie Wzajemne budynków od ognia w Król. Polskiem 1901—1910.
Statystyka Pożarów w państwie Rosyjskiem. 1912 r. cz. I-sza.

Dział IX. Drogi.

Rocznik Stat. Rosji r. 1911. Dział XI.
Sprawozdanie Warszawskiego Kom. Rejon. Kol. r. 1911.
Nestorowicz M. Wł. Stan dróg kołowych Król. Pols. 1913 r.

Dział X. Skarbowość.

Rocznik Min. Fin. 1903, 1907, 1910, 1911, 1912.
Sprawozdanie Kontroli Państwa (dodatki) 1905, 1906, 1907, 1908, 1909, 1910, 1911.
Grabski Wł. Bilans Król. Polskiego w finansach Państwa Rosyjskiego. 1909.
Żukowski Wł. Wydatki Państwowe w Król. Pols. 1910.
Podręcznik Stat. Galicji. 1913 — t. 2-gi.
Wiadomości Statystyczne t. XXIII zesz. III.
Rocznik Stat. Państwa Niemieckiego. 1910, 1911, 1912.

Dział XI. Gospodarstwo Miejskie.

Budżety Miast Król. Polskiego. 1909.
Przegląd statystyczny m. Warszawy za rok 1911.
Wiadomości o liczbie właścicieli nieruchomości w miastach Król. Pol.
Sprawozdanie Tow. Kred. Miejskich.
Babiński W. Obraz porównawczy budżetów m. Warszawy.
Roczn. Stat. Miast Niemieckich. 1913.

Dział XII. Zdrowotność Publiczna.

Sprawozdanie o stanie zdrowotn. publ. za r. 1910.
Sprawozdanie med.-stat. Ces. urzędu lekarskiego. 1913.

Dział XIII. Szkolnictwo.

Pr. W. K. St. Zeszyt XXII, XXVIII.
Spis jednodniowy szkół początkowych 1911 r.
Spraw. Warsz. Okr. Naukowego za r. 1911 i 1912.
Statystyka szkół pocz. w 1904 r.
Rocznik Statystyczny Rosji. r. 1911. Dział I.
Wiadomości Stat. o nauczaniu początk. w Rosji — Zeszyt IV i VII.
Wiadomości Stat. o Szkołach Min. Handlu i Przemysłu r. 1911/12.
Wykaz stypendjów pod zarządem Min. Ośw. r. 1912.
Podręcznik Statystyki Galicji — 1913. Część I-sza.
Rocznik Statystyki Pruskiej — 1912.
Statistiche Korespondenz — 1913.

SPIS RZECZY.

DZIAŁ I.

Powierzchnia i Ludność.

Powierzchnia i ludność 1
Tablica I. Powierzchnia i Ludność Królestwa Polskiego w d. 1 stycznia 1911 r. 16
„ II. Wzrost ludności w ciągu lat 100 18
„ III. Ludność gmin i miast w dniu 1 stycz. 1909 r. z podziałem według wyznań 19
„ IV. Ludność miasteczek. 1909 33
„ IVa. Wzrost ludności miast większych (powyżej 10.000 ludn.) z uwzględnieniem stosunków wyznaniowych . 36
„ V. Podział ludności na stałą, niestałą i cudzoziemców 38
„ Va. Stosunek procentowy ludności niestałej i cudzoziemców w Król. Pol. w latach 1909, 1905 i 1889 w stosunku do liczby ogólnej ludności 39
„ VI. Liczba i stosunek mężczyzn i kobiet w r. 1911 39
„ VII. Podział ludności Król. Pols. według wyznań w d. 1 stycz. 1909 r. 40
„ VIII. Ludność katolicka i prawosławna w r. 1905 i 1909 części pow. wschodnich gub. Lubelskiej i Siedleckiej, które weszły w skład gub. Chełmskiej 42
„ VIIIa. Gminy poza Chełmszczyzną z ilością powyżej 100 osób wyzn. prawosławnego d. 1 stycznia 1909 r. 46
„ IX. Marjawici w d. 1 stycznia 1909 r. 47
„ X. Narodowości w Król. Pol. podług spisu jednodniowego 1897 r.. (liczby absolutne) 48
„ Xa. Narodowości w Król. Pol. w stosunku procentowym. Podług spisu jednodniowego 1879 r. Liczby procentowe bez wojska 49
„ XI. Ludność Król. Polskiego podług wyznań i narodowości (razem z wojskiem) 50
„ XIa. Polacy w państwie Rosyjskiem 51
„ XIb. Ludność guber. Suwalskiej podług narodowości na podstawie danych spisu jednodniowego 1897 r. 52
„ XIc. Litwini w państwie Rosyjskiem 53
„ XId. Ludność żydowska w państwie Rosyjskiem 53

Tablica XII. Podział ludności Król. Pol. według zajęć i zawodów 54
„ XIII. Podział ludności według zajęć i głównych narodowości 57
„ XIV. Niektóre ważniejsze zajęcia z podziałem na główne narodowości podług gubernji 59
„ XV. Ruch ludności w Królestwie Polskiem w latach 1889, 1904, 1908 63
„ XVa. Ruch ludności w Król. Pol. według wyznań w latach 1904, 1908 63

DZIAŁ II.

Ludność rolna, zarobki, wychodztwo i emigracja.

Ludność rolna, zarobki, wychodztwo i emigracja 64
Tablica I. Ludność rolna po wsiach i miasteczkach 69
„ II. Ludność bezrolna po wsiach i miasteczkach w r. 1890 i 1901 . . . 71
„ III. Płaca dzienna robotników rolnych: a) podczas siewów wiosennych b) podczas sianokosów, c) podczas żniw, d) przeciętnie w porach roboczych całego roku 73
„ IV. Wychodztwo zarobkowe w r. 1908 75
„ IVa. Wychodztwo zarobkowe w r. 1904 77
„ IVb. Wzrost wychodźtwa zarobkowego do Niemiec 77
„ V. Przeciętna płaca dzienna wychodzcy w r. 1901 i 1908 78
„ Va. Płaca dzienna wychodzcy w r. 1904 r. 80
„ Vb. Przeciętne oszczędności wychodźcy, powracającego do kraju w 1904 81
„ VI. Emigracja czasowa z Królestwa do gub. Rosji Europejskiej i Azjatyckiej 82
„ VII. Emigracja stała w r. 1904 i 1908. 82
„ VIIa. Kierunek emigracji stałej w r. 1908 82
„ VIIb. Emigracja stała od 1890—1905 r. 82

DZIAŁ III.

Własność rolna.

Własność rolna 83
Tablica I. Podział własności rolnej w 1909 r. (Cyfry absolutne) 90
„ Ia. Podział własności rolnej (stos. procentowe) w r. 1909 91
„ II. Podział własności rolnej na mniejszą i większą w r. 1909 92
„ IIa. Podział gruntów produkcyjno-rolniczych na własność mniejszą i większą w r. 1909 93
„ IIb. Użytki rolne różnych rodzajów własności w r. 1909 94
„ IIc. Liczba folwarków i wsi w 1910 r. 95
„ IId. Folwarki odseparowane od wsi oraz połączone z wsiami w 1910 r. 96
„ III. Liczba nieruchomości we wsiach 1910 r. 97
„ IIIa. Grunty we wspólnem posiadaniu w 1904 r. 97
„ IV. Liczba gospodarstw mniejszych różnej wielkości w r. 1904 98
„ V. Wzrost liczby gospodarstw włościańskich różnej wielkości na gruntach ukazowych 100
„ VI. Grunty dokupione przez włościan 101
„ VII. Komasacja do r. 1900 100
„ VIIa. Przebieg komasacji w Królestwie Polskiem w r. 1910 i 1911 101

Tablica VIII. Regulowanie serwitutów w Królestwie Polskiem od 1864—1902 r. 102
„ VIIIa. Rozmiar serwitutów leśnych i pastwiskowych w 1902 r. 103
„ VIIIb. Ilość bydła włościańskiego, mającego prawo pastwiska na gruntach dworskich 1889 i 1902 r. 104
„ VIIIc. Liczba wsi z serwitutami nieregulowanemi do 1902 r. 104
„ IX. Własność większa w r. 1909 105
„ IXa. Liczba i przeciętny obszar majątków własności większej (b e z m a j o r a t ó w) w 1906 r. 107
„ IXb. Rozległość własności większej 107
„ X. Dobra obciążone pożyczką Tow. Kr. Ziemskiego 1912 r. . . . 108
„ Xa. Obciążenie pożyczką majątków w Tow. Kr. Ziemskiem 1912 r. . . 110
„ Xb. Liczba majątków według wysokości obciążenia pożyczką Tow. Kr. Ziem. 1912 r. 110
„ XI. Majoraty i majątki poduchowne w 1908—1909 r. 111
„ XII. Szacunek własności nieruchomej polskiej w 9-ciu gub. Zachodnich w 1909 r. 112
„ XIIa. Zmiany własności ziemskiej w niektórych pow. gub. Kijowskiej 114
„ XIII. Działalność Banku Włościańskiego w Król. Pols. w r. 1911 . . . 114
„ XIIIa. Grunty w posiadaniu Banku włościańskiego w r. 1911 115
„ XIIIb. Pożyczki, udzielone przez Bank włościański w latach 1883—1910 r. 115
„ XIIIc. Obrót zapasów gruntu Banku Włościańskiego od 3 listopada 1905 r. do 1 stycznia 1911 r. 116
„ XIIId. Pożyczki wydawane przez Bank włościański na grunty nabyte bez pośrednictwa Banku w 1911 r. 116
„ XIV. Lasy rządowe 117
„ XIVa. Dzierżawy i czynsze skarbowe 117

DZIAŁ IV.

Produkcja rolna.

Produkcja rolna 118
Tablica I. Użytki rolne w r. 1909. 125
„ Ia. Użytki rolne w latach 1816—1909 125
„ II. Ceny morga gruntu 126
„ III. Zbiór ogólny zbóż w 1911 r. 126
„ IIIa. Zbiory zbóż w 1911 r. 127
„ IIIb. Stosunek zbiorów z r. 1911 do przeciętnej ilości zbiorów w pięcioleciu 1906—1910 127
„ IIIc. Zbiory zbóż i innych roślin uprawnych w Król. Polskiem od 1890—1911 128
„ IV. Przeciętny plon z morga 129
„ IVa. Plony z morga w p u d a c h w r. 1911 n a g r u n t a c h a) mniejszej własności, b) większej własności 130
„ V. Liczba zwierząt domowych w r. 1910 130
„ Va. Liczba inwentarzy żywych w Król. Polskiem w r. 1907 131
„ Vb. Liczba inwentarzy żywych u większej własności w r. 1907 . . . 131
„ Vc. Liczba inwentarzy żywych u włościan w r. 1907 132
„ Vd. Liczba inwentarzy żywych u drobnej szlachty w r. 1907 132
„ Ve. Liczba inwentarzy żywych u mieszkańców miast i miasteczek w r. 1907 133

Tablica Vf. Procent osad włościańskich nieposiadających krów lub koni w r. 1907 . . . 133
„ VI. Przyrost liczby zwierząt domowych . . . 133
„ VII. Choroby zwierząt domowych w r. 1911 . . . 134
„ VIII. Gorzelnie i ich przerób . . . 135
„ IX. Plantacje chmielu w 1910 r. . . . 136
„ IXa. Browary . . . 136
„ X. Plantacje buraków cukrowych . . . 137
„ Xa. Cukrownie . . . 138
„ XI. Pszczelnictwo w r. 1910 . . . 139
„ XIa. Miodosytnie w r. 1910 r. . . . 139
„ XII. Ceny produktów rolnych . . . 140
„ XIIa. Ceny produktów rolnych i spożywczych w Król. Polskiem . . . 141
„ XIII. Lasy będące pod nadzorem ochrony leśnej w 1910 r. . . . 141
„ XIIIa. Sprzedaż drzewa z lasów skarbowych w 1910 r. . . . 142
„ XIIIb. Dochód brutto i netto z lasów skarbowych . . . 142

DZIAŁ V.

Przemysł.

Przemysł . . . 143
Tablica I. Stan przemysłu w 1910 r. . . . 151
„ Ia. Ilość zakładów, wartość produkcji, oraz liczba robotników w r. 1910 153
„ Ib. Stosunek liczby robotników do ludności całkowitej w r. 1910 . . 153
„ II. Zakłady przemysłowe podług ilości robotników . . . 154
„ III. Wytwórczość węgla kamiennego . . . 155
„ IV. Przemysł metalurgiczno-żelazny . . . 156
„ IVa. Liczba robotników i wytwórczość surowca na jednego robotnika 157
„ IVb. Wytwórczość zakładów metalurgiczno-żelaznych . . . 157
„ IVc. Rodaj zakładów i urządzeń przemysłu metalurgiczno-żelaznego 157
„ V. Prudukcja cynku . . . 158
„ VI. Warzelnie soli kuchennej . . . 158
„ VII. Przemysł włóknisty w r. 1910 . . . 159
„ VIII. Przemysł cukrowniczy . . . 160
„ VIIIa. Większe Towarzystwa cukrownicze w r. 1910 i 1911 . . . 160
„ IX. Gorzelnie . . . 161
„ X. Przemysł wódczany i drożdżowo wódczany . . . 161
„ XI. Warzelnia piwa i miodu . . . 162
„ XII. Przemysł tabaczny . . . 162
„ XIII. Przemysł spożywczy w r. 1910 . . . 163
„ XIV. Przemysł mączny w r. 1908 . . . 163
„ XV. Produkcja maszyn, aparatów w r. 1910 . . . 164
„ XVI. Produkcja maszyn i narzędzi rolniczych w r. 1908 . . . 164
„ XVII. Przemysł mineralny w r. 1910 . . . 165
„ XVIII. „ chemiczny w r. 1910 . . . 165
„ XIX. Fabrykacja zapałek . . . 166
„ XX. Przemysł produktów zwierzęcych w r. 1910 . . . 166
„ XXI. Przemysł papierniczy w r. 1910 . . . 167
„ XXII. Fabrykacja gilz i bibułki do papierosów . . . 167
„ XXIII. Przemysł drzewny w r. 1910 . . . 168
„ XXIV. Pozostałe gałęzie przemysłu w r. 1910 . . . 168

DZIAŁ VI.

Handel.

Handel . . . 169
Tablica I. Zakłady przemysłowe, handlowe i zajęcia osobiste . . . 174
„ II. Świadectwa przemysłowo handlowe i podatek przemysłowy . . . 176
„ III. Świadectwa handlowe . . . 177
„ IV. Zajęcia osobiste zawodowe . . . 178
„ V. Podział zakładów przemysłowo handlowych na wielkie, średnie i drobne . . . 179
„ VI. Wywóz i dowóz oraz wysokość opłaconego cła . . . 180
„ VII. Znaczenie stacji pogranicznych w Król. Polskiem w ruchu wywozowym i dowozowym . . . 182
„ VIII. Wywóz zboża i drzewa przez stacje pograniczne . . . 182
„ IX. Ruch pasażerski . . . 183

DZIAŁ VII.

Kredyt.

Kredyt . . . 184
Tablica I. Działalność Banku Państwa i Kas Skarbowych w 1909 r. . . . 187
„ II. Bilans Banków akcyjnych w d. 14 maja 1913 r. . . . 187
„ III. Towarzystwa Wzajemnego Kredytu w r. 1911 . . . 188
„ IV. Państwowe Kasy Oszczędnościowe w 1910 r. . . . 190
„ V. Kasy gminne Pożyczkowo-Oszczędnościowe w d. 1 stycz. 1910 r. 190
„ VI. Współdzielcze Towarzystwa Oszczędnościowo-Pożyczkowe i Kredytowe w d. 1 stycz. 1910 r. . . . 191
„ VII. Towarzystwa pożyczkowo-oszczędnościowe w 1911 r. . . . 192
„ VIII. Bilans kooperatyw kredytowych w Król. Polskiem w 1911 r. . . . 193

DZIAŁ VIII.

Budowle i pożary.

Budowle i Pożary . . . 194
Tablica I. Nieruchomości, Budowle i ich szacunek . . . 197
„ II. Rodzaje nieruchomości w r. 1910 . . . 198
„ III. Wzrost liczby nieruchomości 1902—1910 . . . 202
„ IIIa. Wzrost szacunku nieruchomości . . . 203
„ IV. Materjały Budowli w r. 1910 . . . 204
„ IVa. Materjały Budowli podług gubernji w r. 1910 . . . 205
„ V. Liczba pożarów . . . 206
„ Va. Straty wywołane pożarami . . . 206
„ VI. Przyczyny pożarów w Królestwie Polskiem . . . 207
„ VII. Wydatki na walkę z pożarami z fund. Tow. Ubezp. Wzaj. od ognia w Królestwie Polskiem . . . 208

DZIAŁ IX.

Drogi.

Drogi . . . 209
Tablica I. Tor, tabor i pociągi dróg żelaznych w r. 1910 . . . 213

Tablica Ia. Ruch i finanse dróg żelaznych w r. 1909 213
„ Ib. Drogi żelazne w r. 1911 214
„ Ic. Kolejki dojazdowe w r. 1911 214
„ II. Drogi kołowe w d. 1 stycznia 1910 r. 214
„ IIa. Drogi bite w r. 1910 215
„ III. Rozwój dróg bitych ziemskich od 1874—1912 215
„ IV. Dodatek drogowy i koszt konserwacji szos w 1874—1912 r. . . . 216
„ V. Drogi wodne w r. 1905 r. 216

DZIAŁ X.

Skarbowość.

Skarbowość 217
Tablica I. Podatki bezpośrednie od nieruchomości dworskich 229
„ Ia. „ włościańskie 229
„ Ib. „ od nieruchomości w miasteczkach 230
„ Ic. „ w miastach 230
„ II. Dochody celne na ważniejszych komorach 231
„ III. Akcyza od tytuniu 231
„ IV. Podatki od napojów wyskokowych 232
„ IVa. Liczba składów i sklepów monopolu wódczanego 234
„ IVb. Spożycie alkoholu 40-owego 234
„ V. Podatek mieszkaniowy w miastach i miasteczkach 235
„ VI. Bilans skarbowy r. 1911 238
„ VIa. Bilans skarbowy w latach 1905—1910 241
„ VII. Dochody skarbowe w 1911 r. 242
„ VIIa. Dochody skarbowe w Król. Pols. w latach 1905—1910 246
„ VIII. Stosunek procentowy dochodów skarbowych w r. 1911 248
„ VIIIa. Stosunek procentowy dochodów skarbowych w poszczególnych dzielnicach państwa 250
„ IX. Wydatki skarbu w r. 1911 254
„ IXa. Wydatki skarbu w Królestwie Polskiem w latach 1905—1910 . . 256
„ X. Stosunek procentowy wydatków skarbowych w r. 1911 257
„ Xa. Stosunek procentowy wydatków skarbowych w latach 1905—1910 258

DZIAŁ XI.

Gospodarstwo miejskie.

Gospodarstwo miejskie 259
Tablica I. Zabudowania w miastach 1911 r. 263
„ Ia. „ m. Warszawy w 1911 r. 263
„ Ib. Nieruchomości miejskie w 1904 r. 264
„ II. Nieruchomości miejskie i kategorje właścicieli w d. 1 stycz. 1910 r. 266
„ III. Towarzystwa Kredytowe miejskie w Królestwie Polskiem 268
„ IV. Kapitały i długi miejskie ku końcowi 1908 r. 270
„ IVa. Kapitały i długi m. Warszawy 269
„ V. Dochody miast w r. 1909 272

Tablica VI. Wydatki miast w r. 1909 276
„ VIa. Opłaty miast na utrzymanie instytucji rządowych w r. 1909 . 280
„ VII. Dochody i wydatki m. Warszawy według budżetu na r. 1913 . . 284
„ VIII. Składki opłacane przez mieszkańców miast ponad przewidziane w budżecie opłaty w r. 1909 282

DZIAŁ XII.

Zdrowotność Publiczna.

Zdrowotność Publiczna 285
Tablica I. Choroby zakaźne i epidemiczne w r. 1910 289
„ Ia. Choroby zakaźne i epidemiczne w r. 1910 290
„ II. Śmiertelniść od chorób zakaźnych i epidemicznych w 1910 r. . . . 290
„ III. Śmiertelność w miastach według chorób 291
„ IV. Śmiertelność dzieci w wieku do 5 lat 292
„ V. Umysłowo chorzy w szpitalach w 1910 r. 293
„ VI. Służba zdrowia 294
„ VII. Szpitale i przytułki położnicze 295
„ VIII. Wydatki na cele zdrowotności publicznej w r. 1910 296
„ IX. Szczepienie ospy w 1910 r. 297
„ X. Popisowi w r. 1910 297

DZIAŁ XIII.

Szkolnictwo.

Szkolnictwo 298
Tablica I. Analfabeci 304
„ II. Szkoły początkowe jedno i dwuklasowe ministerjum Oświaty w r. 1911 305
„ IIa. Stan szkolnictwa i nauczania początkowego w r. 1911 306
„ III. Szkoły cerkiewno-parafjalne w r. 1911 307
„ IV. Wydatki rządowe i miejscowe na szkoły początkowe w r. 1911 308
„ IVa. Wydatki skarbu na oświatę początkową w budżecie na r. 1913 . . 309
„ IVb. Wydatki gmin na szkoły początkowe w r. 1903—4 310
„ VIc. Drzewo, wydane z lasów skarbowych szkołom wiejskim i cerkiewno-parafialnym w r. 1910 310
„ V. Rozwój szkolnictwa początkowego w latach 1900—1911 . . . 311
„ Va. Rozwój szkolnictwa początkowego w latach 1895—1911 312
„ Vb. Podział uczniów w szkołach początkowych w latach 1895—1904 312
„ VI. Szkoły miejskie i zawodowe pod zarządem Min. Ośw. w Król. Pol. w r. 1911 313
„ VIa. Rozwój szkół miejskich i zawodowych niższych w Król. Pols. . . 313
„ VIb. Podział uczniów w szkołach miejskich i zawodowych niższych w r. 1911 314
„ VIc. Podział uczniów w szkołach miejskich i zawodowych według narodowości i wyznania 314
„ VII. Szkoły żydowskie w 1904 r. 315
„ VIII. Fundusze stypendjalne szkół początkowych i miejskich . . . 316
„ IX. Zakłady naukowe publiczne i prywatne pod zarządem min. handlu i przemysłu w r. 1911—1912 319

Tablica IXa. Narodowość i pochodzenie uczniów w zakładach naukowych pod zarządem ministerjum handlu i przemysłu w r. 1911/1912 320
„ IXb. Koszty utrzymania zakładów naukowych w Królestwie Polskiem w r. 1911/12 pod zarządem ministerjum handlu i przemysłu . 321
„ X. Średnie zakłady naukowe w Król. Pols. w r. 1911/12 pod zarządem ministerjum oświaty 322
„ Xa. Podział uczniów w średnich zakładach naukowych rządowycch i prywatnych z prawami wedł. wyznania i pochodzenia . . . 322
„ XI. Rozwój średnich zakładów naukowych pod zarzadem Min. Oświaty rządowych i prywatnych z prawami 323
„ XIa. Podział uczniów według wyznania i pochodzenia w latach 1895—1911 324
„ XII. Fundusze stypendjalne dla szkół średnich 325
„ XIII. Ogólny stan szkolnictwa w r. 1910 329
„ XIV. Rozwój szkolnictwa w latach 1876—1910 330
„ XV. Wyższe zakłady naukowe rządowe 331
„ XVI. Fundusze stypendjalne uniwersyteckie 332
„ XVIa. „ „ wyższych zakładów naukowych w zawiadywaniu Okręgów naukowych 333
Spis alfabetyczny przedmiotów 334

I.

Powierzchnia i ludność.

§ I. *Powierzchnia* Królestwa Polskiego wynosi 111554,2 wiorst kwadr. czyli 126955,37 kilometrów kw. W stosunku do powierzchni Rosji Europejskiej (4238711,7 wiorst kw.) Królestwo Polskie stanowi 2,6%, zaś w stosunku do całego państwa rosyjskiego z Finlandją (19155587,7 wiorst kw.), 0,58% wreszcie bez Finlandji (18869545,9 wiorst kw.) 0,59%.

Z pośród oddzielnych gubernji Królestwa największą powierzchnię posiada gubernja Warszawska — 15359,2 w. kw. czyli 13,7%. obszaru ogólnego, najmniejszą zaś gubernja Płocka 8287,3 w. kw. czyli 7,4%. W przecięciu wypada na gubernję, 11155,4 wiorst kw .(W Rosji Europejskiej, jeśli nie brać pod uwagę gubernji północnych o wyjątkowej rozległości, jak Archangielska, Wołogodzka i Ołoniecka, wypada na gubernję 64489,1 wiorst kw.). Królestwo Polskie posiada 84 powiaty, najwięcej w gub. Warszawskiej — 14, najmniej, po 7 powiatów, w gub. Kieleckiej, Łomżyńskiej, Płockiej, Radomskiej i Suwalskiej. Rozległość powiatów w Królestwie waha się pomiędzy 670,5 wiorst kw. w Skierniewickim do 1994,9 wiorst w Sejneńskim. Przeciętnie na jeden powiat w Królestwie przypada 1328,0 wiorst kw., gdy w Rosji Europejskiej (znowu po wyłączeniu gubernji Archangielskiej, Wołogodzkiej i Ołonieckiej)—6354,3 wiorst kw. Wreszcie liczba gmin w Królestwie wynosi 1291 (w Rosji Europejskiej 10152 wołosti). Przeciętnie na jednę gminę wypada 16742,2 morgi (86,4 wiorst kw.), najmniej w gubernji Kieleckiej — 1309,2, najwięcej w gubernji Suwalskiej — 22951,7. W Rosji Europejskiej wypada na wołost przeciętnie 417,5 w. kw.

Do gmin w Królestwie zaliczono oprócz wsi, 358 miasteczek (t. zw. „posady"), z pośród których 43 stanowią osobne jednostki gminne, zaś pozostałe tworzą t. zw. gminy „mieszane", do których należą oprócz miasteczka, wsi i folwarki przyległe. W sześciu gminach znajdujemy po 2 miasteczka.

Gminy zawierają 26188 wsi (właściwie gromad wiejskich) oraz 43374 folwarków lub kolonji, wśród których znajdujemy nie należące do gromad wiejskich wsie tak zw. drobnej szlachty, oraz kolonje, powstałe drogą parcelacji na gruntach dawniej dworskich, a więc tak zwanych „nie ukazowych", które nie podlegały ukazom 1864 r. o gromadach wiejskich. Statystyka administracyjna liczby folwarków nie podaje,

natomiast, według statystyki ubezpieczeniowej, liczba ich wynosi 12805, zaś liczba ogólna wsi—34686, wliczając zarówno wsi włościańskie, stanowiące gromady, wsi, powstałe na gruntach „nieukazowych", oraz wsi drobnoszlacheckie. Ilość wsi jest zatem większą, niż ilość gromad wiejskich, ponieważ często dwie, lub kilka małych wiosek stanowią razem jednę gromadę. Szczegółowy wykaz ilości wsi i folwarków przytoczymy w dziale, poświęconym stosunkom rolnym.

Sąsiadujące z Królestwem gubernje, zwane „zachodniemi", mają obszary następujące: gub. Grodzieńska 33900,8 wiorst kwadratowych, a w niej powiaty z ludnością polską: Białostocki 2,551,8 i Bielski—3,130,1 razem więc — 5,681,9 wiorst kw., gub. Kowieńska 35,315,5 i gub. Wileńska—36,825,3 w. kw., razem te trzy gubernje—106.041,6 w. kw., to jest nieco mniej od Królestwa. Trzy gubernje, zwane Rusią, lub t. zw. południowo-zachodnie: Wołyńska, Podolska i Kijowska zajmują obszar 144.736,4 wiorst kw. czyli więcej od Królestwa o ¼. Gubernje białoruskie: Mińska, Witebska i Mohylowska zajmują 160.936,4 wiorst kw., czyli prawie 1½ raza tyle co Królestwo.

Z krajów, zamieszkałych w znacznym stopniu, lub częściowo, przez Polaków poza granicami państwa rosyjskiego, mają obszaru: Galicja — 78.497 kil. kw. czyli dwie trzecie obszaru Królestwa i Śląsk Austryjacki 5.147, z czego na Śląsk Cieszyński przypada 2300, ks. Poznańskie—28991,4, obwód Kwidzyński Prus Zachodnich—17595,8 obwód Olsztyński Prus Wschodnich — 12026,2, obwód Opolski na Śląsku —13230,4 razem w Prusach 71843,8 kil. kw. czyli $^4/_7$ obszaru Królestwa.

Galicja dzieli się na 81 powiatów, mniejszych od powiatów Królestwa, liczy 6247 gmin, których obszar przeciętny wynosi prawie $^1/_8$ obszaru przeciętnego gminy Królestwa. Księstwo Poznańskie dzieli się na 2 obwody, na 42 okręgi, odpowiadające naszym powiatom, lecz mniejsze o połowę, na 447 jednostek administracyjnych, odpowiadających gminom Królestwa (cyrkuły) i 5053 gmin, odpowiadających wsiom lub gromadom wiejskim Królestwa.

Wyliczone tu ziemie polskie Prus i Austrji, oraz Królestwo stanowią razem obszar 279597 kil. kw.

W porównaniu z innymi krajami Królestwo Polskie jest $4^1/_3$ razy większe od Belgji (29455 kil. kw.), 4 razy od Holandji (34186 kil. kw.), $3^1/_3$ od Danji (38969 kil. kw.), zbliża się obszarem do Rumunji (131353 kil. kw.), jest $2^1/_4$ razy mniejsze od Włoch. Wyliczone powyżej kraje z liczną ludnością polską i obszarem 279,597 kil. kw. prawie dorównywają Włochom (286,682 kil. kw.) i Austrji bez Węgier (300005 kil. kw.) oraz połowie państwa niemieckiego (540858 kil. kw.).

§ *II.* *Ludność* Królestwa Polskiego w dniu 1 stycznia 1911 roku wynosiła 12467,3 tysięcy, w tem mężczyzn 6274,8 tysięcy, kobiet 6192,5 tysięcy. Stanowi to 10,3% ludności Rosji Europejskiej, (120588,0 tys.), zaś 7,4% ludności całego państwa z Finlandją (167003,4 tys.), a 7,6% bez Finlandji (163919,0 tys.). Z pośród gubernji najludniejszą w Królestwie jest Warszawska — 2547,7 tys. ludności, najmniej ludną jest Suwalska — 681,3 tys. mieszkańców. Przeciętnie na gubernję w Królestwie przypada więc 1246,7 tys. mieszkańców (w Rosji 2411,8 tys.).

Z pośród powiatów najludniejszym jest Warszawski — 1110,6 tys. mieszkańców, najmniej ludnym Skierniewicki — 74,4 tys. Przeciętnie na powiat przypada 148,4 tys. mieszkańców (w Rosji 239,5 tys.).

W gubernjach, sąsiadujących z Królestwem i zamieszkałych częściowo przez Polaków, było mieszkańców 1/I 1911 r.: w Grodzieńskiej 1.974,400 (w tem w powiecie Białostockim 251,100, Bielskim 205.500); w gub. Kowieńskiej—1.796.700 ludności, w Wileńskiej 1.957.000, razem w trzech gubernjach litewskich—5.728.100, a więc mniej niż połowa ludności Królestwa przy rozległości prawie równej. W trzech gubernjach ruskich: Wołyńskiej, Podolskiej i Kijowskiej było ludności 12.336.600, a więc nieco mniej, niż w Królestwie, przy obszarze większym o ¼, zaś w gubernjach Białoruskich, Mińskiej, Mohylowkiej i Witebskiej, przy obszarze 1½ raza większym było ludności 6.981.100, czyli nieco więcej, niż połowa ludności Królestwa.

W krajach o licznej ludności polskiej w państwach sąsiednich było ludności: w Galicji (31/XII 1910 r.) — 8.025.675 (28,09% ludności Austrji bez Węgier), na Śląsku Austryjackim — 756.949, w tem na Śląsku Cieszyńskim 361.015, w Poznańskiem 2.099.831, w Prusach Zachodnich — 1.703. 474, w tem obwód Kwidzyński — 960,855, obwód Olsztyński Prus Wschodnich — 543.469, na Śląsku Górnym (obwód Opolski) — 2,207,981. Ogółem więc Królestwo Polskie, Galicja, Śląsk Cieszyński, Śląsk Opolski, Poznańskie, obwody Kwidzyński Prus Zachodnich i Olsztyński Prus Wschodnich liczyły 1/I 1911 roku—26.666.126, a w tem 65% Polaków.

W porównaniu z innymi krajami Europejskimi, Królestwo Polskie posiada ludność większą, niż Serbja (2.911.701), Bułgarja (4.329.108), Grecja (2.631.952) Danja 2.900.336), Szwecja z Norwegją (5.522.403), Belgja (7.423.784), Holandja 5.945.155), Rumunja (7.070.000). Natomiast przewyższają Królestwo Polskie ludnością: Hiszpania (19,588.688) i pozostałe wielkie państwa. Ludność wszystkich ziem, zamieszkałych w przeważnej liczbie przez Polaków wynosi, jak widzieliśmy, 26,666.126 i przewyższa ludność Hiszpanji, Węgier (20.840.678), dorównywa prawie ludności Austrji bez Węgier (28.567.898), jest zaś mniejszą w porównaniu z Włochami (34.686.653).

§ *III.* *Podział ludności na miejską i wiejską.* Podział urzędowy zalicza do ludności wiejskiej ludność 338 miasteczek, przemianowanych na mocy ukazu 1 czerwca 1869 r. i kilku rozporządzeń późniejszych na tak zw. „posady" i włączonych do gmin wiejskich. Wiele z tych miasteczek rozwinęły się obecnie w miasta dość ludne.

Królestwo liczy obecnie 116 miast, w których w dn. 1 stycznia 1911 r. było 2.907.200 mieszkańców czyli 23.3% ogółu ludności. Do ludności miast należałoby oprócz wspomnianych miasteczek dołączyć również ludność kilkudziesięciu gmin podmiejskich i fabrycznych; tą drogą możnaby określić ludność tych miejscowości, które posiadają w rzeczywistości charakter miejski. Pomijając wszakże gminy fabryczne i podmiejskie i zaliczając tylko ludność miasteczek, która w 1909 roku wynosiła 1.036.809 osób czyli 8,9% ogółu ludności kraju, otrzymujemy dla ludności miast i miasteczek cyfrę ~~3.944.009 czyli 32,2%~~ ogółu ludności, a więc prawie $^1/_3$. W Rosji Europejskiej ludność miejska wynosi 15797,9 tysięcy mieszkańców, t. j. 13,1%.

Ludność miast Królestwa w r. 1827, nie licząc również miast przemianowanych później na „posady", wynosiła 11% całej ludności, w r. 1872 — 16,21%, w 1897— 21,74%, w 1911 r. — 23,3%. Przyrost ludności miejskiej w latach 1872—1897 był przeto większy, niż w ostatnich 14 latach oraz w okresie 1827—1872 r. W Galicji ludność miast i większych miasteczek w 1910 r. stanowiła 19,8% (171 miejscowości, o typie miejskim), zaś w miastach o ludności miejskiej powyżej 10.000 ludności liczono 11,5% ogółu ludności. W niektórych krajach procent ludności miejskiej jest mniejszy, niż w Królestwie: na Węgrzech (18,8%), w Szwecji (22,1%), nawet we Włoszech (22,1%); większy procent widzimy we Francji (41,2%), w Niemczech (56,1%) w Anglji (78%). Wszakże do liczby miast w państwach europejskich zaliczane są miejsowości o typie zabudowań miejskim, a więc nie tylko te, które odpowiadają miastom w Królestwie, ale również zbliżone do miasteczek, oraz do wielu naszych miejscowości fabrycznych i podmiejskich, zaliczanych u nas do gmin. Z zaludnieniem miast w innych krajach zestawiać należy u nas cyfrę ~~32,2%~~. Widzimy stąd, że skupienie ludności w miastach w Królestwie niezbyt jest dalekiem od tego, jakie spotykamy we Francji, zaś mniejszem znacznie niż w Niemczech, a tembardziej w Anglji.

Wzrost ludności niektórych miast w Królestwie od r. 1827 był bardzo szybki. Warszawa ze 131.484 ludn. w roku 1827 doszła do 561.021, w r. 1893 i do 764056 w r. 1909 Łódź okazuje wzrost jeszcze szybszy: z 2837 w 1827 r. do 149889 w r. 1893

i 393526 w 1909 r. Czterdzieści trzy miasta, liczące powyżej 10.000 mieszkańców z ludnością ogólną 2,137,237 w 1909 roku, miały w roku 1893 ludność prawie o połowę mniejszą — 1.201.883.

Ludność gmin stanowi w Królestwie Polskiem 76,1% ludności ogólnej, a po odliczeniu ludności miateczek pozostaje, jako liczba ludności wiejskiej — 8,283,650 czyli 69,4%.

Na jednę gminę w Królestwie przypada przeciętnie 7220 ludności, najwięcej w gub. Lubelskiej (9213), najmniej w Siedleckiej (5925). Pod względem gęstości zaludnienie wypada przeciętnie w Królestwie na 100 morgów gruntu w gminach 42 mieszkańców, zaś dla poszczególnych gubernji otrzymujemy najbardziej gęstą ludność rolną w gminach w gub. Piotrkowskiej mianowicie na 100 mórg — 57 mieszkańców, a najmniej w gub. Suwalskiej — 28. W Rosji Europ. wypada na wołost 10322 mieszkańców. W Galicji przeciętna ludność gminy wynosi 1030 osób czyli 7 razy mniej, niż w Królestwie.

§ *IV. Gęstość zaludnienia* w Królestwie Polskiem wynosi 111,8 osób na wiorstę kwadratową, czyli 98,4 m. na kil. kw. Najgęściej zaludnioną jest gub. Piotrkowska — 184,1 osób na wiorstę kw., a następnie: Warszawska — 165,9, Kaliska— 118,9, Kielecka — 109,7, Lubelska — 105,2, Radomska — 102,5, Płocka 89,3, Siedlecka — 79,8, Łomżyńska — 74,3, Suwalska — 62,9.

Gęstość ludności w gminach wynosi 85,6 mieszkańców na wiorstę kwadratową, a mianowicie w gub. Piotrkowskiej — 110,1, w Kieleckiej — 101,1, w Kaliskiej — 100,6, w Warszawskiej — 95,5, w Radomskiej — 90,8, w Lubelskiej — 90,4; w Płockiej — 76,0, w Siedleckiej — 68,8, w Łomżyńskiej — 64,7, w Suwalskiej 54,8.

W Rosji Europejskiej gęstość zaludnienia wynosi 28,4 osób na wiorstę kwadratową, więc cztery razy mniej, aniżeli w Królestwie, w wołostiach zaś — 24,7, czyli również prawie 4 razy mniej, aniżeli w gminach Królestwa. W całem państwie, łącznie z Finlandją, na wiorstę kwadratową przypada 8,7 mieszkańców, bez Finlandji również 8,7 czyli 10½ razy mniej, niż w Królestwie. W Galicji gęstość zaludnienia wynosi 102 mieszk. na klm. kw., na Śląsku Austryjackim 147, w Poznańskiem 72,4, w Prusach Zachodnich 66,7, na Śląsku Pruskim 129,6. Wogóle wśród krajów, zamieszkałych przez Polaków, Królestwo Polskie co do zaludnienia zajmuje miejsce środkowe. Z pośród innych krajów słowiańskich znajdujemy gęstość ludności większą tylko w Czechach — 130 i Morawach 118.

W porównaniu z innemi państwami Królestwo Polskie z gęstością zaludnienia 98,4 mieszkańców na kilometr kw.ustępuje pod tym względem tylko: Belgji (252), Holandji (173,9), Anglji (145,3), Niemcom (120,0) i Włochom (121), zajmuje więc szóste miejsce w Europie. Mniej zaludnione są: Szwajcarja (91,1), Austro-Węgry (76,0), Francja (73,8), Danja (70,7), Serbja (60,3), Portugalja (58,4), Rumunja (53,0), Bułgarja (42). Grecja (40,7), Hiszpanja (38,8), Czarnogórze (27,5), Szwecja (12,3), Stany Zjednoczone Ameryki Północnej (10,5), Norwegja (7,6).

§ *V. Podział ludności na stałą, niestałą i cudzoziemców* był w roku 1910 w Królestwie Polskiem następujący: 9624165 osób—czyli 80,7% ludności stałej, 2224412 osób —czyli 18,6% ludności niestałej i 86741 czyli 0,7%, cudzoziemców. Procent ludności niestałej jest szczególnie znaczny w gubernji Warszawskiej — 35,5% i Piotrkowskiej — 32,8% w stosunku do całej ludności, najmniejszym jest stosunek ten w gub. Suwalskiej — 6.6%. Stosunek liczebny ludności niestałej w roku 1889 wynosił 7,3%, zaś w roku 1905 — 17,6%; był to niewątpliwie skutek znacznego rozwoju przemysłu, który wywołał przypływ ludności wiejskiej do miast. To też w gub. Piotrkowskiej, naprzykład w r. 1889, ludność niestała stanowiła 12,2%, zaś w roku 1905 już 32,7%, czyli prawie trzecią część ludności ogólnej. W gub. Warszawskiej było ludności niestałej w 1889 r. 18,9%, w 1905—33,4%, w 1909—35,5%. Natomiast gubernje mniej przemysłowe, jak np. Suwalska i Łomżyńska liczą najwięcej ludności stałej, jakkolwiek i tu procent ten znacznie się powiększył od 1889 roku.

Największy procent cudzoziemców znajdujemy w gub. Piotrkowskiej, w której stanowią 1,4% ogółu ludności, najmniej w gub. Łomżyńskiej—0,1%. Jest to przeważnie ludność miejska napływowa z Niemiec, natomiast kolonistów wiejskich nie przybywa, dawni zaś z przed 1864 roku są poddanymi rosyjskimi. To też procent cudzoziemców był w latach poprzednich nieco większy, niż obecnie (w 1889—1%). W gubernii Piotrkowskiej liczba cudzoziemców spadła z 2,5% w 1889 roku do 1,4% w 1905 r. Przyczyną tego jest naturalizacja formalna, która łączy się przytem z podwójnem poddaństwem, dopuszczalnem przez prawodawstwo pruskie.

§ *VI. Podział ludności według płci* wykazuje w dn. 1 stycznia roku 1911 w Królestwie Polskiem 6.274.800 mężczyzn, 6.192.500 kobiet, t. j. na 100 mężczyzn 98,7 kobiet. W Rosji Europejskiej na 100 mężczyzn wypada 102,3 kobiety w Europie na 100 mężczyzn przypada 102,8 kobiet.

Cyfry statystyki z roku 1911 co do przewagi liczby mężczyzn w Królestwie nad liczbą kobiet są w sprzeczności z cyframi lat poprzednich. Tylko w roku 1827 liczono również w Królestwie 99,7 kobiet na 100 mężczyzn. Natomiast dane z innych lat wykazują przewagę liczebną kobiet, aż do roku 1909, w którym na 100 mężczyzn wypada 103,5 kobiet. Wobec tego cyfra Centralnego Komitetu Statyst. dla 1911 r. 98,7 kobiet na 100 mężczyzn jest mało prawdopodobna, jakkolwiek zmniejszanie się liczby kobiet w stosunku do mężczyzn, daje się stale zauważyć; w roku 1890 było 107,6 kobiet na 100 mężczyzn, w 1893—105,6, w 1897—1905—103,9, 1908—103,8, 1909—103,5. Przewaga liczby mężczyzn w 1911 roku jest szczególnie znaczna w gub. Łomżyńskiej, w której liczono 92,7 kobiet na 100 mężczyzn i to pomimo silnej emigracji do Ameryki. W miastach tej gubernji widzimy zaledwie 78,5 kobiet na 100 mężczyzn, gdy w miastach Królestwa jest 96,4 kobiet na 100 mężczyzn. To samo w Rosji Europejskiej na 100 mężczyzn w miastach wypada 93,5 kobiet, a więc jeszcze mniej, niż w Królestwie. Natomiast we wsiach przeważa liczba kobiet, czego w Królestwie nie widzimy. W guberniach białoruskich, podobnie, jak w Królestwie, przeważa liczba mężczyzn.

W Europie przewagę liczby mężczyzn nad liczbą kobiet znajdujemy w Rumunji (97 kobiet na 100 mężczyzn), w Bułgarji (96), Serbji (95), w Grecji (92), w Alzacji i Lotaryngji (95), we wszystkich zaś pozostałych krajach większą jest liczba kobiet: 109 kobiet na 100 mężczyzn w Portugalji, 108 w Norwegji, 107 w Anglji. W Prusach, Austrji oraz Poznańskiem i Galicji widzimy również przewagę liczby kobiet nad liczbą mężczyzn; w Poznańskiem 110 kobiet na 100 mężczyzn, w w Galicji 103 kobiety na 100 mężczyzn.

§ VII. *Podział ludności podług stanu cywilnego* w roku 1897 w Król. Pol. wykazuje na 1000 osób wieku powyżej 15 lat mężczyzn żonatych 624, kobiet zamężnych 600, wdowców 34, wdów 115. W Rosji Europejskiej: mężczyzn żonatych 652, kobiet zamężnych—627, wdowców 57, wdów—135.

§ VIII. *Podział ludności podług wieku* według danych spisu 1897 roku był w Król. Pol. następujący: do 9 lat—281 na 1000, 10—19 lat—205, 20—59—446, powyżej 60 lat — 62. W porównaniu z Rosją Europejską Królestwo posiada więcej ludności w sile wieku od 20—59 lat, gdyż w Rosji liczba ich wynosiła 443; to samo w Galicji 443, przyczem Galicja przewyższa Królestwo i Rosję, co do liczby dzieci do 9 lat, zaś mniej tam starców. W Rosji przy mniejszej liczbie dzieci, jest więcej podrostków i więcej starców, niż w Królestwie; inne kraje europejskie wykazują o wiele mniej dzieci, więcej ludzi w wieku dojrzałym oraz starców, niż Królestwo.

§ IX. *Podział ludności podług wyznań* w Królestwie w dn. 1/1 1909 wykazuje:

katolików 9.001.349 czyli 75,42%, marjawitów 73,033—0,61%, prawosławnych 476845—4%, prostestantów 634,649 — 5,32%, żydów 1747655—14,64%, innych wyznań 1787—0,01%.

Najwięcej stosunkowo ludności katolickiej było w gub. Kieleckiej (88,39%), najmniej w Lubelskiej (64,84%). W miastach ludność katolicka stanowi na ogół 43,4%, najwięcej w Warszawie 56,14%, najmniej w miastach gub. Siedleckiej—31,5%. W gminach stosunek ludności katolickiej wynosi—83,3%, najwięcej w gub. Kieleckiej —91,8%, najmniej w gub. Lubelskiej—68,8%. Ludność Królestwa jest pod względem wyznaniowym mniej jednolitą w porównaniu z innymi krajami. Gdy w Królestwie liczba katolików stanowi 75,42% ludności ogólnej, w Rosji Europejskiej jest prawosławnych i staroobrzędowców 83,58%, zaś w całem Cesarstwie — 69,90%. Wśród innych krajów słowiańskich Czechy liczą 95,7%, Morawy 95,4%, katolików. Najbardziej zaś jednolitym wyznaniowo krajem słowiańskim jest Kraina, posiadająca 99,7% ludności katolickiej 0,1% protestantów, 0,2% prawosławnych i greko-unitów, 0,0 żydów. Natomiast w Galicji ludność katolicka stanowi zaledwie 46,5% ludności og., na Ślązku Cieszyńskim—75,24%.

W roku 1827 ludność wyzn. katolickiego stanowiła w Król. Polskiem 84,1% ludn. og., a łącznie z greko-unitami (1,9%) — 86%, ludność prawosławna — 0,1% protestanci — 4,6%, ludność wyzn. mojżeszowego—9,3%.

Począwszy od roku 1890 w stosunku liczebnym różnych wyznań zachodziły zmiany następujące: liczba katolików z 75,9% zmniejszyła się do 75,5% w 1893, 75,14% w 1905, podniosła się do 76,02% w 1906, 76,24 w 1907, 75,42% w 1909. To ostatnie zmniejszenie nastąpiło z powodu oddzielenia się marjawitów od kościoła katolickiego. Ludność prawosławna stanowiła w 1890—4,8%, w 1893—5%, w 1905—5,17 %, następnie spadła w 1906 roku do 4,28, w 1907 do 4,06%, w 1908 — 4,03%, w 1909 do 4%, a to z powodu przejścia na katolicyzm znacznej części ludności dawniej unickiej. Ludność protestancka stanowiła w roku 1890—5,4%, w 1905 — 5,19%, w 1906—5,31%, ten sam stosunek wykazuje rok 1909. Ludność żydowska w 1890 r. stanowiła 13,9% ludn. ogólnej, czyli o 0,7 mniej niż obecnie, w 1905 roku 14,5%; stosunek ten następnie zmniejszył się do 14,38% w roku 1906, i w 1907—14,39, w roku 1908—14,68, w 1909 mały spadek — 14,64%. Od roku 1893 ludność żydowska powiększa się tylko po wsiach (w 1890—2,6%, zaś w 1909—2,8%) ubywa zaś jej w miastach 42,9—40,2%) oraz miasteczkach (48%—45,1%). Ludność wyzn. protestanckich zmniejsza się we wsiach: 5,6%—5,1%, w miasteczkach: z 2,1% — 2%, przybywa zaś w miastach: z 6,9 — 7,2%, Prawosławnych ubyło po wsiach z 5,6% do 4,4%; i w miasteczkach z 3,1% do 2%, przybyło zaś w miastach z 3,4 do 3.6%.

W miastach jest więc coraz więcej Ewangelików i Prawosławnych, zaś coraz mniej Żydów. Natomiast w epoce od 1827 do 1893 roku wzrost ludności żydowskiej w miastach Królestwa był znaczny, gdy bowiem w 1827 roku ludność ta stanowiła 37,6%, to w 1893 powiększyła się ona do 42,9%. Największy przyrost wykazują gubernje: Warszawska z 26,8% do 32,2%, Siedlecka z 54,3 do 64,%, Kaliska 25,9—40% najmniejszy: gub. Piotrkowska: 26,5—27,2, zaś w Łomżyńskiej znajdujemy spadek z 52,9% na 52,3%.

§ X. Dane urzędowe o *liczbie* byłych *unitów, którzy* w Królestwie Polskiem po ukazie tolerancyjnym 17 kwietnia 1905 roku *przyjęli katolicyzm*, wykazują tę tylko ich część, która przyjęła katolicyzm, i co do której zmiana wyznania została odnotowana w księgach ludności przed 1 stycznia 1909 roku. Natomiast dane, które zgromadził i ogłosił prof. Francew w pracy p. t. „Mapy ludności ruskiej i prawosławnej na Rusi Chełmskiej" opierające się na wiadomościach dostarczanych mu przez proboszczów parafji prawosławnych są, znacznie wyższe od cyfr urzędowych: dane te jednak stosują się do 1908 roku, więc obecnie uważać je należy za nieco niższe od rzeczywistych. Jeżeli trzymać się będziemy, o ile to jest możliwe, projektowanej

gub. Chełmskiej, to przejście na katolicyzm po ukazie tolerancyjnym do 1909 roku wykazało się w cyfrach następujących według danych Warszawskiego Komitetu Statystycznego: w roku 1905 w powiatach projektowanej gub. Chełmskiej było katolików 319857 (36% całkowitej ludności), w 1909 r. — 443,400 (45,9% całk. ludności) czyli o 123,548 t. j. o 38,62% więcej; zaś prawosławnych było w 1905 — 432,150 (47,5% całk. ludn.) a w 1909 roku—356,662 (37,2% całk. ludn.), czyli ubyło 75,488 t. j. 18%.

Największy wzrost liczby ludności katolickiej daje się zauważyć w powiatach gub. Siedleckiej: w Radzyńskim pow. było katolików w 1905 roku 30,3% ogółu ludności powiatu, zaś w 1909 roku 81,7%, w Konstantynowskim — 24,9% i 68,5%, w Bialskim — 16,7% i 41,4%, we Włodawskim—18,3% i 33,5%. W powiatach gub. Lubelskiej przyrost ludności katolickiej był mniej znaczny: w pow. Zamojskim w 1905 roku — 61,6%, w 1909 roku — 71,5%, we wschodnich gminach powiatu Lubartowskiego — 60,1% i 66,6%, w Chełmskim —27,5% i 32,1%, w części powiatu Krasnostawskiego — 58,2% i 61,2%, w Hrubieszowskim — 26,8% i 29,2%, w Biłgorajskim — 54,9% i 56,2%, w Tomaszowskim — 40,6% i 41.1%. W całem Królestwie Polskiem ludność katolicka stanowiła w 1905 r. 75,14%, zaś w 1907 roku 76,24%, ludność prawosławna w 1905—5,17% i w 1907—4,06%. Zmniejszenie to w cyfrach absolutnych wynosi w latach 1905—1909 — 108,451. Biorąc zaś pod uwagę przyrost naturalny, oraz napływ prawosławnych do Królestwa, przypuszczać należy, iż z górą 120,000 byłych unitów przeszło na katolicyzm.

§ XI. *Liczba ludności marjawickiej* w d. 1 stycznia 1908 roku wynosiła w Król. Polskiem 88,426, zaś 1 stycznia 1909 roku — 73033, czyli mniej o 17,41%. Największe liczby marjawitów znajdujemy w Łodzi—30,793 czyli 42,16% całej ludności marjawickiej, oraz w gminach: Dobra, pow. Brzezińskiego,—3,718, (36,38% ludn. og. gminy), w gm. Cegłów, pow. Nowomińskiego—2,852 czyli 47,48% ogólnej ludności. W stosunku do liczby katolików marjawici stanowią obecnie 0,81%. Zauważmy, iż w Rosji staroobrzędowców liczono 2,204,596 czyli 2,5% ludności prawosławnej.

§ XII. Podział ludności według *wyznań i narodowości* oprzeć musimy na danych Spisu jednodniowego roku 1897. Obliczając w tym samym stosunku liczbę narodowości w Królestwie Polskiem dla 1911 roku otrzymujemy: Polaków 8953,1 tysiące, Litwinów 414,4 tys., Rosjan 836,6 tys., Niemców 539,8 tysięcy, Żydów 1680,6 tysięcy.

Dla roku 1857, znajdujemy dane następujące, które tu przytaczamy w zestawieniu z rokiem 1897.

	Słowian	Litwinów	Niemców	Żydów	Innych
w 1857 r.	77,46%	4,53	5,72	12,25	0,04
w 1897 r.	78,39%	3,34	4,42	13,71	0,14

Największy przyrost wykazuje ludność żydowska, największy ubytek Niemcy.

Co do podziału według narodowości, to dane spisu jednodniowego z roku 1897 wykazują wśród prawosławnych 34119 polaków, których większość jednak przeszła następnie po 1905 r. na katolicyzm, 35,192 małorusów katolików, 14,842 białorusów katolików. Te same dane wykazują w 1897 r. w Królestwie.

§ XIII. POLAKÓW według danych spisu jednodniowego 1897 roku było w Królestwie—6,755,503, czyli 71,8% ludn. ogól. W tej liczbie katolicy stanowili 98,31% zaś innych wyznań: 34119 prawosławnych polaków, 31,387 polaków wyznania ewangelicko augsburskiego, 1,157 kalwinów, 382 ormian, 46,380 polaków wyzn. mojżeszowego.

W liczbie ogólnej ludności katolickiej Królestwa Polacy stanowili 94,67%.

W gubernjach Zachodnich liczono wówczas Polaków 885,962, w gub. wewnętrznych rosyjskich 22,337, na Kaukazie 25,117, na Syberji 29,117, w Azji Środkowej 11,576, razem w państwie rosyjskiem—7,933,863 czyli 6,3% ludności ogólnej. Przypuszczać można, iż w spisie jednodniowym 1897 r. pewna część ludności pol-

skiej katolickiej zaliczoną była do liczby białorusinów lub ukraińców: ludność polska stanowi bowiem podług spisu zaledwie 69,16% ludności katolickiej w państwie. Obecnie, przyjmując w 1911 r. ten sam minimalny stosunek dla polaków, otrzymamy wobec cyfry 15,197,309 katolików, Polaków—10,507,452 w całem państwie rosyjskiem.

W Galicji w dn. 30/XII 1910 liczba Polaków wynosiła 4,672,500 czyli 58,55% ludności ogólnej (katolików — 3,732,961) na Śląsku Austrjackim liczbę 235,224 (31,72%), (a na Śląsku Cieszyńskim 60,9%), w Bukowinie— 36,210 czyli 4,55%, na Morawach—14,924 (0,57%), w innych krajach austrjackich—9,195, razem w Austrji —4,967,984 (17,77%); w ks. Poznańskiem—1,278,890 (60,9%), na Śląsku Opolskim— 1,169,340 (53%), w obwodzie Kwidzyńskim Prus Zachodnich—381,046 (39,7%), w obwodzie Olsztyńskim Prus Wschodnich—248202 (45,7%), w innych częściach Prus—735.930, razem w Prusach — 3,813,308 polaków, nie licząc polaków dwujęzycznych. W trzech państwach: w Rosyi, Austrji i Prusach, było polaków 19,288,724, nie licząc ludności katolickiej, zaliczanej urzędownie do Białorusinów lub Ukraińców, oraz ludności która podała dwa języki: polski i niemiecki, jako ojczyste. Cyfra polaków obecnie przekracza już zapewne 20 miljonów w tych trzech państwach.

W Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej statystyka urzędowa podaje w roku 1900-ym 1.071.306 polaków, wliczając w to tylko tych, którzy sami lub też jedno z rodziców rodzili się poza Ameryką.

Przytaczamy dla porównania liczebność innych ludów słowiańskich, Czechów, Słowaków i Serbów łużyckich — 8,791.000, Serbo-Chorwatów — 9 miljonów, Bułgarów — 5,400.000 Wielkorusów—65 miljonów, Małorusów—31 miljonów — Białorusinów — 7 miljonów.

W porównaniu z liczebnością innych narodów liczba Polaków najbardziej jest zbliżoną do liczby Hiszpanów (w 1900—19.096.834). Wśród ludności europejskiej Polacy stanowili—4,3%, Rosjanie—20,6%, Czesi—2,1%, Serbo-Chorwaci—2%, Bułgarzy—1% Słoweńcy—0,3% — razem Słowianie — 30,3%, Niemcy—19,4%, Anglicy—10,1% ludy skandynawskie— 2,6%, Francuzi — 10,4%, Włosi — 8,5.% Hiszpanie i Portugalczycy—5,9%, Rumuni—2,4%, Węgrzy—2,3% plemiona fińskie —1,6% Grecy—1,1%. Wobec wielkiego przyrostu naturalnego Polaków, ich liczebność względna t. j. w porównaniu z innemi narodami, wzrasta.

Ludność ogólna wyliczonych powyżej krajów z liczną ludnością polską, a mianowicie Królestwa, Galicyi, Śląska Cieszyńskiego, Poznańskiego, Opolskiego, Kwidzyńskiego i Olsztyńskiego wynosi 26.666.126 a w tem Polaków—17.309.139 czyli 65%. Stosunek ten naogół się nie zmniejsza: w Królestwie bowiem i w Galicji powiększa się stale (przyrost w Galicji w latach 1900—1910 wynosił 17,3%), w prowincjach pruskich natomiast cokolwiek się zmniejsza. Największe straty ponoszą Polacy na Śląsku Opolskim: w 1905 roku stanowili oni 56,92%, w 1910—52,95%, w obwodzie Kwidzyńskim Prus Zachodnich w 1905 r. 39,32, a w 1910 r. 38,90%, w Księstwie Poznańskiem—61,20 i 60.90%.

Podział ludności polskiej w Królestwie według zajęć wykazuje największe stosunkowo jej liczby w następujących działach:

W górnictwie i hutnictwie—97,6%, w wydobywaniu metali 94,9%, w cegielniach i hutach szklanych 84,8%, w fabrykach metalurgicznych — 77,7%. Są to, jak widzimy, najcięższe rodzaje pracy. W rolnictwie procent Polaków jest nieco wyższy od procentu ludności (84,3%). Prócz tego, jest on wysoki w następujących kategorjach: koleje żelazne 86,1% poczta, telegrafy, telefony — 84,4%, wśród prawników, rejentów i adwokatów—86,4%, wśród urzędników gminnych i miejskich 80,3%, wśród oficjalistów i wyrobników 80,7; natomiast szczególnie nizkim jest procent Polaków w handlu, od 10—20%; procent ten spada poniżej 10% w handlu wędrownym — 7,7%, handlu skórami i futrami — 5,9, handlu zbożem — 5,1 %. W handlu trunkami jest Polaków 38,7%, w handlu przedmiotami zbytku i sztuki —

39,2%, w wyrobach z tytuniu — 25,1%, w hadlu narzędziami optycznemi i chirurgicznemi — 34%, octem i drożdżami — 38, wyrobami odzieży i obuwia — 40,5%. W zawodach wyzwolonych najmniej jest Polaków wśród nauczycieli 28,4%, oraz duchowieństwa — 40,7% wreszcie w wojsku procent Polaków wynosił zaledwie—3,9%.

§ *XIV.* LITWINI wraz z Łotyszami stanowili wśród ludności Królestwa w roku 1897 — 3, 34%, obecnie więc przy tym samym stosunku wypadłoby liczbę Litwinów oznaczyć na 426797. Co do wyznania, Litwini są prawie wyłącznie katolicy, nieznaczną liczbę protestantów należy zaliczyć do Łotyszów (w wojsku, lub wśród urzędników). Litwini zajmują zwartą masą część gub. Suwalskiej, w której stanowią 54% ogółu ludności; większość stanowią w powiatach Władysławowskim — 89,8% Marjampolskim — 85,4%, Kalwaryjskim — 81,5%, Wyłkowyskim — 67,1% i Sejneńskim — 62,4%, oraz w miastach: Kalwarji, Marjampolu, Wyłkowyszkach, Władysławowie, Wierzbołowie, Prenach, Szakach. W gub. Suwalskiej przyrost ludności jest względnie najsłabszy.

Z porównania z rokiem 1857 wypadałoby że liczba Litwinów cokolwiek spadła w Królestwie z 4,53% do 3, 34%. W państwie rosyjskiem po za Królestwem liczono Litwinów w 1897 r. 1353.359, większość ludności stanowią oni w gub. Kowieńskiej. Ogółem Litwinów było w 1897 r. — 1.658.926. Przyrost ludności litewskiej nie jest znaczny, głównie z powodu licznej emigracji do Ameryki. Litwini, zamieszkali w Królestwie, stanowią 18,42% liczby ogólnej Litwinów w państwie rosyjskiem. W całem państwie rosyjskiem było w 1897 r. Litwinów 1.658.926. W Prusach (w 1905 r.). było Litwinów 101.534.

Głównem zajęciem ludności litewskiej jest rolnictwo, z pośród innych zajęć nieco więcej Litwinów było wśród żebraków 7,8%, więźniów i zesłańców 3,4% oraz wśród zawodów niewiadomych 3,4%, i w wojsku 2,2%. We wszystkich innych kategorjach zajęć Litwini stanowią procent poniżej 2%, a przeważnie nawet — poniżej 1%.

XV. ROSJANIE. W roku 1897 liczono w Królestwie: Wielkorusów — 267,160. Małorusinów — 335.337 oraz Białorusinów — 29,347. Wśród ostatnich dwóch grup większość stanowili włościanie powiatów wschodnich gub. Siedleckiej i Lubelskiej, oraz powiatu Augustowskiego gub. Suwalskiej; natomiast wśród Wielkorusów większość stanowili urzędnicy i wojskowi. W liczbie Białorusinów było wówczas katolików 14842, zaś wśród małorusinów 35192, gdy wśród wielkorusów tylko 2466 katolików, 1132 luteranów, oraz 6357 izraelitów. Wśród Rosjan więc zarówno w Królestwie, jak i w innych gubernjach znaczną przewagę liczebną mają prawosławni.

Po wyłączeniu wojska było w r. 1897 wielkorusów 99970 czyli 1,09%, małorusinów i białorusinów 326440, t. j. 3,57%, razem 4,66%. W roku 1909 było prawosławnych w Królestwie 476845 czyli 4% ludności ogólnej.

Przyrost naturalny ludności rosyjskiej stanowi wśród prawosławnych 1,4%, wśród staroobrzędców 2,06%. Przyrost faktyczny ludności rosyjskiej jest wynikiem wzmożenia skutków przyrostu naturalnego przez stały napływ urzędników.

W podziale według zajęć i zawodów produkcyjnych ludność rosyjska wykazuje większy procent jedynie w rolnictwie, — 5,8%. Grupa ta składa się wyłącznie prawie z mało- i białorusinów.

W przemyśle i handlu rosjanie stanowią naogół około 1%, zaś z poszczególnych grup najwięcej stosunkowo w następujących: restauracje, pokoje umeblowane, i kluby 2,8%, handel przedmiotami zbytku i sztuki— 2,8%, pośrednictwo handlowe 2,7% przemysł przewozowy 8,8%, przemysł budowlany — 2,6, jubilerstwo i wyrób narzędzi chirurgicznych — 2,1%, przyczem zaznaczyć należy, iż pewna ilość osób wyznania mojżeszowego podała narodowość rosyjską. Natomiast wyraźną przewagę

posiada ludność rosyjska wśród urzędników, a mianowicie w administracji, sądzie i policji 36,9.%, czyli dziesięć razy tyle, ile wynosi procent ludności tej w Królestwie,— wśród nauczycieli 12,2%, poczta i telegraf — 11,7%, urzędy miejskie i gminne — 10,5%, koleje żelazne — 8,2, duchowieństwo — 10,1%, utrzymywanych w przytułkach, żyjących z zapomóg — 8,9%, więźniów i zesłańców — 6,9%, w wojsku — 88%.

Wogóle prawie połowę ludności rosyjskiej stanowią rolnicy Mało- i Białorusini we wschodnich powiatach Królestwa, 1/3 część rosjan przypada na wojsko, 1/6 na urzędników policji, urzędników kolejowych i pocztowych, nauczycieli, emerytów i żyjących z zapomóg, najmniej zaś rosjan jest w handlu i przemyśle.

§ XVI. NIEMCY w Królestwie Polskiem stanowili w roku 1897 — 4,33%, ludności ogólnej (407,274), w tym stosunku na rok 1911 wypadałoby więc 539834. Wśród niemców większość należała do wyznania ewangelickiego (90,34%).

W porównaniu z rokiem 1857 liczba Niemców w Królestwie zmniejszyła się z 5,72% do 4,33%. W okresie lat 1864—1888 wielu kolonistów wyprzedało grunta włościanom polskim, przenosząc się na Wołyń. Wszakże z drugiej strony zwiększyła się znacznie liczba niemców w fabrykach, zwłaszcza w gub. Piotrkowskiej. Zauważmy, iż pośród ludności wyznania ewangelickiego zaledwie 7,58% podało w 1897 roku język polski, jako ojczysty.

Największy procent ludności protestanckiej w 1909 wykazują gubernje: Piotrkowska — 12,90%, gub. Kaliska — 8,80% i Płocka — 7,32%, następnie: Suwalska— 5,76%, Warszawska — 4,92% Lubelska — 2.74%, Siedlecka — 1,57%, Radomska — 1,19%, Łomżyńska — 1.03% i Kielecka 0,31%.

Wśród ludności miejskiej protestanci stanowią 7,2% ludności ogólnej, w 5-ciu zaś miastach powyżej 20%, mianowicie: w Tomaszowie rawskim 29,8%, w Zgierzu—29,1%, w Łodzi—25,7% (101,494), w Ozorkowie—23,3%, w Zduńskiej Woli — 20,3%.

Wśród ludności gmin protestanci stanowią w ogóle 4,8%. Jest jednak cały szereg gmin, w których liczba ich przenosi 3000, a mianowicie gminy: Ceków (3062) w powiecie Kaliskim, Izbica (3567) w pow. Kolskim, Grodziec w pow. Słupeckim, Brwilno (3146) w pow. Płockim, Górka Pabjanicka (3545), Zelów (4028), w pow. Łaskim, Radogoszcz (21884), Brużyca (5709). Nowosolna (3949) i Rżew (4791) w pow. łódzkim, Brudno (3655) w pow. Warszawskim, Żyrardów (6032) w pow. Błońskim, Bukowa (4136), Turka (5756), Cyców (6640) w pow. Chełmskim, Kibarty (4092), w pow. Suwalskim.

Większe skupienia protestanckie miejskie są skoncentrowane w gub. Piotrkowskiej i w jej sąsiedztwie, wiejskie zaś są rozrzucone po całym kraju.

Pod względem zajęć 48,94% ludności niemieckiej zajmuje się rolnictwem. Koloniści stanowią więc w Królestwie mniej, niż połowę ogólnej liczby Niemców, większość znajduje zatrudnienie w przemyśle i handlu, zaś w niektórych gałęziach przemysłu Niemcy zajęli szczególnie silne placówki. W handlu najwięcej Niemców jest w handlu trunkami — 7,4%, w restauracjach — 5,4%, w komunikacjach wodnych— 11,6%, w drobnych rodzajach przemysłu 10,7%, w przemyśle budowlanym 6,6%, w wyrobie produktów spożywczych—5,7%, w przemyśle chemicznym — 7,7%, w cegielniach i hutnictwie szklanem — 7,3%, w wyrobach z metali — 6%, w wyrobach z drzewa 7%, w innych działach przemysłu 2—5%, w innych działach handlu — 1,3%. W przemyśle włóknistym niemcy zajmują wyjątkowo wybitne miejsce—27% liczby ogólnej zatrudnionych w tym dziale, i stanowią 15,5% ogółu niemców w Królestwie. Liczni są niemcy wśród techników—5,9%, nauczycieli—5,6%, kapitalistów—6,2%. Mały jest procent niemców w wielu dziedzinach handlu, najmniej zaś w handlu bydłem 0,3%, ubraniem 0,3 wędrownym 0,3% oraz w prostytucji 1,7% i wśród więźniów i zesłańców 2,1%.

§ XVII ŻYDZI w Królestwie, jako grupa narodowościowa, mówiąca odrębnym językiem, stanowili 1897—1,264.907 osób, czyli 95,75% liczby ogólnej. Język polski

jako ojczysty podało 46,380, język niemiecki—3,125, rosyjski — 6357. Osób wyznania mojżeszowego było w r. 1897 — 14.05% ludności ogólnej, zaś mówiących po żydowsku 13,71%.

Przyrost naturalny ludności żydowskiej w roku 1908 wynosił 12,9%, był więc niższy, niż u ludności katolickiej (16,7), w 1904 roku odwrotnie, u Żydów przyrost naturalny wynosił 17,6, przy 14,5 ludności katolickiej.

Prócz Królestwa, znaczną jest liczba Żydów w zachodnich i południowych gubernjach Państwa rosyjskiego; było ich w Cesarstwie w 1897 r. — 5217.109, co stanowiło — 4,1% całkowitej ludności. W dwóch gubernjach zachodnih Rosji Europejskiej stosunek liczebny Żydów jest większy, niż w Królestwie, a mianowicie w gub. Grodzieńskiej 17,5%, Mińskiej — 16,1%. Te dwie gubernje wraz z gubernjami: Warszawską, Łomżyńską, Siedlecką i Piotrkowską okazują największy procent żydów (powyżej 15% ogółu ludności gubernji).

W Galicji Żydzi stanowili w 1910 — 10,86%, na Śląsku Cieszyńskim — 1,95%, w Poznańskiem—1,58%.

Największy stosunek liczebny ludności żydowskiej w całym świecie jest na Białej Rusi następnie idą Królestwo, Litwa, Ruś, Besarabja i gub. Chersońska, Bukowina oraz Galicja. W krajach tych ludność żydowska stanowi powyżej 10%. Wyliczone miejscowości stanowią terytorjum w którem ludność żydowska skupiona głównie w miastach, nadaje miastom tym charakter odrębny od wszystkich innych krajów. Procent Żydów w tych krajach jest takim mniej więcej, jak w Palestynie, w której żydów jest 14%, to jest tyle, co w Królestwie, a mniej, niż na Białej Rusi. Do danego terytorjum przylegają kraje w których procent żydów jest dość znaczny: w Węgrzech 4,42%, w Dolnej Austrji z Wiedniem 5,07%, w Rumunji 3,8% oraz w Turcji Europejskiej 3,2%. We wszystkich innych krajach procent ludności żydowskiej jest znacznie mniejszy. W Niemczech procent Żydów wynosi 1%, w Anglii—0,65%, we Francji—0,25, we Włoszech—0,1%, Hiszpanji—0,01%. Po za Europą większy procent żydów jest w Tunisie—3,1%, w Marokku—3%, w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej—2,1%, w Palestynie—14%.

Ogólną ilość Żydów poza państwem rosyjskiem źródła podają dla lat 1900—1908 w Europie na 3.743.489, w Ameryce — 1.898.087, w Azji — 427.523 (w tem 105,257 w Rosji Azjatyckiej), w Afryce—361,857, w Australji—17106. Razem Żydów liczy się dla 1897—1908 roku w całym świecie—11,558,610 a więc w roku 1911 byłoby ich z górą 12 miljonów.

Żydzi w Królestwie stanowią 25,32% żydów całego państwa rosyjskiego, a 11,3% liczby ogólnej ludności żydowskiej w całym świecie. Żydzi w Cesarstwie, w granicach osiedlenia żydowskiego stanowią 70% ludności żydowskiej w państwie rosyjskiem, zaś 31% żydów całego świata.

W stosunku do ludności polskiej ogólnej Żydzi całego świata stanowią 55%. Poza granicami Europy jest Żydów tyle, co Polaków, w Europie zaś Polaków jest dwa razy tyle, co Żydów.

W Królestwie ludność żydowska powiększa się stale. W roku, 1817 żydzi stanowili 7,8% ogólnej ludności, w 1827 9.3%, w 1857—12,25, w 1890—13,9%, w 1905 —14,49%. W ostatnich latach przyrost ten nieco się zmniejsza, wszakże w 1909 roku stosunek żydów wynosił 14,64%.

W Galicji w 1857 r. było 9,69% Żydów, w 1890 roku—11,63%, od tego czasu procent Żydów zaczął się zmniejszać i doszedł w 1910 roku do 10,86%.

W Poznańskiem procent Żydów wynosił w 1831 r. — 6,7% i spadł w 1905 r. do 1,5%. W guberniach litewskich, białoruskich i małoruskich zmniejszał się procent ludności Żydowskiej od 1881 r. W roku 1881 w gub. mińskiej było 20,1% żydów, a dziś 16,1%.

Największe skupienie ludności żydowskiej w Królestwie jest w miastach, w których żydzi stanowią 40,2%. Żydzi stanowią w miastach gub. Siedleckiej—64,% ludności miast, następnie idą miasta gub. Suwalskiej — 59,8%, Radomskiej—56,7%, Łomżyńskiej—52,3%, Lubelskiej—51,6%, Kieleckiej—51,4%, Warszawskiej —49,2% (Warszawa 36,88%), Płockiej—47,4%, Kaliskiej—40,0 i Piotrkowskiej — 27,2.

Poza miastami ludność żydowska skupiona jest głównie w miasteczkach i w gminach fabrycznych i podmiejskich. W miasteczkach ludność żydowska stanowi 45% ogółu ludności.

W gminach wiejskich bez miasteczek ludności żydowskiej jest znacznie mniej, mianowicie 2,4% ogółu ludności.

Zajęcia ludności żydowskiej podług spisu jednodniowego w 1897 r. są następujące: Handel wogóle zatrudniał 481819 Żydów, czyli 38,02% ogółu Żydów, wyrób odzieży i obuwia — 214936, czyli 16,27%, urzędnicy w zakładach przemysłowych i handlowych i służba — 105,234 czyli 8,4, kapitaliści, rentjerzy, emeryci—61,093, czyli 4,82% ogółu Żydów.

Żydzi w handlu stanowią we wszystkich gałęziach więcej, niż połowę ogółu ludności, a przeważnie więcej, niż ¾. Najmniej żydów widzimy w handlu trunkami 52,4%, oraz w handlu przedmiotami zbytku i sztuki 55,4%. Najwięcej, bo powyżej 90%: w handlu wędrownym—91,4, skórami—93,3 i zbożem—94,1%; powyżej 85%: w handlu ubraniem 86,6, maszynami 87,8; następnie w kategorjach: restauracje, hotele i domy umeblowane—38,6%, zajęcia nieokreślone i żebracy—29,8, prostytucja 27,3%.

W zakresie przemysłu widzimy największy procent żydów w działach następujących: wyroby z tytuniu—73,.%, wyroby wód mineralnych i octu—58%, narzędzi chirurgicznych—57,7%, wyroby odzieży i obuwia —55,6%., przemysł przewozowy 51,4% wyroby z produktów zwierzęcych—45,6% jubilerstwo—42,6% kapitaliści i emeryci—28%, lekarze, weterynarze i służba szpitalna i instytucje dobroczynne—24,1% duchowieństwo—44,1% nauczyciele—52,9%. Nauczycieli i duchownych żydów jest 4 razy tyle, ileby wypadało podług stosunku procentowego ludności.

Natomiast żydów jest mało wśród rolników 0,6%, oraz w zajęciach następujących: górników 0,7, wydobywanie metali—0,9%, cegielnie—6,4%, poczta i telegraf—2,1%, kolejarze—1,8%, w policji i administracji—1%.

§ XVIII. Dane o *ruchu ludności* w Królestwie w roku 1908 w porównaniu z poprzedniemi latami wykazują:

a) *ślubów*: 7,2 na 1000 ludności w 1908 r., a w 1904—6,3, w 1889—9,1.

b) *urodzeń:* 37,5 na 1000 ludności w 1908 r. (w 1889—42,7), a w tem: w miastach—36,8, w gminach—37,7‰.

c) *śmiertelność:* 21,0‰, co wobec cyfry 26,7‰ w roku 1889 przedstawia znaczną różnicę: największe zmniejszenie było w tym czasie w miastach: z 27,7‰ do 20,6‰. Śmiertelność we wsiach była w 1889 roku mniejsza niż w miastach (26,5‰) a w 1908 stała się większa (21,1‰).

d) przyrost *naturalny ludności:* 16,5‰, w roku 1889 — 15,9‰, w 1904—15,9‰ jest on większy w gminach (16,6‰) niż w miastach (16,2‰).

Co do poszczególnych miast i gubernji zauważyć należy znaczne zmniejszenie się przyrostu naturalnego w Warszawie: w r. 1889—20,5‰, w 1904—16,1‰, w 1908—11,5‰, równolegle do zmniejszania się liczby urodzeń: 49,9‰ w 1889 i 31,1‰ w 1908, jakkolwiek śmiertelność zmniejszyła się również w tym okresie z 29,4‰ do 16,6‰.

W gub. Piotrkowskiej liczba urodzeń urosła z 43,7 na 1000 ludności w roku 1889 do 49,8 w 1908; śmiertelność jest tu wyższą, niż w innych gubernjach—24,1‰, przyrost naturalny pomimo to również najwyższy: 25,7‰ w r. 1908 czyli o 8,3‰ więcej, niż w roku 1889.

Liczby urodzeń w latach 1889, 1904 i 1908 są najwyższe w gub. Radomskiej, Kaliskiej i Siedleckiej (38,4 do 42,8‰) najmniejszą zaś cyfrę — 29‰ spotykamy dla gub. Suwalskiej. Śmiertelność zmniejsza się we wszystkich gubernjach, cyfrę najmniejszą 17,8‰ znajdujemy w gub. Łomżyńskiej. Przyrost naturalny jest największy w gub. Piotrkowskiej (25,7‰), Radomskiej i Kaliskiej 17,8, w gub. Siedleckiej powiększył się z 12,3‰ w 1889 roku do 16,9‰ w 1908, natomiast spadek przyrostu wykazuje gub. Kielecka: 19,2‰ do 15,7‰, Płocka—16,7‰ do 11 i Łomżyńska z 14,7 do 13,6‰, Suwalska z 8,6 do 7,5‰. W tej ostatniej przyrost naturalny ludności jest stale najmniejszy.

Rozpatrując przyrost ludności oddzielnie dla poszczególnych wyznań, znajdujemy dla ludności katolickiej w r. 1904—14,5‰, a więc mniejszy od ogólnego (15,25‰), w r. 1908—16,7. Dla ludności żydowskiej w r. 1904—17,6‰, przyrost wyższy od przeciętnej ogólnej, zaś w r. 1908—12,9‰ (wskutek znacznego zmniejszenia się liczby urodzeń z 39,6 do 27,4‰). Dla ludności protestanckiej: w r. 1904—17,6‰, w 1908—19,0‰, czyli więcej niż dla ludności katolickiej (w ks. Poznańskiem, przeciwnie, przyrost naturalny jest większym u Polaków—20,8,‰ niż u Niemców—11,8‰).

W Galicji w roku 1910 było małżeństw 7,47‰, urodzeń — 38,65‰, śmiertelność — 24,06‰, przyrost naturalny—14,6‰. Liczby małżeństw, urodzeń, oraz śmiertelność w Galicji podobnie, jak w Królestwie, zmniejszają się stale, wszakże śmiertelność w Galicji jest znacznie większa, niż w Królestwie, w roku 1876—33,87‰ i do roku 1895 była ona stale wyższą od 30‰. Przyrost naturalny w Galicji z pewnemi wahaniami jest równie wysoki, jak i w Królestwie, dopiero w latach ostatnich (od 1906) widoczny jest spadek, z pewnemi wahaniami. Z pośród krajów austryjackich Galicja posiada najwyższą rozrodczość i pomimo największej śmiertelności, posiada najwyższy przyrost naturalny ludności. W Czechach w latach 1900—1910 przyrost wynosił 11‰. Co do poszczególnych wyznań, to w Galicji największym jest przyrost ludności żydowskiej: r. 1907—18,95‰, następnie zaś greko-katolickiej—17‰. W latach 1895—1900, przyrost naturalny był w Galicyi większy u ludności katolickiej, niż u grecko-katolickiej, od roku 1904 mniejszy; ludność żydowska tam wykazywała przyrost najwyższy, przeciwnie, niż w Królestwie.

Na Śląsku Austryjackim w latach 1900—1910 przyrost naturalny wynosił 13,01‰, liczba urodzeń—37,49‰, śmiertelność—24,48‰, a więc liczby podobne do galicyjskich.

W Poznańskiem w 1910 roku było małżeństw 6,8‰, urodzeń 38,4‰, śmiertelność 19,0‰, przyrost naturalny 19,4‰, w Prusach Wschodnich: małżeństw 7‰, urodzeń 37,8‰, śmiertelność 19,7‰, przyrost 18,2‰. W porównaniu z Królestwem W. Ks. Poznańskie i Prusy Wschodnie posiadają liczbę urodzeń równą, śmiertelność nieco mniejszą, przyrost naturalny większy, Śląsk liczbę urodzeń mniejszą (35,1‰), śmiertelność większą (20,6‰), przyrost naturalny 14,5‰. W Ks. Poznańskiem przyrost naturalny stanowił u Polaków 20,8‰, dla Niemców tylko 11,8‰, urodzeń Polaków 40,5‰, a zgonów 19,7‰, a u Niemców urodzeń 29,70‰, zgonów 17,9‰. Z ziem polskich przeto największy przyrost naturalny posiada Ks. Poznańskie wskutek znacznej liczby urodzeń i małej śmiertelności.

W Rosji Europejskiej przyrost naturalny w latach 1900—1904 wynosił 17,7‰ w roku 1906—17,0, jest więc większy, niż w Królestwie. Śmiertelność w Rosji była w latach 1900—1904—30,9‰, w 1906—29,8‰; ilość urodzeń niezmiernie wysoka: 48,6‰ w latach 1900—4, 46,8‰ w roku 1906. Ponieważ zarówno liczba urodzeń, jak i śmiertelność zmniejszają się znacznie, przyrost naturalny nie ujawnia tendencji zniżkowej. Dla gubernji sąsiednich z Królestwem znajdujemy cyfry następujące: w Wołyńskiej przyrost naturalny—19,9‰ w 1900—1904, 17,7‰ w 1906, w Kijowskiej i Podolskiej—18,8‰ i 18,0 w latach 1900—1904 i 14,5‰ oraz 16,6‰—1906; w gub. Mińskiej: 20,6‰ w 1900—4,19‰ w 1906 r.; w Mohylowskiej: 20,7‰ i 19,7‰. Przy-

rost naturalny jest więc tu większy‰, niż w Królestwie, jakkolwiek tendencja zniżkowa jest widoczna. Liczby urodzeń są tu większe, niż w Królestwie (od 40 do 45‰-), zaś śmiertelność od 20—26‰. Natomiast gubernie litewskie wykazują przyrost naturalny mniejszy, niż Królestwo, skutkiem mniejszej liczby urodzeń przy równej śmiertelności: w gub. Grodzieńskiej: 36,3‰, urodzeń w 1906, śmiertelność— 20,9‰, przyrost naturalny 15,4‰, w Wileńskiej: 34,6‰ urodzeń, 19,6‰ zgonów, przyrost naturalny 15,0‰; w Kowieńskiej urodzeń 31,2‰, zgonów 21,5‰, przyrost naturalny 9,7‰.

Gubernje wielkorosyjskie i małoruskie wykazują znaczny przyrost naturalny, dochodzący do 20‰, przeciętnie 17‰, dzięki znacznej liczbie urodzeń, przekraczającej 50‰, nawet wobec znacznej śmiertelności—30‰, przyrost naturalny jest wielki.

W ziemiach polskich, jak widzieliśmy, liczba urodzeń oraz śmiertelności zmniejszają się, przyrost naturalny pozostaje więc znaczny i większy, niż był w czasach dawniejszych, w których śmiertelność była większą, wszakże w ostatnich latach; przyrost ludności okazuje tendencję zniżkową. W innych krajach znajdujemy ten sam objaw w silniejszym jeszcze stopniu. W Prusach w roku 1902 było 36,7 urodzeń na 1000 ludności w 1912—29,7, śmiertelność zmniejszyła się z 20,3‰ do 16,4‰, przyrost ludności spadł z 16,4‰ do 13,3‰. Największa liczba urodzeń, a więc i największy przyrost naturalny w Prusach wykazują ks. Poznańskie i Prusy Wschodnie,w Austrji zaś Galicja i Śląsk. W państwie rosyjskiem natomiast Królestwo ustępuje pod względem przyrostu naturalnego wielu innym częściom państwa. W Rosji Europejskiej przyrost naturalny w latach 1901—9 był większy, niż w poprzednich dwunastoleciach: liczba zgonów bowiem zmniejszyła się w stopniu większym, niż zmniejszyła się liczba urodzin.

Wśród innych krajów przyrost naturalny wyższy, niż w Poznańskiem znajdujemy tylko w Argentynie 21,5‰, przyrost wyższy, niż w Królestwie—w Urugwaju 17,4‰, zaś równy w Serbji—16,6‰ i w Australji—16,4‰. Liczbę urodzeń większą, niż w Królestwie oprócz Rosji, wykazuje: Bułgarja—40,3 Rumunja—39,8‰ i Serbja—39,0‰ przy większej śmiertelności: Bułgarja 26,4‰, Rumunja—25,2‰, Serbja—22,4‰.

W innych krajach europejskich przyrost naturalny w roku 1910 był następujący: w Niemczech—13,6‰, w Austrji — 11,3‰, na Węgrzech—12,1, w Anglji— 11,4, we Włoszech—13,3, we Francji—1,8 na 1000 ludności.

§ XIX. *Przyrost rzeczywisty ludności.* Obok przyrostu naturalnego na powiększenie ludności wpływa także imigracja ludności, oddziaływa zaś ujemnie emigracja. Z pośród ziem polskich, tylko w Królestwie przyrost faktyczny ludności nie jest mniejszy od naturalnego, chociaż w niektórych latach, jak w 1888 — 1889, 1904—1905, emigracja wywołała zmniejszenie ludności pomimo przyrostu naturalnego. W innych latach przyrost faktyczny przewyższa przyrost naturalny wskutek immigracji przenoszącej emigrację; było to szczególnie w latach: 1870 1877, 1885—1888, 1897—1904, 1908—1911. Emigrują z Królestwa przeważnie włościanie i Żydzi, napływają zaś z Rosji Żydzi, Rosjanie-urzędnicy, trochę ludności polskiej z gubernji pogranicznych, oraz Niemcy. Rzeczywisty przyrost ludności w okresie lat 1860 — 1911 wynosił rocznie przeciętnie—1,7 na 100, cyfrę blizką do przyrostu naturalnego ludności. Natomiast w Galicji i Poznańskiem emigracja jest silniejsza niż w Królestwie, zaś immigrację; niema wcale. Przyrost faktyczny ludności Galicji w okresie 1857 — 1910 roku wykazywał roczną przeciętną 1,05%, czyli znacznie mniej, niż przyrost naturalny; w Poznańskiem zaś w latach 1864 — 1910 r. o 1,16 %, również mniej od przyrostu naturalnego. Przyrost faktyczny ludności w Królestwie jest więc stale większy, niż w innych dzielnicach polskich, zaś Galicja ustępuje w tym względzie Ks. Poznańskiemu. Ludność Królestwa wzrasta równomiernie i szybko dopiero od roku 1860; poprzednio w latach 1810—1860 przyrost wynosił zaledwie 7,6 na 1,000 ludności, czyli 2½ razy mniej, niż po roku 1860. Powodem tego były wojny (1812—1813, 1830—1831), epidemje (1848, 1852, 1855) w latach tych ludność zmniejszyła się znacznie.

W ks. Poznańskiem w okresie 1816—1864 przyrost wynosił rocznie 1,14 na 100. W Galicji w latach 1807 do 1857 przyrost wynosił zaledwie 0,5 na 100, to jest jeszcze mniej, niż w Królestwie, pomimo, że klęski wojenne mniej ją dotykały. W roku 1807 Galicja przewyższała Królestwo ludnością, liczyła mianowicie 3574410 mieszkańców, a w roku 1910—8,025,675; w Królestwie, w tym samym czasie ludność powiększyła się z 3.300.000 w 1810 r. i 3520355 w 1820 r. do 12.467.300 w 1911 roku.

W porównaniu z Rosją przyrost ludności przedstawia się, jak następuje: w 1858 r. było w Królestwie 4764446 ludności, w 1867 w stosunku do tej liczby przybyło 167%, w 1897 —197%, w 1911—262%. W Rosji Europejskiej było w roku 1858 ludności 59415400, przybyło zaś do roku 1885—137%, 1897—157%, do 1911—203%. Ludność Królestwa wzrasta więc szybciej, niż ludność Rosji Europejskiej. Ludność Królestwa w 1911 roku stanowiła w stosunku do ludności w roku 1810—378%, czyli powiększyła się prawie cztery razy w ciągu stulecia. Jest to wzrost niezmiernie wysoki, prawie nigdzie nie spotykany.

W odstępach dziesięcioletnich przeciętny przyrost roczny ludności Królestwa Polskiego był w porównaniu z przyrostem ludności państwa niemieckiego następujący:

Lata	Król. P.	Niemcy	Lata	Król. P.	Niemcy
1810—20	— 0,6%	— %	*1860—70*	— 1.9	0.78
1820—30	— 1.1	1.1	*1870—80*	— 1.8	1.02
1830—40	— 1.3	1.05	*1880—90*	— 1.5	0.88
1840—50	— 0.69	0.72	*1890—1900*	— 2.2	1.36
1850—60	— 0.06	0.64	*1900—1910*	— 1.7	1.41

Do roku 1830 przyrost ludności w Królestwie był taki sam, jak w Niemczech, w latach 1830—39 nieco mniejszy, w latach 1840—59 przyrost w Niemczech był większy, niż w Królestwie, natomiast w latach 1860—1890 przyrost ludności w Niemczech jest mniejszy w porównaniu z przyrostem ludności w Królestwie. W ciągu stulecia ludność państwa Niemieckiego wzrosła o 282%, zaś ludność Królestwa o 378%. W tym czasie ludność Europy wschodniej z Rosją europejską powiększyła się o 260%, ludność Europy środkowej o 224%, ludność Europy zachodniej zaledwie o 167%.

I. Powierzchnia i ludność Królestwa Polskiego

w dn. 1 stycznia 1911 r.

Gubernje i powiaty	Powierzchnia [1] (wiorst kw.)	Ludność [2] gmin	Ludność [2] miast	Ludność [2] ogólna	Gęstość zaludnienia na 1 wiorstę kwadr. ludność ogólna	Gęstość zaludnienia na 1 wiorstę kwadr. ludność wiejska	Ilość miast [2]	Ilość miasteczek [3]	Ilość gmin [2]	Ilość gromad wiejskich [2]	Ilość kolonji i folwarków [2]
		w tysiącach									
Królestwo Polskie	**111 554,2**	**9 560,1**	**2 907,2**	**12 467,3**	**111,8**	**85,6**	**116**	**358**	**1291**	**26 188**	**43 374**
I. Gub. Kaliska	**9 961,3**	**1 002,1**	**181,7**	**1 183,8**	**118,9**	**100,6**	**22**	**40**	**179**	**44 38**	**7 111**
Pow.: Kaliski	1 257,5	126,4	55,7	182,1	144,9	100,5	2	6	20	340	688
Kolski	1 116,2	115,2	15,7	130,9	117,3	103,2	2	7	14	547	632
Koniński	982,2	106,8	9,3	116,1	118,2	108,7	1	5	12	426	561
Łęczycki	1 156,1	122,7	28,5	151,2	130,8	106,1	2	4	16	477	719
Sieradzki	1 352,9	137,3	44,0	181,3	134,0	101,5	3	3	19	706	825
Słupecki	1 046,3	103,9	6,7	110,6	105,7	99,3	1	7	14	375	519
Turecki	1 203,5	114,2	10,3	124,5	103,4	94,5	1	2	22	405	484
Wieluński	1 846,6	175,6	11,5	187,1	101,5	95,3	1	6	25	368	679
II. Gub. Kielecka	**8 868,6**	**896,3**	**76,9**	**973,2**	**109,7**	**101,1**	**7**	**34**	**128**	**2 109**	**3 083**
Pow. Jędrzejowski	1 115,8	99,6	—	99,6	89,3	89,3	—	4	14	259	386
Kielecki	1 676,5	142,4	37,3	179,7	107,2	84,9	2	3	19	328	336
Miechowski	1 204,4	140,7	5,4	146,1	121,3	116,8	1	4	24	383	648
Olkuski	1 235,4	143,1	6,3	149,4	120,9	115,8	1	6	13	216	331
Pińczowski	1 014,2	117,5	18,3	135,8	133,9	115,9	2	4	20	329	582
Stopnicki	1 404,3	154,6	9,6	164,2	116,9	110,1	1	8	24	348	514
Włoszczowski	1 218,0	98,4	—	98,4	80,8	80,8	—	5	14	246	286
III. Gub. Lubelska	**14 789,4**	**1 337,4**	**218,6**	**1 556,0**	**105,2**	**90,4**	**14**	**51**	**143**	**2 005**	**3 259**
Pow.: Biłgorajski	1 500,8	118,0	8,3	126,3	84,2	78,6	1	3	14	159	266
Chełmski	1 865,9	165,9	22,4	188,3	100,6	88,9	1	7	14	245	410
Hrubieszowski	1 291,3	121,2	25,5	146,7	113,6	93,9	2	4	14	176	271
Janowski	1 725,5	127,7	20,4	148,1	85,8	74,0	2	4	14	204	342
Krasnostawski	1 329,3	123,0	11,2	134,2	101,0	92,5	1	5	13	184	264
Lubartowski	1 200,4	105,3	15,1	120,4	100,3	87,7	2	4	14	153	396
Lubelski	1 601,3	152,0	67,0	219,0	136,8	94,9	1	7	15	256	345
Puławski	1 491,9	181,7	11,5	193,2	129,5	121,8	1	10	18	282	404
Tomaszowski	1 213,4	114,6	11,7	126,3	104,1	94,4	1	4	12	141	271
Zamojski	1 569,6	128,0	25,5	153,5	97,8	81,5	2	3	15	205	290
IV. G. Łomżyńska	**9 265,9**	**599,6**	**88,9**	**688,5**	**74,3**	**64,7**	**7**	**25**	**72**	**2 246**	**3 014**
Pow.: Kolneński	1 343,7	81,4	6,1	87,5	65,1	60,6	1	2	9	273	300
Łomżyński	1 589,5	108,7	29,8	138,5	87,1	68,4	1	4	14	391	518
Makowski	1 012,8	67,1	8,2	75,3	74,3	66,3	1	2	8	230	383
Mazowiecki	1 246,3	79,9	8,4	88,3	70,8	64,1	1	5	9	424	489
Ostrołęcki	1 424,2	87,1	15,4	102,5	72,0	61,2	1	3	11	293	442
Ostrowski	1 375,0	103,1	14,6	117,7	85,6	75,0	1	5	12	351	545
Szczuczyński	1 274,4	72,3	6,4	78,7	61,8	56,7	1	4	9	284	337
V. G. Piotrkowska	**10 763,4**	**1 184,7**	**796,6**	**1 981,3**	**184,1**	**110,1**	**12**	**40**	**151**	**2 938**	**5 125**
Pow.: Będziński	1 200,6	236,5	132,2	368,7	307,1	197,0	2	8	20	297	615
Brzeziński	981,6	100,4	45,7	146,1	148,8	102,3	2	5	15	375	652
Częstochowski	1 690,9	157,7	72,0	229,7	135,9	93,3	1	6	21	235	510
Łaski	1 232,7	122,0	46,4	168,4	136,6	99,0	2	3	18	389	564
Łódzki	825,1	171,9	425,7	597,6	724,3	208,3	2	5	19	277	412

[1]) Rocznik Statystyczny Rosji 1911 r. str. 15, 16, 17.
[2]) Str. 47, 48, 49, 50.
[3]) Prace Warsz. Kom. Stat. t. XXXIX cz. I str. 2.

Gubernje i powiaty	Powierzchnia (wiorst kw.)	Ludność gmin	Ludność miast	Ludność ogólna	Gęstość zaludnienia na 1 wiorstę kwadr. ludność ogólna	Gęstość zaludnienia na 1 wiorstę kwadr. ludność wiejska	Ilość miast	Ilość miasteczek	Ilość gmin	Ilość gromad wiejskich	Ilość kolonji i folwarków
		w tysiącach									
Piotrkowski	1 834,3	157,3	42,0	199,3	108,7	85,8	1	6	21	545	1 038
Radomskowski	1 856,8	153,6	20,6	174,2	93,8	82,7	1	4	24	499	911
Rawski	1 141,4	85,3	12,0	97,3	85,2	74,7	1	3	13	321	423
VI. Gub. Płocka	**8 287,3**	**629,7**	**110,2**	**739,9**	**89,3**	**76,0**	**9**	**16**	**95**	**2 052**	**3 757**
Pow. Ciechanowski	1 079,6	86,3	11,6	97,9	90,7	79,9	1	—	10	282	554
Lipnowski	1 468,7	103,0	12,1	115,1	78,4	70,1	2	3	17	316	669
Mławski	1 307,2	102,5	19,4	121,9	93,3	78,4	1	4	14	300	505
Płocki	1 161,4	96,6	36,5	133,1	114,6	83,2	2	3	15	335	535
Przasnyski	1 228,0	72,7	12,6	85,3	69,5	59,2	1	2	11	294	410
Rypiński	1 085,9	88,2	7,5	95,7	88,1	81,2	1	1	16	262	618
Sierpecki	956,5	80,4	10,5	90,9	95,0	84,1	1	3	12	263	466
VII. G. Radomska	**10 854,0**	**985,6**	**126,6**	**1 112,2**	**102,5**	**90,8**	**10**	**53**	**143**	**2 792**	**3 780**
Pow.: Iłżecki	1 583,6	148,6		148,6	93,8	93,8	—	10	22	339	419
Konecki	1 665,3	132,3	26,0	158,3	95,1	79,4	3	3	19	355	559
Kozienicki	1 654,7	134,9	10,0	144,9	87,6	81,5	1	8	19	417	554
Opatowski	1 492,9	157,3	21,8	179,1	120,0	105,4	2	10	23	361	581
Opoczyński	1 628,0	130,0	8,5	138,5	85,1	79,8	1	8	23	437	503
Radomski	1 780,6	161,3	42,9	204,2	114,7	90,6	1	8	22	602	681
Sandomierski	1 048,9	121,2	17,4	138,6	132,1	115,5	2	6	15	281	480
VIII. G. Siedlecka	**12 580,8**	**865,1**	**138,3**	**1 003,4**	**79,8**	**68,8**	**12**	**34**	**146**	**1 956**	**4 003**
Pow.: Bialski	1 311,0	77,3	19,6	96,9	73,9	59,0	2	5	14	121	332
Garwoliński	1 600,2	144,9	15,4	160,3	100,2	90,0	2	7	19	357	664
Konstantynowski	1 263,0	85,1	—	85,1	67,4	67,4	—	4	16	176	328
Łukowski	1 656,3	121,5	11,4	132,9	80,2	73,4	1	5	23	294	569
Radzyński	1 408,9	86,9	21,8	108,7	77,2	61,7	2	2	16	170	324
Siedlecki	1 130,9	78,4	27,8	106,2	93,9	69,3	1	2	16	234	434
Sokołowski	1 134,4	77,7	10,6	88,3	77,8	68,5	1	2	12	229	421
Węgrowski	1 176,0	87,7	12,4	100,1	85,1	74,6	1	2	16	223	575
Włodawski	1 900,1	105,6	19,3	124,9	65,7	55,6	2	5	14	152	356
IX. G. Suwalska	**10 824,3**	**593,3**	**88,0**	**681,3**	**62,9**	**54,8**	**10**	**20**	**92**	**2 008**	**5 135**
Pow.: Augustowski	1 779,0	80,6	14,5	95,1	53,5	45,3	1	4	12	249	597
Kalwaryjski	1 167,9	76,9	12,5	89,4	76,5	65,8	1	3	15	238	608
Marjampolski	1 913,9	115,6	9,9	125,5	65,6	60,4	2	4	14	231	1 226
Sejneński	1 994,9	88,4	4,6	93,0	46,6	44,3	1	2	13	272	745
Suwalski	1 294,0	81,3	27,1	108,4	83,6	62,8	1	4	15	391	646
Władysławowski	1 558,9	74,1	9,0	83,1	53,3	47,5	2	1	11	438	753
Wyłkowyski	1 115,7	76,4	10,4	86,8	77,8	68,5	2	2	12	189	560
X. G. Warszawska	**15 359,2**	**1 466,3**	**1 081,4**	**2 547,7**	**165,9**	**95,5**	**22**	**45**	**179**	**4 438**	**7 111**
Pow.: Błoński	948,5	125,1	16,2	141,3	149,0	131,9	2	3	12	270	398
Gostyński	1 053,7	87,5	18,1	105,6	100,2	83,0	2	2	12	365	531
Grójecki	1 467,4	116,7	12,1	128,8	87,8	79,5	2	7	20	429	425
Kutnowski	804,5	88,7	16,2	104,9	130,4	110,3	1	3	12	249	540
Łowicki	1 060,2	93,6	16,8	110,4	104,1	88,3	1	3	9	194	401
Nowo-Miński	1 200,4	100,2	19,9	120,1	100,0	83,5	2	6	16	349	521
Nieszawski	1 125,4	107,4	4,8	112,2	99,7	95,4	1	6	13	368	662
Płoński	1 258,7	102,1	18,1	120,2	95,5	81,1	2	3	13	347	515
Pułtuski	1 340,7	100,9	23,6	124,5	92,9	75,3	2	2	11	376	702
Radzymiński	1 036,3	75,4	5,3	80,7	77,9	72,8	1	2	10	333	432
Skierniewicki	670,5	62,5	11,9	74,4	111,0	93,2	1	—	8	170	245
Sochaczewski	931,9	75,4	8,0	83,4	89,5	80,9	1	1	10	322	452
Warszawski	1 317,3	237,7	872,9	1 110,6	843,1	180,4	2	2	20	348	646
Włocławski	1 143,7	93,1	37,5	130,6	114,2	81,4	2	5	13	318	641

II. Wzrost ludności w ciągu lat 100.

Rok	Ludność[1])	% przyrostu rocznego	Rok	Ludność	% przyrostu rocznego
1810	3 300 000[2])	—	1874	6 398 731	1,0
1820	3 520 355[3])	0,6	1875	6 515 153	1,8
1826	3 978 211[4])	+2,0	1876	6 639 846	1,9
1829	4 137 634	+1,3	1877	6 771 574	2,0
1831	3 762 003	—4,5	1878	6 860 127	1,3
1832	3 914 665	4,1	1879	6 977 897	1,7
1835	4 188 112	2,2	1880	7 104 864	1,8
1840	4 488 009	1,4	1881	7 232 292	1,8
1845	4 798 658	1,3	1882	7 328 731	1,3
1847	4 857 700	0,6	1883	7 422 325	1,3
1848	4 790 061	—1,4	1884	7 545 142	1,7
1850	4 810 735	0,2	1885	7 687 893	1,9
1851	4 851 639	0,9	1886	7 851 700	2,1
1852	4 812 577	—0,8	1887	7 990 752	1,8
1853	4 813 091	0,01	1888	8 166 708	2,2
1854	4 797 745	—0,3	1889	8 124 868	—0,5
1855	4 673 899	—2,6	1890	8 256,562	1,6
1856	4 696 912	0,5	1893	8 808 969	2,2
1860	4 840 466	0,5	1897	9 402 253	1,6
1861	4 910 608	1,4	1904	11 588 585	3,0
1862	4 972 193	1,3	1905	11 312 275	—2,4
1868	5 705 607	1,0	1906	11 370 444	0,5
1869	5 800 438	1,7	1907	11 505 112	1,2
1870	5 903 391	1,8	1908	11 687 853	1,6
1871	6 087 866	3,1	1909	11 935 318	2,1
1872	6 193 712	1,7	1911	12 467 300	2,2
1873	6 337 316	2,3			

[1]) Liczba ludności podana jest podług W. K. St. zesz. XXVI str. XVI, przyczem zostały pominięte dane dla lat: 1816, 1833 1834, 1859 i 1867 jako uwidaczniające zbyt duże różnice w porównaniu z danemi szeregu lat obok stojących bez szczególnych powodów.
[2]) Kirkor—Kiedroniowa. Włościanie str. 33.
[3]) Wolski. Kalendarz astronomiczny 1860 r.
[4]) Rodecki. Obraz jeogr. stat. Królestwa Polskiego.

III. Ludność gmin i miast

w d. 1 stycznia 1909 r. z podziałem według głównych grup wyznaniowych[1]).

Gubernje, powiaty, miasta i gminy	Ludność ogólna	W tej liczbie: Katolików	Protestantów	Żydów	Powierzchnia w morgach[2])
Królestwo Polskie	**11 935 318[3])**	**9 001 349[4])**	**634 649**	**1 747 655**	**21 911 453[5])**
w miastach	**2 614 859**	**1 240 660**	**187 695**	**1 051 332**	**297 369**
w gminach	**9 320 459**	**7 760 689**	**446 954**	**696 323**	**21 614 084**
Gub. Kaliska	**1 206 141[3])**	**983 062[4])**	**106 084**	**107 876**	**1 971 635[5])**
w tem { w miastach	**161 730**	**72 756**	**18 012**	**64 755**	**22 536**
w tem { w gminach	**1 044 411**	**910 306**	**88 072**	**43 121**	**1 949 099**

Gubernie, powiaty, miasta i gminy	Ludność ogólna	W tej liczbie: Katolików	Protestantów	Żydów	Powierzchnia w morgach
Pow. **Kaliski**	*179 301*	*132 862*	*20 552*	*20 321*	*251 071*
w tem miast	*52 166*	*22 988*	*5 907*	*18 064*	*1 044*
w tem gmin	*127 135*	*109 874*	*14 645*	*2 257*	*250 027*
gm. Blaszki	5 805	5 446	224	128	12 637
Brudzew	7 175	5 910	1 207	27	17 207
Godziesze	6 458	5 507	880	42	12 869
Żydów	7 771	7 615	24	7	12 221
Zborów	7 268	7 242	17	9	14 346
Zbiersk	7 675	5 479	2 163	33	16 138
Iwanowice	6 837	5 099	1 651	79	13 451
Kalisz	4 606	4 577	26	—	6 180
Kamień	5 902	5 172	722	8	13 250
Koźminek	8 469	6 952	706	803	11 534
Kościelec	3 635	2 064	1 570	—	9 558
Marchwacz	5 393	5 254	127	12	11 991
Opatówek	6 390	6 233	87	59	11 831
Ostrów Kaliski	8 537	8 361	26	139	22 940
Pamięcin	5 727	5 664	52	4	9 487
Stawiszyn	3 425	2 414	417	543	224
Staw	4 777	4 718	7	47	17 289
Tyniec	6 387	6 149	126	62	9 887
Chocz	8 561	6 805	1 546	193	14 514
Ceków	6 337	3 213	3 062	62	12 473
2. Pow. **Kolski**	*139 597*	*109 834*	*17 270*	*12 284*	*217 234*
w tem: w miastach	*13 672*	*6 498*	*867*	*6 215*	*2 685*
w tem w gminach	*125 925*	*103 336*	*16 403*	*6 069*	*214 549*
gm. Brudzew	10 938	9 403	1 276	259	17 183
Budzisław	6 384	4 860	1 501	23	12 321
Drzewce	7 785	6 712	991	22	14 758
Izbica	16 335	11 157	3 567	1 599	21 982
Karszew	5 419	4 463	945	11	8 652
Kłodawa	10 628	8 410	528	1 673	9 083
Koźmin	5 395	5 211	153	31	17 119
Kościelec	8 252	6 880	1 359	12	15 488
Krzykosy	8 631	7 834	582	210	15 544
Lubotyń	11 903	9 287	2 074	534	19 960
Piotrkowice	4 879	4 811	42	24	9 515
Sompolno	15 473	12 006	1 824	1 638	22 035
Chełmo	5 022	4 404	609	9	13 294
Czołowo	8 881	7 898	952	24	19 615
3. **P. Koniński**	*119 775*	*97 301*	*14 816*	*7 510*	*183 527*
w tem: w miastach	*8 071*	*3 228*	*14 175*	*4 073*	*2 291*
w gminach	*111 704*	*94 013*	*641*	*3 437*	*181 236*
gm. Brzeźno	6 844	4 062	2 766	14	10 428
Władysławów	6 543	5 050	976	479	6 597
Wysokie	5 081	4 666	408	—	7 737
Golina	11 622	8 918	1 041	1 658	17 018
Gosławice	12 081	11 670	411	—	24 150
Dąbroszyn	14 713	11 773	2 406	529	20 191
Kramsk	5 642	4 634	878	123	8 289
Piorunów	8 340	7 369	959	12	13 806
Rzgów	9 503	7 709	1 735	59	23 231
Sławoszewek	9 020	8 232	555	221	14 647
Stare-Miasto	10 000	8 872	1 114	14	16 936
Tuliszków	12 315	11 058	926	328	18 206
4. P. **Łęczycki**	*147 601*	*115 782*	*12 021*	*18 004*	*227 651*
w tem: w miastach	*26 178*	*8 540*	*4 186*	*13 278*	*2 968*
w gminach	*121 423*	*107 242*	*7 835*	*4 726*	*224 683*
gm. Bałków	7 645	7 611	15	—	12 387
Witonia	7 290	7 207	10	37	18 475
Gostków	8 764	8 503	109	151	15 898
Grabów	9 612	8 295	779	409	15 802
Dalików	6 889	5 788	1 092	9	15 574
Leśmierz	10 023	9 714	294	13	14 748
Mazew	5 138	4 439	131	27	15 459
Pląskowice	6 369	5 163	981	218	9 269
Piątek	2 305	9 431	117	2 486	16 136
Poddębice	9 462	8 118	157	1 181	14 563
Rogoźno	4 640	4 274	328	27	11 891
Sobótka	5 128	3 179	1 362	22	8 432
Tkaczów	8 409	8 307	57	45	17 144
Topola	9 734	9 039	587	97	16 795
Tum	5 059	4 992	61	4	11 039
Chociszew	4 956	3 181	1 755	—	11 072
5. P. **Sieradzki**	*172 052*	*140 885*	*12 039*	*18 666*	*286 394*
w tem: w miastach	*37 345*	*17 337*	*4 597*	*3 574*	*6 933*
w gminach	*134 707*	*123 548*	*7 442*	*15 092*	*279 461*
gm. Bartochów	8 204	8 128	16	60	11 451
Barczew	6 205	5 517	546	114	13 316
Bogumiłów	7 201	6 973	82	141	13 472
Brzeźno	6 739	6 647	43	46	18 684
Wierzchy	8 509	8 291	192	26	16 721
Wojsławice	7 594	5 876	1 709	—	13 741
Wróblów	7 589	7 467	33	72	16 116
Godynice	6 334	6 278	20	22	15 878
Gruszczyce	6 007	5 922	40	43	12 448
Dzierząźna	4 283	4 209	37	34	12 338
Zadzim	4 303	4 231	—	72	14 416
Zduńska Wola	10 068	7 125	2 906	37	11 470
Złoczew	10 923	9 334	132	1 440	19 264
Klonowa	8 412	8 240	76	63	20 019
Krokocice	5 477	4 803	629	41	13 398

[1]) Prace Warsz. Kom. Stat. Zeszyt XXXIX. Tom I. [2]) Tom II. [3]) Dane miasta nie są zgodne z summą poszczególnych składników gubernjalnych, które stanowią cyfry następujące: 11.935.288. [4]) 9.330.429 [5]) 9.003.242 [6]) 7.762.532 [7]) 21.900.885 [8]) 21.603.516.

Gubernje, powiaty, miasta i gminy	Ludność ogólna	W tej liczbie: Katolików	Protestantów	Żydów	Powierzchnia w morgach
Majaczewice	7 700	6 658	701	341	19 070
Męka	5 257	5 134	69	49	13 306
Charlupia Mała	5 282	5 263	1	18	8 059
Szadek	8 620	7 452	210	955	16 294
6. P. Słupecki	*122 905*	*97 800*	*17 569*	*7 221*	*202 521*
w tem: w miastach	*5 862*	*3 613*	*44*	*2 077*	*1 766*
w gminach	*117 043*	*94 187*	*17 525*	*5 144*	*200 755*
gm. Wilcza Góra	8 546	7 691	454	381	14 309
Grodziec	11 809	6 015	5 670	109	22 503
Dłusk	6 233	5 123	1 104	6	15 829
Zagórów	4 523	3 017	274	1 215	3 095
Kazimierz	13 562	12 627	683	240	29 264
Kleczew	10 080	7 260	784	2 022	12 141
Młodojewo	6 969	6 475	474	2	13 144
Oleśnica	6 531	4 536	1 979	16	10 949
Ostrowite	7 024	6 398	594	27	14 553
Pyzdry	5 318	4 717	161	390	7 302
Skulska Wieś	8 501	6 943	937	599	13 786
Trąbczyn	8 257	5 874	2 370	13	14 682
Ciążeń	13 241	13 112	33	93	19 252
Szymanowice	6 449	4 399	2 008	31	9 946
7. P. Turecki	*122 015*	*106 978*	*9 051*	*5 841*	*225 781*
w tem: w miastach	*9 341*	*5 355*	*1 418*	*2 512*	*2 837*
w gminach	*112 674*	*101 623*[1])	*7 633*	*3 329*	*222 944*
gm. Biernacice	3 973	3 854	99	20	5 509
Wichertów	7 023	6 735	257	31	17 451
Wola Świniecka	4 528	3 956	522	50	8 945
Goszczanów	5 615	5 585	—	30	11 376
Grzybki	4 680	4 636	—	43	9 832
Dobra	3 587	1 730	96	1 747	874
Zelgoszcz	5 322	5 150	141	31	13 353
Kowale Pańskie	6 072	6 006	50	16	16 928
Kościelnica	4 895	4 563	308	17	12 202
Lubola	5 760	5 745	10	5	10 871
Malanów	5 080	4 407	673	—	8 221
Niewiesz	6 326	5 688	621	17	12 828
Niemysłów	6 695	6 105	413	139	12 881
8. P. Wieluński	*202 895*	*181 620*	*2 766*	*18 029*	*337 456*
w tem: w miastach	*9 095*	*5 137*	*352*	*3 444*	*2 012*
w gminach	*193 800*	*176 483*	*2 414*	*14 585*	*375 444*
gm. Bolesławiec	7 638	6 960	51	576	11 730
Wieruszów	7 870	4 348	30	3 410	1 922
Wydrzyn	6 481	6 347	56	66	13 451
Galewice	8 944	8 803	75	54	24 000
Dzietrzkowice	6 633	6 484	60	74	10 412
Działoszyn	11 523	7 600	2	3 921	18 415
Kamionka	8 162	8 017	—	131	16 573
Kiełczygłów	6 037	5 882	—	155	10 836
Konopnica	4 780	4 702	18	60	13 997
Kuźnica Grabow.	8 099	7 787	142	170	21 789
Kurów	3 824	3 790	11	19	9 009
Lututów	7 411	5 912	336	1 147	15 437
Mierzyce	8 283	7 945	129	209	23 347
Mokrsko	7 422	7 280	31	111	12 362
Naranice	10 125	9 453	553	119	16 865
Praszka	13 923	11 040	245	2 613	18 348
Radoszewice	10 356	9 363	65	918	23 250
Rudniki	9 957	9 593	50	288	16 930
Siemkowice	6 255	6 059	86	110	14 294
Skomlin	7 066	6 868	97	81	13 191
Skrzynki	5 671	5 524	6	80	12 941
Skrzynno	7 306	7 022	165	112	16 672
Sokolniki	7 187	7 078	56	51	11 909
Starzenice	7 288	7 106	129	53	17 742
Czastary	5 559	5 470	21	57	10 022

[1]) W źródle Katol. 101,623—106,978, z dodania 101,622—106,977.

Gubernje, powiaty, miasta i gminy	Ludność ogólna	W tej liczbie: Katolików	Protestantów	Żydów	Powierzchnia w morgach
Gub. Kielecka	**973 247**	**860 245**	**3 040**	**106 511**	**1 719 493**
w tem: w miastach	**71 624**	**32 465**	**323**	**36 849**	**15 917**
w gminach	**901 623**	**827 780**	**2 717**	**69 662**	**1 703 576**

Gubernje, powiaty, miasta i gminy	Ludność ogólna	W tej liczbie: Katolików	Protestantów	Żydów	Powierzchnia w morgach
1. P. Jędrzejowski	*95 123*	*83 824*	*937*	*10 140*	*235 378*
w tem: w miastach	—	—	—	—	—
w gminach	*95 123*	*83 824*	*937*	*10 140*	*235 378*
gm. Jędrzejów	6 562	4 420	—	2 029	4 871
Brzegi	4 845	4 766	—	76	12 073
Węgleszyn	7 030	6 843	2	178	18 967
Wodzisław	11 648	6 878	—	4 763	16 200
Złotniki	4 843	4 752	—	91	11 778
Małogoszcz	7 510	6 932	—	568	16 965
Mierzwin	8 953	8 767	11	175	19 394
Mstyczów	6 425	6 310	—	115	12 984
Nawarzyce	6 223	6 020	—	203	16 440
Nagłowice	6 029	5 751	—	278	15 488
Prząclaw	8 463	8 279	—	126	23 756
Raków	6 764	6 638	—	120	15 564
Sędziszów	5 219	4 618	—	581	9 973
Sobków	9 624	9 170	—	446	23 488
2. P. Kielecki	*179 173*	*152 082*	*1 212*	*24 294*	*331 466*
w tem: w miasach	*36 408*	*20 153*	*253*	*14 620*	*14 620*
w gminach	*142 765*	*131 929*	*959*	*9 674*	*316 847*
gm. Bodzentyn	12 739	10 956	6	1 766	25 447
Bieliny	7 407	7 147	—	260	11 847
Górzno	8 003	7 847	—	156	13 761
Daleszyce	5 744	5 222	5	490	10 200
Dąbrowa	8 018	7 548	—	461	17 098
Dyminy	6 639	6 403	10	219	21 059
Zajączków	4 881	4 720	6	143	14 805
Korzecko	6 800	6 589	1	202	17 365
Łopuszno	5 710	3 366	850	1 492	13 716

Gubernie, powiaty, miasta i gminy	Ludność ogólna	W tej liczbie: Katolików	Protestantów	Żydów	Powierzchnia w morgach
Mniów	6 540	6 086	—	449	13 630
Morawica	7 276	6 826	—	450	12 395
Niewachlów	9 645	8 863	7	769	14 844
Piekoszów	9 291	8 897	67	327	15 006
Samsonów	11 883	11 617	—	238	36 964
Słupia Nowa	5 381	4 265	—	1 078	8 195
Snochowice	6 223	6 120	—	103	13 501
Suchedniów	11 129	10 241	7	837	23 346
Cisów	4 385	4 272	—	113	17 822
Szczecno	5 071	4 944	—	121	15 847
3. P. Miechowski	*150 414*	*143 343*	*21*	*6 583*	*234 159*
w tem: w miastach	*3 783*	*2 269*	*4*	*1 340*	*1 317*
w gminach	*146 631*	*141 074*	*17*	*5 243*	*232 842*
gm. Wawrzęczyn	5 033	4 961	—	66	4 492
Wielko-Zagórze	9 074	9 004	—	70	14 536
Wierzbno	4 911	4 842	—	59	7 374
Gruszów	4 738	4 416	—	281	6 274
Iwanowice	5 210	5 161	1	48	7 770
Igołomja	4 170	4 109	—	42	4 437
Kacice	6 497	6 437	4	54	11 858
Klimontów	5 273	5 246	—	26	8 032
Kowala	4 822	4 721	—	101	7 292
Kozłów	6 913	6 820	—	85	13 776
Koniusza	5 362	5 313	—	38	8 200
Książ Wielki	1 693	10 132	—	1 544	24 819
Łętkowice	4 257	4 153	—	104	8 801
Luborzyca	5 998	5 965	—	25	9 046
Michałowice	6 408	6 293	—	69	7 380
Miechów	6 562	6 436	—	74	11 880
Niedźwiedź	5 286	5 237	—	49	8 098
Nieszków	4 919	4 785	—	134	9 989
Pałecznica	6 653	6 583	—	64	10 075
Proszowice	3 501	2 641	—	842	792
Racławice	6 360	6 256	—	104	12 104
Rzeżuśnia	9 635	9 366	12	257	19 252
Słomniki	4 551	3 739	—	788	568
Tczyca	8 805	8 458	—	319	15 997
4. P. Olkuski	*152 013*	*135 023*	*198*	*16 368*	*137 170*
w tem: w mistach	*6 032*	*2 580*	*31*	*3 249*	*7 659*
w gminach	*145 981*	*132 443*	*167*	*13 119*	*229 511*
gm. Bolesław	14 409	14 247	25	137	31 081
Wolbrom	14 933	10 656	10	4 237	12 647
Żarnowiec	12 950	11 536	11	1 398	21 119
Kidów	6 737	6 714	—	18	13 474
Kroczyce	5 317	5 081	—	234	18 674
Minoga	11 594	10 857	—	716	15 138
Ogrodzieniec	9 259	8 896	18	258	17 779
Pilica	17 181	11 920	102	5 137	14 686
Rabsztyn	11 506	11 443	—	49	24 628
Sławków	5 138	4 529	—	630	6 285
Sułoszowa	13 113	13 048	—	59	17 066
Cianowice	9 476	9 283	1	166	13 160
Jangrot	14 323	14 233	—	80	23 834
5. P. Pińczowski	*138 015*	*120 542*	*50*	*17 102*	*204 514*
w tem: w miastach	*16 961*	*5 646*	*35*	*11 038*	*529*
w gminach	*121 054*	*114 896*	*15*	*6 064*	*203 985*
gm. Bejscie	4 940	4 836	—	102	7 466
Boszczynek	5 600	5 537	—	63	8 108
Góry	6 472	6 350	1	121	16 229
Dobiesławice	5 903	5 822	—	81	7 698
Drożejowice	7 702	7 226	—	476	11 772
Zagość	6 128	6 058	—	68	12 500
Złota	6 692	6 520	—	167	11 649
Kazimierza	5 856	5 696	7	143	7 109
Kliszów	6 231	5 985	—	246	12 707
Kościelec	4 138	4 009	—	120	11 072
Nagórzany	4 193	4 128	1	64	6 461
Opatowiec	7 494	7 266	—	217	8 648
Pińczów	5 060	5 033	3	24	12 180
Sancygniów	4 496	4 219	—	277	8 801
Topola	5 550	5 183	—	358	5 569
Filipowice	8 842	8 124	—	713	11 521
Chotel Czerwony	7 045	4 474	—	2 558	5 341
Chroberz	6 269	6 095	3	158	14 817
Czarkowy	8 552	8 486	—	66	17 031
Czarnocin	3 891	3 849	—	42	7 306
6. P. Stopnicki	*158 371*	*135 278*	*609*	*22 275*	*268 256*
w tem: w miastach	*8 440*	*1 817*	—	*6 602*	*1 184*
w gminach	*149 931*	*133 470*	*609*	*15 673*	*267 072*
Busk	6 306	5 385	—	917	7 220
Wojcza	6 269	6 198	—	71	8 976
Gnojno	6 255	6 160	—	95	12 727
Grabki	4 979	4 848	—	131	9 003
Grotniki	6 282	6 188	—	89	10 793
Drugnia	5 532	4 889	1	641	9 864
Zborów	4 667	4 597	4	63	8 520
Nowy-Korczyn	5 275	1 377	—	3 875	882
Kurozwęki	5 740	5 210	—	503	15 901
Łubnica	4 790	4 298	465	25	12 492
Maleszowa	4 746	4 309	—	437	11 616
Oględów	7 377	7 237	130	10	16 711
Oleśnica	6 661	6 306	—	351	14 182
Pawłów	6 931	6 770	2	153	6 750
Pacanów	9 497	7 325	—	2 157	17 570
Pęczelice	4 583	4 486	—	97	9 197
Potok	4 268	4 207	—	61	12 768
Radzanów	5 463	5 345	—	117	11 023
Stopnica	10 342	5 723	—	4 543	10 116
Tuczempy	8 166	7 927	—	235	8 791
Chmielnik	6 970	6 807	5	158	16 161
Szaniec	7 188	7 101	—	85	16 969
Szydłów	6 665	5 864	2	794	8 521
Szczytniki	4 979	4 913	—	65	10 319
7. Włoszczowski	*95 123*	*83 824*	*937*	*10 140*	*235 378*
w tem: w miastach	—	—	—	—	—
w gminach	*95 123*	*83 824*	*937*	*10 140*	*235 378*
gm. Włoszczowa	13 400	7 526	415	5 351	22 214
Irzondze	8 369	8 292	1	73	22 276
Kluczewsko	4 330	4 043	90	197	12 682
Krasocin	4 195	3 683	320	192	11 248
Kurzelów	3 963	3 740	2	205	17 500
Lelów	9 555	8 374	—	1 159	22 155
Moskarzew	10 054	9 938	—	109	21 281
Oleszno	4 665	4 356	95	210	16 696
Radków	7 878	7 561	—	301	23 231
Rokitno	4 560	4 547	—	13	10 660
Secemin	8 759	8 583	—	156	23 408
Słupia	6 948	6 835	—	107	15 585
Chrząstów	4 620	4 516	14	89	15 178
Szczekociny	3 827	1 830	—	1 978	1 264

Gubernje, powiaty, miasta i gminy	Ludność ogólna	W tej liczbie: Katolików	Protestantów	Żydów	Powierzchnia w morgach
Gub. Lubelska	**1 463 271**	**948 770** [1])	**40 161**	**206 180**	**2 909 504** [2])
w tem: w miastach	**185 756**	**70 073**	**1 636**	**95 808**	**39 095**
w gminach	**1 277 515**	**878 697**	**38 525**	**110 372**	**2 870 409** [2])

[1]) Przy dodawaniu ludność katolicka w gminach wynosi 878 597, w gubernji 948 670. [2]) Pdg. źródła: 2 870 409—2 909 504 — z dodania poszcz. składn.: 2 863 894—2 902 989.

Gubernje, powiaty, miasta i gminy	Ludność ogólna	W tej liczbie: Katolików	Protestantów	Żydów	Powierzchnia w morgach
1. P. Biłgorajski	*118 217*	*71 709*	*3*	*11 213*	*295 217*
w tem: w miastach	*7 300*	*2 555*	—	*4 339*	*2 379*
w gminach	*110 917*	*69 154*	*3*	*6 874*	*292 838*
gm. Aleksandrów	7 512	6 179	—	1 256	15 023
Babice	8 478	2 522	—	163	18 302
Biszcza	7 911	2 786	—	191	16 169
Wola Rożaniecka	5 637	3 884	—	48	16 268
Górny Potok	10 187	6 421	—	187	22 317
Huta Krzeszows.	8 023	7 493	—	—	36 931
Księżpol	8 968	2 481	—	188	20 407
Kocudza	7 873	7 789	—	84	20 497
Krzeszów	9 157	4 800	—	1 380	13 015
Łukowa	8 334	6 256	—	100	27 594
Majdan Sopocki	7 326	5 216	—	109	25 510
Puszcza Solska	5 286	4 148	—	98	13 839
Sól	9 989	7 190	—	58	43 144
Tarnogród	6 236	1 989	—	3 012	3 821
2. P. Chełmski	*179 882*	*63 084*	*29 688*	*17 456*	*382 691* [1]
w tem: w miastach	*17 541*	*4 296*	*252*	*6 813*	*3 362*
w gminach	*162 341*	*58 788*	*29 436*	*10 643*	*379 329* [1]
gm. Brzeziny	11 434	9 067	1 716	429	17 275
Bukowa	13 992	6 051	4 136	768	33 559
Wojsławice	9 806	3 803	34	2 092	18 664
Żmudź	9 119	1 772	1 351	106	25 672
Krzywiczki	11 301	3 653	1 678	271	30 019
Olchowiec	10 378	2 156	1 819	160	28 837
Pawłów	8 578	2 712	15	473	20 126
Rakołupy	8 100	3 515	19	136	20 684
Rejowiec	10 772	3 832	1 888	2 260	19 496
Świerze	11 778	4 501	1 319	865	32 827
Staw	12 568	4 221	2 849	265	45 878
Siedliszcze	10 425	6 694	216	1 900	22 210
Turka	17 907	2 074	5 756	365	26 400
Cyców	16 183	4 737	6 640	553	32 905
3. Hrubieszowski	*141 064*	*41 115*	*780*	*23 896*	*267 423*
w tem: w miastach	*23 167*	*5 574*	—	*13 688*	*1 951*
w gminach	*117 897*	*35 541*	*780*	*10 208*	*265 472* [2]
m. Dubienka	7 291	2 070	—	4 184	1 602
gm. Białopole	9 450	2 320	696	172	32 976
Werbkowice	8 072	1 048	—	247	20 265
Horodło	13 150	4 338	52	1 971	25 264
Grabowiec	10 627	5 493	3	2 415	20 259
Hrubieszów	6 289	797	—	113	12 623
Dołhobyczów	7 477	2 269	—	189	16 434
Krylów	9 743	2 110	—	2 362	21 535
Miętkie	5 848	1 766	—	106	15 300
Miączyn	8 268	2 127	—	98	19 816
Mircze	6 750	2 317	—	92	13 771
Mołodiatycze	7 155	2 906	—	187	17 679
Moniatycze	8 668	3 354	16	116	19 703
Mieniany	5 987	610	12	150	13 550
Jarosławiec	10 413	4 086	1	1 990	18 249
4. P. Janowski	*137 921*	*120 908*	*60*	*14 420*	*324 601*
w tem: w miastach	*13 879*	*6 411*	*9*	*7 311*	*6 449*
w gminach	*124 042*	*114 497*	*51*	*7 109*	*318 152*
gm. Annopol	10 158	8 431	23	1 699	18 791
Brzozówka	11 520	11 362	1	138	30 135
Wilkołaz	7 002	6 808	5	153	16 928
Gościeradów	6 363	6 304	—	31	24 323
Dzierzkowice	8 139	7 980	—	152	24 173
Zaklików	10 500	8 297	—	2 154	29 075
Zakrzówek	8 576	8 264	21	250	19 588
Kawęczyn	11 877	11 856	—	19	44 397
Kosin	6 147	5 938	—	155	15 023
Modliborzyce	7 103	5 837	1	1 218	18 793
Potok	8 102	7 972	—	120	16 862
Trzydnik	7 147	7 037	—	101	18 306
Urzędów	12 003	11 082	—	801	18 717
Chrzanów	9 405	7 329	—	118	23 041
5. Krasnostawski	*126 276*	*102 094*	*111*	*14 354*	*267 984*
w tem: w miastach	*8 279*	*5 888*	*4*	*1 921*	*8 038*
w gminach	*117 997*	*96 206*	*107*	*12 433*	*259 946*
gm. Wysokie	6 667	6 097	—	486	21 160
Gorzków	10 285	9 471	—	796	17 371
Żółkiewka	12 405	10 310	—	2 063	27 627
Zakrzew	7 443	7 213	51	64	20 575
Izbica	11 573	7 262	—	4 282	20 050
Krasnostaw	6 286	5 452	25	737	14 674
Łopiennik	7 359	5 380	—	277	16 185
Rudka	9 480	5 770	18	226	25 516
Rudnik	7 556	7 283	—	234	18 261
Rybczewice	9 183	9 070	—	104	20 472
Turobin	14 746	11 859	—	2 642	19 630
Fajsławice	7 538	7 318	13	177	16 789
Czajki	7 476	3 721	—	345	21 636
6. P. Lubartowski	*114 225* [3]	*93 869*	*5 145*	*13 135*	*234 381*
w tem: w miastach	*12 610*	*4 947*	*81*	*7 387*	*3 243*
w gminach	*101 615*	*88 822*	*5 064*	*5 748* [3]	*231 138*
gm. Wielkie	6 335	6 122	150	63	15 443
Kamionka	7 767	6 595	—	1 062	14 526
Łucka	7 872	7 226	477	159	14 377
Ludwin	9 991	6 659	1 374	225	24 220
Luszawa	4 960	4 150	756	54	10 319
Niemce	7 474	7 315	37	103	24 076
Rudno	6 482	6 119	301	62	14 533
Samokleski	6 589	6 526	24	39	13 882
Spiczyn	6 282	6 011	105	134	11 331
Serniki	6 830	6 654	124	51	17 088
Tarło	6 001	5 832	19	105	19 303
Firlej	11 070	9 052	1 688	312	21 369
Chudowola	6 776	4 592	9	2 162	9 597
Czemierniki	7 186	5 969	—	1 217	21 074
7. P. Lubelski	*209 219*	*154 396*	*4 013*	*46 005*	*317 845*
w tem: w miastach	*62 222*	*25 421*	*1 248*	*31 607*	*1 071*
w gminach	*146 997*	*128 975*	*2 765*	*14 398*	*316 774*
gm. Bełżyce	11 526	8 970	77	2 454	24 431
Bychawa	9 020	6 729	131	2 096	16 698
Wojciechów	5 189	5 165	5	19	13 289
Wólka	8 331	8 143	56	55	21 484
Zęborzyce	14 418	13 496	230	624	32 236
Konopnica	13 556	10 759	283	2 276	22 497
Krzczonów	8 532	8 291	—	219	21 597
Melgiew	6 675	6 323	53	203	23 806
Niedrzwica	9 839	8 768	946	105	19 250
Piotrków	8 580	8 512	5	41	21 820
Piotrowice	10 254	9 418	469	333	25 518
Piaski	12 846	9 471	7	3 333	26 390
Chodel	8 616	7 387	33	1 189	15 472
Jastków	9 606	8 949	419	209	15 023
Jaszczów	10 009	8 594	51	1 242	17 263
8. P. Puławski	*173 314*	*139 351*	*336*	*32 293*	*258 590*
w tem: w miastach	*8 934*	*2 882*	*38*	*5 531*	*1 058*
w gminach	*164 380*	*136 469*	*298*	*26 762*	*257 532*
g. Czołnow. Wola	9 684	7 479	—	2 205	17 066
Garbów	6 211	6 135	13	63	11 673
Godów	9 903	9 842	—	61	26 894
Gołąb	5 544	5 522	—	9	14 456
Drzewce	9 238	7 976	1	1 252	13 661
Żyrzyn	7 240	7 212	—	28	21 367
Irena	10 717	6 788	36	3 270	9 718
Kazimierz	4 721	2 300	—	2 401	1 932
Kamień	7 900	7 853	—	29	16 752
Karczmiska	16 076	15 863	1	197	18 270
Końskowola	4 776	1 862	235	2 664	640
Kurów	12 281	8 644	—	3 607	17 176
Markuszów	6 612	5 257	—	1 345	10 252
Puławy	9 132	9 094	12	24	14 696
Opole	13 717	9 075	—	4 572	18 522
Rybitwy	13 480	8 602	—	4 859	12 826
Celejów	6 411	6 307	—	97	13 607
Szczekarków	10 737	10 658	—	79	18 044

[1]) Pdg. źródła 379328—382691; z dodania poszczeg. skład. 374552—377915. [2]) Pdg. źródła 265472—267423; z dodania poszczeg. skład. 267424—269375. [3]) Przy dodawaniu poszczeg. składników suma wynosi 93 769.

Gubernje, powiaty, miasta i gminy	Ludność ogólna	W tej liczbie: Katolików	Protestantów	Żydów	Powierzchnia w morgach
9. P. Tomaszowski	*116 697*	*51 684*	*7*	*14 071*	*226 904* [1])
w tem: w miastach	*9 484*	*3 091*	—	*4 327*	*2 802*
w gminach	*107 213*	*48 593*	*7*	*9 744*	*224 102*
gm. Komarów	13 522	6 954	—	3 327	19 225
Kotlice	7 593	3 044	—	110	21 426
Krynice	7 674	6 808	—	93	15 382
Majdan Górny	8 164	5 280	—	101	17 459
Poturzyn	7 389	1 184	5	79	13 979
Rachanie	8 507	4 196	—	174	17 581
Tarnawatka	8 980	5 172	2	131	25 104
Telatyn	7 933	2 379	—	89	16 354
Tomaszów	8 824	4 531	—	278	23 691
Tyszowce	13 219	4 339	—	3 144	20 146
Czerkasy	9 248	2 404	—	1 641	19 422
Jarczów	6 160	2 302	—	577	14 508

[1]) Pdg. źródła 224 102—226 904. z dod. poszcz. składn.: 224 277—227 079.

Gubernje, powiaty, miasta i gminy	Ludność ogólna	W tej liczbie: Katolików	Protestantów	Żydów	Powierzchnia w morgach
10. P. Zamojski	*146 456*	*110 560*	*18*	*19 337*	*330 003*
w tem: w miastach	*22 340*	*9 008*	*1*	*6 453*	*8 742*
w gminach	*124 116*	*101 552*	*17*	*12 884*	*321 261*
m. Szczebrzeszyn	8 127	3 913	1	3 876	4 576
gm. Wysokie	7 745	3 985	—	78	12 592
Goraj	6 968	6 151	3	806	12 463
Zamość	9 543	5 570	—	127	22 659
Zwierzyniec	8 882	5 776	—	302	26 082
Krasnobród	10 392	8 151	—	2 146	21 266
Łabunie	6 376	6 146	—	116	16 362
Mokre	9 938	9 535	—	171	38 006
Nielisz	9 105	8 804	—	284	21 070
Radecznica	7 474	7 187	—	—	17 833
Skierbieszów	6 480	4 672	—	220	15 939
Stary Zamość	9 529	9 089	6	77	33 325
Sułów	9 687	8 930	8	93	21 869
Suchowola	7 857	5 711	—	82	17 125
Terespol	5 967	5 610	—	36	28 899
Frampol	8 173	6 235	—	1 915	15 771

Gubernje, powiaty, miasta i gminy	Ludność ogólna	W tej liczbie: Katolików	Protestantów	Żydów	Powierzchnia w morgach
Gub. Łomżyńska	**625 126**	**510 162**	**6 424**	**101 493**	**1 737 754**
w tem: w miastach	**74 387**	**31 294**	**722**	**38 893**	**23 633**
w tem: w gminach	**550 739**	**478 868**	**5 702**	**62 600**	**1 714 121**

Gubernje, powiaty, miasta i gminy	Ludność ogólna	W tej liczbie: Katolików	Protestantów	Żydów	Powierzchnia w morgach
1. P. Kolneński	*80 517*	*68 587*	*605*	*11 089* [1])	*248 312*
w tem: w miastach	*5 125*	*2 087*	*62*	*2 922*	*3 766*
w gminach	*75 392*	*66 500*	*543*	*8 167*	*244 546*
gm. Gawrychy	8 026	7 711	—	393	38 010
Jedwabno	10 308	6 445	140	3 723	23 184
Kubra	7 366	7 129	6	223	26 607
Łyse	9 121	9 005	—	79	29 645
Mały Płock	8 222	7 461	120	620	23 845
Roglenice	6 987	6 234	45	705	22 653
Stawiski	9 061	6 698	45	2 290	24 825
Turośl	9 924	9 751	87	63	30 419
Czerwene	6 377	6 066	100	161	25 358
2. P. Łomżyński	*124 049*	*95 323*	*1 161*	*24 751*	*29 997*
w tem: w miastach	*27 343*	*12 350*	*339*	*12 088*	*4 352*
w gminach	*96 706*	*82 973*	*822*	*12 663*	*295 621*
gm. Bożejewo	9 173	8 115	20	1 032	21 504
Długoborz	7 577	7 467	33	77	28 330
Drozdowo	10 501	8 477	113	1 844	27 102
Zambrów	4 396	1 708	24	2 582	2 328
Kossaki	7 755	6 949	—	798	28 207
Kupiski	8 722	7 928	117	660	17 888
Lubotyń	4 215	3 961	—	249	13 868
Miastkowo	6 100	5 631	7	446	21 728
Nowogród	3 411	1 837	8	1 566	6 244
Puchały	7 391	6 441	33	905	25 697
Śniadowo	5 604	4 407	—	1 171	17 810
Chlebiotki	9 152	8 618	8	523	28 154
Szumowo	5 224	4 375	447	397	36 457
Szczepankowo	7 485	7 059	12	413	20 304
3. P. Makowski	*68 612*	*57 857*	*366*	*10 267*	*188 809*
w tem: w miastach	*7 556*	*2 839*	*27*	*4 668*	*1 116*
w gminach	*61 056*	*55 018*	*339*	*5 599*	*187 693*
gm. Karniewo	8 321	8 226	17	65	22 483
Krasnosielcz	11 553	9 205	46	2 295	32 047
Perzanowo	5 976	5 743	205	24	21 902
Płoniawy	6 737	6 543	15	179	23 016
Sielc	6 303	6 028	—	267	22 909
Sieluń	8 277	5 911	17	2 300	14 438
Smrock	6 113	5 880	39	179	21 197
Sypniewo	7 776	7 482	—	290	29 701
4. P. Mazowiecki	*86 139*	*70 509*	*283*	*14 154*	*238 176*
w tem: w miastach	*5 137*	*2 247*	*6*	*2 869*	*4 515*
w gminach	*81 002*	*68 262*	*277*	*11 285*	*233 661*
gm. Klukowo	9 565	7 363	—	2 190	32 265
Kowalewszczyzna	6 295	6 211	—	70	21 190
Wys.Mazowieckie	10 711	8 050	—	2 571	31 405
Piekuty	7 553	7 213	—	307	25 504
Piszczaty	6 995	6 718	—	240	21 307
Poświętne	10 660	8 330	258	1 244	23 321
Sokoły	11 591	7 869	—	3 711	23 324
Stelmachowo	6 945	6 852	19	44	22 079
Szepetowo	10 687	9 656	—	908	33 196
5. P. Ostrołęcki	*92 143*	*79 377*	*259*	*11 710*	*250 089*
w tem: w miastach	*11 612*	*4 928*	*146*	*5 491*	*2 603*
w gminach	*80 531*	*74 449*	*113*	*6 219*	*247 486*
gm. Wach	11 077	11 064	—	—	36 471
Goworowo	6 836	4 916	41	1 858	14 508
Dylewo	8 151	7 959	—	147	28 710
Myszyniec	11 397	8 891	56	2 396	22 850
Nakły	3 076	2 893	—	175	12 695
Nasiadki	6 444	6 437	—	—	337 89
Piski	3 641	3 453	—	188	14 290
Rzekuń	7 614	7 147	4	182	25 020
Troszyn	7 577	7 290	1	264	22 347
Czerwin	9 396	9 172	6	194	25 012
Szczawin	5 322	5 227	5	87	11 794

[1]) Pdg. źródła 8 167—11 089, z dod. poszcz. składn. 8 257—11 179.

Gubernje, powiaty, miasta i gminy	Ludność ogólna	W tej liczbie			Powierzchnia w morgach
		Katolików	Protestantów	Żydów	
6. P. **Ostrowski**	*100 695*	*78 807*	*3 445*	*17 733*	*274 497*
w tem: w miastach	*12 659*	*4 965*	*100*	*7 209*	*6 283*
w gminach	*88 036*	*73 842*	*3 345*	*10 524*	*268 214*
gm. Brańszczyk	9 356	8 901	19	428	24 485
Warchoły	4 847	3 915	18	908	10 971
Długosiodło	9 604	7 349	1 259	996	28 435
Dmochy-Glinki	6 394	4 355	—	1 991	17 412
Zaremby-Kościel.	6 865	4 522	—	2 314	16 879
Kamieńczyk Wiel.	4 401	4 281	—	113	15 381
Komorowo	11 098	9 892	11	1 094	39 735
Nur	4 558	4 040	—	514	10 943
Orło	8 770	7 270	2	1 409	22 977
Poręba	8 038	7 542	—	486	33 875
Szulborze Koty	5 968	5 847	7	96	17 923
Jasienica	8 137	5 928	2 029	175	29 198
7. **Szczuczyński**	*72 971*	*59 702*	*305*	*11 789*	*237 897*
w tem: w miastach	*4 955*	*1 878*	*42*	*2 918*	*997*
w gminach	*68 016*	*57 824*	*263*	*8 871*	*236 900*
gm. Bełda	9 002	6 949	55	1 955	30 162
Bohusze	14 667	8 894	130	4 726	26 427
Bielaszewo	5 809	5 708	—	85	26 546
Wąsosz	4 673	4 366	—	305	18 120
Grabowo	10 476	10 339	31	87	38 941
Pruska	4 711	4 593	38	72	35 670
Radziłowo	6 886	5 385	6	1 487	16 333
Ruda	5 161	5 027	—	108	25 761
Szczuczyn	6 631	6 563	3	46	18 940

Gubernje, powiaty, miasta i gminy	Ludność ogólna	W tej liczbie			Powierzchnia w morgach
		Katolików	Protestantów	Żydów	
Gub. Piotrkowska	**1 901 662**	**1 290 944**	**245 275**	**298 062**	**2 136 117**
w tem { **w miastach**	**760 172**	**367 170**	**132 893**	**206 421**	**41 103**
{ **w gminach**	**1 141 490**	**923 774**	**112 382**	**91 641**	**2 095 014**

Gubernje, powiaty, miasta i gminy	Ludność ogólna	W tej liczbie			Powierzchnia w morgach
		Katolików	Protestantów	Żydów	
pow. **Będziński**	*359 363*	*285 243*	*10 816*	*57 398*	*244 049*
w tem: w miastach	*126 426*	*79 335*	*8 226*	*35 335*	*4 366*
w gminach	*232 937*	*205 908*	*2 590*	*22 063*	*239 683*
m. Będzin	45 716	22 408	603	22 074	1 018
m. Sosnowiec	80 710	56 927	7 623	13 261	3 348
gm. Bobrowniki	11 821	11 497	12	296	10 178
Włodowice	6 704	6 329	—	374	12 534
Wojkowice Kośc.	7 894	7 794	9	73	15 037
Gzichów	23 320	22 019	120	1 072	9 690
Górnicza	36 120	28 294	1 270	6 020	6 888
Żarki	11 980	8 008	56	3 892	18 021
Koziegłowy	5 781	5 689	—	25	12 637
Kromołów	28 724	22 516	400	5 670	10 050
Łosień	7 143	7 116	—	25	13 829
Niegowa	6 337	6 468	3	66	11 505
Ożarowice	6 411	6 310	4	87	10 295
Olkusko-Siewier.	25 530	21 202	626	2 950	18 065
Pińczyce	7 554	7 321	62	171	11 513
Poręba-Mrzygłod.	8 081	7 786	17	262	11 530
Rokitno-Szlach.	12 848	12 375	8	440	18 417
Rudnik Wielki	7 792	6 879	—	272	13 720
Sulików	9 543	9 502	3	38	21 574
Siewierz	2 842	2 583	—	253	5 171
Choroń	6 312	6 220	—	77	9 025
pow. **Brzeziński**	*136 102*	*76 602*	*24 813*	*25 954*	*195 079*
w tem: w miastach	*42 374*	*14 113*	*9 508*	*18 320*	*4 617*
w gminach	*93 728*	*62 489*	*15 305*	*7 634*	*190 462*
m. Brzeziny	14 919	5 245	1 336	8 214	3 749
m. Tomaszów	27 455	8 868	8 172	10 106	868
gm. Będków	4 945	4 457	166	322	9 396
Bratoszewice	9 392	6 456	436	1 769	18 387
Biała	3 451	2 599	827	25	9 499
Gałkówek	8 306	5 195	2 919	153	18 709
Długie	3 886	2 572	1 273	41	6 320
Dmosin	3 764	3 177	61	68	11 170
Dobra	10 109	2 745	1 565	2 068	16 122
Łazisko	16 706	13 768	1 637	1 263	20 368
Łaznów	2 629	2 422	105	85	6 564
Lipiny	3 494	1 987	908	23	11 439
Mroga-Dolna	5 723	4 693	240	209	12 292
Niesułków	4 057	1 580	348	13	10 266
Mikołajów	5 121	3 527	1 547	47	17 829
Popień	7 043	4 295	1 227	1 508	12 933
Ciosny	5 102	3 016	2 046	40	9 167
p. **Częstochowski**	*220 794*	*183 658*	*2 376*	*32 898*	*333 176*
w tem: w miastach	*69 525*	*45 411*	*747*	*22 024*	*5 509*
w gminach	*151 269*	*138 247*	*1 629*	*10 874*	*327 667*
m. Częstochowa	69 525	45 411	747	22 024	5 509
gm. Wancerzów	7 769	6 409	—	1 345	18 930
Węglowice	6 689	6 454	27	130	18 518
Grabówka	11 895	11 128	331	411	19 299
Huta-Stara	12 806	12 349	165	182	8 414
Dzbów	5 825	5 748	7	58	12 340
Kamienica Polska	5 041	4 931	2	81	12 223
Kamyk	9 873	7 270	11	2 506	18 331
Krzepice	3 879	2 084	—	1 769	3 298
Kuźniczka	6 027	6 009	2	16	10 331
Lipie	8 242	7 199	926	114	16 483
Miedzno	7 978	7 805	—	172	22 721
Mykanów	5 170	4 976	55	137	13 613
Olsztyn	7 027	6 743	—	277	19 326
Opatów	7 133	7 047	7	78	17 808
Panki	7 094	6 537	—	544	13 355
Popów	5 134	5 047	34	53	18 309
Złoty Potok	5 771	5 022	—	737	22 331
Przyrów	7 674	5 710	—	1 953	13 080
Przystań	7 435	7 314	—	110	10 924
Rędziny	8 080	7 841	62	170	23 855
Rększowice	4 727	4 624	—	31	14 178
pow. **Łaski**	*160 580*	*119 393*	*22 124*	*18 675*	*243 330*
w tem: w miastach	*43 311*	*26 881*	*5 591*	*10 571*	*4 168*
w gminach	*117 269*	*92 512*	*16 533*	*8 104*	*239 162*
m. Łask	5 820	2 523	—	3 246	646
m. Pabianice	37 491	24 358	5 591	7 325	3 522
gm. Bałucz	6 335	5 811	524	—	12 529
Buczek	6 666	6 359	208	92	17 000
Widzew	7 937	5 939	1 964	32	9 831
Wodzierady	4 391	3 418	940	33	11 093
Wola Wężykowa	4 619	4 531	12	62	18 897

Gubernje, powiaty, miasta i gminy	Ludność ogólna	W tej liczbie			Powierzchnia w morgach
		Katolików	Protestantów	Żydów	
Wygiełzów	4 867	4 381	413	66	12 693
Wymysłów	7 323	6 535	778	10	17 806
Górka Pabjańska	11 230	7 570	3 545	90	8 920
Dzbanki	9 182	6 111	663	2 397	17 880
Dłutów	6 316	6 053	198	65	15 068
Dąbrowa Widaw.	7 674	5 889	76	1 698	17 535
Dąbrowa Rusiec	6 758	6 495	7	256	16 666
Zapolice	5 860	5 467	347	46	11 718
Zelów	6 822	1 213	4 028	1 573	4 510
Łask	6 062	4 014	1 816	215	16 942
Lutomiersk	6 788	4 848	595	1 342	9 390
Pruszków	4 225	3 774	419	30	9 983
Chociw	4 214	4 104	—	97	10 701
pow. **Łódzki**	*577 558*	*260 918*	*158 563*	*111 575*	*164 564*
w tem: w miastach	*412 009*	*167 835*	*106 860*	*92 631*	*10 426*
w gminach	*165 549*	*93 083*	*51 703*	*18 944*	*154 138*
m. Łódź	393 526	162 950	101 494	88 201	6 746
m. Zgierz	18 483	4 885	5 366	4 430	3 680
gm. Babice	2 455	1 659	796	—	4 201
Bełdów	2 806	1 299	1 507	—	6 874
Brojce	4 164	2 524	1 636	4	8 746
Brużyca	10 963	2 160	5 709	3 061	4 787
Brus	6 781	5 751	1 022	—	4 945
Wiskitno	6 043	4 415	1 583	45	10 525
Gospodarz	5 424	4 220	978	219	11 224
Górki	6 690	5 290	27	1 366	10 463
Dzierzązna	2 830	2 200	630	—	4 872
Żeromin	4 360	4 329	9	22	10 276
Łagiewniki	4 886	4 490	340	44	5 550
Lucymierz	4 454	2 965	1 410	24	6 658
Nakielnica	2 949	2 205	744	—	6 238
Nowosolna	5 835	1 808	3 949	70	11 995
Pucniów	4 462	4 058	383	21	13 552
Radogoszcz	59 522	23 927	21 884	12 204	7 132
Rąbień	3 116	1 550	1 546	17	6 432
Rszew	11 566	5 051	4 791	1 705	4 888
Chojny	10 361	7 400	2 687	114	4 053
Czarnocin	5 882	5 782	72	28	10 727
pow. **Piotrkowski**	*187 704*	*141 816*	*18 017*	*24 794*	*357 603*
w tem: w miastach	*38 114*	*19 743*	*1 499*	*13 960*	*5 023*
w gminach	*149 590*	*122 073*	*16 518*	*10 834*	*352 580*
m. Piotrków	38 114	19 743	1 499	13 960	5 023
gm. Bełchatówek	13 342	7 080	2 373	3 849	15 369
Bogusławice	9 814	9 015	371	419	24 571
Bujny	7 057	5 099	1 900	58	19 845
Wadlew	5 033	4 600	401	27	13 917
Woźniki	6 221	5 801	389	31	13 160
Golesze	5 778	4 931	824	18	14 467
Gorzkowice	4 681	4 089	196	389	11 064
Grabica	5 489	5 413	51	25	18 079
Kamieńsk	8 292	6 360	879	1 032	16 411
Kleszczów	6 720	4 372	1 816	532	13 552
Kluki	8 366	7 449	783	130	25 639
Krzyżanów	5 081	4 747	173	158	14 784
Łękawa	5 735	5 434	78	223	14 821
Łęczno	12 583	9 353	1 066	2 138	30 033
Parzniewice	6 342	5 304	910	128	9 948
Podolin	4 567	3 912	345	310	9 774
Ręczno	9 761	9 315	235	205	31 539
Rosprza	8 511	6 868	700	921	18 514
Uszczyn	5 453	4 872	493	83	12 418
Chabielice	3 637	3 308	216	113	8 215
Szydłów	7 127	4 751	2 319	45	16 460
p. **Radomskowski**	*168 625*	*147 709*	*4 519*	*15 853*	*365 564*
w tem: w miastach	*18 620*	*9 540*	*305*	*8 471*	*1 813*
w gminach	*150 005*	*138 169*	*4 214*	*7 382*	*363 751*
m. N.-Radomsk	18 620	9 540	305	8 471	1 813
gm. Brzeźnica	7 039	6 025	347	657	21 082
Brudzice	5 957	4 885	916	148	16 026
Wielgomłyny	6 426	6 115	247	54	18 163
Garnek	4 523	4 471	—	46	9 515
Gidle	9 701	7 883	—	1 792	16 836
Gosławice	4 840	4 484	319	37	12 129
Dmenin	8 592	7 071	1 166	350	13 925
Dobryszyce	4 012	3 857	97	55	10 840
Dąbrowa	5 976	5 906	4	65	19 726
Żytno	3 865	3 609	162	94	15 577
Zamość	5 605	5 335	—	202	16 514
Kobiele	5 757	5 311	236	209	13 810
Konary	5 868	5 814	4	50	12 044
Koniecpol	7 014	6 399	—	601	12 933
Kruszyna	8 107	7 783	34	257	20 148
Maluszyn	8 278	8 015	105	145	21 069
Masłowice	6 157	5 830	191	128	19 837
Pajęczno	7 467	6 183	45	1 230	18 934
Przerąb	6 704	6 253	203	248	15 601
Radziechowice	6 358	6 300	—	50	18 899
Radomsk	6 640	6 542	58	37	6 986
Rzeki	5 055	4 765	32	248	11 413
Rząśnia	4 547	4 306	8	233	11 607
Sulmierzyce	5 517	5 027	40	446	10 137
pow. **Rawski**	*90 936*	*75 605*	*4 047*	*10 915*	*232 752*
w tem: w miastach	*9 793*	*4 312*	*157*	*5 109*	*5 181*
w gminach	*81 143*	*71 293*	*3 890*	*5 806*	*227 571*
m. Rawa	9 793	4 312	157	5 109	5 181
gm. Boguszyce	4 153	3 489	585	77	11 488
Budziszewice	4 435	3 361	972	—	10 436
Wałowice	5 921	5 862	37	22	16 990
Góra	10 905	8 472	—	2 425	23 002
Gortatowice	5 055	4 996	16	43	14 737
Żelechlin	3 966	3 473	460	32	12 836
Lubania	7 253	7 211	7	35	20 606
Lubochnia	7 934	6 636	394	877	29 176
Marjanów	7 393	5 310	67	2 002	20 023
Regnów	7 353	7 231	73	49	22 415
Rzeczyca	6 970	6 359	469	142	18 916
Starawieś	4 066	3 686	355	25	9 747
Czerniewice	5 739	5 207	455	77	17 199

Gubernje, powiaty, miasta i gminy	Ludność ogólna	W tej liczbie			Powierzchnia w morgach
		Katolików	Protestantów	Żydów	
Gub. Płocka	**681 047** [1])	**556 028**	**49 843**	**71 224**	**1 646 332** [3])
w tem { **w miastach**	**96 348**	**45 886**	**2 764**	**45 637**	~~19 186~~
{ **w gminach**	**584 699** [2])	**510 142**	**47 079**	**25 587**	**1 623 616** [4])

[1]) Z dodania wypada 681017. [2]) Z dodania wypada 584669. [3]) Z dodania wypada 1644929.
[4]) Z dodania własnego 1625743.

Gubernje, powiaty, miasta i gminy	Ludność ogólna	W tej liczbie			Powierzchnia w morgach
		Katolików	Protestantów	Żydów	
p. **Ciechanowski**	*80 061*	*68 698*	*4 137*	*7 088*	*210 570*
w tem: w miastach	*8 776*	*2 584*	*30*	*6 125*	*2 309*
w gminach	*71 285*	*66 114*	*4 107*	*963*	*208 261*
m. Ciechanów	8 776	2 584	30	6 125	2 309
gm. Bartoldy	5 797	5 748	1	47	15 218
Gołymin	5 703	5 543	—	160	18 415
Grudusk	7 153	7 087	1	65	20 362
Zalesie	5 943	5 805	59	78	13 609
Młock	10 642	8 608	1 889	136	27 963
Nużewo	4 878	4 817	—	41	21 617
Ojrzeń	4 657	2 598	2 013	46	15 677
Opinogóra	6 172	6 125	16	20	16 307
Regimin	13 625	13 291	21	276	36 508
Sońsk	6 715	6 492	107	94	22 585
pow. **Lipnowski**	*109 388*	*81 647*	*21 157*	*6 343*	*276 791*
w tem: w miastach	*10 505*	*5 234*	*796*	*4 389*	*2 472*
w gminach	*98 883*	*76 413*	*20 361*	*1 954*	*274 319*
m. Lipno	7 305	3 540	765	2 928	2 404
m. Dobrzyń	3 200	1 694	31	1 461	68
gm. Bobrowniki	5 024	2 809	2 126	80	14 846
Brudzeń	7 488	7 043	342	92	19 855
Dobrzejewice	4 989	3 228	1 166	547	13 950
Kikoł	5 048	3 554	1 187	307	13 529
Kłokock	5 092	2 546	2 520	26	9 696
Mazowsze	6 265	5 056	1 148	50	17 115
Nowogród	5 224	5 021	203	—	14 543
Obrowo	5 375	3 541	1 774	54	14 672
Oleszno	5 914	5 565	321	28	12 840
Osówka	4 953	2 752	2 160	33	22 230
Osiek	6 570	5 452	1 032	83	13 694
Skempe	8 049	6 651	1 097	270	32 172
Tłuchowo	4 942	3 811	964	164	10 639
Chalin	6 069	4 813	1 214	42	17 349
Czarne	6 764	5 278	1 439	41	15 429
Szpetal	7 158	5 776	1 226	137	21 617
Jastrzębie	3 959	3 517	442	—	10 143
pow. **Mławski**	*114 372*	*100 308*	*1 953*	*11 496*	*260 518*
w tem: w miastach	*17 178*	*8 614*	*571*	*7 738*	*3 579*
w gminach	*97 194*	*91 694*	*1 382*	*3 758*	*256 939*
m. Mława	17 178	8 614	571	7 738	3 579
gm. Dębsk	6 953	6 816	28	103	19 806
Dąbrowa	5 797	5 348	394	51	17 769
Zielona	7 504	7 258	62	179	22 043
Zieluń	7 883	7 267	1	566	18 370
Kosiny	4 708	4 680	10	14	9 337
Mława	9 140	8 886	149	31	18 177
Mostowo	7 813	6 320	103	1 364	18 536
Niechłonin	5 160	5 149	6	2	15 273
Ratowo	5 695	4 845	363	487	16 516
Rozwozin	8 008	7 658	77	272	23 178
Słupsk	8 283	8 155	5	78	19 480
Turza	9 351	8 937	99	186	26 415
Unierzyż	5 610	5 117	85	394	15 058
Szczepkowo	5 289	5 258	—	31	16 981
pow. **Płocki**	*123 867*	*95 071*	*7 192*	*19 673*	*234 260* [1]
w tem: w miastach	*35 248*	*17 832*	*970*	*15 271*	*2 531*
w gminach	*88 619*	*77 239*	*6 222*	*4 402*	*231 729* [2]
m. Płock	30 612	16 653	822	11 981	363
m. Wyszogród	4 636	1 179	148	3 290	2 168
gm. Brwilno	11 786	8 540	3 146	88	28 031
Bielino	5 400	5 110	274	16	10 452
Góra	3 485	3 462	1	22	10 260
Drobin	9 580	7 431	—	2 149	14 393
Zągoty	5 139	5 108	18	13	13 064
Kleniewo	7 742	6 866	19	848	18 397
Lelice	3 513	3 501	—	12	12 219
Łubki	4 750	4 715	10	25	12 489
Majki	3 569	3 569	—	—	14 186
Mąkolin	6 293	4 953	623	694	15 314
Ramutówko	5 103	3 804	449	333	16 909
Rębowo	4 127	2 973	1 068	84	11 054
Rogozino	6 923	6 275	604	15	20 883
Święcice	5 681	5 467	3	56	19 841
Starożreby	5 528	5 465	7	47	14 413
pow. **Przasnyski**	*74 982* [3]	*69 850*	*236*	*8 944*	*236 504*
w tem: w miastach	*10 583*	*4 973*	*142*	*5 243*	*3 854*
w gminach	*68 899* [4]	*64 877*	*94*	*3 701*	*232 650*
m. Przasnysz	10 583	4 973	142	5 243	3 854
gm. Baranowo	5 788	5 514	—	262	38 658
Bugzy Płoskie	4 714	4 584	14	70	21 313
Dzierzgowo	8 768	8 663	3	94	31 571
Jednorożec	7 044	6 852	13	147	34 874
Zaręby	4 657	4 634	4	19	16 680
Karwacz	8 162	8 006	34	105	25 999
Krzynowłoga W.	7 398	7 363	—	26	15 048
Krzynowłoga M.	8 105	7 978	13	103	21 090
Chojnowo	7 488	7 452	—	36	22 655
Chorzele	4 522	1 973	13	2 495	3 826
Janów	2 223	1 858	—	344	936
pow. **Rypiński**	*89 975*	*69 885*	*12 493*	*7 211*	*226 383*
w tem: w miastach	*6 049*	*2 761*	*213*	*2 922*	*2 080*
w gminach	*83 926*	*67 124*	*12 280*	*4 289*	*224 303*
m. Rypin	6 049	2 761	213	2 922	2 080
gm. Wąpelsk	5 051	3 867	1 131	46	13 406
Gujsk	5 414	3 810	1 387	212	11 029
Dzierżno	5 033	4 104	890	26	14 719
Dobrzyń	6 827	3 250	249	3 297	944
Żale	4 004	3 371	576	45	13 903
Okalewo	4 558	4 467	57	17	16 381
Osiek	5 123	3 469	1 565	60	11 950
Płonne	6 159	5 525	554	71	20 175
Pręczki	4 640	3 172	1 456	10	9 919
Rogowo	5 093	4 705	326	59	16 928
Skrwilno	7 674	7 428	94	141	18 124
Sokołowo	5 060	4 691	336	27	20 335
Starorypin	2 968	2 077	678	152	11 025
Chrostkowo	4 368	3 764	555	46	9 185
Czermin	6 782	4 721	1 982	68	16 952
Szczutowo	5 172	4 703	444	12	19 328
pow. **Sierpecki**	*83 902*	*70 569*	*2 675*	*10 469*	*197 776*
w tem: w miastach	*8 009*	*3 888*	*42*	*3 949*	*2 361*
w gminach	*75 893*	*66 681*	*2 633*	*6 520*	*195 415*
m. Sierpc	8 009	3 888	42	3 949	2 361
gm. Borkowo	5 437	5 054	212	164	13 025
Bieżuń	9 524	7 662	79	1 763	19 894
Białyszewo	5 674	5 601	43	30	15 929
Gradzanowo	5 336	3 538	1 779	19	13 794
Gutkowo	4 554	4 508	—	46	16 194
Żuromin	9 817	8 001	—	1 797	17 213
Koziebrody	5 941	5 806	79	56	16 122
Kosemin	4 734	4 562	87	83	15 921
Lisiewo	8 110	8 018	66	26	22 456
Raciąż	7 661	4 963	209	2 478	17 667
Rościszewo	5 236	5 200	—	36	16 758
Stawiszyn	3 869	3 768	79	22	12 393

[1]) Z dodania składników 231 905. [2]) Z dodania składników 234 436. [3]) Z dodania wypada — 79 452. [4]) Z dodania wypada — 68 869.

Gubernje, powiaty, miasta i gminy	Ludność ogólna	W tej liczbie			Powierzchnia w morgach
		Katolików	Protestantów	Żydów	
Gub. Radomska	**1 069 744**	**898 032** [1])	**12 771**	**153 782**	**2 166 952** [3])
w tem: w miastach	**118 024**	**47 337**	**683**	**66 943**	**15 907**
w gminach	**951 720**	**850 695** [2])	**12 088**	**86 839**	**2 151 045** [4])

Gubernje, powiaty, miasta i gminy	Ludność ogólna	W tej liczbie			Powierzchnia w morgach
		Katolików	Protestantów	Żydów	
p. **Iłżecki** *(w gm.)*	*143 660*	*125 730*	*1 210*	*16 290*	*329 023*
gm. Błaziny	6 045	5 940	1	95	35 627
Wielka Wieś	7 548	5 206	14	2 313	8 094
Wierzbnik	11 519	10 128	—	1 352	31 887
Wierzchowiska	5 397	4 930	375	72	12 481
Dziurków	4 189	4 135	—	47	10 970
Iłża	5 708	3 165	—	2 433	3 864
Krzyżanowice	3 781	3 699	8	56	15 458
Łaziska	3 992	3 842	62	73	10 430
Lipsko	7 758	5 767	67	1 909	15 449
Mirżec	5 902	5 759	—	125	20 107
Miechów	9 974	8 518	26	1 430	17 140
Pawłowice	5 608	5 528	—	80	9 882
Piętkowice	6 378	6 232	—	146	19 970
Rzepin	8 809	8 555	—	247	15 669
Rzeczniów	7 064	6 991	18	50	16 787
Sienno	8 575	6 114	526	1 928	16 061
Skarżysko	3 935	3 842	—	93	7 794
Sołec	4 685	3 537	—	1 060	6 328
Tarczek	5 285	5 165	—	120	8 502
Chotcza	6 271	6 115	15	135	14 046
Ciepielów	6 981	6 088	1	875	17 824
Ciszyca	8 256	6 474	97	1 651	14 655
pow. **Konecki**	*154 238*	*126 767*	*732*	*26 010*	*340 765*
w tem: w miastach	*24 396*	*6 335*	*33*	*17 887*	*5 747*
w gminach	*129 842*	*120 432*	*699*	*8 123*	*335 018*
m. Końskie	8 341	2 649	7	5 563	2 168
m. Przedbórz	8 097	1 720	22	6 353	785
m. Szydłowiec	7 958	1 966	4	5 971	2 794
gm. Bliżyn	14 166	11 725	462	1 520	19 810
Borkowice	6 128	6 045	—	83	14 440
Gowarczów	9 808	8 410	5	1 370	21 601
Grodzisko	7 081	7 055	—	19	21 699
Góry Moskr	3 576	3 082	49	445	12 102
Dobromierz	2 869	2 797	—	72	12 136
Duraczów	8 494	8 404	6	68	26 796
Końskie	6 497	6 440	—	57	20 911
Miedzierza	9 690	9 496	—	193	22 171
Niekłań	9 331	8 911	3	412	22 115
Przedbórz	3 339	3 301	21	8	13 060
Pjanów	7 847	7 492	91	264	22 731
Radoszyce	5 521	2 598	9	2 908	3 401
Ruda Maleniecka	8 546	8 308	—	222	27 155
Skotniki	3 535	3 469	16	50	13 499
Chlewiska	10 956	10 836	7	100	26 733
Czermno	4 439	4 407	—	30	13 061
Szydłowiec	8 019	7 656	30	302	21 597
pow. **Kozienicki**	*137260* [5]	*116 962*	*4 821*	*15 264*	*325 037* [7])
w tem: w miastach	*8633*	*3 810*	*15*	*4 702*	*1 950*
w gminach	*128527* [6]	*113 152*	*4 806*	*10 562*	*323 087* [8])
m. Kozienice	8 633	3 810	15	4 702	1 950
gm. Bobrowniki	5 299	5 255	2	35	12 867
Brzeźnica	5 272	4 904	343	24	12 106
Brzóza	5 138	5 034	—	97	11 343
Grabów n. Wisłą	9 768	9 142	485	141	20 852
Grabów n. Pilicą	6 086	5 923	—	154	21 379
Góra Puławska	7 937	6 062	1 609	250	18 023
Jedlnia	4 774	4 543	54	164	24 363
Zwoleń	6 112	2 826	16	3 264	6 406
Kozienice	5 900	5 854	1	34	20 920
Marjampol	6 232	5 017	1	1 207	9 054
Oblasy	8 501	7 886	145	459	22 325
Policzna	10 172	9 618	364	185	26 858
Rozniszew	6 510	5 529	380	601	13 654
Sarnów	11 952	9 646	167	2 136	12 506
Świerże Górne	7 446	5 903	770	769	19 744
Sieciechów	5 378	5 220	5	150	10 697
Suskowola	4 142	4 113	—	29	16 475
Trzebień	6 350	5 224	321	804	21 248
Tczów	5 658	5 453	143	59	16 403
pow. **Opatowski**	*173 280*	*146 186*	*290*	*26 485*	*293 253*
w tem: w miastach	*20 932*	*7 914*	—	*12 891*	*2 453*
w gminach	*152 348*	*138 272*	*290*	*13 594*	*290 800*
m. Opatów	7 881	2 707	—	5 092	1 224
m. Ostrowiec	13 051	5 207	—	7 799	1 229
gm. Baćkowice	4 184	4 184	—	—	8 734
Bodzechów	6 712	6 617	—	91	16 169
Boksice	5 687	5 598	—	88	12 338
Waśniów	5 343	5 015	—	323	10 143
Wojciechowice	7 289	7 110	—	179	16 046
Gęsice	2 973	2 951	—	22	5 396
Grzegorzewice	5 646	5 305	—	336	9 378
Iwaniska	8 441	6 368	—	2 051	10 149
Kunów	9 369	8 375	9	976	16 971
Łagów	7 044	5 980	—	1 057	9 409
Lasocin	4 435	4 408	—	22	11 788
Malkowice	7 076	6 959	5	112	13 821
Modliborzyce	5 197	5 107	—	90	13 339
Ożarów	7 691	3 811	—	3 858	8 082
Opatów	6 921	6 588	39	266	13 724
Ciurków	4 451	4 317	1	133	7 536
Rębów	9 264	7 070	—	2 178	16 830
Ruda Kościelna	4 420	4 293	—	127	15 767
Sadowe	7 374	7 302	—	72	12 805
Ćmielów	7 178	6 238	—	919	13 451
Częstocice	12 646	11 842	176	586	18 690
Czyżów Szlachec.	5 860	5 815	—	40	15 419
Juljanów	7 147	7 019	60	68	14 815
p.w. **Opoczyński**	*133 072*	*115 899* [9])	*1 965*	*14 706*	*312 258*
w tem: w miastach	*7 550*	*3 307*	*80*	*4 025*	*2 065*
w gminach	*125 522*	*112 592* [10])	*1 885*	*10 681*	*310 193*
m. Opoczno	7 550	3 307	80	4 025	2 065
gm. Białaczów	7 619	7 262	—	340	17 334
Wielka Wola	3 705	3 504	—	185	8 098
Goździków	5 686	5 382	1	291	10 487
Drzewica	5 705	3 661	—	2 022	12 225
Zajączków	4 378	3 927	419	30	9 247
Klwów	6 339	5 957	—	369	15 847
Kuniczki	2 855	2 582	230	42	8 482
Kszczonów	6 197	8 086	14	97	16 339
Machory	7 688	7 301	5	381	19 209
Niewierszyn	3 880	3 734	29	117	11 257
Owczary	1 810	1 630	—	9	6 558
Opoczno	8 965	8 911	—	47	21 953

[1]) Z dodania 900,032. [2]) Z dodania 852,695. [3]) Z dodania 2,161,098. [4]) Z dodania 2,145,191 [5]) Z dodania 137,360. [6]) Z dodania 128,627. [7]) Z dodania 319,183. [8]) Z dodania 317,233. [9]) Z dodania 114,592. [10]) Z dodania 117,899.

Gubernje, powiaty, miasta i gminy	Ludność ogólna	W tej liczbie: Katolików	Protestantów	Żydów	Powierzchnia w morgach
Ossa	7 439	6 535	—	868	22 306
Przysucha	6 710	3 872	1	2 809	11 134
Radonia	5 144	4 767	263	114	12 744
Rusinów	5 759	5 684	—	75	14 206
Swoszyce	3 865	3 807	—	58	11 482
Skrzynsko	5 111	4 893	—	218	15 137
Studzianna	2 999	2 894	—	105	16 973
Stużno	5 825	5 733	7	85	13 626
Topolice	8 076	5 749	11	2 296	13 183
Uniewel	5 990	5 056	832	90	9 089
Janków	3 777	3 665	73	33	13 277
pow. **Radomski**	*196 468*	*159 738*	*2 721*	*31 537*	*358 427*
w tem: w miastach	*39 981*	*20 256*	*492*	*16 979*	*1 266*
w gminach	*156 487*	*139 482*	*2 229*	*14 558*	*357 161*
m. Radom	39 981	20 256	492	16 979	1 266
gm. Błotnica	5 310	5 123	—	187	19 502
Białobrzegi	9 168	6 712	7	2 426	15 601
Wielogóra	6 006	5 155	—	845	12 401
Wieniawa	4 805	4 781	—	24	15 529
Wierzbica	2 379	1 951	—	419	5 631
Wolanów	7 420	6 831	114	452	19 931
Gębarzew	5 050	4 424	526	100	12 317
Gzowice	5 113	4 977	8	125	11 029
Jedlińsk	8 874	7 779	34	1 053	17 888
Zakrzew	7 886	7 713	22	151	14 922
Zalesice	4 581	4 562	—	16	12 594
KowalaStępocina	7 088	6 305	716	67	14 030
Kozłów	4 371	4 247	—	124	12 210
Kuczki	8 020	7 838	35	146	14 814
Orońsk	5 957	5 310	441	196	19 521
Potworów	7 991	7 917	45	29	22 612
Przytyk	11 895	8 162	—	3 733	23 240
Radzanów	7 766	7 088	16	652	19 900
Radom	11 695	9 476	265	1 850	11 923
Rogów	6 984	6 688	—	296	16 898
Skaryszew	10 050	8 789	—	1 243	21 215
Stromiec	8 078	7 654	—	424	23 453
p. **Sandomierski**	*131 766*	*106 750*	*1 032*	*23 490*	*208 189*
w tem: w miastach	*16 532*	*5 715*	*63*	*10 459*	*2 426*
w gminach	*115 234*	*101 035*	*969*	*13 031*	*205 763*
m. Sandomierz	6 798	2 851	58	3 638	459
Staszów	9 734	2 864	5	6 821	1 967
gm. Wilczyce	6 335	6 256	—	79	16 296
Wiśniowa	6 716	5 827	3	878	11 991
Górki	10 080	9 346	398	336	22 057
Dwikozy	6 024	5 928	—	93	15 287
Zawichost	5 690	2 224	2	3 392	1 953
Klimontów	13 537	9 841	—	3 679	13 755
Koprzywnica	9 460	8 077	8	1 360	12 133
Lipnik	6 079	5 977	—	100	15 665
Łoniów	7 123	6 914	2	206	15 129
Obrazów	6 287	6 185	—	101	11 811
Osiek	10 940	9 710	337	876	22 394
Połaniec	5 431	3 880	8	1 529	8 041
Rytwiany	5 900	5 858	—	22	12 891
Samborzec	8 788	8 539	—	244	13 279
Tursko	6 844	6 473	211	136	12 081

Gubernje, powiaty, miasta i gminy	Ludność ogólna	W tej liczbie: Katolików	Protestantów	Żydów	Powierzchnia w morgach
Gub. Siedlecka	**943 661**	**667 961**	**14 790**	**148 609**	**2 500 770** [1]
w tem w miastach	**121 649**	**38 363**	**318**	**77 862**	**51 225**
w gminach	**822 012**	**629 598**	**14 472**	**70 747**	**2 449 546** [2]

Gubernje, powiaty, miasta i gminy	Ludność ogólna	W tej liczbie: Katolików	Protestantów	Żydów	Powierzchnia w morgach
pow **Bialski**	*91 457*	*37 825*	*359*	*20 218*	*239 831*
w tem: w miastach	*16 946*	*5 546*	*103*	*9 436*	*4 113*
w gminach	*74 511*	*32 279*	*256*	*10 782*	*235 718*
m. Biała	13 451	5 135	100	6 459	4 031
m. Terespol.	3 495	411	3	2 977	82
gm. Dobryń	4 566	2 561	1	43	26 099
Zabłocie	4 991	1 430	—	47	13 589
Kobylany	5 747	1 979	99	98	16 354
Kodeń	3 940	1 359	3	1 743	4 496
Kościeniewice	3 971	850	—	41	16 126
Kostomłoty	5 010	308	—	110	15 870
Łomazy	5 429	1 798	—	3 572	7 152
Lubienka	7 460	6 855	—	157	23 118
Międzyleś	6 295	2 520	132	—	21 722
Piszczac	5 946	2 045	11	1 131	18 237
Rososz	2 911	2 066	—	844	10 063
Sidorki	4 862	2 799	—	—	24 659
Sitnik	3 836	2 237	10	126	16 200
Sławatycze	9 547	3 412	—	2 870	22 033
pow. Garwoliński	*150 693*	*127 485*	*2 860*	*19 349*	*316 917*
w tem: w miastach	*12 429*	*5 117*	*15*	*7 210*	*3 044*
w gminach	*138 264*	*122 368*	*2 845*	*12 139*	*313 873*
m. Garwolin	4 801	2 475	2	2 269	1 637
m. Żelechów	7 628	2 642	13	4 941	1 407
gm. Warszawice	5 780	5 668	25	87	12 409
Wilga	5 472	3 766	1 339	365	16 372
Wola Rębkowska	5 531	5 482	3	33	16 916
Górzno	11 544	11 228	3	301	30 667
Żelechów	7 482	7 289	177	16	15 909
Kłoczew	8 838	8 306	100	70	26 080
Łaskarzew	9 881	7 990	—	1 874	15 853
Maciejowice	8 482	7 447	—	1 023	15 507
Osieck	8 730	7 842	275	541	21 830
Pawłowice	8 210	7 642	290	229	16 460
Podłeż	5 296	5 098	137	55	14 690
Pszonka	9 076	6 803	—	2 193	14 969
Ryki	9 711	7 485	—	2 051	22 397
Sobienie Jeziory	7 861	4 944	490	2 379	10 483
Sobolew	9 201	8 631	—	530	17 464
Trojanów	7 680	7 368	6	285	25 750
Ułęż	9 489	9 379	—	107	20 118
p. **Konstantynow.**	*81 156*	*58 795*	*29*	*12 190*	*266 731*
(w gminach)					
gm. Bohukały	5 039	4 283	6	107	17 379

[1]) Z dodania wypada 2 500 620. [2]) Z dodania wypada 2 449 396.

Gubernje, powiaty, miasta i gminy	Ludność ogólna	W tej liczbie: Katolików	Protestantów	Żydów	Powierzchnia w morgach
Witulin	4 708	3 361	—	109	19 088
Hołowczyce	4 512	3 797	2	93	22 370
Huszlew	6 389	6 033	—	73	19 734
Zakanale	6 928	2 973	4	1 996	21 375
Kornica	3 714	3 568	—	49	12 014
Łosice	5 339	1 484	9	3 745	4 488
Łysów	4 556	4 363	—	115	15 825
Olszanka	3 826	3 591	—	162	13 755
Pawłów	4 297	2 710	2	13	14 491
Przesmyki	3 626	3 478	1	143	12 005
Rokitno	4 529	2 371	2	26	23 547
Swory	3 721	2 968	—	98	18 430
Chlebczyn	8 736	6 966	3	1 699	27 030
Czuchleby	5 205	4 552	—	99	20 310
Janów	6 031	2 297	—	3 663	4 890
pow. **Łukowski**	*125 764*	*108 493*	*988*	*15 274*	*340 310*
w tem: w miastach	*10 484*	*3 097*	*23*	*6 692*	*9 909*
w gminach	*115 280*	*105 396*	*965*	*8 582*	*330 401*
m. Łuków	10 484	3 097	23	6 692	909
gm. Białobrzegi	7 756	7 750	—	—	21 896
Wojcieszków	6 578	6 227	27	324	22 333
Gołąbki	4 669	3 691	868	94	12 793
Gułów	6 574	5 734	27	749	18 844
Dąbie	3 699	3 613	—	67	26 810
Kock	4 861	2 028	—	2 833	2 418
Krasusy	2 491	2 382	—	105	11 288
Łuków	5 179	5 072	—	83	15 316
Łysobyki	7 358	6 637	—	715	14 674
Mysłów	8 117	7 812	—	305	22 981
Miastków	6 825	6 706	—	117	21 221
Prawda	9 245	8 137	5	1 059	25 075
Radoryż	3 956	3 707	5	165	12 356
Serokomla	5 294	4 723	25	546	13 956
Skrzyszew	2 914	2 800	—	107	8 783
Stanin	3 941	3 766	—	163	12 992
Trzebieszów	3 336	3 178	—	152	8 209
Tuchowicz	6 661	6 458	6	197	19 597
Ulan	4 859	4 582	—	277	12 652
Cieliny	3 567	3 420	—	147	9 546
Jakusze	3 302	3 139	—	153	8 358
Jarczów	4 098	3 834	2	224	8 303
pow. **Radzyński**	*103 275*	*78 674*	*1 403*	*17 680*	*275 357*
w tem: w miastach	*19 700*	*5 563*	*1*	*13 925*	*10 204*
w gminach	*83 575*	*73 111*	*1 402*	*3 755*	*265 154*
m. Radzyń	7 029	2 458	—	4 453	2 736
m. Międzyrzec	12 671	3 105	1	9 472	7 468
g. Brzozowy Kąt	4 345	4 157	1	77	14 401
Biała	12 254	12 005	24	218	36 205
Żelizna	7 014	6 237	—	684	17 000
Żerocin	3 891	2 051	—	100	22 079
Zahajki	5 270	3 555	—	60	22 770
Kąkolewnica	7 342	7 045	—	269	19 591
Lisia Wólka	8 322	6 048	230	1 953	19 751
Milanów	5 061	4 757	180	86	16 949
Misie	2 774	2 758	—	15	9 269
Suchowola	5 591	5 481	8	63	18 713
Siemień	5 540	4 537	948	52	12 828
Tłuściec	5 154	4 691	—	76	20 606
Szóstka	4 275	3 390	11	58	13 193
Jabłoń	6 742	6 399	—	44	21 796
pow. **Siedlecki**	*96 258*	*72 241*	*1 087*	*19 012*	*231 663*
w tem: w miastach	*23 292*	*8 188*	*46*	*13 470*	*2 158*
w gminach	*72 966*	*64 053*	*1 041*	*5 542*	*229 505*
m. Siedlce	23 292	8 188	46	13 470	2 158
gm. Wiszniów	3 102	3 037	—	34	12 596
Wodynie	7 637	7 116	9	495	22 723
Domanice	4 005	3 924	—	81	10 332
Żeliszew	5 089	2 475	991	63	14 495
Zbuczyn	3 445	3 215	—	219	11 484
Krześlin	5 835	5 406	6	312	15 827
Królowa Niwa	2 944	2 795	—	149	10 260
Mordy	9 137	6 224	19	2 820	23 123
Niwiski	4 816	4 606	6	204	18 901
Pióry	2 488	2 386	1	101	9 154
Skupie	4 811	4 249	—	545	16 430
Skórzec	6 627	5 995	1	136	18 313
Starawieś	4 710	4 567	8	130	14 571
Tarków	3 965	3 915	—	41	13 412
Czuryły	2 729	2 652	—	77	12 469
Jasienka	1 626	1 491	—	135	5 415
pow. **Sokołowski**	*80 732*	*67 360*	*280*	*11 841*	*224 250*
w tem: w miastach	*9 738*	*2 522*	—	*7 092*	*4 502*
w gminach	*70 994*	*64 838*	*280*	*4 749*	*219 748*
m. Sokołów	9 738	2 522	—	7 092	4 502
gm. Wyrozęby	4 373	4 220	—	114	20 466
Grochów	3 196	2 871	220	105	7 714
Kowiesy	3 411	3 333	—	76	10 325
Korczew	6 478	6 198	—	139	20 165
Kosów	8 471	6 531	2	1 928	21 182
Kudelczyn	5 283	5 151	23	91	13 909
Olszów	3 605	3 513	—	86	11 142
Rzepki	5 348	4 642	—	327	18 985
Sabnie	5 347	4 735	33	148	17 882
Sterdyń	11 756	10 553	2	1 179	34 465
Chruszczówka	4 770	4 537	—	230	20 540
Jabłonna	8 956	8 554	—	326	22 975
pow. **Węgrowski**	*94 393*	*76 064*	*2 846*	*11 571*	*229 079*
w tem: w miastach	*11 087*	*3 230*	*130*	*7 605*	*6 049*
w gminach	*83 306*	*72 834*	*2 716*	*3 966*	*223 030* [1])
m. Węgrów	11 087	3 230	130	7 605	6 049
gm. Borze	4 708	4 497	—	187	12 727
Wyszków	5 701	5 444	8	213	13 273
Grębków	6 289	5 178	2	113	17 513
Korytnica	4 045	3 891	6	133	15 156
Łochów	8 820	8 107	—	629	23 338
Miedzna	7 800	7 546	—	254	25 865
Ossowno	3 614	3 341	25	98	12 444
Prostyń	4 676	4 385	12	279	9 499
Ruchna	6 374	6 093	13	267	18 784
Sadowno	8 638	5 965	2 150	423	21 793
Sinołęka	3 778	3 458	—	159	13 960
Stara Wieś	6 962	6 256	420	245	13 638
Stoczek	5 757	4 866	6	854	9 983
Czarnogłów	2 405	149	74	31	5 690
Jaczew	3 739	3 658	—	81	9 218
pow. **Włodawski**	*119 933*	*41 024*	*4 938*	*21 474*	*376 632*
w tem: w miastach	*17 973*	*5 100*	—	*12 432*	*11 246*
w gminach	*101 960*	*35 924*	*4 938*	*9 042*	*365 386*
m. Włodawa	10 500	1 701	—	8 521	2 886
m. Parczew	7 473	3 399	—	3 911	8 360
gm. Dębow. Kłoda	5 191	3 031	—	100	19 119
Hańsk	6 671	1 321	1 792	310	30 605
Horodyszcze	8 497	6 493	—	1 755	31 502
Krzywowierzba	5 584	805	—	148	21 424
Opole	5 438	3 147	—	141	18 727
Ostrów	7 593	3 197	—	4 300	7 796
Romanów	7 257	1 721	—	23	24 530
Sobibór	12 623	2 524	12	620	41 487
Turno	9 746	1 977	1 766	819	31 479
Tyśmienica	4 000	2 700	—	36	15 125
Uścimów	5 787	2 370	51	238	32 978
Włodawa	6 732	1 374	7	39	21 902
Wola Wereszczyń.	9 207	3 365	1 310	406	33 464
Wyryki	7 634	1 899	—	107	35 249

[1]) Z dod. wyp. 222880.

Gubernje, powiaty, miasta i gminy	Ludność ogólna	W tej liczbie: Katolików	Protestantów	Żydów	Powierzchnia w morgach
Gub. Suwalska	**632 734**	**502 393**	**36 412**	**80 560**	**2 140 662**
w tem: w miastach	75 199	24 081	3 694	44 975	29 110
w tem: w gminach	557 535	478 312	32 718	35 585	2 111 552

Gubernje, powiaty, miasta i gminy	Ludność ogólna	W tej liczbie: Katolików	Protestantów	Żydów	Powierzchnia w morgach
pow. **Augustowski**	*89 764*	*73 161*	*384*	*13 400*	*345 167*
w tem: w miastach	*11 797*	*4 701*	*34*	*6 969*	*13 279*
w gminach	*77 967*	*68 460*	*350*	*6 431*	*331 888*
m. Augustów	11 797	4 701	34	6 969	13 279
gm. Balla Wielka	6 920	6 776	—	19	20 879
Bargłów	9 358	9 270	54	30	24 491
Dębowo	3 758	3 750	—	8	19 108
Dowspuda	8 223	6 643	58	1 482	23 695
Hołynka	5 145	4 652	—	—	15 00)
Kolnica	5 198	4 649	16	20	25 098
Kurjanka	5 280	5 138	—	74	45 380
Łabno	5 753	5 372	—	22	16 399
Petropawłowsk	3 509	3 040	3	432	19 429
Szczebro-Olszank.	7 763	6 291	219	411	63 822
Sztabin	7 033	6 317	—	716	29 850
Wołłowiczowce	10 027	6 562	—	3 217	28 127
pow. **Kalwaryjski**	*83 013*	*70 628*	*2 298*	*9 460*	*233 964*
w tem: w miastach	*11 558*	*4 279*	*410*	*6 598*	*1 963*
w gminach	*71 455*	*66 349*	*1 888*	*2 862*	*232 001*
m. Kalwarja	11 558	4 279	410	6 598	1 963
gm. Balkuny	5 265	5 144	107	14	17 580
Janowo	3 846	3 379	459	8	10 627
Kalwarja	4 943	4 857	57	29	16 936
Kirsna	5 031	4 795	—	204	13 351
Krakopol	4 280	4 258	4	2	12 850
Krasne	4 540	4 284	193	46	10 114
Lubowo	5 390	4 790	105	479	15 447
Ludwinowo	4 776	3 611	511	647	18 672
Nadniemen	4 596	4 569	4	23	15 521
Olita	5 209	4 756	53	342	14 705
Podawinie	4 439	4 342	87	5	18 255
Raudań	3 558	3 494	14	50	14 986
Simno	6 688	5 853	33	792	15 297
Udrja	3 251	3 226	19	6	10 576
Urdomin	5 643	4 991	242	215	17 084
p. **Marjampolski**	*113 117*	*89 927*	*6 152*	*16 453*	*363 136*
w tem: w miastach	*8 226*	*2 069*	*573*	*5 345*	*1 026*
w gminach	*104 891*	*87 858*	*5 579*	*11 108*	*369 110*
m. Marjampol	5 079	943	292	3 643	156
m. Preny	3 147	1 126	281	1 702	870
gm. Aleksota	12 153	7 719	646	3 670	28 523
Antonowo	5 374	4 732	591	48	25 849
Balwierzyszki	7 545	6 483	314	734	34 217
Chlebiszki	7 575	6 262	282	31	29 596
Freda	8 455	5 876	582	1 983	24 759
Gudele	8 171	7 016	801	332	32 021
Jaworowo	6 557	5 647	755	144	22 321
Kwieciszki	574	5 376	292	78	21 633
Michaliszki	6 727	6 533	149	40	29 132
Pilwiszki	6 587	4 522	172	1 859	8 385
Pogiermoń	7 640	7 483	61	96	26 376
Poniemoń-Pożaj.	9 676	7 900	338	1 392	30 164
Szumsk	5 630	5 095	366	152	19 730
Wejwery	8 055	7 214	230	549	29 405
pow. **Sejneński**	*87 579*	*72 309*	*855*	*10 875*	*405 974*
w tem: w miastach	*3 284*	*1 284*	*107*	*1 818*	*790*
w gminach	*84 295*	*71 025*	*748*	*9 057*	*405 184*
m. Sejny	3 284	1 284	107	1 818	790
gm. Berżniki	7 143	6 454	38	100	36 775
Kopciowo	6 130	5 614	15	483	40 414
Krasnopol.	7 615	5 083	132	998	21 773
Krasnowo	8 185	7 947	113	116	29 610
Kudrany	5 798	5 200	11	567	28 527
Lejpuny	7 461	7 211	1	231	42 141
Łoździeje	3 246	1 530	67	1 640	2 648
Metele	4 545	4 362	—	183	12 850
Mirosław	4 645	4 100	240	283	16 641
Pokrowsk	6 262	4 639	—	381	86 993
Święto-Jeziory	6 791	6 576	22	55	26 630
Sereje	9 551	7 124	95	2 300	29 243
Wiejsieje	6 923	5 185	14	1 720	30 940
pow. **Suwalski**	*100 701*	*72 807*	*6 771*	*16 729*	*264 779*
w tem: w miastach	*24 354*	*8 832*	*617*	*13 394*	*6 605*
w gminach	*76 347*	*63 975*	*6 154*	*3 335*	*258 174*
m. Suwałki	24 354	8 832	617	13 394	6 605
gm. Andrzejewo	3 549	3 330	147	66	13 133
Czostków	4 387	3 695	457	18	19 106
Filipów	3 198	2 134	89	675	4 806
Huta	6 154	5 745	31	68	30 550
Jeleniewo	5 555	4 617	226	251	23 065
Kadaryszki	5 648	5 114	484	43	20 747
Koniecbór	4 253	3 735	479	21	12 381
Kuków	9 941	8 226	826	22	28 632
Maćków	3 236	2 992	228	11	12 198
Pawłówka	5 455	4 626	445	5	17 361
Przerośl	2 829	1 884	369	553	6 153
Sejwy	7 307	6 373	225	612	21 123
Wiżajny	5 026	2 643	1 894	463	17 806
Wólka	5 417	4 948	41	418	17 498
Zaboryszki	4 392	3 913	213	109	13 616
p. **Władysławows.**	*77 816*	*64 570*[1])	*6 869*	*6 052*[2])	*302 212*
w tem: w miastach	*7 044*	*1 601*	*486*	*4 852*	*1 591*
w gminach	*70 772*	*62 979*	*6 383*	*1 190*	*300 621*
m. Władysławów	3 915	1 314	258	2 252	1 538
Szaki	3 129	287	228	2 600	53
gm. Błogosławień	5 940	5 304	549	70	21 871
Dobrowola	6 578	6 446	66	60	34 324
Giełgudyszki	6 949	6 652	297	—	30 226
Gryszkabuda	6 768	6 189	405	163	27 516
Kidule	8 520	7 389	614	496	23 155
Leśnictwo	6 958	6 049	880	20	30 814
Światoszyn	5 846	5 149	258	322	15 480
Syntowty	4 658	4 154	472	27	22 152
Szylgale	5 975	3 617	2 331	6	28 183
Tomaszbuda	6 202	5 949	240		35 066
Zyple	6 378	6 081	271	26	31 836
pow. **Wyłkowyski**	*80 744*	*58 981*	*13 083*	*7 601*	*225 431*
w tem: w miastach	*8 936*	*1 315*	*1 467*	*3 999*	*3 856*
w gminach	*71 808*	*57 666*	*11 616*	*1 602*	*22 157*
m. Wyłkowyszki	5 509	464	615	4 286	1 005
Wierzbołów	3 427	851	852	1 713	2 851
gm. Bartniki	5 691	5 283	332	63	27 264
Giże	4 378	4 350	21	—	12 873
Karkliny	4 805	4 521	271	11	16 471
Kibarty	12 437	6 674	4 092	830	23 071
Kopsodzie	5 063	2 908	2 155	—	15 913
Olwita	5 789	5 523	215	44	21 892
Pojewoń	6 750	5 482	1 245	20	20 097
Pojeziory	6 475	6 076	373	26	25 092
Wyłkowyszki	5 755	5 148	592	9	15 804
Wisztyniec	5 114	3 090	1 419	563	13 570
Wojtkobole	5 018	4 276	741	1	15 371
Zielonka	4 533	4 335	160	35	14 157

[1]) Suma z dodania liczb dla miast i gmin 64 580. [2]) Suma z dodania liczb dla miast i gmin 6 042.

Gubernje, powiaty, miasta i gminy	Ludność ogólna	W tej liczbie: Katolików	Protestantów	Żydów	Powierzchnia w morgach
Gub. Warszawska (bez m. Warszawy)	**1 674 631**	**1 354 791**	**101 660**	**191 604**	**2 978 836**
w tem: w miastach	185 916	82 274	8 461	91 435	32 730
w tem: w gminach	1 488 715	1 272 517[1])	93 199	100 169	2 946 106[2])
m. Warszawa	**764 054**	**428 961**	**18 189**	**281 754**	**6 927**

Gubernje, powiaty, miasta i gminy	Ludność ogólna	W tej liczbie: Katolików	Protestantów	Żydów	Powierzchnia w morgach
pow. **Błoński**	*140 312*	*115 734*	*7 535*	*14 701*	*193 737*
w tem: w miastach	*12 176*	*5 547*	*137*	*6 178*	*5 429*
w gminach	*128 136*	*110 187*	*7 398*	*8 523*	*188 308*
m. Błonie	4 993	2 842	60	1 819	2 982
m. Mszczonów	7 183	2 705	77	4 359	2 447
gm. Grodzisk	13 552	10 598	420	2 385	17 414
Guzów	8 026	7 665	337	22	13 324
Helenów	6 702	6 370	156	156	14 169
Kaski	8 954	8 932	—	22	17 353
Młochów	15 301	14 893	32	349	30 876
Pass	5 064	4 973	33	23	16 241
Piekary	8 738	8 664	54	9	15 802
Radzików	7 741	6 623	61	52	17 109
Radziejowice	8 672	8 558	85	28	16 867
Skuły	4 407	3 896	—	90	15 441
Wiskitki	4 158	2 379	188	1 585	1 627
Żyrardów	36 821	26 636	6 032	3 802	12 266
pow. **Gostyński**	*88 405*	*66 829*	*13 728*	*7 368*	*200 793*
w tem: w miastach	*12 900*	*5 309*	*1 434*	*6 119*	*7 997*
w gminach	*75 505*	*61 520*	*12 294*	*1 249*	*192 796*
m. Gąbin	6 143	2 592	389	3 158	4 338
m. Gostynin	6 757	2 717	1 045	2 961	3 659
gm. Czermno	3 941	1 815	2 078	38	7 050
Dobrzyków	5 866	4 095	1 710	59	9 817
Duninów	7 441	4 754	2 485	187	33 863
Kiernozia	3 942	3 078	314	534	9 499
Luceń	3 595	2 973	607	15	11 248
Łąck	6 980	6 547	318	102	17 734
Pacyna	10 304	9 677	381	30	17 785
Rataje	7 436	6 618	775	34	21 453
Sanniki	4 841	3 978	660	181	9 981
Skrzany	5 172	3 664	1 486	22	10 287
Słubice	5 379	4 397	847	25	18 327
Szczawin Kościel.	10 608	9 924	633	22	25 752
pow. **Grójecki**	*144 158*	*120 975*	*4 927*	*17 592*	*298 254*
w tem: w miastach	*11 014*	*4 199*	*345*	*6 379*	*4 092*
w gminach	*133 144*	*116 776*	*4 582*	*11 213*	*294 162*
m. Grójec	5 086	1 721	26	3 261	878
m. Warka	5 928	2 478	319	3 118	3 214
gm. Belsk	5 639	5 563	20	55	17 724
Błędów	7 214	6 114	527	565	13 474
Borowe	7 121	7 121	—	—	17 312
Czersk	8 608	7 916	307	379	19 900
Drwalew	4 771	4 622	66	33	13 833
Góra Kalwarja	6 993	2 250	1 151	3 569	999
Jasieniec	6 214	5 838	159	208	14 405
Jazgarzew	5 601	5 286	265	40	16 664
Kąty	8 366	7 506	746	109	15 938
Kobylin	6 618	6 342	25	248	18 276
Komorniki	12 663	10 556	—	1 969	21 299
Konary	3 325	3 167	116	24	10 026
Konie	7 260	6 567	499	44	21 748
Lechanice	8 043	7 681	—	230	13 029
Lipie	6 830	6 830	—	—	15 948
Mogielnica	5 370	2 324	—	3 041	2 424
Nowa Wieś	6 927	6 195	643	89	14 305
Promna	4 532	4 360	30	129	13 150
Rykały	6 818	6 330	22	466	17 728
Wągrodno	4 231	4 208	6	15	15 980
pow. **Kutnowski**	*101 958*	*84 991*	*2 542*	*14 009*	*156 991*
w tem: w miastach	*14 407*	*4 885*	*312*	*9 083*	*137*
w gminach	*87 551*	*80 106*	*2 230*	*4 926*	*156 854*
m. Kutno	14 407	4 885	312	9 083	137
gm. Błonie	4 805	4 613	132	19	11 806
Dąbrowice	5 771	5 200	330	235	7 003
Krośniewice	9 741	8 415	92	1 182	16 469
Krzyżanówek	6 408	6 357	27	24	12 403
Kutno	7 083	6 877	89	96	13 503
Mikstal	6 953	6 933	—	18	1 173
Oporów	6 282	6 159	103	8	12 600
Plecka Dąbrowa	5 685	5 539	129	—	11 296
Rdutów	6 023	5 759	136	9	14 699
Sójki	9 068	8 396	656	12	17 322
Wojszyce	5 878	5 843	17	18	14 403
Żychlin	13 854	10 015	519	3 305	13 617
pow. **Łowicki**	*107 598*	*95 675*	*2 845*	*7 264*	*204 485*
w tem: w miastach	*14 408*	*6 978*	*630*	*5 369*	*2 911*
w gminach	*93 190*	*88 697*	*2 215*	*1 895*	*201 574*
m. Łowicz	14 408	6 978	630	5 369	2 911
gm. Bąków	11 144	10 994	62	10	23 853
Bielawy	13 730	13 144	89	482	20 354
Bolimów	7 620	6 818	81	719	16 534
Dąbkowice	12 553	12 395	50	—	36 006
Jeziorka	11 933	11 573	223	110	28 326
Kompina	9 255	8 624	614	9	14 132
Lubianków	8 189	7 892	213	84	17 125
Łyszkowice	14 621	13 374	696	449	30 330
Nieborów	4 145	3 883	187	32	14 914
pow. **N.-Miński**	*124 428*	*96 152*	*2 327*	*20 769*	*230 529*
w tem: w miastach	*15 637*	*3 346*	*20*	*12 004*	*199*
w gminach	*108 791*	*92 806*	*2 307*	*8 765*	*230 330*
m. Kałuszyn	10 090	1 450	20	8 602	72
N.-Mińsk	5 547	1 896	—	3 402	127
gm. Cegłów	6 007	2 457	366	310	14 098
Chrościce	2 925	2 101	—	46	5 204
Dembe Wielkie	6 023	5 894	—	116	13 414
Glinianka	6 752	6 623	7	115	19 463
Iwowe	3 657	3 625	—	7	8 609
Jakubów	6 510	6 083	5	83	12 455
Kołbiel	9 293	6 797	317	2 164	17 227
Kuflew	8 564	8 364	44	96	21 736
Latowicz	2 657	2 071	—	564	4 404
Ładzyń	5 265	5 181	30	34	11 735
Łukowiec	9 570	9 383	—	127	25 943
N.-Mińsk	9 795	8 736	588	449	17 143
Otwock	11 223	9 794	34	2 356	15 662
Siennica	8 484	7 246	22	849	17 654
Stanisławów	2 276	1 790	—	476	3 175
Wiązowna	9 790	7 661	894	973	22 608
pow. **Nieszawski**	*114 542*	*95 557*	*13 653*	*4 680*	*218 311*[3])
w tem: w miastach	*3 191*	*2 000*	*546*	*549*	*741*
w gminach	*111 351*	*93 557*	*13 107*	*4 131*	*217 570*[4])

[1]) Z dod. wł. 1272511. [2]) Z dod. wł. 2945930. [3]) Z dod. wł. 218136. [4]) Z dod. wł. 217395.

Gubernje, powiaty, miasta i gminy	Ludność ogólna	W tej liczbie			Powierzchnia w morgach
		Katolików	Protestantów	Żydów	
m. Nieszawa	3 191	2 000	546	549	742
gm. Bądkowo	7 168	6 174	980	14	18 140
Bohuszyce	7 838	6 058	1 762	18	17 701
Bytoń	6 724	6 456	259	—	13 927
Czamanin	5 677	4 785	865	19	17 384
Lubanie	9 663	7 960	1 703	—	16 524
Osięciny	12 803	12 289	27	487	25 430
Piotrków	10 221	7 307	1 731	1 090	15 825
Raciążek	9 753	7 321	1 932	423	10 563
Radziejów	9 090	8 440	127	501	13 386
Ruszkowo	6 323	5 095	1 212	11	16 787
Sędzin	7 183	7 183	—	—	22 737
Służewo	10 540	7 766	887	1 563	11 220
Straszewo	8 368	6 723	1 622	5	17 771
pow. **Płoński**	*105 001*	*85 103*	*3 276*	*14 225*	*238 108*
w tem: w miastach	*17 372*	*6 626*	*38*	*10 556*	*3 409*
w gminach	*87 629*	*78 477*	*3 238*	*3 669*	*234 699*
m. Płońsk	11 682	4 002	14	7 563	1 536
m. Zakroczym	5 690	2 624	24	2 993	1 873
gm. Błędówko	3 660	2 770	832	58	10 555
Modzele	7 130	5 961	90	1 074	15 894
Naruszewo	7 450	7 228	57	6	24 606
Pomiechowo	6 938	5 046	693	194	17 228
Sarbiewo	6 326	6 001	301	24	24 390
Sarnowo	3 825	3 499	294	31	12 736
Sielce	6 408	5 290	42	384	15 698
Sochocin	14 518	12 135	591	1 765	23 543
Stróżęcin	7 804	7 779	22	—	19 709
Szumlin	4 642	4 405	219	18	17 131
Wójty-Zamoście	3 775	3 383	25	19	15 671
Wychoć	7 445	7 369	5	71	17 790
Zaluski	7 708	7 611	67	25	19 748
pow. **Pułtuski**	*118 864*	*96 562*	*2 573*	*19 007*	*251 479*
w tem: w miastach	*21 294*	*9 040*	*235*	*11 675*	*1 255*
w gminach	*97 570*	*87 522*	*2 338*	*7 332*	*250 224*
m. Nasielsk	6 096	1 351	—	4 725	100
Pułtusk	15 198	7 689	235	6 950	1 155
gm. Gołębie	8 756	8 379	218	150	26 620
Gzowo	8 705	8 581	—	34	17 681
Kleszewo	6 123	5 058	961	99	16 136
Kozłowo	7 737	7 577	—	160	17 302
Nasielsk	12 811	12 207	368	103	24 517
Obryte	10 464	9 684	544	236	35 042
Somianka	7 525	7 400	81	44	22 954
Winnica	7 230	7 143	13	74	16 073
Wyszków	12 381	8 402	—	3 668	29 428
Zatory	5 910	5 739	—	164	18 352
Zegrze	9 928	7 352	153	2 400	26 119
p. **Radzymiński**	*81 896*	*68 957*	*3 594*	*8 031*	*202 727*
w tem: w miastach	*3 637*	*1 234*	*12*	*2 332*	*1 341*
w gminach	*78 259*	*67 723*	*3 582*	*5 699*	*201 386*
m. Radzymin	3 637	1 234	12	2 332	1 341
gm. Jadów	8 639	7 020	8	1 603	20 961
Kamieńczyk	1 755	1 459	—	296	3 081
Klembów	7 428	6 953	142	249	21 486
Małopole	9 808	9 650	—	158	23 254
Międzyleś	8 148	7 974	—	164	20 107
Radzymin	10 576	9 009	1 185	364	24 386
Ręczaje	10 118	6 402	1 766	1 929	22 614
Rudzienko	7 179	5 443	160	481	21 590
Strachówka	7 162	6 641	131	371	19 584
Zabrodzie	7 446	7 172	190	84	24 323
p. **Skierniewicki**	*70 094*	*62 117*	*2 130*	*5 047*	*133 317*
w tem: w miastach	*9 630*	*5 126*	*140*	*4 290*	*2 562*
w gminach	*60 464*	*56 991*	*1 990*	*757*	*130 755*
m. Skierniewice	9 630	5 126	140	4 290	2 562
gm. Dębowa Góra	4 494	4 403	56	31	10 438
Doleck	6 175	5 677	227	40	17 822
Głuchów	8 424	7 935	472	17	20 522
Grzymkowice	3 474	3 296	114	53	11 210
Kowiesy	6 381	5 965	104	38	10 535
Korabiewice	7 523	6 458	759	210	15 814
Słupia	5 203	5 061	123	13	14 510
Skierniówka	18 790	18 196	135	355	29 904
p. **Sochaczewski**	*74 557*	*60 999*	*7 375*	*5 980*	*182 825*
w tem: w miastach	*6 657*	*1 858*	*8*	*4 746*	*111*
w gminach	*67 900*	*59 141*	*7 367*	*1 234*	*182 714*
m. Sochaczew	6 657	1 858	8	4 746	111
gm. Chodaków	5 455	5 394	36	25	17 900
Głusk	3 530	2 500	876	150	8 090
Iłów	9 415	6 616	2 485	309	22 064
Kampinos	8 728	8 428	146	79	27 264
Kozłów Biskupi	5 447	5 306	106	25	19 115
Łazy	5 855	5 036	668	145	13 870
Młodzieszyn	7 423	6 698	398	324	14 198
Rybno	7 184	6 979	184	21	20 694
Szymanów	7 748	7 568	103	39	19 871
Tułowice	7 115	4 616	2 365	117	19 648
pow. **Warszawski**	*275 178*	*208 045*[1])	*18 673*	*39 353*	*246 776*
w tem: w miastach	*7 400*	*1 735*	*908*	*4 474*	*382*
w gminach	*267 778*	*206 310*[2])	*17 765*	*34 879*	*246 394*
m. Nowy Dwór	7 400	1 735	908	4 474	382
gm. Blizne	4 974	4 754	160	43	7 230
Brudno	51 298	39 866	3 655	5 441	13 296
Cząstków	6 358	5 272	983	95	17 306
Czyste	71 069	51 025	2 154	13 380	1 651
Falęty	4 787	4 090	543	154	12 042
Góra	4 912	4 021	684	43	11 207
Jabłonna	10 625	7 675	2 160	705	24 242
Jeziorna	7 237	6 598	310	313	9 536
Młociny	12 266	8 392	663	2 562	17 537
Mokotów	28 362	21 313	1 002	5 410	3 686
Nieporęt	5 680	4 392	982	204	17 262
Nowo-Iwiczna	5 512	4 227	1 257	28	8 243
Okuniew	4 627	3 914	53	625	19 234
Ożarów	8 196	7 608	373	174	12 699
Piaseczno	4 273	1 700	53	2 501	913
Pruszków	9 838	7 990	889	930	11 312
Wawer	9 314	6 870	709	16 26	12 137
Wilanów	9 079	8 022	768	244	19 437
Zaborów	4 991	4 931	—	49	20 128
Zagoździ	4 380	3 645	367	352	7 296
pow. **Włocławski**	*127 640*	*97 095*	*16 482*	*13 578*	*220 503*
w tem: w miastach	*36 193*	*24 391*	*3 696*	*7 681*	*2 164*
w gminach	*91 447*	*72 704*	*12 786*	*5 897*	*218 339*
M. Brześć Kujaw.	2 945	1 965	120	850	459
Włocławek	33 248	22 426	3 576	6 831	1 705
gm. Baruchowo	4 758	4 391	367	—	14 366
Chodecz	7 828	6 489	819	515	15 929
Dobiegniewo	5 347	2 884	2 463	—	20 204
Fałborz	5 275	5 252	23	—	13 207
Kłubka	3 602	3 480	120	—	11 649
Kowal	9 544	6 478	606	2 450	9 751
Lubień	7 862	6 116	841	900	14 871
Łęg	3 676	2 642	1 030	—	15 012
Piaski	15 194	123 81	1 672	1 100	25 416
Pikutkowo	4 356	3 919	437	—	14 537
Przedecz	8 977	5 737	2 351	875	19 158
Pyszkowo	4 091	2 766	1 316	7	18 825
Śmiłowice	10 967	10 169	741	50	25 414

[1]) Z dod. wypada 208 040. [2]) Z dod. wypada 206 305.

IV. Ludność miasteczek. 1909[1]).

	Ludność ogólna	W tej liczbie			
		Katolików	Prawosławn.	Protestantów	Żydów
Królestwo Pol.	**1036809**[2])	**524640**	**20312**	**21221**	**468018**
gub. Kaliska	**108 245**[3])	**69 093**	**531**	**3 395**	**34 989**
Bolesławiec	1 585	1 017	25	7	536
Wieruszów	7 870	4 348	82	30	3 410
Działoszyn	7 157	3 281	—	2	3 874
Lututów	1 990	801	11	67	1 111
Praszka	4 337	3 330	15	—	992
Osiaków	2 186	1 282	8	7	889
Iwanowice	1 104	1 025	—	18	61
Koźminek	2 584	1 728	—	53	803
Opatówek	1 959	1 802	11	87	59
Stawiszyn	3 425	2 414	51	417	543
Staw	903	887	—	—	16
Chocz	1 935	1 759	8	15	123
Brudzew	857	747	—	—	110
Izbica	2 710	1 019	12	122	1 557
Kłodawa	4 645	2 848	7	124	1 666
Grzegorzew	2 352	2 142	—	65	145
Babiak	1 106	531	7	147	421
Brdów	899	827	1	—	71
Sompolno	4 337	2 243	5	451	1 638
Władysławów	1 482	635	38	330	479
Golina	3 018	1 186	5	169	1 658
Rychwał	1 521	991	5	6	519
Ślesin	1 670	1 429	12	21	208
Tuliszków	3 019	2 647	—	54	318
Grabów	1 436	886	24	70	409
Parzęczów	1 134	897	7	12	218
Piątek	3 760	1 189	9	60	2 315
Poddębice	2 782	1 438	6	157	1 181
Wilczyn	952	539	20	20	373
Zagórów	4 523	3 017	17	274	1 215
Kazimierz	2 821	2 754	12	24	31
Kleczew	3 347	1 470	14	144	1 719
Pyzdry	5 318	4 717	50	161	390
Skulsk	1 563	1 052	19	9	480
Ladek	1 577	1 524	—	—	53
Złoczew	2 761	1 320	17	34	1 390
Burzenin	1 396	1 078	—	10	308
Szadek	3 185	2 124	3	125	933
Dobra	3 587	1 730	14	96	1 747
Uniejów	3 452	2 439	16	7	990
gub. Kielecka	**114 438**	**68 370**	**792**	**169**	**45 107**
Jędrzejów	6 562	4 420	113	—	2 029
Wodzisław	6 423	1 859	7	—	4 557
Małogoszcz	2 627	2 152	10	—	465
Sobków	1 196	867	8	—	321
Włoszczowa	7 579	2 229	108	74	5 168
Kurzelów	1 419	1 242	16	—	161
Lelów	1 977	829	22	—	1 126
Secemin	1 747	1 667	8	—	72
Szczekociny	3 827	1 830	19	—	1 978
Bodzentyn	3 639	2 150	9	6	1 474
Daleszyce	2 595	2 168	22	5	400
Słupia-Nowa	1 927	915	38	—	974
Brzesko	1 642	1 388	20	—	234
Książ Wielki	2 087	645	17	—	1 425
Proszowice	3 501	2 641	18	—	842
Słomniki	4 551	3 739	24	—	788
Wolbrom	6 421	2 266	30	10	4 115
Żarnowiec	4 329	3 498	—	—	831
Skała	4 146	3 555	19	—	572
Ogrodzieniec	2 371	2 037	87	18	229
Pilica	7 163	7 100	—	53	10
Sławków	5 183	4 529	24	—	630
Opatowiec	988	807	11	—	170
Skalbmierz	1 580	1 268	9	—	303
Koszyce	1 173	634	5	—	534
Wiślica	4 073	1 590	13	—	2 470
Busk	2 464	1 753	4	—	707
Pierzchnica	1 454	890	1	1	562
N. M. Korczyn	5 275	1 377	23	—	3 875
Kurozwęki	1 511	1 066	20	—	425
Oleśnica	1 550	1 331	—	—	219
Pacanów	3 241	1 131	6	—	2 104
Stopnica	5 961	1 342	76	—	4 543
Szydłów	2 256	1 455	5	2	794
gub. Lubelska	**168 807**[4])	**65 550**	**10558**	**400**	**92 288**
Józefów	1 588	536	34	—	1 018
Krzeszów	2 285	860	69	—	1 356
Tarnogród	6 236	1 989	1235	—	3 012
Horodło	3 734	1 179	1207	28	1 320
Grabowiec	4 485	1 026	1124	—	2 335
Kryłów	3 802	615	877	—	2 310
Uchanie	2 985	883	212	1	1 889
Goraj	2 904	2 124	2	—	772
Krasnobród	3 225	1 115	52	—	2 058
Frampol	3 417	1 505	23	—	1 889
Gorzków	1 061	366	—	—	695
Żółkiewka	2 703	691	32	—	1 980
Izbica	4 290	120	14	—	4 156
Tarnogóra	1 870	1 808	—	—	62
Turobin	5 041	2 482	41	—	2 518
Kamionka	3 490	2 420	10	—	1 060
Firlej	1 926	1 592	18	17	299
Michów	3 625	1 501	13	2	2 109
Czemierniki	2 772	1 615	—	—	1 157
Bełżyce	4 593	2 164	25	—	2 404
Bychawa	2 900	770	34	—	2 096
Głusk	1 138	659	35	—	444
Wieniawa	3 507	1 085	147	16	2 248
Piaski	4 312	1 037	12	—	3 263
Chodel	2 397	1 231	7	—	1 159
Biskupice	2 571	1 410	4	—	1 157
Bzranów	4 027	1 822	—	—	2 205
Wąwolnica	3 258	2 055	4	—	1 199
Bobrowniki	2 033	1 782	9	—	242
Irena	3 832	528	282	31	2 984
Kazimierz	4 721	2 300	20	—	2 401
Końskowola	4 776	1 862	15	235	2 664
Kurów	5 938	2 341	21	—	3 576
Markuszew	2 216	885	10	—	1 321
Opole	6 846	2 204	70	—	4 572
Józefów	5 658	886	7	—	4 765
Komarów	4 229	1 036	147	—	3 046
Tyszowce	6 850	1 701	2028	—	3 121
Łaszczów	1 849	170	88	—	1 591
Jarczów	540	20	14	—	506
Puhaczów	1 785	1 371	31	6	377
Sawin	1 651	688	611	26	326
Wojsławice	3 333	679	587	—	2 067
Pawłów	2 050	887	850	—	313
Rejowiec	3 210	666	349	33	2 162
Świerze	784	—	—	—	784
Siedliszcze	1 994	180	58	4	1 752
Annopol	2 354	650	5	—	1 699

[1]) Zeszyt XXXIX Prac Warsz. Kom. Stat. część I. Gminy należące do miasteczek podane są w następnym rozdziale, traktującym o własności rolnej i wchodzą w skład gmin. [2]) W tem 2584 marjawitów i 34 osoby innych niewymienionych wyznań. [3]) W tem 234 Marjawitów i 3 osoby niewymienionych wyznań, [4]) W tem 11 Marjawitów.

	Ludność ogólna	W tej liczbie			
		Katolików	Prawosławn.	Protestantów	Żydów
Zaklików	4 317	2 337	27	—	1 953
Modliborzyce	2 233	1 011	31	1	1 190
Urzędów	5 466	4 706	54	—	706
g. Łomżyńska	**75 930** [1])	**29 898**	**2 093**	**615**	**43 318**
Jedwabno	3 999	174	—	131	3 694
Stawiski	4 489	2 232	26	23	2 208
Wizna	3 180	2 141	6	6	1 027
Zambrów	4 396	1 708	82	24	2 582
Nowogród	3 411	1 837	—	8	1 566
Śniadowo	2 114	1 195	16	—	903
Ciechanowiec	2 654	850	11	—	1 793
Wysokie Maz.	2 801	997	74	—	1 730
Jabłonka	534	84	11	—	439
Łapy	3 105	1 239	799	230	837
Sokoły	4 125	435	11	—	3 679
Krasnosielc	3 652	1 452	7	25	2 168
Rożan	4 020	1 740	49	—	2 231
Andrzejewo	2 354	1 547	6	10	791
Czyżew	1 925	102	18	—	1 805
Zaręby kościel.	2 178	295	4	—	1 879
Nur	1 508	1 018	4	—	486
Brok	2 506	1 367	12	—	1 127
Goworowo	2 278	461	21	—	1 796
Myszyniec	4 066	1 580	34	56	2 396
Czerwin	365	260	6	—	99
Rajgród	3 584	1 883	6	4	1 691
Grajewo	8 281	2 640	881	98	4 656
Wąsosz	1 692	1 421	1	—	270
Radziłowo	2 713	1 240	8	—	1 465
g. Piotrkowska	**131 515** [2])	**72 814**	**669**	**8 911**	**47 721**
Włodowice	2 067	1 730	1	—	336
Czeladź	7 612	7 086	32	52	442
Modrzejów	3 431	1 558	117	36	1 720
Żarki	5 198	2 839	12	20	2 327
Kromołów	3 044	2 480	6	26	532
Mrzygłód	1 898	1 720	8	14	156
Koziegłowy	3 054	2 717	17	—	203
Siewierz	2 842	2 583	6	—	253
Będków	873	509	—	42	322
Głowno	3 706	1 937	—	—	1 769
Stryków	4 160	630	13	166	2 068
Ujazd	2 335	1 089	38	68	1 140
Jeżów	3 023	1 670	8	57	1 288
Szczerców	4 295	1 887	11	—	2 397
Widawa	1 877	1 576	11	43	247
Lutomiersk	2 754	1 432	3	—	1 319
Kazimierz	763	763	—	—	—
Aleksandrów	8 798	1 682	33	4 022	3 061
Rzgów	2 044	1 766	7	52	219
Tuszyn	3 727	2 342	7	16	1 362
Konstantynów	8 047	3 162	19	3 161	1 705
Brzeźnica	1 869	1 294	7	3	565
Pławno	3 041	2 113	13	—	915
Koniecpol	3 088	2 473	14	—	601
Pajęczno	3 080	1 891	9	45	1 135
Bełchatów	5 408	671	40	908	3 789
Wolborz	2 400	1 972	9	—	419
Kamieńsk	2 941	1 882	21	15	1 023
Grocholice	1 384	1 178	—	24	182
Sulejów	5 227	3 019	19	115	2 074
Rozprza	1 146	450	22	9	665
Nowe-Miasto	5 483	3 070	8	—	2 405
Inowłódź	1 858	983	12	—	863
Biała	2 349	385	9	17	1 938
Mstów	2 626	1 280	—	—	1 345
Kłobucko	3 749	1 463	86	—	2 200
Krzepice	3 879	2 084	26	—	1 769
Olsztyn	964	685	2	—	277
Janów	1 450	701	12	—	737
Przyrów	4 026	2 062	11	—	1 953
gub. Płocka	**45 676** [3])	**25 952**	**283**	**538**	**18 890**
Bobrowniki	767	601	9	124	33
Kikoł	607	301	—	22	284
Skępe	1 515	1 244	15	5	251
Kuczbork	952	774	5	—	173
Zieluń	1 465	894	49	1	521
Szreńsk	3 585	2 184	26	44	1 331
Radzanów	1 048	556	—	9	483
Drobin	4 131	1 982	—	—	2 149
Bielsk	1 797	937	5	7	848
Bodzanów	1 275	577	1	—	684
Chorzele	4 522	1 973	71	13	2 495
Janów	2 223	1 858	21	—	344
Dobrzyń	6 827	3 250	31	249	3 297
Bieżuń	4 148	2 337	20	50	1 741
Żuromin	5 713	3 916	19	—	1 778
Raciąż	5 071	2 568	11	14	2 478
gub. Radomska	**141 311** [4])	**72 024**	**1 137**	**458**	**67 680**
Wąchock	3 507	1 188	13	14	2 292
Wierzbnik	3 856	2 756	31	—	1 069
Iłża	5 708	3 165	98	—	2 433
Lipsko	3 194	1 323	—	—	1 871
Kazanów	1 120	520	—	—	600
Grabów	600	580	5	—	15
Sienno	3 611	1 806	7	8	1 790
Solec	4 685	3 537	88	—	1 060
Ciepielów	1 782	945	4	—	833
Tarłów	3 129	1 511	34	—	1 584
Zwoleń	5 964	2 678	6	16	3 264
Głowaczów	2 062	985	7	1	1 069
Janowiec	1 430	1 080	11	—	339
Gniewoszew	1 625	859	3	7	756
Granica	2 065	785	—	—	1 280
Ryczywół	1 789	1 020	—	—	769
Sieciechów	1 021	871	—	—	150
Magnuszew	1 429	675	1	—	753
Kamienna	6 540	4 427	371	372	1 370
Gowarczów	2 699	1 412	—	—	1 287
Radoszyce	5 268	2 345	6	9	2 908
Waśniew	926	617	5	—	304
Iwaniska	3 607	1 717	22	—	1 868
Kunów	1 944	1 201	9	9	725
Łagów	3 246	2 251	7	—	988
Lasocin	1 131	1 104	5	—	22
Ożarów	5 004	1 163	22	—	3 819
Raków	3 107	1 019	13	—	2 075
Ćmielów	2 762	1 896	21	—	845
Denków	885	676	—	—	209
Gliniany	877	859	—	—	18
Białaczew	1 868	1 554	17	—	297
Gielniów	1 222	999	12	—	211
Drzewica	3 058	1 060	22	—	1 976
Klwów	1 287	905	13	—	369
Odrzywół	1 478	945	36	—	497
Przysucha	3 442	618	28	1	2 795
Skrzyńsko	675	485	—	—	190
Żarnów	3 227	1 265	10	3	1 949
Białobrzegi	4 230	1 828	23	7	2 372
Wierzbica	1 866	1 438	9	—	419
Wolanów	770	340	13	—	417
Jedlińsk	1 897	1 035	8	—	854
Przytyk	4 037	315	—	—	3 722
Wyśmierzyce	1 517	1 000	5	—	512
Jastrząb	709	521	—	—	188
Skaryszew	2 752	1 530	18	—	1 204
Bogorja	1 818	1 014	5	1	798
Zawichost	5 690	2 224	72	2	3 392
Klimontów	4 650	1 023	17	—	3 610
Koprzywnica	3 127	1 791	15	8	1 313
Osiek	1 849	1 122	11	—	716
Polaniec	3 569	2 041	14	—	1 514

[1]) W tej liczbie 6 osób niewymienionych wyznań. [2]) W tej liczbie 1 400 Marjawitów. [3]) W tej liczbie 13 Marjawitów. [4]) W tej liczbie 12 Marjawitów.

	Ludność ogólna	W tej liczbie			
		Katolików	Prawosławn.	Protestantów	Żydów
gub. Siedlecka	**95 274** [1])	**40 963**	**2 389**	**62**	**51 856**
Kodeń	3 940	1 359	835	3	1 743
Łomazy	5 429	1 798	59	—	3 572
Piszczac	2 623	1 329	225	7	1 062
Rososz	2 911	2 066	1	—	844
Sławatycze	4 350	1 470	85	—	2 795
Miedzna	1 598	1 410	—	—	188
Liw	1 676	1 461	—	4	211
Orchówek	718	252	457	—	9
Wisznica	2 857	1 082	86	—	1 689
Horodyszcze	1 016	939	31	—	46
Ostrów	7 593	3 197	96	—	4 300
Sosnowica	903	56	28	—	819
Łaskarzew	3 754	2 026	7	—	1 721
Maciejowice	2 912	1 955	12	—	945
Osieck	1 087	651	7	2	423
Stężyca	1 993	1 856	5	—	132
Parysów	3 832	1 725	2	—	2 105
Ryki	2 082	2 3	22	—	2 037
Sobienie-Jeziory	2 842	553	8	6	2 275
Konstantynów	2 337	268	89	4	1 976
Łosice	5 339	1 484	101	9	3 745
Sarnaki	1 996	336	21	—	1 639
Janów	6 031	2 297	71	—	3 663
Adamów	1 635	1 215	20	27	373
Kock	4 861	2 028	—	—	2 833
Łysobyki	2 151	1 556	—	—	595
Stoczek	2 169	1 125	10	—	1 034
Serokomla	1 770	1 373	—	—	397
Komarówka	937	285	16	—	636
Wohyń	3 584	1 644	35	—	1 905
Kosów	1 933	87	1	—	1 845
Sterdyń	1 197	99	10	—	1 088
Mordy	3 982	1 284	32	—	2 666
Mokobody	1 236	674	17	—	545
gub. Suwalska	**42 709** [2])	**18 495**	**1 272**	**3 139**	**19 500**
Sopoćkinie	5 142	1 710	246	—	3 186
Raczki	2 630	1 125	20	21	1 464
Lipsk	1 716	1 261	30	3	422
Sztabin	1 763	1 085	—	—	678
Sudargi	405	19	—	12	374
Wisztyniec	2 587	1 296	42	695	554
Kibarty	3 290	898	705	887	782
Ludwinowo	1 451	672	7	140	632
Olita	1 073	639	58	34	342
Simno	1 981	1 188	10	11	772
Sapieżyczki	458	117	2	—	339
Balwierzyszki	1 215	371	14	112	718
Pilwiszki	3 208	1 286	15	57	1 850
Poniemoń	1 843	355	29	78	1 381
Łoździeje	3 246	1 530	9	67	1 640
Sereje	3 058	702	23	47	2 279
Wiżajny	1 823	736	21	603	463
Bakałarzew	1 104	698	7	3	396
Przerośl	2 427	1 568	23	283	553
Filipów	2 289	1 239	11	86	675
g. Warszawska.	**112 904** [3])	**61 481**	**588**	**3 534**	**46 669**
Wiskitki	4 158	2 379	6	188	1 585
Grodzisk	3 506	1 074	98	9	2 325
Nadarzyn	2 679	2 290	27	32	330
Okuniew	1 274	966	18	5	285
Piaseczno	4 273	1 700	19	53	2 501
Kowal	6 271	3 625	10	186	2 450
Lubień	1 714	772	5	40	897
Przedecz	2 937	1 775	3	292	867
Lubraniec	2 170	1 013	9	48	1 100
Chodecz	1 417	669	5	238	505
Kiernozia	1 264	632	5	103	524
Osmolin	602	559	—	—	43
Błędów	2 105	1 203	8	354	540
Przybyszew	1 676	1 676	—	—	—
Tarczyn	3 366	1 468	8	—	1 890
Góra Kalwarja	6 993	2 250	23	1 151	3 569
Mogielnica	5 370	2 324	5	—	3 041
Goszczyn	1 435	1 091	—	2	342
Czersk	818	763	1	25	29
Dąbrowice	3 046	2 685	6	120	235
Żychlin	4 893	1 525	3	160	3 205
Krośniewice	2 169	973	21	48	1 127
Bolimów	2 429	1 717	2	18	692
Bielawy	1 550	1 414	3	—	133
Sobota	1 403	1 023	12	39	329
Ocięciny	875	388	—	—	487
Piotrków	1 294	183	33	—	1 078
Radziejów	2 707	2 111	17	78	501
Raciążek	1 534	1 507	9	—	18
Ciechocinek	1 963	1 539	53	91	280
Służewo	1 855	1 087	8	41	719
Kolbiel	2 322	245	—	—	2 077
Latowicz	2 657	2 071	19	—	564
Karczew	2 621	1 350	7	—	1 264
Stanisławów	2 276	1 790	10	—	476
Siennica	1 366	566	10	4	786
Cegłów	838	71	17	—	121
Nowe-Miasto	2 278	1 213	5	15	1 045
Czerwińsk	1 103	888	—	12	203
Sochocin	2 335	1 261	8	92	974
Wyszków	6 282	2 922	70	—	3 290
Serock	4 464	2 124	12	7	2 321
Kamieńczyk	1 755	1 459	—	—	296
Jadów	2 087	695	8	1	1 383
Iłów	774	445	5	82	242

[1]) W tej liczbie 4 Marjawitów. [2]) W tej liczbie 278 Marjawitów i 25 osób innych niewymienionych wyznań. [3]) W tej liczbie 632 Marjawitów.

IV-a. Wzrost ludności

(powyżej 10.000 lud

z uwzględnieniem stosun

	Wzrost ludności				
	Liczba ogólna ludności			Ludność 1909 r. powiększyła się w stosunku do 100 osób	
	1909[1])	1893[2])	1827[3])	1893	1827
Warszawa	764 054	501 021	131 484	153	581
Łódź	393 526	149 889	2 837	263	14 054
Sosnowiec	80 710	—	—	—	—
Częstochowa	69 525	28 976	6 168	240	1 121
Lublin	62 222	46 505	13 475	134	461
Kalisz	46 796	18 945	12 107	248	387
Będzin	45 716	13 849	2 156	331	2 078
Radom	39 981	18 820	4 302	213	930
Piotrków	38 114	23 343	4 779	165	794
Pabjanice	37 491	18 251	1 433	205	2 678
Włocławek	33 248	18 243	4 193	183	792
Kielce	30 818	18 399	4 135	167	752
Płock	30 612	24 338	9 212	126	333
Tomaszów Raw.	27 455	17 270	—	159	—
Łomża	27 343	18 346	3 265	149	829
Suwałki	24 354	17 519	3 753	139	641
Siedlce	23 292	16 746	4 441	139	529
Zduńska Wola	22 504	10 523	2 758	214	804
Radomsk	18 620	11 023	1 792	169	1 034
Zgierz	18 483	17 962	4 527	103	411
Chełm	17 541	11 887	2 793	147	626
Mława	17 178	10 624	2 230	162	781
Ozorków	16 948	11 375	5 308	149	320
Hrubieszów	15 876	11 072	5 454	143	289
Pułtusk	15 198	10 565	4 151	143	362
Brzeziny	14 919	8 462	3 492	176	426
Łowicz	14 408	9 006	3 551	160	400
Kutno	14 407	11 233	4 620	129	313
Zamość	14 213	9 693	5 414	147	263
Biała	13 451	12 835	3 818	105	354
Ostrowiec	13 051	6 017	1 913	218	687
Międzyrzecz	12 671	10 868	4 609	116	275
Ostrów	12 659	7 914	2 061	160	603
Augustów	11 797	9 506	3 576	124	328
Płońsk	11 682	7 544	3 879	156	300
Ostrołęka	11 612	7 776	3 030	149	387
Kalwarja	11 558	11 082	5 248	104	222
Węgrów	11 087	8 380	3 054	132	358
Przasnysz	10 583	8 482	3 580	124	294
Włodawa	10 500	8 091	3 538	130	300
Łuków	10 484	6 530	3 358	161	308
Pińczów	10 480	6 604	4 238	159	250
Kałuszyn	10 090	6 369	1 819	158	561
Razem w 43 miastach	**2 137 275**	**1 201 883**	**301 551**	**177,8**	**708,8**

[1]) Prace Warsz. Kom. St. T. XXXIX. [2]) Prace Warsz. Kom. St. T. XI. [3]) Fr. Rodecki: Obraz Jeogr.-Stat. Kr. Polsk. Warszawa. 1830 r.

miast większych

ności w 1909 r.)

ków wyznaniowych.

Na sto ludności było								
Katolików		Prawosławnych		Protestantów		Żydów		
1909	1893	1909	1893	1909	1893	1909	1893	1827
56,5	59,4	4,1	3,6	2,4	3,3	36,9	33,6	23,0
49,2	41,1	2,5	0,6	25,8	33,5	22,4	24,8	14,0
71,8	—	2,3	—	9,4	—	16,4	—	—
65,3	65,4	1,9	2,0	1,1	1,7	31,6	30,9	18,5
40,9	43,6	6,3	8,3	2,0	2,6	50,8	45,5	50,4
45,1	48,5	10,9	3,4	12,4	10,7	31,5	37,4	28,6
49,0	37,9	1,4	0,8	1,3	0,6	48,2	60,7	24,4
50,7	51,2	5,6	4,6	1,2	1,6	42,4	42,6	23,3
51,8	53,2	7,6	4,6	3,9	3,5	36,6	38,7	44,6
64,9	60,7	0,6	0,2	14,9	21,2	19,5	17,9	6,3
67,5	71,5	1,2	1,4	10,8	6,2	20,5	20,9	8,1
58,4	71,2	4,4	5,1	0,8	1,2	36,4	22,5	—
54,4	49,7	3,7	4,6	2,7	5,7	39,1	40,0	37,0
32,3	29,1	1,1	0,8	29,8	28,8	36,7	41,3	—
45,2	44,1	9,4	5,9	1,2	2,2	44,2	47,8	29,0
36,3	48,2	6,0	4,8	2,5	4,2	54,9	42,7	32,2
35,2	32,1	6,8	3,5	0,2	0,3	57,8	64,1	65,5
47,0	42,1	0,7	0,1	19,9	25,4	32,4	32,4	16,9
51,3	47,0	1,6	0,7	1,6	1,3	45,5	51,0	20,6
46,6	37,8	0,4	0,3	29,0	37,8	23,9	24,1	7,9
24,5	19,9	35,2	25,3	1,4	1,2	38,8	53,5	67,4
50,2	48,4	1,4	2,2	3,3	2,4	45,1	47,0	35,5
32,3	29,5	0,3	0,2	23,3	22,7	44,1	47,6	19,6
22,1	18,7	18,0	35,2	—	0,1	59,9	46,0	53,6
50,6	51,9	2,1	1,7	1,5	1,3	45,8	45,1	16,5
35,2	38,9	0,8	0,1	9,0	11,1	55,0	49,9	27,1
54,2	59,5	4,1	3,3	4,4	3,2	37,3	34,0	11,4
33,9	34,6	0,9	0,6	2,2	3,2	63,0	61,5	—
35,8	25,6	0,8	7,6	—	—	63,4	66,8	53,1
38,2	26,9	12,9	21,7	0,8	0,6	48,0	50,7	54,7
39,9	22,3	0,3	0,3	—	0,1	59,7	77,3	56,9
24,5	16,2	0,8	6,2	—	0,1	74,6	77,5	65,5
39,2	37,0	3,0	0,5	0,8	0,2	57,0	62,3	39,2
39,9	56,6	0,8	1,5	0,3	1,9	59,0	40,0	41,4
34,2	36,7	0,9	4,9	0,1	0,9	64,7	57,5	59,4
42,4	54,7	2,8	1,0	1,3	0,6	53,5	43,7	16,3
37,0	24,0	2,2	3,1	3,6	3,5	57,1	69,1	66,9
29,1	30,5	1,1	0,8	1,2	1,1	68,6	67,6	47,9
47,0	42,2	2,1	1,1	1,3	1,8	49,6	54,9	32,5
16,2	6,2	2,6	11,3	—	0,1	81,1	82,4	63,2
29,6	30,8	6,4	2,7	0,2	0,3	63,8	66,2	60,2
41,1	35,9	2,2	1,4	0,3	—	53,4	62,7	67,6
14,3	16,9	0,2	0,1	0,2	0,1	85,2	82,9	80,0
51,2	**49,7**	**3,9**	**3,8**	**8,2**	**8,3**	**36,6**	**38,3**	**32,1**

V. Podział ludności na stałą, niestałą i cudzoziemców.

	Rok	G. Kaliska	Kielecka	Lubelska	Łomżyńska	Piotrkowska	Płocka	Radomska	Siedlecka	Suwalska	Warszawska	Królestwo Polskie
W Królestwie Polskiem	1909[1])	1 206 141	973 247	1 463 271	625 126	1 901 662	681 047	1 069 744	943 661	632 734	2 438 685	11 935 318
	1905[2])	1 101 356	901 702	1 389 383	610 292	1 728 627	675 459	1 004 335	902 513	617 348	2 381 260	11 312 275
	1889[3])	906 172	746 560	1 057 073	651 771	1 175 929	673 062	769 276	721 243	678 729	1 560 788	8 940 603
Ludność stała	1909	1 073 322	881 741	1 300 138	576 418	1 251 259	595 965	942 700	865 817	589 453	1 547 352	9 624 165
	1905	1 000 326	821 241	1 245 209	565 635	1 139 155	594 528	896 269	827 786	579 316	1 565 936	9 235 401
	1889	868 569	717 165	990 038	632 923	1 003 319	628 083	745 092	702 074	662 871	1 244 008	8 194 142
Ludność niestała	1909	123 118	88 665	148 064	48 106	624 009	83 092	124 939	75 915	41 939	866 565	2 224 412
	1905	93 641	77 127	127 041	43 941	565 891	78 856	105 495	72 015	36 454	794 180	1 994 641
	1889	29 676	25 343	50 954	17 290	143 131	41 653	21 511	15 470	13 812	295 326	654 166
Cudzoziemcy	1909	9 701	2 841	15 069	602	26 394	1 990	2 105	1 929	1 342	24 768	86 741
	1905	7 389	3 334	17 133	716	23 581	2 075	2 571	2 712	1 578	21 144	82 233
	1889	7 927	4 052	16 081	1 558	29 479	3 326	2 673	3 699	2 046	21 454	92 295

[1]) Pr. Warsz. Kom. Stat. Wyd. XXXIX, tom I, str. 11—64. [2]) Pr. Warsz. Kom. St. XXIII, XI, str. 2—5. [3]) Pr. Warsz. Kom. St. III, Tabl. I, str. 12—81.

V-a. Stosunek procentowy ludności niestałej i cudzoziemców w Królestwie Polskiem

w latach: 1909, 1905 i 1889 w stosunku do ogólnej liczby ludności.[1])

Gubernie	Procent ludności niestałej			Procent cudzoziemców		
	1909	1905	1889	1909	1905	1889
W Królestwie Polskiem	**18,6**	**17,6**	**7,3**	**0,7**	**0,7**	**1,0**
G. Kaliska	10,2	8,5	3,3	0,8	0,7	0,9
Kielecka	9,1	8,6	3,4	0,3	0,4	0,5
Lubelska	10,1	9,1	4,8	1,0	1,2	1,5
Łomżyńska	7,7	7,2	2,7	0,1	0,1	0,2
Piotrkowska	32,8	32,7	12,2	1,4	1,4	2,5
Płocka	12,2	11,7	6,2	0,3	0,3	0,5
Radomska	11,7	10,5	2,8	0,2	0,3	0,3
Siedlecka	8,0	8,0	2,1	0,2	0,3	0,5
Suwalska	6,6	5,9	2,0	0,2	0,3	0,3
Warszawska	35,5	33,4	18,9	1,0	0,9	1,4

[1]) Wyliczenia własne na podstawie poprzedniej tablicy.

VI. Liczba i stosunek mężczyzn i kobiet

w roku 1911.

	Królestwo Polskie	G. Kaliska	Kielecka	Lubelska	Łomżynska	Piotrkowska	Płocka	Radomska	Siedlecka	Suwalska	Warszawska
Liczby w tysiącach[1])											
mężczyzn . .	6274,8	587,4	484,3	793,6	357,2	988,9	368,8	560,1	509,5	341,5	1283,5
kobiet . . .	6192,5	596,4	488,9	762,4	331,3	992,4	371,1	552,1	493,9	339,8	1264,2
w tem w gmin.: mężcz.	4794,7	496,0	445,2	675,4	307,4	591,0	309,5	495,0	435,4	294,0	745,8
kobiet	4765,4	506,1	451,1	662,0	292,2	593,7	320,2	490,6	429,7	299,3	720,5
w miastach: mężczyzn	1480,1	91,4	39,1	118,2	49,8	397,9	59,3	65,1	74,1	47,5	537,7
kobiet .	1427,1	90,3	37,8	100,4	39,1	398,7	50,9	61,5	64,2	40,5	543,7
Liczba kob. w stosunku											
do 100 męż. w kraju[2])	98,7	101,5	100,9	96,2	92,7	100,4	100,6	98,6	96,9	99,5	98,5
w gminach	99,4	102,0	101,3	98,0	95,1	100,5	103,5	99,1	98,7	101,8	96,6
w miastach	96,4	98,8	96,7	84,9	78,5	100,2	85,9	94,5	86,6	85,3	101,1

[1]) Rocznik statystyczny Rosji r. 1911 oddz. I str. 50. [2]) Wyliczenia własne.

VII. Podział ludności Królestwa

w dniu 1 stycz

Gubernje	Liczba ludności				
	Katolików	Marjawitów	Prawosławnych	Protestantów	Izraelitów
W Król. Polskiem	**9 001 349**	**73 033**	**476 845**	**634 649**	**1 747 655**
w tem: w miastach	**1 240 660**	**39 506**	**94 156**	**187 695**	**1 051 332**
w gminach	**7 760 689**	**33 527**	**382 689**	**446 954**	**696 323**
G. Kaliska	**983 062**	**1 565**	**7 504**	**106 084**	**107 876**
w tem: w miastach	72 756	—	6 160	18 012	64 755
w gminach.	910 306	1 565	1 344	88 072	43 121
Kielecka	**860 245**	—	**3 451**	**3 040**	**106 511**
w tem: w miastach	32 465	—	1 987	323	36 849
w gminach	827 780	—	1 464	2 717	69 662
Lubelska	**948 770**	**120**	**268 017**[2])	**40 161**	**206 180**
w tem: w miastach	70 073	3	18 213	1 636	95 808
w gminach	878 697	117	249 804	38 525	110 372
Łomżyńska	**510 162**	**4**	**7 031**[3])	**6 424**	**101 493**
w tem: w miastach	31 294	—	3 472	722	38 893
w gminach	478 868	4	3 559	5 702	62 600
Piotrkowska	**1 290 944**	**45 839**	**21 123**[4])	**245 275**	**298 062**
w tem: w miastach	367 170	35 552	17 823	132 893	206 421
w gminach	923 774	10 287	3 300	112 382	91 641
Płocka	**556 028**	**729**	**3 150**	**49 843**	**71 224**
w tem: w miastach	45 886	—	2 031	2 764	45 637
w gminach	510 142	729	1 119	47 079	25 587
Radomska	**898 032**	**207**	**4 942**	**12 771**	**153 782**
w tem: w miastach	47 337	—	3 051	683	66 943
w gminach	850 695	207	1 891	12 088	86 839
Siedlecka	**667 961**	**6 355**	**105 884**[5])	**14 790**	**148 609**
w tem: w miastach	38 363	—	5 078	318	77 862
w gminach	629 598	6 355	100 806	14 472	70 747
Suwalska	**502 393**	**513**	**12 711**[6])	**36 412**	**80 560**
w tem: w miastach	24 081	—	2 380	3 694	44 975
w gminach	478 312	513	10 331	32 718	35 585
Warszawska	**1 783 752**	**17 701**	**43 032**[7])	**119 849**	**473 358**
w tem: w Warszawie	428 961	2 818	31 387[8])	18 189	281 754
w miastach	82 274	1 133	2 574	8 461	91 435
w gminach	1 272 517	13 750	9 071	93 199	100 169

Polskiego według wyznań.

nia 1909 r.[1])

Liczba ludności		Procent					
Innych wyznań	Razem	Katolików	Marjawitów	Prawosławnych	Protestantów	Izraelitów	Innych wyznań
1 787	**11 935 318**	**75,42**	**0,61**	**4,00**	**5,32**	**14,64**	**0,01**
1 510	**2 614 859**	**47,4**	**1,5**	**3,6**	**7,2**	**40,2**	**0,1**
277	**9 320 459**	**83,3**	**0,4**	**4,1**	**4,8**	**7,4**	**0,0**
50	**1 206 141**	**81,51**	**0,13**	**0,62**	**8,80**	**8,94**	**0,00**
47	161 730	45,0	—	3,9	11,1	40,0	0,0
3	1 044 411	77,2	0,2	0,1	8,4	4,1	0,0
—	**973 247**	**88,39**	—	**0,36**	**0,31**	**10,94**	—
—	71 624	45,3	—	2,8	0,5	51,4	—
—	901 623	91,8	—	0,2	0,3	7,7	—
23	**1 463 271**	**64,84**	**0,01**	**18,32**	**2,74**	**14,09**	**0,00**
23	185 756	37,7	0,0	9,8	0,9	51,6	0,0
—	1 277 515	68,8	0,0	19,6	2,9	8,7	—
12	**625 126**	**81,67**	**0,00**	**1,12**	**1,03**	**16,24**	**0,00**
6	74 387	42,1	—	4,6	1,0	52,3	0,0
6	550 739	87,0	0,00	0,6	1,0	11,4	0,0
419	**1 901 662**	**67,88**	**2,42**	**1,11**	**12,90**	**15,67**	**0,02**
313	760 172	48,3	4,7	2,3	17,5	27,2	0,0
106	1 141 490	80,9	0,9	0,3	9,9	8,0	0,0
73	**681 047**	**81,64**	**0,11**	**0,46**	**7,32**	**10,46**	**0,01**
30	96 348	47,6	—	2,1	2,9	47,4	0,0
43	584 699	87,2	0,1	0,2	8,1	4,4	0,0
10	**1 069 744**	**83,95**	**0,02**	**0,47**	**1,19**	**14,38**	**0,00**
10	118 024	40,1	—	2,6	0,6	56,7	0,0
—	951 720	89,4	0,0	0,2	1,3	9,1	—
62	**943 661**	**70,79**	**0,67**	**11,22**	**1,57**	**15,75**	**0,00**
28	121 649	31,5	—	4,2	0,3	64,0	0,0
34	822 012	76,6	0,8	12,3	1,8	8,5	0,0
145	**632 734**	**79,40**	**0,08**	**2,01**	**5,76**	**12,73**	**0,02**
69	75 199	32,0	—	3,2	4,9	59,8	0,1
76	557 535	85,8	0,1	1,9	5,9	6,3	0,0
993	**2 438 685**	**73,14**	**0,73**	**1,76**	**4,92**	**19,41**	**0,04**
945	764 054	56,14	0,37	4,11	2,38	36,88	0,12
39	185 916	44,3	0,6	1,4	4,5	49,2	0,0
9	1 488 715	85,5	0,9	0,6	6,3	6,7	0,0

[1]) Pr. Warsz. Kom. Stat., XXXIX, str. 69, 71. [2]) W tej liczbie: 64 staroobrzędowców. [3]) W tej liczbie: 6 staroobrz. [4]) W tej liczbie: 13 staroobrz. i 71 ormian.-gregor. [5]) W tej liczbie: 1 orm.-gregor. [6]) W tej liczbie: 6,275 staroobrz. i 2 orm.-gregor. [7]) W tej liczbie: 286 + 6 = 292 staroobrz. i 307 + 1 = 308 orm.-gregor. [8]) W tej liczbie: 286 staroobrz. i 307 orm.-gregor.

VIII. Ludność katolicka i prawosławna

w roku 1905 i 1909 powiatów wschodnich gubernji Lubelskiej i Siedleckiej, które weszły w skład gub. Chełmskiej.

Prace Warsz. Kom. Stat., XXIII i XXXIX. — Cyfry drukowane kursywą w interlinjach — podane są według dołącznika do tekstu prawa w redakcji Izby Państwowej, dla gub. Lubelskiej z d. 1 stycznia 1910 roku dla gub. Siedleckiej z d. 1 stycznia 1909 roku.—Przy powiatach wyłączonych w całości, gminy nie są wyszczególnione.

Powiaty, miasta i gminy	Ludność całkowita		W tej liczbie							
			Katolików				Prawosławnych			
	1905	1909	1905		1909		1905		1909	
			absol.	%	absol.	%	absol	%	absol.	%
W Królestwie Polskiem:	**11 312 275**	**11 935 318**	**8 500 110**	**75,1**	**9 001 349**	**75,4**	**585 296**	**5,2**	**476 845**	**4,0**
W tych częściach gub. Lubelskiej i Siedleckiej, które weszły w skład gub. Chełmskiej:	**938 366**	**989 466**	**335 842**	**35,8**	**465 090**	**47,0**	**442 224**	**47,1**	**358 068**	**36,2**
		896 316			*404 633*	*45,1*			*327 322*	*36,5*
Z tego w częściach gub. Lubelskiej:	**653 561**	**685 557**	**276 873**	**42,2**	**315 457**	**46,0**	**268 103**	**41,0**	**257 659**	**37,6**
		606 954			*269 040*	*44,3*			*232 517*	*38,3*
p. Biłgorajski	100 196	102 832	54 996	54,9	57 741	56,2	35 026	35,0	35 215	34,2
		94 454			*50 902*	*53,9*			*32 712*	*34,6*
M. Biłgoraj	7 118	7 300	3 145	44,2	2 555	35,0	353	5,0	403	5,5
		10 619			*5 269*	*49,6*			*722*	*6,7*
Gm. Babice	8 304	8 478	2 449	29,5	2 522	29,8	5 675	68,3	5 793	68,3
		8 682			*2 590*	*29,8*			*5 945*	*68,4*
Biszcza	7 937	7 911	2 822	35,6	2 786	35,3	4 940	62,2	4 934	62,3
		8 254			*3 087*	*37,4*			*4 971*	*60,2*
Huta Krzeszowska [1])	7 637	8 023	6 890	90,2	7 493	93,4	693	9,1	530	6,6
		1 027			*595*	*57,9*			*432*	*42,1*
Księżopol	8 261	8 968	1 827	22,1	2 481	27,7	6 316	76,5	6 299	70,2
		9 308			*2 308*	*24,8*			*6 887*	*73,9*
Krzeszów	9 225	9 157	4 304	46,7	4 800	52,4	2 921	31,7	2 977	32,5
		9 454			*5 009*	*52,9*			*2 808*	*29,7*
Łukowa	7 556	8 334	5 549	73,4	6 256	75,1	1 889	25,0	1 978	23,7
		8 417			*6 574*	*78,1*			*1 786*	*21,2*
Majdan Sopocki	7 338	7 326	5 147	70,1	5 216	71,2	2 089	28,5	2 001	27,3
		7 699			*6 213*	*80,7*			*1 431*	*18,5*
Potok Górny	9 683	10 187	6 083	62,8	6 421	63,1	3 412	35,2	3 579	35,1
		10 262			*6 512*	*63,4*			*3 560*	*34,6*
Puszcza Solska [2])	4 913	5 286	3 858	78,5	4 148	78,5	980	20,0	1 040	19,6
		1 253			*984*	*78,5*			*210*	*16,7*
Sól [3])	9 675	9 989	6 933	71,7	7 190	71,9	2 735	28,3	2 741	27,5
		6 552			*5 522*	*84,2*			*1 015*	*15,4*
Tarnogród	6 754	6 236	1 964	29,1	1 989	31,9	1 326	19,6	1 235	19,8
		7 058			*2 256*	*31,9*			*1 232*	*17,4*
Wola Rożanecka	5 795	5 637	4 025	69,4	3 884	68,9	1 697	29,3	1 705	30,2
		5 769			*3 983*	*69,0*			*1 713*	*29,6*
p. Chełmski	160 644	168 448	44 220	27,5	54 017	32,1	70 903	44,1	69 432	41,2
		157 091			*55 038*	*35,0*			*61 965*	*39,4*
w tem m. Chełm	16 839	17 541	3 440	20,4	4 296	24,5	4 896	29,1	6 180	35,2
		20 478			*5 047*	*24,6*			*6 707*	*32,7*
w gm. Bukowa	11 144	13 992	3 988	35,8	6 051	43,2	3 249	29,1	3 037	21,7
		10 232			*5 012*	*48,8*			*2 883*	*28,2*
Cyców	16 197	16 183	4 794	29,7	4 737	29,3	4 282	26,4	4 253	26,3
		19 221			*5 322*	*27,7*			*5 269*	*27,4*
Krzywiczki	11 765	11 301	3 316	28,2	3 653	32,3	5 564	47,3	5 699	50,4
		10 451			*4 293*	*41,0*			*4 473*	*42,7*
Olchowiec	9 756	10 378	1 916	19,7	2 156	20,8	6 345	65,0	6 243	60,2
		10 971			*2 291*	*20,9*			*6 506*	*59,3*
Pawłów	7 868	8 578	2 689	34,2	2 712	31,6	4 730	60,1	5 378	62,7
		8 573			*4 209*	*49,1*			*3 995*	*46,6*
Rakołupy	8 000	8 100	3 360	42,0	3 515	44,4	4 460	55,8	4 430	54,7
		8 235			*3 824*	*46,4*			*4 370*	*53,0*

[1]) Z gminy Huta Krzeszowska w skład gub. Chełmskiej wchodzą wsie: Harasiuki i Ryczki. [2]) Z gminy Puszcza Solska w skład gub. Chełmskiej wchodzą wsie: Puszcza Solska, Rożnówka, Bojary i Dyle. [3]) Z gminy Sól w skład gub. Chełmskiej wchodzą wsie: Dereźnia Solska, Dereźnia Zagrody, Lazory, Majdan Stary, Majdan Nowy, Ruda Solska, Rogale, Sól i Smólskie.

Powiaty, miasta i gminy	Ludność całkowita		W tej liczbie							
			Katolików				Prawosławnych			
	1905	1909	1905		1909		1905		1909	
			absol.	%	absol.	%	absol.	%	absol.	%
Rejowiec	10 604	10 772	2 372	22,4	3 832	35,6	3 988	37,6	2 792	25,9
		6 812			*3 433*	*50,4*			*1 253*	*18,3*
Siedliszcze	9 170	10 425	3 075	33,5	6 694	64,2	3 877	42,3	1 615	15,5
		8 963			*5 552*	*61,6*			*1 014*	*11,3*
Staw	11 948	12 568	3 938	33,0	4 221	33,6	4 961	41,5	5 233	41,6
		10 854			*3 611*	*33,2*			*4 786*	*44,0*
Świerże	9 307	11 778	3 223	34,6	4 501	38,2	4 684	50,3	5 093	43,2
		10 320			*4 060*	*39,3*			*4 725*	*45,7*
Turka	19 322	17 907	2 629	13,6	2 074	11,6	10 178	52,7	9 712	54,3
		13 178			*2 063*	*15,6*			*6 498*	*49,3*
Wojsławice	10 101	9 806	3 817	37,8	3 803	38,8	4 038	40,0	3 877	39,5
		10 108			*4 177*	*41,3*			*3 761*	*37,2*
Żmudź	8 623	9 119	1 663	19,3	1 772	19,4	5 651	65,6	5 890	64,6
		8 675			*2 144*	*24,7*			*5 725*	*66,0*
p. Hrubieszowski	132 126	141 064	35 435	26,8	41 115	29,1	75 624	57,2	75 273	53,4
		138 562			*46 748*	*33,7*			*68 563*	*49,5*
w tem m. Dubienka	7 547	7 291	2 041	27,0	2 070	28,5	1 176	15,6	1 037	14,2
m. Hrubieszów	12 685	15 876	1 895	15,0	3 504	22,1	2 726	21,5	2 868	18,1
w gm. Białopole	9 465	9 450	2 330	24,6	2 320	24,6	6 349	67,1	6 262	66,2
Dołhobyczów	7 164	7 477	2 107	29,4	2 269	30,4	5 009	69,9	5 019	67,1
Grabowiec	9 723	10 627	6 121	63,0	5 493	51,7	2 642	27,2	2 716	25,6
Horodło	11 499	13 150	2 518	21,9	4 338	33,0	7 389	64,3	6 789	51,6
Hrubieszów	6 359	6 289	864	13,6	797	12,7	5 221	82,1	5 379	85,5
Jarosławiec	10 886	10 413	4 148	38,2	4 086	39,2	4 477	41,2	4 336	41,6
Kryłów	9 129	9 743	1 919	21,0	2 110	21,6	5 209	57,1	5 271	54,1
Miączyn	8 060	8 268	2 460	30,5	2 127	25,7	5 560	69,0	6 043	73,1
Mieniany	5 666	5 987	532	9,4	610	10,2	4 945	87,2	5 215	87,1
Mietkie	5 336	5 848	1 474	27,6	1 766	30,2	3 770	70,7	3 976	67,9
Mircze	5 892	6 750	1 456	24,7	2 317	34,3	4 408	74,8	4 341	64,3
Mołodiatycze	7 252	7 155	2 424	33,4	2 906	40,6	4 624	63,8	4 062	56,8
Moniatycze	6 310	8 668	2 021	32,0	3 354	38,7	4 255	67,4	5 182	59,8
Werbkowice	9 153	8 072	1 125	12,3	1 048	13,0	7 864	85,9	6 777	84,0
p. Krasnostawski	23 995	24 315	13 978	58,3	14 871	61,2	9 158	38,2	8 578	35,3
		12 722			*4 553*	*35,8*			*7 625*	*59,9*
w tem gm. Czajki [1])	7 985	7 476	4 467	55,9	3 721	49,9	3 182	39,9	3 410	45,7
		5 161			*1 464*	*28,1*			*3 421*	*66,2*
Łopiennik [2])	6 907	7 359	4 014	58,1	5 380	73,1	2 629	38,1	1 702	23,1
		3 612			*1 772*	*49,0*			*1 696*	*46,9*
Rudka [3])	9 103	9 480	5 497	60,4	5 770	60,9	3 347	36,8	3 466	36,5
		3 949			*1 317*	*33,3*			*2 508*	*63,5*
p. Lubartowski										
w gm. Ludwin [4])	10 823	9 991	6 500	60,1	6 659	66,6	1 845	17,9	1 733	17,3
		2 452			*495*	*20,2*			*1 732*	*70,6*
p. Tomaszowski	109 974	116 697	48 046	43,7	51 684	44,3	48 378	43,9	50 935	43,6
		113 108			*51 223*	*45,3*			*48 066*	*42,5*
w tem w m. Tomaszów	8 583	9 484	2 870	33,4	3 091	32,6	1 434	16,7	2 066	21,8
w gm. Czerkasy	8 946	9 248	2 275	25,4	2 404	25,9	5 046	56,4	5 203	56,3
Jarczów	5 765	6 160	2 134	37,0	2 302	37,4	3 139	54,5	3 281	53,3
Komarów	13 196	13 522	6 843	51,9	6 954	51,4	3 133	23,7	3 241	23,9
Kotlice	7 247	7 593	2 928	40,4	3 044	40,1	4 255	58,7	4 439	58,4
Krynice	7 240	7 674	6 472	89,4	6 808	88,7	703	9,7	773	10,0
Majdan Górny	7 458	8 164	4 848	65,0	5 280	64,7	2 527	33,9	2 783	34,1
Poturzyn	6 355	7 389	824	12,9	1 184	16,0	5 470	86,1	6 121	82,9
Rachanie	8 234	8 507	3 620	44,0	4 196	49,3	4 482	54,4	4 137	48,6
Tarnawatka	8 149	8 980	4 833	59,3	5 172	57,6	3 213	39,4	3 675	40,9
Telatyn	7 831	7 933	2 085	26,6	2 379	30,0	5 626	71,8	5 465	68,8
Tomaszów	8 147	8 824	4 098	50,3	4 531	51,4	3 781	46,4	4 015	45,5
gm. Tyszowce	12 823	13 219	4 216	32,9	4 339	32,8	5 569	43,4	5 736	43,4
p. Zamojski	115 803	122 210	73 698	63,6	89 370	73,1	27 169	23,5	16 493	13,5
		88 564			*60 081*	*67,8*			*11 854*	*13,4*

[1]) Z gm. Czajki w skład gub. Chełmskiej wchodzą wsie: Aleksandr. Kraśniczyn, Anielpol, Brzeziny Bończa, Wólka Kraśniczyńska, Drewniki, Zalesie, Kraśniczyn, Olszanka, Stara Wieś.
[2]) Z gm. Łopiennik w skład gub. Chełmskiej wchodzą wsie: Dobrzyniów, Łopiennik ruski i Stężyca.
[3]) „ „ Rudka „ „ „ „ „ „ Bzite, Wincentów, Krupiec, Krupe, Zagrody, Kostulin, Żdanne, Wierzchowiny.
[4]) Z gm. Ludwin w skład gub. Chełmskiej wchodzą wsie: Dratów, Kaniwola, Ludwin, Szczecin i Kobyłki.

Powiaty, miasta i gminy	Ludność całkowita		W tej liczbie							
			Katolików				Prawosławnych			
	1905	1909	1905		1909		1905		1909	
			absol.	%	absol.	%	absol.	%	absol.	%
M. Zamość	12 231	14 213	3 241	26,5	5 095	55,8	1 236	10,1	110	0,9
		14 223			*4 815*	*33,8*			*110*	*0,7*
gm. Krasnobród	8 731	10 392	6 548	75,0	8 151	78,4	559	6,4	95	0,9
		9 884			*7 952*	*80,4*			*50*	*0,5*
Łabunie	6 617	6 376	5 738	86,7	6 146	96,4	715	10,8	114	1,8
		6 677			*6 432*	*96,3*			*105*	*1,5*
Mokre [1])	9 905	9 938	7 029	70,9	9 535	95,9	2 721	27,5	232	2,3
		2 278			*2 081*	*91,4*			*197*	*8,6*
Radecznica [2])	7 674	7 474	6 758	88,1	7 187	96,1	764	9,9	287	3,9
		2 040			*1 859*	*91,1*			*172*	*8,4*
Skierbieszów	6 125	6 480	3 693	60,3	4 672	72,1	2 224	36,3	1 588	24,5
		6 480			*4 586*	*70,7*			*1 648*	*25,4*
Stary Zamość [3])	8 937	9 529	6 645	74,4	9 089	95,4	2 202	24,6	357	3,7
		1 535			*1 239*	*80,7*			*296*	*19,2*
Suchowola	6 677	7 857	4 666	69,9	5 711	72,7	1 959	29,3	2 064	26,3
		7 246			*5 879*	*81,1*			*1 313*	*18,1*
Sułów [4])	9 275	9 687	8 446	91,0	8 930	91,2	711	7,6	656	6,7
		1 510			*577*	*38,2*			*178*	*11,7*
Szczebrzeszyn	7 879	8 127	2 912	37,0	3 913	48,1	951	12,1	337	4,1
		7 508			*3 449*	*45,9*			*319*	*4,2*
Tereszpol [5])	5 701	5 967	3 166	55,5	5 610	94,0	2 504	43,9	321	5,4
		4 803			*4 680*	*97,5*			*84*	*1,7*
Wysokie	7 629	7 745	4 010	52,6	3 985	51,4	3 512	46,0	3 682	47,6
		7 687			*4 249*	*55,3*			*3 360*	*43,7*
Zamość [6])	10 078	9 543	5 636	55,9	5 570	58,4	4 262	42,3	3 846	40,3
		8 404			*5 255*	*62,5*			*3 063*	*36,4*
Zwierzyniec	8 344	8 882	5 210	62,5	5 776	65,0	2 849	34,1	2 804	31,6
		8 289			*7 028*	*84,7*			*959*	*11,5*
W częściach gub. Siedleckiej	**284 805**	**303 909**	**58 969**	**20,7**	**149 633**	**49,2**	**174 121**	**61,1**	**100 409**	**33,0**
		289 362			*135 593*	*46,9*			*94 805*	*32,8*
p. Bialski	86 161	91 457	14 405	16,7	37 825	41,4	51 358	59,6	33 003	36,1
		92 667			*37 759*	*40,7*			*29 469*	*31,8*
m. Biała	12 116	13 451	3 557	29,3	5 135	38,2	2 436	20,1	1 738	12,9
Terespol	4 274	3 495	305	7,1	411	11,8	255	6,0	104	2,9
gm. Dobryń	4 174	4 566	748	17,9	2 561	56,1	3 372	80,8	1 961	42,9
Kobylany	5 273	5 747	459	8,7	1 979	34,4	4 668	88,5	3 557	61,9
Kodeń	3 835	3 940	293	7,6	1 359	34,3	1 924	50,2	835	21,2
Kosteniewice	3 996	3 971	685	17,1	850	21,5	3 287	82,3	3 080	77,5
Kostomłoty	4 462	5 010	115	2,6	308	6,1	4 291	96,2	4 592	91,6
Łomazy	5 004	5 429	412	8,2	1 798	33,1	1 411	28,2	59	1,1
Łubienka	6 752	7 460	2 818	41,7	6 855	91,9	3 761	55,7	429	5,8
Międzylas	5 819	6 295	1 658	28,5	2 520	40,1	3 907	67,1	3 643	57,8
Piszczac	6 002	5 946	522	8,7	2 045	34,4	4 144	69,1	2 759	46,4
Rossosz	2 578	2 911	608	23,6	2 066	71,0	1 208	46,8	1	0,0
Sidorki	4 957	4 862	910	18,4	2 799	57,6	4 006	80,8	2 063	42,4
Sitnik	3 734	3 836	502	13,4	2 297	59,8	3 124	83,7	1 403	36,6
Sławatycze	8 347	9 547	294	3,5	3 412	35,8	5 297	63,5	3 265	34,2
Zabłocie	4 838	4 991	519	10,7	1 430	28,6	4 267	88,2	3 514	70,4
p. Konstantynowski	58 902	64 238	14 695	24,9	43 988	68,5	34 459	58,5	9 989	15,5
		60 857			*41 591*	*68,3*			*9 494*	*15,6*
gm. Bohukały	4 891	5 039	432	8,8	4 283	85,0	4 352	89,0	643	12,7
		4 525			*3 861*	*85,3*			*551*	*12,1*
Czuchleby	4 200	5 205	2 125	50,6	4 552	87,5	1 953	46,5	554	10,6
		4 988			*4 344*	*87,1*			*545*	*10,9*
Hołowczyce	3 971	4 512	970	24,4	3 797	84,1	2 935	73,9	620	13,8
		4 451			*3 760*	*84,4*			*598*	*13,4*
Huszlew	6 051	6 389	2 098	34,7	6 033	94,4	3 810	63,0	283	4,4
		5 925			*5 599*	*94,5*			*253*	*4,2*
Janów	5 500	6 031	1 371	24,9	2 297	38,1	582	10,6	71	1,1
		5 689			*2 295*	*40,3*			*19*	*0,3*
Kornica	3 695	3 714	1 205	32,6	3 568	96,0	2 442	66,1	97	2,6
		3 598			*3 463*	*96,2*			*86*	*2,3*

[1]) Z gm. Mokre w skład gub. Chełmskiej wchodzą wsie: Białowola, Wólka Wieprzecka i Lipsk.
[2]) „ „ Radecznica „ „ „ „ „ Trasiny, Czarnostok, Wola Czarnostocka, Dzielec, Radecznica i Klasztor Radecznica.
[3]) Z gm. Stary Zamość w skład gub. Chełmskiej wchodzą wsie: Wiszenka, Zabytów, Monasterek i Sulmice.
[4]) Z gminy Sułów wieś Razłopy.
[5]) Z gm. Tereszpol w skład gub. Chełmskiej wchodzą wsie: Lipowiec, Sochy, Szozdy i Tereszpol.
[6]) Gm na Zamość (bez wsi Żdanów).

Powiaty, miasta i gminy	Ludność całkowita		W tej liczbie							
			Katolików				Prawosławnych			
	1905	1909	1905		1909		1905		1909	
			absol.	%	absol.	%	absol.	%	absol.	%
Łosice	4 875	5 339	673	13,8	1 484	27,8	707	14,5	101	18,9
		5 010			*1 386*	*27,6*			*52*	*1,0*
Olszanka	3 609	3 826	1 505	41,7	3 591	93,9	1 945	53,9	73	1,9
		3 781			*3 581*	*94,5*			*52*	*1,4*
Pawłów	4 139	4 297	940	22,7	2 710	63,1	3 181	76,8	1 572	36,6
		4 190			*2 630*	*62,6*			*1 545*	*36,8*
Rokitno	4 124	4 529	362	8,8	2 371	52,3	3 716	90,1	2 130	47,0
		4 288			*2 168*	*50,5*			*2 092*	*48,7*
Swory	3 594	3 721	1 334	37,1	2 968	79,9	2 148	59,8	652	17,5
		3 569			*2 836*	*79,4*			*635*	*17,7*
Witulin	4 013	4 708	956	23,8	3 361	71,4	2 939	73,2	1 238	26,3
		4 310			*3 058*	*70,9*			*1 143*	*26,5*
Zakanale	6 240	6 928	724	11,6	2 973	42,9	3 749	60,1	1 955	28,2
		6 533			*2 610*	*39,9*			*1 923*	*22,4*
p. Radzyński	35 468	35 754	10 763	30,3	30 195	84,5	24 291	68,5	5 083	14,2
		30 943			*25 451*	*82,3*			*5 024*	*16,2*
gm. Brzozowy kąt	3 811	4 345	586	15,4	4 157	95,7	3 173	83,3	110	2,5
		4 273			*4 077*	*95,4*			*105*	*2,4*
Jabłoń	6 611	6 742	243	3,7	6 399	94,9	6 324	95,7	299	4,4
		6 622			*6 279*	*94,8*			*299*	*4,5*
Szóstka	4 180	4 275	2 608	62,4	3 390	79,3	1 511	36,1	815	19,0
		4 286			*3 384*	*78,9*			*843*	*19,6*
Tłuściec	4 390	5 154	4 069	92,7	4 691	91,0	258	5,9	387	7,5
		4 874			*4 437*	*91,0*			*365*	*7,4*
Zahajki	5 503	5 270	1 376	25,0	3 555	67,4	4 126	75,0	1 655	31,4
		4 655			*2 963*	*63,6*			*1 630*	*35,0*
Żelazna [1])	6 800	6 077	1 067	15,7	5 952	97,9	5 660	83,2	77	1,2
		1 860			*1 771*	*95,2*			*56*	*3,0*
Żerocin	4 173	3 891	814	19,5	2 051	52,7	3 239	77,6	1 740	44,7
		4 373			*2 540*	*58,1*			*1 726*	*39,5*
p. Włodawski	104 274	112 460	19 106	18,3	37 625	33,5	64 013	61,4	52 334	46,5
		104 895			*30 792*	*29,4*			*50 818*	*48,4*
m. Włodawa	9 786	10 500	755	7,7	1 701	16,2	1 144	11,7	278	2,6
		10 038			*1 390*	*13,8*			*139*	*1,3*
gm. Dębowa Kłoda [2])	4 765	5 191	2 791	58,6	3 031	58,4	1 805	37,9	2 060	39,7
		2 175			*465*	*21,3*			*1 683*	*77,3*
Hańsk	6 042	6 671	908	15,0	1 321	19,8	3 293	54,5	3 248	48,7
		6 043			*806*	*13,3*			*3 135*	*51,8*
Horodyszcze	8 280	8 497	1 563	18,9	6 493	76,4	5 277	63,7	249	2,9
		8 824			*6 864*	*77,7*			*182*	*2,0*
Krzywawierzba	4 977	5 584	341	6,9	805	14,4	4 534	91,1	4 631	82,9
		5 315			*618*	*11,6*			*4 549*	*85,5*
Opole	4 510	5 438	643	14,3	3 147	57,9	3 714	82,4	2 150	39,5
		4 617			*2 686*	*58,1*			*1 788*	*38,7*
Ostrów	6 789	7 593	1 817	26,8	3 197	42,1	1 350	19,9	96	1,2
		7 412			*3 022*	*40,7*			*90*	*1,2*
Romanów	5 785	7 257	224	3,9	1 721	23,7	5 528	95,6	5 513	75,9
		6 892			*1 462*	*21,2*			*5 407*	*78,4*
Sobibór	12 610	12 623	1 422	11,3	2 524	20,0	10 487	83,2	9 467	75,0
		11 888			*1 994*	*16,7*			*9 262*	*76,2*
Turno	8 999	9 746	1 616	18,0	1 977	20,3	4 739	52,7	5 184	53,1
		9 762			*1 802*	*18,4*			*5 086*	*52,1*
Tyśmienica [3])	3 588	4 000	696	19,4	2 700	67,5	2 785	77,6	1 264	31,6
		2 445			*1 090*	*44,5*			*1 312*	*53,6*
Uścimów	5 709	5 787	2 165	37,9	2 370	40,9	3 336	58,5	3 128	54,1
		5 577			*2 050*	*36,7*			*3 320*	*59,5*
Włodawa	6 636	6 732	478	7,2	1 374	20,4	6 077	91,6	5 312	78,9
		6 552			*1 254*	*19,1*			*5 252*	*80,1*
Wola Wereszczyńska	8 798	9 207	2 621	29,9	3 365	36,6	4 118	46,8	4 126	44,8
		10 266			*3 710*	*36,1*			*4 210*	*41,0*
Wyryki	7 000	7 634	1 066	15,3	1 899	24,9	5 826	83,2	5 628	73,7
		7 089			*1 579*	*22,2*			*5 403*	*76,2*

[1]) Z gminy Żelazna w skład gub. Chełmskiej wchodzą wsie: Żelazna i Kolembrody.
[2]) „ „ Dębowa Kłoda „ „ „ „ Bednarówka Białka, Uhnin i Chmielew.
[3]) „ „ Tyśmienica „ „ „ „ Tyśmienica, Babianka i Kolichowicze.

VIII-a. Gminy po za Chełmszczyzną z ilością powyżej 100 osób prawosławnych w każdej dnia 1 stycznia 1909 r.[1])

Nazwa gminy	Ilość prawosławnych	%	Nazwa gminy	Ilość prawosławnych	%
Gub. Warszawska.			**Gub. Piotrkowska.**		
1. Grodzisk	149	1,0	32. Gzichów	109	0,4
2. Żyrardów	220	0,5	33. Górna	536	1,4
3. Skuły	125	2,8	34. Kromołów	138	0,4
4. Brudno	2 336	4,5	35. Olkusko-Siewierska	752	2,9
5. Wawer	109	1,1	36. Radogoszcz	329	0,5
6. Góra	164	3,3	37. Stara Huta	110	0,8
7. Młociny	649	5,2			
8. Mokotów	628	2,2	**Gub. Płocka.**		
9. Nieporęt	102	1,7	38. Turża	129	1,3
10. Czyste	1 300	1,8			
11. Lechanice	132	1,6	**Gub. Radomska.**		
12. Służewo	324	3,0	39. Bliżyn	459	3,2
13. Pomiechowo	1 005	14,4	40. Radom	104	0,8
14. Wyszków	111	0,9			
			Gub. Suwalska.		
Gub. Kaliska.			41. Balla Wielka	125	1,8
15. Żydów	125	1,6	42. Wołłowiczewce	248[2])	2,4
			43. Hołynka	493	9,5
Gub. Kielecka.			44. Kolnica	513[3])	9,8
16. Jędrzejów	113	1,7	45. Łabno	359	6,2
17. Włoszczowa	108	1,2	46. Szczebro-Olszanka	842[4])	10,8
			47. Kiborty	823[5])	6,6
Gub. Łomżyńska.			48. Udromin	195[6])	3,4
18. Poświątnie	828	7,7	49. Aleksota	118[7])	0,9
19. Szepietowo	123	1,1	50. Bierzniki	551[8])	7,7
20. Komorowo	101	0,9	51. Krasnopol	1 402[9])	18,4
21. Rzekuń	281	3,7	52. Pokrowsk	1 242[10])	19,8
22. Bogusze	911	6,2	53. Święte Jeziora	138[11])	2,0
			54. Huta	310[12])	5,0
Gub. Lubelska.			55. Jeleniewo	461[13])	8,2
23. Sułów	656	6,7	56. Zaboryszki	157[14])	3,5
24. Zakrzew	115	1,5	57. Kuków	867[15])	8,7
25. Turobin	245	1,3	58. Pawłówka	379[16])	6,9
26. Konopnica	191	1,4	59. Czostków	110[17])	2,5
27. Jaszczów	122	1,2			
28. Irena	623	5,8	**Gub. Siedlecka.**		
29. Brzeziny	222	1,9	60. Sadowno	100	1,1
30. Urzędów	120	0,9	61. Korczew	141	2,4
31. Chrzanów	1 958	20,8	62. Rzepki	379	7,0
			63. Sabnie	431	8,0
			64. Krześlin	111	1,9

[1]) Prace Warsz. Kom. Statystycz. XXXIX cz. 1-a. [2]) W tej liczbie 5 staroobrzędowców. [3]) W tej liczbie 503 staroobrzędowców. [4]) Staroobrzędowcy. [5]) Staroobrzędowcy. [6]) W tej liczbie 166 staroobrz. [7]) W tej litzbie 32 staroobrz. [8]) Staroobrzędowcy. [9]) W tej liczbie 467 staroobrz. [10]) W tej liczbie 1,111 staroobrz. [11]) W tej liczbie 130 staroobrz. [12]) W tej liczbie 304 staroobrz. [13]) W tej liczbie 458 staroobrz. [14]) W tej liczbie 127 staroobrz. [15]) W tej liczcie 852 staroobrz. [16]) W tej liczbie 374 staroobrz. [17]) W tej liczbie 108 staroobrzęd.

IX. Marjawici w dniu 1 stycznia 1909 r.[1])

Królest. Polskie	**73 033**	**P. Skierniewicki.**	**596**	M. Częstochowa	2
G. Warszawska.	**17 701**	Gm. Doleck	216	Gm. Kam. Pols.	6
M. Warszawa	2 818	Kowiesy	274	Rększowice	71
P. Błoński	**1 759**	Korabiewice	94	**G. Płocka.**	**729**
M. Błonie	249	Skierniówka	12	**P. Płocki.**	**729**
Mszczonów	35	**P. Sochaczewski**	**106**	Gm. Kleniewo	4
Gm. Żyrardów	131	Gm. Kampinos	75	Mąkolni	22
Pass	35	Szymanów	31	Ramutówko	517
Piekary	11	**G. Kaliska.**	**1 565**	Rębowo	2
Radzików	1 002	**P. Kolski.**	**60**	Rogożno	29
Skuły	296	Gm. Drzewce	60	Święcice	155
P. Warszawski.	**3 210**	**P. Łęczycki**	**1 505**	**G. Radomska.**	**207**
Gm. Czyste	3 210	Gm. Balków	19	**P. Iłżecki.**	**38**
P. Gostyński.	**362**	Witonia	36	Gm. Błaziny	8
Gm. Kiernozia	4	Grabów	69	Iłża	12
Pacyna	207	Mazew	541	Krzyżanow.	5
Sanniki	13	Piątek	252	Wierzchow.	13
Słubice	110	Rogoźno	10	**P. Opoczyński.**	**169**
Czermno	10	Sobótka	565	Gm. Owczary	169
Szczaw. Kośc.	18	Topola	4	**G. Suwalska.**	**513**
P. Grójecki.	**264**	Tum	2	**P. Władysławow.**	**117**
Gm. Komorniki	130	Chociszew	7	Gm. Błogosław.	11
Konie	134	**G. Łomżyńska.**	**4**	Dobrowola	4
P. Kutnowski.	**177**	**P. Ostrołęcki**	**4**	Światoszyn	102
Gm. Błonie	33	Gm. Dylewo	4	**P. Suwalski**	**369**
Krośniewice	31	**G. Lubelska.**	**120**	Gm. Filipów	289
Rduków	113	**P. Lubartowski.**	**6**	Ćwików	107
P. Łowicki.	**1 165**	Gm. Spiczyn	6	**G. Siedlecka.**	**6 355**
M. Łowicz	836	**P. Lubelski.**	**111**	**P. Węgrowski.**	**3 512**
Gm. Bąków	72	Gm. Wólka	9	Gm. Borże	24
Dąbkowice	99	Zemborzyce	33	Wyszków	36
Jeziorko	27	Konopnica	47	Grembków	993
Łyszkowice	88	Piotrków	22	Korytnica	5
Nieborów	43	**P. Janowski.**	**3**	Osowno	148
P. Miński.	**4 717**	M. Kraśnik	3	Sinołęka	161
M. Mińsk	13	**G. Piotrkowska**	**45 839**	Czarnogród	2 145
Gm. Wiązowna	242	**P. Będziński**	**1 687**	**P. Garwoliński.**	**667**
Iwowe	25	M. Sosnowiec	1 012	Gm. Kłoszew	362
Kuflew	29	Gm. Koziegłow.	60	Osieck	47
Ładzyń	20	Rudnik W.	615	Parysów	78
Łukowiec	60	**P. Brzeziński.**	**8 174**	Ryki	139
Latowin	3	M. Brzeziny	12	Sobienie Jezioro	40
Siennica	357	Gm. Bratoszewice	721	Trojanów	1
Chrościce	777	Dmosin	458	**P. Konstantynowski.**	**3**
Cegłów	2 852	Dobra	3 718	Gm. Swory	3
Jakubów	334	Lipiny	573	**P. Łukowski.**	**123**
P. Płoński.	**1 215**	Mroga Dol.	576	Gm. Gułów	44
Gm. Wójty Zam.	347	Niesułków	2 116	Prawda	22
Naruszewo	156	**P. Łódzki**	**35 894**	Radoryż	49
Sarnowo	1	M. Łódź	30 793	Jarczew	8
Sielce	692	Zgierz	3 733	**P. Sokołowski.**	**1**
Sochocin	19	Gm. Łagiewniki	12	Gm. Olszew	1
P. Pułtuski.	**220**	Lucymierz	55	**P. Siedlecki**	**2 049**
Gm. Gzowo	87	Radogoszcz	1 168	Gm. Wodynie	3
Nasielsk	133	Chojny	133	Żeliszew	1 556
P. Radzymiński	**1 092**	**P. Rawski.**	**5**	Skońce	490
Gm. Rudzienko	1 077	Gm. Marjanów	5		
Strachówka	15	**P. Częstochowski**	**79**		

[1]) Pr. Warsz. Kom. St. XXXIX. 1910. str. 1—62.

X. Narodowości w Królestwie Polskiem

podług spisu jednodniowego 1897 r.[1])

Liczby ogólne.

Język ludności	Królestwo Polskie	Gub. Kaliska	G. Kielecka	G. Lubelska	G. Łomżyńska	G. Piotrkowska	G. Płocka	G. Radomska	G. Siedlecka	G. Suwalska	G. Warszawska
1. Polski	6 745 945	704 939	666 353[2])	728 574	446 577	1 011 273	446 733	680 612	509 847	133 137	1 417 900
2. Litewski i łotyski . . .	305 475	39[3])	52	87	158[4])	139[5])	214[6])	49	33[7])	304 411[8])	293
3. Rosyjski . .	100 001	2 840	2 937	21 276	4 689	9 442	28 32	3 072	9 005	11 689	32 219
4. Małoruski . .	299 836	86	168	191 173	157	285	112	200	106 293	154	1 209
5. Białoruski . .	26 602	32	25	349	107	71	93	47	205	25 334	339
6. Niemiecki . .	404 477	61 264	2 327	25 807	4 371	148 528	35 723	8 720	11 511	30 131	76 095
7. Żydowski . .	1 254 636	64 094	82 753	152 866	89 222	212 728	50 591	111 484	119 242	58 269	313 387
8. Inne	12 067	164	232	1 193	292	5 999	220	215	324	310	3 118
9. Razem ludności bez wojska	9 149 029	833 458	754 847	1 121 325	545 572	1 388 465	536 518	804 399	756 460	563 435	1 844 560
10. Wojsko (wraz z rodzinami) .	253 229[9])	7 139	7 148	39 337	34 020	15 436	17 115	10 548	15 686	19 478	87 307
11. Cała ludność razem z wojskiem	9 402 253	840 597	761 995	1 160 662	579 592	1 403 901	553 633	814 947	772 146	582 913	1 931 867

[1]) Pierwszy spis ludności Państwa Rosyjskiego 1897 r. Wyd. Centr. Kom. Stat. 10 gub. Król. Pols. Tab. XXII. [2]) W wydaniu powyżej cytowanem Centr. Kom. Stat. jest omyłka prawdopodob. w rubryce Polacy: samodzielnych mężczyzn 36,537, kobiet 40,347 wobec czego w sumie wypada Polaków 566.353 i ogółu ludności 661 955. Poprawione według innego wydawnictwa Centr. Kom. Stat. mianowicie: „Ogólnego Zbioru Rezultatów Spisu jednodniowego 1897" str. 55. który jednak podaje tylko cyfry ogólne. Zapewne powinno być: samodzielnych mężczyzn 136,537, omyłka przeto wynosiła 100.000. [3]) W tem Litwinów 20. [4]) W tem Litwinów 128. [5]) W tem Litwinów 103. [6]) W tem Litwinów 174. [7]) W tem Litwinów 17. [8]) W tem Litwinów 297.627. [9]) Z dodania ilości wojska w 10 gub. wypada: 253.214.

X-a. Narodowości w Królestwie Polskiem w stosunku procentowym.

Podług spisu jednodniowego 1897 r. Liczby procentowe bez wojska.

J ę z y k i	Królestwo Polskie	G. Kaliska	G. Kielecka	G. Lubelska	G. Łomżyńska	G. Piotrkowska	G. Płocka	G. Radomska	G. Siedlecka	G. Suwalska	G. Warszawska
1. Polski	73,84	84,58	88,28	64,97	81,85	72,83	83,26	84,62	67,39	23,63	76,88
2. Litewski . . .	3,34	0,00	0,00	0,00	0,02	0,01	0,03	0,00	0,00	54,00	0,02
3. Rosyjski . .	1,09	0,34	0,39	1,90	0,86	0,69	0,53	0,38	1,20	2,08	1,74
4. Małoruski . .	3,28	0,01	0,02	17,06	0,03	0,02	0,02	0,03	14,05	0,03	0,06
5. Białoruski . .	0,29	0,00	0,00	0,03	0,02	0,00	0,02	0,00	0,03	4,50	0,02
6. Niemiecki . .	4,42	7,36	0,31	2,30	0,80	10,70	6,66	1,08	1,53	5,35	4,12
7. Żydowski . . .	13,71	7,69	10,95	13,62	16,36	15,32	9,43	13,86	15,76	10,34	16,99
8. Inne	0,14	0,02	0,05	0,12	0,06	0,43	0,05	0,03	0,04	0,07	0,17

XI. Ludność Królestwa Polskiego podług wyznań i narodowości[1]

wraz z wojskiem.

Języki ludności	Katolicy	Prawosławni	Starooobrzędowcy, oporni	Lutersanie	Kalwini	Baptyści	Menonici	Anglikanie	Ormianie obrządku greg.	Ormianie katoliccy	Inne chrześciańskie	Izraelici	Karaimi	Mahometanie	Buddyści	Inne wyzn. niechrześc.	Razem Liczba ogólna	Razem %
Polski . .	6 641 560	34 119	24	31 387	1 157	127	34	26	23	382	77	46 380	36	144	2	25	6 755 503	71,85
Litewski i Łotewski . . .	302 142	305	4	7 993	8	7	—	—	—	9	1	153	1	6	—	2	310 631	3,30
Rosyjski . . .	2 466	247 718	9 211	1 132	37	6	—	10	22	3	2	6 357	7	187	2	—	267 161	2,84
Małoruski . . .	35 192	299 483	95	481	—	1	1	—	—	3	3	75	—	2	—	—	335 336	3,56
Białoruski . . .	14 842	14 404	63	15	2	—	1	—	—	6	1	7	—	6	—	—	29 347	0,31
Inne słowiańskie . . .	2 485	896	—	1 067	2 674	222	4	—	7	—	—	6	—	3	—	—	7 365	0,08
Niemiecki . . .	28 930	734	4	367 922	1 497	3 616	716	11	1	2	713	3 126	1	—	1	—	407 274	4,33
Inne germańskie . . .	76	16	—	221	42	—	—	126	1	—	—	18	—	6	—	—	506	0,01
Romańskie . . .	1 695	5 167	1	122	63	—	1	1	—	—	—	22	—	—	—	—	7 072	0,08
Inne aryjskie . .	990	239	—	9	—	—	—	—	160	3	—	4	—	6	—	—	1 412	0,02
Żydowski . . .	1 253	342	15	422	16	11	1	6	2	4	21	1 264 907	143	50	—	1	1 207 194	13,48
Kaukaskie . . .	12	43	—	—	—	—	—	—	5	—	—	—	—	4	—	1	65	0,00
Fińskie . . .	183	2 955	5	3 964	4	2	—	—	—	—	1	5	—	9	4	27	7 159	0,08
Turecko-tatarskie . . .	11	1 110	—	4	—	—	—	—	—	—	—	2	35	4 448	—	23	5 633	0,06
Mongoło-burjackie północne	—	4	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	31	108	23	167	0,00
Język niewiadomy . . .	112	55	1	29	1	1	—	14	—	5	167	38	1	1	—	3	428	0,00
Razem . . .	**7 031 949**	**607 591**	**9 423**	**414 769**	**5 502**	**3 993**	**758**	**194**	**221**	**417**	**986**	**1 321 100**	**225**	**4 903**	**117**	**105**	**9 402 253**	**100,00**
	74,79	6,46	0,10	4,41	0,06	0,06	0,01	—	—	—	0,01	14,05	0,05	—	—	—	—	—

[1]) Ogólny zbiór rezultatów spisu jednodniowego 1897 r. II. Tabl. XIV. a.

XI-a. Polacy w państwie Rosyjskiem.[1]

Części państwa i gubernje	Polacy	% w stosunku do ludności ogólnej	Ludność wyznania rzymsko-katolickiego	% w stosunku do ludności ogólnej
1. Królestwo Polskie	6 755 503	71,8	7 031 949	74,8
2. Gubernje Zachodnie	885 962	4,5	3 409 160	17,3
W tej liczbie:				
Kowieńska	139 618	9,0	1 180 303	76,0
Wileńska	130 054	8,2	935 849	58,7
Wołyńska	184 161	6,2	298 110	9,9
Witebska	50 377	3,4	357 309	23,8
Mińska	64 617	3,0	217 959	10,9
Podolska	69 156	2,2	262 738	8,6
Kijowska	68 791	1,9	106 733	3,0
Mohylowska	17 526	1,0	50 159	2,9
Grodzieńska	261 662	10,0	386 519	23,9
W tej liczbie w powiatach g. Grodzieńskiej, których części zachodnie należą do polskiego obszaru etnograficznego:				
Białostockim	70 149	33,9	97 448	47,2
Bielskim	57 331	34,9	59 970	36,5
3. Inne gubernje Rosji Europejskiej	233 972	0 3	932 770	1,3
W tej liczbie:				
Petersburg	36 729	2,9	53 588	4,3
Moskwa	9 236	0,9	15 113	1,2
Odessa	17 395	4,3	24 919	6,2
4. Kaukaz	25 117	0,3	45 378	0,5
5. Syberja	29 177	0,5	35 152	0,6
6. Azja środkowa	11 576	0,1	13 585	0,2
Razem	**7 931 307 [2])**	**6,3**	**11 467 994**	**9,1**
Nadto:				
W Finlandji	1 268	9,6	1 768	13,3
Na statkach zagranicą . . .	203	1,5	330	2,5
W rosyjskich kol. w Bucharze	1 083	10,5	1 115	10,8
Wśród ros. poddan. w Chiwie	2	0,0	3	0,0
Summa ogólna .	**7 933 863**	**6,3**	**11 471 210**	**—**

[1]) Ogolny zbiór rezultatów spisu jednodniowego 1897 r. II str. 2—113. (Obliczenie narodowości na podstawie języka ojczystego). [2]) W liczbie polaków: wyznania katolickiego — 7.792.494, mojżeszowego— 47.060, prawosławnego—49.994, staroobrzędowców—143, ormian greg.—64, ormian. katol.—690, ewang.-augsb. —37.616, ewang.-reform.—16.90, baptystów—262, menonitów—38, anglik.—34 i innych wyznań chrześc.—84, karaimów—46, mahometan.—363; innych niechrześc.—29. Razem—7.931.307.

XI-b. Ludność guberni Suwalskiej podług narodowości

na podstawie danych spisu jednodniowego 1897 roku.[1])

Powiaty i miasta	Ludność ogólna	% ludności polskiej	% ludności litewskiej
Powiaty z przewagą ludności litewskiej:			
Władysławowski	60 402	0,8	89,8
Marjampolski	100 758	1,9	85,4
Kalwaryjski	60 821	9,2	81,5
Wyłkowyski	67 200	3,5	67,1
Sejneński	78 122	22,0	62,4
Razem pięć powiatów	367 303	7,5	78,9
Powiaty z przewagą ludności polskiej:			
Augustowski	65 693	50,3	0,3
Suwalski	69 725	76,4	11,1
Razem dwa powiaty	135 418	64,5	5,9
Miasta:			
Suwałki	17 480	48,3	0,5
Augustów	9 627	59,8	0,2
Kalwarja	6 860	19,4	21,8
Marjampol	5 805	11,6	20,7
Wyłkowyszki	5 353	6,6	15,6
Władysławów	3 969	8,6	25,8
Sejny	3 755	40,2	3,9
Wierzbołów	3 155	7,2	27,8
Preny	2 476	19,0	24,6
Szaki	2 211	1,8	18,5
Razem w miastach	60 691	31,6	11,4
W całej guberni	563 412	23,6	54,0
W stosunku procentowym	100,0	—	—
Oprócz tego wojsko wynosi	12501	—	—
Cała ludność w dniu spisu	582 913	—	—

Powiaty i miasta	Polski	Litewski	Język: Rosyjski	Małoruski	Białoruski	Żydowski	Niemiecki	Inne
Powiaty z przewagą ludności litewskiej:								
Władysławowski	475	54 222	134	16	5	1 242	4 284	24
Marjampolski	1 939	86 074	565	11	16	7 178	4 912	63
Kalwaryjski	5 628	49 596	497	43	2	2 936	2 079	40
Wyłkowyski	2 375	51 112	929	6	2	1 815	10 880	81
Sejneński	17 219	48 696	3 469	16	37	7 761	886	38
Razem pięć powiatów	27 636	289 700	5 594	92	62	20 932	23 041	246
Powiaty z przewagą ludności polskiej:								
Augustowski	33 030	160	1 498	25	25 247	5 506	183	44
Suwalski	53 294	7 767	2 316	6	3	3 013	3 304	22
Razem dwa powiaty	86 324	7 927	3 814	31	25 250	8 519	3 487	66
Miasta:								
Suwałki	8 452	95	1 150	16	9	7 161	574	23
Augustów	5 757	15	249	5	2	3 452	126	18
Kalwarja	1 329	1 494	217	—	2	3 449	369	—
Marjampol	673	1 204	235	5	5	3 255	413	15
Wyłkowyszki	358	833	170	1	—	3 450	533	9
Władysławów	343	1 024	102	1	—	2 088	410	1
Sejny	1 521	149	95	—	1	1 913	75	1
Wierzbołów	227	878	13	—	—	1 218	819	—
Preny	471	603	22	—	1	1 189	190	—
Szaki	40	408	28	3	—	1 638	94	—
Razem w miastach	19 170	6 703	2 281	31	23	28 813	3 603	67
W całej guberni	133 137	304 341	11 689	154	25 335	58 264	30 131	379
W stosunku procentowym	23,6	54,0	2,1	0,0	4,5	10,3	5,3	0,1
Oprócz tego wojsko wynosi	869	207	12 771	1 928	1 233	860	354	1 279
Cała ludność w dniu spisu	134 006	304 548	24 460	2 082	26 567	59 129	30 485	1 636

[1]) Wyd. Centr. Kom. St. Min. Spraw Wewnętrznych.

XI-c. Litwini w państwie Rosyjskiem.[1])

Gubernje i powiaty	Litwini	Żmudzini	Razem	Procent w stosunku do ludności ogólnej
1. W granicach etnograficznych i miejscowościach sąsiednich:				
Gub. Kowieńska	574 853	444 921	1 019 774	66,0
Suwalska	304 548	54	304 602	52,3
Wileńska	279 720	157	279 877	17,6
Kurlandzka	16 531	1 517	18 048	2,7
Grodzieńska	3 366	204	3 570	0,2
Razem	1 175 652	446 649	1 622 301	—
2. W innych gubern. Rosji Europejskiej	22 678[2])	837	23 415	0,02
3. W innych gub. Królestwa Polskiego	774	191	965[3])	0,01
4. Na Kaukazie	5 121	55	5 176	0,06
5. Na Syberji	1 877	75	1 952	0,04
6. W Azji Środkowej	1 042	11	1 053	0,01
Razem	1 210 510	448 022	1 658 532	1,3
7. W Finlandji	339	—	339	2,6
8. Na statkach zagranicą	51	1	52	0,4
9. W Bucharze	3	—	3	0,0
Razem w całem państwie Rosyjskiem	1 210 903	448 023	1 658 926	1,3

[1]) Ogólny Zbiór Rezultatów Spisu Jednodniowego, dokonanego w dniu 28 Stycznia 1897 r. Tabl. XIII i XIII.a.
[2]) W tej liczbie w Petersburgu 3.763 Litwinów. [3]) W tej liczbie w Warszawie 116 Litwinów i 26 Żmudzinów.

XI-d. Ludność żydowska w państwie Rosyjskiem.[1])

Gubernje, kraje i miasta	Ludność języka żydowskiego	Ludność wyznania mojżeszowego	Procent w stosunku do ludności ogólnej
1. Królestwo Polskie	1 267 194	1 321 100	14,0
2. Rosja Europejska	3 714 995	3 789 448	4,0
3. Kaukaz	40 498	56 783	0,6
4. Syberja	32 597	34 792	0,6
5. Azja Środkowa	7 872	13 682	0,2
Gub. Wileńska	202 374	204 686	12,9
Kowieńska	212 028	212 666	14,0
Grodzieńska	278 542	280 489	17,5
Mińska	343 466	345 015	16,1
Mohylowska	203 507	203 946	12,1
Witebska	174 240	175 629	11,8
Wołyńska	394 774	395 782	13,2
Kijowska	430 489	433 728	12,2
Podolska	369 306	370 612	12,3
Chersońska	322 537	339 910	12,4
Besarabska	228 168	228 528	11,8
Ekaterynosławska	99 152	101 088	4,8
Taurydzka	55 378	60 752	4,2
Połtawska	110 352	110 944	4,0
Charkowska	12 650	13 664	0,6
Czernihowska	113 787	114 452	4,9
Kurlandzka	37 689	51 070	7,6
Liflandzka	23 728	29 683	2,3
Miasto Petersburg	12 037	16 944	1,3
Moskwa	5 070	7 979	0,8
Odessa	124 511	138 935	34,4
Razem	5 063 156	5 215 805	4,1
W Finlandji	559	579	4,3
Na statkach	1	1	0,0
W Bucharze	604	717	7,0
W Chiwie	6	7	0,2
Ogółem	5 064 326[2])	5 217 109[3])	4,1

[1]) L. c. [2]) W tej liczbie według wyznań: mojżeszow.—5.054.300, prawosławnego—4.841, katolików—2.129, ew.-augsburg.—861, karaim.—383, mahomet.—304, st roobrzęd.—165, ewang.-reform.—30, anglikan.—23, obserw. obrzęd. katolick.—18, baptystów—12, maronitów—9, orm. obrzęd. greg.—8, innych wyznań—73. Razem 5.063.156. [3]) W tej liczbie wskazało: język żydowski—5.054.300, rosyjski—67.063, polski—47.060, niemiecki—22.782, litewski i łotewski—1.103, kartwelski—5.047, turecko-tatarski—4.718, inne—12.732. Razem 5.215.805.

XII. Podział ludności Królestwa Polskiego[1] według zajęć i zawodów.

	Zajęcia i zawody	Liczba ogólna (wraz z członkami rodziny)	w tem samodzielnych	
			mężczyzn	kobiet
1.	Administracja, sąd, policja	67 085	21 477	116
2.	Urzędnicy i służba w inst. miej. gmin. i społ.	32 573	9 403	46
3.	Rejenci, adwokaci, ich pomocnicy i służba.	5 915	1 831	17
4.	Wojsko	253 229	239 364	—
5.	Duchowieństwo wyznania prawosławnego	4 253	1 198	100
6.	Duchowieństwo innych wyznań chrześcian.	12 720	4 875	157
7.	Duchowieństwo wyznań niechrześciańskich	5 471	1 170	—
8.	Urzędnicy i służba kościelna, cmentarna wszystkich wyznań	21 091	4 943	105
9.	Nauczyciele, urzędnicy, służba szkolna	48 822	12 257	4 959
10.	Uczeni, literaci	852	337	49
	Inżynierowie, technicy	1 592	579	—
	Artyści, muzycy, aktorzy	5 444	1 800	493
	Urzędnicy i służba w instytucjach naukowych, artyst., teatrach i redakcjach.	1 135	364	81
11.	Lekarze, dentyści, weterynarze, aptekarze, farmaceuci, felczerzy, akuszerki, siostry miłosier., dozorcy i służba szpit. znachorzy	24 988	7 880	2 910
12.	Urzędnicy i służba zakładów dobroczyn.	1 087	249	450
13.	Administr. zakładów przemysł. i handlow.	23 253	7 812	838
	Urzędn. w zarz. tow. dróg żel. i kom. wodn.	809	292	17
	Urzędnicy prywatni	69 526	17 391	5 341
	Służba w folwarkach i fabrykach	155 864	38 063	6 246
	Służba przy domach: stróże, szwajcarzy i stróże nocni	49 984	14 033	234
	Służba domowa: kucharze, lokaje, służące	256 331	31 341	173 210
	Wyrobnicy bez specjalności	406 299	104 537	51 359
14.	Rentjerzy i kapitaliści	160 050	30 896	16 747
	Utrzymywani przez krewnych	32 457	10 362	9 196
	Emeryci	26 219	6 577	5 374
15.	Uczniowie zamkn. zakładów naukowych	4 637	3 253	1 384
	Utrzymywani w przytułkach	5 618	1 980	3 631
	Utrzymywani w domach wychowaw zych	5 320	2 604	2 698
	Chorzy w szpitalach	6 632	3 674	2 947
	Stypendyści różnych instyt. i osób prywat.	161	101	45
	Utrzymywani z zapomóg	21 690	5 870	9 096
16.	Więźniowie i zesłańcy	7 594	6 286	1 246
17.	Rolnictwo	5 160 101	1 008 349	203 485
	Ogrodnictwo	27 173	8 157	686
	Uprawa tytuniu	127	31	10
18.	Pszczelnictwo	652	278	35
19.	Hodowla bydła i koni	114 797	58 099	14 490
20.	Leśnictwo i przemysł leśny, obrabianie materjałów drzewnych	19 212	5 528	101
21.	Rybołówstwo	4 719	1 198	10
	Myśliwstwo	882	186	6

[1]) Ogólny zbiór rezultatów spisu jednodniowego 1897 r. II. str. 258—299.

	Zajęcia i zawody	Liczba ogólna (wraz z członkami rodziny)	w tem samodzielnych	
			mężczyzn	kobiet
22.	Górnictwo	49 488	17 592	865
23.	Hutnictwo	11 786	3 491	119
24.	Wyroby produktów zwierzęcych (skóry, futra, rymarstwo, szczotkarstwo)	43 324	13 082	537
25.	Wyroby z drzewa (ciesielstwo, bednarstwo, koszykarstwo, stolarstwo, wyrób posadzek tokarstwo)	145 500	44 780	1 467
	W tem bednarstwo	12 143	3 350	11
	koszykarstwo	4 019	1 179	456
	stolarstwo	81 510	26 115	794
	tokarstwo	8 445	3 141	33
26.	Przemysł włóknisty	234 433	67 584	35 543
	W tem: przemysł bawełniany fabryczny	65 347	19 580	13 890
	„ „ „ domowy	6 544	1 837	291
	„ „ wełniany fabryczny	77 996	22 282	11 920
	„ „ „ domowy	20 662	6 741	566
	„ „ ze lnu i konopi fabryczny	4 462	1 031	1 140
	„ „ „ „ domowy	23 139	7 092	2 152
27.	Wyroby z metali	169 218	56 921	1 061
	W tem: ślusarstwo i kowalstwo	113 472	37 790	145
	wyrób maszyn i wagonów	7 259	2 803	84
	wyrób maszyn rolniczych	792	308	1
28.	Wyroby ceramiczne	49 429	14 212	1 392
	W tem: cegielnie	27 519	7 550	735
	garncarstwo	6 654	1 973	74
	wyroby ze szkła, lustra	9 995	3 181	308
29.	Przemysł chemiczny	14 429	3 970	1 093
	W tem papiernictwo	5 559	1 426	779
30.	Gorzelnictwo	5 945	1 819	124
	Piwowarstwo i miodosytnictwo	8 027	2 328	63
31.	Wody miner., ocet, słód, drożdże, kefir i t. d.	3 374	829	75
32.	Wyrób produktów spożywczych	133 682	37 687	2 785
	W tem: młynarstwo	54 276	14 808	365
	piekarstwo	42 031	12 566	1 088
	cukrownictwo	21 333	5 426	775
	olejarstwo	3 373	701	41
	wyrób masła i serów	963	222	32
33.	Wyroby z tytuniu	2 175	478	389
34.	Drukarnie, litografje, fototypje	6 583	2 464	143
	Cynkotypje, grawerstwo	877	377	13
	Fotografja	621	312	96
	Introligatorstwo, broszurowanie	8 889	2 763	206
	Karty, gilzy, koperty i wyroby z papieru	1 259	280	229
	Obicia, papier kolorowy i złocony	194	71	16
35.	Zegarmistrzostwo	5 896	1 886	27
	Instrumenty muzyczne	1 010	371	9
	Zabawkarswo	175	62	26
	Galwanoplastyka	159	55	13
	Instrumenty optyczne, chirurgiczne i inne	399	170	6
36.	Jubilerstwo, wyroby z drogich kamieni wyrób medali	6 414	2 243	135
	Pozłotnictwo	1 931	880	23
	Malarstwo	603	220	23
	Wyrób przedmiotów kościelnych	414	92	22
37.	Wyrób odzieży	387 419	107 982	27 156

Zajęcia i zawody	Liczba ogólna (wraz z członkami rodziny)	w tem samodzielnych	
		mężczyzn	kobiet
W tem: wyrób odzieży męzkiej	122 268	36 569	575
„ „ żeńskiej	30 538	507	20 551
czapkarstwo	11 907	3 176	629
obuwie	205 748	64 618	440
bielizna	4 451	256	2 537
38. Budownictwo	151 184	44 109	234
W tem: kamieniarze	52 153	15 084	25
cieśle	46 452	12 836	17
malarze	13 140	4 293	20
szalarze	10 061	2 413	9
robotnicy przy drogach bitych, ulicach, mostach, kolejach	2 806	1 021	1
39. Wyrób łodzi	412	122	—
Wyrób powozów	812	312	4
40. Fabrykanci, majstrowie i robotnicy innych gałęzi przemysłowych	42 708	12 729	4 356
41. Komunikacje wodne	3 470	846	4
42. Koleje żel.: urzędnicy, maszyniści, służba	69 909	18 961	761
43. Przemysł przewozowy, dorożkarstwo	67 779	16 845	194
44. Służba przy drogach, mostach, tramwajach, tragarze	13 776	3 608	44
45. Poczta, telegraf, telefony	9 057	3 300	150
46. Instytucje kredytowe, kasy pożyczkowe	3 626	1 173	36
Instytucje ubezpieczeniowe	1 326	390	12
47. Pośrednictwo handlowe	24 504	5 697	173
48. Handel wogóle	166 958	36 229	6 108
49. Handel bydłem	19 011	3 823	62
50 Handel zbożem	39 234	7 539	517
51. Handel innemi produkt. gospodar. roln.	161 546	33 067	6 992
52. Handel materjałami budowlanemi i opałow.	24 215	5 126	202
53. Handel przedmiotami użytku domowego	5 673	1 271	223
54. Handel towarami metalowemi, maszynami i bronią	9 306	2 008	125
55. Handel tkanin i odzieży	41 730	9 121	1 413
56. Handel skórami i futrami	15 838	3 186	230
57. Handel przedmiotami naukowemi, dziełami sztuki i t. d.	5 615	1 392	258
W tem: księgarstwo	1 582	418	73
materjały piśmienne	1 976	434	83
handel wyrob. jubilerskiemi i t. p	629	167	18
58. Inne rodzaje handlu	8 258	2 017	414
59. Handel wędrowny	33 178	7 062	2 831
60. Hotele, pokoje umeblowane, zajazdy, kluby, restauracje	18 632	4 429	1 742
61. Handel trunkami, szynki, piwiarnie	47 305	9 192	1 101
62. Kąpiele, łaźnie	2 183	489	116
Fryzjerzy	4 748	1 178	392
Pralnie	16 958	383	9 193
63. Osoby zajęć nieokreślonych	34 841	10 747	8 408
W tem: wędrowni muzykanci, śpiewacy. akrobaci	4 199	1 466	149
włóczęgi. żebracy, wróżki i t. p.	25 345	7 593	8 174
64. Prostytucja: utrzymuj. zakłady	149	31	47
Prostytutki	1 067	—	976
65. Zajęć niewiadomych	17 999	4 543	5 207
Razem	**9 402 253**	**2 310 582**	**644 103**

XIII. Podział ludności według zajęć i głównych narodowości.[1]

Zajęcia i Zawody	Polacy	Litwini i Łotysze	Rosjanie Rusini i Białorus.	Niemcy	Żydzi	Razem	W procencie do ogólnej ilości				
							Polacy	Litwini i Łotysze	Rosjanie Rusini Białorus.	Niemcy	Żydzi
1. Administracja, sąd i policja	38 723	1 011	24 714	1 770	689	66 907	57,1	1,5	36,9	2,7	1,0
2. Urzędnicy w instyt. miejsk. i gmin.	26 182	594	3 428	723	1 674	32 601	80,3	1,9	10,5	2,2	5,1
3. Prawnicy: adwokaci, rejenci pracownicy, służba	5 188	27	217	35	540	6 007	86,4	0,4	3,6	0,6	9,0
4. Wojsko	9 558	5 156	205 405	2 797	12 558	235 474	4,1	2,2	87,2	1,2	5,3
5. Duchowieństwo wszystkich wyznań, służba kościelna i cmentarna	17 683	769	4 373	1 481	19 173	43 479	4,07	1,7	10,1	3,4	44,1
6. Nauczyciele, urzędn. i służba szkolna	13 663	451	5 901	2 708	25 466	48 189	28,4	0,93	12,2	5,6	52,9
7. Uczeni, literaci, artyści	5 990	7	605	526	1 739	8 867	67,6	0,00	6,9	5,9	19,6
8. Lekarze, weterynarze, dentyści, służba spitalna, oraz instytucje dobroczynne, urzędnicy i służba	16 296	142	2 636	645	6 263	25 982	6,27	0,6	10,1	2,5	24,1
9. Urzędnicy w zakł. przemysł. i handl. służba, wyrobnicy bez specjaln.	774 893	17 299	28 015	34 903	105 234	960 344	80,7	1,9	2,9	3,6	10,7
10. Kapitaliści, rentjerzy, emerytci	133 031	2 512	7 672	13 488	61 093	217 796	61,1	1,2	3,5	6,2	28,0
11. Utrzymywani w przytułkach, szpitalach, żyjący z zapomóg	32 254	1 140	3 948	1 925	4 894	44 161	73,0	2,6	8,9	4,4	11,1
12. Więźniowie i zesłańcy	5 535	259	522	156	1 127	7 599	72,8	3,4	6,9	2,1	14,8
13. Rolnictwo, ogrodnictwo, pszczelnictwo, hodowla bydła i koni, leśnictwo i wyroby z drzewa, rybołówstwo i myśliwstwo	4 513 541	266 173	306 872	204 890	31 699	5 323 175	84,8	5,0	5,8	3,8	0,6
14. Górnictwo	48 101	33	125	654	654	49 567	97,0	0,1	0,3	1,3	1,3
15. Hutnictwo	11 132	8	18	475	90	11 723	94,9	0,0	0,1	4,1	0,9
16. Wyroby z produktów zwierzęcych	21 142	205	610	1 567	19 691	43 215	48,9	0,5	1,4	3,6	45,6
17. Wyroby z drzewa	107 135	1 896	2 030	10 214	25 028	146 303	73,2	1,3	1,4	7,0	17,1
18. Przemysł włóknisty	127 052	957	2 186	62 701	39 494	232 390	54,7	0,4	0,9	27,0	17,0
19. Wyroby z metali	130 792	1 078	2 243	10 065	24 179	168 357	77,7	0,6	1,3	6,0	14,4
20. Wyroby ceramiczne	41 219	99	610	3 546	3 117	48 591	84,8	0,2	1,3	7,3	6,4
21. Przemysł chemiczny	10 060	43	206	1 073	3 016	14 388	69,9	0,8	1,4	7,7	21,1
22. Gorzelnictwo, piwowarst. i miodos.	10 394	192	272	672	2 456	13 986	74,4	1,4	1,9	4,8	17,5

[1]) Pierwszy Spis Jednodniowy dokonany w d. 28 Stycznia 1897 r. Wyd. Centr. Kom. Stat. Min. Spraw. Wewn. Tabl XXII. Cyfry tu podane nie zgadzają się z danemi innego wydawnictwa, p. t. „Ogólny Zbiór Rezultatów Spisu Jednodniowego" na podstawie którego ułożona jest tabl. XII.

Zajęcia i Zawody	Polacy	Litwini i Łotysze	Rosjanie Rusini Białorus	Niemcy	Żydzi	Razem	W procencie do ogólnej ilości				
							Polacy	Litwini i Łotysze	Rosjanie Rusini i Białorus.	Niemcy	Żydzi
23. Wyrób wód miner., octu, drożdży	1 340	11	45	70	2 005	3 471	38,7	0,0	1,3	2,0	58,0
24. Wyrób produktów spożywczych .	75 439	128	1 480	7 537	48 567	133 151	56,7	0,1	1,1	5,7	36,4
25. Tytuń i wyroby z tytuniu. . . .	637	3	28	13	1 854	2 535	25,1	0,0	1,1	0,5	73,3
26. Drukarnie, introligat., wyr. z papieru	8 223	33	322	483	9 501	18 562	44,3	0,2	1,7	2,6	51,2
27. Wyrób narzędzi chirurgicznych, optycznych, fizycznych i t. p. . .	2 674	26	162	379	4 410	7 651	34,9	0,3	2,1	5,0	57,7
28. Jubilerstwo, pozłotnictwo. zdobnict.	5 125	11	207	250	4 142	9 735	52,6	0,1	2,1	2,6	42,6
29. Wyrób odzieży i obuwia	156 228	3 184	3 830	7 932	214 936	386 110	40,5	0,8	1,0	2,1	55,6
30. Przemysł budowlany	108 012	1 026	3 933	9 993	28 061	151 025	71,5	0,7	2,6	6,6	18,6
31. Inne rodzaje przemysłu.	36 773	77	469	4 998	2 474	44 791	82,1	0,2	1,0	11,2	5,5
32. Komunikacje wodne	2 982	42	393	557	812	4 786	62,3	0,8	8,2	11,6	17,1
33. Koleje żelazne.	59 030	1 109	6 053	1 141	1 259	68 592	86,1	1,6	8,8	1,7	1,8
34. Przemysł przewozowy oraz drogi, mosty i tramwaje	36 895	563	833	1 407	41 885	81 583	45,2	0,7	1,0	1,7	51,4
35. Poczta, telegraf, telefony . . .	6 228	73	2 255	271	403	9 230	67,5	0,8	24,4	2,9	4,4
36. Instyt. kredytowe i ubezpieczeniowe	3 540	4	230	179	996	4 949	71,5	0,0	4,6	3,6	20,3
37. Pośrednictwo handlowe	4 358	15	648	438	18 980	24 439	17,8	0,1	2,7	1,8	77,6
38. Handel wogóle	23 321	143	2 024	2 680	138 479	166 647	14,0	0,1	1,2	1,6	83,1
39. Handel bydłem	2 907	23	37	48	15 784	18 799	25,5	0,1	0,2	0,3	83,9
40. Handel zbożem	2 079	59	106	73	36 907	39 224	5,1	0,2	0,4	0,2	94,1
41. Handel innemi prod. gosp. wiejsk.	28 240	76	711	3 130	129 055	161 212	17,5	0,0	0,4	1,9	80,2
42. Handel materjałami budowlanemi	4 305	37	115	251	19 487	24 195	17,8	0,2	0,5	1,0	80,5
43. Handel przedmiot. użytku domow.	812	6	67	42	4 873	5 800	14,0	0,1	1,1	0,8	84,0
44. Handel maszynami i bronią . . .	937	6	66	117	8 181	9 307	10,1	0,1	0,7	1,3	87,8
45. Handel ubraniem	4 335	23	676	615	36 012	41 661	10,4	0,1	1,6	0,3	86,6
46. Handel skórami i futrami . . .	945	8	55	61	14 767	15 836	5,9	0,1	0,3	0,4	93,2
47. Handel przedm. zbytku, sztuki i t. p.	2 274	—	160	148	3 214	5 796	39,2	—	2,8	2,6	55,4
48. Handel innemi przedmiotami . .	2 185	96	99	141	5 792	8 313	26,3	1,2	1,2	1,7	69,6
49. Handel wędrowny	2 546	63	134	84	30 341	33 168	7,7	0,2	0,4	0,3	91,4
50. Restaur., hotele, pokoje um., kluby	9 836	49	521	997	7 189	18 592	52,9	0,3	2,8	5,4	38,6
51. Handel trunkami	18 243	126	583	3 491	24 630	47 003	38,7	0,3	1,2	7,4	52,4
52. Łaźnie, pralnie, fryzjerzy . . .	15 390	255	525	1 063	6 344	23 577	65,3	1,1	2,2	4,5	26,9
53. Zajęcia nieokreślone, żebracy . .	19 197	2 678	1 508	788	10 229	34 400	55,8	7,8	4,3	2,3	29,8
54. Prostytucja: utrz. domy publ., prost.	879	7	59	23	362	1 330	66,1	0,5	4,4	1,7	27,3
55. Zajęć niewiadomych	9 990	610	902	860	5 380	17 742	56,3	3,4	5,1	4,8	30,4
Razem	6 755 503[1]	310 631	631 844	407 247	1 267 194	9 372 313	72,1	3,3	6,7	4,3	13.6

[1]) Ze zsumowania otrzymujemy: 6 755 469. Błąd w źródle wynosi 34 osoby

XIV. Niektóre ważniejsze zajęcia z podziałem na główne narodowości podług gubernji.

Na podstawie spisu jednodniowego 1897 r.

Zajęcia i Zawody		Królestwo Polskie	Kaliska	Kielecka	Lubelska	Łomżyńska	Piotrkowska	Płocka	Radomska	Siedlecka	Suwalska	Warszawska
1. Nauka i wychowanie	Polacy	13 663	1 312	1 094	738	552	2 169	868	720	337	347	5 526
	Litwini	451	12	4	24	43	31	1	—	5	310	21
	Rosjanie[1])	5 901	225	182	1 524	157	504	127	160	795	265	1 962
	Niemcy	2 708	372	40	161	48	771	206	49	66	115	880
	Żydzi	25 466	1 164	1 380	2 785	3 354	3 235	1 027	2 152	3 202	1 585	5 582
2. Nauka literatura i sztuka	Polacy	5 990	140	108	260	181	691	140	106	76	94	4 194
	Rosjanie	605	13	5	71	10	65	20	8	26	22	365
	Niemcy	526	17	1	10	2	265	25	2	5	12	187
	Żydzi	1 739	30	15	227	68	497	69	31	241	63	498
3. Lekarze, służba sanitarna i działalność w instytucjach dobroczynnych	Polacy	16 296	950	792	1 312	618	2 071	620	923	669	369	7 972
	Rosjanie	2 636	41	81	373	217	222	135	70	247	123	1 127
	Niemcy	645	30	18	22	46	254	32	6	18	53	166
	Żydzi	6 263	437	488	792	265	1 190	276	602	355	280	1 578
4. Zajęcia w przedsiębiorstwach prywatnych i wyrobnicy	Polacy	774 893	78 991	47 208	61 472	32 799	121 496	71 878	52 014	42 032	10 369	256 634
	Litwini	17 299	6	10	6	20	25	2	8	14	17 142	66
	Rosjanie	28 015	189	227	13 996	305	935	217	233	6 085	1 992	3 836
	Niemcy	34 903	3 863	198	1 082	264	11 572	4 190	512	727	2 735	9 760
	Żydzi	105 234	4 247	58 16	11 798	6 409	19 461	3 966	9 012	9 270	3 635	31 620
5. Kapitaliści i właściciele nieruchomości	Polacy	133 031	15 221	7 018	6 529	4 820	19 440	14 497	6 632	5 627	3 913	49 324
	Litwini	2 512	1	1	4	3	3	3	1	2	2 483	11
	Rosjanie	7 672	199	210	1 321	263	494	268	243	706	501	3 467
	Niemcy	13 488	1 554	59	282	125	6 495	1 092	86	92	886	2 817
	Żydzi	61 093	3 651	3 686	6 268	5 018	9 694	3 444	5 865	5 134	5 095	13 238
6. Utrzymanie ze skarbu instytucji społecznych, osób prywatnych i pozbawieni wolności osobistej	Polacy	37 787	4 564	2 299	2 420	1 387	3 891	3 574	2 586	1 628	653	14 787
	Litwini	1 399	—	1	2	4	1	—	2	—	1 364	25
	Rosjanie	4 470	126	168	1 153	153	130	78	108	655	170	1 729
	Niemcy	2 081	388	16	44	13	431	352	27	26	138	646
	Żydzi	6 021	307	341	1 019	846	684	265	473	389	345	1 352

[1]) Do Rosjan zaliczeni są również Rusini i Białorusini.

Zajęcia i Zawody		Królestwo Polskie	Kaliska	Kielecka	Lubelska	Łomżyńska	Piotrkowska	Płocka	Radomska	Siedlecka	Suwalska	Warszawska
7. Rolnictwo, pszczelnictwo i hodowla jedwabników, hodowla bydła, leśnictwo i przemysł drzewny, rybołówstwo i myśliwstwo	Polacy	4 513 541	507 221	547 373	575 521	368 902	511 801	302 043	537 277	411 832	102 588	648 963
	Litwini	266 173	2	—	5	19	13	161	3	1	265 961	8
	Rosjanie	306 872	71	203	176 518	194	140	130	116	98 944	29 442	1 114
	Niemcy	204 884	40 088	1 502	21 802	2 956	38 185	25 951	6 930	91 26	17 717	40 627
	Żydzi	12 699	705	3 954	3 331	4 335	2 122	2 193	3 913	3 321	5 442	2 383
8. Przemysł włóknisty	Polacy	127 052	12 778	480	3 260	702	90 368	183	817	544	178	17 742
	Rosjanie	2 186	38	1	1 257	19	560	2	—	41	48	220
	Niemcy	62 701	7 406	8	155	38	51 379	211	53	20	132	3 299
	Żydzi	39 494	5 107	434	2 048	1 007	21 693	437	977	1 550	515	5 726
9. Wytwórczość z produktów zwierzęcych	Polacy	21 142	1 991	926	1 635	474	2 313	896	1 747	1 226	337	9 597
	Rosjanie	610	6	2	262	10	12	3	13	51	96	155
	Niemcy	1 567	184	—	8	12	500	22	38	24	288	491
	Żydzi	19 691	816	1 076	1 667	1 130	2 174	574	1 613	3 939	1 834	4 868
10. Obróbka drzewa	Polacy	107 135	9 198	7 102	10 372	4 296	19 911	6 768	6 946	6 066	1 224	35 270
	Rosjanie	2 030	27	4	1 138	22	79	8	20	314	117	301
	Niemcy	10 214	1 169	64	423	91	4 292	718	109	326	1 312	1 710
	Żydzi	25 028	457	1 333	4 024	2 443	3 415	550	2 317	2 097	839	7 553
11. Przemysł metalowy	Polacy	130 792	7 976	6 241	8 622	2 283	35 239	5 768	13 745	5 819	786	44 313
	Rosjanie	2 243	37	31	682	99	295	22	86	282	99	220
	Niemcy	10 065	858	40	225	75	44 77	268	122	87	1 745	2 168
	Żydzi	24 179	672	734	1 864	3 355	3 337	1 020	1 370	2 165	2 288	7 374
12. Przemysł ceramiczny	Polacy	41 219	2 223	1 258	2 753	986	10 331	1 328	2 051	3 338	251	16 708
	Rosjanie	610	3	14	211	7	18	1	3	127	127	99
	Niemcy	3 546	158	63	163	36	1 483	116	58	119	324	1 026
	Żydzi	3 117	69	125	341	267	440	53	188	346	256	1 032
13. Wytwórczość roślinnych i zwierzęcych produktów spożywczych	Polacy	75 439	8 684	3 601	7 378	2 082	8 409	5 508	6 349	4 291	272	28 865
	Rosjanie	1 480	5	7	983	63	39	5	12	163	62	141
	Niemcy	7 537	1 224	45	310	190	2 219	626	115	148	757	1 895
	Żydzi	48 567	2 247	3 974	8 248	5 039	61 37	2 109	5 060	4 690	2 506	8 557
14. Przemysł graficzny i wyroby z papieru	Polacy	8 223	217	192	193	70	1 536	124	187	102	68	5 534
	Niemcy	483	19	—	—	2	348	1	3	6	6	98
	Żydzi	9 501	308	327	963	329	1 794	310	458	735	265	4 012

15. Krawiectwo	Polacy	156 228	16 480	9 733	11 088	4 077	22 712	9 382	9 066	5 170	1 642	66 878
	Rosjanie	3 830	78	33	1 917	69	165	63	52	323	118	1 012
	Niemcy	7 932	761	25	129	72	3 959	338	66	66	1 012	1 504
	Żydzi	214 936	10 447	12 556	25 525	18 494	31 843	9 725	21 278	23853	6 896	54 319
16. Urządzenie, utrzymanie i remont mieszkań i roboty budowlane	Polacy	108 012	6 976	5 614	10 606	3 721	26 933	4 815	7 209	4 356	1 477	36 305
	Rosjanie	3 933	8	18	1 556	61	147	33	44	633	668	755
	Niemcy	9 992	616	64	286	55	5 455	410	103	291	659	2 054
	Żydzi	28 061	617	1 267	4 882	2 295	3 406	693	1 866	5 075	1 542	6 418
17. Przemysł przewozowy: drogi: mosty, tramwaje i t. p. (wyłączywszy kol. żel. i kom. wodne)	Polacy	36 895	3 033	1 595	1 354	1296	6 444	1 008	1 436	1 231	602	18 896
	Rosjanie	833	6	7	147	56	28	8	2	243	115	221
	Niemcy	1 407	83	6	31	26	593	48	9	56	142	433
	Żydzi	41 885	1 977	1 431	4 598	3 209	6 972	1 239	3 760	4 291	2 058	12 350
18. Pośrednictwo handlowe	Polacy	4 358	205	33	140	82	653	54	25	26	13	3 127
	Rosjanie	648	9	3	17	4	260	5	2	—	45	303
	Niemcy	438	6	—	—	—	312	—	—	—	6	112
	Żydzi	18 980	967	946	2 490	416	5 777	767	1 047	652	299	5 619
19. Handel wogóle bez dokładnego określenia	Polacy	23 321	1 818	626	571	918	3 668	1 077	431	581	183	13 448
	Litwini	143	—	1	—	—	2	1	1	—	128	10
	Rosjanie	2 024	9	12	132	38	302	10	7	14	33	1 467
	Niemcy	2 680	158	11	5	4	1 749	27	6	10	59	651
	Żydzi	138 479	6 121	5 442	17 693	4 305	29 759	4 816	9 717	1 5099	6 085	39 442
20. Handel żywym bydłem	Polacy	2 904	317	684	173	90	483	184	131	259	4	582
	Żydzi	15 784	498	1 977	3 219	889	1 311	636	2 026	2 431	460	2 337
21. Handel zbożem	Polacy	2 079	554	53	94	107	140	185	87	87	6	766
	Żydzi	36 907	2 897	4 257	6 290	2 059	3 750	2 202	4 669	3 888	1 065	5 830
22. Handel pozost. produkt. gospodarstwa wiejskiego	Polacy	28 240	3 535	1 662	1 511	1 091	4 769	1 442	1 482	721	143	11 884
	Rosjanie	711	16	13	112	32	108	21	22	18	19	350
	Niemcy	3 130	435	1	60	24	1 708	108	18	5	221	550
	Żydzi	129 055	9 215	14 854	17 065	10 251	16 751	5 962	14 129	9 087	4 546	27 195
23. Handel materjałami budowlanemi	Polacy	4 305	299	94	138	50	833	243	151	55	21	2 421
	Niemcy	251	42	—	12	3	62	15	4	9	21	83
	Żydzi	19 487	10 05	1 976	2 699	1 240	3 110	629	2 041	1 781	886	4 120
24. Handel przedmiotami użytku domowego	Polacy	812	57	23	48	26	93	46	21	2	—	496
	Żydzi	4 873	329	374	555	147	1 029	86	447	247	314	1 344

Zajęcia i Zawody		Królestwo Polskie	Kaliska	Kielecka	Lubelska	Łomżyńs-ka	Piotrkows-ka	Płocka	Radomska	Siedlecka	Suwalska	Warszaw-ska
25. Handel towar. metal. maszynami i bronią	Polacy	937	154	31	18	37	114	33	59	22	9	460
	Żydzi	8 181	472	641	984	340	1 470	340	904	444	232	2 354
26. Handel materjałami i ubraniem	Polacy	4 335	398	331	191	26	813	122	70	29	17	2 338
	Rosjanie	676	2	9	17	17	179	1	—	4	1	446
	Niemcy	615	15	—	1	2	441	11	—	2	—	141
	Żydzi	36 012	23 85	2 471	3 936	1 348	8 785	1 981	2 743	1 726	835	2 802
27. Handel skórami i futrami	Polacy	934	190	33	55	38	134	31	10	7	2	445
	Niemcy	61	3	—	1	—	32	—	—	—	—	25
	Żydzi	14 767	860	2 131	1 702	749	2 042	802	1 536	1 125	433	3 387
28. Handel przedmiotami zbytku, nauki i sztuki	Polacy	2 274	289	30	72	41	425	108	60	47	15	1 187
	Żydzi	3 214	147	257	256	127	543	169	140	146	76	1 353
29. Handel pozostałemi przedmiotami	Polacy	2 185	185	108	173	129	300	74	101	47	29	1 039
	Żydzi	5 702	151	428	1 331	250	1 084	65	647	547	78	1 211
30. Handel wędrowny	Polacy	2 546	184	125	98	154	261	226	88	36	46	1 328
	Żydzi	30 341	1 254	1 964	2 001	1 420	3 818	423	2 376	2 048	1 208	13 829
31. Restauracje, hotele, pokoje umeblowane, kluby	Polacy	9 836	486	309	447	271	1 644	297	410	271	163	5 538
	Rosjanie	521	12	8	76	47	88	9	22	32	21	206
	Niemcy	997	84	2	9	11	649	24	3	3	29	183
	Żydzi	7 189	136	312	501	415	800	231	525	684	461	3 124
32. Sprzedaż trunków	Polacy	18 243	2 394	1 297	1 809	476	4 074	1 000	1 381	832	193	4 787
	Rosjanie	583	22	14	148	64	86	17	17	45	72	98
	Niemcy	3 491	399	8	73	31	2 274	85	34	21	113	443
	Żydzi	24 638	1 347	1 911	3 208	1 686	3 929	948	2 260	2 536	2 033	4 772
33. Czystość i hygiena	Polacy	15 390	941	639	1 414	788	3 425	515	612	377	367	6 312
	Rosjanie	525	18	25	159	47	37	4	14	52	26	142
	Niemcy	1 063	63	6	30	11	543	30	—	4	194	183
	Żydzi	6 344	212	390	787	1 071	1 257	227	432	588	222	1 108

XV. Ruch ludności w Królestwie Polskiem

w latach: 1889,[1]) 1904[2]) i 1908.[3])

Gubernje	Na 1000 ludności przypadało											
	Ślubów			Urodzeń			Zgonów			Przyrost natural.		
	1889	1904	1908	1889	1904	1908	1889	1904	1908	1889	1904	1908
Królestwo Polskie	9,1	6,3	7,2	42,7	38,6	37,5	26,7	23,4	21,0	15,9	15,2	16,1
w miastach	8,8	7,2	8,0	41,1	37,5	36,8	27,7	22,1	20,6	13,5	16,7	16,2
w gminach	9,1	6,1	6,9	43,0	38,9	37,7	26,5	23,7	21,1	16,5	15,2	16,6
Warszawa	9,6	8,0	8,7	49,9	37,1	31,1	29,4	20,9	19,6	20,5	16,1	11,5
Kaliska	9,1	6,5	7,0	41,9	40,5	38,6	24,2	22,4	21,4	17,7	18,1	17,2
Kielecka	9,4	5,9	7,3	43,3	36,5	33,7	24,1	22,6	18,0	19,2	13,9	15,7
Lubelska	9,2	6,6	6,6	43,8	39,3	35,4	29,1	24,3	21,3	14,7	15,4	14,1
Łomżyńska	9,6	6,1	6,2	43,5	38,1	31,4	28,8	23,2	17,8	14,7	14,9	13,6
Piotrkowska	9,3	7,3	9,0	43,7	42,0	49,8	26,3	25,2	24,1	17,4	16,8	25,7
Płocka	8,6	5,6	5,8	41,7	32,5	30,9	25,0	21,2	19,9	16,7	11,3	11,0
Radomska	9,8	6,1	7,2	42,8	39,9	39,9	25,6	24,9	22,1	17,2	15,0	17,8
Siedlecka	8,5	6,4	7,2	38,4	42,0	39,7	26 1	24,1	22,8	12,3	17,9	16,9
Suwalska	7,0	4,1	4,7	36,0	33,5	29,0	27,4	26,2	21,5	8,6	7,3	7,5
Warszawska[4])	9,2	5,8	6,8	44,1	36,8	35,6	28,2	21.3	19,1	16,2	15,6	16,5

[1]) Pr. Warsz. Kom. Stat. XXIV—1905, str. 10—13 i III—1890, str. 3—31. [2]) Pr. Warsz. Kom. Stat. XXIV—1906, str. 2—17 i XXIII—1906, XI str. 2—5. [3]) Pr. Warsz. Kom. Stat. XXXIX—1910, I—2—64. t. II 46—48. [4]) Bez m. Warszawy.

XV-a. Ruch ludności w Król. Pol. według wyznań

w latach: 1904[1]) i 1908.[2])

	Lata	Śluby		Urodzenia				Zgony		Przyrost naturalny	
				Ogółem		W tej liczbie nieślubnych					
		Liczba ogólna	Na 1000 ludn.	Liczba ogólna	Na 1000 ludn.	Liczba ogólna	na 100 urodzeń	Liczba ogólna	Na 1000 ludn.	Liczba ogólna	Na 1000 ludn.
Ogółem	1904	71 666	6,3	436 510	38,6	15 586	3,6	264 202	23,4	172 308	15,2
	1908	83 838	7,0	437 915	36,7	10 674	2,4	245 229	20,5	192 684	16,1
Katolicy	1904	54 012	6,4	329 627	38,8	9 887	3,0	206 309	24,3	123 318	14,5
	1908	66 057	7,3	347 239	38,6	8 926	2,6	196 549	21,8	150 690	16,7
Marjawici	1908	306	4,2	1 862	25,5	22	1,2	1 029	14,1	833	11,4
Prawosławni	1904	3 668	6,3	23 183	39,6	3 767	16,2	13 361	22,8	9 822	16,8
	1908	3 358	7,1	16 022	34,1	331	2,1	9 441	20,1	6 581	14,0
Protestanci	1904	3 767	6,4	23 218	39,6	704	3,0	12 898	22,0	10 320	17,6
	1908	3 971	6,3	24 864	39,2	641	2,6	12 837	20,2	12 027	19,0
Izraelici	1904	10 619	6,5	60 482	39,6	1 228	2,0	31 634	19,3	28 848	17,6
	1908	10 146	5,8	47 928	27,4	754	1,6	25 373	14,5	22 555	12,9

[1]) Pr. Warsz. Kom. Stat. XXIV—1906, str. 47 i XXIII—1906, cz. XI. str. 4 i 5.
[2]) Pr. Warsz. Kom. Stat. XXXIX—1910. Cz. IV, str. 42 Cz. III. str. 64.

II.

Ludność rolna, zarobki, wychodźtwo i emigracja.

I. Ludność rolna. Wśród ogólnej liczby ludności gmin, to jest ludności wsi i miasteczek, ludność posiadająca grunty na własność stanowiła w 1901 roku 74,8 %. (5.926.578 osób). Wśród ogólnej liczby ludności całego kraju ludność rolna stanowiła wówczas 57,2%. Ludność wsi i miasteczek z biegiem lat stanowi coraz mniejszy procent ogólnej ludności kraju skutkiem rozrastania się silniejszego miast;—zaś wśród ludności wsi i miasteczek ludność rolna również stanowi coraz mniejszy odsetek, skutkiem zwiększania się proporcji ludności bezrolnej oraz osad fabrycznych i podmiejskich w obrębie gmin. W każdym razie jednak ludność rolna w Królestwie stanowi jeszcze obecnie więcej niż połowę ludności ogólnej całego kraju, biorąc pod uwagę że od 1901roku ludność rolna skutkiem działów i parcelacji niewątpliwie liczebnie wzrosła, a w 1901 roku stanowiła już wysoką cyfrę 5.926.578 osób.

II. Bezrolni. Z pośród ogólnej liczby ludności gmin, to jest wsi i miasteczek, gdy wyłączymy ludność rolną, dalej ludność zajętą zawodowo w rzemiosłach, fabrykach, handlu i innych wyspecjalizowanych zawodach, ludność posiadającą majątki, nieruchomości miejskie i kapitały, ludność żydowską powyższych zajęć oraz wszelkich innych zajęć, pozostanie liczna kategorja ludności, zwanej bezrolną, stanowiąca warstwę robotników rolnych, wyrobników wszelkiego rodzaju i służbę, ludność pochodzenia włościańskiego bez roli i bez fachu. Określenie statystyczne tej ludności jest i było zawsze luźne.

Przed reformą 1864 r., ludności bezrolnej, nie posiadającej roli ani na własność, ani na czynsz, ani na mocy pańszczyzny, było 1.339.000 osób. Z tej liczby 267.000 rodzin otrzymało nadziały gruntowe, liczono zatem że przeszło do kategorji rolnej 1.120.000, a pozostało bez roli 220.000 osób. W 1891 r. stwierdzono liczbę ludności bezrolnej w ilości 849.318 w samych wsiach, a w 1901 r.—1.432.079 osób we wsiach i miasteczkach. Z tej ostatniej liczby 211.746 znajdowało się w miasteczkach stanowiąc ludność głównie wyrobniczą, a 1.220.333 we wsiach. Ludność bezrolna stanowiła w 1901 roku 18,1% ludności wsi i miasteczek. Ludność bezrolna wiejska w 1901 r. stanowiła 17,2% ogólnej ludności wiejskiej, a w 1891 wynosiła tylko 13,2%. Wzrost ludności bezrolnej wiejskiej jest zatem stały i znaczny.

III. Płace robotników rolnych. Większość ludności bezrolnej na wsi oraz znaczna liczba małorolnych szuka zajęcia przy robotach rolnych u właścicieli gruntów. Wynagrodzenie tych robotników do 1905 roku stale wzrastało. Pensja roczna robotnika rolnego na ordynarji w r. 1861 wynosiła 16.92 rb., w 1890 r. — 20 rb., a w 1903 r. — 22,89 kop. wzrosła więc od r. 1861 do 1903 o 35,3%. W tymże czasie ordynarja wydawana w zbożu wzrosła tylko o 6,7% wynosiła bowiem w 1861 r. — 10,55 korcy i doszła w 1903 roku do 11,3 korcy na służącego.

Największe podniesienie pensji i ordynarji dla stałych robotników rocznych folwarcznych nastąpiło po1905 roku. Danych statystycznych dla tych stosunków jednak nie ma. Istnieją one tylko dla płac dziennych, które wykazują bardzo wyraźne zwiększenie wynagrodzenia robotników rolnych w Królestwie po 1905 roku. Furmanka jednokonna otrzymywała dziennie 1901—5 roku rb. 1,88, w 1906 — 10 r. rb. 2,03 a w 1911 r. rb. 2,29. Robotnik pieszy na swojem utrzymaniu brał dziennie 1901—1905 r. kop. 51, w 1906—10 r. — kop. 62, a w 1911 r.—72 kop. Robotnik rolny na utrzymaniu właściciela pobierał w 1901—1905 r. 43 kop. dziennie, w 1905—06 r. — 58 kop., a 1911—60 kop. Robotnica na własnem utrzymaniu — otrzymywała 1901—1905 r. — 34 kop. dziennie, 1906—10 r. — 41 kop. i w 1911 r. — 47 kop. Robotnica na utrzymaniu właściciela pobierała w 1901—1905 r. — 26 kop. 1906—10 r.—36 kop. i 1911 r. — 36 kop. Wynika z tego, że płace wszystkich kategorji robotników rolnych wzrosły od roku 1901 w stosunku około 40%, oprócz płacy dziennej furmanki jednokonnej, która wzrosła tylko o 11%.

Pomimo jednak, iż ceny pracy robotników rolnych przeciętnie wzrastają, są one wogóle niższe od płac, jakie otrzymują ciż sami robotnicy na wychodźctwie poza granicami kraju. Robotnik rolny na swojem utrzymaniu otrzymywał dziennie w roku 1911 kop. 72—80 kop. natomiast na wychodźctwie przeciętnie rb. 1.66 (w Niemczech 1.50 k.). Robotnica na swojem utrzymaniu w kraju 46—53 kop., a na wychodźctwie rb. 1.19 k., (w Niemczech 1.00 k.). Robotnik na utrzymaniu właściciela pobierał w kraju dziennie 48—62 kop., a zagranicą — 99 k. (w Niemczech 1,00). Robotnica na utrzymaniu właściciela w kraju 31—36 kop., na wychodźctwie — 68 kop. (w Niemczech 75 kop.).

IV. Wychodźtwo zarobkowe. Ogółem z Królestwa wyszło zagranicę na zarobki w 1908 r. 268.446 osób, co stanowi 2,3% ludności kraju i 3,2% ludności wiejskiej. W Niemczech, dokąd udają się robotnicy sezonowi z różnych krajów, najwięcej ich było w 1911 r. z Austrji — 315.791 osób (Polaków, Rusinów, Słowaków), następnie z Rosji — 200.939 osób (prawie wyłącznie Polacy) i z Włoch — 125.520 robotników. Z Włoch wogóle za zarobkiem wyszło w 1906 roku 276,042 osoby. Królestwo Polskie, Austrja i Włochy stanowią kraje o masowem wychodźtwie zarobkowem. Ruch ten masowy powstał w Królestwie później, niż w Austrji i Włoszech, ale swoją intensywnością wybija się na pierwsze miejsce, szczególnie przy uwzględnieniu mniejszego od wymienionych krajów zaludnienia Królestwa.

W Austrji wychodźtwo zarobkowe obejmuje Galicję w silniejszym stopniu, niż inne kraje. W Księstwie Poznańskiem istnieje silne wychodźtwo zarobkowe, ale nie za granicę, tylko do zachodnich części Niemiec. Królestwo, Galicja i Poznańskie jednakowo są objęte silnym masowym objawem czasowego porzucania miejsc rodzinnych i rodzin samych przez ludność szukającą chwilowego zarobku. Po za krajami polskiemi oraz słowakami na Węgrzech i południowych Włochów nigdzie w Europie podobnego objawu masowego się nie spotyka.

Najwięcej ludności w Królestwie wychodzi na zarobki z gub. Kaliskiej: w 1908 roku— 108.454 osób, czyli 40,4% ogółu wychodźców. Zupełnie nieznaczne wychodźtwo istnieje w gub. Suwalskiej, skąd wyszło 8.151 osób i Siedleckiej—1.385 osób, jakkolwiek Suwalska gub. posiada największą emigrację stałą. Szczególnie znacznem wychodźtwem odznaczają się powiaty leżące blisko granicy zachodniej, aczkolwiek i w innych powiatach np. Biłgorajskim, Radomskim i Piotrkowskim, cyfra wychodźców jest również znaczna.

Wśród wychodźców na 100 mężczyzn kobiet było w 1908 r. 79,5. Stosunek ten

wszelako zmienia się w zależności od kraju, do jakiego ludność się udaje. Najwięcej kobiet wychodzi do Danji, gdzie na 100 mężczyzn przypadało 99.4 kobiet, nieco mniej do Niemiec, gdzie emigruje 81,1 kobiet, do Ameryki — przypada 45 kobiet, najmniej zaś kobiet udaje się do pozostałych państw Europy — Anglji, Francji i t. d., gdyż tylko 11,9 na 100 mężczyzn.

V. Wzrost wychodźtwa. Wychodźtwo sezonowe zarobkowe po za granice Królestwa jest objawem masowym zupełnie świeżej formacji, bo ostatnich lat dwudziestu. Dawniej przybywali robotnicy do Królestwa z Galicji i Węgier. W roku 1890 wyszło z Królestwa do Niemiec 17.275 osób, do innych krajów wychodźtwa masowego wcale nie było. W roku 1900 do Niemiec wyszło już 119.284 osób, a w 1908 —235,074. Wychodźców za zarobkiem do wszelkich wogóle krajów zagranicznych i do Rosji liczono w 1904— 153.407 osoby, a w 1908-ym—268.446. W ostatnich latach silnie wzrosło wychodźtwo zarobkowe prócz do Niemiec również do Danji (z 824 osób w 1904 na 4196 osób w 1908). i do Rosji (z 4227 osób w 1904 na 13.551 osób w 1908). Najmniej wzrasta wychodźtwo zarobkowe do Ameryki. W 1904 r. wyszło tam 10.253 osób a w 1908 r.—12.399. Natomiast do Ameryki wzrasta emigracja stała.

VI. Kierunek wychodźtwa i rodzaje zajęć. Pierwsze miejsce jako cel wychodźctwa zarobkowego zajmują Niemcy, gdzie w 1908 r. wyszło 235.074 robotników, t. j. 87,4% ogólnej liczby wychodźców. Olbrzymia większość wychodźców do Niemiec, to robotnicy rolni — w 1904 roku 96,2% ogółu wychodźców polskich pracowało na roli, a tylko 3,8% w fabrykach i przy robotach kolejowych. Statystyka niemiecka z r. 1907 podaje 200.939 robotników pochodzących z Rosji, przy czem 76,1% tych robotników pracowało na roli 19,7% było zajętych w przemyśle, 2,1% w handlu i 2,1 — jako służba domowa. Jak wiadomo, władze pruskie zabraniają zajmować wychodźców z Królestwa przy robotach kolejowych i budowlanych.

Następne miejsce po Niemczech, jako kraj wychodźtwa polskiego zajmują wewnętrzne prowincje Rosji, gdzie w r. 1908 wyszło na zarobki 13.551 osób, t. j. 5.5% ogółu wychodźców. Do Rosji wychodzą na zarobki mieszkańcy gubernji Lubelskiej, Suwalskiej i Kieleckiej. Większość wychodźców do Rosji są to robotnicy rolni, stanowiący w r. 1908—66,1% ogółu tego wychodźtwa. Wychodźtwo do Ameryki wynosiło w r. 1908— 12.399 osób, t. j. 4,8% całkowitej liczby wychodźców, z czego najwięcej daje gub. Warszawska — 3.418 osób czyli 27.6% ogólnej liczby; po niej następują gub. Łomżyńska, Suwalska i Płocka. Szczególną intensywnością wychodźtwa zarobkowego do Ameryki odznaczają się powiaty nadgraniczne, np. Władysławowski, skąd wyszło 4.563 osób, następnie Przasnyski, Janowski, Sandomierski i Szczuczyński. Zauważyć jednak należy, że z powiatu Gostyńskiego, a więc nie leżącego nad granicą, wyszło na zarobki zagranicę 3.132 osoby. Jedna gmina Duninów tego powiatu dała 2.450 wychodźców,a ponieważ gmina ta posiada 7.441 mieszkańców, zatem na 100 mieszkańców wyszło na zarobki do Amryki 32,7.

Wśród wychodźców do Ameryki tylko 50,1% zajętych jest na roli. Pozostali pracują w fabrykach, przy robotach kolejowych i innych. Wychodźtwo do Danji, zwiększając się z roku na rok wyniosło w roku 1908—4.196 osób, t. j. 1,2% ogółu wszystkich wychodźców. Najwięcej wychodzi tam robotników z gub. Kaliskiej, która dała 2.157 wychodźców, czyli przeszło połowę ogólnej ich liczby. Wielu także wychodzi z gub. Piotrkowskiej — 1.297 osób.

W Danji również jak i w Niemczech wychodźcy pracują przeważnie na roli. W r. 1904 — 92,3.% było zajętych w Danji jako robotnicy rolni.

Wychodźtwo zarobkowe do pozostałych państw Europy Zachodniej, Austrji, Francji, Anglji obejmowało 3.226 osób, z czego najwięcej przypada na gub. Kielecką i Radomską, najmniej zaś na Płocką i Łomżyńską: 15 i 2 osoby.

VII. Oszczędności wychodźców. Największe oszczędności czynili robotnicy polscy w 1904 roku w Ameryce, gdzie mężczyzna pracujący w fabryce, przeciętnie oszczędzał 320 rb., a kobieta 240 rb.; mężczyzna pracujący na roli — 240 rb., kobieta — 100 rb. Mniejsze od amerykańskich czynili robotnicy oszczędności w Danji: robotnik fabryczny—

110 rb. robotnica — 60 rb. robotnik rolny — 80 rb., robotnica — 60 rb. W Niemczech robotnik fabryczny oszczędzał 110 rb., robotnica 70 rb. robotnik rolny — 70 rb., robotnica — 50 rb. Robotnik fabryczny najmniej oszczędzał w Anglji: mężczyzna 100 rb., kobieta — 60 rb. natomiast oszczędności robotników rolnych w Anglji są większe od niemieckich· mężczyzna — 75 rb., kobieta — 55 rb.

VIII. Emigracja stała stanowi w Królestwie objaw poprzedzający w swem powstaniu emigrację zarobkową. Nie przybrała ona rozmiarów tak wielkich jak poprzednia i rozwój jej liczebny ulega znacznym wahaniom. W latach 1890—92 — wynosiła ona rocznie 16.649, spadła w latach 1893—96 do 6.928 następnie nieco się znów podnosi, w latach 1897—1900 wynosi rocznie 8000 osób, w latach 1900—1904 12.174 rocznie. Po 1905 roku podnosi się emigracja znacznie i dochodzi do 35.646 osób w 1908 roku. Dane te dostarczają źródła urzędowe Królestwa,które nie są w stanie rejestrować dokładnie emigracji bezpaszportowej. Istotne rozmiary emigracji są większe od urzędowo notowanych. Statystyka Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej wykazuje w latach 1900—1904 roczny przyjazd do Ameryki 29.992 Polaków z Państwa Rosyjskiego. Byli to przeważnie mieszkańcy Królestwa Polskiego i przeważnie emigranci. W tymże czasie przyjeżdżało do Ameryki rocznie 47.550 żydów z Rosji, którzy w części dość znacznej też z Królestwa pochodzili. W latach 1905—1909 z Rosji przybywało do Ameryki polaków 48.433 rocznie a w roku 1910—63.635. W ten sposób emigracja polaków do Ameryki Północnej ogromnie wzrosła po 1905 roku i doszła do rozmiarów bardzo znacznych. W tymże czasie żydów z Rosji emigrowało w 1905—1909 po 88.735 rocznie. a w 1910 r. tylko 59.824. Żydów najwięcej emigrowało w 1906 i 1907 roku, a polaków w 1907 i 1910. Część emigrantów wracała z powrotem. W roku 1908 wróciło polaków z Ameryki 18.187, w roku 1909—8.421, w roku 1910—6.705. Stosunek powracających w roku 1910 był bardzo mały, bo zaledwo 10,5%, podczas gdy w Galicji wraca znacznie więcej emigrantów do kraju. W roku 1910 polaków z Rosji pochłonęły jedne tylko Stany Ameryki Północnej, po odliczeniu powrotu, 56.930. Z tego najmniej 50.000 przypada na Królestwo. Prócz tego dużo ludności polskiej emigrowało do Parany i Kanady. Prócz polaków emigrowali z Królestwa litwini, żydzi i niemcy. Sprawozdania miesięczne biura emigracyjnego Stanów Zjednoczonych nie rozróżniają osobno polaków podług przynależności państwowej. Ogólną ilość polskiej emigracji do Stanów Zjednoczonych podają one w dziesięcioleciu 1903 — 1912 r. na 917.032 osoby. Z tych część wróciła. Polacy z Królestwa w ciągu lat jedenastu 1900—1910 wyemigrowali w liczbie 455.861 osób.

Emigracja polska do Stanów Zjednoczonych przybrała ogromne rozmiary w 1913 roku, w którym w ciągu półrocza do 1 lipca wyemigrowało 109.985 osób, to jest więcej niż poprzednio w ciągu całych lat. W ciągu całego roku od 1 lipca 1912 do 31 czerwca 1913 roku wyemigrowało 174.365 polaków, powróciło zaś 24.107, czyli że 149.395 polaków powiększyło przyrost ludności Stanów i stanowiło stratę kraju rodzinnego. Strata ta stanowi w stosunku do ogólnej liczby ludności polskiej 0,75% czyli prawie połowę przyrostu naturalnego. Emigracja z Królestwa dopiero w ostatnich latach wyrasta silniej, jakkolwiek obecnie najsilniejszą jeszcze jest emigracja polska z Galicji Zachodniej. Galicja straciła w 1908 r. skutkiem emigracji 60.382 osoby, samych zaś polaków z Austrji wyemigrowało do Ameryki Północnej w 1905—1908 r. w ciągu 4 lat 180.730 osób, czyli rocznie 45.183. Wobec tego, że ludność polska w Galicji jest dwa razy mniejsza, niż w Królestwie, emigracja w niej ludności polskiej jest jeszcze większą, niż w Królestwie, jakkolwiek znacznie większy procent emigrantów galicyjskich wraca do kraju (połowa). Emigracja Galicji trwa od lat dawniejszych niż w Królestwie i poprzednio była już bardzo silną.

Z poznańskiego emigracja obecnie jest bardzo słabą. W latach 1904—8 z Niemiec wogóle wyemigrowało Polaków tylko 14.174 osób. Dawniej emigracja z Poznańskiego była najsilniejszą ze wszystkich ziem polskich. W Niemczech emigracja wogóle stale słabnie, wynosiła ona bowiem w 1905—0,47%, a w r. 1892—2.31%. Emigracja polska do Stanów Zjednoczonych w szybkiem tempie dąży do zajęcia pierwszego miejsca wśród innych narodów. Przed laty dziesięciu była ona dwa razy słabsza od włoskiej i ustę-

powała żydowskiej: W ostatnim roku od 1/VII. 1912 do 31/VI. 1913 roku na 149.395 imigracji polskiej netto (po odjęciu powracających) było włochów 173.162 a żydów tylko 94.288. Emigracja żydowska znacznie osłabła poczynając od 1908 roku. Wśród włochów ogromny procent wraca do kraju. Z Włoszech jednak wielka liczba emigruje nietylko do Stanów Zjednoczonych, ale i do Ameryki Południowej oraz do Afryki, tak że co do ogólnej liczby emigrantów, Włochy znacznie przewyższają inne kraje. W roku 1906 z Włoszech wyemigrowało ogółem 511.935 osób. Emigracja polska do innych krajów po za Stanami Zjednoczonemi jest wciąż nieznaczna.

XI. Emigracja ze wsi i z miast. Wśród emigrantów w Królestwie przeważają mieszkańcy wsi, stanowiący w 1908 r. 28 206 osób, t. j. 79,1% wszystkich wychodźców zarejestrowanych, podczas gdy emigranci z miast 7.440 osób t. j. 20,9%. W procencie do liczby ludności, więcej wychodzi mieszkańców miast niż wsi: na 1000 mieszkańców wsi emigruje 3.1, natomiast na 1000 mieszkańców miast, — 4.1. Emigracja ze wsi największa jest w gub. Suwalskiej — 10,9 na 1000 mieszkańców, najmniejsza zaś w gub. Piotrkowskiej — 0,7 na 1000 mieszk. Najbardziej instensywna emigracja, przekraczająca przyrost naturalny ludności, lub dorównywająca mu, znajduje się w powiatach: Sejneńskim, z emigracją 23 osób na 1000 mieszkańców,—Szczuczyńskim—20, Ostrołęckim, 19, Suwalskim — 17, Przasnyskim — 17, Ostrowskim — 16, Kolnieńskim — 14, Sierpckim — 14, Wyłkowyskim—13.

X. Kierunek emigracji i zajęć. Emigracja stała udaje się przeważnie do Ameryki. Na 35.648 emigrantów w 1908 r. 26.963, t. j. 75,6% wyjechało do Ameryki Północnej, 3.864, t. j. 10,8% do Ameryki Południowej, czyli wogóle do Ameryki 86,4% ogółu emigrantów, a tylko 4.821 osób — 14,6% udało się do Europy Zachodniej.

Najwięcej z Królestwa emigruje włościan bezrolnych: w r. 1908 na 100 emigrantów przypada 47,2 ludności bezrolnej, wobec 27,5 posiadających grunt, 3,9 robotników fabrycznych i 21,4 osób pozostałych zajęć, to jest rzemieślników, drobnych kupców i nieposiadających żadnego fachu. Ze statystyki Stanów Zjednoczonych widać, że Polacy imigrujący do Stanów składają się przeważnie z prostych robotników, którzy stanowili 58,7% ogółu polskich wychodźców, następnie dość duży procent stanowiły osoby bez określongo zajęcia (i dzieci do lat 14) — 18.6%, służba domowa — 16,1%, rzemieślnicy — 5,8%, pozostałe zajęcia — 0,6% i zawody wyzwolone — 0,2%. Wśród wychodźców żydów przeważali ludzie bez określonego zajęcia łącznie z dziećmi do 14 lat, 44,7.%, rzemieślnicy — 37,9%, prości robotnicy — 7,0%, służba domowa — 6.3%, pozostałe zajęcia — 3,3% i zawody wyzwolone — 0,8%. Zaznaczyć należy że różne inne narodowości wykazują układ według zawodów podobny do polskiego.

XI. Wyznanie emigrantów. Najwięcej w liczbach absolutnych emigruje z Królestwa Polskiego katolików, którzy stanowili 1908 r. 72,1% ogółu wychodźców, razem — 25,711 osób, poczem następują żydzi — 6.659 wychodźców czyli 18,7%, protestanci — 6,659 osób czyli 8,3%, prawosławni — 211 osób czyli 0,6% i pozostałe wyznania 108 osób czyli 0,3%. Na 1000 mieszkańców jednak najwięcej emigruje żydów i protestantów po 5, nieco mniej katolików—3 i najmniej prawosławnych—0,05. Większość wychodźców chrześcijan emigruje ze wsi. Z pośród emigrantów żydów 67,6% przypada na mieszkańców miast, a 32,4 na mieszkańców miasteczek i wsi. Na 100 wychodźców z miast, 60,6 przypada na żydów, stanowią oni tedy większość wychodźtwa miejskiego. W powiatach: Błońskim, Kieleckim, Pińczowskim, Kolnieńskim, Łomżyńskim, Bialskim, Włodawskim, Łukowskim, Radzyńskim, Sokołowskim i Siedleckim, absolutna liczba wychodźców żydów jest większa od liczby katolików. Najwięcej—wyjątkowo wiele—emigruje żydów z gub: Łomżyńskiej; na 1000 mieszkańców żydowskich z tej gubernji przypada 30,1 wychodźców. Drugie miejsce zajmuje gub. Suwalska gdzie na 1000 żydów emigruje 6,6, przeciętnie w Królestwie emigruje żydów 5,4 na 1000, najmniej zaś w gub. Piotrkowskiej — 0,8. Żydzi kierują się przeważnie do Ameryki. Do Palestyny wyemigrowało 1908 r. 8 żydów.

I. Ludność rolna po wsiach i miasteczkach.[1])

Gubernje i powiaty	Grunty włościan, drobnej szlachty i miasteczek (osad) razem w morgach w 1904 r.[2])	Ogólna liczba mieszkańców (stałych i niestałych) wsi i miasteczek w 1901 r.	W tej liczbie posiadających grunt	Na jednostrkę ludności rolnej przypada gruntu (w morgach)[3])	% posiadających grunt wśród ogółu ludności gmin.
Królestwo Polskie	**12 590 430**	**7 023 646**	**5 926 578**	**2,12**	**74,1**
gub. Kaliska	1 063 950	849 593	621 717	1,71	**73,1**
pow. Wieluński	199 206	154 431	119 383	1,67	77,3
Kaliski	121 666	102 270	75 380	1,61	73,7
Kolski	122 773	98 256	64 681	1,90	65,8
Koniński	123 385	96 554	63 075	1,96	65,3
Łęczycki	111 004	90 908	65 504	1,69	72,1
Słupecki	107 464	91 692	57 287	1,88	62,5
Sieradzki	147 646	117 673	94 120	1,57	80,0
Turecki	130 806	97 809	81 987	1,60	83,9
gub. Kielecka	**958 174**	**785 559**	**635 468**	**1,58**	**80,9**
pow. Jędrzejowski	119 933	86 998	72 901	1,65	83,7
Włoszczowski	118 444	83 815	67 452	1,76	80,5
Kielecki	172 672	127 892	109 891	1,57	85,9
Miechowski	130 385	118 842	94 414	1,38	79,4
Olkuski	157 418	127 114	99 577	1,58	78,3
Pińczowski	103 880	101 880	86 440	1,20	84,8
Stopnicki	155 442	139 018	104 793	1,48	75,4
gub. Lubelska	**1 599 298**	**1 080 853**	**875 472**	**1,84**	**81,0**
pow. Biłgorajski	157 703	101 987	83 122	1,90	81,5
Hrubieszowski	114 982	95 545	78 123	1,47	81,8
Zamojski	152 314	103 088	85 721	1,78	83,2
Krasnostawski	132 525	96 059	76 576	1,73	79,7
Lubartowski	160 316	90 130	73 863	2,17	81,9
Lubelski	181 834	112 069	92 201	1,97	82,3
Puławski	183 184	146 643	115 634	1,58	78,9
Tomaszowski	123 850	88 382	72 761	1,70	82,3
Chełmski	205 888	143 272	111 898	1,84	78,1
Janowski	186 702	103 678	85 573	2,18	82,5
gub. Łomżyńska	**1 205 253**	**529 043**	**413 039**	**2,92**	**78,1**
pow. Kolnieński	173 234	68 054	56 623	3,06	83,2
Łomżyński	213 262	90 103	68 681	3,11	76,2
Mazowiecki	184 747	79 179	64 996	2,84	82,1
Makowski	130 556	53 531	31 938	4,31	59,7
Ostrowski	167 843	89 070	72 753	2,31	81,7
Ostrołęcki	192 463	79 256	66 234	2,96	83,6
Szczuczyński	143 148	69 850	51 814	2,76	74,2
gub. Piotrkowska	**1 233 902**	**1 034 268**	**679 490**	**1,82**	**65,7**
pow. Będziński	167 956	251 696	111 886	1,50	44,5
Brzeziński	114 450	79 117	60 627	1,89	76,6
Łaski	139 127	105 892	78 862	1,76	74,5
Łódzki	105 827	139 535	68 059	1,55	48,8
Radomskowski	186 564	131 490	108 628	1,72	82,6

[1]) Pr. W. K. St. Zesz. XXV str. 31—34. [2]) Pr. W. K. St. Zesz. XXI str. 178—180. [3]) Wylicz. własne.

Gubernje i powiaty	Grunty włościan, drobnej szlachty i miasteczek (osad) razem w morgach w 1904 r.	Ogólna liczba mieszkańców (stałych i niestałych) wsi i miasteczek w 1901 r.	W tej liczbie posiadających grunt	Na jednostkę ludności rolnej przypada gruntu (w morgach)	% posiadających grunt wśród ogółu ludności gmin
Piotrkowski	204 500	135 500	95 493	2,14	71,0
Rawski	125 258	64 927	53 262	2,35	82,0
Częstochowski	190 220	126 111	102 673	1,85	81,4
gub. Płocka	**881 137**	**455 070**	**326 885**	**2,70**	**71,8**
pow. Lipnowski	133 688	67 622	47 121	2,84	69,7
Mławski	150 052	76 777	59 430	2,52	77,4
Płocki	106 297	65 184	45 223	2,33	69,4
Przasnyski	150 608	59 820	43 183	3,49	72,2
Rypiński	98 523	63 193	46 015	2,14	72,8
Sierpcki	120 041	59 719	41 522	2,89	69,5
Ciechanowski	121 928	62 755	44 391	2,75	70,7
gub. Radomska	**1 256 861**	**831 580**	**644 607**	**1,95**	**77,5**
pow. Iłżecki	201 950	129 325	102 138	1,98	79,0
Kozienicki	200 174	116 109	96 214	2,08	82,9
Konecki	138 635	110 573	97 932	1,42	84,3
Opatowski	151 153	132 891	98 004	1,54	73,7
Opoczyński	199 031	107 876	78 989	2,52	72,7
Radomski	256 079	134 920	101 009	2,54	74,9
Sandomierski	109 839	99 886	70 321	1,56	70,4
gub. Siedlecka	**1 558 294**	**703 964**	**584 189**	**2,67**	**83,0**
pow. Bialski	159 645	65 423	54 973	2,90	84,0
Węgrowski	139 964	72 831	61 548	2,27	84,5
Włodawski	225 754	88 033	72 853	3,10	82,8
Garwoliński	196 125	117 633	88 789	2,21	75,5
Konstantynowski	149 851	66 018	53 616	2,79	81,2
Łukowski	224 777	97 974	85 252	2,64	87,0
Radzyński	149 492	67 248	56 792	2,63	84,5
Sokołowski	143 981	63 796	54 295	2,65	85,1
Siedlecki	168 705	65 008	56 091	3,01	86,3
gub. Suwalska	**1 267 122**	**529 606**	**409 904**	**3,09**	**77,4**
pow. Augustowski	161 395	71 973	61 885	2,61	86,0
Władysławowski	209 149	71 808	48 031	4,35	67,8
Wyłkowyski	145 051	59 598	44 710	3,24	75,0
Kalwaryjski	148 954	64 690	48 072	3,10	74,3
Marjampolski	202 814	107 902	75 473	2,69	69,9
Sejneński	209 531	81 269	70 256	2,98	86,4
Suwalski	190 228	72 366	61 477	3,09	85,0
gub. Warszawska	**1 566 439**	**1 124 110**	**736 107**	**2,12**	**65,5**
pow. Błoński	90 232	86 757	46 187	1,95	53,2
Warszawski	111 529	172 453	77 277	1,44	44,8
Włocławski	84 245	76 234	48 682	1,73	63,9
Gostyński	97 616	71 942	49 286	1,98	68,5
Grójecki	146 292	95 188	67 863	2,16	71,3
Kutnowski	53 808	59 168	38 227	1,41	64,6
Łowicki	152 727	79 441	57 319	2,66	72,1
Nieszawski	106 451	86 388	49 660	2,14	57,5
Nowomiński	135 991	85 101	68 485	1,99	80,5
Płoński	140 360	63 907	44 132	3,18	69,1
Pułtuski	134 445	83 977	63 348	2,12	75,4
Radzymiński	126 827	59 300	50 690	2,52	85,5
Skierniewicki	91 791	54 225	34 992	2,62	64,5
Sochaczewski	94 125	50 029	39 959	2,36	79,6

II. Ludność bezrolna po wsiach i miasteczkach

w 1890 i 1901 roku.[1])

Gubernje i powiaty	Ogólna liczba mieszkań. (stałych i niestałych) wsi i miasteczek	Bezrolnych w 1901 roku: Ogółem	W tej liczbie: W miasteczkach	W tej liczbie: We wsiach	Ogólna liczba bezrolnych we wsiach w 1891 roku	Zwięk. lub zmn. liczby bezrol. we wsiach od 1890 do 1901 r.	% ludn. bezroln. wśród mieszkań. wsi i miasteczek w 1901 r.
Królestwo Polskie	**7 923 646**	**1 432 079**	**211 746**	**1 220 333**	**849 318**	**371 015**	**18,1**
gub. Kaliska	**849 593**	**191 990**	**27 115**	**164 875**	**129 980**	**34 895**	**22,6**
pow. Wieluński	154 431	28 949	4 482	24 467	12 946	11 521	18,7
Kaliski	102 270	17 208	810	16 398	20 885	—4 487	16,8
Kolski	98 256	32 737	5 751	26 986	18 924	8 062	33,3
Koniński	96 554	32 117	3 787	28 330	13 737	14 593	33,3
Łęczycki	90 908	17 955	2 529	15 426	19 571	—4 145	19,8
Słupecki	91 692	31 781	5 636	26 145	15 418	10 727	34,7
Sieradzki	117 673	18 555	3 000	15 555	14 367	1 188	15,8
Turecki	97 809	12 688	1 120	11 568	14 132	—2 564	13,0
gub. Kielecka	**785 559**	**113 945**	**21 022**	**92 923**	**46 361**	**46 562**	**14,5**
pow. Jędrzejows.	86 998	7 120	1 172	5 948	5 419	529	8,2
Włoszczowski	83 815	8 484	1 387	7 097	5 959	1 138	10,1
Kielecki	127 892	13 857	620	13 237	5 344	7 893	10,8
Miechowski	118 842	22 259	5 332	16 927	8 387	8 540	18,7
Olkuski	127 114	23 733	7 833	15 900	5 526	10 374	18,7
Pińczowski	101 880	15 285	545	14 740	7 485	7 255	15,0
Stopnicki	139 018	23 207	4 133	19 074	8 241	10 833	16,4
gub. Lubelska	**1 080 853**	**154 234**	**33 095**	**121 139**	**93 230**	**27 909**	**14,3**
pow. Biłgorajski	101 987	13 964	1 891	12 073	5 049	7 024	13,7
Hrubieszowski	95 545	15 382	3 096	12 286	10 833	1 453	16,1
Zamojski	103 088	15 628	3 447	12 181	11 006	1 175	15,2
Krasnostawski	96 059	8 286	287	7 999	9 179	—1 180	8,6
Lubartowski	90 130	12 184	1 386	10 798	6 988	3 810	13,5
Lubelski	112 069	14 862	3 490	11 372	14 098	—2 726	13,3
Puławski	146 643	24 837	12 445	12 392	8 424	3 968	16,9
Tomaszowski	88 382	6 666	250	6 416	8 286	—1 870	7,1
Chełmski	143 272	28 637	5 796	22 841	13 061	9 780	20,0
Janowski	103 678	13 788	1 007	12 781	6 306	6 475	13,3
gub. Łomżyńska	**529 043**	**78 743**	**14 259**	**64 484**	**32 821**	**31 663**	**14,7**
pow. Kolnieński	68 054	6 932	208	6 724	3 612	3 112	10,2
Łomżyński	90 103	14 321	2 620	11 701	6 027	5 674	15,9
Mazowiecki	79 179	10 338	3 354	6 984	1 881	5 103	13,1
Makowski	53 531	21 193	3 188	18 005	6 421	11 584	39,6
Ostrowski	89 070	8 753	1 099	7 654	5 290	2 364	9,8
Ostrołęcki	79 256	12 620	2 777	9 843	4 901	4 942	15,9
Szczuczyński	69 850	4 586	1 013	3 573	4 689	—1 116	6,6
gub. Piotrkowska	**1 034 268**	**198 449**	**22 946**	**175 503**	**79 638**	**95 865**	**19,2**
pow. Będziński	251 696	70 885	3 235	67 650	7 494	60 156	28,2
Brzeziński	79 117	13 758	2 692	11 066	7 205	3 861	17,4
Łaski	105 892	18 977	2 184	16 793	9 876	6 917	17,9
Łódzki	139 535	19 293	4 346	14 947	13 675	1 272	13,8
Radomskowski	131 490	18 838	624	18 214	12 647	5 567	14,3

[1]) Pr. W. K St. XXV, 1906, str. 31—34.

Gubernje i powiaty	Ogólna liczba mieszkań. (stałych i niestałych) wsi i miasteczek	Bezrolnych w 1901 roku			Ogólna liczba bezrolnych we wsiach w 1891 roku	Zwięk. lub zmn. liczby bezrol. we wsiach w ciągu od 1890 do 1901 r.	% ludn. bezroln. wśród mieszkań. wsi i miasteczek w 1901 r.
		Ogółem	W tej liczbie				
			W miasteczkach	We wsiach			
Piotrkowski	135 500	28 161	2 444	25 717	10 920	14 797	20,8
Rawski	64 927	11 641	3 033	8 608	8 656	—48	17,9
Częstochowski	126 111	16 896	4 388	12 508	9 165	3 343	13,4
gub. Płocka	**455 070**	**117 942**	**14 964**	**102 978**	**85 134**	**17 844**	**25,9**
pow. Lipnowski	67 622	18 620	633	17 987	19 136	—1 149	27,5
Mławski	76 777	16 530	1 921	14 609	11 857	2 752	21,5
Płocki	65 184	17 417	5 091	12 326	15 381	—3 055	26,7
Przasznyski	59 820	15 844	1 641	14 203	7 281	6 922	26,5
Rypiński	63 193	16 085	4 160	11 925	9 009	2 916	25,5
Sierpcki	59 719	15 602	1 518	14 084	9 876	4 208	26,1
Ciechanowski	62 755	17 844	—	17 844	12 594	5 250	28,5
gub. Radomska	**831 580**	**132 958**	**25 648**	**107 310**	**45 195**	**62 115**	**16,6**
pow. Iłżecki	129 325	15 658	4 146	11 512	3 134	8 378	12,1
Kozienicki	116 109	16 620	7 171	9 449	6 181	3 268	14,3
Konecki	110 573	9 925	84	9 841	4 466	5 375	9,0
Opatowski	132 891	21 204	4 876	16 328	11 014	5 314	16,0
Opoczyński	107 876	23 958	4 878	19 080	6 047	13 033	22,2
Radomski	134 920	22 722	1 583	21 139	7 596	13 543	16,8
Sandomierski	99 886	22 871	2 910	19 961	6 757	13 204	22,9
gub. Siedlecka:	**703 964**	**94 613**	**19 200**	**75 413**	**59 290**	**16 123**	**13,4**
pow. Bialski	65 423	5 414	2 283	3 131	2 310	821	8,3
Węgrowski	72 831	10 505	88	10 417	6 423	3 994	14,4
Włodawski	88 033	14 453	4 234	10 219	5 863	4 356	16,4
Garwoliński	117 633	22 840	4 703	18 137	11 128	7 009	19,4
Konstantynowski	66 018	8 610	2 991	5 619	6 905	—1 286	13,0
Łukowski	97 974	9 229	834	8 395	8 233	162	9,4
Radzyński	67 248	10 148	1 970	8 178	6 673	1 505	15,1
Sokołowski	63 796	9 501	1 817	7 684	7 204	480	14,9
Siedlecki	65 008	3 913	280	3 633	4 551	—918	6,0
gub. Suwalska	**529 606**	**113 229**	**11 086**	**102 143**	**68 427**	**33 716**	**21,4**
pow. Augustowski	71 973	8 493	1 294	7 199	5 378	1 821	11,8
Władysławowski	71 808	23 114	110	23 004	7 560	15 444	32,2
Wołkowyski	59 598	14 673	977	13 696	13 179	517	26,4
Kalwaryjski	64 690	16 034	1 284	14 750	8 859	5 891	24,8
Marjampolski	107 902	31 782	2 101	29 681	18 319	11 382	29,5
Sejneński	81 269	10 013	2 377	7 636	8 571	—935	12,3
Suwalski	72 366	9 120	2 943	6 177	6 561	—384	12,6
gub. Warszawska:	**1 124 110**	**235 976**	**22 411**	**213 565**	**209 242**	**4 323**	**21,0**
pow. Błoński	86 757	26 150	1 168	24 982	18 470	6 512	30,1
Warszawski	172 453	21 113	296	20 817	19 802	1 015	12,2
Włocławski	76 234	25 974	4 643	21 331	16 608	4 723	34,1
Gostyński	71 942	16 681	365	16 316	15 886	430	23,2
Grójecki	95 188	16 851	2 187	14 664	17 359	—2 695	17,7
Kutnowski	59 168	19 500	5 598	13 902	22 466	—8 564	33,0
Łowicki	79 441	8 855	—	8 855	9 417	—562	11,1
Nieszawski	86 388	29 688	2 823	26 865	22 755	4 110	34,4
Nowomiński	85 101	8 715	783	7 932	5 860	2 072	10,2
Płoński	63 907	16 165	1 050	15 115	17 496	—2 381	25,3
Pułtuski	83 977	16 095	3 392	12 703	15 445	—2 742	19,2
Radzymiński	59 300	5 996	45	5 951	5 641	310	10,1
Skierniewicki	54 225	14 789	—	14 789	4 960	9 829	27,3
Sochaczewski	50 029	9 404	61	9 343	17 077	—7 734	18,8

III. Płaca dzienna robotników rolnych:[1]

a) podczas wiosennych siewów, b) podczas sianokosów, c) podczas żniw, d) przeciętnie w porach roboczych całego roku[2]) (w kopiejkach).

	W latach		Kaliska	Kielecka	Lubelska	Łomżyńska	Piotrkowska	Płocka	Radomska	Siedlecka	Suwalska	Warszawska	Przeciętnie w Królestwie Polskiem	50 gub. Rosji Europejskiej	Gub. południowo-zach.
Robotnik na swoim wikcie Furmanka jednokonna	1901—5	a	249	159	115	192	222	153	141	132	188	201	175	(122)	117
		b	268	188	160	182	248	133	152	141	197	225	189	(133)	131
		c	279	202	—	172	244	195	147	140	209	225	(201)	(138)	132
		d	265	183	137	182	238	160	147	138	198	217	188	(131)	127
	1906—10	a	—	—	—	(206)	255	—	(200)	156	198	—	228	145	139
		b	—	—	—	(210)	242	—	(121)	167	—	(278)	208	151	152
		c	—	—	—	159	173	—	(213)	167	246	258	221	159	164
		d	—	—	—	192	223	—	178	163	222	268	203	152	152
	1910	a	400	—	—	210	270	—	200	160	260	275	296	152	142
		b	—	—	—	200	310	—	—	170	250	305	247	(160)	158
		c	—	—	140	225	260	230	210	160	240	260	216	(168)	180
		d	400	—	140	212	280	230	205	163	250	280	239	(160)	160
	1911	a	—	—	—	225	300	—	190	155	235	—	220	158	162
		b	—	—	170	310	280	—	210	140	270	285	240	160	155
		c	—	—	180	235	175	—	—	180	275	230	215	170	177
		d	—	—	175	257	252	—	200	158	260	288	225	163	165
	1901—5	a	53	31	37	44	50	42	25	31	55	48	42	55	37
		b	50	41	42	60	65	80	37	43	63	61	54	70	52
		c	58	69	42	59	42	77	40	44	68	60	56	70	59
		d	54	47	40	54	52	66	34	39	62	56	51	65	49
	1906—10	a	—	—	(37)	62	65	—	(36)	36	72	—	57	63	41
		b	—	—	44	82	(71)	—	(49)	53	—	86	66	81	57
		c	—	—	48	83	80	—	50	52	91	(88)	75	80	63
		d	—	—	43	76	72	—	45	47	81	87	62	75	54
	1910	a	80	—	40	60	75	—	40	40	80	80	(62)	67	38
		b	—	—	50	70	100	—	55	40	95	95	72	85	57
		c	—	—	45	90	90	100	60	55	100	90	(79)	87	65
		d	80	—	45	73	88	100	52	45	92	88	71	80	53
	1911	a	—	—	35	70	75	—	50	45	70	—	55	68	61
		b	115	—	60	95	60	—	80	60	90	100	80	84	79
		c	120	—	55	90	85	—	50	55	95	85	80	84	83
		d	118	—	50	85	73	—	60	53	85	93	72	79	74

[1]) Zb. wiad. stat.-ekonom. Petersburg, 1912, str. 482, 483, 486, 487 i 1913, str. 502 i 506. [2]) Wyliczenia własne.

Robotnica na wikcie pracodawcy	Robotnica na swoim wikcie	Robotnik na wikcie pracodawcy	Robotnik na swoim wikcie	W latach		Kaliska	Kielecka	Lubelska	Łomżyńska	Piotrkowska	Płocka	Radomska	Siedlecka	Suwalska	Warszawska	Przeciętnie w Królestwie Polskiem	50 gub. Rosji Europejskiej	Gub. południowo-zach.
				1901—5	a	(40)	—	(23)	37	41	38	25	25	42	38	(34)	42	29
					b	(49)	—	(44)	51	47	50	35	34	50	49	45	(57)	(45)
					c	50	45	—	47	49	81	(30)	38	50	46	48	(58)	48
					d	46	45	33	45	46	56	30	32	47	44	43	52	39
				1906—10	a	—	—	—	49	(52)	—	—	(30)	57	(58)	(49)	(48)	33
					b	—	—	—	(71)	(52)	(75)	—	40	—	(64)	67	(64)	47
					c	—	—	—	69	(65)	(80)	—	(45)	67	64	63	(66)	52
					d	—	—	—	63	56	77	—	38	62	62	58	59	44
				1910	a	45	—	—	40	60	—	—	35	60	60	59	(51)	32
					b	—	—	—	—	75	—	—	35	70	85	—	(66)	45
					c	—	—	—	70	70	—	50	50	70	70	63	(69)	52
					d	45	—	—	55	68	—	50	40	66	72	59	62	43
				1911	a	—	—	—	50	—	—	40	—	55	—	50	50	46
					b	75	—	50	75	50	—	60	50	60	70	60	67	63
					c	90	—	—	60	—	—	—	50	70	70	70	68	68
					d	83	—	50	62	50	—	50	50	62	70	60	61	59
				1901—5	a	32	—	25	27	34	36	23	20	34	31	25	(43)	28
					b	(34)	30	30	35	38	43	(26)	31	38	36	34	(43)	35
					c	(39)	34	33	40	41	49	34	33	42	41	39	(49)	43
					d	35	32	29	34	38	43	24	28	38	36	34	42	35
				1906—10	a	—	—	(28)	33	41	—	25	27	48	(40)	36	(40)	31
					b	—	—	31	42	46	(59	29	33	—	54	47	(49)	38
					c	51	—	39	49	52	—	38	37	54	(56)	48	(54)	45
					d	51	—	33	41	46	59	31	32	51	50	41	48	38
				1910	a	40	—	30	30	50	—	30	30	50	50	(39)	(43)	30
					b	—	—	30	40	65	—	35	35	55	60	(46)	(50)	38
					c	50	—	40	50	60	—	40	35	65	60	(50)	(59)	47
					d	45	—	33	40	58	—	35	33	57	57	45	(51)	38
				1911	a	—	—	30	40	40	—	25	25	45	—	35	42	39
					b	75	—	30	50	45	—	40	35	50	55	45	51	47
					c	65	—	45	50	50	—	35	35	65	50	50	57	56
					d	70	—	35	47	45	—	33	32	53	53	43	50	47
				1901—5	a	25	—	(19)	22	27	20	(20)	16	24	25	22	(25)	(23)
					b	(27)	—	(26)	22	30	32	—	22	28	29	37	(34)	28
					c	(29)	27	—	31	35	37	(27)	27	30	30	31	(37)	34
					d	27	27	22	25	31	30	23	22	27	28	26	32	28
				1906—10	a	(32)	—	—	27	(35)	—	—	21	33	32	27	(29)	24
					b	—	—	—	(38)	(31)	42	—	(37)	—	(39)	—	(37)	31
					c	—	—	—	(40)	(41)	—	—	(31)	41	(58)	38	(43)	36
					d	32	—	—	35	36	42	—	30	37	43	36	36	30
				1910	a	25	—	—	25	40	—	—	25	35	35	27	(31)	25
					b	—	—	—	—	40	—	—	35	40	—	—	(40)	32
					c	—	—	—	40	—	—	30	30	45	45	—	(46)	35
					d	25	—	—	32	40	—	30	30	40	40	36	39	31
				1911	a	—	—	—	30	—	—	20	—	35	—	30	31	29
					b	45	—	25	40	40	—	35	30	40	40	35	49	37
					c	—	—	40	40	—	—	—	30	45	40	40	45	45
					d	45	—	33	37	40	—	28	30	40	40	37	38	40

IV. Wychodztwo zarobkowe w r. 1908.

Gubernje i powiaty	Ogółem	Mężczyzn	Kobiet	do Niemiec	do Danji	do innych państw Europy Zach.	do wewnętrz. prowincji Rosji	do Ameryki
Królestwo Polskie	**268 446**	**149 526**	**118 920**	**235 074**	**4 196**	**3 226**	**13 551**	**12 399**
gub. Kaliska	**108 458**	**57 799**	**50 659**	**105 614**	**2 157**	**232**	**4**	**451**
pow. Kaliski	16 874	8 798	8 076	16 419	334	92	—	29
Kolski	8 367	5 325	3 042	8 151	206	—	—	10
Koniński	13 503	8 498	5 005	13 138	146	134	—	85
Łęczycki	1 431	1 050	381	1 328	—	6	4	93
Sieradzki	8 598	4 767	3 831	8 513	65	—	—	20
Słupecki	17 691	9 280	8 411	17 247	240	—	—	204
Turecki	7 011	3 700	3 311	6 230	771	—	—	10
Wieluński	34 983	16 381	18 602	34 588	395	—	—	—
gub. Kielecka	**14 044**	**8 368**	**5 676**	**9 134**	**267**	**1 307**	**2500**	**836**
pow. Jędrzejowski	1 230	700	530	1 167	—	15	48	—
Kielecki	2 010	1 067	943	1 801	10	—	178	21
Miechowski	532	310	222	380	—	96	12	44
Olkuski	964	621	343	254	30	639	34	7
Pińczowski	2 520	1 339	1 281	1 299	96	308	797	120
Stopnicki	4 911	3 315	1 596	2 483	106	247	1431	644
Włoszczowski	1 777	1 016	761	1 750	25	2	—	—
gub. Lubelska	**14 340**	**8 497**	**5 843**	**9 537**	**131**	**512**	**3023**	**1 137**
pow. Biłgorajski	7 517	4 146	3 371	4 931	—	308	2182	196
Chełmski	189	143	46	143	—	—	16	30
Hrubieszowski	286	234	52	176	—	—	21	89
Janowski	3 668	2 156	1 512	2 377	128	78	492	593
Krasnostawski	369	287	82	295	3	13	9	49
Lubartowski	76	49	27	41	—	—	35	—
Lubelski	126	71	55	116	—	—	1	9
Puławski	491	391	100	154	—	—	209	128
Tomaszowski	1 022	641	381	754	—	111	141	14
Zamojski	596	379	217	548	—	2	17	29
gub. Łomżyńska	**17 086**	**10 398**	**6 688**	**14 834**	**—**	**2**	**244**	**2 006**
Kolnieński	5 865	3 899	1 966	4 898	—	—	—	967
Łomżyński	532	438	94	294	—	—	—	238
Makowski	252	160	92	252	—	—	—	—
Mazowiecki	2	1	1	—	—	—	—	2
Ostrołęcki	5 375	2 703	2 672	4 816	—	—	243	316
Ostrowski	391	333	58	280	—	2	—	109
Szczuczyński	4 669	2 864	1 805	4 294	—	—	1	374
gub. Piotrkowska	**39 024**	**19 742**	**19 282**	**35 689**	**1 297**	**171**	**1 860**	**7**
Będziński	2 120	1 236	884	1 975	—	15	130	—
Częstochowski	14 598	7 028	7 570	13 442	718	140	298	—
Łaski	6 383	2 868	3 515	5 390	—	—	993	—
Łódzki	63	31	32	37	—	—	22	4
Radomskowski	9 527	5 252	4 275	8 787	579	16	142	3

[1]) Pr. Warsz. Kom. St. XXXIX. str. 12.

Gubernje i powiaty	Ogółem	Mężczyzn	Kobiet	do Niemiec	do Danji	do innych państw Europy Zach.	do wewnętrz. prowincji Rosji	do Ameryki
Piotrkowski	5 667	2 825	2 842	5 467	—	—	200	—
Rawski	666	502	164	591	—	—	75	—
gub. Płocka	**34 249**	**19 023**	**15 226**	**32 551**	**30**	**15**	**8**	**1 645**
Ciechanowski	1 839	1 180	659	1 482	—	—	—	357
Lipnowski	5 349	2 927	2 422	6 111	30	15	—	193
Mławski	11 108	6 179	4 929	10 930	—	—	8	170
Płocki	678	460	218	586	—	—	—	92
Przasnyski	8 563	4 594	3 969	7 862	—	—	—	701
Rypiński	3 589	1 908	1 681	3 542	—	—	—	47
Sierpcki	3 123	1 775	1 348	3 038	—	—	85	—
gub. Radomska	**13 123**	**8 267**	**4 856**	**10 540**	**305**	**638**	**790**	**850**
Iłżecki	1 012	712	300	806	—	6	167	33
Konecki	4 513	2 337	2 176	4 176	276	—	61	—
Kozienicki	1 070	662	408	789	—	5	276	—
Opatowski	2 274	1 622	652	1 524	29	122	221	378
Opoczyński	1 439	939	500	1 384	—	—	55	—
Radomski	429	296	133	374	—	—	10	45
Sandomierski	2 386	1 699	687	1 487	—	505	—	394
gub. Siedlecka	**1 385**	**1205**	**180**	**666**	**5**	**37**	**408**	**269**
Bialski	351	320	31	60	—	10	234	47
Garwoliński	197	159	38	159	5	—	43	—
Konstantynowski	11	11	—	11	—	—	—	—
Łukowski	16	16	—	—	—	—	—	—
Radzyński	1	1	—	1	—	—	—	—
Siedlecki	58	44	14	3	—	2	20	33
Sokołowski	588	525	63	345	—	5	50	188
Węgrowski	15	10	5	14	—	—	—	1
Włodawski	154	125	29	73	—	20	61	—
gub. Suwalska	**8 151**	**4 974**	**3 177**	**3 140**	—	**294**	**2 937**	**1 780**
Augustowski	581	305	276	475	—	13	41	52
Kalwaryjski	133	58	75	57	—	24	15	37
Marjampolski	1 187	549	638	117	—	17	832	211
Sejneński	628	415	213	19	—	—	224	385
Suwalski	664	435	229	484	—	—	—	180
Władysławowski	4 563	2 950	1 613	1 651	—	237	1 786	889
Wyłkowyski	395	262	133	337	—	3	29	26
gub. Warszawska	**18 586**	**11 253**	**7 333**	**13 369**	**4**	**18**	**1 777**	**3 418**
Gostyński	5 411	3 071	2 340	1 330	4	—	1 545	2 532
Grójecki	15	2	13	15	—	—	—	—
Kutnowski	588	434	154	588	—	—	—	—
Łowicki	236	185	51	222	—	—	—	14
Nieszawski	8 029	4 515	3 514	7 819	—	3	—	207
Nowomiński	23	15	8	17	—	—	2	4
Płoński	703	535	168	530	—	8	119	46
Pułtuski	1 007	674	333	540	—	—	98	369
Radzymiński	139	128	11	139	—	—	—	—
Skierniewicki	279	213	66	279	—	—	—	—
Sochaczewski	435	325	110	338	—	2	—	95
Warszawski	101	72	29	41	—	—	5	55
Włocławski	1 609	1 062	547	1 508	—	5	—	96

IV-a. Wychodztwo zarobkowe w 1904 r.[1])

Gubernje	Na roboty polne		Do fabryk		Do robót kolejowych i innych	
	Mężczyzn	Kobiet	Mężczyzn	Kobiet	Mężczyzn	Kobiet
Królestwo Polskie	**76 727**	**64 423**	**6 827**	**1 799**	**3 102**	**530**
Kaliska	36 437	32 461	1 594	442	1 207	336
Kielecka	40	10	75	3	1	—
Lubelska	220	84	244	22	39	3
Łomżyńska	8 741	6421	1 678	367	520	10
Piotrkowska	7 130	7855	473	219	235	47
Płocka	15 598	11 902	1 197	259	33	4
Radomska	97	121	51	10	21	1
Siedlecka	165	57	44	8	474	7
Suwalska	3 129	1 579	810	339	371	97
Warszawska	5 170	3 033	661	130	201	25

[1]) Pr. W. K. St. zesz. XXII. Wnioski og. roz. I str. 18.

IV-b. Wzrost wychodztwa zarobkowego do Niemiec.

Lata	Królestwo Polskie	Kaliska	Kielecka	Lubelska	Łomżyńska	Piotrkowska	Płocka	Radomska	Siedlecka	Suwalska	Warszawska
1901[1])	139 664	70 743	14	209	17 597	11 988	27 788	15	28	2 820	8 490
1904[2])	137 701	71 239	18	156	14 218	16 204	26 114	225	3	1 551	7 973
1908[3])	235 074	105 614	9 134	9 537	14 834	35 689	32 551	10 540	666	3 140	13 369

[1]) Pr. W. K. St. XIX str. 2—66. [2]) Pr. W. K. St. XXII. Tabl. o wychodztwie. Tabl. I str. 2 i dalsze. [3]) Pr. W. Kom. St. XXXIX. T. I str. 12—76.

V. Przeciętna płaca dzienna wychodźcy[1])

(1901 i 1908 w kopiejkach).

Gubernje i powiaty	Rok	Na wikcie pracodawcy				Na swoim wikcie				Wrócili do kraju nie znalaz. pracy na wychodźtwie
		Na wychodźtw.		W kraju		Na wychodźtw.		W kraju		
		M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.	
Przeciętna dla Król. Pol.	**1908**	**99**	**68**	**48**	**31**	**166**	**119**	**72**	**46**	**7976**
Gub. Kaliska	**1908**	**93**	**61**	**54**	**33**	**143**	**89**	**78**	**49**	**1900**
	1901	**78**	**50**	**39**	**25**	**111**	**70**	**59**	**35**	
pow. Kaliski	1901	99	63	49	32	144	90	80	50	265
	1908	96	57	43	27	129	83	69	38	
Kolski	1908	84	55	54	34	129	76	72	46	236
	1901	87	53	39	25	128	73	63	36	
Koniński	1908	93	65	64	36	150	103	89	56	163
	1901	73	50	40	25	108	66	64	35	
Łęczycki	1908	100	63	67	37	182	120	94	52	73
	1901	75	47	33	25	100	62	47	35	
Sieradzki	1908	80	58	45	31	115	79	68	44	166
	1901	60	44	35	22	179	54	50	31	
Słupecki	1908	114	74	51	33	167	96	79	47	184
	1901	85	54	45	26	119	79	68	40	
Turecki	1908	80	54	49	31	121	79	68	46	103
	1901	84	50	35	24	110	76	53	32	
Wieluński	1908	98	60	53	33	137	81	77	46	710
	1901	68	44	41	25	112	70	62	38	
Gub. Kielecka	**1908**	**120**	**90**	**40**	**30**	**—**	**110**	**50**	40	**432**
	1901	**106**	**72**	**42**	**28**	**153**	**101**	**59**	39	
pow. Jędrzejowski	1908	82	56	48	33	92	63	64	37	96
Kielecki	1908	102	66	43	27	147	87	68	41	9
Pińczowski	1908	96	74	33	27	167	119	48	33	67
Stopnicki	1908	137	96	42	29	221	135	59	40	162
Włoszczowski	1908	114	68	44	26	139	103	58	39	55
Gub. Lubelska	**1908**	**96**	**64**	**42**	**31**	**194**	**114**	**64**	**43**	**620**
pow. Biłgorajski	1908	100	66	41	29	248	132	64	43	110
Janowski	1908	114	81	48	35	204	140	74	47	213
	1901	101	46	39	30	140	—	68	—	
Tomaszowski	1908	84	49	39	26	151	85	56	39	110
Zamojski	1908	86	62	42	33	172	101	62	45	82
Gub. Łomżyńska	**1908**	**95**	**60**	**51**	**34**	**161**	**98**	**76**	**48**	**1320**
	1901	**72**	**47**	**38**	**25**	**120**	**74**	**60**	**38**	
pow. Kolnieński	1908	96	59	49	32	161	100	74	47	160
	1901	73	46	34	25	120	70	56	36	
Ostrołęcki	1908	76	50	44	30	126	80	66	44	260
	1901	73	52	35	24	127	86	58	37	
Szczuczyński	1908	112	71	60	40	197	113	89	53	793
	1901	69	45	45	27	113	66	65	40	
Gub. Piotrkowska	**1908**	**93**	**63**	**50**	**31**	**134**	**90**	**74**	**45**	**981**
	1901	**73**	**53**	**41**	**26**	**96**	**67**	**55**	**37**	

Pr. W. K. S. XXXIX tom. I tabl. na str. 13 i nast. W źródle podane są liczby dla każdej gminy bez przeciętnych dla powiatów, które wyliczyliśmy. Daty podajemy tylko dla tych powiatów, w których liczba wychodźców przewyższa 1000. Inne powiaty zostały pominięte. Przeciętne dla gubernji i dla kraju zostały obliczone z tych powiatów.

Gubernje i powiaty	Rok	Na wikcie pracodawcy				Na swoim wikcie				Wrócili do kraju nie znalaz. pracy na wychodźtwie
		Na wychodźtw.		W kraju		Na wychodźtw.		W kraju		
		M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.	
pow. Będziński	1908	83	58	50	32	119	78	84	47	38
	1901	—	—	—	—	75	45	50	35	
Częstochowski	1908	82	57	56	34	110	75	81	49	188
	1901	66	47	41	25	86	60	53	33	
Łaski	1908	122	79	57	34	197	115	86	50	139
	1901	71	51	41	24	114	73	55	37	
Radomskowski	1908	96	62	50	31	138	92	67	41	494
	1901	74	53	42	28	110	78	67	40	
Piotrkowski	1908	89	61	49	30	122	90	71	43	85
	1901	83	62	40	27	114	81	52	38	
Rawski	1908	86	61	36	24	121	88	56	38	29
Gub. Płocka	**1908**	**111**	**73**	**58**	**35**	**182**	**117**	**82**	**52**	**786**
	1901	**72**	**48**	**41**	**27**	**103**	**69**	**57**	**38**	—
pow. Ciechanowski	1908	114	71	56	38	224	148	75	49	283
	1901	81	53	45	31	122	73	55	45	
Lipnowski	1908	101	67	53	31	178	110	83	48	63
	1901	75	46	40	28	94	61	51	36	
Mławski	1908	113	78	63	41	176	114	91	62	44
	1901	75	50	39	27	99	69	55	37	
Płocki	1908	130	92	57	32	201	130	78	43	18
	1901	70	50	37	25	102	70	54	36	
Przasnyski	1908	134	91	54	32	224	143	84	52	81
	1901	64	43	38	24	100	63	50	35	
Rypiński	1908	93	57	62	37	142	95	83	53	114
	1901	70	47	46	30	92	68	67	40	
Sierpcki	1908	95	59	60	38	128	81	84	55	183
	1901	72	51	43	26	113	77	65	37	
Gub. Radomska	**1908**	**98**	**67**	**42**	**28**	**161**	**107**	**59**	**40**	**768**
pow. Iłżecki	1908	97	67	46	25	173	113	65	36	84
Konecki	1908	110	73	50	35	159	97	74	47	162
	1901	80	45	25	20	120	70	50	35	—
Kozieniecki	1908	87	57	43	30	154	99	57	41	74
Opatowski	1908	121	85	39	26	167	123	54	38	94
Opoczyński	1908	90	60	40	29	132	86	58	41	94
	1901	—	—	—	—	100	—	30	—	—
Sandomierski	1908	82	58	36	26	181	124	49	36	237
Gub. Siedlecka	**1908**	**80**	**—**	**35**	**20**	**173**	**225**	**64**	**35**	**72**
pow. Konstantynowski	1908	80	—	30	15	112	—	50	30	—
Siedlecki	1908	—	—	40	25	235	225	79	40	1
Gub. Suwalska	**1908**	**125**	**78**	**57**	**36**	**192**	**123**	**85**	**52**	—
pow. Władysławowski	1908	109	71	55	37	188	130	86	57	337
	1901	70	43	53	40	110	65	78	60	—
Gub. Warszawska	**1908**	**112**	**77**	**52**	**34**	**172**	**119**	**76**	**51**	**644**
	1901	**72**	**49**	**40**	**26**	**97**	**74**	**56**	**46**	
pow. Gostyński	1908	91	63	54	32	191	118	74	51	31
	1901	64	45	34	22	108	75	45	30	
Nieszawski	1908	117	80	49	35	168	123	76	52	190
	1901	64	46	42	27	86	60	56	37	
Pułtuski	1908	137	91	51	33	177	126	80	49	51
	1901	84	47	47	30	90	80	61	60	
Włocławski	1908	104	75	53	37	153	107	76	52	86
	1901	77	59	39	26	106	83	62	37	

V-a. Płaca dzienna wychodźcy w 1904 roku.[1])

(W kopiejkach).

Gubernje	Kraj	U robót polnych				U robót fabrycznych		U robót kolejowych i inn.	
		Na wikcie pracodawcy		Na wikcie swoim					
		M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.
Przeciętnie dla Król. Pol.	Niemcy	70	50	110	70	160	90	130	90
	Ameryka	220	140	320	220	330	230	260	190
	Danja	95	55	125	75	220	—	230	—
	Anglja	150	100	200	150	250	200	210	200
Kaliska	Niemcy	80	60	105	80	130	80	135	80
	Ameryka	200	155	335	220	280	190	220	—
	Danja	110	60	140	80	—	—	—	—
Kielecka	Niemcy	65	40	110	70	300	150	—	—
	Ameryka	400	200	550	400	325	210	200	—
Lubelska	Niemcy	65	45	90	70	100	80	—	—
	Ameryka	280	—	315	165	430	240	—	—
Łomżyńska	Niemcy	70	45	110	70	165	100	165	95
	Ameryka	180	120	310	145	330	190	315	200
Piotrkowska	Niemcy	75	50	100	70	140	70	135	—
	Ameryka	200	—	—	—	300	—	—	—
	Danja	80	50	115	70	220	—	230	—
Płocka	Niemcy	70	50	105	70	120	80	120	75
	Ameryka	200	140	270	180	310	190	280	200
Radomska	Niemcy	80	50	105	70	—	—	—	—
	Ameryka	—	—	—	—	350	—	300	200
Siedlecka	Niemcy	—	—	125	—	—	—	100	—
	Ameryka	120	100	170	—	275	200	—	—
Suwalska	Niemcy	85	60	120	80	200	125	140	110
	Ameryka	190	140	280	200	270	180	310	260
	Anglja	150	100	200	150	250	200	210	200
Warszawska	Niemcy	65	40	100	60	120	70	135	75
	Ameryka	225	155	310	225	425	200	180	110

[1]) Pr. W. K. St. tom XXII. Wnioski ogólne rozdz. 1 str. 23.

V.b. Przeciętne oszczędności wychodźcy powracającego do kraju w 1904 r.[1]) (w rublach).

Gubernje	K r a j	U robót polnych		U robót fabrycznych		U robót kolejowych i innych	
		M.	K.	M.	K.	M.	K.
Przeciętnie dla Król. Pol.	Niemcy	70	50	110	70	80	50
	Ameryka	240	150	320	240	240	160
	Danja	80	60	110	60	150	—
	Anglja	75	55	100	60	90	55
Kaliska	Niemcy	80	50	110	70	100	60
	Ameryka	310	150	400	280	400	300
	Danja	80	50	80	60	—	—
	Francja	175	—	—	—	—	—
Kielecka	Niemcy	60	40	175	75	90	45
	Ameryka	280	250	360	300	185	150
Lubelska	Niemcy	50	40	70	50	—	—
	Ameryka	190	90	310	300	—	—
Łomżyńska	Niemcy	70	50	105	65	85	50
	Ameryka	280	160	380	290	340	200
Piotrkowska	Niemcy	70	90	100	85	100	75
	Ameryka	200	—	400	—	—	—
	Danja	75	60	145	—	150	—
Płocka	Niemcy	70	40	100	80	70	50
	Ameryka	230	150	290	170	260	150
Radomska	Niemcy	70	50	—	—	100	—
	Ameryka	—	—	300	—	—	—
Siedlecka	Niemcy	80	—	—	—	70	—
	Ameryka	200	—	230	—	200	—
Suwalska	Niemcy	55	35	140	80	80	25
	Ameryka	250	120	240	130	140	80
	Anglja	75	55	100	60	90	55
Warszawska	Niemcy	65	40	80	50	60	40
	Ameryka	215	110	300	200	180	100
	Danja	80	60	—	—	—	—
	Anglja	—	—	100	—	—	—

[1]) Pr. W. K. St. tom XXII. Wnioski ogólne rozdz. 1 str. 28.

VI. Emigracja czasowa z Królestwa do gub. Rosji Europejskiej i Azjatyckiej.[1])

Gubernje	1903	1904	1908	Gubernje	1903	1904	1908
Królestwo Polskie	**4280**	**4327**	**8155**	Płocka	67	20	8
Kaliska	24	52	4	Radomska	—	16	314
Kielecka	—	17	666	Siedlecka	992	724	408
Lubelska	388	188	1651	Suwalska	2270	3028	2937
Łomżyńska	89	5	129	Warszawska	378	199	1777
Piotrkowska	72	78	261				

[1]) Pr. W. K. St. zes z. XXXIX t Wnioski ogólne str. 6.

VII. Emigracja stała w 1904 i 1908 roku.[1])

Gubernje	1904 r.			1908 r.					
	Z miast	Ze wsi	Ogółem	Z miast	Na 1000 m. miast	Ze wsi	Na 1000 miesz. wsi	Ogółem	Na 1000 mieszkań.
Królestwo Polskie	**4 208**	**13 031**	**17 239**	**7 440**	**4,1**	**28 206**	**3,1**	**35 646**	**3,1**
Kaliska	152	801	953	449	2,7	2 852	2,8	3 301	2,7
Kielecka	36	83	119	194	2,7	709	0,8	903	1,0
Lubelska	274	410	684	575	15,3	2 843	2,7	3 418	2,3
Łomżyńska	502	2 416	2 918	3 538	47,6	4 194	7,5	7 732	12,3
Piotrkowska	112	348	460	174	0,3	843	0,7	1 017	0,6
Płocka	269	3 541	3 810	310	3,2	4 617	7,9	4 927	7,2
Radomska	230	147	377	339	2,9	1 406	1,5	1 745	1,7
Siedlecka	225	146	371	791	6,5	848	1,1	1 639	1,7
Suwalska	672	3 618	4 290	280	3,7	6 073	10,9	6 353	10,0
Warszawska	1 736	1 521	3 257	790	4,3	3 821	2,6	4 611	2,0

[1]) Pr. W. K. St. XXXIX. T. I. Rozdz. „Emigracja" str. 2, 3.

VII-a. Kierunek emigracji stałej w 1908 r.[1])

	Królestwo Polskie	Kaliska	Kielecka	Lubelska	Łomżyńska	Piotrkowska	Płocka	Radomska	Siedlecka	Suwalska	Warszawska
Do Ameryki Północnej	26 963	1 789	520	2 111	6 685	237	4 333	1 182	823	5 717	3 566
Do Ameryki Południow.	3 854	946	273	352	452	76	140	316	535	106	658
Do krajów Europejskich	4 821	566	110	955	595	704	454	239	281	530	387

[1]) Pr. W. K. St. zesz. XXXIX t. I rozdz. o emgracji, str. 6.

VII-b. Emigracja stała od 1890—1905 r.[1])

Lata	Z gmin	Z miast	Razem	Lata	Z gmin	Z miast	Razem
1890	16 728	2 595	19 323	1898	6 119	1 647	7 766
1891	14 637	2 862	17 499	1899	6 968	1 702	8 670
1892	10 507	2 620	13 127	1900	7 733	2 105	9 838
1893	6 937	1 847	8 784	1901	9 347	2 092	11 439
1894	4 041	1 582	5 623	1902	7 061	2 060	9 121
1895	4 952	2 172	7 124	1903	10 896	—	10 896
1896	4 606	1 574	6 180	1904	13 031	4 208	17 239
1897	3 919	1 814	5 733	**Razem**	**127 482**	**30 880**	**158 362**

[1]) Pr. W. K. St. tom XXII. Wnioski ogólne, rozd. II str. 33.

III.

Własność rolna.

I. Podział własności rolnej na większą i mniejszą. Oficjalne wydawnictwa statystyczne nie rozróżniają w Królestwie własności większej i mniejszej, lecz podają osobno oddzielne rodzaje własności według kategorji prawnych własności ziemskiej ustanowionych przez reformy agrarne 1864 roku.

Do własności mniejszej w Królestwie musimy wszakże zaliczyć własność włościańską zarówno na gruntach ukazowych jak i dokupionych, drobnoszlachecką i należącą do drobnych mieszczan. Do własności większej zaliczamy grunty dworskie, za wyjątkiem rozkupionych przez włościan, oraz grunty majorackie i poduchowne. Razem te kategorje własności, które zaliczamy do własności mniejszej obejmowały w 1909 r. 6481408 dzies. t. j. 12647426 morgów, czyli 62,4 %, zaś własność większa: 3907333 dzies. t. j. 7624523 morgów czyli 37,6% ogólnego obszaru gruntów obu rodzajów własności w Królestwie. Poza własnością większą i mniejszą pozostaje własność skarbu, składająca się głównie z lasów, miast, instytucji (szpitali),

Największy procent własności mniejszej (względnie do obu rodzajów) znajdujemy w gub. Łomżyńskiej—80%, a najmniejszy w gub. Warszawskiej—55%. Z powiatów poszczególnych największy procent w pow. Sejneńskim — 85%, najmniejszy w Kutnowskim—33%.

Rozpatrując nie całkowity obszar gruntów własności mniejszej i większej, lecz grunty, stanowiące ścisłą podstawę produkcji rolnej i zwierzęcej, to jest grunty orne, ogrody, łąki i pastwiska, bez uwzględnienia lasów i nieużytków, otrzymamy dla własności mniejszej 69% czyli z górą $^2/_3$ ogółu gruntów produkcyjnych rolniczych, najmniej w gub. Łomżyńskiej do 83%, najmniej w Warszawskiej i Płockiej do 59%.

W Rosji Europejskiej mniejsza własność, składająca się z gruntów włościan zajmowała powierzchnię 148,735,808 dzies., zaś większa własność, stanowiąca własność szlachty i kupców, wynosiła 66876 dzies. Innych rodzajów własności w Rosji, jako to: mieszczan (3,764,000 dzies.), duchowieństwa (337,000 dzies.), nie możemy zaliczyć ani do większej, ani do mniejszej własności, zarówno jak własność skarbową (138,086,000) oraz apanaże (7 843,000 dzies.),

Biorąc przeto pod uwagę w Rosji tylko grunty włościan i szlachty wraz z kupcami, otrzymamy iż grunty mniejszej własności włościańskiej stanowiły 68,9% własności większej i mniejszej razem wziętych. W ten sposób w Królestwie

procent mniejszej własności wynoszący 62.4% jest tylko o 6.5% mniejszy od tegoż procentu dla Rosji Europejskiej.

Dla Niemiec i innych krajów mamy dane co do mniejszej i większej własności oparte na podziale własności podług obszaru. Biorąc za podstawę dzielenia na dwa rodzaje własności 50 hektarów (87,5 morgów), znajdujemy niecowiększy procent mniejszej własności niż w Królestwie we Francji 64,73% (1882 r.) i Niemczech 69% (1907 r.). W Danji posiadłości poniżej 60 hektarów (105 morgów), stanowiły 66,78%. W powyższych krajach własność mniejsza i średnia zajmuje więcej stosunkowo przestrzeni niż w Królestwie własność mniejsza (nie licząc średniej która jest bardzo nikła w Królestwie.) W niektórych krajach własność mniejsza i średnia (do 50 hekt.) zajmuje względnie mniejszą przestrzeń, niż w Królestwie, mianowicie w Austrji 52,3% (1897 r.), w Anglji 45,2%, w Irlandji 21,6%.

Z ziem polskich znacznie mniejszy procent obszaru mniejszej własności ma Poznańskie (wraz ze średnią własnością) 30%, również Galicja — 53,5. Dane te jednak są przestarzałe i dziś procent ten jest tam znacznie większy,

We wszystkich powyższych wyliczeniach braliśmy stosunek mniejszej własności (wraz ze średnią) do mniejszej i większej własności razem wziętych, pomijając dobra skarbowe, miejskie i instytutów, które pozostawiliśmy po za porównaniem.

II. Stan i obszar posiadania własności mniejszej. Z ogólnego obszaru własności mniejszej znajdowało się w 1904 roku w postaci wspólnej własności 1,132,707 m. z czego na włościan przypadało we wsiach ukazowych 838,272 m., we wsiach nowonabytych 31,444, na drobną szlachtę 127,022 m. i na miasteczka 135,969 m. Ziemie we wspólnem posiadaniu stanowiły 74% ziem ukazowych włościańskich, 2,8% ziem nowonabytych przez włościan, 11,2% ziem drobnoszlacheckich i 12% ziem drobnomieszczańskich. Reszta ziem znajdowała się w posiadaniu indywidualnem. Przeciętny obszar gospodarstwa mniejszego w Królestwie stanowił w 1904 r. 10,7 m. przyczem przeciętny obszar gospodarstwa włościańskiego na gruntach ukazowych wynosi 11,5 m. na gruntach dokupionych 9,9 m.; — gospodarstwa drobnomieszczańskiego — 6,8 m. i drobnoszlacheckiego—23,9 morgów.

Chcąc rozróżniać wśród własności mniejszej różne typy gospodarstw przyjąć możemy, że gospodarstwa do 3 morgów rozległości, właściciele których muszą czerpać główne środki do życia po za ich własnością, stanowią typ gospodarstw karłowych; gospodarstwa od 3—6 m., właściciele których muszą dorabiać częściowo by się utrzymać, nazwiemy drobnemi; gospodarstwa od 6 — 15 m., jako te, które zaledwie starczą na wyżywienie rodzin, nazwiemy zwyczajnie mniejszemi; gospodarstwa od 15—30 m. nazwiemy większemi—pozwalają one dorabiać się ich właścicielom; gospodarstwa powyżej 30 m. zaliczamy do dużych w gronie mniejszej własności. Powyżej 90 m. zaliczamy już do własności średniej.

III. Gospodarstwa karłowate. Na gospodarstwa rozległości do 3 morgów przypadało w r. 1904 w Królestwie 205,836 m. t. j. 18,7% ogółu osad drobnej własności. Największy procent tych gospodarstw widzimy w gub. Kieleckiej 27,7%, a najmniej w gub. Siedleckiej—14,0%. Ilość ich z biegiem lat się zmniejsza i nie tylko proporcjonalnie, ale nawet absolutnie. Dane co do tego istnieją tylko dla gospodarstw karłowych na gruntach ukazowych. Było tych gospodarstw w 1870 r. 129,197, a w 1904 r. liczono ich tylko 126,295, przyczem w gub. Płockiej zmniejszyła się ilość gospodarstw włościańskich karłowych o 48,2%, Warszawskiej o 32,4% Suwalskiej o 22.5%, Kaliskiej—21,6%i Łomżyńskiej 10,5%. Wzrosła zaś ta kategorja osad w gub. Lubelskiej o 62.9%, w Radomskiej o 53,5%, Piotrkowskiej o 31,9% Siedleckiej o 22.9% i Kieleckiej o 19,0%.

Zamiana serwitutów, polegająca na dodatkach do gruntu, jest czynnikiem wpływającym na zmniejszanie się liczby gospodarstw karłowych, gdyż podnosi je do wyższej kategorji. Czynnik ten jednak okazał się mało skutecznym w połowie gubernji.

Na zmniejszenie się liczby tych gospodarstw powinno było również wpłynąć prawodawstwo obowiązujące w Królestwie, które zabrania dzielenia osad poniżej 6 morgów, niemniej jednak widocznie takie podziały w wielu gubernjach nastąpiły.

W innych krajach (nie licząc Rosji) procent gospodarstw karłowych jest znacznie większy niż w Królestwie. W Galicji gospodarstwa te stanowią 42,6% ogółu gospodarstw, w Poznańskiem gospodarstwa do 3,5 morgów stanowią 30%. W Austrji gospodarstwa do 1 ha (1,75 morgów) stanowiły 54,3%, w Niemczech 47,61%.

Gospodarstwa karłowe są najliczniejsze wszędzie tam, gdzie nie ma tak licznego jak w Królestwie proletarjatu rolnego i gdzie nie ma systemu trzymania na koszcie i w mieszkaniach większej własności całych rodzin robotników rolnych (na ordynarji) wraz z ich zagospodarowaniem domowem (krowy,trzoda i drób). Wszędzie gdzie niema systemu pełnych ordynarjuszów tam dostarczają stałego robotnika rolnego gospodarstwa karłowe.

IV. Gospodarstwa drobne, mniejsze, większe i duże. Bardzo zbliżoną grupę do gospodarstw karłowych w Królestwie stanowią gospodarstwa o rozległości 3 do 6 morgów, których w 1904 r. było 201,622 czyli 18,4%. Są to *gospodarstwa drobne* niesamoistne, wymagające jednak nakładu pracy fachowej rolniczej bez której gospodarstwa karłowe się obywają. Razem gospodarstw karłowych i drobnych mieliśmy w Królestwie w 1904 r. — 37,1% ogólnej liczby gospodarstw czyli procent mniejszy niż na Zachodzie widzimy samych gospodarstw karłowych.

Typową dla Królestwa i najliczniejszą jest grupa *gospodarstw mniejszych* o rozległości 6—15 morgów. Było ich w 1904 r.—485,103 i stanowiły 44,3% ogółu gospodarstw, grunty zaś ich zajmowały 32,2% ogólnej przestrzeni drobnej własności. Jest to zatem typ dominujący w Królestwie. Są to gospodarstwa, które wystarczają na ogół na wyżywienie rodziny z roli, mało jednak dają możności dorabiania się.

Ilość tych gospodarstw wzrosła najsilniej ze wszystkich innych kategorji. Dane z 1873 r, wykazały gospodarstw włościańskich od 6 — 15 morgów — 240922 a w 1904 r.—506592, co stanowi wzrost o 110,3%. Zarówno działy rodzinne jak i parcelacja przysparzają krajowi głównie gospodarstw od 6—15 morgów rozległości.

Do własności mniejszej, ale mającej więcej aktywne znaczenie w gospodarce krajowej, to jest zdolnej do wytwarzania nadmiaru sił i środków po nad niezbędne minimum do podtrzymania życia zaliczyć musimy gospodarstwa powyżej 15 morgów jakkolwiek wiele z gospodarstw i poniżej 15 morgów zdolnych jest do odgrywania podobnej aktywnej roli gospodarczej.

Gospodarstwa posiadające od 15 — 30 morgów stanowią częsty jeszcze dziś i silny typ *gospodarstwa większego* wśród własności mniejszej. Takich gospodarstw zarówno u włościan jak u drobnej szlachty i mieszczan mieliśmy w 1904 r.—149,491 czyli 13,7%, a w ich ręku znajdowało się 2,317,233 m. gruntu, t. j. 28,5% gruntów drobnej własności.

Najwyższą kategorję własności mniejszej stanowią *duże gospodarstwa* włościańskie, małomiejskie i drobnoszlacheckie rozległości powyżej 30 morgów do 90. Było ich w 1904 r.—52,457, t. j. 4,8% ogólnej liczby, ale grunt posiadany przez nich stanowił 18,4%. Typ to zatem poważne mający znaczenie. Liczba gospodarstw tych oraz gospodarstw od 15 — 30 morgów zmniejsza się stale skutkiem działów rodzinnych: podczas gdy w r. 1873 gospodarstw włościańskich powyżej 15 morgów było 222,698, w 1904 r. widzimy ich tylko 145,558. Nie znaczy to jednak by zmniejszała się liczba gospodarstw aktywnych, bo w 1873 r. dla takiej aktywności gospodarczej koniecznem było posiadanie znacznie większego obszaru niż w 1904 r., dziś zaś wystarcza mieć mniej.

W każdym razie typ gospodarstw aktywnych w Królestwie silnie podlega rozdrobnieniu skutkiem działów rodzinnych. Ogółem gruntu w rękach aktywnych typów

mniejszej własności (powyżej 15 morgów) było w 1909 r. 46,9% ogólnej przestrzeni własności mniejszej, czyli mniej niż połowa.

V. Własność średnia. Najwyższa kategorja własności mniejszej zlewa się z własnością średnią, gdyż wśród gruntów włościańskich i drobnoszlacheckich są gospodarstwa powyżej 90 morgów, które już do własności średniej zaliczyć musimy. Z drugiej strony wśród własności „dworskiej", widzimy folwarki poniżej 300 m., które to własność średnią stanowią. Typ ten jednak w Królestwie jest bardzo mało znaczący.

Liczba gospodarstw włościańskich i drobnoszlacheckich obszaru powyżej 90 morgów nie jest nigdzie wykazana. Z majątków obciążonych pożyczką Tow. Kredytowego Ziemskiego w 1912 roku było 2,960 z pożyczką od 2050—10,000 rubli.

Z tych majątków większość odpowiada przestrzeni 90 — 300 morgów. Co do ilości zajmowanej przestrzeni własność średnia w Królestwie jest w każdym razie bardzo nikłą. W miarę jednak wzrostu kultury gospodarstwa o rozległości 30 — 90 morgów nabierają cech typu własności średniej, a ilość tych gospodarstw zaliczanych przez nas do własności mniejszej jest jeszcze dość znaczna (52,457).

VI. Podział własności mniejszej podług stanu prawno-agrarnego, wykazuje nam trzy główne rodzaje własności mniejszej: włościańską, drobnoszlachecką i małomiejską t. j. własność mieszkańców miasteczek. Własność włościańską przytem należy rozróżniać na gruntach ukazowych i na gruntach nabytych z większej własności, czyli na gruntach dworskich. Najwięcej ziemi posiadają *włościanie*: 10,743,503 morgów czyli 86,6% ogólnego obszaru własności mniejszej. Obszar gruntów włościańskich ukazowych, czyli wypływających z aktów reformy rolnej 1864 roku ulegał stopniowemu zwiększaniu skutkiem zamiany serwitutów przysługujących włościanom na gruntach dworskich na nowe dodatkowe obszary gruntów. Gdy grunty ukazowe włościańskie w 1873 r. stanowiły 8,068,926 m, w roku 1904 stanowiły 8,951,133 m. t. j. zwiększyły się o 882,207 m. czyli o 10,9%. Powiększenie gruntów włościańskich ukazowych jako takich łącznie z powiększeniem się gruntów włościańskich drogą kupna gruntów dworskich stanowi do 1909 r 2,667,202 m. czyli 33,0%.

Własność *drobnoszlachecka* w Królestwie obejmuje 1,324,944 morgów ziemi t. j. 10,5% obszaru własności mniejszej, oraz 6.1% obszaru gruntów mniejszej i większej własności razem wziętych. Najwięcej tej kategorji własności było w gub. Łomżyńskiej (662,970 m.), w której grunty drobnej szlachty stanowiły 51,0% gruntów własności mniejszej oraz 28,1% gruntów mniejszej i większej własności razem wziętych;—w gub. Płockiej—255,036 morgów t. j. 29,0% mniejszej własności i w gub. Siedleckiej 320,152 m., czyli 20,3% gruntów mniejszej własności. Te 3 gubernje obejmowały razem 91,9% wszystkich gruntów drobnoszlacheckich.

Własność drobnoszlachecka różni się od włościańskiej znacznie większą stosunkowo ilością gospodarstw większych. Własność ta częściowo wkracza w kategorję własności średniej i szczególnie po komasacji wiele gospodarstw drobnoszlacheckich nabiera typu małych folwarczków. W 1904 roku było gospodarstw drobnoszlacheckich, obszaru powyżej 50 morgów 4700 czyli 9% ogólnej liczby gospodarstw drobnoszlacheckich.

Najmniejszy udział we własności mniejszej posiada własność *drobnomieszczańska* obejmująca 578,980 morgów ziemi t. j. 4,6% gruntu mniejszej własności i 2,8% większej i mniejszej własności razem wziętych. Własność ta dość równomiernie po kraju się rozpościera.

Z pośród własności *drobnomieszczańskiej* pewną liczbę gruntów i gospodarstw stanowi typ gruntów i placów miejskich.

Ani w Galicji i Poznańskiem ani w Niemczech i Austrji nie istnieje rozróżnianie własności włościańskiej, drobnoszlacheckiej i drobnomieszczańskiej. Drobnej szlachty zresztą w tych dzielnicach prawie że nie było, a w każdym razie dla niej osobnej kategorji prawnej nie tworzono. Nie stworzono tam również osobnego typu gospodarstw małomiejskich. Dzielnice te zresztą posiadały mniejszą ilość miasteczek niż Królestwo i miasteczka tam nie zostały zredukowane do rzędu jednostek administracyjno-wiejskich, jak w Królestwie, a zachowały charakter miast. W Królestwie $^3/_4$ miast i miasteczek z 1864 r, zostało pozbawione charakteru miast i weszło w skład organizacji wsi, stąd też powstał osobny rodzaj gruntów małomiejskich

VII. Parcelacja. Zwiększenie się obszaru własności mniejszej kosztem większej wyraziło się w zakresie jednych tylko gospodarstw włościańskich przyrostem od 1870 do 1909 roku 2,667,202 morgów czyli 33%, Inne dane wskazują, że z powodu zamiany serwitutów przypadło włościanom w postaci dodatku do ich gruntów ukazowych z ziemi dworskiej do 1904 r. 882,207 morgów. Silniej jeszcze działał w kierunku zwiększenia własności mniejszej kosztem większej *proces parcelacji*.

Parcelacja od 1864 do 1873 r. objęła 214,924 morgi, a od 1873 do 1904— 1,576,949. W latach 1901 do 1909 własność większa zmniejszyła się na korzyść mniejszej o 726,570 morgów. Bank właściański udzielił pożyczek na kupno gruntów dworskich przez włościan od 1888 do 1910 roku 1,020,262 morgów obszaru. Drugie tyle nabyli włościanie bez pomocy Banku Włościańskiego zarówno do 1888 jak i w latach następnych.

Działalność Banku włościańskiego w 1911 roku wyraziła się w udzieleniu pożyczek włościanom na kupno 38,181,8 morgów gruntu, rozprzedaniu włościanom bezpośrednio 7,409,2 m. i w zakupieniu większej własności w celach następnej parcelacji 11,049 morgów (23 majątki).

VIII. Serwituty. Czynnikiem powiększenia własności mniejszej obok parcelacji jak *zamiana serwitutów*, stanowiąca zrealizowanie w postaci rozszerzenia własności gruntowej praw użytkowania z cudzych gruntów. Drogą zamiany serwitutów własność mniejsza zwiększyła się o 882.207 m. do roku 1904. Pozostała jednak znaczna jeszcze ilość praw serwitutowych u włościan, uregulowanie których powiększać jeszcze będzie nadal obszar ich własności. W roku 1902 jeszcze 7,640 wsi i miasteczek miało serwituty nieuregulowane w tem 108,785 osad miało prawo serwitutu pastwiskowego, a 93,144 serwitutu leśnego. Z liczby przyznanych włościanom w 1864 r. serwitutów do 1902 zostało uregulowanych 58.76% pastwiskowych i 66,6% leśnych.

Właściwie zatem własność mniejsza w Królestwie ma większą rozległość niż ta która zostaje określona jako jej obecna własność, a własność większam niejszą od obecnej, bo grunty większej własności obciążone serwitutami służąc dziś użytkiem dla mniejszej własności zawierają w sobie czynnik następnego rozszerzania się własności mniejszej kosztem większej przy regulacyi serwitutów.

IX. Komasacja. Czynnikiem nie rozszerzania ale terytorjalnego konsolidowania własności mniejszej jest komasacja. W 1900 roku w Królestwie było wsi skomasowanych 8478 czyli 33% ogółu wsi. W pozostałych szachownica szkodliwa była w 6,179 wsiach, czyli 24% ogółu wsi, mniej szkodliwa w 11,101 wsiach czyli 43% ogółu. Wsie skomasowane w Królestwie do 1900 r. przypadają głównie na okres do 1864 roku. Wówczas było skomasowanych 6 704 wsi, a po 1864—1,774 wsi. Komasacja wsi w Królestwie Polskiem zaczęła się na królewszczyznach za czasów rządów pruskich w końcu XVIII w., (w gub. Suwalskiej) i robiła największe postępy w latach 1840—64 głównie we wsiach na gruntach skarbowych i majorackich oraz we wsiach prywatnych przy czynszowaniu.

Reformy 1864 roku wstrzymały proces komasacji, dla którego była konieczna zgoda dobrowolna każdego oddoielnie gospodarza. Dopiero prawo z d. 10 Czerwca 1910 r., umożliwiające komasację drogą uchwał poziętych większością głosów posunęło sprawę komasacji napraód i to w zzybkim tempie. W roku 1911 i 1912 wniesiono 897 podań o scalen gruntów dotyczących obszaru 284,446 m.; zakończono całkowicie

komasację i przeprowadzono ją na gruncie na przestrzeni 57,164 m., należących do 7,724 gospodarzy w 220 wsiach włościańskich. Przeprowadzono również komasację wsi drobnoszlacheckich, której w statystyce urzędowej jeszcze nie uwzględniono.

X. Własność większa w Królestwie Polskiem składa się z majątków prywatnych, majorackich i poduchownych. Dane statystyczne nie rozróżniają własności większej, jako takiej, i podają w rubryce własności dworskiej oprócz majątków większych, złożonych z jednego lub paru folwarków, także kolonje osobne, osady młynarzy i t. p. gospodarstwa średnie albo i małe, które powstały przed 1864 r. na prawie własności indywidualnej i z tego względu do własności dworskiej zostały zaliczone. W sumie ogólnej, osady te i kolonje stanowią część niewielką. Ogółem gruntów dworskich nierozparcelowanych, wliczając majoraty, było w 1909 r.—7,624,533 morgów czyli 37,6% gruntów mniejszej i większej własności razem wziętych. W Galicji własność ta stanowiła 46,5%, w Poznańskiem 70%. Dane te dla Galicji i Poznańskiego są wszakże przestarzałe gdyż współczesne wydawnictwa statystyczne ich nie podają. Ponieważ parcelacja odbywa się również w Galicji i Poznańskiem, więc procent większej własności i tam również powinien był znacznie się zmniejszyć w ostatnich latach. Niemniej Poznańskie posiadało zawsze większy procent większej własności, niż Królestwo.

W porównaniu z innemi krajami procent większej własności w Królestwie daje wyniki odwrotne niż te jakie widzieliśmy przy rozpatrywaniu mniejszej własności; więcej własności większej niż Królestwo posiadają: Austrja, Anglja, Irlandja, mniej zaś Niemcy (zachodnie), Danja, Rosja Europejska, (głównie wschodnia), Francja. Królestwo bliżej stoi tych ostatnich krajów niż pierwszych, to jest stanowi kraj o małej ilości ziemi w rękach większej własności. W stosunku do obszaru ogólnego (łącznie z gruntami skarbowemi) własność większa w Królestwie w 1909 r. stanowiła 34,8% czyli prawie $^1/_3$. Grunty uprawne, łąki i pastwiska większej własności stanowiły 31,1% czyli mniej niż $^1/_3$ ogółu tych gruntów.

Liczbę większych majątków w Królestwie trudno jest oznaczyć. Statystyka ubezpieczeniowa podaje w 1910 r. liczbę nieruchomości folwarcznych na 16,356, a liczbę folwarków na 12,805. Do tej liczby 12,805 zalicza się wiele folwarków zupełnie drobnych; wiadomo również, że wiele majątków składa się z paru i więcej folwarków. Liczba majątków większych jest przeto znacznie mniejszą od liczby folwarków. Osobna statystyka urzędowa podała w roku 1906 liczbę majątków prywatnych na 7,417 z przeciętnym obszarem 860 morgów, oraz 302 majoraty w 1908 r. z przeciętnym obszarem 2,196 morgów, razem liczba majątków większych stanowiła zatem 7,719.

Bardziej ścisłe dane co do liczby majątków i ich rozległości posiadamy osobno dla różnych kategorji majątków większych, to jest dla majoratów, majątków poduchownych, oraz majątków stowarzyszonych w Tow. Kred. Ziemskiem.

XI. Majoraty. Wśród ogólnej liczby większej własności *majoraty* i majątki poduchowne stanowią osobną grupę jako takie które na mocy prawa znajdują się w rękach osób pochodzenia rosyjskiego,

Majoraty są to majątki dawniej skarbowe, nadane osobom pochodzenia rosyjskiego. Liczba majoratów w 1906 r. wynosiła 302 i przeciętnie na każdy z nich przypadało po 2196 morgów. Od 1901 do 1909 ubyło gruntów majorackich przez rosprzedanie ich włościanom 14,788 m. W roku 1909 było gruntów majorackich 652,124 m. czyli 8,6% większej własności i 3% obszaru całego Królestwa.

Obok majoratów należy postawić jako grupę pokrewną majątki *poduchowne* rosprzedane przez rząd po roku 1864 osobom pochodzenia rosyjskiego na warunkach ulgowych. Było ich w 1909 roku 318 obszaru 71,411 m. średnio na jeden przypadało 224 m.

W gub. Suwalskiej majoraty zajmują największą przestrzeń, mianowicie 25% większej własności i 5% obszaru gubernji.

Oprócz majorataów w Królestwie własność większa składa się z majątków prywatnych na gruntach dworskich z obszarem 6,972,409 morgów w 1909 roku.

XII. Majątki właścicieli stowarzyszonych w Towarzystwie Kredytowem Ziemskiem. Stanowią one specjalną grupę wśród ogółu większej własności, grupę najbardziej typową i zasadniczą. Z pośród majoratów należy do Tow. Kred. Ziemsk. na mocy specjalnych zezwoleń tylko 15 z obszarem 53,598 morgów, znaczna zaś ich większość nie należy wcale do Tow. Kred. Ziemskiego, które na ogół obejmuje własność większą należącą do właścicieli miejscowych.

W 1912 roku dóbr obciążonych pożyczką Tow. Kred. Ziemsk. było 9,578 z obszarem 4,823,145 m. w czem 53,598 m. majorackich. Wśród ogółu własności dworskiej wynoszącej 6,972,409 m., własność stowarzyszonych wynosiła 68%. Wszakże do Tow. Kred. Ziemskiego należy nie tylko większa, ale i mniejsza własność. Statystyka T. Kr. Z. nie daje nam jednak dostatecznych danych dla odpowiednich zestawień. Do mniejszej własności możemy zaliczyć majątki z obciążeniem nie większem niż 2000 rubli,—było ich w 1912 r. 2027. Resztę stanowi średnia i większa własność.

Jeżeli na średnią własność od 90 do 300 morgów odliczyć majątki z obciążeniem od 2,050 do 10,000 rb. których było 2,960, to na większą własność pozostałoby 4548 majątków stowarzyszonych w Tow. Kred. Ziemskiem.

Szacunek dóbr obciążonych pożyczką w Tow. Kred. Ziemskiem wynosił w 1912 roku 402,160,225 r. (68% ogółu większej własności). Szacunek morga w Tow. Kr. Ziemskiem wynosił przeciętnie 83 ruble. Dług Towarzystwa wynosił 173,356,253 ruble czyli 36 rubli na mórg.

XIII. Własność skarbowa w Królestwie Polskiem wynosi 1,262,337 m. i składa się z 532 czynszów, wynoszących 10,230 morgów (użytków wodnych i kopalnianych) oraz z 1,003,954 m. użytków leśnych.

Własność skarbu zajmuje 5,8% obszaru kraju; największy jest jej obszar w gub. Suwalskiej (16,8%), najmniejszy w Siedleckiej i Kaliskiej—0,7%.

Inne rodzaje własności po za wymienionemi są nieznaczne; miast należy 323,033 m. (1,4% ogólnego obszaru kraju), do instytucji dobroczynnych oraz wszelkich innych tytułów posiadań—77,837 morgów (0,4%).

I. Podział własności rolnej w 1909 r.[1] (w morgach).

GUBERNJE		Obszar ogóln. gruntów	Grunty dworskie i ordynackie	Grunty majorackie	Grunty włościańskie	Grunty drobnoszlacheckie	Grunty należ. do miasteczc.	Grunty skarbowe	Grunty nie zaliczone do poprzednich kategorji	Razem obszar grunt. w gminach[2])	Grunty miejskie
Królestwo Polskie	morgi	**21 937 018**	**6 972 409**	**652 124**	**10 743 503**	**1 324 944**	**578 980**	**1 262 337**	**77 837**	**21 614 085**	**323 033**
	dzies.	**11 242 082**	**3 573 140**	**334 193**	**5 505 707**	**678 992**	**296 709**	**647 908**	**39 889**	**11 076 538**	**165 544**
Kaliska	m.	1 975 136	704 012	60 238	1 099 734	480	44 221	33 159	7 255	1 949 097	26 037
	d.	1 012 195	360 784	30 870	563 579	246	22 662	16 993	3 718	998 852	13 343
Kielecka	m.	1 721 154	528 483	67 616	890 033	1 413	54 520	149 178	10 364	1 701 625	17 578
	d.	882 037	270 831	34 651	456 114	724	27 940	76 449	5 320	873 029	9 008
Lubelska	m.	2 813 075	1 147 058	50 680	1 532 961	5 358	71 483	58 437	5 493	2 870 409	42 668
	d.	1 492 860	587 287	25 972	785 594	2 746	36 633	29 947	2 815	1 470 994	21 866
Łomżyńska . . .	m.	1 738 044	263 589	42 260	525 939	662 970	36 291	182 399	669	1 714 121	23 923
	d.	890 693	135 081	21 657	269 527	339 753	18 598	93 474	343	878 433	12 260
Piotrkowska . . .	m.	2 138 660	693 145	73 599	1 103 584	2 285	80 184	129 354	12 863	2 095 015	43 646
	d.	1 095 996	355 215	37 717	565 552	1 171	41 092	66 290	6 592	1 073 629	22 367
Płocka	m.	1 646 331	684 181	14 998	597 227	255 036	25 976	43 731	2 466	1 623 616	22 716
	d.	843 693	350 621	7 686	306 060	130 698	13 312	22 411	1 264	832 052	11 641
Radomska . . .	m.	2 167 403	664 936	84 058	1 177 309	279	83 537	135 965	4 960	2 151 045	16 358
	d.	1 110 726	340 759	43 077	603 334	143	42 810	69 678	2 542	1 102 343	8 383
Siedlecka	m.	2 500 852	727 705	83 326	1 165 636	320 152	88 448	44 754	19 521	2 430 032	51 307
	d.	1 281 608	372 927	42 702	597 352	164 068	45 327	22 935	10 004	1 255 315	26 293
Suwalska	m.	2 145 527	349 286	117 012	1 228 671	8 395	43 476	361 439	3 274	2 111 552	33 975
	d.	1 099 515	178 998	59 965	629 655	4 302	22 280	185 226	1 678	1 082 104	17 411
Warszawska . . .	m.	2 990 933	1 211 073	58 337	1 422 409	68 572	50 842	122 920	10 953	2 946 106	44 826
	d.	1 532 759	620 637	29 896	728 940	35 141	26 055	63 505	5 613	1 509 787	22 972

[1]) Pr. War. Kom. St. Zeszyt XXXIX, tom II str. 31. [2]) Za wyłączeniem gruntów miejskich, wchodzących do składu gmin.

I.a. Podział własności rolnej w stosunku procentowym w 1909 r.

GUBERNJE	Grunty włościańskie	Grunty drobnoszlacheckie	Grunty, należące do miasteczek	Grunty dworskie i ordynackie	Grunty majorackie	Grunty skarbowe	Grunty miejskie	Grunty, nie zaliczone do poprzednich kategor.
Królestwo Polskie . .	**49,0**	**6,0**	**2,6**	**31,8**	**3,0**	**5,8**	**1,4**	**0,4**
Kaliska	55,7	00,2	2,2	35,6	3,1	1,7	1,3	0,4
Kielecka	51,7	0,1	3,2	30,7	4,0	8,7	1,0	0,6
Lubelska	52,6	0,2	2,5	39,3	1,7	2,0	1,5	0,2
Łomżyńska	30,3	38,1	2,1	15,2	2,4	10,5	1,4	0,04
Piotrkowska	51,6	0,1	3,8	32,4	3,4	6,1	2,0	0,6
Płocka	36,3	15,5	1,6	41,5	0,9	2,7	1,4	0,1
Radomska	54,4	00,1	3,8	30,7	3,9	6,3	0,7	0,2
Siedlecka	46,7	12,8	3,5	29,1	3,3	1,7	2,1	0,8
Suwalska	57,2	0,4	2,0	16,3	5,5	16,8	1,6	0,2
Warszawska	47,5	2,3	1,7	40,5	2,0	4,1	1,5	0,4

[1]) Pr. Warsz. Kom. St. Zeszyt XXXIX t. II str. 34 wyliczenia własne.

II. Podział własności rolnej

na mniejszą i większą w 1909 r.[1]) (w morgach).

GUBERNJE i POWIATY	Własność większa	Własność mniejsza	Stos. % wł. mn.[2]) do ogół. obszaru obu rodzajów wł.
Królestwo Polskie	**7 624 523**	**12 647 426**	**62**
Kaliska	**764 250**	**1 144 435**	**60**
Kaliski	113 310	132 311	54
Kolski	79 896	129 590	62
Koniński	49 170	131 725	73
Łęczycki	99 708	123 307	55
Słupecki	86 368	114 036	57
Sieradzki	119 282	149 108	55
Turecki	84 560	133 558	61
Wieluński	130 958	230 801	64
Kielecka	**596 099**	**935 966**	**61**
Jędrzejowski	87 434	118 749	57
Kielecki	44 939	175 199	71
Miechowski	97 975	129 130	57
Olkuski	48 901	153 250	76
Pińczowski	95 891	106 967	53
Stopnicki	104 584	152 045	59
Włoszczowski	116 376	110 627	49
Lubelska[3])	**1 196 676**	**1 609 802**	**57**
Biłgorajski	131 146	156 533	55
Krasnostawski	115 307	141 634	55
Lubartowski	57 383	171 099	75
Lubelski	117 596	193 951	62
Hrubieszowski	139 326	120 534	46
Chełmski	162 236	189 426	53
Janowski	133 485	181 131	57
Puławski	79 457	168 996	68
Tomaszowski	95 247	127 448	57
Zamojski	162 986	157 692	49
Łomżyńska	**305 849**	**1 225 203**	**80**
Kolnieński	32 410	174 339	84
Łomżyński	61 077	218 287	78
Mazowiecki	39 222	194 277	83
Makowski	51 725	126 829	71
Ostrowski	48 524	166 767	77
Ostrołęcki	22 282	195 676	81
Szczuczyński	40 538	149 028	75
Piotrkowska	**766 744**	**1 186 053**	**61**
Będziński	52 815	162 783	75
Brzeziński	72 943	108 510	60
Łaski	95 106	133 433	58
Łódzki	51 065	100 629	66
Radomskowski	180 920	174 655	49
Piotrkowski	121 258	204 128	63
Rawski	88 930	113 816	56
Częstochowski	103 706	188 101	64
Płocka[4])	**699 179**	**878 239**	**56**
Ciechanowski	88 007	119 278	57
Lipnowski	143 232	124 855	47
Mławski	114 536	141 726	55
Płocki	121 120	106 471	47
Przasnyski	46 358	155 387	77
Rypiński	114 510	106 777	48
Sierpcki	71 052	123 746	63
Radomska[5])	**748 894**	**1 261 125**	**63**
Iłżecki	104 890	202 336	66
Kozienicki	90 484	193 249	68
Konecki	167 160	123 411	42
Opatowski	130 960	148 019	53
Opoczyński	91 637	215 055	70
Radomski	72 758	270 305	78
Sandomierski	91 098	108 750	54
Siedlecka	**811 033**	**1 574 237**	**66**
Bialski	62 966	162 771	72
Garwoliński	121 580	186 513	60
Konstantynowski	90 554	163 142	64
Łukowski	97 501	221 776	69
Radzyński	112 380	149 683	57
Sokołowski	62 613	155 539	71
Siedlecki	63 091	164 568	72
Węgrowski	74 887	147 041	66
Włodawski	125 463	223 204	64
Suwalska	**466 298**	**1 280 541**	**73**
Augustowski	64 654	165 889	72
Kalwaryjski	64 236	149 824	70
Marjampolski	74 838	205 917	73
Sejneński	97 551	212 557	68
Suwalski	34 586	195 085	85
Władysławowski	53 607	207 531	79
Wyłkowyski	76 826	143 738	65
Warszawska	**1 269 411**	**1 541 824**	**55**
Błoński	97 311	89 071	48
Gostyński	83 601	97 395	53
Grójecki	153 910	137 269	47
Kutnowski	105 071	50 838	33
Łowicki	46 206	155 290	77
Nieszawski	105 628	108 654	51
Nowomiński	78 481	147 031	65
Płoński	99 815	126 505	55
Pułtuski	101 111	129 192	56
Radzymiński	78 910	119 307	60
Skierniewicki	48 091	82 665	63
Sochaczewski	64 265	99 690	61
Warszawski	92 433	114 099	55
Włocławski	114 577	84 817	42

[1]) Pr. Warsz. K. St. Zeszyt XXXIX. t. II str. 34 i dalsze. [2]) Wyliczenia własne.
[3]) z dodania powiatów wypada suma—1194169 m. (611974 dz.) i 1607444 m. (824277 dz.) w źródle zaś podano 1196676 m. (613259 dz.) i 1609802 m. (824973 dz.) [4]) z dodania powiatów wypada suma 698815 m. (358121 dz.) w źródle zaś podano — 699179 m. (358307 d.) [5]) z dodania powiatów wypada suma—748986 m. (383832 dz.) w źródle zaś podano — 748894 m. (383836 dz.)

II.a. Podział gruntów produkcyjno-rolniczych na własność

mniejszą i większą w 1909 r.[1]) (w morgach).

GUBERNJE i POWIATY	Własność większa	Własność mniejsza	Stos. % wł. mn. do ogół. obszaru obu rodzajów wł.
Królestwo Polskie	**5 055 286**	**11 380 479**	**69**
Gub. Kaliska	**539 590**	**1 065 459**	**66**
Pow. Kaliski	76 653	122 207	61
Kolski	65 290	125 764	66
Koniński	34 822	125 229	78
Łęczycki	87 582	119 375	58
Słupecki	64 470	99 833	61
Sieradzki	76 278	139 950	65
Turecki	63 584	127 748	67
Wieluński	70 910	205 353	74
Gub. Kielecka	**388 233**	**765 281**	**69**
Jędrzejowski	67 243	108 438	62
Kielecki	23 814	164 029	87
Miechowski	75 027	122 138	62
Olkuski	23 004	128 394	85
Pińczowski	75 872	101 825	57
Stopnicki	74 512	142 497	66
Włoszczowski	48 760	97 865	67
Gub. Lubelska[2])	**658 882**	**1 439 675**	**69**
Biłgorajski	30 484	141 946	82
Krasnostawski	70 709	127 776	64
Lubartowski	33 538	147 865	82
Lubelski	96 180	175 580	65
Hrubieszowski	98 880	108 264	52
Chełmski	119 906	170 295	59
Janowski	49 638	163 230	77
Puławski	42 286	149 970	78
Tomaszowski	61 746	113 843	65
Zamojski	53 564	141 453	73
Gub. Łomżyńska	**197 333**	**1 018 050**	**83**
Kolnieński	21 633	158 047	88
Łomżyński	34 970	170 516	83
Mazowiecki	26 310	155 654	86
Makowski	27 924	105 708	79
Ostrowski	37 460	140 854	79
Otrołęcki	15 053	170 885	92
Szczuczyński	33 985	116 386	77
Gub. Piotrkowska	**504 078**	**1 082 511**	**68**
Będziński	30 187	140 245	82
Brzeziński	51 106	104 049	67
Łaski	62 332	120 915	66
Łódzki	34 840	96 125	73
Radomskowski	116 987	160 225	58
Piotrkowski	74 489	187 541	72
Rawski	74 682	105 873	59
Częstochowski	59 457	167 542	74
Gub. Płocka	**566 726**	**819 188**	**59**
Ciechanowski	77 753	113 619	59
Lipnowski	103 154	116 148	53
Mławski	95 065	131 661	58
Płocki	108 801	100 756	48
Przasnyski	34 379	138 477	80
Rypiński	85 045	101 741	54
Sierpcki	62 166	116 788	65
Gub. Radomska	**376 540**	**1 122 137**	**75**
Iłżecki	40 740	182 169	82
Kozienicki	54 040	172 030	76
Konecki	40 047	109 016	73
Opatowski	81 424	134 125	62
Opoczyński	44 215	178 411	80
Radomski	53 980	247 083	82
Sandomierski	62 094	99 304	62
Gub. Siedlecka	**507 464**	**1 331 069**	**72**
Bialski	44 879	138 145	75
Garwoliński	70 562	158 314	69
Konstantynowski	64 747	144 231	69
Łukowski	65 424	186 798	74
Radzyński	67 980	132 756	66
Sokołowski	40 479	124 925	76
Siedlecki	47 398	137 478	74
Węgrowski	38 923	115 361	75
Włodawski	77 072	193 062	71
Gub. Suwalska	**315 463**	**1 181 799**	**79**
Augustowski	42 397	139 786	77
Kalwaryjski	46 842	144 112	75
Marjampolski	51 777	197 887	79
Sejneński	57 163	180 907	77
Suwalski	27 654	182 398	87
Władysławowski	23 998	199 647	89
Wyłkowyski	65 633	137 062	68
Gub. Warszawska	**990 984**	**[3])1455 311**	**59**
Błoński	79 189	86 050	52
Gostyński	51 789	90 995	64
Grójecki	120 597	131 618	52
Kutnowski	95 344	50 083	34
Łowicki	32 703	147 674	82
Nieszawski	98 753	104 840	51
Nowomiński	49 176	133 345	73
Płoński	89 951	122 552	58
Pułtuski	72 330	120 216	62
Radzymiński	57 299	103 911	64
Skierniewicki	30 898	80 583	72
Sochaczewski	53 502	94 318	64
Warszawski	63 001	108 752	63
Włocławski	96 442	80 382	45

[1]) Pr. Warsz. Kom. St. Zesz. XXXIX t. II str. 34 i dalsze. Wyliczenia własne z wyłączeniem lasów i nieużytków. [2]) W źródle podano — 658882 m. (337656 dzies.) i 1439675 m. (737788dzies.) Z dodania powiatów wypada — 656821 m. (336656 dzies.) i 1440221 m. (738068 dzies.) [3]) W źródle podano — 1455311 m. (745801 dzies.) z dodania powiatów wypada — 1455319 m. (745804 dzies.).

II.b. Użytki rolne różn. rodz. własności w 1909 r.[1]) (w morgach).

GUBERNJE	Ziemia orna	Łąki	Pastwiska	Lasy	Nieużytki
Król. Pol. Grunty włościańskie	7 369 719	1 058 571	904 742	448 225	442 103
,, drobnoszlacheckie	763 519	97 262	148 208	162 081	88 740
,, drobnomieszczańskie	331 559	46 738	51 826	71 528	41 766
Ogółem mniejsza własność	8 463 797	1 202 572	1 104 776	681 834	572 609
% mniejszej własności	70,4	10,0	9,1	5,7	4,8
Większa własność	3 574 670	510 489	345 606	2 047 806	306 014
% większej własności	52,7	7,5	5,1	30,2	4,5
G. Kaliska. Grunty włościańskie	832 872	78 774	62 837	24 633	45 133
,, drobnoszlacheckie	464	—	—	4	480
,, drobnomieszczańskie	24 576	2 909	3 939	7 751	1 802
Ogółem mniejsza własność	857 912	81 683	66 776	32 388	47 415
% mniejszej własności	79,0	7,5	6,1	3,0	4,4
Większa własność	407 696	51 827	30 613	170 645	29 351
% większej własności	59,1	7,5	4,4	24,7	4,3
G. Kielecka. Grunty włościańskie	611 051	65 815	91 912	29 392	39 121
,, drobnoszlacheckie	979	27	86	70	27
,, drobnomieszczańskie	32 518	3 081	4 389	8 520	3 491
Ogółem mniejsza własność	647 548	68 923	99 387	37 982	42 639
% mniejszej własności	72,2	7,7	11,1	4,2	4,8
Większa własność	260 083	31 450	233 554	16 815	29 256
% większej własności	51,6	6,1	4,5	32,8	10,0
G. Lubelska. Grunty włościańskie	1 039 447	149 883	104 506	104 013	57 275
,, drobnoszlacheckie	3 686	357	94	644	179
,, drobnomieszczańskie	45 628	7 221	5 827	4 636	2 363
Mniejsza własność	1 088 761	157 461	110 427	109 293	59 817
% mniejszej własności	71,3	10,3	7,2	7,3	3,9
Większa własność	490 713	82 703	38 830	471 042	43 327
% większej własności	43,5	9,6	3,3	41,8	3,8
G. Łomżyńska. Grunty włościańs.	285 837	96 435	78 328	11 593	32 674
,, drobnoszlacheckie	340 414	48 491	77 684	103 457	54 760
,, drobnomieszczańskie	20 612	3 499	3 154	2 718	1 810
Mniejsza własność	646 863	148 425	161 166	117 768	89 444
% mniejszej własności	55,4	12,8	13,8	10,2	7,8
Większa własność	113 211	26 563	23 739	73 583	16 860
% większej własności	44,7	17,3	9,3	29,1	6,6
G. Piotrkowska. Grunty włościań.	803 314	85 309	89 634	38 641	45 589
,, drobnoszlacheckie	1 697	109	139	139	72
,, drobnomieszczańskie	44 281	4 202	8 260	13 157	5 873
Mniejsza własność	849 292	89 620	98 033	51 937	51 534
% mniejszej własności	74,5	7,9	8,6	4 6	4,4
Większa własność	351 880	54 641	34 168	205 643	31 040
% większej własności	51,9	8,1	5,0	30,4	4,6
G. Płocka. Grunty włościańskie	408 640	56 999	72 037	9 729	21 456
,, drobnoszlacheckie	173 753	18 419	31 225	9 389	12 541
,, drobnomieszczańskie	12 410	3 364	2 892	4 692	1 205
Mniejsza własność	594 803	78 782	106 154	23 810	35 202
% mn. własności	70,8	9,4	12,6	3,0	4,2
Większa własność	418 031	52 320	61 842	100 295	29 367
% większej własności	63,2	7,9	9,3	15,2	4,4
G. Radomska. Grunty włościańs.	803 020	85 160	103 360	66 885	56 468
,, drobnoszlacheckie	230	20	16	—	6
,, drobnomieszczańskie	51 016	5 327	6 129	8 919	5 618
Mniejsza własność	854 266	90 507	109 505	75 804	62 092
% mniejszej własności	71,6	7,6	9,2	6,4	5,2
Większa własność	251 244	27 417	23 264	319 373	26 951
% większej własności	38,8	4,2	3,6	49,2	4,2
G. Siedlecka. Grunty włościańskie	672 229	155 567	129 776	117 918	43 247
,, drobnoszlacheckie	184 462	25 986	34 536	45 002	16 366
,, drobnomieszczańskie	46 901	10 891	5 663	12 880	7 587
Mniejsza własność	903 592	192 444	169 975	175 800	67 200
% mniejszej własności	59,9	12,9	19,9	11,8	4,5
Większa własność	327 933	73 271	44 237	238 934	26 584
% większej własności	46,2	10,3	6,2	33,6	3,7
G. Suwalska. Grunty włościańskie	862 048	185 439	84 872	20 221	61 425
,, drobnoszlacheckie	4 526	640	683	704	1 386
,, drobno mieszczańskie	1 913	3 150	3 914	4 618	10 602
Mniejsza własność	832 487	189 229	89 469	25 543	73 413
% mniejszej własności	68,8	15,6	7,4	2,1	6,1
Większa własność	159 876	38 245	27 628	85 724	28 088
% większej własności	47,1	11,3	8,2	25,2	8,2
G. Warszawska. Grunty włościań.	1 084 461	99 191	94 378	24 600	51 430
,, drobnoszlacheckie	52 328	3 214	3 746	2 675	3 391
,, drobnomieszczańskie	34 588	3 013	5 659	2 738	1 621
Mniejsza własność	1 171 377	105 418	103 783	30 013	56 442
% mniejszej własności	79,8	7,2	7,1	2,1	3,8
Większa własność	785 702	72 051	55 460	214 412	45 228
% większej własności	67,0	6,1	4,7	18,3	3,9

[1]) Pr. Warsz. Kom. St. Zesz XXXIX Tom II, str. 34 i dalsze. Wyliczenia własne. Dane nie obejmują majoratów

II.c. Liczba folwarków i wsi w 1910 roku.[1])

Gubernje i powiaty	Liczba folwark.	Liczba wsi	Gubernje i powiaty	Liczba folwark.	Liczba wsi
Królestwo Polskie	**12 805**	**34 689**	Mławski	184	397
Gub. Kaliska	**1 474**	**4 288**	Płocki	276	427
pow. Wieluński	199	427	Przasnyski	78	331
Kaliski	172	527	Rypiński	279	603
Kolski	202	577	Sierpcki	117	368
Koniński	97	447	Ciechanowski	185	425
Łęczycki	275	598	**Gub. Radomska**	**1 151**	**3 404**
Słupecki	167	379	pow. Iłżecki	127	449
Sieradzki	196	775	Kozienicki	142	499
Turecki	166	558	Konecki	190	434
Gub. Kielecka	**1 216**	**2 452**	Opatowski	206	401
pow. Jędrzejowski	169	400	Opoczyński	150	553
Włoszczowski	153	277	Radomski	147	684
Kielecki	106	311	Sandomierski	189	384
Miechowski	261	554	**Gub. Siedlecka**	**1 161**	**2 838**
Olkuski	104	217	pow. Bialski	69	246
Pińczowski	226	329	Węgrowski	81	319
Stopnicki	197	364	Włodawski	197	195
Gub. Lubelska	**1 571**	**2 899**	Garwoliński	197	595
pow. Biłgorajski	77	155	Konstantynowski	159	216
Hrubieszowski	172	225	Łukowski	109	440
Zamojski	148	234	Radzyński	142	221
Krasnostawski	162	238	Sokołowski	107	359
Lubartowski	93	226	Siedelecki	100	247
Puławski	170	406	**Gub. Suwalska**	**960**	**3 658**
Tomaszowski	162	220	pow. Augustowski	138	408
Chełmski	244	261	Władysławowski	107	595
Janowski	121	360	Wyłkowyski	143	455
Lubelski	222	574	Kalwaryjski	196	438
Gub. Łomżyńska	**444**	**2 292**	Marjampolski	149	819
pow. Kolnieński	45	275	Sejneński	147	455
Łomżyński	65	384	Suwalski	80	488
Mazowiecki	76	376	**Gub. Warszawska**	**2 316**	**6 448**
Ostrowski	80	429	pow. Błoński	192	418
Ostrołęcki	29	283	Warszawski	210	439
Szczuczyński	63	265	Włocławski	240	452
Makowski	86	280	Gostyński	143	484
Gub. Piotrkowska	**1 265**	**3 330**	Grójecki	278	792
pow. Będziński	56	213	Kutnowski	185	392
Brzeziński	133	450	Łowicki	76	263
Łaski	166	450	Nieszawski	188	577
Łódzki	73	309	Nowomiński	159	473
Radomskowski	288	590	Płoński	183	467
Piotrkowski	225	668	Pułtuski	198	421
Rawski	154	385	Radzymiński	88	648
Częstochowski	170	265	Skierniewicki	86	239
Gub. Płocka	**1 247**	**3 080**	Sochaczewski	90	383
pow. Lipnowski	128	529			

[1]) Ubezp. wzajem. bud. od ognia w Król. 1901 i 1910 r. załącznik str. 7.

II.d. Folwarki odseparowane od wsi oraz połączone z wsiami w 1910 roku.[1])

Gubernje i powiaty	Folwarki odseparowane	Folwarki połączone z wsiami	Gubernje i powiaty	Folwarki odseparowane	Folwarki połączone z wsiami
Królestwo Polskie	**4 432**	**8 373**	Mławski	49	135
Kaliska	**341**	**1 133**	Płocki	8	268
Wieluński	85	114	Przasnyski	22	56
Kaliski	29	143	Rypiński	50	229
Kolski	26	176	Sierpcki	18	99
Koniński	23	74	Ciechanowski	47	138
Łęczycki	55	220	**Radomska**	**363**	**788**
Słupecki	27	140	Iłżecki	48	79
Sieradzki	53	143	Kozienicki	62	80
Turecki	43	123	Konecki	60	130
Kielecka	**274**	**942**	Opatowski	85	121
Jędrzejowski	58	111	Opoczyński	28	122
Włoszczowski	44	109	Radomski	33	114
Kielecki	22	84	Sandomierski	47	142
Miechowski	51	210	**Gub. Siedlecka**	**592**	**569**
Olkuski	21	83	Bialski	25	44
Pińczowski	39	187	Węgrowski	10	71
Stopnicki	39	158	Włodawski	126	71
Lubelska	**88**	**899**	Garwoliński	79	118
Biłgorajski	1	76	Konstantynowski	64	95
Hrubieszowski	62	110	Łukowski	47	62
Zamojski	28	120	Radzyński	74	68
Krasnostawski	71	91	Sokołowski	107	—
Lubartowski	52	41	Siedlecki	60	40
Puławski	80	90	**Gub. Suwalska**	**785**	**175**
Tomaszowski	54	108	Augustowski	133	5
Chełmski	205	39	Władysławowski	78	29
Janowski	31	90	Wyłkowyski	67	76
Lubelski	88	134	Kalwaryjski	131	65
Łomżyńska	**147**	**297**	Marjampolski	149	—
Kolnieński	17	28	Sejneński	147	—
Łomżyński	12	53	Suwalski	80	—
Mazowiecki	34	42	**Gub. Warszawska**	**718**	**1 598**
Ostrowski	12	68	Błoński	70	122
Ostrołęcki	6	23	Warszawski	65	145
Szczuczyński	18	45	Włocławski	73	167
Makowski	48	38	Gostyński	50	93
Piotrkowska	**266**	**999**	Grójecki	75	203
Będziński	1	55	Kutnowski	50	135
Brzeziński	27	106	Łowicki	25	51
Łaski	30	136	Nieszawski	35	153
Łódzki	—	73	Nowomiński	51	108
Radomskowski	64	224	Płoński	45	138
Piotrkowski	54	171	Pułtuski	46	152
Rawski	39	115	Radzymiński	88	—
Częstochowski	51	119	Skierniewicki	17	69
Płocka	**274**	**973**	Sochaczewski	28	62
Lipnowski	80	48			

[1]) Ubezpieczenie wzajem. bud. od ognia w Król. 1901—1910 r. załączni, str. 7.

III. Liczba nieruchomości we wsiach 1910 r.[1])

Gubernje	Liczba wsi wszelkich	Liczba nieruchom.	Przeciętna liczba nieruchom. przypadająca na jedną wieś.	Liczba wsi ukazowych
Królestwo Polskie[2])	**34 689**	**887 906**	**26**	**25 758**
Kaliska	4 288	85 752	20	2 928
Kielecka	2 452	94 553	39	2 127
Lubelska	2 899	141 668	49	2 105
Łomżyńska	2 292	59 094	26	1 569
Piotrkowska	3 330	104 762	31	2 652
Płocka	3 080	44 341	14	2 185
Radomska	3 404	99 012	29	2 507
Siedlecka	2 838	90 851	32	1 810
Suwalska	3 658	54 288	15	3 406
Warszawska	6 448	113 585	15	4 469

[1]) Ubezp. wzaj. bud. od ognia w Królestwie 1901—1910 str. 13. [2]) Wyliczenia własne.

III.a. Grunty we wspólnem posiadaniu w 1904 r.[1])

Rodzaje własności	Królestwo Polskie	Kaliska	Kielecka	Lubelska	Łomżyńska	Piotrkowska	Płocka	Radomska	Siedlecka	Suwalska	Warszawska
Ogółem morgów we wspólnem posiad.	1 132 707	67 936	126 477	175 366	150 741	105 233	47 207	145 051	196 148	71 954	66 588
w tem włościańskich ukazowych	838 272	53 186	105 630	160 176	59 957	78 965	37 637	116 476	114 440	57 177	54 628
„ włościańskich nonabytych	31 444	1 479	5 294	2 299	3 473	2 916	186	9 743	4 515	34	1 545
„ drobnoszlacheckich	127 022	—	—	207	79 361	1 004	10 609	—	31 887	328	3 626
„ drobnomieszczańskich	135 969	13 271	15 553	12 684	7 950	22 348	8 775	18 832	15 306	14 415	6 789

[1]) Pr. Warsz. Kom. St. Zesz. XXI str. 2, 68, 126, 148.

IV. Liczba gospodarstw mniejszych różnej wielkości

w 1904 roku.[1])

GUBERNJE	Ogółem	Liczba gospodarstw					Stosunek procent. ilościgospodarstw wielkości do 6 morg. do ogólnej liczby gospodar.	Stosunek procent. ilości gospodar. wielkości powyż. 30 morg. do ogóln. liczby gospodar.
		do 3 morgów	od 3 do 6 morgów	od 6 do 15 morgów	od 15 do 30 morg.	powyżej 30 morg.		
Królestwo Polskie	**1 094 509**	**205 836**	**201 622**	**485 103**	**149 491**	**52 457**	**37,2**	**4,8**
Na gruntach włościańskich ukazowych	778 445	126 295	139 694	366 898	111 935	33 623	34,2	4,3
„ „ „ nowonabytych	179 076	29 819	40 138	81 357	21 299	6 463	39,1	3,6
„ „ drobnej szlachty[2])	53 028	5 839	5 963	18 367	11 528	11 296	22,3	2,1
„ „ miasteczek	83 995	43 883	15 827	18 481	4 729	1 075	71,1	1,3
gub. Kaliska	**106 791**	**22 557**	**19 565**	**47 692**	**13 972**	**3 185**	**39,4**	**3,0**
Na gruntach włościańskich ukazowych	76 429	15 563	14 254	33 620	10 659	2 333	39,0	3,1
„ „ „ nowonabytych	23 129	2 566	4 224	12 709	2 841	789	29,4	3,4
„ „ drobnej szlachty	—	—	—	—	—	—	—	—
„ „ miasteczek	7 233	4 428	1 087	1 363	292	63	76,2	0,9
gub. Kielecka	**128 046**	**25 421**	**30 280**	**55 491**	**6 198**	**656**	**51,3**	**0,5**
Na gruntach włościańskich ukazowych	93 048	21 980	19 724	45 907	5 010	427	44,8	0,5
„ „ „ nowonabytych	24 842	7 351	8 399	7 938	982	172	63,4	0,7
„ „ drobnej szlachty	29	3	8	12	5	1	37,9	3,4
„ „ miasteczek	10 127	6 087	2 149	1 634	201	56	81,3	0,6
gub. Lubelska	**164 534**	**26 156**	**31 770**	**87 780**	**16 222**	**2 606**	**35,2**	**1,6**
Na gruntach włościańskich ukazowych	118 936	12 955	21 333	70 335	12 641	1 672	28,8	1,4
„ „ „ nowonabytych	31 601	5 197	7 985	14 548	3 060	811	41,7	2,6
„ „ drobnej szlachty	328	55	57	142	51	23	34,1	7,0
„ „ miasteczek	13 669	7 949	2 395	2 755	470	100	75,7	0,7

[1]) Pr. Warsz. Kom. St. Zesz. XXI 1905. [2]) Z dodania: składników 52.993.

gub. Łomżyńska	**71 971**	**13 659**	**10 814**	**25 505**	**14 035**	**7 958**	**34,0**	**11,1**
Na gruntach włościańskich ukazowych	36 758	6 830	5 970	14 213	7 537	2 208	34,8	6,0
„ „ „ nowonabytych	4 979	1 235	1 227	1 779	554	184	49,4	3,7
„ „ drobnej szlachty	24 958	2 759	2 748	8 342	5 620	5 489	22,1	22,0
„ „ miasteczek	5 276	2 835	869	1 171	324	77	70,2	1,4
gub. Piotrkowska	**126 060**	**22 846**	**25 220**	**60 863**	**14 806**	**2 325**	**38,1**	**1,8**
Na gruntach włościańskich ukazowych	96 092	14 873	19 454	48 561	11 635	1 569	35,7	1,6
„ „ „ nowonabytych	17 375	2 548	2 897	8 707	2 570	653	31,3	3,8
„ „ drobnej szlachty	1 385	131	154	877	165	58	20,6	4,2
„ „miasteczek	11 208	5 294	2 715	2 718	436	45	71,5	0,4
gub. Płocka	**55 403**	**10 062**	**9 759**	**18 246**	**10 178**	**7 158**	**33,8**	**12,9**
Na gruntach włościańskich ukazowych	39 249	7 380	7 669	13 331	7 067	3 802	38,3	9,7
„ „ nowonabytych	6 105	748	1 037	2 625	1 116	579	29,2	9,5
„ „ drobnej szlachty	6 962	435	401	1 566	1 817	2 743	12,0	39,3
„ „ miasteczek	3 087	1 499	652	724	178	34	69,7	1,1
gub. Radomska	**132 624**	**29 161**	**27 185**	**59 682**	**14 502**	**2 094**	**42,5**	**1,6**
Na gruntach włościańskich ukazowych	89 572	17 360	18 435	43 018	9 712	1 047	40,0	1,2
„ „ „ nowonabytych	29 086	4 175	5 846	13 939	4 174	952	34,5	3,3
„ „ drobnej szlachty	—	—	—	—	—	—	—	—
„ „ miasteczek	13 966	7 626	2 904	2 725	616	95	75,4	0,7
gub. Siedlecka	**120 583**	**16 647**	**18 617**	**59 770**	**19 519**	**6 030**	**29,2**	**5,0**
Na gruntach włościańskich ukazowych	76 025	7 448	10 880	42 285	13 387	2 825	23,1	3,7
„ „ „ nowonabytych	18 512	3 796	4 446	7 647	1 930	693	44,5	3,7
„ „ drobnej szlachty	16 501	2 166	2 293	6 790	3 117	2 135	27,0	12,9
„ „ miasteczek	9 545	3 237	1 798	3 048	1 085	377	52,8	3,9
gub. Suwalska	**65 667**	**11 510**	**8 917**	**17 914**	**14 407**	**12 919**	**31,1**	**19,7**
Na gruntach włościańskich ukazowych	59 351	8 918	8 076	16 244	13 518	12 595	28,6	21,2
„ „ „ nowonabytych	2 259	592	551	756	215	145	50,6	6,4
„ „ drobnej szlachty	311	21	29	72	100	89	16,1	28,6
„ „ miasteczek	3 746	1 979	261	842	574	90	59,8	2,4
gub. Warszawska	**122 830**	**17 817**	**19 495**	**52 160**	**25 832**	**7 526**	**30,4**	**6,1**
Na gruntach włościańskich ukazowych	92 985	12 988	14 699	39 384	20 769	5 145	29,8	5,5
„ „ „ nowonabytych	21 188	1 611	3 526	10 709	3 857	1 485	24,2	7,0
„ „ drobnej szlachty	2 519	269	273	566	653	758	21,5	30,1
„ „ miasteczek	6 138	2 949	997	1 501	553	138	64,3	2,2

V. Wzrost liczby gospodarstw włościańskich różnej wielkości na gruntach ukazowych.[1]

Guberuje	Liczba gospodarstw włościańskich ukazowych obszaru						1% zwiększenia się lub zmniejszenia gospodarstw obszaru		
	do 3 morgów	od 3 do 15 morgów	powyżej 15 morgów	do 3 morgów	od 3 do 15 morgów	powyżej 15 morgów	do 3 morg.	od 3 do 15 morg.	powyżej 15 morg.
	około 1870 r.			na początku 1904 r.					
Ogółem w Król. Pol.	**129 197**	**240 922**	**222 698**	**126 295**	**506 592**	**145 558**	**— 2,2**	**110,3**	**—34,6**
Kaliska	19 858	32 265	18 043	15 563	47 874	12 992	—21,6	48,4	—28,0
Kielecka	18 473	36 836	15 243	21 980	65 631	5 437	+19,0	78,2	—64,3
Lubelska	7 924	28 261	35 204	12 955	91 668	14 313	+62,9	224,4	—59,3
Łomżyńska	7 635	12 243	10 596	6 830	20 183	9 745	—10,5	64,8	— 8,0
Piotrkowska	11 272	32 725	24 914	14 873	68 015	13 204	+31,9	107,8	—47,0
Płocka	14 221	16 331	10 322	7 380	21 000	10 869	—48,1	28,6	+ 5,3
Radomska	11 309	28 124	23 489	17 360	61 453	10 759	+53,5	118,5	—54,2
Siedlecka	6 058	13 190	27 361	7 448	52 365	16 212	+22,9	297,0	—40,7
Suwalska	13 206	10 124	26 822	8 918	24 329	26 113	—22,5	140,2	— 2,6
Warszawska	19 223	30 823	30 704	12 988	54 083	25 914	—32,4	75,5	—15,6

[1] Pr. Warsz. Kom. Stat. Zesz. XXI, tabl I, str. 18.

VII. Komasacja do roku 1900.[1]

Guberuje	Liczba wsi ukazowych ogółem	Liczba wsi skomasowanych				Ilość morgów	Ilość morgów	
		do r. 1864	po r. 1864	szachownic szkodliwych	szachownic nieszkodliwych		Szach. szkodliwych	Szachownic nieszkodliwych
Królestwo Polskie	**25 758**	**6 704**	**1 774**	**6 179**	**11 101**	**8 843 914**	**2 123 130**	**3 165 689**
Kaliska	2 928	974	310	539	1 105	771 586	151 121	191 963
Kielecka	2 127	456	31	951	689	738 647	255 701	185 513
Lubelska	2 105	414	24	518	1 149	1 195 916	321 365	581 812
Łomżyńska	1 569	203	24	750	592	493 262	215 748	140 014
Piotrkowska	2 652	704	27	719	1 202	913 123	225 182	329 328
Płocka	2 185	407	199	552	1 027	504 848	114 455	226 492
Radomska	2 507	719	55	571	1 162	855 322	174 309	344 919
Siedlecka	1 810	355	44	579	832	957 559	277 050	384 410
Suwalska	3 406	1 324	642	366	1 074	1 222 527	201 557	281 531
Warszawska	4 469	1 148	418	634	2 269	1 191 124	183 642	499 707

[1] Wł. Grabski. Komasacja i praca kulturalna u nas. 1912 str. 16.

VI. Grunty dokupione przez włościan.[1]

Guberuje	Grunty dokupione przez włościan w morgach			
	do 1873 r.	% w stosun.[2] do obszaru grunt. ukaz.	do 1904 r.	% w stosun.[2] do obszaru grunt. ukaz.
Królestwo Polskie	**214 926**	**2,7**	**1 790 875**	**20,0**
Kaliska	22 801	3,2	241 714	31,0
Kielecka	3 967	0,6	154 954	20,7
Lubelska	37 302	3,3	288 541	23,4
Łomżyńska	17 371	3,2	67 181	11,4
Piotrkowska	18 466	2,2	189 617	20,0
Płocka	21 824	4,0	113 921	18,6
Radomska	50 226	6,5	306 427	35,3
Siedlecka	20 821	2,4	178 302	18,2
Suwalska	5 103	0,5	22 758	1,9
Warszawska	17 045	2,0	227 460	22,8

[1] Pr. Warsz. Kom. St. T. XXI. Wnioski ogólne str. 32. [2] Wyliczenia własne.

VII.a. Przebieg komasacji w Królestwie Polskiem w r. 1910 i 1911.[1]

Guberuje	Wniesiono podania o zcalenie: Liczba gromad	Wniesiono podania o zcalenie: Liczba gospodarzy	Wniesiono podania o zcalenie: Obszar ziemi w morgach	Przepr. pomiar.: Obszar ziemi w morgach	Przyjęto proj. na uchwał. gromadzk.: Liczba gromad	Przyjęto proj. na uchwał. gromadzk.: Liczba gospodarzy	Przyjęto proj. na uchwał. gromadzk.: Obszar ziemi w morgach.	Zatw. proj. przez Urząd Guberń.: Liczba gromad	Zatw. proj. przez Urząd Guberń.: Liczba gospodarzy	Zatw. proj. przez Urząd Guberń.: Obszar ziemi w morgach
Królestwo Polskie	**419**	**17 272**	**270 881**	**68 767**	**88**	**2 790**	**39 969**	**15**	**302**	**5 946**
Kaliska	34	346	5 657	1 083	7	82	1 083	—	—	—
Kielecka	39	1 789	17 648	4 677	8	297	3 278	1	16	189
Lubelska	35	2 415	26 679	—	—	—	—	—	—	—
Łomżyńska	61	3 225	66 851	20 183	13	492	10 045	1	35	972
Piotrkowska	31	1 326	13 579	2 607	8	300	2 607	—	—	—
Płocka	30	896	23 428	5 803	14	315	5 813	4	144	2 636
Radomska	21	781	12 547	1 130	4	111	1 130	1	24	115
Siedlecka	60	3 906	54 383	19 273	10	682	6 923	—	—	—
Suwalska	54	1 495	29 567	7 801	15	232	5 684	8	83	2 033
Warszawska	54	1 093	20 542	6 199	9	279	3 405	—	—	—

[1] Załącznik do prawa o komasacji str. 22 i 23.

VIII. Regulowanie serwitutów w Królestwie Polskiem

od 1864 — 1902 roku.[1])

Gubernje	Serwitut pastwiskowy			Serwitut leśny			Liczba osad, którym według tabel likwidac. przyzn. prawa serwitut.	Osady korzyst. z serw. w 1902 r.				Ilość osad, które uregulowały serwituty od 1864—1902 r.	% osad, które uregulow. serwit. od 1864—1902 r.
	Przyznano w tabelach likwidacyjn. 1864 r.	Pozostaje nieuregulow. 1902 r.	% nieuregulowanych	Przyznano w tabelach likwidacyjn. 1864 r.	Pozostało nieuregulow. 1902 r.	% nieuregulowanych		Ogółem	Leśnych	Pastwiskowych	Leśnych i pastwiskowych		
Królestwo Polskie . .	**263 738**	**108 785**	**41,2**	**278 645**	**93 144**	**33,4**	**335 171**	**125 855**	**16 907**	**33 694**	**75 254**	**209 316**	**62,4**
Kaliska	27 772	11 846	42,7	28 201	10 899	38,7	35 841	14 535	2 689	4 147	7 699	21 306	59,4
Kielecka	23 656	9 185	38,8	25 291	7 749	30,6	35 750	10 677	1 356	2 687	6 634	25 073	70,1
Lubelska	51 888	23 118	44,5	52 236	23 991	45,9	59 681	26 415	3 480	2 432	20 503	33 266	55,7
Łomżyńska . . .	14 702	8 677	59,0	14 491	6 004	41,4	19 137	9 132	406	3 204	5 522	10 005	52,3
Piotrkowska . . .	24 304	9 118	38,0	28 453	10 383	36,5	31 967	11 414	2 508	1 530	7 376	20 553	64,3
Płocka	28 066	11 391	40,6	28 032	7 842	28,0	38 193	11 980	600	4 340	7 040	26 213	68,6
Radomska	26 298	8 442	32,0	24 832	6 442	25,9	29 659	9 295	913	2 914	5 468	20 364	68,7
Siedlecka	28 941	11 989	41,4	38 348	9 737	25,4	37 085	14 636	2 441	4 332	7 863	22 449	60,5
Suwalska	5 650	3 055	54,0	6 741	3 174	47,0	5 842	4 698	1 701	1 579	1 418	1 144	19,6
Warszawska	32 461	11 982	37,0	32 020	6 923	21,6	42 016	13 073	813	6 529	5 731	28 943	68,9

[1]) Prace Warsz. Kom. Stat. Zesz. XXX rozdział II str. 26 i 28.

VIII.a. Rozmiar serwitutów leśnych i pastwiskowych w 1902 r.

GUBERNJE	Rozmiar serwitutów leśnych							Rozmiar serwitutów pastwiskowych															
	Budulec		Opał			Ściółki		Na pastwiskach				Na polach				W lasach				Na łąkach			
	Drzew budulcowych	Tyk i żerdzi	Pni	Drzew i chróstu Wozów	Drzew i chróstu Kupek	Wozów	Kupek	Krów	Koni	Owiec	Świń	Krów	Koni	Owiec	Świń	Krów	Koni	Owiec	Świń	Krów	Koni	Owiec	Świń
Królestwo Polskie .	**102 416**	**446 357**	**110 726**	**5 979 476**	**439 388**	**393 691**	**22 425**	**53 308**	**92 70**	**30 141**	**4 160**	**62530**	**10044**	**34296**	**10388**	**174 916**	**36339**	**63347**	**5 473**	**14070**	**3 158**	**4 807**	**881**
Kaliska	6 577	3 864	3 595	470 551	127 171	68 204	13 813	9 479	1 248	2 952	102	4 553	147	683	453	15 523	3 209	7 498	141	526	121	218	12
Kielecka	6 926	12 710	15 378	398 997	56019	67 774	4 834	6 646	1 082	770	304	7 877	1 048	45	13	19 272	2 073	1 841	50	549	118	—	—
Lubelska	41 189	293 602	6 796	2 552 722	—	133 861	—	2 977	974	477	84	3 800	2 097	2 284	—	60 634	21 460	11 257	—	935	759	555	—
Łomżyńska	3 406	25 414	33	202 535	4 108	678	—	7 370	1 730	8 061	1 317	6 504	1 941	7 349	2 220	3 984	811	2 867	411	408	160	279	130
Piotrkowska	10 138	630	49 652	644 745	14 768	62 755	—	5 472	1 172	1 863	—	1 860	169	649	—	14 449	1 411	9 553	688	9 296	1 445	2 777	—
Płocka	4 255	19 921	1 292	186 211	42 732	2 769	918	4 895	236	2 909	1 095	12397	852	3 880	4 155	6 115	740	3 302	1 098	569	74	539	192
Radomska	7 353	26 255	2 710	379 067	948	47 191	416	2 546	710	1 278	727	6 599	1 101	3418	987	18 011	1 591	5 669	4	—	20	—	—
Siedlecka	4 489	33 367	6 435	641 511	—	—	—	6 781	1 352	6 938	117	7 853	1 243	10517	77	18 532	2 452	7 988	900	516	3	18	—
Suwalska	5 393	12 968	20	264 118	—	—	—	216	32	207	77	2 162	770	4 330	1 736	4 995	1 545	6 885	1 690	423	272	403	480
Warszawska . . .	12 690	17 626	24 815	239 019	193 642	10 459	2 444	6 926	734	4 686	337	8 925	676	1 141	747	13 401	1 047	6 487	491	848	186	18	67

[1]) Pr. Warsz. Kom. St. Zesz. XXX rozdział II str. 33.

VIII.b. Ilość bydła włościańskiego, mającego prawo pastwiska na gruntach dworskich w 1889 i 1902 r.

Gubernje	w 1889 r.					w 1902 r.				
	Liczba gospodarstw korzystających z serwitutów pastwiskowych			Ilość bydła, pasącego się na gruntach dworskich		Liczba gospodarstw korzystających z serwitutów pastwiskowych			Ilość bydła, pasącego się na gruntach dworskich	
	Past-wisk.	Pastw. i leśn.	Razem	Wszystkiego	na 1 gospodarst.	Past-wisk.	Pastw. i leśn.	Razem	Wszystkiego	na 1 gospodarst.
Królestwo Polskie	**51 058**	**131 344**	**182 402**	**809 094**	**4,4**	**33 694**	**75 254**	**108 948**	**378 984**	**3,5**
Kaliska	6 940	13 094	20 034	75 688	3,8	4 147	7 699	11 846	36 012	3,0
Kielecka	6 523	14 796	21 319	67 415	3,2	2 687	6 634	9 321	38 967	4,2
Łomżyńska	3 537	10 375	13 912	75 129	5,4	3 204	5 522	8 726	25 171	2,9
Lubelska	3 552	25 612	29 164	145 188	5,0	2 432	20 503	22 935	95 102	4,2
Piotrkowska	5 060	18 387	23 447	65 503	2,8	1 530	7 376	8 906	36 827	4,1
Płocka	6 188	16 569	22 757	89 361	3,9	4 340	7 040	11 380	27 595	2,4
Radomska	5 090	9 485	14 575	58 448	4,0	2 914	5 468	8 382	31 786	3,8
Siedlecka	4 361	13 614	17 975	140 085	7,8	4 332	7 863	12 195	41 388	3,4
Suwalska	—	—	—	34 554	—	1 579	1 418	2 997	11 996	4,0
Warszawska	2 807	9 412	19 219	57 723	3,0	6 529	5 731	12 260	34 140	2,8

[1]) Pr. W. K. St. tom XXX rozdział II str. 34.

VIII.c. Liczba wsi z serwitutami nieuregulowanemi do 1902 r.

Gubernje	Ogółem liczba wsi i miasteczek z serwitutami.	Wsie z serwitutami	% liczby wsi z serwitutami w stosunku do ogóiu wsi ukazowych	Miasteczka z seriwtut.	% liczby miastecz. z serwit. do ogółu miastecz.
Królestwo Polskie	**7 640**	**7 550**	**29,3**	**90**	**25,2**
Kaliska	739	733	25,1	6	15,0
Kielecka	796	789	37,1	7	20,6
Lubelska	872	853	40,5	19	37,2
Łomżyńska	754	747	47,6	7	28,0
Piotrkowska	529	528	19,9	1	25,0
Płocka	1 068	1 065	48,7	3	19,0
Radomska	576	564	22,5	12	22,6
Siedlecka	564	554	30,6	10	30,0
Suwalska	717	708	20,8	9	45,0
Warszawska	1 025	1 009	22,5	16	35,5

[1]) Pr. Warsz. Kom. St. t. XXX rozdział II str. 29.

IX. Własność większa w 1909 r.[1])

Gubernje i powiaty	Grunty dworskie (w morgach)				Majoraty w morgach
	Ogółem	Ziemia orna, łąki, oraz ziemia pod ogrodami i budyn.	Lasy	Pastwiska i nieużytki	
Królestwo Polskie	**6 972 409**	**4 271 129**	**2 049 213**	**652 067**	**652 124**
Kaliska	**704 012**	**473 245**	**170 762**	**60 006**	**60 238**
pow. Kaliski	113 133	72 312	31 890	8 929	176
Kolski	68 418	56 028	7 628	4 761	11 478
Koniński	49 027	31 508	10 898	6 621	142
Łęczycki	91 042	79 503	5 497	6 041	8 666
Sieradzki	110 853	69 095	35 001	6 857	8 328
Słupecki	84 271	59 442	16 557	8 252	2 117
Turecki	75 374	52 296	13 888	9 308	10 069
Wieluński	111 697	53 059	49 402	9 236	19 262
Kielecka	**528 483**	**307 566**	**168 270**	**52 647**	**67 616**
pow. Jędrzejowski	80 561	56 316	16 817	7 429	6 873
Kielecki	31 426	11 162	17 527	2 738	13 513
Miechowski	83 539	60 841	19 541	3 157	14 436
Olkuski	40 139	16 631	15 714	7 794	8 762
Pińczowski	85 045	62 421	15 123	7 501	10 846
Stopnicki	94 652	56 148	22 719	15 784	9 932
Włoszczowski	113 121	44 048	60 829	8 244	3 255
Lubelska	**1 145 996**	**609 979**	**471 366**	**82 214**	**50 680**
pow. Biłgorajski	128 008	26 023	81 109	20 875	3 137
Chełmski	149 047	105 382	33 469	10 196	13 189
Hrubieszowski	139 326	98 459	38 832	2 035	—
Janowski	127 284	45 335	73 376	8 572	6 201
Krasnostawski	107 683	64 422	38 235	5 027	7 624
Lubartowski	56 353	31 647	21 876	3 025	1 030
Lubelski	104 404	83 593	15 447	5 364	13 191
Puławski	73 548	38 617	32 318	2 613	5 909
Tomaszowski	95 249	59 990	31 276	3 927	—
Zamojski	162 588	54 751	104 865	2 972	398
Łomżyńska	**263 589**	**149 328**	**73 634**	**40 627**	**42 260**
pow. Kolnieński	25 369	18 161	5 520	1 688	7 040
Łomżyński	49 599	25 188	17 429	6 982	11 478
Makowski	45 029	19 455	17 761	7 813	6 697
Mazowiecki	39 222	24 663	11 646	2 913	—
Ostrołęcki	19 349	11 078	4 824	3 448	2 933
Ostrowski	39 105	24 882	3 875	10 348	9 489
Szczuczyński	45 915	25 902	12 578	7 435	4 623
Piotrkowska	**693 145**	**422 108**	**205 784**	**65 253**	**73 599**
pow. Będziński	46 430	23 482	18 887	4 061	6 385
Brzeziński	60 917	45 497	11 560	3 860	12 026
Częstochowski	84 924	40 071	37 667	7 187	18 782
Łaski	90 279	51 685	25 375	13 218	4 828
Łódzki	45 931	29 797	12 014	4 119	5 134
Radomskowski	172 750	100 576	56 528	15 646	8 170
Piotrkowski	102 984	58 575	32 377	12 032	18 274
Rawski	88 878	72 424	11 376	5 030	—

[1]) Pr. Warsz. Kom. Stat. Zesz. XXXIX, tom 2, str. 34—114.

Gubernje i powiaty	Grunty dworskie (w morgach)				Majoraty (w morgach)
	Ogółem	Ziemia orna, łąki oraz ziemia pod ogrodami i budyn.	Lasy	Pastwiska i nieużytki	
Płocka	**684 181**	**492 543**	**100 365**	**91 272**	**14 998**
pow. Ciechanowski	85 734	66 705	7 343	11 687	2 273
Lipnowski	142 052	95 284	29 672	17 096	1 181
Mławski	114 536	81 478	13 882	19 176	—
Płocki	112 649	94 663	7 858	10 127	8 471
Przasnyski	45 773	25 065	9 628	11 080	585
Rypiński	114 401	77 308	25 502	11 591	109
Sierpcki	69 036	52 040	6 480	10 516	2 016
Radomska	**664 936**	**295 095**	**319 592**	**50 249**	**84 058**
pow. Iłżecki	90 474	27 955	59 469	3 050	14 416
Konecki	162 650	32 355	121 184	9 111	4 510
Kozienicki	67 934	39 458	19 172	9 304	22 557
Opatowski	121 258	70 330	44 420	6 508	9 702
Opoczyński	86 386	36 793	43 831	7 714	3 300
Radomski	55 151	38 921	12 254	5 926	15 656
Sandomierski	77 181	49 283	19 262	8 637	13 917
Siedlecka	**727 707**	**417 719**	**239 098**	**70 890**	**83 326**
pow. Bialski	54 874	35 938	13 291	5 645	8 092
Garwoliński	114 101	60 263	40 902	12 935	7 479
Konstantynowski	81 098	53 034	22 536	5 528	9 456
Łukowski	73 911	46 210	20 107	7 595	23 590
Radzyński	109 322	60 741	40 557	8 024	3 058
Siedlecki	52 337	35 575	10 789	5 973	10 754
Sokołowski	62 613	37 154	20 091	5 368	—
Węgrowski	74 773	35 073	33 768	5 854	113
Włodawski	104 680	53 654	37 058	13 967	20 784
Suwalska	**349 286**	**207 749**	**85 783**	**55 754**	**117 012**
pow. Augustowski	49 232	29 487	11 019	8 726	15 421
Kalwaryjski	36 984	29 153	4 043	3 790	27 311
Marjampolski	58 060	35 023	15 593	7 444	16 778
Sejneński	91 178	42 057	24 735	24 386	6 373
Suwalski	16 344	10 112	2 658	3 575	18 241
Władysławowski	49 970	20 722	24 676	4 572	3 637
Wyłkowyski	47 517	41 197	3 058	3 263	29 309
Warszawska	**1179 210**	**872 227**	**208 915**	**98 069**	**56 802**
pow. Błoński	94 631	67 736	15 491	5 955	120
Gostyński	76 209	42 529	10 121	8 252	5 193
Grójecki	148 409	109 503	26 554	12 352	1 452
Kutnowski	100 024	87 730	7 021	5 269	2 284
Łowicki	45 000	27 043	11 125	6 821	—
Nieszawski	96 797	86 866	3 937	5 711	6 335
Nowomiński	75 540	41 095	25 462	8 983	876
Płoński	90 584	78 993	7 019	4 573	6 604
Pułtuski	84 577	59 846	16 332	8 398	13 874
Radzymiński	75 552	51 439	17 889	6 226	1 283
Skierniewicki	45 314	30 712	13 150	1 393	1 571
Sochaczewski	61 475	49 786	7 553	4 136	1 110
Warszawski	98 524	46 417	25 670	16 539	1 466
Włocławski	96 917	73 167	10 121	13 629	14 645

IX.a. Liczba i przeciętny obszar majątków własności większej (bez majoratów) w 1906 roku.[1] (w morgach)

Gubernje i powiaty	Liczba majątków	Przeciętny obszar 1 majątku.	Gubernje i powiaty	Liczba majątków	Przeciętny obszar 1 majątku	Gubernje i powiaty	Liczba majątków	Przeciętny obszar 1 majątku
Królest. Polsk.	**7 417**	**860,2**	Łomżyński	118	633,3	**G. Siedlecka**	**517**	**1 275,2**
			Mazowiecki	50	892,0	Pow.: Bialski	53	966,1
Gub. Kaliska	**878**	**780,7**	Makowski	34	1 179,6	Garwoliński	89	996,7
Pow.: Kaliski	113	917,6	Ostrowski	60	524,7	Konstantynow.	61	1 192,1
Kolski	110	625,0	Ostrołęcki	15	1 619,9	Łukowski	57	1 140,6
Koniński	64	903,0	Szczuczyński	50	854,8	Radzyński	54	1 845,0
Łęczycki	164	558,7				Sokołowski	46	1 573,7
Słupecki	97	859,2	**G. Piotrkowska**	**696**	**892,8**	Siedlecki	50	867,7
Sieradzki	129	719,7	Pow.: Będziń.	71	513,7	Węgrowski	42	1 696,2
Turecki	84	820,4	Brzeziński	68	642,8	Włodawski	65	1 461,4
Wieluński	117	1 012,3	Częstochowski	58	1 245,6			
			Łaski	111	740,2	**G. Suwalska**	**427**	**721,4**
Gub. Kielecka	**606**	**808,9**	Łódzki	64	606,2	Pow.: August.	65	611,3
Pow. Jędrzej.	82	849,8	Piotrkowski	104	908,2	Kalwaryjski	66	490,8
Kielecki	66	509,1	Radomskowski	124	1 254,3	Marjampolski	67	759,1
Miechowski	132	569,9	Rawski	96	1 021,3	Sejneński	106	766,9
Olkuski	52	694,6				Suwalski	41	357,5
Pińczowski	109	673,0	**Gub. Płocka**	**1 120**	**623,0**	Władysławows.	28	1 604,7
Stopnicki	103	854,4	Pow. Ciechan.	115	589,0	Wyłkowyski	54	817,9
Włoszczowski	62	1 842,1	Lipnowski	174	796,4			
			Mławski	170	693,8	**G. Warszawska**	**1 575**	**698,4**
Gub. Lubelska	**651**	**1 553,6**	Płocki	241	456,1	Pow.: Błoński	123	639,2
Pow.: Biłgoraj.	26	4 182,6	Przasnyski	120	526,9	Gostyński	64	1 217,7
Chełmski	74	1 479,3	Rypiński	150	817,1	Grójecki	177	706,1
Hrubieszowski	93	1 358,5	Sierpcki	150	520,5	Kutnowski	142	690,3
Janowski	59	2 057,0				Łowicki	42	1 043,5
Krasnostawski	69	1 535,0	**G. Radomska**	**607**	**862,5**	Nieszawski	127	659,0
Lubartowski	43	1 464,8	Pow.: Iłżecki	54	775,5	Nowo-Miński	121	636,2
Lubelski	104	996,2	Kozienicki	59	861,2	Płoński	180	498,7
Puławski	47	1 693,0	Konecki	62	2 247,9	Pułtuski	102	962,9
Tomaszowski	78	1 050,8	Opatowski	120	790,2	Radzymiński	90	676,3
Zamojski	58	1 921,8	Opoczyński	95	779,9	Skierniewicki	66	433,4
			Radomski	92	605,1	Sochaczewski	67	915,4
G. Łomżyńska	**340**	**832,7**	Sandomierski	125	536,3	Warszawski	143	562,2
Pow.: Kolnieńs.	13	1 933,9				Włocławski	96	739,0

[1]) Pr. Warsz. Kom. St. Zesz. XXX rozdział 1 str. 18.

IX.b. Rozległość własności większej. (w morgach)

Rok	Królest. Polskie	Kaliska	Kielecka	Lubelska	Łomżyńs.	Piotrkows	Płocka	Radomsk.	Siedlecka	Suwalska	Warszaws
1901[1])	7 674 191	762 375	607 436	1 167 486	645 855	660 128	777 585	623 325	877 335	335 822	1216 844
1906[2])	6 380 171	685 388	490 193	1 011 423	283 097	621 417	697 796	523 568	659 276	308 031	1099 982
1909[3])	6 972 409	704 012	528 483	1 145 996	263 589	693 145	684 181	664 936	727 707	349 186	1179 210

[1]) Pr. Warsz. Kom. St. Zesz. XXV str. 24. [2]) Pr. Warsz. Kom. St. Zesz, XXX rozdz. 1 str. 18. Dane 1906 i 1909 wykazują zwiększenie się obszaru własności większej, co przypisać należy wyłącznie niedokładności danych 1906.
[3]) Pr. Warsz. Kom. St. Zesz, XXXIX str. 34.

X. Dobra obciążone pożyczką Tow. Kr. Ziemskiego 1912 r.[1]

Gubernje i powiaty	Liczba dóbr	Morgów	Przeciętny obszar 1 majątku	Szacunek (w rublach)	Szacunek 1 morga
Królestwo Polskie	**9 578**	**4 823 145**	**504**	**402 160 225**	**83**
Kaliska	**1 507**	**574 728**	**382**	**50 829 638**	**88**
Kaliski	306	82 984	271	9 965 832	120
Kolski	183	60 659	331	7 063 989	116
Koniński	123	49 973	406	4 099 724	82
Łęczycki	234	84 984	363	8 949 723	105
Sieradzki	175	77 996	445	4 964 991	64
Słupecki	217	89 132	411	7 180 126	81
Turecki	192	62 599	326	4 900 144	78
Wieluński	77	66 401	862	3 705 109	56
Kielecka	**472**	**362 213**	**767**	**25 731 269**	**71**
Jędrzejowski	71	51 000	718	3 726 493	73
Kielecki	26	31 858	1 225	1 014 121	31
Miechowski	115	53 301	463	5 551 481	104
Olkuski	31	19 948	643	13 34 259	67
Pińczowski	99	71 163	719	6 645 241	93
Stopnicki	81	59 273	732	3 983 116	67
Włoszczowski	49	75 670	1 544	3 476 558	53
Lubelska	**1 447**	**573 818**	**399**	**59 836 154**	**104**
Biłgorajski	2	1 623	811	75 428	46
Chełmski	381	90 764	238	9 397 449	104
Hrubieszowski	140	80 511	576	10 015 528	124
Janowski	93	45 145	485	12 684 651	59
Krasnostawski	97	64 521	665	6 675 935	103
Lubartowski	130	24 712	190	2 042 522	83
Lubelski	316	89 410	283	12 115 561	135
Puławski	85	55 078	648	6 011 111	109
Tomaszowski	110	77 770	707	7 668 701	98
Zamojski	93	44 284	476	3 149 268	71
Łomżyńska	**307**	**207 341**	**675**	**15 163 447**	**73**
Kolnieński	28	26 480	946	2 022 845	76
Łomżyński	71	46 288	652	3 497 827	76
Makowski	45	20 036	445	1 740 823	87
Mazowiecki	39	27 407	703	2 036 620	74
Ostrołęcki	17	22 935	1 349	1 284 216	56
Ostrowski	58	25 721	426	1 896 784	74
Szczuczyński	49	38 474	783	2 684 332	70
Piotrkowska	**758**	**460 297**	**607**	**32 700 191**	**71**
Będziński	16	7 547	472	350 165	46
Brzeziński	123	43 258	352	3 760 658	112
Częstochowski	41	29 546	721	1 678 942	57
Łaski	133	66 373	499	5 070 458	76
Łódzki	56	24 747	422	2 339 664	95
Radomskowski	141	133 937	950	7 601 896	57
Piotrkowski	124	82 535	665	5 275 871	64
Rawski	124	72 354	583	6 622 537	92

[1]) Spraw. Tow. Kr Ziem. 1 półr. 1912 r. str. 93 i dalsze.

Gubernje i powiaty	Liczba dóbr	Morgów	Przeciętny obszar 1 majątku	Szacunek (w rublach)	Szacunek 1 morga
Płocka	**1 280**	**559 607**	**438**	**47 449 191**	**85**
Ciechanowski	168	55 954	333	4 152 140	74
Lipnowski	214	117 970	551	9 901 170	84
Mławski	153	79 057	517	6 171 804	78
Płocki	267	111 593	417	11 455 966	103
Przasnyski	65	40 529	623	2 826 982	70
Rypiński	241	96 938	402	8 503 020	88
Sierpcki	172	57 567	335	4 438 109	77
Radomska	**516**	**405 232**	**785**	**25 941 724**	**64**
Iłżecki	39	27 428	703	1 994 308	73
Konecki	33	101 439	3 073	3 320 730	33
Kozienicki	45	42 708	927	2 193 845	51
Opatowski	101	67 857	672	7 278 514	107
Opoczyński	73	56 067	768	2 140 920	38
Radomski	110	57 416	522	4 091 930	71
Sandomierski	115	52 317	455	4 921 477	94
Siedlecka	**591**	**541 724**	**917**	**33 592 962**	**62**
Bialski	67	41 641	622	2 498 210	60
Garwoliński	63	53 822	854	2 994 874	56
Konstantynowski	73	65 253	894	5 060 494	78
Łukowski	58	53 877	928	3 626 821	67
Radzyński	59	94 806	1 607	4 798 323	51
Siedlecki	67	44 861	666	3 226 430	72
Sokołowski	55	58 674	1 066	3 963 274	67
Węgrowski	57	44 067	778	2 104 190	48
Włodawski	92	84 723	921	5 320 346	63
Suwalska	**645**	**303 789**	**479**	**23 563 837**	**78**
Augustowski	60	38 226	637	2 174 245	57
Kalwaryjski	104	36 863	354	3 668 969	99
Marjampolski	95	43 877	462	3 924 445	80
Sejneński	103	62 775	610	2 656 559	42
Suwalski	48	17 586	366	1 046 383	60
Władysławowski	108	55 923	518	4 124 168	74
Wyłkowyski	127	48 539	390	5 969 068	123
Warszawska	**2 055**	**834 395**	**406**	**87 351 812**	**105**
Błoński	170	53 250	513	5 778 668	109
Gostyński	136	53 253	392	5 089 561	96
Grójecki	261	89 147	342	10 402 414	116
Kutnowski	173	87 700	508	11 311 215	128
Łowicki	36	28 549	793	2 491 715	87
Nieszawski	195	79 395	407	8 722 670	109
Nowomiński	117	50 806	434	3 781 864	74
Płoński	257	87 887	342	8 665 611	99
Pułtuski	139	72 626	523	6 402 537	88
Radzymiński	79	20 621	261	1 498 445	73
Skierniewicki	69	26 949	391	2 633 454	98
Sochaczewski	138	49 739	360	2 994 450	60
Warszawski	81	47 792	590	3 826 275	80
Włocławski	204	86 681	425	10 364 130	120

X.a. Obciążenie pożyczką majątków w Tow. Kr. Ziemskiem 1912 r.[1])

Gubernje	Liczba stowarzysz.	Morgów	Szacunek	Dług nieum. w d. 13 list. 1912 r.		Obdłużenie 1 majątku[2])	Obdłużen 1 morga[2])
			ruble	ruble	kop.	ruble	
Królestwo Polskie. . . .	**9 578**	**4 823 145**	**402 160 225**	**173 356 253**	**66**	**18 100**	**36**
Kaliska	1 507	574 728	50 829 638	22 042 271	86	14 626	38
Kielecka	472	362 213	25 731 269	10 773 451	16	22 825	29
Lubelska	1 447	573 818	59 836 154	26 636 745	02½	18 408	46
Łomżyńska	307	207 341	15 163 447	6 601 585	46½	3 183	46
Piotrkowska	758	460 297	32 700 191	13 738 363	94½	18 124	29
Płocka	1 280	559 607	47 449 191	21 176 309	05½	16 514	38
Radomska	516	405 232	25 941 724	10 605 934	06	20 554	26
Siedlecka	591	541 724	33 592 962	14 143 014	08½	23 930	26
Suwalska	645	303 789	23 563 837	10 529 397	50	16 324	34
Warszawska	2 055	834 395	87 351 812	37 108 181	50½	18 649	45

[1]) Sprawozd. Dyr. Gł. T. K. Z. 1 półr. 1912 r. st. 99. [2]) Wyliczenia własne.

X.b. Liczba majątków według wysokości obciążenia pożyczką Tow. Kr. Ziemskiego 1912 r.[1])

Wysok. pożycz. od rb.	Wysok. pożycz. do rb.	Król. Polskie	Kaliska	Kielecka	Lubelska	Łomżyńska[2])	Piotrkowska	Płocka	Radomska	Siedlecka	Suwalska	Warszawska
100	2 000	2 349	551	33	712	44	134	214	58	95	53	355
2 050	10 000	2 738	373	120	267	151	203	466	149	180	324	405
10 050	100 000	4 257	556	307	398	238	406	747	296	291	257	759
100 050	920 300	234	27	10	70	13	15	10	13	25	11	40
ogółem		9 578	1 507	472	1 447	446	758	1 537	516	591	645	1 659

[1]) Sprawozdanie Dyrekcji Gł. z czynności Tow. Kred. Ziem. 1912 r, I półr. str. 121. [2]) Podział zrobiony jest nie podług gubernji, a podług Dyrekcji, które różnią się od gub. Łomżyńskiej, Płockiej i Warszawskiej.

XI. Majoraty i majątki poduchowne w 1908 — 1909 roku.[1])

GUBERNJE	Liczba majoratów, gdzie część ich znajduje się w wymienionych gubernjach:	Liczba majoratów, gdzie część ich znajduje się w innych gubern.	Liczba majoratów wogóle	Obszar ogólny majoratów w morgach	Liczba folwarków	Powierzchnia zajmowana przez folwarki w morgach	Powierzchnia zajmowana przez leśnictwa majorackie w morgach	Liczba majątków poduchownych	Obszar majątków poduchownych w morgach	Powierzchnia zajmowana przez lasy w majątkach poduchown. w morgach	Liczba majoratów i majątków poduchownych razem	Obszar zajmowany przez majoraty i majątki poduchowne
Królestwo Polskie . . .	**233**	**69**	**302**	**[2])665 798**	**849**	**445 718**	**218 280**	**318**	**71 411**	**3430**	**620**	**737 208**
Kaliska	23	10	33	67 308	98	41 513	25 795	40	4 691	72	73	71 999
Kielecka	31	6	37	68 713	153	55 010	13 665	39	7 643	139	76	76 356
Lubelska	15	2	17	53 728	56	31 698	21 835	35	14 557	1048	52	68 285
Łomżyńska	13	9	22	53 997	51	33 745	19 359	9	1 569	—	31	55 566
Piotrkowska	23	18	41	71 520	114	44 416	27 044	14	2 691	—	55	74 211
Płocka	7	6	13	13 831	28	13 211	621	47	7 858	101	60	21 689
Radomska	32	9	41	83 182	161	59 059	24 122	39	9 530	345	80	92 712
Siedlecka	22	4	26	80 694	67	50 159	30 501	37	8 475	1313	63	88 168
Suwalska	43	1	44	114 200	44	77 324	36 414	9	1 828	41	53	116 029
Warszawska	24	4	28	58 624	77	39 583	18 924	49	12 569	371	77	71 193

[1]) № 14 A i 15 załącznika do projektu prawa o parcelacji majoratów wniesionego do III Izby Państwowej. [2]) Obszar ogólny majoratów w źródle nie zgadza się z powierzchnią folwarków i lasów razem wziętych.

XII. Szacunek własności nieruchomej polskiej

w 9-iu gubernjach zachodnich w 1909 r.[1])

Gubernje i powiaty	Szacunek własności nieruchomej polskiej		W tej liczbie szacunek własności nieruchomej polsk. gromad wiejskich	
	W tys. rub.	W procencie do szacunku własności wszystkich narodow.[2])	W tysiącach rubli	W procencie do szacunku własn. wszystkich narod.
9 gub. zachodnich	**663 161**	**21,8**	**2 744**	**1,2**
Grodzieńska	**15 296**	**8,6**	**1 518**	**2,2**
Grodzieński	4 824	21,4	—	—
Białostocki	2 781	17,1	1 498	22,9
Bielski	648	3,4	16	0,2
Brzeski	1 122	5,6	1	0,0
Kobryński	1 231	6,7	3	0,1
Prużański	836	3,4	—	—
Słonimski	2 016	6,7	—	—
Sokólski	126	0,9	—	—
Wołkowyski	1 712	14,3	—	—
Kijowska	**145 027**	**19,6**	**761**	**0,2**
Kijowski	3 722	5,5	—	—
Berdyczowski	16 683	24,6	—	—
Czehryński	2 522	5,6	—	—
Czerkaski	2 531	3,6	—	—
Humański	20 658	22,3	—	—
Kaniowski	8 224	13,1	—	—
Lipowiecki	18 517	35,5	—	—
Radomyski	8 351	17,7	200	1,5
Skwyrski	18 892	29,8	527	2,1
Taraszczański	16 138	31,7	—	—
Wasilkowski	20 706	31,0	34	0,1
Zwinogrodzki	8 083	14,9	—	—
Kowieńska	**34 803**	**21,7**	**137**	**0,2**
Kowieński	5 666	23,0	79	1,2
Nowoaleksandryjski	5 204	27,5	56	6,5
Poniewieski	5 613	15,5	—	—
Rosieński	4 918	20,9	—	—
Szawelski	5 684	18,7	2	0,0
Telszewski	2 776	19,2	—	—
Wiłkomierski	4 942	19,6	—	—
Mińska	**58 379**	**29,2**	**687**	**1,4**
Miński (bez Mińska)	4 747	39,5	217	6,0
Bobrujski	3 679	13,1	2	0,0
Borysowski	2 279	14,5	63	2,3
Ihumeński	11 442	50,5	2	0,1
Mozyrski	9 014	28,6	1	0,0
Nowogródzki	7 918	34,4	182	2,3
Piński	7 479	33,2	14	0,2
Rzeczycki	3 675	16,4	1	0,0
Słucki	8 146	37,3	205	2,6
Mohylowska	**30 862**	**13,4**	**19**	**0,0**
Mohylowski	3 226	17,8	—	—
Bychowski	2 610	14,3	—	—
Czauski	958	8,7	—	—
Czerykowski	2 673	12,9	—	—
Homelski	3 948	9,4	—	—
Horecki	786	4,8	—	—
Klimowicki	2 442	11,1	—	—

[1]) Aneks do rządowego projektu ustawy samorzadu ziemskiego w 6 gub. Zachodnich z d. 20 stycznia 1910 r. tabl. 2 str. 12. [2]) Do ogólnej wartości nie wchodzi własność żydowska.

Gubernje i powiaty	Szacunek własności nieruchomej polskiej		W tej liczbie wartość własności nieruchomej gromad wiejskich	
	W tys. rub.	W stosunku do szac. własn. wszyst. narod.	W tys. rubli	W stos. do szac. wł. wszyst. narod.
Mścisławski	1 718	13,6	—	—
Orszański	3 988	16,6	19	0,2
Rohaczewski	3 301	12,8	—	—
Siennicki	5 212	25,7	—	—
Podolska	**161 344**	**25,2**	**2 326**	**0,8**
Kamieniecki	14 621	26,6	—	—
Bałcki	13 687	13,7	—	—
Bracławski	11 540	22,9	1 847	7,0
Hajsynski	17 586	29,0	205	0,7
Jampolski	17 681	31,0	—	—
Latyczowski	6 511	20,8	76	0,5
Lityński	11 109	24,4	—	—
Mohylowski	10 776	26,0	—	—
Olgopolski	20 717	29,5	47	0,2
Proskurowski	12 912	30,6	151	0,8
Uszycki	8 678	24,5	—	—
Winnicki	15 526	29,5	—	—
Wileńska	**31 531**	**25,6**	**2 573**	**4,8**
Wileński (bez Wilna)	8 090	44,7	2 323	36,1
Dysnieński	5 483	30,0	—	—
Lidzki	3 570	23,6	4	0,1
Oszmiański	4 204	20,8	—	—
Święciański	1 795	14,8	4	0,1
Trocki	4 147	18,7	242	2,5
Wilejski	4 242	24,9	—	—
Witebska	**40 620**	**18,7**	**21**	**0,0**
Witebski	5 680	19,6	—	—
Dźwiński	6 438	24,4	15	0,2
Dryssieński	4 846	32,8	—	—
Gródecki	919	6,5	—	—
Lepelski	7 140	36,0	2	0,0
Lucyński	3 429	14,1	—	—
Newelski	1 281	8,0	—	—
Połocki	2 806	14,6	3	0,0
Rzeżycki	5 416	26,6	1	0,0
Siebieski	2 175	16,9	—	—
Wieliski	490	2,5	—	—
Wołyńska	**145 299**	**27,3**	**2 744**	**1,3**
Żytomierski	21 823	23,9	1 416	5,0
Dubieński	8 080	22,7	77	0,5
Kowelski	4 446	15,9	6	0,0
Krzemieniecki	5 978	18,7	277	1,7
Łucki	10 635	22,4	47	0,3
Nowogród-Wołyński	17 674	31,0	2	0,0
Ostroski	6 582	21,5	104	0,7
Owrucki	2 188	8,2	—	—
Równieński	20 641	38,2	—	—
Starokonstantynowski	14 505	32,1	414	1,9
Włodzimierz-Wołyński	9 789	26,6	401	2,4
Zasławski	22 958	47,3	—	—

XI.a. Zmiany własności ziemskiej w niektórych powiatach gub. Kijowskiej.[1])

WŁASNOŚĆ ZIEMSKA	Rok 1861					Rok 1900				
	Powiaty				Razem	Powiaty				Razem
	Humański	Kaniowski	Skwyrski	Taraszczańs.		Humański	Kaniowski	Skwyrski	Taraszczańs.	
Nadział włościan z 1861 r.	170 259½	147 461	139 380	128 293	585 393½	170 259½	147 461	139 380	128 293	585 393½
Nabytek włościański po 1861 r.	59 841½	—	—	—	59 841½	64 117½	1 128	3 211	8 419	76 875½
Własność polska	111 933½	81 432½	144 602	135 983	473 951	77 750½	32 576	91 887	83 294	285 507½
Własność rosyjska	27 266½	32 739	16 254	357½	76 617	56 187½	63 680	56 716	22 772½	199 356
Dobra apanażowe	—	—	—	—	—	—	16 787½	—	18 225	35 012½
Towarzystwa akcyjne	—	—	—	—	—	—	—	9 210	2 711	11 921
Ogólna liczba dziesięcin	377 593½	274 352	315 350	280 143	1 247 438½	377 593½	274 352	315 350	280 143	1 247 438½

[1]) Zmiany własności ziemskiej w gub. Kijowskiej od r. 1861—1900. (A. I.) Kraków 1912, str. 68, 100, 134, 32.

XIII. Działalność Banku włościańskiego w Król. Pol. w 1911 r.[1])

GUBERNJE	Ziemie nabyte przez włościan od właścicieli ziemskich z pomocą Banku[2])							Ziemie nabyte z zapasów Banku[3])						Ogółem nabyto przy pomocy Banku [4])					
	Liczba gospodarstw	Ilość morgów	Przeciętna ilość morgów	Cena ogólna	Cena 1 morga	Stosunek Banku	Wysokość udzielonej pożyczki	Liczba gospodarstw	Ilość morgów	Przeciętna ilość morgów	Cena ogólna	Cena 1 morga	Wysokość udzielonej pożyczki	Liczba gospodarstw	Ilość morgów	Przeciętna ilość morgów	Cena ogólna	Cena 1 morga	Wysokość udzielonej pożyczki
Królestwo Polskie	**3 963**	**38 181,8**	**9,6**	**5 333 474**	**137**	**4 253 137**	**3 485 990**	**711**	**7 409,2**	**10,3**	**749 231**	**89**	**662 730**	**4 674**	**45 591,0**	**9,7**	**6 082 705**	**113**	**4 148 720**
Kaliska	220	2 152,3	9,8	276 245	128	220 919	173 500	123	1 602,0	13,0	93 158	58	70 280	343	3 754,4	10,9	369 403	93	243 780
Kielecka	867	4 878,3	5,6	692 262	143	597 861	466 390	—	—	—	—	—	—	867	4 878,3	5,6	692 262	142	466 390
Lubelska	411	4 189,5	10,2	770 354	184	690 958	535 920	144	1 965,0	13,5	261 452	133	243 250	555	6 154,5	11,0	1 031 806	168	779 170
Łomżyńska	50	832,2	16,5	121 771	146	93 683	78 940	48	714,2	14.8	79 050	111	65 550	98	1 547,4	15,7	200 821	128	144 490
Piotrkowska	364	3 210,9	8,7	314 463	98	261 384	215 240	128	1 065,4	8,2	98 054	92	88 230	492	4 277,3	8,6	412 517	95	303 470
Płocka	375	5 559,4	14,7	667 594	120	517 054	443 590	1	3.9	3,9	120	31	100	376	5 563,3	15,0	667 714	75	443 690
Radomska	262	2 327,9	8,8	465 210	200	302 227	261 680	—	—	—	—	—	—	262	2 327,9	8,9	465 210	200	261 680
Siedlecka	509	5 036,4	9,8	627 308	150	582 264	469 110	267	2 058,6	7,7	217 397	106	195 320	776	7 095,0	9,1	844 705	115	664 430
Suwalska	54	772,7	14.2	68 976	89	56 338	47 810	—	—	—	—	—	—	54	772,7	14.3	68 976	90	47 810
Warszawska	851	9 220,0	15,9	1 329 291	144	930 449	793 810	—	—	—	—	—	—	851	8 721,2	10,2	1 329 291	150	793 810

[1]) Sprawozdanie B-ku włośc. za rok 1911. [2]) Tabl. VIII str. 36. [3]) Tabl. IV str. 19. [4]) Wyliczenia własne.

XIII.a. Grunty w posiadaniu Banku Włościańskiego w r. 1911.[1])

Gubernje	1 stycznia 1912 r. Bank posiadał[2])			Ziemie nabyte przez Bank w r. 1911.[3])					Sposoby eksploatacji ziem Banku[4])	
	Majątków	Ilość mor.	Wartość ogólna	Licz. mająt.	Ilość morgów: Pól	Ilość morgów: Łąk	Ilość morgów: lasów	Cena ogólna	Cena 1 morga	Ilość ziemi pod zarząd. Bank.(morg).	Oddano w dzierżawę (w morgach)	Zost. się pod zarząd. Bank. (w morgach)
Król. Polskie	**99**	**75 702**	**8 472 144**	**23**	**7 343**	**2 104**	**1 602**	**1 815 226**	**137**	**69 678**	**32 974**	**36 705**
Kaliska	8	11 802	1 040 048	—	—	—	—	—	—	13 376	5 569	7 807
Kielecka	16	7 936	1 526 889	4	1 553	96	185	444 876	217	7 105	4 367	2 738
Lubelska	18	10 102	1 707 283	7	1 823	745	74	518 550	178	10 083	5 983	4 100
Łomżyńska	12	209	3 191	—	—	—	—	—	—	915	915	—
Piotrkowska	9	10 143	646 474	—	—	—	—	—	—	10 328	2 919	7 409
Płocka	16	12 219	1 235 540	4	1 598	328	4	206 000	98	4 246	2 751	1 495
Radomska	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Siedlecka	12	13 164	1 662 111	7	2 063	822	736	545 800	111	13 480	4 449	9 031
Suwalska	6	—	—	1	306	113	603	100 000	82	9 575	5 450	4 125
Warszawska	2	9 575	618 110	—	—	—	—	—	—	570	570	—

[1]) Sprawozdanie Banku Włośc. z r. 1911. [2]) tab. V str. 25. [3]) Tabl. I str. 2. [4]) Tabl. VI str. 28.

XIII.b. Pożyczki, udzielone przez Bank włościański w latach 1883—1910.[1])

	Liczba pożyczek	1883—1903 Ilość morgów	1883—1910 Pożyczki	1883—1910 morgi	1910 Pożyczki	1910 Morgi	1883—1910 Pożyczki	1883—1910 Morgi
Królestwo Polskie	**4 468**	**690 206**	**8 413**	**330 055**	**3 326**	**49 256**	**12 881**	**1 020 262**
Kaliska	667	100 759	307	60 195	47	6 291	974	160 954
Kielecka	747	85 012	401	44 253	32	4 022	1 148	129 265
Lubelska	809	109 218	2 757	40 525	867	7 538	3 566	149 744
Łomżyńska	108	14 219	150	3 987	86	851	258	18 206
Piotrkowska	435	80 063	312	40 026	141	6 769	747	120 089
Płocka	170	24 954	660	15 406	299	3 809	830	40 360
Radomska	374	100 478	994	36 543	638	5 815	1 368	137 021
Siedlecka	299	44 713	965	26 946	257	2 642	1 264	71 659
Suwalska	37	1 304	38	1 190	26	496	75	2 494
Warszawska	822	129 485	1 829	60 985	933	11 199	2 651	190 470
W 50 gubernjach Rosji Europejsk.	47 425	13 389 552	146943	11 489 289	65 973	2 925 257	194368	24 878 841

[1]) Zb. wiad. stat. ekon. 1912 str. 543, 544.

XIII.c. Obrót zapasów gruntu Banku Włościańskiego od 3 listopada 1905 r. do 1 stycznia 1911 r.[1])

GUBERNJE	3 list. 1905 r. było w posiad. Banku morg.	Grunty nabyte przez Bank (w morgach)					1 Stycz. 1911 pozostało niesprzedanych grun. w morg.
		1906 r.	1907	1908	1909	1910	
Królestwo Polskie . . .	**14 321**	**2 950**	**7 659**	**10 469**	**10 389**	**50 466**	**70 116**
Kaliska	2 664	1 243	1 073	4 976	1 017	8 321	13 472
Kielecka	1 702	—	1 186	1 196	607	3 776	5 887
Lubelska	—	492	301	—	1 961	7 318	9 146
Łomżyńska	546	127	55	—	—	775	929
Piotrkowska	2 984	—	3 294	1 225	3 780	5 064	11 246
Płocka	4 078	—	544	2 833	—	9 279	10 239
Radomska	—	269	706	—	—	—	—
Siedlecka	—	820	—	—	1 795	8 502	10 297
Suwalska	—	—	—	—	1 229	7 099	8 328
Warszawska	2 347	—	500	238	—	334	572
W Rosji Europ. . . .	538011	2 315 929	3 633 702	2 906 377	535102	342503	6 693 001

[1]) Zb. wiad. stat.-ekon. 1912 str. 550.

XIII.d. Pożyczki wydawane przez Bank włościański na grunty nabyte bez pośrednictwa Banku w 1911 r.[1])

GUBERNJE	Liczba gospodarzy	Ilość obdłużonej ziemi w morgach	Szacunek Banku	Wysokość pożyczki
Królestwo Polskie . . .	**182**	**2 088**	**247 673**	**203 310**
Kaliska	63	759	74 593	66 620
Kielecka	7	51	10 770	8 970
Lubelska	2	42	8 911	7 050
Łomżyńska	—	—	—	—
Piotrkowska	16	137	12 163	8 500
Płocka	—	—	—	—
Radomska	67	578	72 805	55 780
Siedlecka	—	—	—	—
Suwalska	—	—	—	—
Warszawska	27	490	68 431	56 390

[1]) Sprawozdanie Banku włośc. 1912 r. Tabl. IX str. 40.

XIV. Lasy rządowe[1]) (w morgach).

Gubernje	Dn. 1 stycznia 1911 r. było w zarządzie departam. leśnego		Podział obszarów leśnych podług własności[2])					
			Lasy skarbowe		Ospor. tytule własn.	Poduch. i obciąż. pożycz. skarbow.	majorackie	
	Ogól. obsz.	Użyt. leśne	Ogól. obsz.	Użyt. leśne	Og. ob.	Og. ob.	Og. ob.	Uż. leś.
Królestwo Polskie	**1 519 188**	**1 406 678**	**1 098 563**	**1 003 953**	**1 479**	**5 622**	**235188**	**221114**
Kaliska . . .	62 004	57 365	34 628	30 720	—	—	27221	26491
Kielecka . . .	166 986	156 478	92 763	86 130	—	76	13339	12869
Lubelska . . .	76 171	69 936	43 486	37 996	—	943	31742	31009
Łomżyńska . .	212 911	200 604	191 680	180 060	—	1 702	19529	18842
Piotrkowska . .	135 255	126 156	104 447	96 470	408	—	26956	25990
Płocka . . .	42 332	39 589	40 518	37 836	1 052	125	636	591
Radomska . . .	232 332	222 164	109 265	102 791	—	—	27381	26987
Siedlecka . . .	70 521	64 490	30 055	27 584	—	546	30609	23959
Suwalska . . .	399 096	355 852	360 387	320 168	15	310	38383	35374
Warszawska . .	121 580	114 044	91 334	84 198	4	1 920	19392	19002
W Rosji Europ.	205 157 862	164 148 272	119 360 128	102 084 620	132755	—	42 583	38797[3])

[1]) Rocznik departametu leśnego 1910 r. Tom II. Wykaz № 1. [2]) Oprócz tego było: lasów pod nadzorem skarbowym majątków skonfiskowanych —w gub. Kieleckiej 39 morg. — w gub. Warszawskiej — 60 morg.; lasy sprzedane osobom prywatnym z zastrzeżeniem prowadzenia racjonalnego gospodarstwa: w gub. Kaliskiej—154 m., w Kieleckiej—107 m., w Piotrkowskiej—3427 m., w Radomskiej—43314 m. i w gub. Siedleckiej—115 m.: — lasów kopalni skarbowych: w gub. Kieleckiej—60661 m., w gub. Radomskiej—52372 m.—lasów skarbowych zaliczonych do innych wydziałów rządowych, oraz nadanych instytucjom i osobom prywatnym na bezterminowe użytkowanie: w gub. Piotrkowskiej—18 m., w gub. Płockiej—2 m. i w gub. Warszawskiej—66 morg.;—lasów emfiteutycznych w Król. Pol.: w g. Siedleckiej—9199 m., w g. Warszawskiej—8802 m. [3]) W źródle jest błąd w dodawaniu: użytków leśn. 135.196 zam. 133.196 dzies. (Rosja wraz z Król.). Cyfry poprawione.

XIV.a. Dzierżawy i czynsze skarbowe.[1])

Gubernje	W d. 1 stycz. 1911 było czynszów skarbowych		W ogólnej liczbie czynszów skarb. było						Dochód z czynszów skarbowych w 1910 r.
			Gruntowych		Wód		Kopalnian.		
	Liczba	Obszar w morgach	Liczba	Obszar	Liczba	Obszar	Liczba	Obszar	Rubli
Królestwo Polskie .	**532**	**10 230**	**195**	**2 587**	**55**	**3 320**	**58**	**2 365**	**30 003**
Kaliska	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kielecka	7	1 717	2	12	1	06	2	1 700	1 858
Lubelska	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Łomżyńska . . .	145	2 109	142	1 979	2	129	—	—	3 288
Piotrkowska . .	157	749	4	62	—	—	53	613	19 769
Płocka	1	4	1	4	—	—	—	—	1
Radomska . . .	62	170	—	—	1	37	1	—	2 293
Siedlecka . . .	2	21	1	2	1	20	—	—	101
Suwalska . . .	84	4 752	39	427	39	2890	—	—	748
Warszawska . . .	74	708	6	101	11	238	2	52	1 945
W Rosji Europ. .	20 851	2 930 348	12 941	689 182	672	112644	65	20 011	1 016 535

[1]) Rocznik departamentu leśnego 1910 r. Tom II. Wykaz № 2. Prócz tego:

W gub.		czynszów	obsz. morg.	w gub.		czynszów	obsz. morg.
Kieleckiej	ogrodów . .	1	2	Suwalskiej	działek leśnych .	5	2
,,	zakł. przemysł.	1	4	,,	prawo polowania	1	1432
Łomżyńskiej	różnych . . .	1	2	Warszawskiej	działek leśnych .	49	35
Piotrkowskiej	budynków . .	5	4	,,	budynków . .	1	2
,,	działek leśnych .	94	60	,,	torf i trzcina .	5	279
,,	torf i trzcina .	1	10				
Radomskiej	leśnych działek .	58	68				
,,	torf i trzcina ,.	2	64				

IV.

Produkcja rolna.

I. **Użytki rolne.** Ogólna powierzchnia gruntów w Królestwie Polskiem wynosiła w 1909 r, 21.937.117 morgów, z czego na ziemię orną przypadało 12.358.431 morgów t. j. 56,3%; na grunty pod zabudowaniami, place i ogrody — 851.255 morgów czyli 3,9%; na łąki 1.758.255 morgów, czyli 8,0%, na pastwiska 1.481.721 morgów, czyli 6,8%, na lasy 3.960.231 morgów, czyli 18,0%, na nieużytki 917.367 morgów t. j.—4,2 % i na inne grunty — 2,8%.

Grunty orne w Królestwie zajmują powierzchnię większą niż w Galicji, gdzie jest ich 48,4% ogólnej powierzchni gruntów, czyli o 7,9 % mniej, niż w Królestwie. W Poznańskiem ziemia orna obejmuje 62,4%, czyli więcej niż w Królestwie; w Niemczech ziemia orna stanowi 48,7%.

W Galicji łąki zajmują 11,2% ogólnej powierzchni, czyli o 3,2% więcej niż w Królestwie. Poznańskie posiada mniej łąk, mianowicie — 7,6%, Niemcy 11,0%. Statystyka lasów wykazuje, że Królestwo jest stosunkowo słabo uposażone: w Królestwie lasy zajmują 18,0% ogólnej powierzchni gruntów, natomiast w Galicji—25,8%, w Poznańskiem 19,8%, w Niemczech 25,9%. w Austrji 32,5%, w Rosji Europ. 37,0%.

Mniej lasów niż w Królestwie jest we Włoszech — 15,9%, w Danji — 8,6% i w Anglji—4,9%

Porównanie stosunku procentowego gruntów, poświęconych różnym działom kultury rolnej w Królestwie, wykazuje, że zwiększa się stosunek ziemi ornej, zmniejsza się powierzchnia lasów. Poniższa tabliczka proces ten wyraźnie oświetla: w poszczególnych latach zajmowały ogólnego obszaru w %:

	1909 r.	1859 r.	1816—20 r.
ziemia orna, ogrody i place	60,2%	48,6%	33,7%
łąki	8,0%	8,0%	6.0%
lasy	18,0%	20,0%	30,1%
pastwiska,nieużytki i inne grunty	13,8%	23,4%	30,2%

W ciągu stulecia prawie podwoił się obszar gruntów ornych, zaś obszar lasów zmniejszył się prawie o połowę. Obszar pastwisk i nieużytków zmniejszył się trzykrotnie. Łąk przybyło niewiele.

II. **Produkcja zbożowa ogólna.** W r. 1911 ogólna powierzchnia pod zasiewami

zbóż ozimych i jarych bez kartofli, owsa i jęczmienia ozimego wynosiła w Królestwie 6.130.546 morgów, zbiory zaś wynosiły 240.514,7 tys. pudów. W r. 1911 zebrano zbóż naogół więcej niż przeciętnie zbierano w poprzedniem pięcioleciu 1906—1910, stosunek ten przedstawiał się jak 115,1 do 100, przyczem najkorzystniejszy był w gub. Łomżyńskiej—127,1: 100. W Rosji Europ. w poprzedniem pięcioleciu zbierano przeciętnie więcej, niż zebrano w r. 1911, w stosunku 90,8: 100.

Po odliczeniu zboża na zasiewy pozostało w 1911 r. netto produkcji 205.208,8 tys. pud. zboża w Królestwie.

Produkcja zboża netto na jednego mieszkańca Królestwa wynosiła w 1911 r.—16,47 pud., w pięcioleciu zaś 1906—1910—15,02 pudów.

Produkcja ta była największą w 1911 r., oraz we wspomnianem pięcioleciu w gub. Płockiej—27,00 pud. i 26,59 pud., najmniejszą zaś w gub. Piotrkowskiej——10,00 pud. i 9,64 pud.—Produkcja zboża netto w 50 gub. Rosji Europ. wynosiła w 1911 r. 15,23 pud., była tedy nieco mniejsza (o 1,24 pud.) niż w Królestwie, natomiast niektóre okręgi Państwa Rosyjskiego wykazują produkcję netto znacznie wyższą niż Królestwo, np. gub. Półn. Kaukaskie — 37,01 pud., gub. Zadnieprzańskie 28,23 pud. i gub. południowo - stepowe — 19,68 pud na 1 mieszkańca.

Zbiory wszystkich zbóż w Królestwie, poczynając od 1890 roku, stale wzrastają. Przeciętna produkcja pszenicy w latach 1890 — 94 r. wynosiła 28.540.000 pudów, i doszła w pięcioleciu 1905—1909 r. do 33.867.000 pudów. Żyto z 80.333.000 pudów w tym okresie doszło do 118.487.000 pudów.

Zbiory jęczmienia wynosiły w pięcioleciu 1890—1894 r. 20.479.000 pud. następnie doszły w latach 1905—1909 r. do 32.465.000 pud.

Zbiory owsa wzrosły z 38.078.000 pud. w latach 1890 — 1894 r. do 60.402.000 pud., w latach 1905—1909.

Przeciętny roczny zbiór kartofli w latach 1890 — 1894 wynosił 324.349.000 pud. i wzrósł w latach 1905—1909 r. do 570.990.000 pudów.

III. **Plony zbóż.** Plony zbóż w Królestwie w r. 1906— 1910 przedstawiały się jak następuje: plon żyta z morga gruntu wynosił 33 pud., pszenicy 39 pud., jęczmienia 36 pud., owsa 30 pud. i kartofli 327 pud. W 50 gub. Rosji Europejskiej plon żyta wynosił 23 pud., pszenicy 30 pud., jęczmienia 27 pud., owsa 25 pud. i kartofli 221 pud., czyli wogóle plony w Rosji były znacznie mniejsze niż w Królestwie. Natomiast plony w Belgji były przeszło 2 razy większe niż w Królestwie, a mianowicie. plon żyta 75 pud., pszenicy 83 pud., jęczmienia 91 pud., owsa 86 pud. i karfofl 572 pudy. i

Plony w Niemczech są znacznie wyższe niż w Królestwie, a mianowicie wynosiły w 1906 do 1910 roku: żyta 58 pud. z morga, pszenicy 69, jęczmienia 67, owsa 67 i kartofli 465.

W Austrji plony niewiele są większe, niż w Królestwie i wynoszą: żyta 45 pudów z morga, pszenicy 45, jęczmienia 49, owsa 42 i kartofli 358.

W Prowincjach Nadbałtyckich państwa rosyjskiego plony są nieco wyższe niż w Królestwie, a mianowicie żyta 38 pudów z morga, pszenicy 40, owsa 33, jęczmienia 37 i kartofli 334.

We wszystkich innych okręgach państwa rosyjskiego plony są niższe, niż w Królestwie, ale po za granicami państwa rosyjskiego wszędzie są one wyższe.

Przeciętny plon z morga w Królestwie stale wzrasta. Plon żyta wynosił 1895—1900 r. 28,9 pud. z morga w 1901—1905 r. 29,6 pud., w 1906—1910 r. 32,8, pud., wzrósł więc za ostatnie 15 lat o 13,5%. Nieznacznie podniósł się plon pszenicy; w r. 1895 — 1900 wynosił 37,9 pud. 1901 — 1905 r. 34,8 pud., w 1906 — 1910 r. 38,7 pud. Znacznie wzrósł plon jęczmienia: w r. 1895—1900 r. był 31,4 pud., 1901—1905 r. 32,7 pud. i w 1906 — 1910 36,4 pud.;

plon owsa wynosił w 1895—1900 r. 24,5 pud., w 1901—1905 r. 25,4 pud., w 1906—1910 r. 30,0 pud., wzrósł tedy o 22,4% za ostatnie 15 lat. Przeciętny zbiór kartofli z 1 morga wzrósł w tym przeciągu czasu o 16,1%: wynosił mianowicie w 1895—1900 r. 281,9 pud., 1901—1905 r. 250,0 pud., w 1906—1910 r. 327,4 pud.

Plony z morga na gruntach większej własności są w Królestwie Polskiem większe od plonów na gruntach własności mniejszej, tylko plon lnu w r. 1906—1910 był na gruntach mniejszej własności większy, niż na większej, plon zaś tatarki był dla obu rodzajów własności jednakowy.

Różnice w plonach poszczególnych rodzajów zbóż w r. 1906—1910 były następujące: plon żyta na gruntach mniejszej własności wynosił 32 pudy z morga, na większej—35 pud. Najwyższa różnica była w gub. kaliskiej—9 pud. (31—40 pud.), najmniejsza w gub. Kieleckiej—1 pud (32—33 pud.).

Plon pszenicy na gruntach mniejszej własności wynosił 36 pud., na większej — 40 pud. W gub. Piotrkowskiej różnica ta wynosiła 6 pud. (35—41), w gub. zaś Warszawskiej i Łomżyńskiej tylko 1 pud.

Owsa zbierano na gruntach mniejszej własności 29 pud., na większej 33 pud. W gub. Kieleckiej różnica ta była znacznie większa—8 pud. (29—37 pud.), najmniejsza zaś była w gub. Płockiej — 2 pudy (28—30 pud.), natomiast w gub. Suwalskiej plony były jednakowe.

Jęczmienia z morga zbierano na gruntach mniejszej własności 35 pud., na większej 38 pud., przyczem różnica ta wynosiła w gub. Kieleckiej 6 pud., w gub. Suwalskiej tylko 1 pud. Plon kartofli z morga gruntu wynosił w mniejszej własności 316 pud., w większej — 336 pud. Największa różnica była w gub. Piotrkowskiej — 38 pud.. najmniejsza zaś w gub. Płockiej — 1 pud.

IV. **Liczba inwentarzy żywych.** Koni w r. 1910 było w Królestwie 1.221.769 sztuk, na 100 mieszkańców tedy przypadało 9,8 sztuki. W gub. Łomżyńskiej było koni znacznie więcej — 14,6 na 100 mieszkańców, w gub. Suwalskiej 14,4 i Lubelskiej 14,0. Najmniej na 100 mieszkańców przypadało w gub Piotrkowskiej — 5,2 koni. W Rosji liczono 18,1 koni na 100 mieszkańców. W Danji przypada 19,6, natomiast mniej stosunkowo koni niż w Królestwie jest we wszystkich większych krajach europejskich: w Anglji, Austrji, Niemczech, Włoszech, Francji i Hiszpanji.

Bydła rogatego było w Królestwie 2.301.106 sztuk, czyli na 100 mieszkańców 18,5 — przyczem w gub. Siedleckiej było 29,5 sztuk na 100 mieszkańców, gub. Płockiej 26,7, w gub. Piotrkowskiej — 10,7 sztuk. Najwięcej w Europie posiada tego rodzaju zwierząt domowych Irlandja, gdzie przypada 107,5 sztuki na 100 mieszkańców, Danja ma 82,7. Rosja Europejska ma też więcej bydła niż Królestwo, —26,0. Mniej niż Królestwo wykazuje tylko Hiszpanja—12,1 sztuk na 100 mieszkańców i Anglja—17,4 sztuki bydła.

Owiec było w Królestwie w 1910 r. 495 574 grubowełnistych i 554.700 cienkowełnistych, razem 1.050.274 sztuki t. j. 8,4 owce na 100 mieszkańców. Najwięcej hodują owiec w gub. Suwalskiej, gdzie przypada 20,2 sztuki na 100 mieszkańców, najmniej w Kieleckiej — 2,3 sztuki.

Pod względem hodowli owiec Królestwo należy do krajów najbiedniejszych; stosunkowo najwięcej owiec jest w Bułgarji, gdzie na 100 mieszkańców przypada 193,1 sztuki. W Rosji Europejskiej przypada 33,8 owiec. Mniej niż Królestwo wykazuje jedynie Szwajcarja 4,3 sztuki.

Liczba świń wynosiła w 1910 r. w Królestwie 612.057 sztuk. Na 100 mieszkańców przypadało 4,9 sztuki, przyczem najwięcej w gub. Suwalskiej — 9,8 sztuk; w gub. Piotrkowskiej, wogóle najbiedniejszej pod względem liczby zwierząt domowych,—tylko 1,0 sztuka. W stosunku do innych państw Europy, Królestwo pod względem hodowli świń stoi na miejscu ostatniem — wszystkie inne państwa mają tych zwierząt domowych względnie więcej. W Danji np. na 100 mieszkańców przypada 53,9 świń,

w Niemczech 33,5, w Rosji Europejskiej — 10,0 i t. d. Stosunkowo najmniej świń jest w Anglji — 6,9 więcej jednak niż w Królestwie.

Z inwentarzy żywych zaznaczymy jeszcze liczbę 9288 kóz w Królestwie w 1910 roku.

V. **Stosunek inwentarzy żywych do własności rolnej.** Liczba inwentarzy żywych jest różna w rozmaitych poszczególnych kategorjach własności gruntowej. Liczba koni stosunkowo jest największa na gruntach miasteczek i miast: na 100 morgów tej kategorji własności przypada 10,3 koni, natomiast na 100 morgów własności włościańskiej przypada 8,1 koni, drobnoszlacheckiej 5,8 koni, najmniej zaś wykazuje własność większa — 3,2 koni na 100 morgów

Bydła rogatego najwięcej jest u własności włościańskiej 16,3 sztuki na 100 morgów. Następnie idzie własność drobnoszlachecka z liczbą 12,9 sztuk na 100 morgów, własność miasteczek i miast — 12,6, najmniej również u własności większej — 6,0 sztuk na 100 morgów. Natomiast owiec stosunkowo najwięcej posiada własność większa: 13,2 sztuki na 100 morgów, gdy tymczasem drobna szlachta ma 5,2 sztuk włościanie 3,4 sztuki, miasteczka i miasta — 2,2 sztuk.

Świń jest stosunkowo najwięcej w miasteczkach i miastach — 5,8 sztuk na 100 morgów, następuje potem własność włościańska — 5,3 sztuki, drobnoszlachecka — 3,0 sztuki i własność większa 1,3 sztuki na 100 morgów, najmniej tedy świń posiada stosunkowo własność większa.

Nie posiadało zupełnie koni 1907 r. 19,04% gospodarstw rolnych. Osad takich było najwięcej w gub. Kaliskiej 28,68%, następnie w Piotrkowskiej — 27,11%, Kieleckiej 25,62%, najmniej zaś w gub. Lubelskiej — 10,24%. Znacznie mniejszy był procent gospodarstw rolnych, nieposiadających krów—tylko 6,76%. W gub. Radomskiej było takich gospodarstw najwięcej — 10,37%, prawie tyleż było w gub. Suwalskiej—10,21% i najmniej było w gub. Siedleckiej — 3,10%.

VI. **Zmniejszanie się liczby inwentarzy żywych.** W latach ostatnich daje się zauważyć w Królestwie zmniejszenie ilości inwentarza żywego. Liczba koni w 1822 r. wynosiła 312.000 sztuk, w r. 1864—1869—592.000 sztuk, poczem stale wzrasta i w r. 1903 jest najwyższa — 1.413.900 sztuk, następnie znowu zmniejsza się i w r. 1910 wynosi 1.221.800 sztuk. W r. 1906 na 100 mieszkańców przypadało 15 koni, natomiast w r. 1911 tylko 13;—na 1000 pudów zboża przypadało 1906 r. 5,1 koni, w r. 1911 — tylko 3,9.

To samo zauważyć się daje w stosunku do bydła. Od roku 1881, w którym było bydła najwięcej, następuje zmniejszenie: w 1881 r. liczba bydła wynosiła 5.055.200, w r. 1890—3.013.400 sztuk, w 1901—5—2.682.700 sztuk i w 1910 — 2.301.100 sztuk. Na 100 mieszkańców w r. 1906 przypadało 28 sztuk, w 1911—tylko 23, na 1000 pudów zboża 1906 przypadało 9,4 sztuk, w r. 1911 tylko 7,1.

Gwałtownie spadła liczba świń: w r. 1902 było 1.539.200 sztuk, w 1910—612.100 sztuk, czyli mniej niż połowę liczby z r. 1902.

Zmniejszenie liczby owiec zauważyć się daje już od r. 1864—9 kiedy liczba ta wynosiła 3.744.000 sztuk. W r. 1881—2 liczba ta zmniejszyła się do 3.374.700 sztuk, w r. 1896—900, do 2.952.000 sztuk i w r. 1910 do 1.050.300 sztuk. Na 100 mieszkańców r. 1906 przypadało 17 owiec, w roku zaś 1911 tylko 10. Na 1000 pudów zboża w r. 1906 przypadało 5,6 owiec, a w r. 1911 tylko 3,1.

W przeciwieństwie do Królestwa, liczba inwentarza żywego w Rosji stale wzrasta, zmniejszyła się tylko nieco liczba świń i liczba owiec — szczególniej cienkowełnistych. Tych ostatnich było 1887—1890 r. 12.758.200 sztuk, natomiast w r. 1910—tylko 2.235.300 sztuk.

Mała wogóle liczba inwentarzy żywych w Królestwie i zmniejszanie się tej liczby w ostatnich latach, widoczne z danych statystycznych, nie zupełnie odpowia-

da rzeczywistości. Wynika to z tego, że w jednem tylko Królestwie Polskiem istnieje opodatkowanie specjalne od sztuki inwentarzy, które w ostatnich latach z roku na rok wzrasta. Skutkiem tego, w Królestwie ilość inwentarzy była zawsze podawana mniejsza od rzeczywistej, w ostatnich zaś latach przy wzroście opodatkowania coraz większa ilość sztuk inwentarzy podlegała zatajeniu.

VII. **Przemysł rolniczy.** Gorzelnie. Liczba gorzelni wynosiła w 1896—7 r.—340, w 1905—06 r. — 409, 1909—10 r. — 498 i w 1910—11 r. 499, zwiększyła się tedy od r. 1896—7 o 159 zakładów t. j. o 46,7%. W r. 1900—11 najwięcej gorzelni było w gub. Lubelskiej: 97, natomiast tylko 21 zakładów było w gub. Płockiej. W r. 1905—06 zużyto 26.729 444 pud. kartofli, w r. 1910—11—36.838 288 pud. Produkcja 40° spirytusu w r. 1896—7 wynosiła 5.879.000 wiader, w 1910 — 11 roku 15.816.224 wiader, czyli prawie się potroiła. Natomiast konsumcja spirytusu nie wykazuje stałego wzrostu. Na 1 mieszkańca w r. 1906—7 wypadało 0,43 wiader spirytusu, to samo w r. 1907—8, zaś w r. 1908—1909, nastąpiła zniżka na 0,34 wiader; w r. 1910—11 znów przypadało 0,43 wiader. W poszczególnych gubernjach konsumcja ta wykazuje znaczne różnice: najwięcej skonsumowanego spirytusu przypada na 1 mieszkańca w gub. Piotrkowskiej — 0,72 wiadra, następnie w gub. Warszawskiej — 0,62 wiadra, Kaliskiej 0,43 i Lubelskiej — 0,32 wiadra. Pozostałe gubernje wykazują cyfrę mniejszą od 0,30 wiader, najmniej zaś przypada w gub. Płockiej—0,20 wiader.

W Państwie Rosyjskiem mniej niż Królestwo konsumują spirytusu gub. Litewskie, gdzie na 1 mieszkańca przypada 0,33 wiader, natomiast najwięcej na 1 mieszkańca przypada w rejonie przemysłowym Cesarstwa — 0,87 wiader, przeciętnie w 50 gub. Rosji Europejskiej — 0,62 wiadra.

Konsumcja miejscowa w r. 1910 — 11 pochłonęła w Królestwie 33,6% wyprodukowanego na miejscu spirytusu.

Plantacje chmielu w r. 1910 zajmowały obszar 2069 morgów, z czego na gub. Lubelską przypada 1311 morgów t. j. 3,4% całej powierzchni pod uprawą chmielu. W innych gubernjach uprawa chmielu jest mało rozpowszechniona, najmniej zaś w gub. Łomżyńskiej, gdzie zajmowała ona 20 morgów gruntu. Ogólny zbiór chmielu wynosił 40.589 pudów, przyczem plon z 1 morga największy był w gub. Kaliskiej—30,1 pud., następnie w gub. Płockiej — 27,7 pud., najmniejszy zaś był w gub. Łomżyńskiej 9,0 pud. z morga.

Liczba browarów w ostatniem dziesięcioleciu zmniejszyła się. W r. 1900 było 214 browarów, w 1905 r. 192 browary i w 1910 r. 195 browarów. Zwiększyła się natomiast produkcja piwa: w 1900 r. wyprodukowano 8.377.700 wiader, w 1905 r. 9.905.008 wiader, a w 1910 r. 11.752.186 wiader t. j. o 3.374.500 wiader więcej niż w r. 1900. Największa produkcja piwa 1910 r. była w gub. Warszawskiej — 4.284 273 wiader. W tej gubernji było również najwięcej browarów: 41.

Jęczmienia w r. 1905 zużyto 1.842.884 pudy, zaś w r. 1910 2.353 974 pudy czyli o 511.090 pud. więcej. Chmielu krajowego zużyto w 1905—14.784 pud. 1910—20.271 pud. czyli o 5.487 pud. więcej. Chmielu zagranicznego zużyto 1905 r. 1.858 pud., w 1910—1695 czyli o 163 pud. mniej.

W r. 1910 było w Królestwie ogółem 25.249 pasiek, z czego najwięcej przypada na gub. Lubelską: 5.124 pasiek. Liczba uli wynosiła 189.399 sztuk, przyczem więcej było uli ramowych — 97.255 sztuk, zaś zwyczajnych—92.144. Miodu sprzedano 52.731 pud. za rb. 467.588; pud miodu kosztował przeciętnie 8.87 rb., najwięcej w gub. Piotrkowskiej — 14,6 rb. W 50 gub. Rosji Europejskiej pud miodu kosztował 6,94 rb. Wosku sprzedano 8.222 pud. za 165.072 rb.; pud wosku kosztował 20,08 rb. w Rosji tylko — 18,32.

Miodosytni w 1909 r. było 70 z produkcją 29633 wiader miodu.

VIII. **Uprawa buraków i przemysł cukrowniczy.** Ogólny obszar, zajęty pod uprawę buraków cukrowych, wynosił w 1910 r. w Królestwie 107.370 morgów, czyli

o 1064 morgów mniej, niż w latach 1901—05. Najwięcej było gruntu pod burakami w gub. Warszawskiej — 39.398 morgów, w gub. Lubelskiej — 32.556 morgów, najmniej zaś w gub. Piotrkowskiej — 683 morgów; zaś w gub. Suwalskiej buraków cukrowyoh nie uprawiano.

Liczba cukrowni w latach 1904 — 5 wynosiła 50 zakładów; w r. 1907 — 08 zaś było 48 cukrowni, poczem w 1909 — 10 znów 50. Najwięcej cukrowni posiada g. Warszawska — 18 i Lubelska 13, najmniej Piotrkowska i Siedlecka — po 1; w gub. Suwalskiej cukrowni niema. Zwiększyła się natomiast ilość produkcji w cukrowniach: w r. 1904 — 5 wyprodukowano 7.029.355 pudów, w 1909 — 10 r. — 10.560.601 pudów t. j. o 3.531.046 pud. więcej.

IX. **Ceny gruntów.** Cena morga gruntu, nabywanego przy pośrednictwie Banku włościańskiego wzrastała stale:

1899 r.	71 rb.	1902 r.	100 rb.	1906 r.	99 rb.	1909 r.	117 rb.
1900 r.	82 rb.	1903 r.	103 rb.	1907 r.	112 rb.	1910 r.	130 rb.
1901 r.	86 rb.	1904 r.	110 rb.	1908 r.	100 rb.	1911 r.	137 rb

Przeciętnie w 1901—1905 r. mórg gruntu kosztował 94 rb., w 1906—1907 r. 113 rb. Wogóle widzimy ogólny wzrost cen: w r. 1911 mórg gruntu kosztował o 94,8% więcej niż w r. 1899, czyli bez mała 2 razy więcej. Najwyższe ceny zauważyć można w gub. Lubelskiej i Kieleckiej, najniższe zaś w gub. Piotrkowskiej. Cena morga gruntu sprzedawanego przez Bank włość. z własnych zapasów wynosiła 1906 r. — 76 rb., 1907 r. — 114 rb., 1908 r. — 83 rb., 1909 r. — 80 rb., 1910 r. — 87 rb., 1911 r. — 88 rb.. czyli w tym ostatnim roku o 15,1% więcej aniżeli w r. 1906. Widzimy więc, że ceny gruntów tego rodzaju były naogół niższe i wzrosły w mniejszym stopniu, niż grunty poprzedniej kategorji.

X. **Ceny produktów rolnych.** Cena puda żyta w roku 1901 — 05 wynosiła 76 kop., 1906 — 9 r. — 90 kop., 1910 r. — 71 kop. i 1911 r. — 75 kop.

Cena pszenicy w tychże latach wynosiła — 95, 117, 111 i 109 kop., jęczmienia— 79, 90, 78 i 87 kop., owsa — 78, 84, 73 i 85 kop. za pud.

Pud kartofli kosztował w 1901 — 1905 r. — 22 kop., 1906 — 1910 r. 20 kop., 1907 r. — 26 kop., 1908 r. — 20 kop., 1909 r. — 20 kop., 1910 r. — 17 kop. i 1911 r.—32 kop., ceny były więc w tym ostatnim roku o 45% wyższe niż w latach 1901—1905.

Funt mięsa wołowego w r. 1901 — 1905 kosztował 10,6 kop., 1906 — 1910 r. — 13,2 kop., 1907 r. — 14,0 kop., 1908 r. — 13,3 kop., 1909 r. — 11,5 kop., 1910 r. — 13,5 kop. i 1911 r. — 14,1 kop., czyli cena była w 1911 roku o 33,0% wyższa, niż w 1901 — 1905. Powyższe dane dotyczą cen hurtowych.

W handlu detalicznym w latach 1905, 1906 i 1907 funt mięsa wołowego kosztował 15, 17 i 17¾ kop. Funt mięsa wieprzowego pierwszego gatunku w tychże latach kosztował 15½, 18 i 19 kop., funt baraniny — 14½, 15 i 16¼ kop., cielęciny 15¼, 18½ i 18 kop.

Krowa w r. 1901 — 05 kosztowała przeciętnie rb. 42,00, w 1906 — 9 r. rb. 56,00, w 1910 r. — rb. 58,50 i w 1911 r. — rb. 61,00, owca w tychże latach rb. 3,68,—4,85, 4,87 i 5,00, trzoda chlewna — rb. 16,70, — 21,85, — 23,50 i 21,00.

XI. **Produkcja leśna.** Ogółem pod nadzorem zarządu ochrony lasów było w Królestwie w 1910 r. 2.760.228 morgów lasu, t. j. 69,9% ogólnego obszaru lasów.

Lasy te dzieliły się na: własność skarbu — 1.003.960 morgów czyli 36,3%, lasy zaliczone do zarządu skarbowego — 177.699 m. (6,3%), lasy majorackie — 224.757 m. (8,1%), lasy kościołów, klasztorów, cerkwi, miast i innych instytucji — 74 572 morgów (2,7%), lasy włościańskie — 25.588 m. (0,9%), lasy gmin wiejskich — 207.032 m. (7,5%) i lasy osób prywatnych — 1.046.105 morgów (37,8%). Lasów skarbowych najwięcej było w gub. Suwalskiej — 320.170 morgów, najmniej zaś w gub. Siedleckiej 27.584 m.;

lasów należących do osób prywatnych pod ochroną leśną było najwięcej w gub. Lubelskiej — 210.756 morg., najmniej w gub. Łomżyńskiej — 15.925 morgów.

O sprzedaży drzewa i dochodowości lasów mamy jedynie dane tyczące się lasów skarbowych. Eksploatowano ogółem 1.211.596 morgów lasu rządowego, które dały dochodu brutto 6.690.888 rb., rozchód zaś wynosił 748.040 rb., a więc czysty dochód 5.942.848 rb. Dochód z morga ogólnego obszaru wynosił rb. 18,66, z morga użytków leśnych rb. 20,36, był więc znacznie wyższy od odnośnych dochodów w Rosji Europ., wynoszących rb. 0,94 i rb. 1,17. Sprzedaż drzewa z lasów skarbowych odbywała się przeważnie z licytacji w większych działkach. Na sztuki sprzedano w 1910 r. z lasów skarbowych 37.839 poszczególnym osobom za sumę 597.989; gromadom wiejskim i włościanom bez licytacji za sumę zaledwie 53.184 rubli. Gromady wiejskie kupiły drzewo zaledwie w 6 wypadkach, w Rosji zaś Europejskiej w 758.

Działalność komitetu ochrony lasów przedstawia się za rok 1910 w Królestwie jak następuje: w 147 wypadkach pozwolono na wykarczowane lasów na obszarze 23.116 morgów, powstrzymano szkodliwe wyręby w 29 wypadkach na obszarze 4.730 morgów, wszczęto 82 sprawy w ogólnej sumie 45.093 rb.

Liczba skazanych za przewinienia względem ochrony lasów wynosiła 41.880 osób, w czem skazanych za samowolne wyręby — 29.156 i za nieprawny wypas — 5.008 osób.

I. Użytki rolne w 1909 r. (w morgach)[1]

Grunty	Ogółem	Ziemia orna	Pod zabudowaniami ogrodami i placami	Łąki	Lasy	Pastwiska	Nieużytki	Różne
Ogółem w Król. Polsk.	**21 937 117**	**12 358 431**	**851 255**	**1 758 255**	**3 960 231**	**1 481 721**	**917 367**	**609 857**
Grunty włościańskie . .	10 743 503	7 375 782	500 478	1 059 298	448 533	905 363	454 049	—
„ dworskie . . .	6 972 409	3 577 125	183 164	510 839	2 049 213	345 844	306 224	—
„ drobnoszlacheckie.	1 324 944	763 042	65 269	97 329	162 191	148 310	88 803	—
„ miasteczek . . .	578 980	331 786	35 192	46 770	71 577	51 861	41 794	—
„ majorackie[2]) . .	652 124	310 696	15 812	44 019	224 757	30 343	26 497	—
„ skarbowe . . .	1 264 288	—	—	—	1 003 960[3])	—	—	260 328
Inne grunty w gminach .	77 837	—	—	—	—	—	—	77 837
Grunty miejskie . . .	323 0324)	—	51 340	—	—	—	—	271 692

[1]) Pr. Warsz. Kom. St. XXXIX str. 114—118. [2]) Grunty majorackie źródło podaje tylko ogólnie; lasy podajemy według sprawozdania dep. Leśnego (lasy pod nadz. ochr. leśnej)—pozostała zaś ilość gruntów podzielona została proporcjonalnie, tak jak grunty dworskie. [3]) „Rocznik departamentu leśnego" 1910, tom II, wykaz 25. [4]) W tem 5.664 m. położone w obrębie gmin.

I.a. Użytki rolne w latach 1816—1909.

Lata	Powierzchnia ogólna	Ziemia orna	Łąki	Lasy	Pozostałe obszary	W liczbie pozostałych obszarów: Pod ogrodami i placami	Pastwiska	Nieużytki	Niewyszczególnione.
1816—20[1])	22 235 970	7 488 180	1 334 910	6 683 790	6 729 090	—	—	—	6 729 090
1839[1])	22 736 790	7 796 640	1 479 930	6 346 500	7 113 720	—	—	—	7 113 720
1848[1])	22 739 580	10 425 600	1 846 500	4 420 290	6 047 190	527 430	—	—	5 519 760
1859[1])	22 738 980[2])	10 531 950	1 838 760	4 575 120	5 793 150	518 160	1 118 010	858 990	3 297 990
1894[3])	22 044 337	12 139 545	1 890 452	4 534 577	3 479 763	734 451	1 669 191	1 076 121	—
1907[4])	21 985 212	12 315 258	1 788 818	4 195 842	3 685 294	789 139	1 443 489	920 978	531 688
1909[5])	21 937 117	12 358 431	1 758 255	3 960 231	3 860 200	851 255	1 481 721	917 367	609 857

[1]) Wł. Grabski „Hist. Tow. Rolniczego" tom I str. 303, 304, 307. [2]) Podług pomiaru tryangulacyjnego. [3]) Prace W. K. St., Zesz. XV, str. 154. [4]) Tablica własna oparta na Pr. W. K. St. Zesz. XXXIV, str. 118 i 119 i na innych źródłach wykazanych w tablicy. [5]) Por. tabl. I.

II. Ceny morga gruntu.[1] (w rublach).

Lata	Królestwo Polskie	Kaliska	Kielecka	Lubelska	Łomżyńska	Piotrkowska	Płocka	Radomska	Siedlecka	Suwalska	Warszawska
1911 . . a)	**137**	128	142	184	146	98	120	200	125	89	144
. . b)	**88**	58	—	133	111	92	31	—	106	—	—
1910 . . a)	**130**	130	145	186	108	110	110	145	113	85	172
. . b)	87	60	—	128	46	80	82	—	—	—	128
1906—1910 a)	**113**	109	142	156	78	86	98	118	109	—	128
. . b)	**95**	78	127	123	—	70	87	—	—	—	89
1901—1905 a)	**95**	94	132	136	57	76	96	72	85	—	101
. . b)	**100**	101	120	138	96	72	88	105	81	—	97

[1]) „Zbiór wiad. st. ek." 1913, str. 572. a) Podług tranzakcji, dokonanych przy pośrednictwie Banku włościańskiego i b) przy odprzedaży przez Bank.

III. Zbiór ogólny zbóż 1911 roku.[1]

Gubernje	Powierzchnia pod zasiewami w r. 1911 w morg.	Ogólne zbiory w tysiącach pudów	Stosunek zbiorów z 1911 r.[2]) do przec. cyfry zb. w 5-leciu 1906—10	Pozostało w roku 1911, nie licząc zasiewów w tys. pudów	Produkcja netto na 1 mieszk. w pud.	
					1911 r.	przec. cyfra w 5-leciu 1906—10
Królestwo Polskie . . .	**6,130,546**	**240 514,7**	**115,1**	**205 208,8**	**16,47**	**15,02**
Kaliska	617,595	26 264,7	104,7	22 600,7	19.08	20,07
Kielecka	485,686	19 233,5	113,9	16 203,5	16,66	14,83
Lubelska	892,486	36 772,7	117,7	31 760,4	20,43	18,42
Łomżyńska . . .	376,084	13 930,9	127,1	11 841,4	17,19	13,43
Piotrkowska . . .	648,703	23 618,6	112,8	19 811,2	10,00	9,64
Płocka	567,465	23 162,2	118,0	19 991,7	27,00	26,59
Radomska . . .	559,847	21 137,7	123,1	17 859,2	16.06	14,11
Siedlecka	628,308	23 073,3	102,2	19 521,0	19,44	16,33
Suwalska	449,218	14 530,6	104,9	11 948,6	17'53	17,35
Warszawska . . .	905,154	38 790,5	122,1	33 671,1	13,21	11,31
50 gub. Rosji Europejsk.	114,615,865	2295 961,4	90,8	1837 453,6	15,23	18,87
Gub. Zadnieprzańskie . .	19,105,381	590 273,0	109,7	517 287,0	28,23	26,94
Gub. Południ.-Stepowe .	16,988,601	442 361,4	111,5	374 736,8	19,68	18,20
Gub. Półn. Kaukaskie . .	11,441,550	240 369,8	89,3	193 113,4	37,01	49,09

[1]) „Rocznik Statystyczny Rosji" r. 1911, Oddz. VII, str. 10, 11. Nie jest wliczony zbiór owsa, kartofli, oraz jęczmienia ozimego. [2]) Zbiory w pięcioleciu przyjęto za 100.

III.a. Zbiory zbóż w 1911 r.[1])

Gubernje	Żyto ozime	Pszenica	Jęczmień	Żyto jare	Owies	Tatarka	Proso	Groch	Kartofle
Królest. Polskie	**147 429,5**	**39 816,4**	**40,4**	**589,6**	**69 529,0**	**3 673,3**	**1 922,3**	**8 917,4**	**462 400,2**
Kaliska . .	19 383,6	3 237,5	0,3	24,6	6 470,8	213,2	165,5	775,5	44 032,3
Kielecka . . .	7 734,7	4 618,0	—	49,2	6 611,9	13,4	298,5	528,5	40 733,1
Lubelska . . .	16 312,4	8 336,5	9,8	94,4	11 259,0	1 527,3	713,7	973,2	77 034,4
Łomżyńska . .	9 524,3	1 871,5	—	57,2	3 469,0	283,1	33,8	997,2	23 710,9
Piotrkowska . .	17 219,2	2 309,1	10,0	64,3	6 677,1	150,7	65,3	532,1	52 779,0
Płocka . . .	14 761,2	4 383,4	2,6	87,8	3 818,1	328,5	2,1	1 284,3	37 926,6
Radomska . .	12 314,8	2 618,9	0,4	130,6	7 950,8	227,7	283,5	616,8	51 213,3
Siedlecka . .	15 798,7	3 569,4	—	16,7	7 642,2	524,3	276,3	801,8	51 343,4
Suwalska . . .	8 839,1	1 736,5	—	38,7	5 379,1	97,4	—	943,5	18 704,5
Warszawska . .	25 541,5	7 130,6	17,3	26,1	10 251,0	307,7	83,6	1 464,5	64 922,7
50 gubern. Rosji Europejskiej .	990 186,2	189 202,9	517,1	5 628,6	612 064,7	60 949,2	79 962,9	33 732,7	1 414 102,1

[1]) „Rocznik statystyczny Rosji" r. 1911 Oddz. VII, str. 15, 19, 27, 31. Dane — w tysiącach pudów.

III.b. Stosunek zbiorów z r. 1911 do przeciętnej ilości zbiorów w pięcioleciu 1906—1910.[1])

Rodzaj zboża	Królestwo Polskie	Kaliska	Kielecka	Lubelska	Łomżyńska	Piotrkowska	Płocka	Radomska	Siedlecka	Suwalska	Warszawska	50 gub. Rosji Europejskiej
Żyto ozime .	**120,6**	110,9	119,1	126,5	131,0	118,3	117,6	128,6	125,3	103,0	126,0	93,0
Pszenica .	**115,9**	95,4	115,0	110,8	120,2	112,0	118,4	121,4	130,0	107,1	127,7	100,6
Jęczmień .	**165,6**	18,8	—	—	—	357,1	130,0	57,1	—	—	201,2	94,5
Żyto jare .	**83,7**	100,0	94,1	93,7	111,1	74,9	72,9	102,0	88,9	94,9	32,3	81,6
Owies . .	**113,9**	97,0	128,8	115,0	108,2	108,1	109,1	123,3	113,8	112,7	118,9	89,7

[1]) „Rocznik statystyczny Rosji r. 1911, Oddz. VII, str. 15, 19 i 27. (Zbiory w pięcioleciu przyjęto za 100).

III.c. Zbiory zbóż i innych roślin uprawnych w Król. Polskiem od 1890—1911 r.[1])

(w tysiącach pudów).

Lata	Pszenica	Żyto	Jęczmień	Owies	Tatarka	Proso	Groch	Soczewica i Bób	Kartofle	Len		Konopie		Buraki
										Ziarno	Włókno	Ziarno	Włókno	
1890	20 364	70 218	16 473	34 439	3 932	1 753	8 956	—	310 750	1 052	525	259	111	46 020
1891	20 218	62 224	14 931	31 107	3 952	1 497	6 467	—	218 379	952	510	226	118	35 900
1892	39 387	96 478	25 528	41 392	3 715	1 779	9 860	—	402 611	800	510	209	186	38 210
1893	34 809	90 703	23 349	40 696	3 959	1 731	8 108	694	380 650	814	479	220	162	46 140
1894	27 922	82 043	22 114	42 744	2 670	1 340	8 445	833	309 358	1 241	585	314	152	51 106
1895	28 888	84 895	21 149	38 399	3 384	2 083	6 277	1 049	382 321	1 134	647	298	166	43 380
1896	32 359	95 904	22 255	42 351	3 192	1 868	7 481	989	379 495	1 174	774	225	263	54 790
1897	29 587	84 091	21 222	36 849	3 743	1 931	6 778	1 058	361 807	1 214	741	272	234	47 250
1898	36 038	111 696	25 892	49 192	3 796	1 907	9 331	1 024	384 589	1 388	967	285	304	51 826
1899	35 796	104 796	26 702	50 033	2 941	1 667	8 774	1 102	366 868	1 241	960	238	271	47 037
1900	32 767	104 860	24 476	45 400	3 708	2 173	7 861	909	515 721	1 380	891	276	289	53 084
1901	23 940	78 746	27 435	49 755	4 282	2 255	8 097	826	478 023	1 188	768	311	315	83 471
1902	33 809	116 702	29 488	55 973	4 109	2 088	10 163	976	479 243	1 367	1 317	309	340	63 589
1903	31 992	107 152	27 672	52 054	3 887	1 916	8 167	1 058	323 700	1 129	1 286	284	281	47 887
1904	35 291	118 792	23 533	39 338	2 185	1 231	5 743	647	299 057	1 006	1 049	220	315	42 808
1905	33 626	107 134	30 215	54 880	4 772	2 440	7 164	983	550 822	1 270	1 313	213	316	73 441
1906	35 143	114 907	31 053	58 860	3 630	2 119	9 566	1 250	492 892	1 413	1 925	270	418	78 149
1907	30 193	114 949	33 773	64 309	4 011	2 081	9 684	1 090	544 443	1 434	1 704	206	331	72 690
1908	35 192	120 884	31 641	58 603	4 360	2 354	8 972	878	608 815	1 400	1 467	250	363	66 848
1909	35 214	134 561	35 455	65 358	4 309	2 743	10 449	1 136	657 977	1 569	1 175	277	254	63 642
1910	37 810	129 596	29 186	58 050	5 214	2 614	7 718	773	664 972	1 265	1 049	220	241	66 282
1911	40 090	148 020	37 131	69 529	3 673	1 922	8 917	798	462 400	1 450	1 311	226	258	89 176

[1]) Rocznik statystyczny r. 1913, str. 89

IV. Przeciętny plon z morga.[1]) (W pudach).

Rodzaje zbóż.	Lata	Królestwo Polskie	Kaliska	Kielecka	Lubelska	Łomżyńska	Piotrkowska	Płocka	Radomska	Siedlecka	Suwalska	Warszawska
Żyto ozime . .	1895—1900	**28,9**	31,6	28,5	28,6	27,3	24,9	32,3	25,6	27,2	28,1	33,1
	1901—1905	**29,6**	31,3	30,7	31,5	27,6	24,7	30,2	26,9	28,9	27,7	29,8
	1906—1910	**32,8**	37,2	30,9	31,7	31,0	30,8	36,2	28,5	31,6	30,6	35,4
	1911	**40,2**	43,3	38,0	41,0	40,2	41,4	41,5	37,1	40,0	34,5	44,8
Pszenica ozima .	1895—1900	**37,9**	40,7	39,5	38,4	32,0	33,4	40,6	34,0	31,0	35,5	37,8
	1901—1905	**34,8**	34,8	37,6	40,0	29,5	30,4	33,6	33,7	31,4	28,7	32,7
	1906—1910	**38,7**	43,6	35,4	40,9	34,4	38,0	40,5	34,7	36,8	34,5	40,3
	1911	**44,5**	50,2	42,0	45,0	44,1	42,2	46,3	44,0	43,6	37,1	50,7
Jęczmień . . .	1895—1900	**31,4**	32 6	33,0	33,3	26,9	26,1	32,9	30,7	27,7	31,3	34,2
	1901—1905	**32,7**	34,6	35,0	35,6	27,6	26,9	35,5	31,5	28,7	31,1	35,2
	1906—1910	**36,4**	42,5	38,2	39,4	29,4	17,0	36,8	33,1	32,4	31,8	39,8
	1911	**41,7**	43,0	43,5	46,1	34,8	39,7	38,9	36,3	34,3	33,0	**47,6**
Owies	1895—1900	**24,5**	27,3	25,5	25,9	24,1	20,3	25,4	23,5	22,3	23,8	26,4
	1901—1905	**25,4**	28,1	26 3	29,1	23,7	20,3	25,2	24,6	23,3	25,2	25 9
	1906—1910	**30,0**	35,9	32,2	32,3	25,5	27,9	28,4	28,6	28,4	26,1	31,6
	1911	**34,3**	36,6	34,0	37,4	29,7	33,3	29,9	36,3	34,5	33,0	38,6
Ogólny plon zbóż	1895—1900	**28,5**	31,0	29,6	29,6	26,4	24,2	30,3	26,8	25,5	27,7	30,7
	1901—1905	**29,8**	30,8	33,1	33,2	27,0	25,2	30,4	27,9	28,3	28,4	30,4
	1906—1910	**34,1**	37,6	34,4	35,0	31,5	31,8	36,0	30,2	31,1	30,7	36,3
	1911	**40,2**	43,3	39,4	44,9	37,2	39,2	39,2	38,4	38,2	34,4	45,4
Tatarka. . . .	1895—1900	**16,4**	18,9	14,9	17,7	14,5	17,4	16,3	16,4	16,0	9,5	17,5
	1901—1905	**18,4**	18,8	13,1	22,0	14,8	16,2	19,2	16,3	18,6	10,1	17,9
	1906—1910	**22,9**	26,1	21,6	25,1	19,6	22,4	23,9	21,7	21,6	13,4	23,1
	1911	**17,4**	18,9	9,4	26,1	18,1	14,6	18,1	15,1	20,0	10,3	23,5
Groch	1895—1900	**27,5**	29,0	25,1	29,6	26,5	24,9	27,6	25,3	25,7	28,1	29,5
	1901—1905	**25,0**	28,2	20,5	26,1	24,1	21,4	29,5	20,3	23,7	25,6	26,4
	1906—1910	**32,2**	36,5	31,0	34.8	28,9	33,7	27,2	29,0	30,7	28,7	33,4
	1911	**33,8**	31,8	35,3	39,7	34,8	30,7	33,3	30,7	33,8	32,2	33,9
Kartofle . . .	1895—1900	**281,9**	294,3	307,7	351,5	245,7	268,6	255,6	301,8	266,7	231,6	261 9
	1901—1905	**250,0**	276,9	271,0	339,4	229,3	223,9	253,0	255,8	275,3	227,3	236,7
	1906—1910	**327,4**	345,6	340,7	407,9	258,6	315,8	307,0	347,2	222,2	241,2	318,2
	1911	**261,1**	209,2	236,5	370,0	202,8	263,8	242,9	284,5	294,7	243 5	269,2
Len	1901—1905	**18,4**	21,1	16,9	18,2	19,0	17,8	18,2	17,6	18,2	18,4	17,7
	1906—1910	**21,8**	24,9	20,4	23,4	19,6	23,2	17 9	22,4	20,8	21,9	19,7
	1911	**20,0**	24,5	24,1	23,6	19,5	18,4	15,7	16,4	20,2	21,2	22,1

[1]) „Zbiór wiad. st.-ek. roln. 1912, str. 32—39 dane dla r. 1911 z tego samego źródła 1913 r. str. 74—75.

IV.a. Plony z morga w pudach w roku 1911 na gruntach: a) mniejszej własności, b) większej własności.[1])

Gubernje	Lata	Żyto		Pszenica		Owies		Jęczmień		Tatarka		Groch		Kartofle		Len	
		a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b
Królestwo Polskie	**1901—1905**	**28**	**31**	**31**	**35**	**25**	**29**	**30**	**33**	**17**	**17**	**22**	**24**	**248**	**270**	**17**	**17**
	1906—1910	**32**	**35**	**36**	**40**	**29**	**33**	**35**	**38**	**22**	**22**	**31**	**33**	**316**	**336**	**22**	**20**
	1911	**37**	**42**	**42**	**47**	**32**	**36**	**40**	**44**	**18**	**18**	**33**	**35**	**256**	**268**	**21**	**19**
Kaliska	1901—1905	30	33	31	36	28	30	33	35	20	19	26	27	268	268	20	15
	1906—1910	31	40	42	46	35	38	41	45	27	25	36	39	339	356	25	15
	1911	39	47	48	52	36	37	41	45	20	19	31	32	202	216	26	24
Kielecka	1901—1905	30	34	35	41	26	30	33	37	14	13	19	22	255	286	17	15
	1906—1910	32	33	33	38	29	37	36	42	22	18	30	32	329	355	19	17
	1911	34	41	37	46	32	35	39	47	10	8	34	35	237	237	19	17
Lubelska	1901—1905	29	33	36	40	27	32	33	37	22	23	25	27	307	346	18	17
	1906—1910	29	35	39	43	31	37	39	42	26	25	34	36	396	433	23	25
	1911	38	43	44	46	34	39	44	44	27	26	40	40	368	372	24	24
Łomżyńska	1901—1905	29	33	29	35	24	29	27	30	16	16	19	23	223	253	18	19
	1906—1910	30	34	35	36	26	29	29	32	20	21	29	30	254	267	18	20
	1911	37	44	42	46	27	32	34	36	18	19	33	37	206	200	21	19
Piotrkowska	1901—1905	26	31	27	36	22	26	25	31	15	16	17	22	237	278	16	21
	1906—1910	30	35	35	41	27	32	33	37	23	23	32	36	313	351	23	24
	1911	38	44	39	46	31	36	37	42	15	14	30	30	246	282	20	18
Płocka	1901—1905	27	30	30	34	27	30	32	34	21	21	27	30	257	264	17	18
	1906—1910	34	38	40	41	28	30	35	38	24	25	32	33	309	310	19	17
	1911	41	43	47	46	28	32	35	43	17	20	33	33	238	248	19	12
Radomska	1901—1905	26	31	29	35	25	28	29	30	16	17	19	20	238	243	16	19
	1906—1910	28	32	32	37	27	32	32	36	22	22	28	30	339	367	23	23
	1911	36	39	41	47	34	39	41	46	18	13	29	33	287	282	21	12
Siedlecka	1901—1905	27	22	26	30	22	24	25	26	18	18	19	22	275	296	16	16
	1906—1910	28	32	32	37	27	32	32	36	22	22	28	30	339	367	23	23
	1911	39	41	41	46	33	36	41	41	19	21	33	34	292	297	22	19
Suwalska	1901—1905	27	33	34	36	26	29	32	33	12	13	23	24	211	234	15	15
	1906—1910	31	33	34	37	28	28	32	34	14	13	30	31	239	267	23	22
	1911	34	35	36	39	33	33	36	40	11	10	33	36	231	256	21	22
Warszawska	1901—1905	29	33	29	31	26	29	30	32	20	18	22	22	210	233	17	16
	1906—1910	36	39	40	41	30	34	38	43	23	24	30	35	312	332	19	16
	1911	44	46	50	51	35	42	44	51	22	26	32	36	256	282	20	24

[1]) Zbiór wiad. stat. ek. roln. 1912. str. 34—39 oraz wyd. 1913. str. 74, 75.

V. Liczba zwierząt domowych w r. 1910[1])

Gubernje	Koni	Bydła	Owiec			Kóz	Świń	Na 100 mieszkańców				
			Ogółem	Zwyczajnych	cienkowełnistych			Koni	Bydła	Owiec	Kóz	Świń
Królestwo Polskie	**1221769**	**2301106**	**1050274**	**495574**	**554700**	**9288**	**612057**	**9,8**	**18,5**	**8,4**	**0,07**	**4,9**
Kaliska	108871	205647	76841	33253	43588	2091	40235	9,2	17,4	6,5	0,20	3,4
Kielecka	102783	182249	22096	13781	8315	1119	22106	10,6	18,7	2,3	0,10	2,3
Lubelska	217299	346351	152832	38762	114070	790	153359	14,0	22,3	9,8	0,05	9,8
Łomżyńska	100733	148835	101479	66184	35295	375	21379	14,6	21,6	14,7	0,05	3,1
Piotrkowska	102513	212475	63361	25344	38017	49	19931	5,2	10,7	3,2	0,00	1,0
Płocka	92523	197713	110091	11138	98953	206	34356	12,5	26,7	14,9	0,03	4,6
Radomska	104952	215614	70369	32089	38280	1965	77859	9,4	19,4	6,3	0,20	7,0
Siedlecka	121929	296486	171299	127024	44275	728	76663	12,2	29,5	17,1	0,07	7,6
Suwalska	97889	117243	137908	130455	7453	319	67042	14,4	17,2	20,2	0,05	9,8
Warszawska	162642	377137	143897	17449	126448	1007	98670	9,7	22,5	8,6	0,06	5,9
m. Warszawa	9635	1356	101	95	6	693	457	—	—	—	—	—
50 gub. Rosji Europ.	21868204	31314609	40733806	38498537	2235269	856616	12048588	18,1	26,0	33,8	0,7	10,0

[1]) Zb. wiad. st. roln. ekon. 1913 str. 237.

V.a. Liczba inwentarzy żywych w Królestwie Polskiem w r. 1907.[1])

Gubernje	Koni	Wołów	Krów	Jałówek	Cieląt	Owiec	Kóz	Świń
Królestwo Polskie	**1 287 235**	**96 998**	**1 765 081**	**314 124**	**318 025**	**1 466 751**	**7 134**	**760 839**
Kaliska	118 143	5 008	161 056	29 200	32 262	148 544	1 702	53 240
Kielecka	107 647	6 896	160 654	22 486	15 137	37 450	688	31 113
Lubelska	227 952	10 095	269 027	40 536	42 639	251 979	958	204 840
Łomżyńska	90 552	17 670	115 102	35 304	13 504	135 554	112	30 941
Piotrkowska	99 812	3 521	165 564	20 226	26 676	74 495	924	22 402
Płocka	102 989	9 179	135 603	36 629	41 864	191 403	375	50 888
Radomska	118 514	4 437	165 617	21 857	31 814	84 146	837	98 454
Siedlecka	128 307	21 093	222 687	52 143	27 673	179 489	304	79 257
Suwalska	104 044	8 988	93 286	15 824	12 330	145 723	161	73 189
Warszawska	189 305	10 111	276 485	39 919	74 126	217 968	1 073	116 495

[1]) Pr. Warsz. Kom. St. XXXVI, str. 21 i dalsze.

V.b. Liczba inwentarzy żywych u większej własności w r. 1907.[1])

Gubernje	Koni	Wołów	Krów	Jałówek	Cieląt	Owiec	Kóz	Świń
Królestwo Polskie	**247 935**	**38 461**	**288 485**	**76 060**	**54 056**	**1 006 457**	**406**	**102 178**
Kaliska	29 309	3 495	27 243	9 160	6 545	139 925	117	10 382
Kielecka	21 825	1 843	24 782	6 706	3 514	31 276	82	4 370
Lubelska	43 117	5 917	45 990	10 214	7 115	213 700	19	22 887
Łomżyńska	8 080	2 841	10 041	3 595	1 424	46 940	1	1 569
Piotrkowska	16 996	1 981	21 920	4 845	3 978	56 129	56	3 386
Płocka	30 607	4 085	25 299	9 740	8 100	175 979	27	10 118
Radomska	18 873	1 512	25 683	5 586	4 892	46 912	27	9 960
Siedlecka	18 165	5 075	32 034	8 426	4 721	75 189	3	8 180
Suwalska	12 629	3 893	15 344	3 215	2 755	23 193	3	9 201
Warszawska	48 334	7 819	60 149	14 573	11 012	197 214	71	22 125

[1]) Pr. Warsz. Kom. St. XXXVI, str. 21.

V.c. Liczba inwentarzy żywych u włościan w r. 1907.[1])

Gubernje	Koni	Wołów	Krów	Jałówek	Cieląt	Owiec	Kóz	Świń
Królestwo Polskie	**869 997**	**39 278**	**1 288 657**	**193 052**	**232 261**	**361 105**	**2 258**	**566 009**
Kaliska	82 259	1 443	126 829	19 281	24 812	7 949	857	39 972
Kielecka	81 108	4 936	128 542	14 938	10 888	5 849	393	25 160
Lubelska	169 418	3 898	206 364	27 851	33 041	36 771	16	160 514
Łomżyńska	41 039	4 571	57 446	15 410	5 239	34 240	5	13 004
Piotrkowska	71 093	1 430	131 634	14 121	21 414	17 581	501	17 102
Płocka	52 211	2 853	86 600	19 272	26 114	8 082	97	31 543
Radomska	90 739	2 765	129 014	14 958	25 103	35 790	144	79 696
Siedlecka	84 058	10 517	151 836	33 044	17 799	77 631	9	55 260
Suwalska	85 864	4 955	73 264	12 133	9 286	118 884	19	60 784
Warszawska	112 208	1 910	197 128	22 044	58 565	18 328	217	82 974

[1]) Pr. Warsz. Kom. St. XXXVI, str. 21.

V.d. Liczba inwentarzy żywych u drobnej szlachty w r. 1907.[1])

Gubernje	Koni	Wołów	Krów	Jałówek	Cieląt	Owiec	Kóz	Świń
Królestwo Polskie	**76 570**	**17 311**	**99 120**	**33 125**	**20 274**	**79 002**	**37**	**39 773**
Kaliska	112	7	150	28	20	—	—	56
Kielecka	140	2	141	18	7	11	—	24
Lubelska	1 618	35	2 560	453	610	36	—	2 728
Łomżyńska	34 691	10 018	40 337	15 045	6 250	49 072	—	14 100
Piotrkowska	636	25	1 345	237	245	50	3	267
Płocka	15 694	2 138	18 987	6 647	6 677	6 508	29	7 470
Radomska	441	7	615	63	130	292	5	241
Siedlecka	16 672	4 769	26 251	8 346	3 912	20 984	—	9 745
Suwalska	369	52	461	88	49	802	—	278
Warszawska	6 197	258	8 273	2 200	2 374	1 247	—	4 864

[1]) Pr. Warsz. Kom. St. XXXVI, str. 21.

V.e. Liczba inwentarzy żywych u mieszkańców miast i miasteczek w r. 1907[1]).

Gubernje	Koni	Wołów	Krów	Jałówek	Cieląt	Owiec	Kóz	Świń
Królestwo Polskie	**92 733**	**1 948**	**88 819**	**11 887**	**11 434**	**20 187**	**4 433**	**52 879**
Kaliska	6 463	63	6 834	731	885	670	728	2 830
Kielecka	4 574	115	7 189	824	728	314	213	1 579
Lubelska	13 799	245	14 113	2 018	1 873	1 472	923	18 711
Łomżyńska	6 712	240	7 278	1 254	591	5 302	106	2 268
Piotrkowska	11 087	85	10 665	1 023	1 039	735	364	1 647
Płocka	4 477	103	4 717	970	973	834	222	1 757
Radomska	8 461	153	10 305	1 250	1 689	1 152	661	8 557
Siedlecka	9 412	732	12 566	2 327	1 241	5 685	292	6 072
Suwalska	5 182	88	4 217	388	240	2 844	139	2 926
Warszawska[2])	22 566	124	10 935	1 102	2 175	1 179	785	6 532

[1]) Pr. Warsz. Kom. St. XXXVI, str. 21. [2]) W czem miasto Warszawa: 13288 koni, 1528 krów, 76 owiec i 16 kóz.

V.f. Procent osad włościańskich nieposiadających krów lub koni w r. 1907[1]).

	Królestwo Polskie	Kaliska	Kielecka	Lubelska	Łomżyńska	Piotrkowska	Płocka	Radomska	Siedlecka	Suwalska	Warszawska
% osad nieposiad. koni	19,04	28,68	25,62	10,24	14,81	27,11	23,51	21,00	11,31	14,82	15,88
% osad nieposiad. krów	6,76	8,83	9,54	3,34	6,45	9,16	4,56	10,37	3,10	10,21	3,20

[1]) Pr. Warsz. Kom. St. XXXVI str. 15.

VI. Przyrost liczby zwierząt domowych.[1])

(W tysiącach sztuk).

	W latach							
	1864—9	1881—2[2])	1887—90[3])	1891—95	1896-900	1901—5	1906—9	1910
Królestwo Polskie								
Koni	592,0	1 036,9	1 220,1	1 116,6	1 335,3	1 378,4	1 234,6	1 221,8
Bydła rogatego	1 997,0	5 047,7	2 986 4	2 752,4	2 807,2	2 682,7	2 369,7	2 301,1
Owiec zwyczajnych	1 329,0	1 552,6	—	—	1 319,9	934,7	615,4	495,6
„ cienkowełn.	2 415,0	1 822,1	—	—	1 632,1	1 248,2	759,2	554 7
„ razem	3 744,0	3 374,7	[4])3 394,9	[5])3 133,8	2 952,0	2 182,9	1 374,6	1 050,3
Kóz	—	10,1	12,0	9,0	12,6	10,6	8,0	9,3
Świń	928,0	705 6	1 244,7	1 220,8	1 443 1	1 315,8	962,6	612,1
50 gub. Rosji Eur.								
Koni	15 499,0	15 526,4	18 406,8	16 920,9	19 207,1	20 503,1	20 716,3	21 868,2
Bydła rogatego	20 966,0	21 923,7	24 503,1	24 472,7	30 602,3	31 798,9	30 091,9	31 314,6
Owiec zwyczajnych	32 516,0	33 254,3	—	—	40 497,8	39 914,1	37 558,1	38 498,5
„ cienkowełn.	11 655,0	12 183,4	12 753,2	—	5 816,1	4 758,9	3 054,4	2 235,3
„ razem	44 171,0	45 427,8	45 935,9	38 815,5	46 313,9	45 075,0[5])	40 690,9[5])	40 733,8
Kóz	1 392,0	1 149,0	992,2	899,7	1 012,6	1 053,9	816,6	856,6
Świń	9 391,0	9 107,3	9 506,3	9 100,6	12 297,4	11 733,8	11 538,1	12 078,6

[1]) Zbiór wiadom. stat.-ekon. roln., 1912, str. 238, 239, dane dla roku 1910 z tegoż źródła r. 1913, str. 240, 241. [2]) Bez liczby zwierząt domowych w gub. Radomskiej. [3]) W r. 1887 bez liczby koni w gub. Kaliskiej, Radomskiej i Siedleckiej — oraz bez liczby pozostałych zwierząt domowych w gub. Kaliskiej, Radomskiej, Siedleckiej i Łomżyńskiej. [4]) W źródle podane razem obie kateg. [5]) Liczba obydwu gatunków owiec razem w latach: 1901—5, 1906—9, nie zgadza się z sumą liczb w tych latach dla owiec zwyczajnych i cienkowełnistych.

VII. Choroby zwierząt domowych w r. 1911.[1])

Nazwa choroby	Kaliska	Kielecka	Lubelska	Łomżyńska	Piotrkowska	Płocka	Radomska	Siedlecka	Suwalska	Warszawska	Królestwo Polskie	Rosja Europejska
Zaraza syberyjska:												
Koni zachorowało	21	2	24	2	7	9	3	7	1	4	**80**	17 990
padło	15	2	23	2	7	9	3	7	1	4	**73**	14 822
Bydła zachorowało	24	1	89	30	17	163	34	93	31	67	**549**	19 783
padło	5	1	72	29	16	137	34	80	18	66	**458**	17 577
Owiec zachorowało	3	—	—	—	—	132	—	—	—	28	**163**	14 938
padło	3	—	—	—	—	132	—	—	—	28	**163**	14 742
Świń zachorowało	—	—	4	—	—	11	—	—	—	—	**15**	206
padło	—	—	4	—	—	8	—	—	—	—	**12**	161
Karbunkuł:												
zachorowało	—	—	—	—	—	—	—	—	4	—	**4**	318
padło	—	—	—	—	—	—	—	—	4	—	**4**	288
Nosacizna:												
Koni zachorowało	29	17	—	3	18	34	20	29	1	80	**231**	12 612
padło	—	—	—	—	—	1	1	5	—	2	**9**	397
zabito	29	17	—	3	18	33	19	24	1	85	**229**	12 192
Influenza koni:												
zachorowało	—	—	38	—	—	12	95	154	—	27	**326**	10 729
padło	—	—	—	—	—	2	8	3	—	12	**25**	879
Biegunka u koni:												
zachorowało	42	19	48	35	22	43	45	292	103	85	**784**	19 130
padło	3	—	2	1	2	2	5	4	10	2	**31**	339
Zapalenie płuc:												
zachorowało	9	—	—	—	3	147	—	112	—	293	**564**	2 363
padło	—	—	—	—	1	51	—	56	—	66	**174**	442
zabito	6	—	—	—	2	52	—	18	—	91	**169**	1 684
Ospa:												
Bydła zachorowało	—	—	—	34	—	—	—	—	54	—	**88**	560
padło	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	**—**	14
Owiec zachorowało	—	—	—	821	—	—	—	120	786	14	**1 741**	71 517
padło	—	—	—	197	—	—	—	4	345	—	**546**	21 206
Krwawa biegunka:												
Bydła zachorowało	—	—	—	4	—	—	—	88	—	—	**92**	4 307
padło	—	—	—	2	—	—	—	22	—	—	**24**	874
Róża u świń:												
zachorowało	121	91	476	140	178	34	137	43	159	82	**1 461**	25 326
padło	92	73	329	122	161	18	93	30	107	70	**1 095**	15 572
zabito	—	1	2	3	—	—	1	—	3	—	**10**	25
Glisty u owiec:												
zachorowało	—	—	—	—	—	—	28	—	—	—	**28**	675
padło	—	—	—	—	—	—	28	—	—	—	**28**	591
Parchy:												
Koni zachorowało	5	11	9	1	—	72	108	24	70	40	**340**	20 227
padło	—	—	—	—	—	4	3	—	—	1	**8**	123
zabito	—	—	—	—	—	—	5	—	—	2	**7**	6
Bydła zachorowało	—	—	—	—	—	—	—	15	—	—	**15**	8 332
Gorączka kataralna:												
zachorowało	—	—	—	—	3	—	2	4	—	4	**13**	1 242
padło	—	—	—	—	2	—	2	2	—	3	**9**	523
Jaszczur:												
Bydła zachorowało	—	1363	—	2973	25	1158	2109	8665	1603	—	**17 846**	161 318
padło	—	—	—	2	—	3	—	—	—	—	**5**	138
Owiec zachorowało	—	—	—	506	—	—	—	3811	274	—	**4 591**	7 973
padło	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	**—**	27
Świń zachorowało	—	11	—	57	—	208	43	1560	121	—	**2 000**	2 922
padło	—	—	—	—	—	5	—	—	—	—	**5**	82
Gruźlica:												
zachorowało	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	**1**	505
padło	—	—	—	—	—	—	1	2	—	—	**1**	135
Wścieklizna:												
Koni zachorowało	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	**2**	275
zabito	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	**2**	97
Bydła zachorowało	3	3	3	5	3	16	13	2	2	10	**60**	1 296
padło	3	2	1	2	3	2	3	—	2	7	**25**	612
zabito	—	1	2	3	—	14	10	2	—	3	**35**	684
Świń zachorowało	—	2	1	2	—	—	—	1	1	3	**10**	167
padło	—	—	—	—	—	—	—	1	1	3	**5**	77
zabito	—	2	1	2	—	—	—	—	—	—	**5**	90
Psów zachorowało	3	—	7	—	—	—	—	8	6	57	**81**	2 237
padło	—	—	—	—	—	—	—	1	1	11	**13**	394
zabito	3	—	7	—	—	—	—	7	5	46	**68**	1 786

[1]) Rocznik statystyczny Rosji r. 1911 oddz. VII str. 86 i dalsze.

VII. Gorzelnie i ich przerób. [1])

Gubernje	Lata	Liczba gorzelni: Ogółem	rolniczych	mieszanych	przemysłowych	drożdżowych	Ilość zużytych produktów: Zboża	Kartofli	Melasu	innych produkt.	Ilość wódki wyprodukowanego 40° spirytusu	Konsum. 40° spir.: Ogółem wiader	na 1 mieszkań.
							p u d ó w						
Królestwo Polskie	**1910—11**	**499**	**471**	**19**	**5**	**4**	**1 595 824**	**36 838 288**	**569 471**	**867**	**15 816 224**	**5 311 868**	**0,43**
	1905—06	**409**	**366**	**35**	**5**	**3**	**1 205 142**	**26 729 444**	**79 084**	**3 182**	**11 145 710**	**4 437 447**	**0,40**
Kaliska	1910—11	49	48	1	—	—	146 135	4 015 673	—	—	1 664 862	508 700	0,43
	1905—06	44	42	2	—	—	142 979	3 159 395	—	—	1 266 783	369 135	0,37
Kielecka	1910—11	35	34	1	—	—	59 356	1 592 820	—	—	652 065	243 300	0,25
	1905—06	28	25	3	—	—	42 127	1 123 700	—	—	447 927	214 495	0,23
Lubelska	1910—11	97	91	3	2	1	295 866	7 362 332	431 486	120	3 545 383	493 000	0,32
	1905—06	70	63	6	1	—	184 207	5 042 792	13 974	685	2 151 114	429 622	0,32
Łomżyńska	1910—11	30	29	1	—	—	87 273	2 286 877	—	—	926 226	159 800	0,23
	1905—06	24	22	2	—	—	60 180	1 910 807	—	—	760 840	134 199	0,20
Piotrkowska	1910—11	51	43	6	—	—	337 507	3 654 733	—	—	1 573 646	1 423 300	0,72
	1905—06	43	36	4	1	2	252 407	2 492 889	8 176	448	1 154 965	1 085 829	0,64
Płocka	1910—11	21	—	—	—	—	53 415	1 731 969	—	—	685 997	150 300	0,20
	1905—06	15	14	1	—	—	38 164	1 320 532	—	—	516 022	140 663	0,22
Radomska	1910—11	33	31	2	—	—	67 910	2 059 807	—	—	851 006	317 700	0,29
	1905—06	28	26	1	1	—	42 725	1 196 589	34 486	1 005	504 027	269 889	0,28
Siedelcka	1910—11	75	74	1	—	—	190 949	6 453 373	—	—	2 579 227	253 500	0,23
	1905—06	63	55	7	1	—	153 342	4 710 392	10 928	564	1 926 014	216 346	0,27
Suwalska	1910—11	22	22	—	—	—	36 378	726 773	—	—	302 909	192 200	0,28
	1905—06	23	23	—	—	—	33 387	708 814	—	—	298 902	170 250	0,26
Warszawska	1910—11	86	78	4	3	1	321 035	6 953 931	137 985	747	3 035 403	1 589 568	0,62
	1905—06	71	60	9	1	1	258 624	5 063 534	11 520	480	2 119 116	1 407 019	0,63
50 gub. Rosji Europ.	1910—11	2 317	1 924	273	79	41	21 827 299	186 379 944	8054 361	158	100 386 614	74 799 388	0,62
	1905—06	2 078	1 710	253	73	42	23 311 335	127 179 286	3753 574	8 631	73 783 354	70 755 141	0,65
Gub. Nadbałtyckie	1910—11	329	308	17	—	4	1 423 312	22 895 418	—	—	9 815 539	1 912 095	0,71
	1905—06	302	277	23	—	3	1 110 017	19 451 064	—	—	8 491 576	1 645 899	0,64
Litwa	1910—11	223	208	5	2	8	965 115	13 651 594	22 786	158	5 928 064	1 901 801	0,33
	1905—06	202	181	7	4	10	1 185 461	10 997 432	20 038	103	5 146 533	1 941 344	0,36

[1]) Zbiór wiad. st. roln. ek., 1912 str. 184—187, 174—175, 172—173, dane dla r. 1911 z tegoż źródła wyd. 1913 r. str. 176, 192.

IX. Plantacje chmielu w 1910 roku.[1]

	Królestwo Polskie	Kaliska	Kielecka	Lubelska	Łomżyńska	Piotrkowska	Płocka	Radomska	Siedlecka	Warszawska	Rosja Europejska
Obszar plantacji w morg.	**2.069**	114	128	1.311	20	128	23	159	115	71	—
Zbiór w pudach — Ogólny	**40.589**	3445,5	2811,5	24.690	184	2755	650	3639	1954	1120	155 000
Zbiór w pudach — Z 1 morga	**19,7**	30,1	21,9	18,8	9,0	21,5	27,7	22,9	16,9	15,9	—
Cena puda w rublach — przeciętna	**16,0**	18,2	14,4	13,5	8,0	14.8	13,5	14,0	13,0	17,5	—
Cena puda w rublach — najniższa	**2,0**	6,5	4,0	2,0	6,0	4 0	10,0	11,5	6,0	5,0	—
Cena puda w rublach — najwyższa	**30,0**	30,0	24,7	25,5	10,0	24,0	27,0	16,5	20,0	30,0	—

[1]) Zb. wiad. stat.-ekon. roln., 1912, str. 139, 140.

IX.a. Browary.[1]

Gubernje	Liczba browarów		Ilość zużytego jęczmienia na wyrób słodu (w pudach)		Zużyto chmielu (w pudach) krajowego		Zużyto chmielu (w pudach) zagranicznego		Produkcja piwa (wiader)	
	1910	1905	1910	1905	1910	1905	1910	1905	1910	1905
Królestwo Polskie	**195**	**192**	**2 353 974**	**1 842 884**	**20 191**	**14 784**	**1 695**	**1 858**	**11 752 186**	**8 905 008**
Kaliska	15	14	97 910	66 668	956	748	89	—	564 570	414 979
Kielecka	10	9	88 507	33 445	480	325	—	—	298 371	177 259
Lubelska	24	22	221 190	143 504	2 007	1 294	—	—	1 136 740	793 846
Łomżyńska	9	9	89 390	71 376	837	748	—	—	429 500	396 793
Piotrkowska	37	36	489 765	467 362	3 990	3 033	608	910	2 666 045	2 144 527
Płocka	9	10	62 372	38 948	545	373	—	—	333 987	233 105
Radomska	14	13	98 922	76 594	954	813	—	—	542 110	437 857
Siedlecka	20	19	124 163	103 796	1 327	1 020	—	—	657 205	540 852
Suwalska	16	16	216 227	143 490	1 236	1 008	12	43	839 385	499 782
Warszawska	41	44	865 528	697 701	7 859	5 422	986	905	4 284 273	3 266 008
Rosja Europejska	596	566	10 865 092	8 261 926	87 322	59 759	32 436	28 915	63 833 876	45 526 718

[1]) Zbiór wiad. st. ek. roln. 1913, str. 207, 208, dla roku 1905 z tegoż zródla wyd. 1912 r. str. 202, 203, 204.

X. Plantacje buraków cukrowych.[1]

Gubernje	1901 — 1905			1906 — 1910			1910			1911		
	Powierzchnia plantacji (morgi)	Zbiory (pudy)	Na 1 mórg przypada pudów[2])	Powierzchnia plantacji (morgi)	Zbiory (pudy)	Na 1 mórg przypada pudów[2])	Powierzchnia plantacji (morgi)	Zbiory (pudy)	Na 1 mórg przypada (pudów)[2])	Powierzchnia plantacji (morgi)	Zbiory (pudy)	Na 1 mórg przypada pudów[2])
Królestwo Polskie	**108 434**	**62 969 940**	**580**	**106 928**	**73 905 740**	**690**	**107 370**	**88 561 580**	**820**	**136 616**	**89 432 450**	**650**
Kaliska	7 173	4 811 060	680	7 388	5 970 340	810	7 079	6 753 270	950	8 976	5 862 730	650
Kielecka	4 670	2 476 350	530	4 578	2 630 080	570	4 156	2 968 030	710	5 589	3 039 760	540
Lubelska	26 368	16 245 490	620	28 981	18 751 800	650	32 556	24 326 360	750	42 328	31 732 310	750
Łomżyńska	2 420	1 408 670	580	1 807	1 178 280	650	1 003	930 000	930	1 444	1 171 350	810
Piotrkowska	1 159	588 930	510	658	453 760	690	683	424 270	620	786	422 400	540
Płocka	15 827	9 281 200	590	14 065	10 104 990	720	14 984	12 909 800	860	19 094	11 830 670	620
Radomska	5 271	3 411 180	650	5 302	3 656 740	690	5 148	4 168 560	810	6 123	4 718 620	770
Siedlecka	2 843	1 097 450	390	3 247	1 000 000	310	2 363	1 150 020	490	4 638	1 865 000	400
Warszawska	42 703	23 649 610	550	40 902	30 159 750	740	39 398	34 931 270	890	47 638	28 789 610	600

[1]) Zbiór wiad. st.-ek. roln. 1912, str. 136, 137, 138 dane dla r. 1911 z tegoż źródla wyd. 1913, str. 136. 137, 138. [2]) Przeciętna na jeden mórg—obliczona w okrąglych cyfrach.

X.a. Cukrownie.[1])

	W roku	Królestwo Polskie	Kaliska	Kieleck.	Lubelska	Łomżyńska	Piotrkowska	Płocka	Radomska	Siedlecka	Warszawska
Liczba cukrowni	1904 — 5	50	4	3	12	2	1	7	2	1	18
	1905 — 6	48	4	2	11	2	1	7	2	1	18
	1906 — 7	48	4	2	11	2	1	7	2	1	18
	1907 — 8	48	4	2	11	2	1	7	2	1	18
	1908 — 9	49	4	2	13	2	1	7	2	1	17
	1909 — 10	50	4	2	13	2	1	7	2	1	18
	1910 — 11	49	4	2	13	1	1	7	2	1	18
Przerobiona ilość buraków w czasie kampanji (w pudach)	1904 — 5	42 411 820	3 280 540	2 301 930	11 397 970	1 021 810	382 220	5 361 200	3 106 500	883 660	14 675 990
	1905 — 6	42 486 450	5 410 220	2 982 900	16 116 240	1 767 570	447 650	10 420 440	4 222 060	1 119 370	29 236 080
	1906 — 7	77 046 890	6 338 060	2 965 260	17 712 800	1 694 490	522 230	10 414 840	3 902 380	1 011 580	31 485 250
	1907 — 8	68 700 550	5 869 580	2 835 850	15 314 170	1 381 610	457 140	10 088 760	3 671 250	788 460	28 293 530
	1908 — 9	63 119 720	5 098 610	1 670 839	16 776 580	1 184 240	375 990	8 053 780	3 030 780	902 570	26 026 340
	1909 — 10	66 931 750	5 379 040	2 673 580	18 505 020	562 300	480 000	8 322 960	3 342 550	1 011 950	26 654 350
	1910 — 11	86 919 930	6 654 280	2 967 730	24 326 340	925 470	418 060	12 611 310	4 168 570	1 122 630	33 725 540
% cukru	1904 — 5	17,37	18,47	16,25	16,67	17,56	17,31	18,18	16,79	16,69	18,42
	1905 — 6	16,63	17,16	16,51	17 38	16,39	17,88	16,75	17,16	14,97	16,50
	1906 — 7	17,33	17,65	15,76	17,76	17,44	17,98	17,43	17,28	17,30	17,35
	1907 — 8	17,68	17,07	16,93	18,20	17,17	18,81	17,04	17,87	18,59	17,49
	1908 — 9	17,65	18,28	16,22	17,73	17,82	17,42	18,00	16,80	18,28	17,99
	1909 — 10	13,13	14,09	10,70	13,10	14,94	12,54	14,20	12,54	12,57	13,51
	1910 — 11	18,06	18,69	16,36	17,90	19,00	17,54	18,17	17,91	18,65	18,37
Ilość produktów cukrownictwa (wpudach)	1904 — 5	7 029 355	518 969	282 985	1 597 640	140 068	63 797	785 654	467 019	87 706	3 085 517
	1905 — 6	9 946 004	738 072	374 098	2 214 354	224 022	65 094	1 329 408	565 514	122 732	4 312 810
	1906 — 7	10 516 890	831 249	333 774	2 513 680	224 316	72 868	1 357 690	569 591	139 140	4 474 582
	1907 — 8	9 903 516	779 152	384 629	2 225 809	180 264	71 164	1 324 764	520 694	117 920	4 299 120
	1908 — 9	10 124 726	727 278	204 438	2 470 333	169 524	63 090	1 114 172	415 374	127 193	4 833 324
	1909 — 10	10 560 601	785 179	303 464	2 494 503	81 186	58 695	1 169 121	420 195	130 426	5 117 832
	1910 — 11	13 013 986	938 360	350 807	3 471 052	134 772	48 879	1 740 196	552 844	156 719	5 620 357

[1]) Zbiór wiad. statyst. ekon. roln. 1912 r. str. 218, 219 i 220. dane dla 1911 r. z tegoż źródła: 1913 r. str. 220—223.

XI. Pszczelnictwo w 1910 r.[1])

Gubernje	Liczba pasiek	Liczba uli			Sprzedano ze wszystkich uli					Przeciętna cena puda	
		Zwyczajnych	Ramowych	Razem	Miodu (pudów)	Za rubli	Wosku (pudów)	Za rubli	Razem za rubli	Miodu	Wosku
Królestwo Polskie	**25 249**	**92 144**	**97 255**	**189 399**	**52 731**	**467 588**	**8 222**	**165 072**	**632 660**	**8,87**	**20,08**
Kaliska	2 555	9 265	5 158	14 423	3 349	41 020	566	12 108	53 128	12,25	21,40
Kielecka	1 494	5 139	4 686	9 825	2 790	25 911	390	8 240	34 151	9,25	21,10
Lubelska	5 124	25 709	32 463	58 172	19 015	129 304	2 356	46 303	175 607	6,80	19,65
Łomżyńska	1 964	6 166	6 509	12 675	2 323	20 787	397	7 912	28 699	8,95	19,90
Piotrkowska	1 818	5 512	5 061	10 573	2 407	35 147	687	14 397	49 544	14,60	20,95
Płocka	2 728	11 483	5 683	17 166	3 079	31 562	713	13 830	45 392	10,25	19,40
Radomska	1 902	6 768	4 862	11 630	3 136	30 109	439	8 954	39 063	9,60	20,40
Siedlecka	2 619	7 294	15 510	22 804	7 434	59 467	1 094	22 093	81 560	8,00	20,20
Suwalska	1 957	4 337	5 813	10 150	2 855	26 408	458	9 476	35 884	9,25	20,70
Warszawska	3 088	10 471	11 510	21 981	6 343	67 873	1 122	21 759	89 632	10,70	19,40
W 50 gubernjach Rosji Europ.	260 672	3 871 338	865 825	4 737 163	1 641 871	11 400 484	193 003	3 536 373	14 936 857	6,94	18,32

[1]) Zbiór wiad. stat.-ekon. rolniczych, 1912, str. 153.

XI.a. Miodosytnie w 1910 r.[1])

Gubernje	Liczba miodosytni	Zużyto produktów (pudy)			Przygotowano miodu wiader	Gubernje	Liczba miodosytni	Zużyto produktów (pudy)			Przygotowano miodu wiader
		Miodu	Cukru	innych				Miodu	Cukru	innych	
Królestwo Polskie	**64**	**11 316**	**273**	**28**	**26 959**	Radomska	1	45	—	—	75
Kaliska	6	183	4	1	579	Siedlecka	—	—	—	—	—
Kielecka	9	880	26	5	2 423	Suwalska	3	82	—	1	349
Lubelska	8	885	141	—	2 490	Warszawska	16	5 867	60	1	14 043
Łomżyńska	5	278	—	13	988						
Piotrkowska	15	3 084	42	7	5 961						
Płocka	1	12	—	—	51	W 50 gub. Rosji Europ.	278	29 498	53 134	7 273	638 492

[1]) Zbiór wiad. st.-ekon. roln., 1913, str. 214, 215.

XII. Ceny produktów rolnych.[1]

Produkty rolne	Królestwo Polskie				50 gub. Rosji Europejskiej			
	1901—5	1906--10	1910	1911	1901—5	1906--10	1910	1911
	Rubl e							
	Cena puda				Cena puda			
Żyto wiosną	0,76	0,91	0,72	0,72	0,69	0,95	0,85	0,75
„ jesienią	0,71	0,90	0,70	0,79	0,68	0,90	0,70	0,98
„ w całym roku	0,73	0,90	0,71	0,75	0,68	0,92	0,77	0,86
Pszenica wiosną	0,98	1,20	1,12	1,03	0,89	1,15	1,06	0,98
„ jesienią	0,82	1,15	1,10	1,15	0,82	1,10	0,91	1,14
„ w całym roku	0,75	1,17	1,11	1,09	0,85	1,12	0,98	1,06
Owies wiosną	0,73	0,89	0,73	0,82	0,68	0,79	0,67	0,70
„ jesienią	0,94	0,80	0,74	0,88	0,62	0,69	0,55	0,78
„ w całym roku	0,98	0,84	0,73	0,85	0,65	0,74	0,61	0,74
Jęczmień wiosną	0,82	0,90	0,74	0,84	0,72	0,88	0,78	0,78
„ jesienią	0,76	0,91	0,82	0,89	0,62	0,77	0,66	0,88
„ w całym roku	0,79	0,90	0,78	0,87	0,67	0,82	0,72	0,83
Groch	0,94	1,05	0,95	1,14	0,95	1,12	0,98	1,22
Kartofle	0,22	0,20	0,17	0,32	0,22	0,27	0,23	0,24
Otręby	0,60	0,69	0,64	0,80	0,48	0,58	0,51	0,68
Siano	0,36	0,36	0,36	0,44	0,27	0,32	0,31	0,37
	Cena sztuki				Cena sztuki			
Krowa wiosną	43,00	57,00	58,00	62,00	37,00	47'00	52,00	53,00
„ jesienią	41,00	55,00	59,00	60,00	33,00	43,00	48,00	45,00
„ w całym roku	42,00	56,00	58,50	61,00	35,00	45,00	50,00	49,00
Owca wiosną	3,75	5,03	5,00	5,00	3,87	5,39	5,64	5,95
„ jesienią	3,62	4,67	4,75	5,00	3,62	4,90	5,27	4,83
„ w całym roku	3,68	4,85	4,87	5,00	3,74	5,14	5,45	5,39
Trzoda wiosną	16,36	21,63	24,00	22,00	10,39	13,87	15,02	15,63
„ jesienią	17,04	22,07	23,00	19,00	11,03	14,10	15,45	13,76
„ w całym roku	16,70	21,85	23,50	21,00	10,71	13,98	15,23	14,69
	Cena puda				Cena puda			
Mięso wołowe	4,23	5 27	5,40	5,65	3,11	4,04	4,30	4,01
„ baranie	3,54	4,44	4,55	4,85	2,90	3,75	4,02	3,81
„ wieprzowe	5,63	6,59	6,05	6,40	3,89	5,00	5,25	4,74
Łój wołowy	5,58	6,69	6,65	6,45	4,85	5,85	6,09	5,84
„ barani	4,56	5,49	5,90	5,50	4,91	5,86	5,94	5,91
Słonina wieprzowa	8,26	9,21	9,25	8,30	6,45	7,96	8,35	7,56
Masło śmietankowe	16,54	18,48	19,30	20,30	14,22	16,30	16,86	16,66
Masło solone	12,58	14,16	15,60	16,80	11,22	13,06	13,65	13,69
Wełna zwyczajna	10,20	12,75	15,40	14,65	9,45	—	—	—
Wełna cienka	16,27	19,82	22,80	19,50	—	—	—	—

[1]) Zbiór. wiad. stat.-ekon. roln. 1912, str. 438, 439, 442, 443, 459, 463, 466, 467, 470, 471, 472, 473, dane dla roku 1911 z tegoż źródła wyd. 1913 str. 456 i dalsze.

XII.a. Ceny produktów rolnych i spożywczych w Królestwie Polskiem.[1])

	Koń roboczy		Wół			Krowa dojna	Baran	Wieprz średni	Mięso 1-go gatunku				Słonina Wieprzowa		Łój wołowy	Mleko niezbieralne	Masło Krowie	
	dobry	średni	dobry	średni					Wołowina	Cielęcina	Wieprzowina	Baranina	Solona	Świeża	Sadło wieprzowe		Świeże	Solone
	Cena w rublach								cena funta w kopiejkach				Funt kop.	Pud Rubl e		Garnc. kopiejki	funt	Pud Rubl e
1905	128,75	80	133,64	78		70	7.08	45,23	15	15¼	15½	14½	19¼	7,16	7,16	5	34¼	36¾	11,69
1906	113,33	75	151,83	79,58		60	7	52,17	17	18½	18	15	20	7,33	7,33	5,12	30	43	14,28
1907	146,67	88,33	150	80		60	—	54:17	17¾	18	19	16¼	21¾	7,98	7,98	5,72	28½	38¼	13,67

[1]) „Price Warsz. Komit. Statyst." Zeszyt XXXV, str. 116, 1908.

XIII. Lasy będące pod nadzorem ochrony leśnej w 1910 r.[1])

Gubernje	W dniu 1 stycznia 1911 roku było pod nadzorem zarządu ochrony leśnej (morgów)						Ogółem
	W skarb. zarząd. lasów		Majorackich	Kościelnych cerk., klaszt. miejskich i in. instytucji	Włościańskich	Gmin oraz gromad wiejskich	Osób prywatnych	
	Własnych lasów skarbowych	Lasów zaliczonych do zarządu skarbowego						
Królestwo Polskie	**1 003 960**	**177 699**	**224 757**	**74 572**	**25 588**	**207 032**	**1 046 105**	**2 760 228**
Kaliska	30 721	154	26 491	5 290	—	21 675	79 431	163 762
Kielecka	86 132	57 477	12 869	6 851	13 605	10 879	81 513	269 326
Lubelska	37 998	931	31 007	11 626	—	7 692	210 756	300 010
Łomżyńska	180 060	1 702	18 842	1 641	—	66 952	15 925	285 122
Piotrkowska	96 470	3 692	25 990	13 648	11 983	15 262	84 686	251 731
Płocka	37 836	1 161	591	1 778	—	14 471	64 765	120 721[2])
Radomska	102 791	92 286	26 989	8 246	—	25 172	203 845	459 825[3])
Siedlecka	27 584	9 044	27 861	17 451	—	42 176	106 723	230 839
Suwalska	320 170	310	35 374	8 041	—	2 753	26 802	393 450
Warszawska	84 198	10 842	18 743	—	—	—	171 659	285 442
W Rosji Eur.	20 178 781	1 223 316	63 368	1 463 764	6 344 185	10 286 835	51 615 058	96 038 922[4])

[1]) Rocznik Departamentu leśnego 1910 r. Tom II Wykaz 25. [2]) W tem 119 m. apana żowych. [3]) W tem 396 m. apanażowych. [4]) W tem 4,863,615 niewymienionych w niniejszej tablicy.

XIII.a. Sprzedaż drzewa z lasów skarbowych w 1910 r.[1])

Gubernje	Włościanom bez licytacji				Na sztuki		Liczba nabywców
	Gromad	Gospodarzy	Sprzedano na sumę		Sprzedano na sumę		
			Taksa	Osiągnięto ze sprzedaż.	Taksa	Osiągnięto ze sprzedaż.	
			Rubli		Rubli		
Królestwo Polskie	6	4 160	44 470	53 184	464 165	597 989	37 839
Kaliska	—	—	—	—	24 638	31 042	874
Kielecka	2	—	3 560	3 575	115 695	142 384	10 341
Lubelska	4	—	2 738	2 738	34 257	41 136	3 188
Łomżyńska	—	48	1 021	1 094	37 497	44 098	4 634
Piotrkowska	—	189	2 381	3 070	36 734	51 292	2 353
Płocka	—	—	—	—	4 044	5 066	132
Radomska	—	3 686	27 896	33 759	126 794	175 117	10 363
Siedlecka	—	—	—	—	25 673	33 960	1 120
Suwalska	—	237	6 874	8 948	21 894	25 616	2 738
Warszawska	—	—	—	—	36 939	48 278	2 096
W Rosji Europejskiej	758	43 816	1 883 611	2 114 384	203 022	239 737	22 862

[1]) „Rocznik Departamentu Leśnego", 1910 r. Tom II. Wykazy №№ 9 i 10.

XIII.b. Dochód brutto i netto z lasów skarbowych.[1])

Gubernje	Obszar lasów	Dochód brutto	Rozchód	Dochód netto				
				Razem	Z morga ogólnego obszaru		Z morga użytków leśnych	
	morgów	Rubli	Rubli	Rubli	Rubli	kp.	Rubli	kp.
Król. Polskie	**1 211 596**	**6 690 888**	**748 040**	**5 942 848**	**18**	**66**	**20**	**36**
Kaliska	34 628	286 017	22 919	263 098	28	90	36	58
Kielecka	153 424	846 501	120 190	726 311	18	02	19	27
Lubelska	43 486	370 020	38 814	331 206	28	98	33	17
Łomżyńska	191 680	818 784	76 640	742 144	14	74	15	68
Piotrkowska	104 447	871 398	68 908	802 490	29	23	31	65
Płocka	40 518	255 083	25 052	230 031	21	61	23	13
Radomska	161 637	852 261	120 008	732 253	17	24	18	35
Siedlecka	30 055	274 100	26 683	247 417	31	32	34	13
Suwalska	360 387	1 436 922	146 863	1 290 059	13	61	15	33
Warszawska	91 334	679 802	101 963	577 839	24	08	26	11
W Rosji Europ.	205 975 639	69 640 848	18 745 029	50 895 819	0	94	1	17

[1]) Rocznik Departamentu leśnego 1910 r. Tom II. Wykaz № 31. Lasy skarbowe policzone są razem z lasami, będącemi w rozporządzeniu zarządu leśnego skarbowego.

V.

Przemysł.

I. Ogólny stan i rozwój przemysłu. W roku 1910 w Królestwie Polskiem było 10 953 zakładów przemysłowych wszelkiego rodzaju i wielkości z sumą produkcji 860,148,918 rubli i ilością robotników 400,922.

Między poszczególnemi gubernjami Królestwa liczby te dzielą się, jak następuje:

Pierwsze miejsce pod względem wartości produkcji (429.299.193 ruble, czyli 50% produkcji Królestwa) i ilości robotników (207,820 czyli 52% ilości robotników w Królestwie) zajmuje gub. Piotrkowska; drugie—gub. Warszawska (289,444,580 rubli produkcji 116,406 robotników); natomiast, pod względem ilości zakładów przemysłowych, pierwsze miejsce należy się gub. Warszawskiej (5.006 czyli 46% ogólnej ilości zakładów), co wynika z powodu wielkiej liczby drobnych zakładów konfekcyjnych, fabryk mebli, drukarni, litografji i in., w Warszawie.

Jeżeli uwzględnimy, zgodnie ze statystyką rządową, tylko większe zakłady przemysłowe, otrzymamy co do wartości produkcji i ilości robotników cyfry niższe od wyżej podanych. Porównywując dane statystyki rządowej dla Królestwa i Cesarstwa otrzymamy, że co do wartości produkcji gub. Piotrkowska (z produkcją 290 milj. rubli) ustępuje jednej tylko gubernji Moskiewskiej, co zaś do ilości robotników, gubernję Piotrkowską z ilością 127,347 robotników (w większych zakładach przemysłowych) przewyższają gubernje: Moskiewska (309.554), Włodzimierska (185.789) i Petersburska (152.726). Liczba robotników w Królestwie Polskiem (278.165) w 1910 r. stanowiła 14,2% liczby robotników w przemyśle w Cesarstwie (1.951.955), zaś liczba zakładów przemysłowych w Królestwie (2.906) wynosiła 18,5% ilości zakładów tych w Cesarstwie (15.721).

Wartość produkcji zakładów przemysłowych w Królestwie, pozostających pod dozorem inspekcji fabrycznej (436.080,1 tys. rubli) stanowi 15,6% wartości produkcji takich samych zakładów w Cesarstwie (2.791.450, 8 tys. rubli).

W Królestwie całem robotnicy w przemyśle stanowili 3,3% ogóln. ludności, przyczem stosunek ich wynosił w gub. Piotrkowskiej 10,7%, w Warszawskiej, 4,7% w Radomskiej 1,7,w Kaliskiej 1,5%, w Lubelskiej 1,0%, w innych poniżej 1%.

Biorąc pod uwagę, że zakłady przemysłowe, które pozostają pod dozorem in-

spekcji fabrycznej (to jest z wyłączeniem zakładów górniczo-hutniczych, oraz zakładów nie posługujących się silnikami mechanicznemi lub też zatrudniających mniej niż 16 robotników)—wypada, że od roku 1906 do 1910 liczba zakładów przemysłowych w Królestwie Polskiem powiększyła się z 2.172 do 2,906, czyli o 34%; liczba zaś robotników—z 239.635 do 278.165, więc o 16%.

W stosunku do 50 gub. Rosji Europejskiej ilość zakładów przemysłowych w Królestwie Polskiem, począwszy od roku 1906 do 1910, wzrosła z 18% do 24%, liczba robotników natomiast zmniejszyła się z 18% do 17%. Pochodzi to z przyczyny dużego wzrostu w 50 gub. Rosji Europejskiej zakładów, zatrudniających ponad 100, a szczególniej ponad 1000 robotników, i dowodzi zarazem większej tendencji ku kapitalizacji przemysłu w 50 gub. Rosji Europejskiej, aniżeli w Królestwie Polskiem.

Według danych z roku 1910 główne gałęzie przemysłu w Królestwie Polskiem pod względem wielkości produkcji układają się w następującym porządku:

	Przemysł włóknisty	Przemysł spożywczy	Przemysł metalowy	Przemysł górniczo-hutniczy	Przemysł konfekcyjny	Przemysł mineralny	Przemysł chemiczny	Przemysł produktów zwierzęcych	Przemysł papierniczy i poligraficzny	Przemysł drzewny	Dział mieszany
Ilość zakładów	1166	3082	1510	479	1918	520	264	284	672	879	229
Suma produkcji w rublach	341266000	154724115	110301000	60139419	47919600	30433000	29831000	29378000	25695784	23215000	7246000
Ilość robotników	150305	42458	62027	45697	25438	23075	9158	7084	15402	17259	3074

W stosunku do wartości całej produkcji w Królestwie Polskiem, wartość produkcji w przemyśle włóknistym stanowi 39 %, spożywczym—18%, metalowym—13%, górniczo-hutniczym 7%, konfekcyjnym—5%, mineralnym—4%, chemicznym—3,5%, produktów zwierzęcych—3,5%, papierniczym i poligraficznym—3%, drzewnym 3% i w dziale mieszanym—1%.

Przemysł górniczo-hutniczy w Królestwie Polskiem dzieli się na przemysł węglowy, metalurgiczno-żelazny, cynkowy, wapienny i warzelnie soli.

II. Węgiel. W przeciągu ostatnich lat pięćdziesięciu wytwórczość węgla kamiennego w Królestwie Polskiem powiększyła się z 10,8 mil. pudów w 1860 roku do 391,6 mil. pudów w 1912, t. j. 36 razy. Pomimo jednak tak szybkiego wzrostu stosunek wytwórczości Królestwa do wytwórczości w 50 gub. Rosji Europejskiej zmniejszał się stale—z 59% do 26%. W dobie obecnej Królestwo Polskie zajmuje drugie w Cesarstwie miejsce pod względem wydobywanego rocznie węgla, ustępując tylko Zagłębiu Donieckiemu, którego produkcja w 1912 równała się 1304,0, mil. pudów, była więc przeszło 3 razy większa, aniżeli produkcja Królestwa. Pod względem jednak techniki wytwórczej pierwsze miejsce zajmuje Królestwo, gdzie w roku 1908 na jednego robotnika przypadło 13,5 tys. pudów wydobytego węgla, w Zagłębiu Donieckim zaś tylko 8,2 tys. pudów.

W ciągu ostatnich lat kilku, od 1906 roku do 1912, wytwórczość węgla w Królestwie wzrosła o 39%, i tylko rok 1910 daje sumę mniejszą, aniżeli poprzednie, lecz już w roku następnym produkcja przewyższa lata poprzednie i w 1912 roku wykazuje wzrost dotąd niebywały.

Wytwórczość, sprzedaż i zapasy węgla kamiennego w Zagłębiu Dąbrowskiem w ciągu ostatnich lat pięciu dają liczby następujące:

	Wytwórczość	Sprzedaż	Zapasy
	Centnary metryczne		
Rok 1908	55.209.711	48.407.155	1.095.484
„ 1909	55.841.834	50.593.370	518.998
„ 1910	54.687.627	49.395.412	272.977
„ 1911	57.699.284	51.672.356	526.963
„ 1912	63.154.303	57.507.339	296.345

Odbiorcami węgla dąbrowskiego są wszystkie zakłady przemysłowe Królestwa, pracujące wogóle na paliwie mineralnem, koleje żelazne, instytucje rządowe, społeczne i prywatne oraz osoby prywatne. W roku 1910 i 1911 spożycie węgla dąbrowskiego przez poszczególnych jego odbiorców przedstawia się w liczbach następujących (w tys. pudów):

	Drogi żelazne	Zakłady metalurgiczne	Zakłady wytwórcze oraz mechaniczne	Cukrownie	Pozostałe zakłady przemysłowe	Instytucje państwowe i społeczne	Pozostali odbiorcy w Warszawie	Pozostali odbiorcy w Łodzi	Pozostali odbiorcy poza Warszawą i Łodzią
Rok 1910	56304	17804	6403	9805	100467	3507	33608	18279	32670
„ 1911	58141	18024	7351	11223	101327	4037	36832	19640	37792

Oprócz tego znaczna ilość węgla jest corocznie wywożona do Cesarstwa i zagranicę. W 1912 roku liczby wywozu wynoszą (w centnarach metr.): do Cesarstwa 4360480 i zagranicę 879545.

Węgiel dąbrowski nie wydaje koksu, przeto polski przemysł metalurgiczno-żelazny sprowadza koks i węgiel obcy—doniecki i górnośląski.

Królestwo Polskie otrzymało z Górnego Śląska węgla i koksu dla celów metalurgicznych i innych w tys. pud.: w roku 1910 węgla 54.402, koksu 7.825; w roku 1911 węgla 65.831, koksu 13.250, czyli węgla o 11.429, koksu o 5.425 więcej aniżeli w roku poprzednim.

Na każde 100 pudów węgla krajowego było węgla górnośląskiego: w roku 1902—13,6 w 1904—12,1 w 1906—20,1 w 1908—15,1 w 1910—18,7 w 1911—21,6.

Dowóz węgla górnośląskiego wykazuje tendencję zwyżkową.

Miarą stanu przemysłu węglowego jest ilość wydobytego węgla, przypadająca na jednego mieszkańca, otóż w Królestwie Polskiem na jednego mieszkańca w roku 1910 przypadało węgla 29 pudów, w 50 gub. Rosji Europejskiej—9 pudów.

W latach 1902 do 1911 w Galicji wydobywano przeciętnie rocznie 12.301.998 centn. metr. węgla tj. około 9 pud. na 1 mieszk. W Niemczech w roku 1911, z produkcją 14508 mil. pudów węgla kamiennego na jednego mieszkańca przypadało 223,2 pudów; w Belgji—z produkcją 1632,2 mil. pudów na jednego mieszkańca—192,2 pudów; w Wielkiej Brytanji—z produkcją 16616,0 mil. pudów na jednego mieszkańca—365,8 pudów. W Stanach

Zjednoczonych wydobyto w 1911 roku, 28253,4 mil. pudów węgla, co stanowi na jednego mieszkańca 303,8 pudów.

III. Przemysł metalurgiczny. Przemysł metalurgiczno-żelazny w Królestwie Polskiem obejmuje produkcję surowca, żelaza i stali.

W przeciągu ostatnich lat pięćdziesięciu produkcja *surowca* w Królestwie Polskiem zwiększyła się z 1383 tys. pudów w 1860 roku do 21.161 tys. pudów w 1911, czyli o 15 razy. Stosunek Królestwa do wytwórczości surowca w 50 gub. Rosji Europejskiej w przeciągu ostatnich lat sześciu nie był jednakowy: z 13% w 1906 obniżył się on do 8% w 1909 roku i podniósł do 10% w 1911.

Królestwo Polskie zajmuje pod względem produkcji surowca trzecie w Cesarstwie miejsce: 1) Rosja południowa z produkcją w 1911 roku 198 mil. pudów surowca, 2) Ural—44,9 mil. pudów i 3) Królestwo Polskie—21161 tys. pudów.

Technika wytwórczości jest w Królestwie Polskiem wyższa, niż na Uralu i pod tym względem Królestwo ustępuje tylko Rosji Południowej: na jeden piec przypada w Królestwie Polskiem 3 razy, a na jednego robotnika $3^1/_2$ razy więcej wyrobionego surowca, niż na Uralu, lecz 2 razy oraz 3 razy mniej niż w Rosji Południowej.

Wytwórczość *żelaza i stali* w Królestwie Polskiem od roku 1906 do 1911 wzrosła z 42.048 tys. pudów do 50.486 tys. pudów, czyli o 21%.

Przemysł metalurgiczno-żelazny w Królestwie Polskiem przerabia przeważnie rudę obcą, doniecką. Pochodzi to nie z braku rudy miejscowej, lecz z powodu małej wydajności metalu. Ilość przetapianej rudy miejscowej ma się do rudy obcej w latach 1906, 1907 i 1908 jak 1: 2, w roku zaś 1909 jak $7^1/_2$: 26.

Miarą stanu przemysłu metalurgiczno-żelaznego może być ilość surowca, przypadająca na jednego mieszkańca. W Królestwie Polskiem w 1911 roku na 1 mieszkańca przypadało surowca 1,7 pudów, w 50 gub. Rosji Europejskiej—również 1,7 pudów.

W Niemczech w roku 1911 wytworzono 948,6 mil. pudów, co na jednego mieszkańca stanowi 14,9 pudów, w Belgji—130,2 mil. pudów, — 17,36, we Francji—272,8 mil. pudów, na jednego mieszkańca 6,8 p., w Wielkiej Brytanji—613,8 mil. pudów, na jednego mieszkańca—13,6 pudów, w Stanach Zjednoczonych w 1911 roku—1488,0 mil pudów surowca, na jednego mieszkańca 16,1 pudów.

Wytwórczość *cynku* w Królestwie Polskiem skupia się w dwóch gubernjach: Kielecka dostarcza rudę cynkową, zaś gub. Piotrkowska wytapia metal. Wytwórczość cynku w Królestwie stanowiła w 1906 roku 95%, w 1909 roku 83% całkowitej wytwórczości cynku w Cesarstwie (w 50 gub. Rosji Europejskiej przemysł cynkowy nie istnieje).

W Galicji w latach 1902 do 1911 w 19 zakładach z 47 robotnikami wydobywano przeciętnie rocznie 26,068 centn. metrycznych rudy cynkowej; cynku wytopiono 77,388 centn. metr.

Przed rokiem 1909 istniała w Królestwie Polskiem jedna kopalnia *rudy miedzianej* a przed rokiem 1908 jeden zakład, wytapiający miedź. Przemysł skupiał się w gub. Kieleckiej. Produkcja metalu była bardzo nieznaczna, bo sięgała zaledwie 2400 pudów miedzi rocznie.

VI. Wytwórczość soli. Wytwórczość soli w Królestwie Polskiem skupia się całkowicie w gub. Warszawskiej (w Ciechocinku) i w porównaniu z produkcją w 50 gub. Rosji Europejskiej jest nieznaczną; wynosiła ona 183.340 pudów w roku 1909, spadając nieco w ostatnich czterech latach. W Rosji Europejskiej wydobyto w roku 1909 – 125,328,431 pudów przyczem produkcja tam stale wzrasta.

W Galicji w roku 1911 wydobyto 1627826 centn. metr. soli z 2 kopalni i 9 salin; robotników pracowało 2886.

V. Przemysł włóknisty. W roku 1901 — 2 przemysł włóknisty w Królestwie Polskiem liczył 622 zakłady z sumą produkcji 207663000 rubli i liczbą robotników 121481, w roku zaś 1910 było w przemyśle włóknistym 1166 zakładów z sumą produkcji—341266000 rubli i 150305 robotników. Porównywując te cyfry, otrzymujemy przyrost ilości zakładów w ciągu lat ośmiu o 87%, sumy produkcji — o 65% i ilości robotników o 24%. Większy przyrost ilości zakładów w porównaniu z przyrostem sumy produkcji i ilości robotników, każe przypuszczać, że w okresie od roku 1901—2 do 1910 liczba zakładów powiększyła się przeważnie na korzyść zakładów drobnych; natomiast większy przyrost sumy produkcji w porównaniu z liczbą robotników jest dowodem postępu techniki wytwórczej. Uwzględniając zakłady tylko większe w przemyśle włóknistym w Królestwie Polskiem i w 50 gub. Rosji Europejskiej, otrzymamy przy porównaniu następujące liczby procentowe dla Królestwa: ilość zakładów—32%, suma produkcji 28%, ilość robotników — 18%, ilość koni parowych 27%.

Pierwsze miejsce w Królestwie Polskiem pod względem wartości produkcji zajmuje gub. Piotrkowska: 86% całej wartości produkcji w przemyśle włóknistym, następnie gub. Warszawska, Kaliska, Łomżyńska, Lubelska i Radomska.

Przemysł włóknisty w Królestwie Polskiem dzieli się na przemysł bawełniany, wełniany, jedwabny, lniany, konopny, jutowy i włóknisty mieszany.

Wartość produkcji przemysłu *bawełnianego* w Królestwie Polskiem stanowi $^1/_5$ wartości tegoż przemysłu w 50 gub. Rosji Europejskiej i $^{11}/_{20}$ wartości produkcji całego przemysłu włóknistego w Królestwie.

Przemysł bawełniany w Królestwie Polskiem koncentruje się w gub. Piotrkowskiej, w której stanowi 88% całej wartości produkcji bawełnianej Królestwa; następnie idą gub. Kaliska, Warszawska i Łomżyńska. W Cesarstwie gub. Piotrkowska zajmuje trzecie miejsce pod względem wartości produkcji przemysłu bawełnianego: pierwszą jest gub. Moskiewska (245096500 rubli), drugą gub. Włodzimierska (240421000 rubli), trzecią gub. Piotrkowska (129,052,600 rubli).

Przemysł *wełniany* w Królestwie Polskiem stanowi prawie $^3/_4$ wartości produkcji 50 gub. Rosji Europejskiej, zaś w stosunku do wartości produkcji przemysłu włóknistego wogóle w Królestwie—$^1/_3$. Przemysł wełniany koncentruje się w gub. Piotrkowskiej, stanowiąc 92% całkowitej wartości produkcji Królestwa; następnie gub. Kaliska, Warszawska, Łomżyńska i Lubelska. Gub. Piotrkowska zajmuje w stosunku do przemysłu wełnianego pierwsze miejsce w Cesarstwie.

Mniejsze stosunkowo znaczenie mają w Królestwie Polskiem pozosta'e gałęzi przemysłu włóknistego: przemysł *jedwabny* (pod względem wartości produkcji—$^1/_5$ przy porównaniu z 50 gub. Rosji Europejskiej i 1,5% — przemysłu włóknistego w Królestwie); przemysł *lniany, konopny i jutowy* ($^1/_8$ przy porównaniu z 50 gub. Rosji Europejskiej i 4% — z przemysłem włóknistym wogóle w Królestwie), i przemysł *włóknisty mieszany* ($^4/_5$ przy porównaniu z 50 gub. Rosji Europejskiej i 8% — z przemysłem włóknistym wogóle w Królestwie).

Przemysł jedwabny koncentruje się w gub. Warszawskiej i Piotrkowskiej; przemysł lniany, konopny i jutowy — w gub. Piotrkowskiej; przemysł włóknisty mieszany — w gub. Warszawskiej, Piotrkowskiej i Kaliskiej.

VI. Przemysł spożywczy. W roku 1901—2 przemysł spożywczy w Królestwie Polskiem liczył 717 zakładów z wartością produkcji 69927000 rubli i z 28072 robotnikami, w roku 1910—3032 zakładów z wartością produkcji 154724115 rubli i z 42458 robotnikami. W ciągu więc ośmiu lat liczba zakładów wzrosła więcej niż czterokrotnie, suma produkcji — więcej niż 2 razy, a liczba robotników—$1^1/_2$ razy.

Przemysł spożywczy w Królestwie Polskiem dzieli się na przemysł cukrowniczy, gorzelniany, wódczany, drożdżowo-wódczany, warzenie piwa i miodu, przemysł tabaczny i wyrób różnych produktów spożywczych.

Pod względem wytwarzanego rocznie *cukru* Królestwo Polskie zajmuje trzecie w Cesarstwie miejsce: 1) Rosja Południowo-Zachodnia i Południowa z produkcją

w 1910 11 roku ponad 68 mil. pudów, 2) Rosja Środkowa — ponad 37 mil. pudów i 3) Królestwo Polskie—ponad 13 mil. pudów. Produkcja cukru od roku 1904/5 wzrosła z 7 880 120 pudów do 14 412 220 pudów w 1911/12 roku, czyli o 83%. Przy porównaniu z 50 gub. Rosji Europejskiej wysokość produkcji w Królestwie Polskiem w 1910/11 roku stanowi 12%. Przemysł koncentruje się w gub. Warszawskiej (1/3 całkowitej produkcji) i w Lubelskiej (1/3 całkowitej produkcji); następnie gub. Płocka, Kaliska, Radomska, Kielecka, Siedlecka, Łomżyńska i Piotrkowska; w gub. Suwalskiej cukrowni niema.

W Królestwie Polskiem w roku 1910 na jednego mieszkańca przypadało 0,9 pudów wyprodukowanego cukru; w 50 gub. Rosji Europejskiej—również 0,9 pudów. W Niemczech, z produkcją w 1911 roku 160 mil. pudów cukru, na jednego mieszkańca przypadało 2,5 pudów.

Przemysł *gorzelniany* w Królestwie Polskiem według danych z roku 1903/4 liczył 356 gorzelni z sumą produkcji 6 748 617 wiader 40° spirytusu; w roku zaś 1910/11 — 499 gorzelni z produkcją 15 816 224 wiader. W okresie więc od roku 1903/4 do 1910/11 ilość gorzelni wzrosła o 40%, produkcja — o 134%. Największy wzrost produkcji daje się zauważyć w okresie czasu od roku 1903/4 do 1905/6 (4,2 mil. wiader) i od roku 1907/8 do 1909/10 (2,6 mil. wiader). Przy porównaniu z 50 gub. Rosji Europejskiej liczba gorzelni w Królestwie Polskiem w roku 1903/4 stanowiła 18%, zaś w roku 1910/11—22%; wysokość produkcji wzrosła z 11% w 1903/4 roku do 16% w 1905/6 i pozostała na tej wysokości do 1909/10 roku, w którym to roku podniosła się do 17%, w następnym zaś—1910/11—spadła znowu do 16%.

Przemysł ten koncentruje się w gub. Lubelskiej, Warszawskiej i Siedleckiej, które dają przeszło połowę całkowitej wytwórczości w Królestwie. Pozostałe gubernje idą w następującym porządku: Kaliska, Piotrkowska, Łomżyńska, Radomska, Płocka Kielecka i Suwalska.

W Galicji w końcu roku 1911 było 858 gorzelni.

Przemysł *wódczany* w Królestwie Polskiem koncentruje się w gub. Warszawskiej i Piotrkowskiej, które razem produkują 9/10 całkowitej produkcji wyrobów wódczanych w Królestwie; następnie idą gub. Kaliska i Lubelska. Przy porównaniu z 50 gub. Rosji Europejskiej przemysł wódczany stanowi 11—12%.

Przemysł drożdżowo-wódczany skupia się w dwóch gubernjach: Piotrkowskiej i Warszawskiej i stanowi 12—13% tegoż przemysłu w 50 gub. Rosji Europejskiej.

Warzenie *piwa i miodu* w Królestwie Polskiem koncentruje się w gub. Warszawskiej i Piotrkowskiej, które co do piwa wykazują 2/3, co do miodu—1/2 całkowitej produkcji w Królestwie. Obydwa te przemysły istnieją we wszystkich gubernjach Królestwa. Ilość wyrobionego w Królestwie Polskiem piwa stanowi 18%, a miodu — 5% przy porównaniu z 50 gub. Rosji Europejskiej.

Przemysł *tabaczny* w Królestwie Polskiem skupia się w gub. Warszawskiej (10/11 całkowitej produkcji), Lubelskiej i Suwalskiej i przy porównaniu z 50 gub. Rosji Europejskiej wykazują zaledwie 2%. Niższe gatunki tytuniu stanowią 2/5 całkowitej produkcji Królestwa.

Uwzględniając tylko większe zakłady dla wyrobu różnych produktów spożywczych, otrzymamy ich liczbę w 1910 roku w Królestwie Polskiem 535, z sumą produkcji 7049,2 tysięcy rubli i z 2834 robotnikami. Wszystkich zaś zakładów w przemyśle spożywczym było w 1910 roku — 2191, z produkcją 57 338 500 rubli i z 12613 robotnikami.

Do przemysłu spożywczego zalicza się także przemysł mączny.

W Królestwie Polskiem w roku 1908 było razem *młynów i wiatraków* 5 893; w tej liczbie młynów towarowych, zaliczonych według opłaconego podatku przemysłowego do I, II, III, IV i V kategorji — 179, czyli 9% liczby młynów w 50 gubernjach Rosji Europejskiej; wśród pozostałych—5714: 306 z produkcją ponad 20 tys. pudów (6% w stosunku do 50 gub. Rosji Europejskiej) i 5.408 z produkcją niżej 20,000 pudów (4% w stosunku do 50 gub. Rosji Europejskiej). Młynów walcowych Królestwo Polskie liczyło 243, posiadających silniki mechaniczne — 151; liczba pierwszych stanowi 10%, drugich — 3% w stosunku do 50 gub. Rosji Europejskiej.

W młynach towarowych I—V kategorji przemielono w Królestwie Polskiem 1/3, a w pozostałych 2/3 całego zboża.

Ten sam stosunek co do ilości przemielonego zboża w młynach towarowych i pozostałych daje się zauważyć w 50 gub. Rosji Europejskiej.

W Galicji z końcem roku 1911 było młynów razem 2348; w tej liczbie młynów parowych—60, benzynowych i naftowych —76, elektrycznych—9, gazowych 61, sztucznych—192, wodnych 1650,—wodnych z tartakiem—126, konnych 157, wiatrowych—17.

VII. Przemysł metalowy. W roku 1901/2 przemysł metalowy i mechaniczny liczył 287 zakładów z wartością produkcji 57.491.000 rubli i z 31 570 robotnikami; w roku 1910—1510 zakładów z wartością produkcji 110.301.000 rubli i z 62027 robotnikami. W ciągu więc ośmiu lat ilość zakładów wzrosła prawie pięciokrotnie, suma zaś produkcji i ilość robotników dwukrotnie.

Przemysł ten koncentruje się w gub. Warszawskiej i Piotrkowskiej, które razem dają 80% całkowitego przemysłu mechanicznego i metalowego w Królestwie; następnie idą gub.: Lubelska, Kielecka, Radomska, Siedlecka, Płocka, Kaliska, Suwalska i Łomżyńska.

Wartość produkcji w przemyśle metalowym w Królestwie Polskiem przy porównaniu z 50 gub. Rosji Europejskiej wynosi 14%

W Królestwie Polskiem w 1908 roku było 69 zakładów, produkujących wyłącznie narzędzia i maszyny rolnicze, z wartością produkcji 2.348.832 rubli, co stanowi 8% wartości produkcji w 50 gub. Rosji Europejskiej.

VIII. Przemysł mineralny. Przemysł mineralny, w roku 1910 liczył 520 zakładów z wartością produkcji 30.433.000 rubli i z 23075 robotnikami. Według danych statystyki rządowej przemysł mineralny w Królestwie Polskiem pod względem wartości produkcji przy porównaniu z 50 gub. Rosji Europejskiej stanowi 22% i koncentruje się w gub. Warszawskiej, Piotrkowskiej i Radomskiej, które razem stanowią 80% całkowitej wartości produkcji w Królestwie, dalej idą gub. Kielecka, Lubelska, Siedlecka, Kaliska, Płocka, Łomżyńska i Suwalska.

Ilość i wartość produkcji *cementu* w Królestwie Polskiem w latach 1911 i 1912 przedstawiały się w następujących liczbach: ilość produkcji w 1912 r. wzrosła do 16.192.477 pudów przy 15.036.545 pudów w 1911 r., wartość produkcji do 4.724.593 rubli w 1912 r. przy 4.211.901 rubli w 1911 r.

IX. Przemysł chemiczny. Przemysł chemiczny w Królestwie Polskiem w 1901/2 roku liczył 62 zakłady z wartością produkcji 13 956 000 rubli oraz 3965 robotników; według zaś danych z roku 1910 — 264 zakłady z wartością produkcji 29 831 000 rubli i 9153 robotników. W ciągu lat ośmiu liczba zakładów powiększyła się czterokrotnie, suma produkcji więcej niż dwa razy, liczba robotników niemal 2 1/2 razy.

Mając na względzie tylko większe zakłady, wartość produkcji w przemyśle chemicznym w Królestwie Polskiem w porównaniu z jej wartością w 50 gub. Rosji Europejskiej stanowi 14%.

Przemysł ten koncentruje się w gub. Warszawskiej i Piotrkowskiej (95% wartości produkcji); następnie idą gub. Kielecka, Kaliska, Radomska i Siedlecka.

Statystyka rządowa do osobnej grupy zalicza fabryki *zapałek*. Przemysł ten skupiał się do roku 1910 całkowicie w dwóch gubernjach: Piotrkowskiej i Siedleckiej;

w 1911 roku przybyła gub. Warszawska. Wartość produkcji w Królestwie Polskiem w roku 1910 stanowiła zaledwie 0,7%, w 1911 — podniosła się do 2% w stosunku do wartości produkji w 50 gub. Rosji Europejskiej.

X. Przemysł produktów zwierzęcych. Przemysł zwierzęcy w roku 1910 liczył 284 zakłady z wartością produkcji 29 378 000 rubli i 7 034 robotników.

Wartość produkcji w Królestwie Polskiem przy porównaniu z 50 gub. Rosji Europejskiej stanowi 15%.

Przemysł koncentruje się w gub. Warszawskiej i Radomskiej (85% wartości produkcji); dalej następują gubernje: Piotrkowska, Kaliska, Suwalska, Łomżyńska, Płocka i Siedlecka.

XI. Przemysł papierniczy i poligraficzny. Przemysł papierniczy i poligraficzny w Królestwie Polskiem w roku 1901/2 liczył 128 zakładów z wartością produkcji 25 695 784 rubli i z 15.402 robotnikami. W ciągu lat ośmiu liczba zakładów powiększyła się więcej niż pięciokrotnie, suma produkcji—$2^1/_3$ razy i liczba robotników prawie dwa razy

Podług danych statystyki rządowej wartość produkcji w Królestwie Polskiem stanowi 17% wartości produkcji w 50 gub. Rosji Europejskiej. Przemysł koncentruje się w gub. Warszawskiej i Piotrkowskiej (93% wartości); następnie idą gub. Kielecka, Radomska, Łomżyńska, Kaliska, Siedlecka i Płocka.

Statystyka rządowa zalicza do osobnej grupy fabryki *gilz i bibułki* do papierosów. Ilość tych fabryk od roku 1909 do 1910 zmniejszyła się w Królestwie ze 123 do 115; również ilość fabrykowanej bibułki do papierosów; natomiast liczba robotników i ilość wyprodukowanych gilz zwiększyła się. W porównaniu z 50 gub. Rosji Europejskiej wartość produkcji gilz i bibułki w Królestwie Polskiem w roku 1910 stanowiła 10,5%.

XII. Przemysł drzewny. Przemysł drzewny w Królestwie Polskiem w roku 1901/2 liczył 213 zakładów z 9 681 000 rubli produkcji i z 9358 robotnikami; w roku 1910—879 zakładów z wartością produkcji 23 215 000 rubli i z 17 259 robotnikami. W ciągu ośmiu lat liczba zakładów wzrosła więcej niż czterokrotnie, wartość produkcji — $2^1/_2$ razy i liczba robotników nieomal 2 razy.

Przemysł drzewny w Królestwie Polskiem przy porównaniu z 50 gub. Rosji Europejskiej stanowi 9% pod względem wartości produkcji i koncentruje się w gub. Piotrkowskiej, Warszawskiej, Kieleckiej i Radomskiej (79% wartości produkcji); pozostałe gubernje idą w następującym porządku: Siedlecka, Lubelska, Płocka, Kaliska, Łomżyńska i Suwalska.

I. Stan przemysłu w 1910 r.[1]

	Liczba zakładów	Wartość produkcji w rublach	Liczba robotników
Przemysł Królestwa Polskiego	**10 953**	**860 148 918**	**400 922**
Przemysł włóknisty	**1 166**	**341 266 000**	**150 305**
Fabryki wyrobów wełnianych i bawełnian.	643	268 498 000	116 944
„ „ jedwabnych i półjedwabnych	42	8 387 000	3 254
„ „ lnianych, jutowych i konopn.	13	7 240 000	3 955
Przędzalnie wigonji, wełna sztucz., wata	24	5 701 000	1 871
Fabryki wyrobów dzianych	105	8 726 000	3 981
„ pluszu, serwet, dywanów, portjer	23	10 130 000	2 610
„ tasiemek	27	3 986 000	2 119
„ wyrobów gumowych i cerat.	14	4 000 000	1 855
„ koronek, tiulu, firanek i haftów	114	8 350 000	5 970
Różne fabryki wyrobów włóknistych	161	16 248 000	7 745
Przemysł spożywczy	**3 032**	**154 724 115**	**42 458**
Cukrownie	49	64 713 660	21 018
Browary	193	12 703 570	2 743
Gorzelnie, rektyfikacje, fabryki drożdży	491	12 307 735	3 546
Fabryki wódek i miodosytnie	98	3 100 650	547
„ wyrobów tytuniowych	10	4 560 000	1 991
„ różnych produktów spożywczych	2 191	57 338 500	12 613
Przemysł górniczo-hutniczy	**479**	**60 139 419**	**45 697**
Kopalnie węgla kamiennego	41	26 171 929	25 429
„ galmanu i płuczki	3	481 840	1 543
Huty cynkowe	3	2 309 256	754
Kopalnie rudy żelaznej	29	611 739	1 824
Huty żelazne	15	28 639 709	13 197
Kamieniołomy i kopalnie gliny	355	762 074	2 888
Zakłady wapienne	32	1 076 362	?
Warzelnie soli	1	86 510	62
Przemysł metalowy	**1 510**	**110 301 000**	**62 027**
Fabryki maszyn, kotłów, bud. mostów	107	35 835 000	18 683
„ „ młyńskich oraz rolniczych	84	6 661 000	3 867
„ odlewów żelaznych	63	17 321 000	9 977
Zakłady ślusarskie, kowalskie, kasy ogn.	464	5 803 000	4 967
Fabryki mebli żelaz., i przybor. użyt. dom.	48	7 640 000	5 856
Zakłady blacharskie	93	1 704 000	1 034
Fabryki gwoździ, drutu, blachy	60	10 900 000	4 525
„ wag, narzędzi i instrumentów	83	8 580 000	2 749
Odlewni metali, fabryki armatur	117	7 144 000	2 732
Fabryki wyr. złotych, srebrnych, plater.	123	5 113 000	2 224
Różne wyroby metalowe	218	6 910 000	4 743
Zakłady elektrotechniczne	50	1 690 000	670

[1]) Wydawnictwo Stowarzyszenia Techników „Przemysł i Handel Królestwa Polskiego" Rocznik VIII 1912; „Stan Przemysłu w Królestwie Polskiem według danych z r. 1910" opracował Zenon Pietkiewicz.

	Liczba zakładów	Wartość produkcji w rublach	Liczba robotników
Przemysł mineralny	**520**	**30 433 000**	**23 075**
Fabryki cementu, gipsu, tektury ogniotrwałej, wyr. kam.	176	8 763 000	3 880
Huty szklane, fabryki witraży, luster i in.	64	7 385 000	5 820
Zakłady ceramiczne	280	14 285 000	13 375
Przemysł chemiczny	**264**	**29 831 000**	**9 153**
Fabryki produktów techniczno-chemicz.	152	23 218 000	7 468
„ mydła i świec	65	2 473 000	417
„ wyrob. kosmet., perfum, apteczn.	47	4 140 000	1 268
Przemysł zwierzęcy	**284**	**29 378 000**	**7 034**
Garbarnie	202	25 730 000	5 280
Sortownie szczeciny, fabr. pasów, szczotek, pendzli	82	3 648 000	1 754
Przemysł drzewny	**879**	**23 215 000**	**17 259**
Tartaki	309	9 017 000	5 518
Zakłady ciesielskie, bednarskie, fabr. fornier.	168	4 089 000	2 637
Fabryki mebli, ram, zakł. koszyk. i tapic.	402	10 109 000	9 104
Przemysł papierniczy i poligraficzny	**672**	**25 695 784**	**15 402**
Fabryki papieru, tektury i celulozy	34	14 755 000	6 204
„ wyrobów z papieru i tektury	216	2 595 000	3 703
„ gilz	114	627 784	528
Drukarnie, litografje i odlewn. czcionek	308	7 718 000	4 967
Przemysł konfekcyjny	**1 918**	**47 919 600**	**25 438**
Fabryki bielizny	107	—	1 684
Pracowne ubiorów	682	—	6 413
„ obuwia	426	—	6 167
Fabryki krawatów, gorsetów, szelek i pask.	136	—	1 856
„ wyrobów galant.-skórzanych	104	—	1 354
„ kapelusz., piór strusich, kwiatów.	288	—	4 649
„ rękawiczek	50	—	623
„ grzebieni	23	—	1 138
„ parasoli	32	—	184
„ guzików (nie metalowych)	34	—	935
„ wyrobów szmuklerskich	41	—	435
Dział mieszany	**229**	**7 246 000**	**3 074**
Fabryki powozów	38	—	658
„ instrumentów muzycznych	36	—	931
„ lalek i zabawek	19	—	755
Różne zakłady	136	—	730

I.a. Ilość zakładów, wartość produkcji oraz liczba robotników w roku 1910.[1])

	Królestwo Polskie	Gub. Kalisk.	Kielecka	Lubelska	Łomżyńska	Piotrkowska	Płocka	Radomska	Siedlecka	Suwalska	Warszawska
Ilość zakładów	10 953	534	294	989	290	1 975	623	608	397	237	5 006
Wartość prod. w rub.	860 148 918	29 522 469	11 566 204	36 533 435	5 037 288	429 299 193	12 011 834	31 860 000	7 925 340	6 939 575	289 444 580
Ilość robotników	400 922	16 896	8 955	15 529	2 316	207 820	6 307	18 560	4 451	3 688	116 406

[1]) Z. Pietkiewicz. L. c.

I.b. Stosunek liczby robotników do ludności całkowitej w roku 1910.[1])

	Królestwo Polskie	Gub. Kalisk.	Kielecka	Lubelska	Łomżyńska	Piotrkowska	Płocka	Radomska	Siedlecka	Suwalska	Warszawska
Ilość mieszkańców (tys.)	12 129,2	1 126,7	965,2	1 508,3	683,6	1 933,4	700,0	1 080,8	981,9	667,3	2 482,0
Ilość robotników	400 922	16 896	8 955	15 529	2 316	207 820	6 307	18 560	4 451	3 688	116 406
% stos. II do I	3,3	1,5	0,9	1,0	0,3	1,07	0,9	1,7	0,5	0,6	4,7

[1]) Liczby ludności z Rocznika statystycznego Rosji, r. 1910 (str. 49—52).

II. Zakłady przemysłowe podług ilości robotników.[1])

Gubernje	Ilość zakładów	Ilość robotników	W tej liczbie zakładów z ilością robotników											
			Do 20 robotników		Od 21 do 50 robotników		Od 51 do 100 robotników		Od 101 do 500 robotników		Od 501 do 1000 robotników		Ponad 1000 robotników	
			Zakł.	Robot.	Zakł.	Robotnik.	Zakł.	Robotnik.	Zakł.	Robotnik.	Zak.	Robotnik.	Zak.	Robotnik.
Królestwo Polskie r. 1906	**2 172**	**239 635**	**806**	**9 161**	**634**	**20 483**	**309**	**22 066**	**333**	**76 250**	**58**	**39 149**	**32**	**72 526**
„ „ „ 1910	**2 906**	**278 165**	**1 153**	**13 744**	**884**	**28 350**	**393**	**28 028**	**376**	**86 585**	**66**	**44 248**	**34**	**77 210**
gub. Kaliska r. 1906	102	8 378	22	303	47	1 558	15	1 100	17	4 089	—	—	1	328
„ „ „ 1910	209	10 110	106	1 275	65	2 060	21	1 432	15	3 183	1	735	1	1 425
„ Kielecka r. 1906	63	4 066	36	390	12	336	5	393	8	1 831	2	116	—	—
„ „ „ 1910	80	5 629	49	544	10	307	8	600	10	2 221	3	1 957	—	—
„ Lubelska r. 1906	74	7 743	25	320	22	714	9	611	14	9 605	4	2 493	—	—
„ „ „ 1910	99	11 012	33	414	26	872	19	1 284	17	5 568	4	2 874	—	—
„ Łomżyńska r. 1906	52	2 273	15	278	28	897	5	292	4	806	—	—	—	—
„ „ „ 1910	96	3 054	45	663	35	1 033	14	983	2	375	—	—	—	—
„ Piotrkowska r. 1906	884	133 676	267	3 087	252	8 056	156	11 315	157	34 668	25	17 935	27	58 615
„ „ „ 1910	1 199	156 052	383	4 736	395	12 649	180	12 896	179	39 110	34	23 855	28	62 806
„ Płocka r. 1906	59	3 801	28	371	21	688	3	190	7	2 552	—	—	—	—
„ „ „ 1910	105	4 592	70	778	24	674	4	264	5	1 734	2	1 142	—	—
„ Radomska r. 1906	96	5 963	45	505	24	731	12	881	13	2 596	2	1 250	—	—
„ „ „ 1910	126	8 873	44	468	48	1 501	16	1 152	14	2 973	4	2 779	—	—
„ Siedlecka r. 1906	51	2 606	28	289	12	348	5	380	6	1 589	—	—	—	—
„ „ „ 1910	66	3 742	36	481	18	543	5	369	6	1 319	—	—	1	1 030
„ Suwalska „ 1906	79	1 219	58	474	17	503	4	242	—	—	—	—	—	—
„ „ „ 1910	87	1 476	64	542	17	553	6	381	—	—	—	—	—	—
„ Warszawska r. 1906	712	69 910	282	3 144	199	6 652	95	6 662	107	24 514	25	16 355	4	12 583
„ „ „ 1910	839	73 625	323	3 843	246	8 158	120	8 667	128	30 102	18	10 906	4	11 949
50 gub. Rosji Eur. r. 1906	11 792	1 465 911	4 145	49 294	3 686	122 600	1 683	119 865	1 679	381 211	348	241 864	251	551 077
„ „ „ r. 1910	12 174	1 624 578	4 059	50 891	3 813	126 680	1 808	130 676	1 837	421 301	367	258 592	290	636 438
Cesarstwo . . . r. 1906	**14 190**	**1 723 177**	**5 038**	**59 509**	**4 385**	**145 116**	**2 024**	**144 175**	**2 047**	**464 717**	**413**	**286 057**	**283**	**623 603**
„ . . . „ 1910	15 721	1 951 955	5 454	67 645	4 888	161 470	2 282	164 561	2 326	530 631	444	309 757	327	717 891

[1]) „Rocznik Statystyczny na rok 1912" Wyd. Rady Zjazdów Część I str. 202—205. Tablica niniejsza stosuje się tylko do tych zakładów przemysłowych, które są podległe inspekcji fabrycznej i do tych gubernji Cesarstwa, w których istnieje inspekcja fabryczna.

III. Wytwórczość węgla kamiennego.

Królestwo Polskie	Ilość kopalni	Ilość szycht	Wydobyto miljonów pudów				Ilość robotników	Na 1 robotnika przypada produkcji tys. pudów
			Węgla kamiennego	Antracytu	Węgla brunatnego	Razem		
Zagł. Dąbrowskie r. 1906	32	323	277,1	—	5,2	282,3	20 552	13,7
„ „ „ 1907	34	266	324,8	—	5,4	330,2	23 649	14,0
„ „ „ 1908	40	371	331,8	—	7,0	338,8	25 109	13,5
„ „ „ 1909	—	—	340,6	—	6,9	347,5	—	—
„ „ „ 1910	—	—	333,6	—	7,1	340,7	—	—
„ „ „ 1911	—	—	—	—	—	357,7	—	—
„ „ „ 1912	—	—	—	—	—	391,6	—	—
50 g. Rosji Europ. r. 1906	282	1 144	825,3	93,6	15,0	933,9	112 769	8,3
„ „ „ „ 1907	321	814	1 048,3	117,3	11,4	1177,0	130 055	9,1
„ „ „ „ 1908	357	662	997,9	154,3	9,9	1162,1	142 718	8,1
„ „ „ „ 1909	—	—	975,5	162,5	12,2	1150,2	—	—
„ „ „ „ 1910	—	—	902,4	156,9	10,6	1069,9	—	—
„ „ „ „ 1911	—	—	—	—	—	1260,5	—	—
„ „ „ „ 1912	—	—	—	—	—	1347,6	—	—
Cesarstwo rok 1906	374	1 615	1 196,9	93,6	36,0	1326,5	145 392	9,1
„ „ 1907	430	1 229	1 436,8	117,3	33,2	1587,3	164 919	9,6
„ „ 1908	469	1 159	1 397,3	156,2	27,9	1581,4	174 061	9,1
„ „ 1909	—	—	1 403,1	164,5	24,1	1591,7	—	—
„ „ 1910	—	—	1 313,4	159,5	37,7	1510,6	—	—

[1]) Dla 1906, 1907, 1908, 1909 i 1910 roku. „Rocznik Statystyczny na rok 1912.". Wydanie Rady Zjazdów. Część I, str. 131—132 Dla lat następnych— „Przemysł krajowy" r. 1913, № 4 i „Przemysł i handel" (ros.) r. 1913, № 2.

IV. Przemysł metalurgiczno-żelazny.[1])

		Ilość kopalń rudy	Ruda: Wydobyto rudy pudów	Ruda: Przetopiono rudy pudów	Ilość pieców	Wytopiono pudów: surowca	Wytopiono pudów: Na 1 piec surowca	Wytopiono pudów: Żelaza	Wytopiono pudów: metalu lanego	Wyrobów lanych surowcowych
Królestwo Polsk. r.	1906	71	18 054 285	39 118 849	18	18 640 135	1 035 563	2 846 991	32 989 649	1 595 170
„ „ „	1907	49	12 577 113	25 163 390	16	16 599 140	1 037 446	3 592 037	38 398 165	1 320 964
„ „ „	1908	55	12 115 197	24 260 598	9	12 287 129	1 365 237	2 233 740	37 318 699	1 241 455
„ „ „	1909	31	7 508 572	26 263 776	13	13 213 884	1 016 453	1 933 854	38 460 954	1 621 017
Gub. Kaliska r.	1906	3	42 000	—	—	—	—	—	—	—
„ „ „	1907	1	10 000	—	—	—	—	—	—	—
„ „ „	1908	3	27 000	—	—	—	—	—	—	—
„ Kielecka r.	1906	5	244 771	—	—	—	—	—	—	18 790
„ „ „	1907	6	163 797	—	—	—	—	—	—	17 412
„ „ „	1908	17	125 360	—	—	—	—	—	—	19 267
„ Piotrkowska r.	1906	32	11 992 027	27 948 123	8	12 984 185	1 623 023	1 474 329	21 306 048	723 451
„ „ „	1907	21	8 227 133	25 163 390	7	12 453 698	1 779 100	2 340 686	27 868 046	689 786
„ „ „	1908	14	6 067 796	21 589 604	7	10 708 513	1 529 788	1 770 093	27 115 433	688 286
„ „ „	1909	11	6 337 344	24 204 908	8	12 203 425	1 525 428	1 520 935	26 748 415	709 283
„ Radomska r.	1906	31	5 775 487	11 170 726	10	5 655 950	565 595	1 372 662	11 683 601	825 929
„ „ „	1907	21	4 176 183	—	9	4 145 442	460 605	1 251 351	10 530 119	613 766
„ „ „	1908	21	5 895 041	2 670 994	2	1 578 616	789 308	463 647	10 203 266	533 902
„ „ „	1909	20	1 171 228	2 060 868	5	1 010 459	202 092	412 919	8 712 539	911 734
50 gub. Rosji Eur r.	1906	515	305 592 316	268 833 860	190	146 190 656	769 424	22 078 028	173 034 210	9 440 773
„ „ „ „	1907	510	314 783 180	287 336 534	195	154 339 046	791 482	16 422 109	250 868 967	9 335 131
„ „ „ „	1908	427	316 223 153	290 369 004	178	159 282 742	894 847	14 646 611	264 309 069	10 282 269
„ „ „ „	1909	402	308 594 968	296 100 789	160	162 978 853	1 018 618	10 926 632	296 502 055	9 701 729
Cesarstwo rok	1906	668	321 381 911	310 404 373	221	165 972 521	751 007	26 025 453	208 042 015	11 358 244
„	1907	633	329 803 098	315 067 213	224	172 115 370	768 372	21 020 778	291 565 420	10 951 532
„	1908	526	329 092 785	316 637 867	197	172 434 317	875 301	18 734 331	303 731 000	11 862 963
„	1909	445[3])	[2])316 428 090	323 588 005	179	176 830 572	987 880	13 466 876[4])	334 244 325	11 357 203

[1]) „Rocznik Ministerjum Finansów" r. 1909 (str. 604 — 605), 1910 (str. 712—713), 1911 (str. 635—636), 1912 (str. 777—778). [2]) Bez Finlandji. [3]) T samo. [4]) Finlandja uwzględniona tylko częściowo.

IV.a. Liczba robotników i wytwórczość surowca na jednego robotnika.[1])

	Liczba robotników						Wytwórczość surowca na jednego robotnika w pudach					
	1906	1907	1908	1909	1910	1911	1906	1907	1908	1909	1910	1911
Królestwo Polsk.	18 474	16 242	16 403	14 660	15 354	15 884	1009	1022	749	901	1000	1322
50 gub. Rosji Europejskiej .	250 016	232 276	228 217	215 252	210 473	218 211	588	664	698	757	809	907

[1]) Ilość robotników wzięta z „Rocznika Statystycznego" roku 1912. Wydanie Rady Zjazdów. Część I str. 156—157: Ilość wytworzonego surowca w 1910 i 1911 roku z „Rocznika Ministerjum Finansów", r. 1912, str. 782—783 („Pierwszy produkt" jest przyjęty na równi z surowcem).

IV.b. Wytwórczość zakładów metalurgiczno-żelaznych.[1])

Produkty	W tysiącach pudów					
	Rok 1906	Rok 1907	Rok 1908	Rok 1909	Rok 1910	Rok 1911
Produkt pierwszy[2]) . . .	18 452	17 387	12 793	13 166	15 301	21 161
Produkt drugi . . .	23 638	24 394	22 023	21 210	24 641	27 867
Produkt trzeci	19 410	19 781	17 321	17 191	20 490	22 619

[1]) Rocznik Ministerjum Finansów" r. 1909 (str. 652), 1910 (str. 728), 1911 (str. 640) i 1912 (str. 782).
[2]) Produkt pierwszy zawiera surowiec, produkt drugi — bloki żelazne i stalowe; produkt trzeci — żelazo handlowe, belki, drut, blachę żelazną, blachę dachową, żelazo uniwersalne i in.

IV.c. Rodzaj zakładów i urządzeń przemysłu metalurgiczno-żelaznego.[1])

Lata	Zakłady	Piece	Piece ludwisarskie	Konwertory	Piece Martensa	Piece tyglowe	Piece odbijające	Piece pudlingowe	Ilość robotników
Rok 1906	31	30	25	3	40	1	61	61	18 474
„ 1907	31	30	27	3	39	3	72	57	16 242
„ 1908	31	30	26	3	38	3	71	57	16 403
„ 1909	31	28	25	3	33	3	67	53	14 660
„ 1910	31	26	25	4	33	3	66	48	15 354
„ 1911	31	26	25	4	33	3	89	41	15 884

[1]) „Rocznik Statystyczny r. 1912"—Wydanie „Rady Zjazdów" Część I str. 156—157.

V. Produkcja cynku.[1)]

	Ilość kopal. rudy	Wydobyto rudy pudów	Ilość zakładów	Przetopiono rudy pudów	Wytopiono metal. pudów	Na 1 zakład przypada
Królestwo Polsk. r. 1906	**3**	**4 307 428**	**4**	**4 850 058**	**586 205**	**146 551**
„ „ „ **1907**	**3**	**3 977 047**	**5**	**4 780 834**	**593 896**	**118 779**
„ „ „ **1908**	**3**	**3 973 839**	**5**	**4 562 360**	**539 288**	**107 858**
„ „ „ **1909**	**3**	**3 360 284**	**3**	**4 090 062**	**484 744**	**161 581**
Gubernje Królestwa Polsk.						
gub. Kielecka rok 1906	**3**	**4 307 428**	—	—	—	—
„ „ „ 1907	**3**	**3 977 047**	—	—	—	—
„ „ „ 1908	**3**	**3 973 839**	—	—	—	—
„ „ „ 1909	**3**	**3 360 284**	—	—	—	—
„ Piotrkowsk. r. 1906	—	—	**4**	4 850 058	586 205	146 551
„ „ „ 1907	—	—	**5**	4 780 834	593 896	118 779
„ „ „ 1908	—	—	**5**	4 562 360	539 288	107 858
„ „ „ „ 1909	—	—	**3**	4 090 062	484 744	161 581
50 gub. Rosji Europejs.	—	—	—	—	—	—
Cesarstwo rok 1906	3	4 307 428	5	4 940 227	615 805	123 161
„ „ 1907	4	4 039 047	6	4 859 304	617 491	102 915
„ „ 1908	7	4 479 039	6	4 747 462	608 022	101 504
„ „ 1909	8	4 559 265	4	4 369 520	586 434	146 608

[1)] „Rocznik Ministerjum Finansów" rok 1909 (str. 603) r. 1910 (str. 711),1911 (str. 634), 1912 (str. 776).

VI. Warzelnie soli kuchennej.[1)]

Lata	Królest. Polskie—gub. Warszaw.			Rosja europejska: wydobyto soli pudów	Cesarstwo: wydobyto soli pudów
	Ilość zakładów	Wydobyto soli pudów			
		Wogóle	na 1 zakład		
Rok 1906 . . .	4	212 943	53 236	95 834 195	109 297 767
„ 1907 . . .	4	196 109	49 027	106 387 731	114 335 667
„ 1908 . . .	1	215 864	215 864	105 084 577	112 765 805
„ 1909 . . .	1	183 340	183 340	125 328 431	138 639 661

[1)] „Rocznik Ministerjum Finansów" rok 1909 (str. 607), 1910 (str. 715), 1911 (str. 638), 1912 (str. 780).

VII. Przemysł włóknisty w roku 1910.[1)]

Królestwo Polskie	Ilość zakładów	Produkcja			Robotnicy			Konie parowe	
		Suma produkcji tys. rubli	Ilość zakład., które podały sumę produk.	Na 1 zakład przypada produkcji tys. rub.	Ilość robotników	Ilość zakład., które podały dane o robotnikach.	Na 1 zakład przypada robotników	Ilość koni parowych	Na 1 zakład przypada koni parowych
Przemysł bawełniany:									
Królestwo Polskie	**117**	**146 908,2**	**101**	**1454,5**	**56 969**	**114**	**499**	**60 185**	**514**
gub. Kaliska	8	2 446,5	8	305.8	1 919	8	240	1 319	165
„ Łomżyńska	3	42,0	3	14,0	61	3	20	10	3
„ Piotrkowska	96	129 052,6	81	1593,2	46 049	93	495	51 816	540
„ Warszawska	10	15 367,1	9	1707,5	8 940	10	894	7 040	704
50 gub. Rosji Europejskiej	531	718 539,6	437	1644,3	410 145	511	803	294 637	555
Cesarstwo	883	883 596,0	607	1455,7	470 220	697	674	357 113	404
Przemysł wełniany:									
Królestwo Polskie	**304**	**88 697,4**	**259**	**342,4**	**39 473**	**291**	**135**	**37 410**	**122**
gub. Kaliska	34	4 399,6	26	169,2	1 865	33	56	904	27
„ Lubelska	3	88,0	2	44,0	115	3	38	210	70
„ Łomżyńska	7	287,5	5	57,5	254	6	42	443	63
„ Piotrkowska	248	81 749,7	215	380,2	35 158	238	148	33 577	135
„ Warszawska	12	2 172,6	11	197,5	2 081	11	189	2 276	190
50 gub. Rosji Europejskiej	575	120 986,5	464	260,7	93 860	531	177	45 597	79
Cesarstwo	912	211 025,4	738	296,5	134 480	839	160	83 228	91
Przemysł jedwabny:									
Królestwo Polskie	**23**	**4 194,8**	**22**	**190,7**	**1 912**	**22**	**86**	**397**	**43**
gub. Piotrkowska	16	2 045,1	16	127,8	1 047	16	65	366	23
„ Warszawska	7	2 149,7	6	358,3	865	6	144	631	90
50 gub. Rosji Europejskiej	148	23 271,0	106	219,5	22 418	143	157	5 336	36
Cesarstwo	309	29 469,6	218	135,2	27 553	252	108	6 851	22
Przemysł lniany, konopny i jutowy:									
Królestwo Polskie	**10**	**11 395,0**	**8**	**1424,4**	**6 842**	**8**	**855**	**6 385**	**636**
gub. Piotrkowska	8	11 385,7	7	1626,6	6 835	7	976	5 615	702
„ Warszawska	2	9,3	1	9,3	7	1	7	750	375
50 gub. Rosji Europejskiej	266	95 252,4	241	395,2	88 227	252	350	49 161	185
Cesarstwo	282	101 890,9	253	402,7	95 139	264	360	55 606	197
Przemysł włóknisty mieszany:									
Królestwo Polskie	**161**	**21 496,3**	**140**	**154,8**	**11 681**	**143**	**82**	**3 778**	**23**
gub. Kaliska	20	1 514,8	18	84,2	1 696	19	89	—	—
„ Lubelska	1	75,0	1	75,0	50	1	50	100	100
„ Łomżyńska	5	50,0	3	16,7	133	4	33	12	2
„ Piotrkowska	54	9 335,6	52	179,5	4 476	52	86	1 798	33
„ Radomska	2	18,0	2	9,0	74	2	37	10	5
„ Warszawska	79	10 502,9	64	164,1	5 252	65	81	1 858	24
50 gub. Rosji Europejskiej	311	26 598,7	170	156,5	26 733	288	93	5 728	18
Cesarstwo	481	48 245,0	311	155,1	38 439	432	88	9 506	20
Przemysł włóknisty wogóle:									
Królestwo Polskie	**615**	**272 691,7**	**530**	**514,5**	**116 877**	**578**	**202**	**108 735**	**177**
gub. Kaliska	62	8 360,9	52	160,8	5 480	60	91	2 223	36
„ Lubelska	4	163,0	3	54,3	165	4	41	310	78
„ Łomżyńska	15	379,5	11	34,5	448	13	34	465	31
„ Piotrkowska	422	233 568,7	371	629,6	93 565	406	230	93 172	221
„ Radomska	2	18,0	2	9,0	74	2	37	10	5
„ Warszawska	110	30 201,6	91	331.9	17 145	93	187	12 555	114
50 gub. Rosji Europejskiej	1 831	984 648,2	1 418	694,4	641 383	1 725	372	400 459	219
Cesarstwo	2 867	1274 226,9	2 127	599,1	765 831	2 484	308	512 304	178

[1)] „Rocznik statystyczny Rosji", Rok 1910, str. 464—468, 484—488.

VIII. Przemysł cukrowniczy.[1]

Gubernje	Ilość zakładów		Całoroczna produkcja łącznie z cukrem przeliczonym z poprzedniego okresu w pudach		Ilość robotników	
	1910—11	1911—12	1910—11	1911—12	1910—11	1911—12
Królestwo Polskie	**49**	**49**	**13 013 986**	**14 412 220**	**20 661**	—
gub. Kaliska	4	4	938 360	998 299	1 729	—
Kielecka	2	2	350 807	458 133	1 264	—
Lubelska	13	13	3 471 052	4 853 596	5 221	—
Łomżyńska	1	1	134 772	162 714	236	—
Piotrkowska	1	1	48 879	61 169	341	—
Płocka	7	7	1 740 196	2 026 087	2 586	—
Radomska	2	2	552 844	709 222	1 433	—
Siedlecka	1	1	156 719	255 000	463	—
Warszawska	18	18	5 620 837	4 888 000	7 388	—
50 gub. Rosji Europ.	227	—	110 242 099	—	96 340	—
Cesarstwo	276	—	123 256 085	—	117 001	—

[1]) Dla 1910—1911 roku „Rocznik Ministerjum Finansów" r. 1912, str. 740—749. Dla 1911—12 roku cyfry zostały łaskawie udzielone przez Zawodowy Związek Cukrowniczy.

VIII.a. Większe Towarzystwa Cukrownicze w roku 1910—11. [1])

Towarzystwa	Kapitał akcyjny rubli	Czysty zysk		Dywidenda	
		Ogółem	%	Ogółem	%
Towarzystwo Warszawsk.	5 000 000	657 781	13,1	475 000	9,5
Czersk	800 000	70 302	8,8	52 000	6,5
Łubna i Szreniawa	1 200 000	47 642	3,8	36 000	3,0
Józefów	1 350 000	393 247	29,1	202 500	15,0
Michałów	600 000	55 813	9,3	—	—
Ostrowita	450 000	61 578	13,6	—	—
Chełmica	450 000	57 563	12,8	9 000	2,0
Konstancja	640 000	159 058	24,8	160 000	25,0
Częstocice	1 000 000	161 252	16,1	150 000	15,0
Młodzieszyn	750 000	119 895	15,9	45 000	6,0
Brześć Kujawski	500 000	273 113	54,6	110 000	22,0
Majznerowskie	1 400 000	184 944	13,1	63 000	4,5
Zbiersk	810 000	169 805	20,9	128 271	15,8
Razem	**14 950 000**	**2 510 994**	**16,8**	**1 430 771**	**9,6**

[1]) „Ekonomista" tom IV, r. 1912, „Przemysł cukrowniczy w Królestwie Polskiem" napisał Emil Caspari.

IX. Gorzelnie.[1])

	Ilość gorzelni		Wytworzono 40° spirytusu wiader					Ilość robot.
	1903—04	1910—11	1903—4	1905—6	1907—8	1909—10	1910—11	1904—10
Królestwo Pols.	**356**	**499**	**6 748 617**	**10 907 468**	**12 188 503**	**14 807 898**	**15 816 224**	**3 318**
gub. Kaliska	43	49	995 608	1 266 782	1 299 855	1 484 458	1 664 862	323
Kielecka	24	35	253 986	447 927	639 326	580 204	652 065	217
Lubelska	56	97	1 249 748	2 136 667	2 354 838	3 185 188	3 545 383	691
Łomżyńska	23	30	496 102	760 840	585 092	914 671	926 226	160
Piotrkowska	35	51	620 282	1 024 518	1 413 417	1 413 840	1 573 646	402
Płocka	12	21	281 827	516 022	570 272	752 687	685 497	131
Radomska	27	33	302 421	478 859	625 778	757 851	851 006	204
Siedlecka	56	75	1 128 281	1 918 940	1 936 072	2 585 106	2 579 227	524
Suwalska	19	22	204 059	298 902	288 861	267 030	302 909	69
Warszawska	61	86	1 216 303	2 058 011	2 474 992	2 866 863	3 035 403	597
50 g. Rosji Eur.	1 931	2 328	64 177 140	69 952 749	77 882 419	86 661 762	102 104 661	31 347
Cesarstwo	2 328	2 882	74 736 471	85 652 153	95 618 904	106 441 433	123 313 108	37 180

[1]) Dla 1909—10 roku — „Statystyka produkcji, które opłacają akcyze" r. 1910, część II. Oddział I, str. 2—5. Dla 1910—11 roku — „Rocznik Ministerjum Finansów" r. 1912, str. 726—734. Dla lat poprzednich „Memorjał Min. Fin." z d. 1 kwietnia 1910 r. № 1645.

X. Przemysł wódczany i drożdżowo-wódczany.[1])

		Przemysł wódczany			Przemysł drożdżowo-wódczany				
		Ilość zakładów	Otrzym. wyrobów wódczan. wiader	Ilość robotnik.	Ilość zakładów	Spotrzebowano materjał. pudów	Otrzym. 40% spir. wiader	Otrzym. drożdży funtów	Ilość robotnik.
Królestwo Polsk.	**1909—10**	17	101 047	**323**	**2**	**425 694**	**210 736**	**3 542 892**	**111**
„ „	**1910—11**	17	109 912	—	4	428 869	206 823	378 154	—
gub. Kaliska r.	1909—10	3	5 042	13	—	—	—	—	—
„ „ „	1910—11	3	6 195	—	—	—	—	—	—
„ Lubelska r.	1909—10	1	2 107	14	—	—	—	—	—
„ „ „	1910—11	1	1 765	—	1	33 622	17 037	275 398	—
„ Piotrkow. r.	1909—10	5	29 642	65	2	266 307	132 768	2 231 059	67
„ „ „	1910—11	5	30 755	—	2	278 200	134 168	2 325 901	—
„ Warszaw. r.	1909—10	8	64 250	231	1	159 387	77 968	1 311 833	44
„ „ „	1910—11	8	71 197	—	1	117 047	55 618	1 185 855	—
50 gub. Ros. Eur.	1909—10	50	823 508	2 093	42	2 833 276	1 572 660	28 586 763	1 789
„ „ „	1910—11	51	958 740	—	41	2 919 785	1 490 685	30 139 598	—
Cesarstwo rok	1909—10	81	939 196	2 496	48	3 327 100	1 826 086	32 588 493	1 957
„ „	1910—11	84	1 094 348	—	48	3 420 067	1 735 284	34 514 743	—

[1]) Dla 1909—10 roku „Statystyka produkcji, które opłacają akcyze" rok 1910, Część II. Oddział I, str. 51—52, 44—47.
Dla 1910—11 „Rocznik Ministerjum Finansów" rok 1912, str. 735—736.

XI. Warzelnie piwa i miodu.[1]

Gubernje	Piwo				Miód		
	Ilość browarów	Nawarzono piwa wiader	Zużytkowano materjałów pudów	Ilość robotników	Ilość miodosytni	Nawarzono miodu wiader	Ilość zużytkow. miodu pudów
Królestwo Polskie r. 1910	**195**	**11 752 196**	**1 675 010**	**2 654**	**71**	**28 871**	**11 959**
„ „ „ 1911	**194**	**128 893 326**	**1 813 201**	—	**73**	**37 667**	**13 682**
gub. Kaliska rok 1910	15	564 570	76 383	131	6	579	183
„ „ „ 1911	14	698 615	87 336	—	6	999	336
„ Kielecka r. 1910	10	298 371	40 467	97	9	2 423	880
„ „ „ 1911	10	332 482	44 411	—	8	3 691	1 436
„ Lubelska r. 1910	24	1 136 740	168 211	258	8	2 490	885
„ „ „ 1911	25	1 230 931	180 256	—	11	3 226	1 159
„ Łomżyńska 1910	9	429 510	65 070	94	5	988	278
„ „ „ 1911	9	446 575	65 531	—	5	1 043	322
„ Piotrkowska r. 1910	37	2 666 045	345 658	661	15	5 961	3 084
„ „ „ 1911	37	2 733 957	371 671	—	14	3 819	2 165
„ Płocka r. 1910	9	333 987	46 032	61	1	51	12
„ „ „ 1911	10	353 512	47 983	—	1	70	18
„ Radomska r. 1910	14	542 110	71 848	112	1	75	45
„ „ „ 1911	13	591 684	78 939	—	1	100	60
„ Siedlecka r. 1910	20	657 205	103 800	124	7	1 912	643
„ „ „ 1911	20	683 781	103 657	—	8	2 888	1 184
„ Suwalska r. 1910	16	839 385	103 051	155	3	349	82
„ „ „ 1911	14	906 186	109 393	—	4	220	64
„ Warszawska r. 1910	41	4 284 273	654 490	961	16	14 043	5 867
„ „ „ 1911	42	4 911 603	724 124	—	15	15 611	6 938
50 gub. Rosji Europ. 1910	650	66 465 790	9 590 869	16 846	279	639 992	29 518
„ „ „ 1911	660	71 327 255	10 115 967	—	288	693 212	33 184
Cesarstwo rok . . 1910	980	82 910 383	11 993 304	21 963	355	671 315	41 885
„ „ . . 1911	994	89 446 849	12 721 297	—	367	732 667	47 117

[1]) Dla 1910 roku „Statystyka produkcji, które opłacają akcyzę" r. 1910. Część II, oddział I, str. 82—116. Dla 1911 roku — „Rocznik Ministerjum Finansów" r. 1912, str. 738—739.

XII. Przemysł tabaczny.[1]

Gubernje	Ilość zakład.			Ilość zapotrzeb. tytuniu pudów	Otrz. wyr. tyt. pud.		Ilość robotników
	Ogólnych	Machorkowych	Razem		Wogóle	W tej liczbie niższych gatunków	
Królestwo Polskie r. 1910	**7**	**3**	**10**	**113 605**	**97 878**	**45 310**	**1 739**
„ „ „ **1911**	—	—	—	**117 798**	**105 683**	**40 411**	—
gub. Lubelska r. 1910	1	1	2	10 123	6 723	2 614	244
„ „ „ 1911	—	—	—	8 734	6 253	2 298	—
„ Suwalska r. 1910	—	2	2	7 412	6 264	6 264	28
„ „ „ 1911	—	—	—	7 016	6 082	6 082	—
„ Warszawska r. 1910	6	—	6	96 070	84 891	36 432	1 467
„ „ „ 1911	—	—	—	102 048	93 348	32 031	—
50 gub. Rosji Europ. 1910	91	97	188	6 890 605	5 594 270	4 454 378	27 885
„ „ „ 1911	—	—	—	6 886 247	5 603 989	4 445 133	—
Cesarstwo rok . . 1910	120	107	227	7 135 284	5 803 952	4 514 706	31 227
„ „ . . 1911	—	—	—	7 140 558	5 828 720	4 501 358	—

[1]) Dla 1910 roku „Staystyka produkcji, które opłacają akcyzę" r. 1910. Część II, Oddział II, str. 32—41. Dla 1911 roku — „Rocznik Ministerjum Finansów", rok 1912, str. 764—771.

XIII. Przemysł spożywczy w roku 1910.[1]

Gubernje	Ilość zakładów	Produkcja			Robotnicy			konie parowe	
		Suma produkcji (w tys. rubli.)	Ilość zakład. które podały dane o prod.	Na 1 zakład przyp. prod. w tys. rub.	Ilość robotników	Ilość zakład. które podały dane o robot.	Na 1 zakład przypada robotników	Ilość koni parowych	Na 1 zakład przyp. koni parowych
Królestwo Polskie . .	**535**	**7 049,2**	**62**	**113,7**	**2 834**	**52**	**54**	**1 346**	**2**
gub. Kaliska	34	995,0	1	995,0	22	1	22	110	3
„ Kielecka . . .	47	—	—	—	14	2	7	—	—
„ Lubelska . .	130	—	—	—	—	—	—	—	—
„ Łomżyńska .	20	67,7	7	9,7	19	4	5	—	—
„ Piotrkowska .	51	722,0	4	180,5	130	4	33	220	4
„ Płocka . . .	39	—	—	—	—	—	—	—	—
„ Radomska . .	1	17,5	1	17,5	5	1	5	4	4
„ Siedlecka . .	42	—	—	—	—	—	—	—	—
„ Suwalska . .	27	82,0	14	6,0	15	3	5	165	6
„ Warszawska .	144	5 155,0	35	147,3	2 629	37	71	847	6
50 gub. Rosji Europ.	9 493	123 394,0	825	149,6	42 484	1 356	31	25 140	3
Cesarstwo	12 496	161 484,4	1 289	125 3	52 238	1 972	25	33 158	3

[1]) „Rocznik Statystyczny Rosji" rok 1910, str. 474, 494

XIV. Przemysł mączny w roku 1908.[1]

Gubernje	Ilość młynów i wiatraków						Ilość robotników	Przemiel. zboża tys. pudów	
	Razem	w tej liczbie			w tej liczb.			We wszystk. młynach i wiatrakach	W tej liczbie w młynach I—V kateg.
		Młyny towar. I—V kateg.	pozostałe		Posiad. siln. par. i inne	Walcowe			
			z produk. do 20 tys. pudów	zpr. ponad 20 t. pud.					
Królestwo Polsk.	**5 893**	**179**	**5 408**	**306**	**151**	**243**	**9 053**	**57 379**	**25 245**
gub. Kaliska . .	170	21	135	14	21	18	443	5 463	3 981
Kielecka . . .	408	17	368	23	20	39	530	4 060	1 530
Lubelska . . .	1 226	28	1 107	91	22	4	1 940	10 935	2 803
Łomżyńska . .	332	2	318	12	3	20	426	1 772	350
Piotrkowska . .	418	20	378	20	24	19	806	5 648	3 630
Płocka	765	8	728	29	7	7	950	3 135	895
Radomska . . .	860	18	810	32	8	58	988	8 811	2 493
Siedlecka . . .	991	15	950	26	16	44	1 261	3 825	1 930
Suwalska . . .	154	7	136	11	4	14	239	3 500	595
Warszawska . .	569	43	478	48	26	20	1 470	10 230	7 038
50 g. Rosji Eur.	136 585	2 051	129 660	4 874	4 812	2 458	199 783	1 169 581	596 310
Cesarstwo . . .	144 053	2 414	136 325	5 314	5 194	2 936	214 065	1 286 244	659 295

[1]) Rocznik Statystyczny" na rok 1912. Wydanie Rady Zjazdów. Część I, str. 187—188.

XV. Produkcja maszyn, aparatów w r. 1910.[1]

Gubernje	Ilość zakładów	Produkcja			Robotnicy			konie parowe	
		Suma produkcji (w tys. rubli))	Ilość zakład. które podały dane o prod.	Na 1 zakład przyp. prod. w tys. rub.	Ilość robotników	Ilość zakład. które podały dane o robot	Na 1 zakład przypada robotników	Ilość koni parowych	Na 1 zakład przyp. koni parowych
Królestwo Polsk.	**386**	**87 998,1**	**352**	**250,0**	**47 740**	**365**	**130**	**49 947**	**129**
gub. Kaliska	8	175,6	6	29,3	250	8	31	85	11
„ Kielecka	6	1 452,4	6	242,1	1 079	6	180	345	58
„ Lubelska	10	1 785,0	9	198,3	1 217	10	122	468	47
„ Łomżyńska	3	40,8	3	13,6	99	3	33	12	4
„ Piotrkowska	60	33 967,4	51	666,0	19 337	54	358	27 235	454
„ Płocka	4	206,0	4	51,5	151	4	38	83	21
„ Radomska	32	14 013,0	30	467,1	8 437	31	272	14 319	447
„ Siedlecka	5	212,0	3	70,7	320	4	80	276	55
„ Suwalska	5	51,0	4	12,8	55	4	14	276	55
„ Warszawska	253	36 094,9	236	153,0	16 795	241	70	7 048	28
50 g. Rosji Eur.	1 689	640 973,1	1 283	499,6	466 831	1 545	317	517 574	306
Cesarstwo	2 230	745 949,1	1 720	433,9	530 165	2 010	263	575 545	257

[1]) „Rocznik Statystyczny Rosji" rok 1910; str. 471, 491.

XVI. Produkcja maszyn i narzędzi rolniczych w roku 1908.[1]

	Królestwo Polskie		Rosja Europejska		Cesarstwo	
	Wogóle	Na 1 zakł.	Wogóle	Na zakł.	Wogóle	Na 1 zakł.
Ilość zakładów	69	—	395	—	522	—
Ilość robotników	2 867	42	22 152	56	—	—
Suma produkcji w rublach	2 348 832	34 041	28 264 525	71 556	31 337 478	60 033
Wyprodukowano:	Ilośćmasz. i narzędzi	Sum.prod. w rublach	Ilośćmasz. i narzędzi	Sum.prod w rublach	Ilośćmasz. i narzędzi	Sum.prod w rublach
Pługów	4 695	108 462	387 030	7 743 395	393 270	7 884 425
Innych narz. do upr. roli	—	46 093	—	1 328 978	—	1 507 265
Siewników	49	3 128	39 534	4 789 251	39 878	4 817 263
Żniwiarek	2	300	61 102	7 143 874	64 091	7 580 824
Młockarni	4 462	277 400	18 081	2 642 979	22 855	2 941 739
Kieratów	6 858	478 212	14 217	2 105 704	21 294	2 598 116
Wialni	1 243	43 241	30 060	937 371	32 197	1 008 383
Sieczkarni	21 807	523 996	6 344	180 665	28 257	707 055
Kos, łopat, wideł, sierpów	—	888 000	—	1 390 308	—	2 292 608

[1]) „Rocznik Statystyczny" na rok 1912 Wydanie „Rady Zjazdów". Część I, str. 163.

XVII. Przemysł mineralny w roku 1910.[1]

Gubernje	Ilość zakładów	Produkcja			Robotnicy			Konie parowe	
		Suma produkcji (tys. rub).	Ilość zakład. kt. pod. dane o produkcji	Na 1 zakład przyp. prod. (w tys. rub.)	Ilość robotników	Ilość zakład. kt. pod. dane o robotnikach	Na 1 zakład przypada robotników	Ilość koni parowych	Na 1 zakład przypad. koni parowych
Królestwo Polskie	**290**	**16 422,7**	**243**	**67,6**	**17 322**	**237**	**73**	**8 930**	**31**
gub. Kaliska	10	281,5	10	281,2	440	10	44	113	11
Kielecka	23	1 292,0	19	68,0	959	20	48	755	33
Lubelska	6	952,0	6	158,7	806	6	134	598	100
Łomżyńska	16	127,4	13	9,8	508	16	32	81	5
Piotrkowska	74	4 667,0	66	70,7	4 709	72	65	4 247	57
Płocka	11	154,0	11	14,0	214	11	19	80	7
Radomska	38	2 149,0	35	61,4	2 249	36	62	941	24
Siedlecka	10	346,7	10	34,7	471	9	52	136	14
Suwalska	5	59,6	5	11,9	103	5	21	46	9
Warszawska	97	6 395,5	68	94,1	6 863	52	132	1 933	20
50 g. Rosji Eur.	1 439	75 955,9	1 226	61,9	113 691	1 289	88	34 549	24
Cesarstwo	1 912	101 154,2	1 572	64,4	150 678	1 637	91	48 808	26

[1]) „Rocznik Statystyczny Rosji" r. 1910 str. 472, 492.

XVIII. Przemysł chemiczny w roku 1910.[1]

Gubernje	Ilość zakładów	Produkcja			Robotnicy			Konie parowe	
		Suma produkcji (tys. rub.)	Ilość zakład. kt. pod. dane o produkcji	Na 1 zakład przyp. prod. (w tys. rub.)	Ilość robotników	Ilość zakład. kt. pod. dane o robotnikach	Na 1 zakład przypada robotników	Ilość koni parowych	Na 1 zakład przypad. koni parowych
Królestwo Polskie	**69**	**17 493,0**	**57**	**306,9**	**4 504**	**64**	**70**	**5 069**	**73**
gub. Kaliska	2	139,0	2	69,5	52	2	26	46	23
Kielecka	2	665,0	2	332,5	200	2	100	215	108
Piotrkowska	16	7 215,0	15	481,0	1 567	16	98	2 627	164
Radomska	3	130,0	3	43,0	53	3	18	74	25
Siedlecka	1	51,0	1	51,0	30	1	30	—	—
Warszawska	45	9 293,0	34	273,3	2 602	40	65	2 107	47
50 g. Rosji Eur.	268	124 224,3	196	633,8	37 432	245	153	27 324	102
Cesarstwo	347	142 638,0	262	544,0	42 259	318	132	32 573	93

[1]) „Rocznik Statystyczny Rosji" r. 1910, str. 475, 495.

XIX. Fabrykacja zapałek.[1])

Gubernje	Ilość zakładów		Ilość wyprodukowanych zapałek (tysiące)		Ilość robotników	
	1910	1911	1910	1911	1910	1911
Królestwo Polskie .	**3**	**3**	**1 878 334**	**5 600 681**	**294**	—
gub. Piotrkowska .	2	1	1 311 825	4 655 550	236	—
Siedlecka . . .	1	1	566 509	602 756	58	—
Warszawska . .	—	1	—	342 375	—	—
50 g. Rosji Europ.	100	106	277 301 926	283 029 194	18 296	—
Cesarstwo . . .	109	115	295 330 981	305 993 088	19 643	—

[1]) Dla 1910 roku „Statystyka produkcji, które opłacają akcyzę", r. 1910. Część II, Oddział II, str. 46—49 dla 1911 r. — „Rocznik Ministerjum Finansów" r. 1912, str. 772.

XX. Przemysł produktów zwierzęcych

w 1910 r.[1])

Gubernje	Ilość zakładów	Produkcja			Robotnicy			Konie parowe	
		Suma produkcji (tys. rubli)	Ilość zakład. które podały dane o prod.	Na 1 zakład przyp. prod. (w tys. rub.)	Ilość robotników	Ilość zakład. które podały dane o robot.	Na 1 zakład przypada robotników	Ilość koni parowych	Na 1 zakład przypad. koni parowych
Królestwo Polskie .	**131**	**13 508,1**	**110**	**122,8**	**5 305**	**116**	**46**	**2 209**	**17**
gub. Kaliska . .	4	237,0	4	59,2	133	4	33	100	25
Łomżyńska . .	12	200,0	11	18,2	249	12	21	33	3
Piotrkowska . .	9	1 154,0	9	128,2	351	9	39	505	56
Płocka	1	23,5	1	23,5	4	1	4	—	—
Radomska . . .	20	4 747,0	19	249,8	766	19	40	296	15
Siedlecka . . .	1	5,6	1	5,6	15	1	15	—	—
Suwalska . . .	15	228,0	9	25,3	183	13	14	—	—
Warszawska . .	69	6 913,0	58	119,2	3 604	59	61	1 275	18
50 gub. Rosji Eur.	837	89 747 1	663	135,4	41 553	758	55	10 320	12
Cesarstwo . . .	1 157	110 010,3	889	123,7	49 255	996	48	13 116	11

[1]) „Rocznik Statystyczny Rosji" r. 1910, str. 473, 493.

XXI. Przemysł papierniczy w roku 1910.[1])

Gubernje	Ilość zakładów	Produkcja			Robotnicy			Konie parowe	
		Suma produkcji (tys. rub.)	Ilość zakład., które podały dane o prod.	Na 1 zakład przyp. prod. (w tys. rub.)	Ilość robotników	Ilość zakład. które podały dane o robot.	Na 1 zakład przypada robotników	Ilość koni parowych	Na 1 zakład przypad. koni parowych
Królestwo Polskie .	**154**	**15 195,1**	**140**	**108,5**	**9 083**	**149**	**61**	**10 026**	**65**
gub. Kaliska . . .	3	40,5	3	13,5	40	3	13	9	3
Kielecka . . .	9	1 056,3	8	132,0	1 019	9	113	1 590	177
Łomżyńska . .	3	51,0	3	17,0	52	3	17	2	1
Piotrkowska . .	36	5 432,4	34	159,8	2 553	35	73	3 923	109
Płocka . . .	1	3,0	1	3,0	3	1	3	—	—
Radomska . . .	5	98,8	5	19,8	73	5	15	5	1
Siedlecka . . .	4	19,0	4	4,8	39	4	10	1	—
Warszawska . .	93	8 494,1	82	103,6	5 304	89	60	4 496	48
50 gub. Rosji Eur.	1 108	87 019,0	834	104,3	74 501	1 044	71	67 403	61
Cesarstwo	1 382	105 180,2	1 050	100,0	86 173	1 272	67	78 725	56

[1]) „Rocznik Statystyczny Rosji", rok 1910; str. 469, 489.

XXII. Fabrykacja gilz i bibułki do papierosów.[1])

Gubernje	Ilość zakładów		Wyprodukowano gilz setek		Wyprodukowano bibułki setek		Ilość robotn.	
	1909	1910	1909	1910	1909	1910	1909	1910
Królestwo Polskie .	**123**	**115**	**9 012 869,5**	**15 145 978,5**	**528 412,5**	**232 995**	**566**	**662**
gub. Kaliska . .	2	2	458 122,0	626 500,0	—	—	14	10
Kielecka . . .	14	12	309 838,5	342 980,0	—	—	42	42
Lubelska . . .	11	10	521 328,0	840 486,5	—	—	37	48
Łomżyńska . . .	5	4	305 333 0	394 731,0	—	—	16	15
Piotrkowska . .	19	19	2 434 094,5	4 189 098,5	—	—	125	133
Płocka	6	6	194 421,0	264 517,0	—	—	12	17
Radomska . . .	14	13	791 321,5	1 542 931,0	—	—	88	68
Siedlecka . . .	14	16	478 170,0	698 358,5	71 580,0	6 600	62	52
Suwalska . . .	2	2	148 780,0	185 636,0	—	—	10	7
Warszawska . .	36	31	3 371 461,0	6 060 740,0	456 832,5	226 395	160	270
50 gub. Rosji Eur.	346	337	86 070 577,5	152 978 729,6	28 147 728,5	46 665 927,5	4243	3741
Cesarstwo . . .	498	477	97 338 694,0	172 660 744,6	28 686 461,0	47 571 287,5	5097	4589

[1]) „Statystyka produkcji, które opłacają akcyzę", r. 1909. Część II, str. 314—319; r. 1910—Część II, Oddział II, str. 50—52.

XXIII. Przemysł drzewny

w roku 1910.[1])

Gubernje	Ilość zakładów	Produkcja: Suma produkcji (tys. rub.)	Produkcja: Ilość zakład., które podały dane o prod.	Produkcja: Na 1 zakład przyp. prod. w tys. rub.[1]	Robotnicy: Ilość robotników	Robotnicy: Ilość zakład., które podały dane o robot.	Robotnicy: Na 1 zakład przypada robotników	Konie parowe: Ilość koni parowych	Konie parowe: Na 1 zakład przypad. koni parowych
Królestwo Polskie .	**242**	**10 414,7**	**217**	**48,0**	**9 165**	**224**	**41**	**7 150**	**30**
gub. Kaliska . . .	8	202,6	8	25,3	171	8	21	188	23
Kielecka . . .	27	1 590,6	25	63,6	584	25	23	628	23
Lubelska . . .	19	519,6	19	27,3	408	19	22	591	31
Łomżyńska . . .	6	102,8	5	20,6	85	6	14	145	24
Piotrkowska . .	41	2 994,6	36	83,2	3 415	37	92	1 852	45
Płocka	23	270,6	21	12,9	388	22	18	422	18
Radomska . . .	25	1 323,3	22	60,1	1 185	25	47	1 047	42
Siedlecka . . .	18	530,0	18	29,4	763	17	45	820	46
Suwalska . . .	9	63,0	3	21,0	109	5	22	248	28
Warszawska . .	66	2 817,6	60	47,0	2 057	60	34	1 209	18
50 gub. Rosji Eur.	1 620	114 878,7	1 205	95,3	79 618	1 367	58	60 834	37
Cesarstwo . . .	1 988	130 429,8	1 491	87,5	92 130	1 667	55	70 850	35

[1]) „Rocznik Statystyczny Rosji", rok 1910; str. 470, 490.

XXIV. Pozostałe gałęzie przemysłu

w roku 1910.[1])

	Ilość zakładów	Produkcja: Suma produkcji (tys. rub.)	Produkcja: Ilość zakład., które podały dane o prod.	Produkcja: Na 1 zakład przyp. prod. (w tys. rub.)	Robotnicy: Ilość robotników	Robotnicy: Ilość zakład., które podały dane o robot.	Robotnicy: Na 1 zakład przypada robotników	Konie parowe: Ilość koni parowych	Konie parowe: Na 1 zakład przypad. koni parowych
Królestwo Polskie .	**2**	—	—	—	—	—	—	—	—
gub. Piotrkowska .	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Warszawska .	1	—	—	—	—	—	—	—	—
50 gub. Rosji Eur.	61	12478,5	29	430,3	6 199	50	124	69 769	1 144
Cesarstwo . . .	93	15377,9	43	357,4	6 978	67	103	92 400	993

[1]) „Rocznik Statystyczny Rosji" rok 1910; str. 476, 496.

VI.

Handel.

I. Zakłady przemysłowo-handlowe, handlowe oraz osobiste zajęcia handlowe, W roku 1908 wykupiono w Królestwie Polskiem świadectw dla zakładów przemysłowo - handlowych, handlowych i na zajęcia osobiste zawodowe, rocznych i półrocznych, 117.302; w 1911 roku — 140.407 (w tej liczbie świadectw dla zakładów przemysłowo-handlowych 14 233 czyli 10,1% liczby ogólnej, dla handlowych — 105.832 czyli 75,4%, na zajęcia osobiste zawodowe — 20.342 czyli 14,5%); liczba ta daje w porównaniu z rokiem 1908 przyrost o 19,6%. Najwięcej wzrosła w tym okresie czasu liczba świadectw przemysłowo-handlowych, — o 23,2%; mniej: handlowych — o 19,7%, i na osobiste zajęcia zawodowe — o 17,5%.

Wysokość policzonego podatku przemysłowego wzrosła z 8.378.098 rubli w 1908 roku do 11.198.767 rubli, czyli o 33,7%, zasadniczego tylko z 2.453.437 do 3.072.042 rubli, więc o 25,2%. Pozostały przyrost przypada na podatek przemysłowy dodatkowy. W jakim stopniu ten przyrost podatku dodatkowego dzieli się między zakłady sprawozdawcze i niesprawozdawcze — nie wiemy, ponieważ danych tych w źródłach urzędowych nie znajdujemy.

W roku 1911 zasadniczy podatek przemysłowy zakładów przemysłowo-handlowych wynosił 596.005 rubli (19,4%), handlowych — 2.277.269 (74,1%) i od zajęć osobistych zawodowych — 198.768 (6,5%). Ten sam stosunek daje się zauważyć w roku 1908.

Ilość świadectw przemysłowo-handlowych, handlowych i na zajęcia osobiste zawodowe, wykupionych w Królestwie, przy porównaniu z 50 gub. Rosji Europejskiej (1.196.689 świadectw) daje 11,7% dla 1911 roku i 11,1% dla 1908 roku. Większy przyrost w tym okresie czasu w Królestwie, aniżeli w 50 gub. Rosji Europejskiej, przypada przedewszystkiem na świadectwa przemysłowo-handlowe; w 1908 roku stanowiły one przy porównaniu z 50 gub. Rosji Europejskiej 9,9%, w 1911 roku — 10,5%, handlowe: 12,4% i 12,9%, natomiast stosunek procentowy świadectw na zajęcia osobiste zawodowe obniżył się z 8,4% do 8,3%.

Najwięcej świadectw wogóle w 1911 roku wykupiono w gub. Warszawskiej—48.769 świadectw (34,7% ogólnej liczby dla Królestwa) i w gub. Piotrkowskiej— 29.546 (21,0%); najmniej w gub. Siedleckiej — 4.690 (3,3%).

Wysokość opłacanego przez Królestwo Polskie podatku przemysłowego wykazuje przy porównaniu z 50 gub. Rosji Europejskiej w 1908 roku 9,9%, w 1911 roku — 10,9%.

Pobierany z Królestwa zasadniczy podatek przemysłowy przy porównaniu z 50 gub. Rosji Europejskiej, wykazuje dla tych samych lat 10,7% i 11,3%. Pozostały wzrost przypada na dodatkowy podatek przemysłowy.

Liczba zakładów handlowych przewyższa liczbę zakładów przemysłowo-handlowych we wszystkich gubernjach Królestwa.

II. Zakłady wielkie. Łącząc w jednę grupę zakłady przemysłowo-handlowe, wykupujące świadectwa I, II i III kategorji i zakłady handlowe ze świadectwami I kategorji, otrzymamy grupę zakładów wielkich. W 1908 roku Królestwo Polskie liczyło takich zakładów 915 (37,7% przemysłowo-handlowych i 62,3% handlowych); w 1911 roku — 1.075 (35,4% przemysłowo-handlowych i 64,6% handlowych); liczba zakładów handlowych wzrastała w tym okresie czasu prędzej, aniżeli zakładów przemysłowo-handlowych. Rok 1911 przy porównaniu z rokiem 1908 wykazuje przyrost — 17,3%.

Najwięcej wielkich zakładów przemysłowo-handlowych i handlowych liczy gub. Warszawska, bo 521 czyli 48,5% liczby ogólnej Królestwa (20,7% pierwszych i 79,3% drugich); następnie gub. Piotrkowska — 347 czyli 32,4% (56,5% pierwszych i 43,5 drugich); najmniej gub. Łomżyńska — 11, czyli tylko 1,0% (27,3% pierwszych i 72,7drugich).

Przewagę liczby wielkich zakładów przemysłowo-handlowych nad handlowemi widzimy tylko w gub. Piotrkowskiej, Lubelskiej oraz Płockiej; w pozostałych jest więcej zakładów handlowych niż przemysłowo-handlowych. Najwięcej stosunkowo wielkich zakładów handlowych liczy gub. Siedlecka — 97,0%.

Przy porównaniu z rokiem 1908 największy przyrost liczby wielkich zakładów przemysłowo-handlowych i handlowych do 1911 roku daje się zauważyć w gub. Suwalskiej — 55,6%, w Warszawskiej — 14,5%, Piotrkowskiej — 20%, Lubelskiej — 11,9%.

W stosunku do 50 gub. Rosji Europejskiej liczba zakładów wielkich w Królestwie rośnie wolniej, aniżeli w Rosji: w 1908 roku Królestwo daje przyrost 11,1%, w 1911 r. tylko 10,7%; w Królestwie jest stosunkowo mniejszy przyrost zarówno zakładów przemysłowo-handlowych przy porównaniu z 50 gub. Rosji Europejskiej, (15,2 i 14,7%), jak i zakładów handlowych (9,6% i 9,4%).

III. Zakłady średnie. Do grupy zakładów średnich zaliczamy te zakłady przemysłowo-handlowe, które wykupują świadectwa IV, V i VI kategorji oraz handlowe, które mają świadectwa II i III kategorji.

Grupa ta jest we wszystkich gubernjach najliczniejsza. W 1908 roku było w Królestwie zakładów średnich 62.366 (5,9%przemysłowo-handlowych i 94,1 handlowych); w 1911 roku — 74.254 (6,1% pierwszych i 93,9% drugich), przyrost równa się 19,1%.

Wogóle widzimy, że średnich zakładów Królestwo liczy 7 razy więcej, aniżeli wielkich.

Najwięcej średnich zakładów jest w gub. Warszawskiej—39,9% ogólnej ich liczby w Królestwie (6,4% przemysłowo-handlowych i 93,6% handlowych); w gub. Piotrkowskiej — 20,0% (9,0% pierwszych i 91,0% drugich).

Zakłady handlowe średnie przewyższają liczebnie przemysłowo-handlowe we wszystkich gubernjach.

Przy porównaniu Królestwa Polskiego z 50 gub. Rosji Europejskiej otrzymamy dla 1908 i 1911 roku dla Królestwa odsetki 12,2% (12,1% przemysłowo-handlowych i 12.2 handlowych) i 12,8 (12,1% pierwszych i 12,8% drugich).

IV. Zakłady drobne. Do zakładów drobnych zaliczyć można pozostałe zakłady: przemysłowo-handlowe VII i VIII kategorji i handlowe IV i V kategorji. W 1908 roku było w Królestwie Polskiem zakładów drobnych 36.711, w 1911 roku 44.736, czyli o 21,8% więcej. Zakłady handlowe drobne przewyższają liczbą we wszystkich gubernjach zakłady przemysłowo-handlowe.

Najwięcej zakładów drobnych liczy gub. Warszawska — $^1/_3$ część wszystkich zakładów drobnych Królestwa; gub. Piotrkowska — $^1/_5$ część.

W okresie od roku 1908 do roku 1911 liczba drobnych zakładów zmniejszyła się w gub. Kieleckiej i Płockiej.

Przy porównaniu z 50 gub. Rosji Europejskiej otrzymamy dla Królestwa dla 1908 i 1911 roku odsetki: 11,8% i 12,4%.

V. Świadectwa zawodowe osobiste. W 1908 roku wykupiono świadectw na osobiste zajęcia zawodowe 17 310, w 1911 roku—20.342, czyli o 17,5% więcej. Na kategorję II (ekspedytorów) i III (ajentów giełdowych — tylko w gub. Warszawskiej, gdyż dla gub. Siedleckiej wykazano je omyłkowo) przypada 1,2% wszystkich świadectw; najwięcej w gub. Warszawskiej (30,6%) i gub. Piotrkowskiej (20,8%). Najliczniejszą jest kategorja VII — pełnomocnicy II klasy (przeszło połowa wszystkich świadectw), i V kategorji — pełnomocnicy I klasy ($^1/_3$ część). Przy porównaniu z 50 gub. Rosji Europejskiej wypada w Królestwie Polskiem w 1908 roku 8,0%, w 1911 roku — 8,4%.

VI. Wywóz i dowóz towarów przez granice Królestwa. Królestwo Polskie na całej granicy z państwami obcemi — Prusami i Austrją — liczy 79 miejscowości pogranicznych, przez które odbywa się ruch towarowy wywozowy i dowozowy. Z liczby tych 79-ciu miejscowości na pogranicze z Prusami przypada 61, z Austrją 18.

Wszystkie miejscowości pograniczne dzielą się stosownie do ich znaczenia dla ruchu towarowego wywozowego i dowozowego na dwie kategorje: na posiadające urzędy celne i nieposiadające tych urzędów z powodu małego ruchu towarowego. Pierwsze, t. j. komory, są trzech klas: pierwszej, drugiej i trzeciej, zależnie od wielkości ruchu wywozowego i dowozowego.

Główna komora składowa mieści się w Warszawie. Kierowane są do niej z punktów pogranicznych wagony zaplombowane, w celu uniknięcia formalności celnych na samej granicy i dania możności kupiectwu warszawskiemu załatwiania tych czynności bezpośrednio.

W roku 1910 według statystyki celnej przewieziono wogóle przez granicę Królestwa Polskiego towarów na sumę rubli 654.853 589, z której to liczby na wartość towarów wywiezionych przypada 212.724.265 rubli, czyli 31,6% obrotu, na wartość zaś dowiezionych—442.129.324, więc 68,4%. W roku 1911 przewieziono ogółem za sumę 736.488.075, czyli o 12,4% więcej, aniżeli w roku poprzednim; z tej liczby przypada na wywóz rub. 276.973.079—37,1% obrotu, na dowóz—459.514.996 rub,—62,9%. Wartość więc towarów wywiezionych w 1911 roku przy porównaniu z ich wartością w 1910 roku wzrosła absolutnie i stosunkowo, dowiezionych — tylko absolutnie. Trzy piątych części towarów dowiezionych podlega opłacie cła. Wysokość opłacanego cła wynosi około $^1/_6$ wartości towarów dowiezionych.

Przy porównaniu wartości wywozu przez granicę Królestwa z wartością wywozu przez granicę całego Cesarstwa wypada w 1910 roku dla Królestwa 15,1%, w 1911 r. 17,7%; przy porównaniu dowozu — w 1910 r. 40,8%, w następującym roku—39,6%.

Granica Królestwa z Prusami ma znacznie większe dla ruchu towarowego znaczenie, aniżeli granica z Austrją: przez pierwszą obrót jest 14 razy większy, aniżeli przez drugą (wywóz — 9 razy, dowóz 14 razy). Przez granicę Królestwa z Prusami w 1910 roku wywieziono towarów na sumę rub. 190.258.496, w 1911 roku — na rub.

252.218.130, czyli o 32,1% więcej. Dowóz przez tę granicę wogóle przewyższa wywóz 2 razy. W roku 1910 dowieziono towarów za rub. 415 990.779, w następnym—na rub. 434.847.671, czyli o 4,7% więcej. Wywóz od roku 1910 do 1911 wzrósł stosunkowo 7 razy więcej, aniżeli dowóz.

Przez granicę Królestwa z Austrją w 1910 roku wywieziono towarów za rb. 22 465.769. w 1911 roku—za rub. 24.154.949, czyli o 7,5% więcej; dowieziono za rub. 26.138.545 i za 24.667.325, czyli o 5,2% mniej niż w roku 1911. Jak widzimy, dowóz przez granicę z Austrją przewyższa wywóz o niewielki odsetek.

Niektóre z punktów pogranicznych Królestwa Polskiego posiadają szczególnie ważne znaczenie dla ruchu towarowego. Na granicy z Prusami są to: Wierzbołowo, Grajewo, Szczypiórno, Aleksandrów, Sosnowiec, Mława, Herby (ruch tylko dowozowy), przez które przechodzi przeważna część towarów wywozowych i dowozowych.

Wywóz przez te komory stanowi około $^{7}/_{8}$ wywozu przez granicę Królestwa z Prusami; dowóz — około $^{11}/_{12}$ całego dowozu. Jeżeli potrącimy wywóz i dowóz przez komory Wierzbołowską i Grajewską, przez które są wywożone towary wogóle pochodzenia nie polskiego zaś dowożone towary przeznaczone nie dla Królestwa, wtedy wywóz przez pozostałe większe komory Królestwa stanowić będzie $^{3}/_{8}$ całkowitego wywozu przez granicę Królestwa z Prusami, dowóz zaś — $^{5}/_{9}$ dowozu.

Na granicy Królestwa z Austrją najważniejsze komory są: Granica i Podbełżec, przez które wywóz stanowi $^{6}/_{7}$ wywozu całkowitego przez granicę z Austrją, dowóz — $^{12}/_{13}$ całkowitego dowozu.

Wielkie znaczenie dla ruchu dowozowego posiada również główna komora składowa w Warszawie. W roku 1910 oclono w niej towarów na sumę rub. 84.759.090, w następnym roku — na rub. 74.776.510. Wogóle, przez Warszawską główną komorę składową przechodzi rocznie od $^{1}/_{4}$ do $^{1}/_{5}$ wszystkich towarów, podlegających opłacie cła.

VII Ruch towarowy. W 1909 roku przeszło przez granicę Królestwa Polskiego 443.877 wagonów ładownych (z nich $^{4}/_{7}$ wywieziono i $^{3}/_{7}$ dowieziono); w roku 1911 — 565.272 (w tej liczbie $^{5}/_{9}$ wywieziono i $^{4}/_{9}$ dowieziono), czyli o 27,5% więcej. W 1909 roku wywieziono wagonów ładownych 263.170, w 1911 roku — 299.007, czyli o 5,0% więcej. W tych samych latach dowieziono wagonów ładownych: 180.707 i 266.265, czyli o 48,0% więcej. Dowóz zwiększył się prawie o 10 razy więcej, aniżeli wywóz.

Największe znaczenie dla ruchu wagonowego z zagranicą ma Sosnowiec: w 1911 roku przeszło tam 174.487 wagonów ładownych ($^{1}/_{3}$ całego ruchu wagonowego ładownego z zagranicą); w tej liczbie dowieziono 100.011 ($^{2}/_{5}$ całk. dowozu) i 74.476 wywieziono ($^{1}/_{4}$ całk. wywozu).

Zboża wywieziono w 1909 roku 98.779 wagonów; w 1911 roku — 107.348 wagonów, więcej o 8,1%. Najwięcej wywieziono zboża przez Grajewo — 33.983 wagonów, czyli $^{1}/_{3}$, przez Mławę i Aleksandrów po $^{1}/_{5}$ całkowitego wywozu zboża.

Drzewa wywieziono w 1909 roku 60.750 wagonów; w 1911 roku — 64.450 wagonów, czyli o 6,9% więcej. Najwięcej wywieziono przez Kalisz — 24.174 wagonów ($^{3}/_{8}$ całk. wywozu drzewa).

VIII. Ruch pasażerski. Przez ważniejsze miejscowości pograniczne Królestwa Polskiego przejechało w 1910 roku 14.037.522 osób ($^{1}/_{2}$ wyjeżdżających i $^{1}/_{2}$ przyjezdnych); w 1911 — 13.928.743 (również $^{1}/_{2}$ wyjeżdżających i $^{1}/_{2}$ przyjezdnych. Liczby te stanowią 0,7% liczby wszystkich osób, które przejechały w tych latach przez całą granicę Cesarstwa, czyli 0,7% ruchu pasażerskiego przez granice.

Największy ruch pasażerski daje zauważyć się w Królestwie Polskiem przez mniejsze komory i miejscowości pograniczne, np. przez Wieruszów, ($^{1}/_{17}$ całk. ruchu pasażerskiego). Tłomaczyć to należy wychodźtwem sezonowem.

Ruch przez granicę z Prusami stanowi $^{2}/_{3}$ całkowitego ruchu pasażerskiego; przez Austrjacką — $^{1}/_{3}$ całego. ruchu.

I. Zakłady przemysłowe, handlowe i zajęcia osobiste.[1])

Gubernje	Zakłady przemysłowo-handlowe		Zakłady handlowe		Osobiste zajęcia zawodowe		Razem		
	Liczba świadectw rocznych i półroczn.	Suma podatku zasadnicz. w rublach	Liczba świadectw rocznych i półroczn.	Suma podatku zasadnicz. w rublach	Liczba świadectw rocznych i półroczn.	Suma podatku zasadnicz. w rublach	Liczba świadectw rocznych i półroczn.	Suma podatku zasadnicz. w rublach	Suma podatku przemysł. w rublach
Królestwo Polskie rok 1908	**11 552**	**504 826**	**88 440**	**1 784 994**	**17 310**	**163 617**	**117 302**	**2 453 437**	**8 378 098**
„ „ „ **1909**	**12 054**	**512 179**	**95 738**	**1 939 378**	**18 044**	**173 326**	**125 836**	**2 624 883**	**9 491 988**
„ „ „ **1910**	**13 852**	**551 615**	**102 599**	**2 141 205**	**19 247**	**187 043**	**134 817**	**2 879 863**	**10 797 587**
„ „ „ **1911**	**14 233**	**596 005**	**105 832**	**2 277 269**	**20 342**	**198 768**	**140 407**	**3 072 042**	**11 198 767**
Gub. Kaliska rok 1908	833	26 346	7 733	109 862	598	5 769	9 164	141 977	365 269
„ „ „ 1909	912	29 776	8 088	117 179	652	6 239	9 652	153 194	400 982
„ „ „ 1910	1 020	31 157	8 570	125 523	669	6 296	10 259	162 976	452 343
„ „ „ 1911	1 072	35 550	8 801	133 074	700	6 666	10 573	175 290	412 979
„ Kielecka rok 1908	597	13 596	5 680	67 693	424	3 504	6 701	84 793	215 488
„ „ „ 1909	588	14 338	5 914	70 759	446	3 606	6 948	88 703	208 625
„ „ „ 1910	624	14 087	5 994	71 692	404	3 297	7 022	89 076	226 984
„ „ „ 1911	636	14 447	6 231	78 280	410	3 261	7 277	95 988	263 596
„ Lubelska rok 1908	816	32 656	8 659	114 225	1 132	9 327	10 607	156 208	366 239
„ „ „ 1909	854	31 899	8 995	116 263	1 144	9 954	10 993	158 116	356 197
„ „ „ 1910	930	34 913	9 448	122 438	1 191	9 953	11 569	167 304	407 448
„ „ „ 1911	955	37 674	9 891	129 434	1 293	10 742	12 139	177 850	470 024
„ Łomżyńska rok 1908	365	5 458	4 021	47 323	408	3 030	4 793	55 791	114 589
„ „ „ 1909	334	4 880	4 160	49 551	403	2 879	4 897	57 310	113 487
„ „ „ 1910	393	5 809	4 245	50 648	400	2 820	5 038	59 277	125 100
„ „ „ 1911	406	5 702	4 294	51 824	411	2 902	5 111	60 428	114 109
„ Piotrkowska rok 1908	2 325	223 329	15 630	367 812	4 077	47 880	22 032	639 021	2 834 112
„ „ „ 1909	2 346	227 749	17 708	409 394	4 328	50 465	24 382	687 608	3 448 672
„ „ „ 1910	2 662	242 700	20 471	478 377	4 710	56 234	27 843	777 311	3 755 831
„ „ „ 1911	2 773	256 785	21 754	530 450	5 019	60 851	29 546	848 001	4 351 667
„ Płocka rok 1908	612	10 705	4 777	59 676	298	2 695	5 687	73 076	165 440
„ „ „ 1909	596	11 039	4 924	60 895	316	3 162	5 836	75 096	171 906
„ „ „ 1910	665	11 272	5 038	63 640	292	3 158	5 995	78 070	173 998
„ „ „ 1911	559	13 022	5 016	63 376	286	3 077	5 861	79 475	178 754
„ Radomska rok 1908	730	23 246	6 736	66 052	587	4 737	8 053	94 035	213 178
„ „ „ 1909	786	22 879	7 282	72 876	561	4 550	8 629	100 305	222 992
„ „ „ 1910	910	22 733	7 762	79 198	607	4 849	9 279	106 780	258 977
„ „ „ 1911	947	24 163	7 721	81 861	611	4 833	9 279	110 857	238 355
„ Siedlecka rok 1908	213	4 155	3 810	57 117	808	7 032	4 831	68 304	132 959
„ „ „ 1909	230	4 327	3 574	59 711	752	3 056	4 556	67 094	140 848
„ „ „ 1910	237	4 542	3 610	65 174	781	7 605	4 628	77 321	170 565
„ „ „ 1911	252	4 721	3 673	66 580	765	6 543	4 690	77 844	177 380
„ Suwalska rok 1908	396	7 488	4 913	56 456	442	2 951	5 751	66 895	132 606
„ „ „ 1909	452	6 926	5 248	59 151	543	7 438	6 243	73 515	127 351
„ „ „ 1910	556	8 676	5 748	64 420	613	3 551	6 917	76 647	152 460
„ „ „ 1911	629	10 853	5 888	69 811	659	5 275	7 176	85 939	150 609
„ Warszawska rok 1908	4 564	156 883	26 683	838 780	8 536	76 694	39 773	1 072 357	3 838 218
„ „ „ 1909	4 956	157 571	29 375	922 602	8 799	81 489	43 130	1 161 662	4 300 928
„ „ „ 1910	5 855	175 726	31 724	1 020 066	9 580	89 280	47 159	1 285 072	5 073 881
„ „ „ 1911	6 004	193 088	32 565	1 072 579	10 200	94 619	48 769	1 360 286	4 841 294
50 gub. Rosji Eur. 1908	116 858	4 002 643	711 885	17 386 518	206 022	1 600 263	1 034 765	22 989 424	84 937 782
„ „ „ „ 1909	120 435	4 149 568	755 141	19 092 218	215 434	1 657 288	1 091 010	24 899 074	82 893 024
„ „ „ „ 1910	129 962	4 365 447	780 110	19 748 660	227 970	1 748 417	1 138 042	25 862 524	95 238 138
„ „ „ „ 1911	135 987	4 614 652	817 653	20 772 859	243 049	1 835 843	1 196 689	27 223 354	102 725 425
Cesarstwo rok 1908	148 032	4 884 282	1 002 414	23 532 498	262 531	2 105 301	1 412 997	30 522 081	104 832 734
„ „ 1909	153 747	5 038 671	1 069 384	24 788 935	281 547	2 189 020	1 504 678	32 016 626	104 201 239
„ „ 1910	166 973	5 336 606	1 123 682	26 488 731	300 665	2 332 681	1 591 320	34 158 018	118 396 403
„ „ 1911	173 941	5 647 118	1 171 016	27 783 403	319 165	2 440 422	1 664 122	35 870 943	125 681 254

[1]) „Rocznik Ministerjum Finansów" r. 1909 (str. 654—667); r. 1910 (str. 752—775), r. 1911 (str. 704—727); r. 1912 (798—821). Dodatki do Sprawozdania Kontroli Państwowej, r. 1911 (str. 249—277).

II. Świadectwa przemysłowo-handlowe i podatek przemysłowy.[1])

GUBERNJE	ZAKŁADY PRZEMYSŁOWO-HANDLOWE												
	Liczba świadectw roczn. i półrocz.			Suma podatku zasadniczego w rublach	Liczba świad rocznych i półroczn.		Suma podatku zasadniczego w rublach	Liczba świadectw roczn. i półrocz.			Suma podatku zasadniczy, w rublach	Licz. świad. na statki parowe	Suma podatku zasadniczy, w rublach
	I kateg.	II kateg.	III kateg.		IV kateg.	V kateg.		VI kateg.	VII kateg.	VIII kateg.			
Królestwo Polskie r. 1908	**67**	**76**	**202**	**276 500**	**689**	**1238**	**163 075**	**1 790**	**2 374**	**5 116**	**64 287**	**33**	**964**
„ „ „ **1909**	**64**	**73**	**205**	**270 500**	**743**	**1305**	**174 795**	**1 702**	**2 497**	**5 465**	**66 086**	**28**	**798**
„ „ „ **1911**	**66**	**71**	**220**	**279 000**	**834**	**1445**	**194 100**	**1 968**	**2 865**	**6 383**	**77 722**	**29**	**794**
„ „ „ **1911**	**78**	**72**	**230**	**303 500**	**914**	**1600**	**213 525**	**1 998**	**2 903**	**6 438**	**78 129**	**29**	**851**
Gub. Kaliska r. 1908	1	3	8	8 500	59	121	14 625	110	183	348	3 221	—	—
„ „ „ 1909	1	3	8	8 500	72	139	17 600	152	156	381	3 676	—	—
„ „ „ 1910	1	3	8	8 500	77	144	18 575	173	172	442	4 082	1	—
„ „ „ 1911	2	2	8	9 000	95	169	22 250	175	177	444	4 300	—	—
Gub. Kielecka r. 1908	—	2	6	5 000	21	59	6 050	93	193	223	2 546	—	—
„ „ „ 1909	—	3	5	5 500	23	61	6 300	82	205	209	2 538	—	—
„ „ „ 1910	—	3	5	5 500	23	50	5 900	93	208	242	2 687	—	—
„ „ „ 1911	—	3	5	5 500	22	62	6 275	95	194	255	2 672	—	—
Gub. Lubelska r. 1908	3	11	10	20 500	29	77	8 175	171	186	329	8 981	—	—
„ „ „ 1909	2	10	12	19 000	34	76	8 800	166	195	359	4 099	1	30
„ „ „ 1910	4	10	11	21 500	35	82	8 950	191	205	392	4 433	1	30
„ „ „ 1911	5	9	13	23 000	41	82	10 050	190	212	403	4 593	1	30
Gub. Łomżyńska r. 1908	—	—	3	1 500	9	23	2 475	54	73	203	1 483	—	—
„ „ „ 1909	—	—	2	1 000	7	23	2 475	45	66	191	1 405	—	—
„ „ „ 1910	—	—	2	1 000	14	25	3 225	38	74	240	1 584	—	—
„ „ „ 1911	—	—	3	1 500	12	21	2 800	42	70	258	1 403	—	—
Gub. Piotrkowska r. 1908	42	35	89	142 500	311	425	66 850	439	404	580	13 979	—	—
„ „ „ 1909	42	36	93	145 500	321	443	69 625	388	399	624	12 624	—	—
„ „ „ 1910	44	34	102	150 750	366	480	77 650	417	449	770	14 300	—	—
„ „ „ 1911	44	38	114	160 500	382	540	82 425	415	442	798	13 860	—	—
Gub. Płocka r. 1908	1	3	4	6 500	4	26	1 850	84	119	371	2 355	13	352
„ „ „ 1909	2	1	5	6 500	4	34	2 275	84	122	344	2 264	13	367
„ „ „ 1910	1	2	5	6 000	4	34	2 300	104	127	388	2 610	13	363
„ „ „ 1911	3	1	5	8 000	4	39	2 450	91	103	313	2 198	13	374
Gub. Radomska r. 1908	2	5	9	11 500	33	78	8 700	128	182	293	3 046	—	—
„ „ „ 1909	2	3	8	10 000	38	82	9 625	139	192	322	3 254	—	—
„ „ „ 1910	1	2	10	8 500	41	89	10 475	155	220	392	3 758	—	—
„ „ „ 1911	2	1	8	8 000	48	98	12 100	186	204	400	4 063	—	—
Gub. Siedlecka r. 1908	—	—	1	500	6	31	2 450	56	32	87	1 205	—	—
„ „ „ 1909	—	—	1	500	6	31	2 450	67	39	86	1 377	—	—
„ „ „ 1910	—	—	1	500	8	29	2 650	67	42	90	1 392	—	—
„ „ „ 1911	—	—	1	500	8	34	2 875	56	54	99	1 346	—	—
Gub. Suwalska r. 1908	—	1	1	1 500	11	49	3 975	93	109	132	2 013	—	—
„ „ „ 1909	—	—	2	1 000	11	44	3 800	101	92	202	2 126	—	—
„ „ „ 1910	—	—	3	1 500	13	55	4 500	112	144	229	2 676	—	—
„ „ „ 1911	—	1	4	3 000	13	66	5 125	114	157	274	2 728	—	—
Gub. Warszawska r. 1908	18	16	71	78 500	206	349	47 925	462	893	2549	30 458	20	612
„ „ „ 1909	15	17	69	73 000	227	372	51 845	478	1031	2747	32 726	14	401
„ „ „ 1910	15	17	73	75 250	253	457	59 875	618	1224	3198	40 200	14	401
„ „ „ 1911	22	17	69	84 500	289	489	67 175	634	1290	3194	40 966	15	447
50 gub. Rosji Eur. r. 1908	595	455	1 221	1 947 510	4 983	10 374	1 206 589	15 419	33 555	50 256	675712	2507	188300
„ „ „ 1909	615	455	1 278	1 993 525	5 214	10 579	1 258 304	15 451	34 317	52 526	715445	2524	182294
„ „ „ 1910	633	476	1 344	2 075 601	5 494	11 259	1 318 413	17 621	36 628	56 507	762372	3599	204068
„ „ „ 1911	672	466	1 444	2 170 425	6 065	12 148	1 431 538	19 002	37 778	58 412	815113	2803	197582
Cesarstwo . r. 1908	676	548	1 528	2 313 460	6 274	13 083	1 523 482	18 995	39 106	67 822	811049	2964	236291
„ . „ 1909	691	547	1 592	2 354 575	6 650	13 443	1 595 483	19 360	40 090	71 374	858864	2986	229749
„ . „ 1910	709	564	1 682	2 445 701	7 125	14 525	1 709 754	21 860	43 063	77 395	929220	3494	251935
„ . „ 1911	761	557	1 803	2 562 325	7 819	15 779	1 858 358	23 281	44 374	79 567	977252	3316	249182

[1]) „Rocznik Ministerjum Finansów" r. 1909 (str. 660—665) r. 1910 (str. 758—763) r. 1911 (str. 710—715) r. 1912 (str. 804—809).

III. Świadectwa handlowe.[1])

GUBERNJE	Świadectwa kupieckie			ZAKŁADY HANDLOWE											
	Liczba		Suma zapłacona za świadect. w rubl.	I kategorja		II kategorja		III kategorja		IV kategorja		V kategorja[2])			
	I gildja	II gildja		licz. świad. roczn. i półr.	Suma pod. zasadnicz. w rublach	Licz. świadectw rocznych i półr.	Suma podatku zasadniczego w rublach	Licz. świadectw rocznych i półr.	Suma pod. zasadnicz. w rublach	Licz. świadectw rocznych i półr.	Suma pod. zasadnicz w rublach	II. św. rocznych i półr.	Suma pod. zasadnicz. w rublach
Królestwo Polskie r. 1908	**211**	**1132**	**49295**	**570**	**284200**	[3])**7243**	[3])**656117**	**51466**	**681073**	[4])**8502**	**159026**	**719**	**4578**
„ „ „ **1909**	**205**	**1181**	**50805**	**612**	**303700**	[4])**8468**	**726663**	[5])**3764**	[7])**722583**	**32041**	**180602**	**853**	**5830**
„ „ „ **1910**	**220**	**1211**	**52830**	**666**	**327420**	**9033**	**828451**	**57173**	**781308**	**34846**	**197795**	**881**	**6231**
„ „ „ **1911**	**264**	**1329**	**59670**	**695**	**346600**	**9934**	**911858**	**59808**	**818524**	**34546**	**194234**	**849**	**6053**
Gub. Kaliska r. 1908	4	21	930	22	11000	647	36012	5492	56413	1544	6216	28	221
„ „ „ 1909	5	18	915	28	13000	689	38134	5971	59508	1539	6143	41	394
„ „ „ 1910	5	17	885	28	13750	764	41788	6160	63316	1576	6336	42	363
„ „ „ 1911	5	21	1005	34	15750	834	45836	6288	64752	1600	6346	45	390
Gub. Kielecka r. 1908	—	5	140	8	4000	332	18467	3778	38853	1476	5905	86	468
„ „ „ 1909	—	1	30	10	5000	344	19400	3905	39632	1565	6253	90	474
„ „ „ 1910	—	—	—	9	4500	359	20338	3820	39459	1714	6909	92	487
„ „ „ 1911	—	—	—	11	5311	400	22200	4311	44482	1414	5757	95	530
Gub. Lubelska r. 1908	2	5	300	18	9030	612	35334	5528	58900	2342	10000	157	961
„ „ „ 1909	—	7	210	18	9060	636	36409	5438	58173	2756	11698	147	923
„ „ „ 1910	—	7	210	19	9530	700	40264	5449	58072	3141	13679	139	892
„ „ „ 1911	—	8	240	20	10030	775	45200	5465	58449	3485	14878	146	877
Gub. Łomżyńska r. 1908	4	8	540	7	3500	242	13747	2381	24426	1365	5511	26	139
„ „ „ 1909	4	8	540	7	3500	256	14759	2388	25056	1489	5993	30	243
„ „ „ 1910	4	12	660	8	5750	265	15185	2430	25423	1520	5045	22	245
„ „ „ 1911	5	12	735	8	4000	271	15707	2473	25884	1525	6093	17	140
Gub. Piotrkowska r. 1908	62	354	15270	121	60500	1341	140919	8299	129948	5701	35515	168	930
„ „ „ 1909	63	383	16215	128	63250	1521	159487	8904	142744	6930	42685	225	1228
„ „ „ 1910	67	398	16965	140	69500	1838	192714	10106	164143	8169	50775	218	1245
„ „ „ 1911	80	426	18780	151	75000	2150	222895	11353	183326	7891	48054	209	1175
Gub. Płocka r. 1908	3	14	575	6	3000	308	18203	3234	33522	1213	4849	16	102
„ „ „ 1909	1	14	495	6	3000	304	17333	3415	35453	1170	4768	29	341
„ „ „ 1910	2	14	570	8	4000	324	18262	3458	36137	1204	4924	34	317
„ „ „ 1911	3	14	645	8	4000	307	18065	3450	36060	1225	5044	26	207
Gub. Radomska r. 1908	2	27	960	8	4000	282	16713	2984	31485	3414	13508	48	346
„ „ „ 1909	1	32	1035	10	5000	306	18413	3207	34158	3711	14902	48	403
„ „ „ 1910	1	26	855	11	5250	346	20775	3473	37064	3879	15686	53	422
„ „ „ 1911	1	15	525	13	6500	364	22350	3442	36990	3853	15550	49	470
Gub. Siedlecka r. 1908	6	42	1710	23	10750	570	18655	2310	23912	904	3782	3	18
„ „ „ 1909	5	44	1695	23	11500	305	21530	2264	23572	970	4028	12	81
„ „ „ 1910	6	40	1650	29	14250	316	22770	2290	24067	972	4072	3	15
„ „ „ 1911	11	40	2025	30	15000	315	22370	2410	25340	910	3821	8	49
Gub. Suwalska r. 1908	2	18	690	7	3500	209	11788	3591	36702	1090	4334	16	132
„ „ „ 1909	3	15	675	7	3500	232	12688	3661	37502	1324	5231	24	230
„ „ „ 1910	5	15	825	7	3500	270	14474	3849	39689	1587	6423	35	284
„ „ „ 1911	6	25	1200	9	4250	324	17712	3994	41288	1526	6256	35	305
Gub. Warszawska r. 1908	126	638	28180	350	174920	3000	346281	13809	246912	9453	69406	171	1261
„ „ „ 1909	123	659	28995	325	186890	3365	388510	14841	266788	10587	78901	207	1513
„ „ „ 1910	130	682	30210	407	199390	3851	441881	16139	293938	11084	82896	243	1961
„ „ „ 1911	153	768	34515	413	206760	4194	479523	16622	301953	11117	82435	219	1906
50 gub. Rosji Eur. r. 1908	2932	25359	927713	5956	3023550	104013	8469686	375098	5119438	212431	1113499	14387	147078
„ „ „ 1909	3062	23257	927365	6332	3186276	108881	9333393	395943	5444183	226971	1183525	17014	168097
„ „ „ 1910	3114	22036	927735	6521	3472196	109595	9136951	410247	5704763	236037	1246683	17660	188071
„ „ „ 1911	3751	22832	966175	7468	3784617	120023	8567347	424882	5960385	246091	1263934	19189	1196576[8])
Cesarstwo . r. 1908	3402	29001	1078793	7513	3804330	143096	11064263	522960	6867761	304489	1551612	24356	244532
„ . „ 1909	3526	27085	1077020	7990	4019750	153338	11512591	549467	7304501	329931	1670828	28658	281265
„ . „ 1910	3622	26082	1085625	8462	4415660	158397	12247201	576480	7222339	350637	1790115	29706	311447
„ . „ 1911	4290	26652	1121115	9407	4761904	171166	12833528	599028	8066611	360721	1808356	30694	313004

[1]) Roczn. Min. Fin. r. 1909 str. 656—658; r. 1910 str. 754—756; r. 1911 str. 706—708; r. 1912 str. 800—802.
[2]) Handel wędrowny. [3]) Przy sumowaniu wykazanych dla poszczególnych gubernji danych otrzymamy 7543. [4]) Przy sumowaniu—7958. [5]) Przy sumowaniu—656119. [6]) Przy sumowaniu — 53814.
[7]) Przy sumowaniu—722586. [8]) Liczba przy porównaniu z latami poprzedniemi każe przypuszczać błąd.

IV. Zajęcia osobiste zawodowe.

GUBERNJE	ZAJĘCIA OSOBISTE ZAWODOWE													Suma podatku przemysł. od pracowników zakładów które ogłaszają sprawozd.
	Liczba świadectw rocznych i półrocznych			Suma podatku zasadniczego w rublach	V kateg. Pełnomocnicy I klasy		Liczba świadectw dla handlu wędrownego	Przy zakł. przemysł. VII i VIII k.		Licz. świadectw rocznych i półrocznych				
	II kategorja Ekspedytor.	III kategorja Ajenci giełdowi	IV kategorja Ajenci handlowi		Liczba świadectw rocznych i półr.		Liczba świadectw rocznych i półr.		Suma podatku zasadniczego w rublach	VI kategorja komiwojażerowie	VII kategorja Pełnomocnicy II klasy		Suma podatku zasadniczego w rublach	
Królestwo Polskie r. 1908	**36**	**4**	**156**	**6069**	**6466**	**2**	**440**	**76732**	**909**	**9297**	**80816**	**395990**
„ „ „ 1909	**46**	**10**	**154**	**7232**	**6718**	**4**	**134**	**76663**	**1013**	**9965**	**89431**	**471669**
„ „ „ 1910	**41**	**9**	**183**	**6934**	**6985**	**8**	**178**	**79632**	**1174**	**10669**	**100477**	**526559**
„ „ „ 1911	**33**	**14**	**198**	**7101**	**7257**	**2**	**170**	**83198**	**1268**	**11400**	**108469**	**569093**
Gub. Kaliska r. 1908	7	—	8	687	363	2	5	3972	3	210	1110	5214
„ „ „ 1909	9	—	10	872	392	—	15	4169	4	222	1198	7107
„ „ „ 1910	8	—	9	635	420	2	10	4505	4	216	1156	7966
„ „ „ 1911	9	—	10	732	418	—	6	4481	8	249	1453	7851
Gub. Kielecka r 1908	4	—	8	375	290	—	11	2663	—	111	466	16958
„ „ „ 1909	6	—	8	525	290	—	8	2572	—	134	590	—
„ „ „ 1910	3	—	11	335	267	—	9	2423	—	114	539	6
„ „ „ 1911	3	—	14	350	287	—	13	2483	—	93	428	8
Gub. Lubelska r. 1908	6	—	9	540	740	—	13	7096	—	364	1691	967
„ „ „ 1909	8	—	12	683	704	—	9	7340	—	411	1931	3499
„ „ „ 1910	7	—	19	715	716	4	12	7224	—	433	2013	5121
„ „ „ 1911	7	—	25	775	782	—	12	7788	—	467	2179	6027
Gub. Łomżyńska r. 1908	3	—	8	268	359	—	1	2612	—	37	150	662
„ „ „ 1909	2	—	6	210	361	—	2	2534	—	32	135	1411
„ „ „ 1910	2	—	3	175	352	—	3	2470	1	39	175	1711
„ „ „ 1911	2	—	3	180	356	—	1	2530	—	49	192	1869
Gub. Piotrkowska r. 1908	1	—	41	820	1297	—	262	20330	380	2096	26730	166541
„ „ „ 1909	1	—	36	688	1325	2	26	18166	437	2601	31611	234146
„ „ „ 1910	2	—	44	895	1385	—	26	18424	539	2714	36916	273188
„ „ „ 1911	1	—	50	1090	1404	1	12	18790	593	2958	40971	264413
Gub. Płocka r. 1908	6	—	1	573	180	—	5	1682	—	106	440	443
„ „ „ 1909	7	—	1	685	200	—	9	2477	—	99	407	1126
„ „ „ 1910	8	—	3	650	184	—	5	2066	1	91	442	1658
„ „ „ 1911	7	—	1	598	180	—	11	2102	—	87	377	772
Gub. Radomska r. 1908	—	—	4	40	420	—	12	4032	—	151	665	7620
„ „ „ 1909	—	—	5	50	410	—	27	3983	—	119	517	4608
„ „ „ 1910	—	—	12	100	405	—	49	4141	—	141	608	4409
„ „ „ 1911	—	—	7	70	423	1	34	4187	—	146	576	6627
Gub. Siedlecka r. 1908	5	—	12	570	654	—	1	5092	17	119	1370	70
„ „ „ 1909	—	—	3	25	612	2	1	2346	1	133	685	1245
„ „ „ 1910	6	—	19	635	587	2	1	5044	28	138	1926	281
„ „ „ 1911	—	6	15	600	585	—	2	5062	2	165	881	5075
Gub. Suwalska r. 1908	—	—	1	10	319	—	4	2280	2	116	661	1034
„ „ „ 1909	7	—	17	690	356	—	2	4993	25	136	1755	285
„ „ „ 1910	—	—	6	55	432	—	19	2750	1	155	746	2640
„ „ „ 1911	—	—	10	100	457	—	8	3114	30	154	2061	461
Gub. Warszawska r. 1908	4	4	64	2187	1844	—	126	26974	507	5987	47533	196481
„ „ „ 1909	6	10	56	2804	2068	—	35	28083	546	6078	50602	218242
„ „ „ 1910	5	9	57	2739	2237	—	44	30585	600	6628	55956	229879
„ „ „ 1911	4	8	63	2606	2407	—	71	32662	635	7012	59351	275991
50 gub. Rosji Eur. r. 1908	75	370	2158	74129	82654	402	3182	919647	1514	115667	576687	3748960
„ „ „ 1909	104	366	2217	77015	84836	598	3037	978998	1729	122547	601275	3842438
„ „ „ 1910	106	380	2236	76218	87922	1059	2944	1023349	1843	131430	578839	4428354
„ „ „ 1911	78	318	2294	77071	93294	1314	3329	1067708	2081	140341	691064	3208013
Cesarstwo . r. 1908	147	388	2635	87945	104490	503	5211	1254888	2496	146661	762468	4401142
„ . „ 1909	179	398	2811	93271	112264	813	4750	1297282	2795	157537	798468	4583380
„ . „ 1910	171	423	2887	93687	118356	1261	4710	1360776	3082	169775	869216	5281727
„ . „ 1911	148	364	3041	96412	124541	1538	5296	1420284	3414	180823	923726	4159175

[1]) Rocznik Ministerjum Finansów, r. 1909 (str. 666—677); r. 1910 (str. 764—775) r. 1911 (str. 716—727); r. 1912 (str. 810—821).

V. Podział zakładów przemysł.-handlowych

na wielkie, średnie i drobne.[1])

	LICZBA ZAKŁADÓW											
	Wielkich[2])			Średnich[3])			Drobnych[4])			Ogółem		
	Przemysłowo-handlow.	Handlowych	Razem	Przemysłowo-handlow.	Handlowych	Razem	Przemysłowo-handlow.	Handlowych	Razem	Przemysłowo-handlow.	Handlowych	Razem
Królestwo Polskie r. 1908	**345**	**570**	**915**	**3717**	**58649**	**62366**	**7490**	**29221**	**36711**	**11552**	**88440**	**99992**
„ „ „ 1909	**342**	**612**	**954**	**3750**	**62232**	**65982**	**7962**	**32894**	**40856**	**12054**	**95738**	**107792**
„ „ „ 1910	**357**	**666**	**1023**	**4247**	**66206**	**70453**	**9248**	**35727**	**44975**	**13852**	**102599**	**116451**
„ „ „ 1911	**380**	**695**	**1075**	**4512**	**69742**	**74254**	**9341**	**35395**	**44736**	**17233**	**105832**	**123065**
Gub. Kaliska r. 1908	12	22	34	290	6139	6429	531	1572	2103	833	7733	8566
„ „ „ 1909	12	28	40	363	6480	6843	537	1580	2117	912	8088	9000
„ „ „ 1910	12	28	40	394	6924	7318	614	1618	2232	1020	8570	9590
„ „ „ 1911	12	34	46	439	7122	7561	621	1645	2266	1072	8801	9873
Gub. Kielecka r. 1908	8	8	16	173	4110	4283	416	1562	1978	597	5680	6277
„ „ „ 1909	8	10	18	166	4249	4415	414	1655	2069	588	5914	6502
„ „ „ 1910	8	9	17	166	4179	4345	450	1806	2256	624	5994	6618
„ „ „ 1911	8	11	19	179	4711	4890	449	1509	1958	636	6231	6867
Gub. Lubelska r. 1908	24	18	42	273	6140	6417	515	2499	3014	816	8659	9475
„ „ „ 1909	24	18	42	276	6074	6350	554	2903	3457	854	8995	9849
„ „ „ 1910	25	19	44	308	6149	6457	597	3280	3877	930	9448	10378
„ „ „ 1911	27	20	47	313	6140	6453	615	3631	4246	955	9891	10846
Gub. Łomżyńska r. 1908	3	7	10	86	2623	2709	276	1391	1667	365	4021	4386
„ „ „ 1909	2	7	9	75	2644	2719	257	1519	1776	334	4160	4494
„ „ „ 1910	2	8	10	77	2695	2772	314	1542	1856	393	4245	4638
„ „ „ 1911	3	8	11	77	2744	2819	328	1542	1870	406	4294	4700
Gub. Piotrkowska r. 1908	166	121	287	1175	9640	10815	984	5869	6853	2325	15630	17955
„ „ „ 1909	171	128	299	1152	10425	11577	1023	7155	8178	2346	17708	20054
„ „ „ 1910	180	140	320	1263	11944	13207	1219	8387	9606	2662	20471	23133
„ „ „ 1911	196	151	347	1337	13503	14840	1240	8100	9340	2773	21754	24527
Gub. Płocka r. 1908	8	6	14	114	3542	3656	490	1229	1719	612	4777	5389
„ „ „ 1909	8	6	14	122	3719	3841	466	1199	1665	596	4924	5520
„ „ „ 1910	8	8	16	142	3782	3924	515	1238	1753	665	5038	5703
„ „ „ 1911	9	8	17	134	3757	3891	416	1251	1667	559	5016	5575
Gub. Radomska r. 1908	16	8	24	239	3266	3505	475	3462	3937	730	6736	7466
„ „ „ 1909	13	10	23	259	3513	3772	514	3759	4273	786	7282	8068
„ „ „ 1909	13	11	24	285	3819	4104	612	3932	4544	910	7762	8672
„ „ „ 1911	11	13	24	332	3806	4138	604	3902	4506	947	7721	8668
Gub. Siedlecka r. 1908	1	23	24	93	2880	2973	119	907	1026	213	3810	4023
„ „ „ 1909	1	23	24	104	2569	2673	125	982	1107	230	3574	3804
„ „ „ 1910	1	29	30	104	2606	2710	132	975	1107	237	3610	3847
„ „ „ 1911	1	30	31	98	2725	2823	153	918	1071	252	3673	3889
Gub. Suwalska r. 1908	2	7	9	153	3800	3953	241	1106	1347	396	4913	5309
„ „ „ 1909	2	7	9	156	3893	3995	294	1348	1672	452	5248	5700
„ „ „ 1910	3	7	10	180	4119	4299	373	1622	1995	556	5748	6304
„ „ „ 1911	5	9	14	193	4318	4511	431	1561	1992	629	5888	6517
Gub. Warszawska r. 1908	105	350	455	1017	16809	17826	3442	9624	13066	4564	26683	31247
„ „ „ 1909	101	375	476	1077	18206	19283	3778	10794	14572	4956	29375	34331
„ „ „ 1910	105	407	512	1328	19990	21318	4422	11327	15749	5855	31724	37679
„ „ „ 1911	108	413	521	1412	20816	22228	4784	11336	15820	6004	32565	38569
50 gub. Rosji Eur. r. 1908	2271	5956	8227	30776	479111	509887	83811	226818	310629	116858	711885	828743
„ „ „ 1909	2348	6332	8680	31224	504824	536048	86843	243985	340828	120435	755141	875576
„ „ „ 1910	2453	6571	9024	34374	519842	554216	93135	253697	346832	129962	780110	910072
„ „ „ 1911	2582	7468	10050	37215	544905	582120	96190	265280	361476	135987	817653	953640
Cesarstwo . r. 1908	2752	7513	10265	38352	666056	702408	106928	328845	435773	148032	1002414	1150446
„ . „ 1909	2830	7990	10820	39453	702805	742258	111461	358589	470053	153747	1069384	1223131
„ . „ 1910	2955	8462	11417	43560	734877	778437	120458	380343	500801	166973	1123682	1290655
„ . „ 1911	3121	9407	12528	46879	770194	817073	123941	391415	515356	173941	1171010	1344951

[1]) „Rocznik Ministerjum Finansów' 1909 (str. 654—677); r. 1910 (str. 752—775), r. 1911 (str. 704—727), r. 1912 (str. 798—821).
[2]) Na zakł. wielkie składają się zakłady przemysł. pierwszych trzech kateg. oraz zakłady hanl. pierwsz kateg.
[3]) „ „ średnie „ „ „ „ IV, V, i VI „ „ „ „ II i III „
[4]) „ „ drobne „ „ „ „ VII i VIII „ „ „ „ IV i V „

VI. Wywóz i dowóz oraz wysokość opłaconego cła.[1])

	Wywieziono za granicę towarów na sumę rubli		Dowieziono z zagranicy towarów na sumę rubli				Opłacono w rublach					
			W ogóle		W tej liczbie oclono		Cło z towarów				Wogóle cła, kar i innych opłat	
							Dowiezionych		Wywiezionych			
	Rok 1910	Rok 1911	Rok 1910	Rok 1911	Rok 1910	Rok 1911	Rok 1910	Rok 1911	Rok1910	Rok1911	Rok 1910	Rok 1911
Granice Król Polskiego	**212 724 265**	**276 973 079**	**442 129 324**	**459 514 996**	**349 688 832**	**355 305 885**	**91 937 056**	**98 191 974**	**46 279**	**23 518**	**92 990 427**	**99 207 629**
Warszawa (gł. skł. komor.)	—	—	—	—	84 759 090	74 776 510	19 125 680	19 191 657	—	—	19 463 776	19 547 272
Granica Kr. Pol. z Prusami	**190 258 496**	**252 818 130**	**416 374 813**	**434 847 671**	**248 247 524**	**262 990 779**	**68 815 197**	**74 645 593**	**45 986**	**23 065**	**69 470 219**	**75 247 423**
Aleksandrów (k. I) [2])	21 296 983	23 030 659	97 212 586	97 843 910	35 039 740	36 963 812	9 658 864	9 640 111	2 390	1 761	9 753 323	9 726 999
Bakałarzewo	81 285	109 747	30 962	34 743	30 962	34 743	—	—	—	—	—	—
Bobrowniki	—	—	3 655	5 341	3 655	5 341	1 151	—	—	—	1 151	—
Bogusze	970 810	1 060 857	82 852	72 738	82 852	72 738	976	878	—	—	2 151	2 126
Bolesławice	149 297	144 066	39 261	39 780	39 222	39 780	—	—	—	—	—	—
Borzyków	98 857	123 845	16 993	21 572	16 992	21 572	2 739	2 413	—	—	2 792	2 481
Czarnówek	114 557	148 433	16 882	24 042	16 882	24 042	—	—	—	—	—	—
Czeladź	510 175	535 929	70 975	64 226	70 975	64 226	3 668	1 813	—	—	4 998	2 711
Czelnoków	35 171	29 903	12 359	29 434	12 359	29 434	1 927	1 847	—	—	2 154	1 972
Chorzele	53 279	65 634	31 474	49 881	31 474	49 881	4 789	5 426	—	253	12 321	8 909
Czołów	—	—	—	756	—	756	—	—	—	—	—	—
Dąbrowa	139 805	128 011	17 152	19 432	17 152	19 432	2 953	4 624	2	—	7 797	6 785
Dobrzyń (k. II) [3])	924 405	1 514 353	303 521	363 373	303 521	363 373	71 828	89 360	375	327	74 735	92 466
Filipów (k. III)	220 583	269 409	242 794	237 651	242 794	237 651	51 103	45 766	1 021	1 861	56 982	49 069
Gniazdowo	347 256	413 987	19 285	19 440	19 285	19 440	3 094	3 651	—	—	8 568	8 039
Gola (k. III)	99 713	87 467	46 063	57 353	46 063	57 353	5 393	7 181	—	—	6 542	9 149
Gościuszyce	51 818	100 300	2 622	7 685	2 622	7 685	—	—	—	—	—	—
Grajewo (k. I) [4])	35 818 565	42 939 750	15 603 260	16 455 848	14 772 425	15 789 529	4 761 207	5 118 123	12 916	2 249	4 835 846	5 179 531
Grodzisk	458 346	488 095	147 453	218 493	147 453	218 493	11 486	12 343	—	—	118	15 796
Huby	84 885	451 198	16 374 973	16 987 776	16 373 330	16 986 991	3 902 300	4 047 217	200	421	3 926 758	4 071 351
Herby	301 140	327 738	136 012	67 597	136 012	67 597	—	—	—	—	—	—
Janów	76 474	56 391	10 764	15 203	10 764	15 203	—	—	—	—	—	—
Karw	92 547	113 598	43 185	31 438	43 185	31 438	4 623	4 464	—	—	5 656	5 828
Kirkiły	5 722	5 053	160	234	160	234	—	—	—	—	—	—
Lubicz (k. I)	295 356	367 401	172 861	189 890	172 861	189 890	17 814	19 553	—	—	19 090	20 980
Łężyn	70 690	48 556	12 480	10 801	12 480	10 801	—	—	—	—	—	—
Mława (k. I) [5])	14 928 981	45 063 675	29 774 149	26 108 363	6 249 140	7 271 228	1 202 199	1 307 613	473	1 509	1 235 290	1 339 938
Mława	158 647	202 284	705	2 791	705	2 791	—	—	—	—	—	—
Modrzejów (k. II)	2 502 378	2 430 698	426 601	468 959	426 601	468 959	237 739	224 929	513	360	243 493	228 684
Nieszawa (k. I) [6])	8 917 424	7 482 564	4 659 723	4 060 642	6 659 749	4 060 796	714 518	594 581	7	230	719 832	598 799
Niezdarów	131 496	100 334	16 040	15 905	16 040	15 905	1 513	1 689	391	563	3 697	4 385
Osiek (k. III)	226 414	317 567	29 620	27 748	29 620	27 748	5 505	5 031	—	—	6 773	5 654
Pejzum (k. III)	33 705	29 505	118 886	179 456	118 886	179 456	9 812	6 813	53	29	11 687	8 218

Pełty	115 306	102 058	856	849	866	849	—	—	—	—	—	—
Pepłowo	98 543	74 963	471	1 020	471	1 020	—	—	—	—	—	—
Piotrków (k. III)	420 340	498 605	119 346	131 825	119 346	131 825	14 718	17 701	—	—	17 571	20 411
Podłęże (k. III)	253 791	243 460	89 465	72 848	89 465	72 848	3 860	4 234	2 367	—	9 375	6 965
Podgrabów	174 290	139 255	17 510	23 155	17 510	23 155	3 683	3 712	580	192	6 759	6 852
Polajewo	173 598	114 986	466	643	466	643	—	—	—	—	—	—
Praszka (k. II)	203 218	210 985	284 996	333 224	284 996	333 224	59 073	81 300	593	15	72 168	87 253
Raczki	499 133	584 193	192 377	111 567	192 377	111 567	21 957	17 629	—	—	22 687	18 417
Radziejów (k. III)	177 387	250 866	19 851	40 213	19 851	40 213	3 142	7 353	—	—	3 952	7 804
Rakówek	6 465	8 994	632	604	632	604	124	155	—	—	124	155
Raszki	10 720	8 850	255	249	255	249	236	59	—	—	2 743	1 876
Rozmaniszki	37 374	41 818	1 252	2 024	1 252	2 024	—	—	—	—	—	—
Skulsk	93 216	56 528	10 413	13 674	10 413	13 674	—	—	—	—	—	—
Słupca (k. I)	2 239 529	1 733 486	1 480 638	1 117 471	1 480 638	1 117 471	154 450	162 285	—	326	163 763	167 223
Służewo	81 286	72 572	2 089	3 633	2 089	3 633	—	—	—	—	—	—
Sosnowiec (k. I)	19 488 813	25 436 932	30 226 548	34 198 618	28 993 315	32 780 605	6 679 019	7 747 898	19 702	11 425	6 740 062	7 806 892
Szczypiorno (k. I)	22 570 700	28 491 612	87 892 504	88 613 206	85 684 973	86 113 585	24 734 993	25 906 238	4 204	13	24 837 704	26 011 706
Szczypiorno	2 600 627	3 161 212	1 714 480	1 411 199	1 714 480	1 411 199	—	—	—	—	—	—
Tworki	38 704	65 737	35 400	38 316	35 400	38 316	395	205	—	—	2 853	2 735
Upiolamiszki	9 343	19 105	1 357	1 293	1 357	1 293	260	224	—	—	260	224
Wieruszów (k. I)	809 174	938 410	422 057	419 817	422 057	419 817	125 645	126 716	—	84	135 177	130 329
Wierzbołów (k. I)	48 539 406	59 926 606	127 507 790	144 199 128	49 755 665	56 634 052	16 291 180	19 372 219	117	1 412	16 425 665	19 520 684
Wilczyn (k. III)	200 276	176 706	54 734	62 038	54 734	62 038	12 778	15 676	—	—	13 979	16 405
Wincentów (k. II)	576 821	495 805	74 915	116 046	74 915	116 046	16 667	17 437	—	—	31 379	23 436
Władysławów (k. III)	623 849	632 969	108 113	129 201	108 113	129 201	9 426	10 792	82	35	15 857	15 200
Wisztyniec	152 243	182 807	4 940	5 942	4 940	5 942	656	768	—	—	1 263	1 163
Zakrzew (k. III)	103 248	67 506	6 620	6 903	6 620	6 903	406	596	—	—	1 160	846
Zieluń	729 332	894 117	44 386	60 464	44 386	60 464	5 328	6 970	—	—	8 884	10 967
Granica Kr. Pol. z Austrją	**22 465 769**	**24 154 949**	**26 138 545**	**24 667 325**	**16 662 218**	**17 548 596**	**3 996 179**	**4 354 724**	**293**	**453**	**4 056 032**	**4 411 934**
Baran	486 929	691 377	104 018	125 574	104 018	125 574	16 479	19 111	—	—	19 082	21 667
Dolhobyczów (k. II)	360 016	510 844	54 790	80 379	54 790	80 379	9 281	11 939	—	—	10 237	12 711
Granica	18 092 775	18 383 184	25 330 200	23 663 540	15 853 873	16 544 811	3 820 344	4 156 363	293	453	3 855 810	4 193 113
Igołomijczyce (k. III)	103 246	145 928	29 764	39 551	29 764	39 551	4 707	6 010	—	—	5 862	6 338
Korczyn (k. II)	212 490	281 422	93 227	100 782	93 227	100 782	22 986	25 981	—	—	24 190	26 905
Krzeszów	37 117	114 296	14 961	17 859	14 961	17 859	3 408	4 426	—	—	2 346	5 231
Łążek Zaklikowski	44 819	38 821	3 195	6 193	3 195	6 193	1 001	1 551	—	—	3 800	2 223
Michałowice (k. III)	538 763	639 883	107 954	174 767	107 954	174 767	24 803	26 077	—	—	27 592	28 734
Nietulowice	11 460	13 823	2 728	1 808	2 728	1 808	—	—	—	—	—	—
Opatowiec	59 729	71 961	10 188	15 247	10 188	15 247	1 759	2 488	—	—	2 284	3 024
Podbełzec	1 381 602	1 564 244	3 902	6 394	3 902	6 394	—	—	—	—	—	—
Podmajdan	255 556	334 470	27 594	36 328	27 594	36 328	4 509	4 796	—	—	7 281	5 780
Rataje	225 290	367 174	17 574	26 854	17 574	26 854	3 179	4 771	—	—	4 662	5 894
Sandomierz (k. II)	390 024	743 402	155 773	94 095	155 773	94 095	34 876	28 603	—	—	37 796	29 793
Sierosławice	106 114	111 319	37 238	65 602	37 238	65 602	3 615	6 775	—	—	4 946	8 657
Szyce	72 798	86 620	10 677	16 140	10 677	16 140	1 906	2 224	—	—	2 610	3 361
Tomaszów (k. II)	—	—	94 218	125 203	94 218	125 203	34 742	40 249	—	—	37 845	44 370
Zawichost	87 041	56 181	40 544	71 009	40 544	71 009	8 584	13 360	—	—	9 089	14 133
Granice Cesarstwa	**1 449 085 339**	**1 591 411 464**	**1 084 445 881**	**1 161 681 727**	**1 084 445 881**	**1 161 681 727**	**313 757 640**	**331 867 907**	**539 285**	**408 937**	**318 606 398**	**336 814 374**

[1]) „Handel zewnętrzny Rosji", r. 1910, tablice, str. 9—16a; za 1911, tablice str. 9—16a; towary tranzytowe w podanych liczbach uwzględniane nie są. [2]) Oprócz tego w handlu z Finlandją w roku 1910 wywieziono na sumę 44612 rubli, w roku 1911—311745 rubli. [3]) Oprócz tego w handlu z Finlandją w roku 1910 na sumę 15007 rubli, w roku 1911—186203 rubli. [4]) Oprócz tego w handlu z Finlandją wywieziono w roku 1911 na sumę 277684 rubli. [5]) Oprócz tego w handlu z Finlandją w roku 1910 wywieziono na sumę 2006508 rubli, w roku 1911—3488465 rubli. [6]) Oprócz tego w handlu z Finlandją w roku 1910 wywieziono na sumę 174000 rubli, w roku 1911—245732 rubli. [7]) Oprócz tego w handlu z Finlandją w roku 1910 wywieziono na sumę 44612 rubli, w roku 1911—33322 rubli.

VII. Znaczenie stacji pogranicznych w Królestwie Polskiem

w ruchu wywozowym i dowozowym.[1])

Rok	Królestwo Polskie	Granica Nadwiśl.	Granica W.-W.	Sosnowiec Nadwiśl.	Sosnowiec W.-W.	Kalisz W.-W.	Aleksandrów	Mława	Grajewo	Wierzbołowo	Herby
Przyw. ład. wag. r. 1909	**180 707**	4 833	21 701	11 887	55 922	26 297	20 053	12 371	10 202	17 443	—
„ „ „ „ 1910	**215 173**	8 586	21 187	19 025	62 103	38 874	24 187	11 478	8 615	21 118	—
„ „ „ „ 1911	**266 265**	10 191	25 117	26 764	73 247	43 696	25 024	12 153	10 449	27 878	11 746
Wywiez. ładow. wag. 1909	**263 170**	30 426	11 221	43 632	16 803	29 226	34 434	26 574	44 814	26 040	—
„ „ „ 1910	**230 938**	14 753	10 567	42 733	14 933	32 560	34 609	20 227	38 253	22 303	—
„ „ „ 1911	**298 907**	14 856	8 534	59 108	15 368	44 823	35 824	45 331	48 983	24 907	1 173

[1]) „Sprawozdanie Warszawskiego Komitetu Rejonowego Kolejowego r. 1911, (str. 210—211).

VIII. Wywóz zboża i drzewa przez stacje pograniczne

w Królestwie Polskiem.[1])

Rok	Królestwo Polskie	Granica Nadwiśl.	Granica W.-W.	Sosnowiec Nadwiśl.	Sosnowiec W.-W.	Kalisz	Aleksandrów	Mława	Grajewo	Wierzbołowo	Herby[2])
Wywiez. zboża wag. 1909	**98 779**	4 854	610	14 517	3 010	5 676	19 362	15 384	30 293	5 073	—
„ „ „ 1910	**82 315**	3 345	52	7 118	3 632	7 236	16 688	12 611	25 018	6 615	—
„ „ „ 1911	**107 348**	1 081	88	9 430	3 901	12 370	19 178	19 681	33 983	7 449	187
Wywiez. drzewa wag. 1909	**60 750**	12 572	—	11 962	—	23 253	—	4 209	1 527	7 227	—
„ „ „ 1910	**59 818**	7 888	878	11 481	1 004	22 210	7 633	4 014	1 310	3 400	—
„ „ „ 1911	**64 450**	9 237	424	12 529	1 296	24 174	6 946	3 627	2 487	2 119	611

[1]) „Sprawozdanie Warszawskiego Komitetu Rejonowego Kolejowego", r. 1911 (str. 231—232). [2]) Dla stacji Herby liczby wywozu zboża i drzewa dotyczą tylko miesięcy: czerwca, lipca, sierpnia, września, października, listopada i grudnia.

IX. Ruch pasażerski.[1])

Nazwa stacji pogranicznych	Wyjechało				Przyjechało				Mężczyzn i Kobiet razem			
	Mężczyzn		Kobiet		Mężczyzn		Kobiet		Wyjechało		Przyjechało	
	1910	1911	1910	1911	1910	1911	1910	1911	1910	1911	1910	1911
Granice Królestwa Póls.	**3 806 962**	**3 871 179**	**3 255 820**	**3 090 708**	**3 814 789**	**3 845 685**	**3 159 951**	**3 121 171**	**7 062 782**	**6 961 887**	**6 974 740**	**6 966 856**
Granica z Prusami	**3 395 383**	**3 427 403**	**2 991 078**	**2 790 979**	**3 415 953**	**3 408 998**	**2 898 895**	**2 823 678**	**6 386 461**	**6 218 382**	**6 314 848**	**6 232 676**
Aleksandrów	90 736	98 774	64 854	64 879	97 643	99 751	65 797	59 670	155 590	163 653	163 440	159 421
Bobrowniki	486 972	489 605	176 727	174 966	477 436	490 499	176 554	174 336	663 699	664 571	653 990	664 835
Bogusza	51 648	51 488	43 443	57 405	51 241	51 489	43 158	57 033	95 091	108 983	94 399	108 522
Bolesawice	85 901	80 673	55 880	56 608	85 924	80 617	55 845	56 463	141 781	137 281	141 769	137 080
Czelaźź	114 992	91 144	197 174	122 054	112 915	89 477	195 361	121 534	312 166	213 198	308 276	211 011
Czerwony Krzyż	16 297	17 058	1 439	1 837	11 995	9 978	1 709	2 354	17 736	18 895	13 704	12 332
Dąbrowa	22 652	—	12 620	—	21 583	—	11 280	—	35 272	—	32 863	—
Dobrzyń	399 694	409 514	404 579	407 225	399 653	409 499	404 578	407 182	804 273	816 739	804 231	816 681
Gola	50 673	51 956	27 649	28 676	50 562	51 883	27 613	28 581	78 322	80 632	78 175	80 464
Grajewo	28 079	22 737	18 600	15 855	22 834	23 507	15 176	15 906	46 679	38 592	38 010	39 413
Herby	83 798	66 682	45 627	35 239	74 625	72 119	42 065	36 876	129 425	101 921	116 690	108 995
Karw	—	22 628	—	27 786	—	22 665	—	27 565	—	50 414	—	50 230
Lubicz	162 093	168 421	155 115	188 514	161 535	168 244	156 754	188 383	317 208	356 935	318 289	356 632
Łężyn	95 153	99 389	62 298	68 245	94 426	101 046	61 700	68 573	157 451	167 634	156 126	169 619
Mława	38 313	36 567	32 785	26 914	40 370	35 723	32 294	23 801	71 098	63 481	72 664	59 524
Modrzejów	294 823	293 070	407 043	408 060	291 411	288 712	402 360	403 243	701 866	701 130	693 771	691 955
Niezdarów	25 558	21 076	47 786	41 915	25 605	20 212	48 464	41 653	73 344	62 991	74 069	61 865
Piotrków	47 432	53 972	29 695	32 571	46 853	54 294	30 073	32 211	77 127	86 543	76 926	86 505
Podgrabów	38 598	34 385	41 278	32 865	37 517	34 106	41 003	32 902	79 876	67 250	78 520	67 008
Praszka	183 811	205 153	164 965	144 686	183 816	205 115	164 974	144 699	348 776	349 839	348 790	349 814
Raczków	—	45 115	—	36 783	—	44 947	—	36 657	—	81 898	—	81 604
Sosnowiec	167 195	220 922	112 865	155 309	167 006	220 736	113 106	155 505	280 060	376 231	280 112	376 241
Szczypiorno	155 267	196 014	79 382	95 834	170 288	182 107	93 359	89 199	234 649	291 848	263 647	271 306
Wieruszów	393 995	336 734	401 620	339 660	396 018	336 551	403 223	338 766	795 615	676 394	799 241	675 317
Wierzbołów	38 997	41 902	27 387	29 583	41 663	45 548	25 055	27 165	66 384	71 485	66 718	72 713
Władysławów	241 302	202 044	316 623	204 692	277 001	201 797	223 974	204 554	557 925	406 736	500 975	406 351
Wysztyniec	38 560	27 423	36 495	24 637	38 694	27 478	36 662	24 611	75 055	52 060	75 356	52 089
Zieluń	42 844	42 907	27 149	24 789	39 139	40 898	26 758	24 251	69 993	67 696	65 897	65 149
Granica z Austrją	**411 579**	**443 776**	**284 742**	**299 729**	**398 836**	**436 687**	**261 056**	**297 493**	**676 321**	**743 505**	**659 892**	**734 180**
Baran	38 911	46 001	24 485	28 785	37 633	43 759	23 574	26 860	63 396	74 786	61 207	70 619
Granica	60 642	58 581	51 930	55 612	56 006	58 497	46 068	55 465	112 572	114 193	102 074	113 962
Michałowice	113 102	115 929	94 085	95 393	112 647	113 615	94 465	95 465	207 187	211 322	207 112	209 080
Podbełżec	198 924	223 265	94 242	119 939	192 550	220 816	96 949	119 703	293 166	343 204	289 499	340 519
Granice Cesarstwa	**5 863 442**	**6 211 595**	**4 437 229**	**4 385 438**	**5 885 927**	**6 204 240**	**4 314 656**	**4 341 734**	**10 300 671**	**10 597 033**	**10 200 583**	**10 545 974**

[1]) „Handel zewnętrzny Rosji", 1910, Część I, Tablica str. 465—466; r. 1911. Część I, Tablica, str. 467—468. Tablica niniejsza obejmuje ruch pasażerski tylko przez główniejsze komory i punkty nadgraniczne Królestwa. Inne, mniej ważne pod względem ruchu pasażerskiego komory i punkty nadgraniczne Królestwa są w „Wykazach" połączone z komorami i p. nadgr.: Rosji Europejskiej, również mniej pod tym względem ważnemi, i dla nich wszystkich jest podana ogólna liczba dla ruchu pasażerskiego. Wydzielić z niej, to, co dotyczy Królestwa — jest niemożliwe. Dla tej też przyczyny nie można było podać liczby „ruchu pasażerskiego" dla 50 gub. Rosji Europejskiej.

VII.

Kredyt.

I. Bank Państwa. W d. 1/I 1910 r. w Kr. Polsk. było 10 oddziałów B. P. Jako centralna instytucja kredytowa Bank Państwa w Kr. Polsk. zarówno jak w Cesarstwie dyskontuje przeważnie weksle innych banków. Na 505 miiljonów rb. salda bilansowego operacji dyskontowej B. P. w d. 1/I 1912 r. przypada około 250 milj. rb. redyskonta 45 banków akcyjnych Cesarstwa, co stanowi 50%. Dla Kr. Polsk. odpowiednie cyfry w d. 1/I 1910 r. są 65 milj. rb. i 16 milj. rb. czyli 25%. Jeżeli przypuścimy, że $^1/_3$ część sumy pozycji „kasa i rachunek bieżący" w bankach akcyjnych jest na rachunku bieżącym w Banku Państwa, to pieniądze banków akcyjnych będą stanowiły dla Cesarstwa 20%, dla Kr. Polsk. 13% (r. 1909) rachunku bieżącego Banku Państwa. Suma zdyskontowanych w Kr. Polsk. przez B. P. weksli stanowi prawie $^1/_4$ ogólnego dyskonta B-ku Państwa (206 m. r. i 759); odpowiedni stosunek rachunków bieżących jest 1: 15 (11,2 miljardów rub. i 710 miljonów rub.)

II. Banki akcyjne. W roku 1912 w Kr. Polsk. było 7 banków akcyjnych, w Cesarstwie 49. Kapitały własne banków w Królestwie wynoszą 71 milj. rub., banków w Cesarstwie 690 milj. rub. (wyłączając 4 banki, funkcjonujące na zasadach odrębnych).

Aktywa i pasywa. Stosunek dyskonta do sumy aktywnych operacji w bankach w Kr. Polskiem jest 1:3,51 (97 milj. rb. i 340,5 milj. rb.), w bankach w Cesarstwie 1:3,78 (1,382 milj. rb. i 5,223 milj. rb.). Stosunek pożyczek do sumy operacji czynnych jest w bankach w Królestwie 1:12,39 (27,5 milj. rb. i 340,5 milj. rb.), w Cesarstwie zaś 1:3,69 (1414 milj. rb. i 5223 milj. rb). Pośredniczącо-handlowa działalność banków polskich znajduje swój wyraz także w rachunkach korespondencyjnych; stosunek tych rachunków w stanie czynnym do sumy aktywów w bankach Królestwa jest 1:2,72; w Cesarstwie 1:4,87.

Stosunek wkładów do kapitałów własnych w bankach w Królestwie jest 1,29:1 (92 milj. rb. i 71 m. r.), w Cesarstwie 3,30:1 (2279 milj. rb. i 690 milj. rb.). Odpowiedni stosunek dla redyskonta jest 1:4,1 i 1:3,26.

Zyski i rozwój. Zyski banków w Królestwie w 1912 r. wynosłły 11% kapitału zakładowego; dywidenda najwyższa 12% najniższa 5%. Kapitały czynne naszych banków dają zysku netto $2^1/_4$%. Kapitały czynne petersburskich banków w r. 1911 dały zysku netto 1,9%. Dywidenda petersburskich banków jest wyższą od dywidendy banków w Królestwie, przypada bowiem na mniejszy kapitał własny; w r. 1911 najwyższa dywidenda wynosiła 24%, najniższa $6^1/_2$%.

Wkłady 6 banków akcyjnych Kr. Polsk. w d. 1/I 1911 r. wynosiły 43 milj. rub.

w maju r. 1913—87 mil. rb. czyli 2 razy więcej. W Cesarstwie wkłady za ten okres czasu wzrosły 1,8 razy. Operacje dyskontowe rozwijają się w Królestwie wolniej, bo gdy wkłady zwiększyły się o 100% z górą, suma zdyskontowanych weksli w tym samym okresie zwiększyła się o 20% czyli nawet stosunkowo mniej, niż w Cesarstwie (33%).

III. Towarzystwa Wzajemnego Kredytu i Kasy Pożyczkowe Przemysłowców. W zakresie swych operacji czynnych T. W. K. zbliżone są do banków akcyjnych, chociaż oparte są prawnie na zupełnie odmiennych zasadach. W roku 1911 w Kr. Polsk. było czynnych 83 T. W. K. i 5 Kas przemysłowców, zaś w Cesarstwie 776. Wkładów T. W. K. w Królestwie posiadają 67.492.421 rb. (65.598.988 rb. w roku 1910), co stanowi 73% wkładów banków akcyjnych. Pożyczki i dyskonto wynoszą 65% odpowiednich pozycji banków kredytowych i dosięgają 79.849.062 rub. W ciągu 1910—1911 r. udziały zwiększyły się o 9,2%, wkłady tylko o 2,9%.

Koszta administracyjne w stosunku do kapitału obrotowego T. W. K. w Kr. Pol. stanowią 9,7%, w Warszawie aż 11,74%, w Cesarstwie 9.1%. Czysty zysk w Królestwie stanowi 7,2% kapitału udziałowego; mniej niż w bankach akcyjnych (11%). W 1911 r. 60 Tow. Wz. Kr. wykazało 45.318 członków, według podziału na zawody: 39,1% handlujących, 25,8% trudniło się przemysłem i rzemiosłami, 14,7% rolnictwem i 20,4% innych.

IV. Kasy oszczędnościowe państwowe. 1 stycznia 1910 roku państwowych kas oszczędnościowych w Kr. Polskiem było 556, w końcu 1911 r.— 568, w 50 gub. Rosji Europejskiej 5511 i 5.780 w 1911 r. Liczba książeczek oszczędnościowych wzrosła z 384,2 tys. do 416,2 tys.; wysokość wkładu jednego deponenta wynosiła 172 i 171 rub., w Cesarstwie zaś 187 i 188 rb. W ciągu 1910—1911 r. suma depozytów zwiększyła się mniej więcej o 12% (66,2 i 71,1 miljonów rb.). Kapitały tych kas używane są na kupno pożyczek państwowych, a więc dla podtrzymania kredytu państwa.

V. Kasy Gminne Oszczędnościowo-Pożyczkowe. W d. 1 stycznia 1910 r. Kas gminnych było w Królestwie 1355; pożyczek udzieliły ogółem 36.025,1 tys. rub. Kapitału zakładowego Kasy posiadały 13.456 tys. rub., wkładów zaś 22.642 tys. rub.[1]).

W r. 1900 kas tych było 1320, a zatem w ciągu dziesięciolecia przybyło zaledwie 2,6%—natomiast pożyczki udzielone wzrosły o 90,2% (w r. 1900: 18.938.921 rub.). Wkłady, depozyty, sumy małoletnich i uiszczone pożyczki wynosiły 31.166.994 rub. (wkłady nie dają się wydzielić z tej sumy) kapitał zakładowy, wraz z czystemi zyskami 13/I—1900 r.—6.492.846 rub.

W Rosji Europejskiej było w r. 1910 Kas stanowych włościańskich różnych nazw 4.260, pożyczek udzieliły 55.481, 7 tys. rb., bilans wynosił 60.436,5 tys. rub.

VI. Towarzystwa Spółdzielcze Drobnego Kredytu. W Królestwie istnieją 2 typy organizacji spółdzielczych dla drobnego kredytu: 1-o *Towarzystwa Oszczędnościowo-Pożyczkowe*, udzielające pożyczek tylko swoim członkom-udziałowcom i 2-o *Towarzystwa Kredytowe*, bez kapitału udziałowego.

Tow. Oszczędnościowo-Pożyczkowe są znacznie liczniejsze i wykazują intensywniejszy rozwój. W r. 1909 było ich 243, zaś w 1910 — 319, t. j. 31,2% przyrostu; pożyczek udzielono o 32,4% więcej (19.236,5 tys. rub. i 25.474,8 tys. rub.), bilans wzósł o 33,2% (z 23.477,8 tys. rub. do 31.270,9 tys. rub.) i liczba członków o 36,2% (ze 138.299 do 188.494).—Wkłady w r. 1910 wynosiły 21.692.001 rub.

W r. 1910, 224 Tow. wykazały 160.064 członków według podziału na zawody:

---

[1]) Dwie ostatnie cyfry zaczerpnięte z „Roczn. Stat. na r. 1913" (Wyd. Rady Zjazdów). — Rocznik ten nie podaje źródła, z którego czerpie odnośne dane; sumę pożyczek oblicza na 37.504 tys. rub. i bilans na 64.608 tys. rub.—zaś „Roczn. Stat. Rosji" na 36.025,1 i 63.105,5 tys. rub.

36,4% trudniło się przemysłem i handlem, 22,8% rolnictwem, 18.3% handlem 22,5% innemi zajęciami.

W Rosji Europejskiej natomiast ten typ kooperatywy pieniężnej jest stosunkowo mniej rozpowszechniony. W r. 1910 *Tow. oszcz.-poż.* liczono 1349 (1138 w r. 1909) z liczbą członków 605.021 (497.899 w r. 1909). Bilans wynosił 82.355,8 tys. rb. (67.641,4 tys. rub. w r. 1909) wkłady: 52.320.704 rub.; pożyczek udzieliły 68.442,3 tys. rub. (56.330,7 tys. rub. w r. 1909). Średnia wysokość jednej pożyczki była w Rosji o 21,9% wyższa, aniżeli w Królestwie (187,2 i 153,5); — średnia wysokość jednego wkładu zaś w Królestwie o 39% wyższa (115,08 rub. w Rosji 86,47 rub.).

Tow. Kredytowe w Królestwie, w porównaniu z tow. oszcz.-poż., są mniej liczne i wykazują słabszą tendencję rozwojową: w r. 1909 było ich 34, zaś w r. 1910—40, t. j. 17,6% przyrostu. Pożyczki w 1910 r., w stosunku do roku poprzedniego, wzrosły o 31,4% (z 2.154,4 tys. rub. do 2.832,4 tys. rub.)—bilans o 27,3% (z 2.458,2 tys. rub. do 3.129,4 tys. rub.) i liczba członków o 26% (z 31.676 do 39.928). Wkłady w d. 1 stycznia 1910 r. wynosiły 2.726.068 rb.

31 Tow. wykazało w 1910 r. wśród członków 66,5% rolników, 14,6% przemysłowców i rzemieślników, 10,6% handlujących i 8,3% innych.

W przeciwieństwie do Królestwa, w Rosji Europejskiej *Tow. Kredytowe* są najbardziej rozpowszechnioną formą kooperatywy kredytowej. W r. 1910 było ich 3.248 (w r. 1909 2.446) z liczbą członków 1.595.365 (w r. 1909: 1.155.578); pożyczek udzielily 37.408,5 tys. rub. (w r. 1909: 26.867,2 tys. rub., a bilans wzrósł z 30.380,3 tys. rb. do 42.749,5 tys. rub. Wkłady wynosiły 22.707,3 tys. rub. Średnia wysokość jednej pożyczki w Królestwie jest o 66% wyższa, aniżeli w Rosji (61,8 rub. i 102,6 rub), zaś wysokość wkładów na jednego członka, w Królestwie jest wyższa o 379,7% (68,27 rub. i 14,23 rub.).

Drobne oszczędności, złożone we wszystkich instytucjach oszczędnościowych i kredytowych w Królestwie Polskiem (wyłączając banki wszystkich kategorji) wynosiły w dniu 1 stycznia 1910 r. mniej więcej około 178.859.057 rub. Cyfra ta daleką jest od ścisłości, gdyż wliczono tu dane tylko dla 74 Towarzystw Wzajemn. Kredytu i Kas Przemysłowców,—instytucji tych zaś było w Królestwie 88.

VII. Instytucje kredytowe w Galicji i Poznańskiem. W Galicji w r. 1909 były czynne *3 banki akcyjne* miejscowe, *20 filji* innych banków (10 filji Banku Austro-Węgierskiego i 10 filji innych banków). Statystyka Galicji podaje bilanse tych banków łącznie, z *Bankiem Krajowym Król. Galicji i Lodomerji z W. Ks. Krakowskiem* i *Tow. Kredytowem Ziemskiem;* suma pasywów wszystkich tych instytucji razem, wynosiła w r. 1909—331.550 tys. rub. (828.875 tys. kor.). W r. 1910 przybyły 3 banki akcyjne i 4 filje obcych banków.

Kas Oszczędności w r. 1910 było 52; książeczek wkładkowych wydano 332.208. Oszczędności, złożone w tych kasach, wynosiły 127.510.093 rub. (318.775.233 kor.) średnio, na jedną książeczkę oszczędności słożono 383 rb. (959,56 kor.).

Towarzystw Zaliczkowych i Kredytowych w r. 1910 było w Galicji 2.462, z liczbą członków 1.092.606; suma pasywów wynosiła 223.898 tys. rub. (559.745 tys. kor.); w r. 1911 liczba Towarzystw wzrosła do 2.707 (+ 9,9%) członków do 1.253.809 (+ 14,7%) i suma pasywów do 270.838 tys. rub. (677.097 tys. kor.) (+ 20,9%).

Raiffeisenowskich Spółek Oszczędności i Pożyczek było w r. 1910 — 1089, z liczbą członków 224.902 i 16.647.301 rub. (41.618.253 kor.) wkładów. W r. 1911 przybyło spółek 11,4% (1213) — członków 13,2% (255.820) i wkładów 39,3% (23.193.745 rub.=57.984.363 koron).

W Prusach spółek pożyczkowych polskich (należących do Związku Spółek Zarobkowych i Gospodarczych) w roku 1911 było 192, ze 115.425 członkami, wkładów zaś 101.998.560 rub. (217.018.221 marek).

I. Działalność Banku Państwa i Kas Skarbowych

w 1909 roku.[1])

Kantory i oddziały	Bank Państwa		Kasy Skarbowe	
	Dyskonto	Wpłynęło na rk bieżący	Dyskonto	Wpłynęło na rk bieżący
	Ruble		Ruble	
Królestwo Polskie	**206 595 604**	**710 770 880**	**28 725 635**	**3 398 759**
Częstochowski	6 176 834	8 266 181	—	—
Kaliski	2 396 473	10 765 692	3 016 150	30 341
Lubelski	4 521 382	11 810 641	4 112 232	185 184
Łomżyński	1 277 969	1 059 935	1 000 317	123 569
Łódzki	60 097 184	263 274 082	—	—
Piotrkowski	1 592 436	4 029 947	5 559 291	476 150
Płocki	1 732 866	3 838 252	2 202 328	589 839
Radomski	8 131 429	9 515 727	5 479 722	303 620
Tomaszowski	3 851 597	3 585 951	—	—
Warszawski	116 817 434	394 624 472	7 355 595	1 690 056
W 50 gub. Ros. Eur.	758 994 895	11 201 044 577	200 638 287	147 503 851

[1]) Rocznik Min. Fin. z r. 1911 str. 327 i dalsze.

II. Bilans banków akcyjnych

w dniu 14 maja 1913 r. (w tysiącach rubli).[1])

Nazwy Rachunków	Bank dla Handlu i Przem.	Bank Handlowy	Bank Tow Spółdzielcz.	Bank Przemysł. Warsz.	Bank Dyskontowy	Bank Kupiecki Łódzki	Bank Handlowy w Łodzi	Razem 7 Banków w Kr. Pol.	45 Banków w Cesarstwie
AKTYWA.									
Kasa i rk bieżący	173	1 848	263	365	1 224	430	785	5 088	153 692
Walory własne	168	13 397	148	497	5 199	787	6 616	26 812	330 057
Dyskonto	1 960	43 925	3 716	4 711	9 620	10 387	22 642	96 961	1 479 079
Pożyczki	430	15 490	573	3 319	3 863	2 210	1 612	27 497	1 441 851
Rachunki korespod.	2 114	79 261	3 848	3 752	12 992	5 845	17 618	125 430	1 198 583
Różne	789	41 486	507	1 288	1 942	3 098	9 770	58 880	960 604
Razem	5 634	195 407	9 055	13 932	34 840	22 757	59 043	340 668	5 563 866
PASSYWA.									
Kap. własne	1 002	31 482	1 789	3 009	12 761	5 559	15 550	71 152	761 177
Wkłady	1 933	50 953	4 496	4 932	7 690	4 789	17 361	92 154	2 371 030
Redyskonto	334	7 732	118	1 512	840	1 674	5 143	17 353	288 884
Rach. koresponden.	1 837	68 607	2 338	3 632	11 716	7 245	10 140	105 515	1 230 000
Różne	528	36 633	314	747	1 833	3 490	10 849	54 394	912 775
Razem	5 634	195 407	9 055	13 932	34 840	22 757	59 043	340 668	5 563 866

[1]) „Zestawienie Bilansów Banków akc. handlowo-przemysł." Czerwiec, 1913 r.

III. Towarzystwa Wzajemnego Kredytu

w 1911 roku [1]) (w tysiącach rubli).

Tow. Wz. Kr.	Rok rozpoczęcia działalności	Zyski brutto	Koszta administrac.	Niedobory w operacjach	Czysty dochód	Suma kapitału obrotowego w d. 1/I 1912 r.
Królestwo Polskie		**8 156,7**	**1189,6**	**969,5**	**967,3** —80,1	**12 244,3**
Gub. Kaliska		**562,2**	**78,5**	**15,6**	**98,2**	**871,0**
Kaliskie I	1899	176,7	22,2	3,0	33,7	332,4
Kaliskie II	1909	50,3	6,2	0,6	11,8	86,5
Kolskie	1903	32,9	5,8	0,5	8,6	56,3
Konińskie	1910	11,2	2,2	—	3,3	31,9
Łęczyckie	1903	55,6	10,3	0,5	10,5	86,7
Ozorkowskie	1910	16,2	6,0	0,3	1,2	26,9
Sieradzkie	1911	22,0	2,9	—	4,5	47,1
Wieluńskie	1899	76,0	10,7	0,1	10,3	109,3
Zduńskowolskie	1902	121,3	12,2	10,6	14,3	93,9
Gub. Kielecka		**221,5**	**28,1**	**4,2**	**56,2**	**352,5**
Kieleckie	1900	192,0	22,1	3,1	50,9	296,2
Miechowskie	1909	29,5	6,0	1,1	5,3	56,3
Gub. Lubelska		**303,0**	**57,6**	**5,7**	**62,7**	**684,8**
Lubelskie	1898	139,7	17,3	3,9	38,0	323,3
„ drob. przem. i kupc.	1906	31,7	9,5	1,0	2,1	81,2
Chełmskie dla przem. i han.	1909	47,0	10,4	0,3	5,9	94,9
„ rolnicze	1911	4,1	1,1	—	0,5	28,1
Hrubieszowskie	1909	46,7	9,1	0,3	10,8	56,2
Lubartowskie	1911	—	—	—	—	10,5
Puławskie	1911	10,6	2,9	—	1,7	30,8
„ „ 2-ie	1911	4,2	0,3	—	1,5	17,6
Zamojskie	1908	19,0	7,0	0,2	2,2	42,2
Gub. Łomżyńska		**24,3**	**4,3**	**0,2**	**4,4**	**43,0**
Łomżyńskie	1909	21,4	3,2	0,2	4,4	30,3
Ostrowskie	1911	2,9	1,1	—	—	12,7
Gub. Piotrkowska		**4212,4**	**537,1**	**353,6**	**631,0**	**5 761,9**
Piotrkowskie	1899	67,7	12,7	1,3	12,1	106,0
Piotrk. gub.	1907	51,9	10,9	2,1	5,7	61,0
Aleksandrowskie	1910	7,1	1,2	—	1,1	12,9
Bałuckie	1909	41,1	8,1	0,8	4,2	38,6
Żubardzkie	1911	2,0	0,2	—	0,6	20,6
Będzińskie	1901	116,4	16,0	11,0	15,3	120,1
Brzezińskie	1910	41,0	7,2	—	4,2	34,4
Częstochowskie	1901	40,3	8,7	—	2,7	51,9
„ dla przem. i hand.	1907	40,0	0,9	1,2	7,7	67,3
Łódzkie	1898	769,4	112,5	74,3	87,2	871,8
Przemysłowców Łódzk.	1900	1034,3	106,5	128,2	210,0	2 103,7
Łódzkie handl.-przem.	1904	149,6	22,9	9,0	16 9	172,8
Łódzkich kup. i przem.	1906	194,8	41,1	13,1	31,4	357,5
Łódzkie II	1908	211,1	30,9	9,1	34,5	335,5
„ III	1910	124,4	25,6	13,1	8,3	200,9
„ IV	1910	20,1	6,5	1,0	2,9	79,3
Radomskowskie	1908	37,9	8,5	—	9,3	59,0

[1]) Dane o dochodach Tow. Wzaj. Kredytów w Rosji w 1911 r. Wyd. Kancelarji Kredytowej w 1911 r.

Tow. Wz. Kr.	Rok rozpoczęcia działalności	Zyski brutto	Koszta administrac.	Niedobory w operacjach	Czysty dochód	Suma kapitału obrotowego na 1/I 1912 r.
Pabianickie	1899	414,5	25,1	8,4	55,0	251,5
Sosnowieckie	1903	55,8	14,0	0,4	4,4	61,1
Tomaszowskie	1898	112,4	19,7	38,0	13,8	193,5
„ kupieckie	1908	430,0	25,1	34,1	84,1	373,3
Zawierckie	1905	32,6	9,2	—	1,8	28,3
Zgierskie	1898	218,0	23,6	8,5	17,8	160,9
Gub. Płocka		**234,7**	**40,5**	**6,2**	**47,4**	**428,9**
Płockie	1897	155,1	25,9	5,6	30,2	283,9
Ciechanowskie	1900	31,7	5,3	0,4	7,3	54,7
Mławskie	1909	17,9	3,1	—	3,6	37,0
Płońskie	1901	30,0	6,2	0,2	6,3	53,3
Gub. Radomska		**175,6**	**33,3**	**20,1**	**31,8**	**322,0**
Radomskie I	1899	28,3	6,5	4,6	3,8	37,3
„ II	1903	109,2	16,3	14,3	25,2	209,4
Koneckie	1910	14,2	4,2	0,3	1,5	21,5
Opatowskie	1911	1,2	0,7	—	—	8,2
Ostrowieckie	1910	19,7	7,0	0,9	1,1	30,9
Sandomierskie	1911	3,0	0,6	—	0,2	14,7
Gub. Siedlecka		**155,3**	**22,6**	**24,3**	**18,4**	**204,9**
Siedleckie	1900	38,8	6,7	3,9	6,6	71,9
„ handlowe	1910	54,2	5,1	11,3	5,1	44,9
Bialskie	1911	3,0	0,6	—	0,3	16,8
Łukowskie	1910	8,2	2,3	0,2	0,8	13,9
Międzyrzeckie	1906	45,7	6,8	7,8	4,6	44,9
Włodawskie	1911	5,4	1,1	1,1	1,0	12,5
Gub. Suwalska		**111,1**	**15,2**	**8,3**	**17,2**	**133,9**
Suwalskie	1907	94,1	11,1	8,3	15,0	110,4
Wierzbołowskie	1911	17,0	4,1	—	2,2	23,5
Gub. Warszawska		**2 156,6**	**372,4**	**531,3**	**—80,1**	**3441,4**
Warszawskie	1872	477,4	84,1	61,7	106,4	1215,8
„ II	1900	139,9	21,3	21,8	6,4	119,6
„ kupc. i przem.	1903	53,7	15,2	7,2	—5,2	65,5
„ III	1904	235,0	34,6	42,6	6,0	224,1
„ IV	1904	147,1	33,0	17,4	—3,8	212,8
„ V	1905	53,3	13,3	80,7	—81,3	84,7
Handl.-Przem.	1905	177,8	24,0	20,3	7,7	163,2
Warszawskie kupieckie	1906	73,0	17,3	105,3	—95,5	115,9
Kupieckie II	1907	49,7	16,6	70,3	—79,5	88,3
Ziemiańskie	1909	64,4	12,0	4,2	6,0	126,2
Przemysłowe	1909	65,6	16,8	74,3	—63,2	37,0
Budowl. przemysł.	1911	11,6	6,2	—	—5,6	53,9
Kutnowskie	1904	39,4	8,8	1,4	7,7	70,2
Łowickie	1901	69,2	13,1	9,2	13 5	146,7
Pułtuskie	1911	9,6	2,6	0,3	0,7	14,7
Rawskie	1905	39,3	4,1	0,1	4,2	50,4
Skierniewickie	1909	35,2	7,8	1,2	4,4	49,8
Włocławskie	1898	273,6	25,1	9,2	56,2	386,6
„ przem. i handl.	1910	65,3	9,3	1,0	13,3	95,7
Żyrardowskie	1911	76,5	7,2	3,1	21,5	120,3
Ogółem w Cesarstwie		57 436,5	8 790,9	3 635,4	10 044,9 —529,7	98 906,4

IV. Państwowe Kasy Oszczędnościowe

w 1910 roku.[1])

Gubernje	Liczba kas	Liczba deponentów (w tys.)	Suma depozytów (w mil. rnb.)	Średnia wysokość wkładów jednego deponenta	Jedna kasa na 1000 mieszkańców
Królestwo Polskie . .	**556**	**384,2**	**66,2**	**172**	**21,8**
Kaliska	53	15,5	2,6	169	21,3
Kielecka	46	11,4	1,8	156	20,9
Lubelska	59	28,0	4,5	162	25,6
Łomżyńska	38	18,5	4,2	225	18,0
Piotrkowska	65	69,5	11,2	161	29,7
Płocka	33	13,9	2,9	208	21,2
Radomska	44	12,5	2,1	165	24,6
Siedlecka	37	21,7	4,1	189	26,5
Suwalska	35	17,7	4,2	236	19,1
Warszawska	146	175,5	28,6	163	17,0
W 50 gub. Ros. Eur. . .	5 511	6 266,9	1 171,9	187	21,5

[1]) Rocznik Statystyczny Rosji 1911 r. cz. XII str. 21—22.

V. Kasy gminne Pożyczkowo-Oszczędnościowe

w dniu 1 stycznia 1910 roku.[1])

Gubernje	Liczba kas	Kapitał obrotowy w tys. rub.	Pożyczki w tys. rub.
Królestwo Polskie . . .	**1 355**	**63 105,5**	**36 025,1**
Kaliska	149	4 128,0	2 397,1
Kielecka	136	8 850,3	4 955,8
Lubelska	152	8 898,6	5 257,4
Łomżyńska	74	4 639,6	2 656,2
Piotrkowska	159	7 301,7	4 145,0
Płocka	98	3 133,7	1 851,2
Radomska	155	7 036,3	3 918,3
Siedlecka	148	7 430,0	4 137,9
Suwalska	94	3 220,2	1 955,7
Warszawska	190	8 314,8	4 750,5
WRosji Eur. stanowe Kasy włościań. różnych nazw	4 260	60 436,5	55 481,7

[1]) Rocznik Statystyczny Rosji 1912 r., cz. XII str. 102.

VI. Współdzielcze Towarzystwa Oszczędn.-Pożyczkowe i Kredytowe

w dniu 1 Stycznia 1910 roku.[1])

Gubernje		Liczba Towarzystw	Liczba członków	Kapitał zakładowy, rezerwy i fundusze specjalne	Wkłady	Kapitały wypożyczone i różne	Zysk i %	Pasywa	Pasywa na jednego członka	Pożyczki w d. 1 stycznia 1910 r.	Liczba zaciągających pożyczkę	Średnia wysokość pożyczki
		r u b l i										
Królest. Polskie	**Oszcz.-Poż. Kredytowe**	**319 40**	**188 494 39 928**	**7 503 368 183 711**	**21 692 001 2 726 088**	**1 475 176 165 810**	**600 444 54 312**	**31 270 989 3 129 401**	**165,9 78,4**	**25 474 677 2 832 492**	**165 941 27 592**	**153,5 102,8**
Kaliska	Oszczęd.-Pożycz. Kredytowe	35 1	13 591 1 396	585 934 5 824	1 838 713 103 131	129 864 4 289	46 873 2 421	2 601 384 115 665	191,4 82,8	2 404 085 108 023	12 382 1 139	194,1 94,8
Kielecka	Oszczęd.-Pożycz. Kredytowe	16 —	6 689 —	242 857 —	366 045 —	139 926 —	19 469 —	768 292 —	114,8 —	659 996 —	5 946 —	111,0 —
Lubelska	Oszczęd.-Pożycz. Kredytowe	48 9	32 775 10 439	1 282 746 38 386	3 980 245 564 344	241 471 138 828	11 548 8 442	5 622 010 750 000	171,5 71,8	5 006 569 721 324	30 214 8 583	165,7 84,0
Łomżyńska	Oszczęd.-Pożycz. Kredytowe	16 6	4 888 4 847	140 961 19 633	519 346 343 914	21 985 5 656	21 539 8 564	703 831 377 767	144,0 77,9	643 263 355 672	4 243 3 330	151,6 106,8
Piotrkowska	Oszczęd.-Pożycz. Kredytowe	48 1	50 573 126	2 201 088 1 575	6 405 385 7 351	314 158 —	188 083 117	9 108 714 9 043	180,1 71,8	6 834 854 7 908	41 086 126	166,3 62,8
Płocka	Oszczęd.-Pożycz. Kredytowe	11 19	2 565 19 818	34 996 98 170	160 822 1 550 774	12 322 12 811	9 461 31 484	217 601 1 693 239	84,8 85,4	199 389 1 480 163	2 047 11 689	97,4 126,6
Radomska	Oszczęd.-Pożycz. Kredytowe	20 —	13 498 —	552 735 —	1 393 362 —	117 989 —	43 561 —	2 107 647 —	156,1 —	1 940 790 —	12 698 —	152,8 —
Siedlecka	Oszczęd.-Pożycz. Kredytowe	44 —	15 374 —	289 314 —	1 168 028 —	74 146 —	35 248 —	1 566 736 —	101,9 —	1 399 876 —	13 087 —	107,0 —
Suwalska	Oszczęd.-Pożycz. Kredytowe	14 —	3 219 —	111 526 —	246 646 —	16 384 —	9 704 —	384 260 —	119,4 —	355 140 —	2 473 —	143,6 —
Warszawska	Oszczęd.-Pożycz. Kredytowe	67 4	45 322 3 302	2 061 211 20 123	5 613 409 156 554	406 936 3 726	108 958 3 284	8 190 514 183 687	180,7 55,6	6 030 715 159 392	42 045 2 725	143,4 58,5
50 gub. Rosji Eur.	Oszcz.-Poż. Kredytowe	1 349	605 021	20 373 687	52 320 704	7 651 566	2 009 709	82 355 666	136,1	95 419 649	509 585	187,2
	Ziemskie	3 248 55	1 595 272 —	8 887 300 2 070 715	22 707 313 3 505 275	9 437 783 745 007	1 716 718 304 814	42 749 114 7 625 811	26,8 —	58 045 054 6 422 553	938 930 —	61,8 —

[1]) Rocznik Ministerjum Finansów r. 1912, str. 558—561 i 574—576.

VII. Towarzystwa pożyczkowo-oszczędnościowe

w 1911 roku[1]) (w rublach).

Gubernje	Liczba towarzystw	Liczba członków	Wysokość udziału	Udzielono pożyczek na sumę	Dywidenda	Suma udziałów	Suma wkładów	Koszty administracji w stosunku do kapitału obrotowego
Królestwo Polskie	**315**	**259 502**	—	**38 680 396**	—	**9 555 308**	**36 588 436**	—
Kaliska	37	19 870	max. 100 min. 20	4 672 378	max. 8 min. 4	796 588	3 267 712	max. 0,049 min. 0,001
Kielecka	21	8 188	max. 100 min. 10	1 480 188	max. 10 min. 2	270 178	874 554	max. 0,044 min. 0,003
Lubelska	43	37 906	max. 100 min. 15	6 535 388	max. 11 min. 3	1 328 789	5 599 896	max. 0,046 min. 0,005
Łomżyńska	19	6 388	max. 100 min. 10	636 250	max. 6,5 min. 3,5	153 572	758 951	max. 0,056 min. 0,005
Piotrkowska	51	76 564	max. 100 min. 20	9 757 597	max. 8 min. 2	3 151 146	10 964 086	max. 0,091 min. 0,007
Płocka	8	3 882	max. 25 min. 10	369 387	max. 6 min. 5	54 760	436 965	max. 0,022 min. 0,006
Radomska	26	17 818	max. 100 min. 10	1 999 994	max. 6 min. 3	640 654	2 199 437	max. 0,034 min. 0,006
Siedlecka	33	17 614	max. 100 min. 10	1 914 904	max. 10 min. 4	349 602	1 881 970	max. 0,034 min. 0,003
Suwalska	7	3 053	max. 100 min. 30	870 710	max. 6 min. 3	119 169	367 057	max. 0,045 min. 0,010
Warszawska	70	68 019	max. 100 min. 10	10 443 600	max. 8 min. 1	2 690 850	10 237 808	max. 0,073 min. 0,001

[1]) Rocznik Komisji Współdzielczej za lata 1910 i 1911.

VIII. Bilans kooperatyw kredytowych

w Królestwie Polskiem w 1911 roku (w rublach).

a. Towarzystwa Wzajemn. Kredytu i Kasy przemysłowców.[1])

STAN CZYNNY.		STAN BIERNY	
Skup weksli i pożyczki	79 849 062	Kap. zakł. i udziały	12 995 748
Otwarte kredyty	9 045 911	Wkłady-lokacje	67 492 421
Papiery publ.	4 754 743	Kapit. zapasowy i rezerwy	3 514 770
Gotówka w kasie	5 150 952	Różne	31 082 270
Różne	17 576 284	Zyski	1 291 743
Ogółem	116 376 952	Ogółem	116 376 952

[1]) Rocznik Komisji Współdzielczej za 1910 i 1911. (Według sprawozd. 74 tow., nadesłanych Kom. Współ.).

b. Towarzystwa Pożyczkowo-Oszczędnościowe.[1])

STAN CZYNNY		STAN BIERNY	
Pożyczki	38 680 396,2	Udziały	9 555 307,7
Instyt. kred. i pap. publ.	8 497 586,2	Wkłady	36 588 435,9
Gotówka w kasie	1 027 642,4	Rezerwy	721 356,3
Różne	1 961 945,8	Różne	2 581 838,3
Straty	4 239,8	Zyski	724 872,2
Ogółem	50 171 810,4	Ogółem	50 171 810,4

[1]) Rocznik Komisji Współdzielczej za r. 1910, 1911. (Według Sprawozdań 315 tow., nadesłanych Kom. Współdz.).

c. Towarzystwa Kredytowe drobnego kredytu.[1])

STAN CZYNNY.		STAN BIERNY.	
Pożyczki	3 884 570,5	Kapitał Zakładowy	138 694,8
Instyt. Kredyt.	641 210,6	Wkłady	4 200 568,9
Gotówka w kasie	94 502,5	Kapitał zasobowy	93 478,7
Różne	101 819,8	Różne	220 649,4
Straty	—	Zyski	68 712,6
Ogólem	4 722 103,4	Ogółem	4 722 103,4

[1]) Rocznik Komisji Współdz. za 1910 i 1911. (Według Sprawozdań 38 tow., nadesłanych Kom. Współdz.)

VIII.

Budowle i pożary.

I. Liczba nieruchomości i budowli. W roku 1910 było w Królestwie Polskiem 1.062.812 nieruchomości, obejmujących 3.445.120 budowli;[1]) w tej liczbie w gminach było 921.304 nieruchomości, t. j. 86,7%, z 2.969.321 bud., t. j. 86,2% ogólnej ich liczby; w miastach zaś i miasteczkach 141.508 nieruchomości, czyli 13,3%, liczących 475.799 budowli, t. j. 13,8%. Warszawa posiadała 6.086 nieruchomości, t .j. 0,5%.

Na 100 mieszkańców Królestwa przypadało przeciętnie około 8,7 nieruchomości, i 28,2 budowli.

II. Szacunek nieruchomości. Ogólny szacunek nieruchomości w Królestwie wynosił w 1910 r. 1.301.122.320 rubli, z czego na Warszawę przypadało 285.468.170 rubli t. j. 21,9%.

Nieruchomości włościańskie przedstawiają szacunek 445.120.890 rb. czyli 34,2 ogólnego szacunku wszystkich nieruchomości Królestwa; nieruchomości folwarczne— 153.667.310 rb., czyli 11,8% i nieruchomości fabryczne, młynarskie, publiczne i kościelne w gminach 68.917.480, t. j. 5,3%; razem szacunek budowli nieruchomości wszystkich kategorji w gminach wynosi 667.608 rb., t. j. 51,3%, w miastach i miasteczkach—633.416.640, t. j. 48,7%.

Jedna nieruchomość w Warszawie przedstawia szacunek 46.906 rb., nieruchomość miejska po za Warszawą — około 2.569 rb. fabryczna — 22.287 rb , folwarczna — 9.395 rb. i włościańska 501 rb.

III. Wzrost liczby i szacunku nieruchomości.[2]) W 1902 r. liczba nieruchomości wynosiła — 937.842, w 1910 r. — 1.056.726, czyli wzrosła o 12,7%.

Liczba nieruchomości wzrosła najwięcej w gub. Piotrkowskiej (z 111.867 do 132.316, powiększenie absolutne — 20 449)—o 18,3%, najmniej zaś w gub. Łomżyńskiej — o 6,1% (z 65.025 do 68.969 — powiększenie absolutne — 3.944).

Jeśli weźmiemy pod uwagę przyrost poszczególnych rodzajów nieruchomości w okresie lat 1902—1910, to przekonamy się, że najwięcej wzrosła liczba nieruchomości fabrycznych: w 1902 r. liczba ich wynosiła 2.154, w 1910 r. — 2951, powiększyła się tedy o 797, t. j. o 37%. Wzrost ten w gub. Kaliskiej wynosił aż 73% (ze 159 do 275), natomiast tylko o 9% w gub. Warszawskiej (z 421 do 460.)[2]) Przyrost nieruchomości fabrycznych świadczy wymownie o wzrastającem uprzemysłowieniu kraju.

Najmniejszy przyrost wykazują nieruchomości o charakterze publicznym: z 6.450 wzrosły one do 6.464, czyli liczba ich zwiększyła się o 0,2%. Natomiast nieruchomości folwarczne wykazują zmniejszenie o 18% w stosunku do liczby w r. 1902. Widzimy mianowicie, że liczba nieruchomości folwarcznych wynosiła w 1902 r. — 19.963, a w r. 1910 tylko — 16.356. Procent zmniejszenia się tych nieruchomości dochodzi w gub. Lubelskiej do 40% (z 4.030 na 2.412), najmniej stosunkowo zmniejszyły się one w Łomżyńskiej (z 668 na 597) — o 10%. Zwiększenie prawie o 9%, tej kategorji nieruchomości miało miejsce w gub. Płockiej (z 1.594 na 1.734) i Suwalskiej (z 1.045 na 1.134). Nieruchomości włościańskie wykazują dość znaczne zwiększenie we wszystkich gubernjach Królestwa; liczba ich wynosiła w 1902 r. — 783.064, a w 1910 r.— 887.906 czyli o 13 % więcej.

Szacunek ogólnej liczby nieruchomości w roku 1902 wynosił 792.676.710 rb., a w r. 1910 — 1.015.654.150 rb., czyli wzrósł w 9-letnim okresie czasu o 28%. Widzimy zatem, że wzrost szacunku nieruchomości był o wiele znaczniejszy od wzrostu ich liczby, ten ostatni bowiem wynosił niespełna 13%.

W gub. Piotrkowskiej, w której najznaczniej wzrosła liczba budowli fabrycznych, najwięcej również podniósł się szacunek nieruchomości: w r. 1902 wynosił on 198.694.280 rb., a w 1910 roku — 270.294.040 rb., czyli o 36 % więcej. Najsłabszy wzrost szacunku nieruchomości był w gub. Radomskiej: z 60.404.240 rb. w 1902 r. do 68.271.680 rb. w 1910 r., to jest o 13%.

Przeciętny szacunek jednej nieruchomości wynosił 1902 r. 845 rb., zaś w 1910 r. 961 rb., czyli o 13,7% więcej.

IV. Materjały budowli[1]). W r. 1910 budynki drewniane stanowiły olbrzymią większość: było ich 2.954.847, czyli 86,24% ogólnej liczby. Budynków murowanych było 227.601 t. j. 6,63% i mieszanych — 244.007 czyli 7,12%.

W roku 1910 domy murowane stanowiły największy procent w gub. Piotrkowskiej — 16,98%, co się tłómaczy wysokim poziomem uprzemysłowienia tej gubernji. Najmniej zaś domów murowanych było stosunkowo w gub. Suwalskiej—1,65%.

Domów drewnianych było najwięcej w gub. Siedleckiej — 96,89%, natomiast w gub. Kaliskiej tylko 79,43%, w tej bowiem gubernji, aczkolwiek procent budowli murowanych wynosił tylko 9,49, (to jest zajmowała ona drugie miejsce co do stosunkowej liczby budowli murowanych), była znaczna liczba budowli z materjałów mieszanych — 20,09%.

Największy procent budynków murowanych posiadają miasta gubernjalne: ogółem 33.807 czyli 40,2%, budowli z materjałów mieszanych było tam 6.638, czyli 7,9% i domów drewnianych — 43.551, czyli 51,9%, W miastach powiatowych i miasteczkach, w których mieszczą się instytucje administracji rządowej, było budowli murowanych 17.989 t. j. 15,8%, budowli mieszanych — 7.822 czyli 6,9% i budowli drewnianych — 87.829 czyli 77,3%. W miastach i miasteczkach nie powiatowych było 34.079 czyli 11,8% budowli murowanych, 24 366 czyli 8,5% mieszanych i 229.123 t. j. 79,7% budowli drewnianych. Ogółem w miastach i miasteczkach było 22,6% budowli murowanych, a ponieważ w r. 1827 procent ten wynosił 19,9, przeto widzimy że zwiększył się on tylko nieznacznie —o 2,7%. Najmniej stosunkowo budowli murowanych było we wsiach: ogółem 141.726 czyli 4,8%, budowli mieszanych było tam 205.181 czyli 7,0% i drewnianych — 2.594.344 czyli 88,2%.

Materjałem,którym kryte bywają najczęściej budowle w Królestwie, jest słoma w 2.715.996 wypadkach czyli 79,27% wszystkich budowli, 437.388 zaś budowli t. j. 12,76% — było krytych gontami i innemi materjałami palnemi, a tylko 273.071 było krytych materjałami ogniotrwałemi.

Materjałami ogniotrwałemi, t.j. blachą, dachówką i t. p., było krytych 70,1% budowli w miastach gubernjalnych, 34,7% w miastach powiatowych i centrach administracji, 20,6% budowli w miasteczkach i 3,9% budowli we wsiach; palnemi zaś (prócz słomy) w miastach gubernjalnych 27,4, w miastach powiatowych i centrach administracji 50,6, w miasteczkach—46,5% i 7,6% we wsiach; krytych słomą było 88,5% we wsiach, 32,9% w miasteczkach, 14,7% w miastach powiatowych i 2,5, w miastach gubernjanych. Miasto tedy kryje budowle przeważnie blachą, albo dachówką, miasteczko gontami, wieś — słomą.

V. Liczba pożarów. Liczba pożarów w Królestwie w stosunku do liczby

[1]) Bez Warszawy, dla której posiadamy tylko liczbę nieruchomości i ich szacunek.

[2]) Bez m. Warszawy.

[1]) Bez m. Warszawy.

liczby budowli nie zmniejsza się. Ogółem od r. 1895 do 1910 było 66.656 pożarów. Od roku 1901 do 1910 było 45.276 pożarów, czyli przeciętnie rocznie — 4.528, przyczem najniższa liczba pożarów przypada w 1902 r. — 3.305, najwyższa zaś w 1905 r. — 5.815. Przeciętnie na 1000 ubezpieczonych nieruchomości w tymże czasie przypadało 4,57 pożary, aczkolwiek stosunek ten w r. 1902 wynosił tylko 3,52; natomiast w r. 1905, w którym zanotowano największą absolutną liczbę wypadków, był najwyższy, mianowicie — 5,90 pro mille. W latach 1908, 1909 i 1910 wynosił on przeciętnie 4,22 pro mille ubezpieczonych nieruchomości, był tedy niższy od przeciętnej za 10 lat, znacznie jednak wyższy od tegoż stosunku w pierwszych 3 latach — 1901, 1902 i 1903, w których wynosił — 3,78.

VI. Przyczyny pożarów. Z powodu trudności, na które natrafia dokładne zbadanie przyczyn pożarów, statystyka urzędowa tylko dla pewnej części zanotowanych wypadków podaje przyczynę pożaru, pozostałą zaś—większą część umieszcza w rubryce: „pożary z przyczyn niewyjaśnionych". Największy procent wypadków przypada, według tej statystyki, z przyczyn ujawnionych, na nieostrożność, z powodu której w latach 1895 — 1899 powstało 17,4% pożarów, w 1900 — 1904 r. — 15,1% i w 1905 — 1909 r. — 11,6%. W Rosji Europejskiej aż 33,7% pożarów przypisywane są nieostrożności, za to mniejszą liczbę w Rosji przypisano przyczynom nieujawnionym, bo 36,6% gdy w Królestwie aż 56,3%. Liczba pożarów z przyczyn nieujawnionych w Królestwie wzrosła.

Podpalenie było przyczyną pożarów w Królestwie w latach 1895—1909 11,3% wypadków, przyczem zauważyć można pewne zmniejszenie się liczby tej kategorji pożarów dopiero po 1905 r. mianowicie w latach 1900 — 1904 było 11,6% podpaleń, natomiast w 1905—1909 r. tylko 10,9%. W 50 gub. Ros. i Europejskiej liczba pożarów z podpaleń była nieco większa—11,9%, przyczem zwiększa się stopniowo: w 1895 — 1899 wynosiła 9,9%, w 1900 — 1904 r. — 10,3% i w 1905 — 1909 r. — 14,5%. Zaznaczyć jeszcze należy, że liczba tego rodzaju pożarów jest w Królestwie większa we wsiach, gdzie ich było 11,8%. niż w miastach, gdzie było 7,5%.

Pożarów, wynikłych z wadliwego urządzenia pieców, naliczono w pomienionem 15-to-leciu 8,8%, czyli procent dość niewielki w stosunku do liczby pożarów z tegoż powodu w Rosji Europ., stanowiących tam 15,0% t. j. prawie 2 razy tyle co w Królestwie. Liczba pożarów wynikłych z powyższego powodu była większa w miastach niż na wsi: na wsi — 8,4 %, w miastach 11,9.

VII. Straty wywołane przez pożary. W ciągu ostatnich lat 40 (do 1909 r.) Królestwo Polskie poniosło 149.919.054 rb. strat z powodu pożarów. Straty te w okresie 1902 — 1910 wynosiły 37.689.641 rb., czyli przeciętnie rocznie — 4.187.738 rb. Straty te były najniższe w 1902 r.—2 538.566 rb., najwyższe zaś w 1904 r.—6.130,493.

VIII. Walka z pożarami. Oprócz miejskich straży ogniowych, istniejących tylko w Warszawie i Łodzi, istniało w Królestwie Polskiem w 1912 roku 100 straży ochotniczych po wsiach i miasteczkach. Najwięcej takich straży posiadała w 1912 r. gub. Kaliska — 26, gub. Warszawska 17, gub. Kielecka i Piotrkowska po 13, gub. Łomżyńska — 10, gub. Radomska — 8, Płocka i Siedlecka po 6 i Suwalska — 1.

„Zarząd wzajemnego ubezpieczenia budowli od ognia w Królestwie Polskiem" wydał w latach od 1901 — 1910 r. na cele walki z pożarami 356.944 rb. 77 kop. czyli przeciętnie rocznie 35,694 rb. 45 k., przyczem najwięcej wydano opłat za dostarczenie sikawek przy pożarach — 186.788 rb. 50 k., 84.665 rb. 28 kop. czyli 24% wydano za odznaczenie przy gaszeniu ognia i 17.080 rb. na nagrody za wykrycie podpalaczy. Oprócz tego Zarząd ubezpieczeń wydał 114.366 rb. 90 k. na zapomogi strażom ogniowym na ich cele ogólne, oraz 45.377 rb. 41 k. w charakterze ulgowych pożyczek pogorzelcom na odbudowanie spalonych budowli oraz strażom ogniowym na zakup narzędzi.

I. Nieruchomości, budowle i ich szacunek

w 1910 roku.[1]

Rodzaj nieruchomości	Liczba nieruchomości	Liczba budowli	Szacunek budowli	Przeciętny szacunek budowli w jednej nieruchomości
Królestwo Polskie	**1 062 812**	**3 445 120** [2]	**1 301 122 320**	**1 224**
W gminach	921 304	2 969 321	667 705 680	225
w tem: folwarczne	16 356	172 975	153 667 310	9 395
włościańskie	887 906	2 749 704	445 120 890	501
fabryczne i młyn. [3]	10 283	20 180	40 876 110	3 975
kościelne	2 342	14 952	20 863 560	8 908
publiczne	4 417	11 510	7 177 810	1 620
W miastach gubernjaln.[2]	8 391	37 922	53 296 720	6 352
w tem: kościelne	57	244	1 014 920	17 806
publiczne	204	854	1 963 390	9 624
fabryczne i młynar.[3]	233	1 331	3 089 500	13 260
pozostałe	7 897	35 493	47 228 910	5 981
W miastach powiatowych	36 250	154 470	184 727 590	4 386
w tem: kościelne	233	1 180	3 855 170	16 546
publiczne	529	1 909	3 879 190	7 333
fabryczne i młynar.[3]	975	4 687	25 610 360	26 267
pozostałe	34 513	146 694	151 382 870	4 386
W miasteczkach	90 781	283 407	109 924 160	1 211
w tem: kościelne	606	3 711	8 059 000	13 299
publiczne	1 314	3 575	2 828 250	2 152
fabryczne i młynar.[4]	1 128	3 076	8 978 110	7 959
pozostałe	87 733	273 045	90 058 800	1 026
W Warszawie[4]	6 086	—	285 468 170	46 906

[1]) Ubezp. wzaj. budowli od ognia w Królestwie Polskiem 1901—1910, str. 200. [2]) Bez m. Warszawy. [3]) Liczby fabryk i młynów podane osobno tylko dla całego kraju a) fabryczne: nieruchomości 2951, budowli 17706—szacunek budowli 65.768.790 rb.—przeciętny szacunek budowli w jednej nieruchomości 22.287 rb. b) młynarskie: nieruchomości 9.668, budowli 11.568, szacunek 12.785.290, przeciętny szacunek budowli w 1 nieruchomości 1.322. [4]) Dane Magistratu miasta Warszawy bez podania liczby budowli i podziału na kategorje.

II. Rodzaje nie

w 1910

Gubernje i powiaty	Folwarczne			Włościańskie		
	Liczba nieruchomości	Szacunek budowli	Przeciętny szacunek budow. w jedn. nieruchom.[2])	Liczba nieruchom.	Szacunek budowli	Przeciętny szacunek budow. w jedn. nieruchom.[2])
Gub. Kaliska	**1 666**	**17 311 450**	**10 391**	**85 752**	**42 268 660**	**493**
pow. Wieluński	272	1 636 870	6 018	18 664	7 511 560	402
Kaliski	180	3 376 250	18 757	10 558	6 642 670	629
Kolski	214	2 348 130	10 972	8 388	4 667 330	556
Koniński	114	1 249 870	10 964	8 401	4 226 360	503
Łęczycki	237	3 359 040	14 173	8 915	4 814 310	540
Słupecki	225	1 971 920	8 764	7 536	4 010 010	532
Sieradzki	248	1 841 250	7 424	13 325	6 065 290	455
Turecki	176	1 528 120	8 682	9 965	4 331 130	433
Gub. Kielecka	**1 430**	**11 876 300**	**8 305**	**94 553**	**31 593 680**	**334**
pow. Jędrzejowski	198	1 496 580	7 558	10 308	3 915 270	380
Włoszczowski	172	1 685 140	9 797	9 450	3 253 070	344
Kielecki	123	692 560	5 630	16 875	4 430 920	262
Miechowski	298	2 684 490	9 008	14 574	5 741 320	394
Olkuski	130	1 014 480	7 804	13 756	4 534 110	330
Pińczowski	258	2 595 740	10 061	12 912	4 466 960	346
Stopnicki	251	1 707 310	6 802	16 679	5 252 030	315
Gub. Lubelska	**2 412**	**20 957 270**	**8 689**	**141 668**	**53 301 760**	**376**
pow. Biłgorajski	92	497 510	5 408	13 940	4 086 370	293
Hrubieszowski	277	3 048 740	11 006	12 862	5 007 710	389
Zamojski	366	2 166 590	5 920	15 037	5 235 290	348
Krasnostawsk	285	2 246 710	7 883	14 420	5 767 060	400
Lubartowski	121	1 107 540	9 153	10 078	4 324 220	429
Lubelski	267	3 911 470	14 650	14 817	7 731 630	522
Puławski	230	2 252 690	9 794	14 583	5 946 580	408
Tomaszowski	245	2 249 870	9 183	12 387	4 198 550	339
Chełmski	250	2 219 030	8 876	17 740	6 904 700	389
Janowski	279	1 257 120	4 506	15 804	4 099 650	259
Gub. Łomżyńska	**597**	**5 134 400**	**8 600**	**59 094**	**25 650 190**	**434**
pow. Kolnieński	54	462 110	8 557	9 579	4 497 970	470
Łomżyński	104	961 720	9 247	9 159	3 805 660	416
Mazowiecki	86	757 560	8 809	8 692	3 429 470	395
Makowski	134	661 540	4 937	6 138	2 951 260	481
Ostrowski	101	830 090	8 219	9 737	3 573 120	367
Ostrołęcki	43	664 770	15 460	10 373	4 272 450	412
Szczuczyński	75	796 610	10 621	5 416	3 120 260	576
Gub. Piotrkowska	**1 576**	**14 698 870**	**9 327**	**104 762**	**70 154 480**	**670**
pow. Będziński	123	996 370	8 100	18 045	19 367 860	1 073
Brzeziński	188	1 467 550	7 806	8 579	6 163 280	718
Łaski	171	1 355 580	7 927	11 484	6 626 440	577
Łódzki	88	1 438 080	16 342	9 873	13 941 070	1 412
Radomskowski	347	2 711 050	7 813	16 669	5 919 890	355
Piotrkowski	244	2 099 480	8 604	16 278	7 696 750	473

[1]) Ubezp. wzaj. bud. od ognia w Król. Pol. 1901—1910; dodatek № 3. (dane dla m. Warszawy otrzymane z Magistratu). [2]) Wyliczenia własne.

ruchomości

roku.[1])

W miastach i gminach razem								Pozostałe budowle			
Fabryczne		Młynarskie		Kościelne		Publiczne		W miast. pow. i gub.		W miasteczk.	
Liczba nieruchom.	Szacunek budowli	Liczba nieruchom.	Szacunek budowli	Licz. nieruch.	Szacunek budowli	Licz. nieruch.	Szacunek budowli	Liczba nieruchom.	Szacunek budowli	Liczba nieruch.	Szacunek budowli
275	**4 568 380**	**1430**	**1 885 880**	**346**	**3 598 170**	**745**	**1 646 270**	**3 241**	**12 758 400**	**8 737**	**11 175 850**
27	114 920	148	218 470	66	630 980	95	155 550	343	1 056 020	1 429	1 564 780
111	2 802 510	223	334 200	57	886 500	136	601 540	825	6 501 140	1 070	1 253 710
20	134 080	184	211 710	38	464 110	111	170 320	370	1 086 300	1 302	1 480 520
22	256 420	174	189 500	29	308 500	79	171 720	390	1 157 080	765	547 490
17	616 330	144	266 940	44	374 250	92	184 920	256	776 020	914	1 588 850
13	113 200	174	190 020	32	309 790	83	91 440	277	453 560	1 286	1 206 640
52	354 750	201	275 070	45	285 890	79	170 410	385	956 270	1 475	3 058 150
13	176 170	182	199 970	34	321 910	70	100 370	395	772 010	496	475 710
182	**2 411 900**	**558**	**771 000**	**387**	**3 610 360**	**702**	**1 307 280**	**2 666**	**7 929 770**	**8 085**	**5 965 930**
21	106 640	70	91 500	37	352 990	48	76 870	285	475 040	690	443 860
28	107 250	62	92 260	34	371 100	90	79 380	248	362 310	603	334 780
37	524 060	101	135 800	62	518 320	127	319 890	1 019	5 261 730	1 360	770 120
13	241 580	85	144 870	61	747 140	119	250 680	192	545 200	775	725 560
46	684 070	95	79 380	64	504 000	84	131 110	261	507 510	2 210	1 327 320
16	657 170	44	88 930	77	540 250	100	161 500	453	551 450	764	849 780
21	91 130	101	138 260	52	576 560	134	287 850	208	226 530	1 683	1 514 510
268	**3 179 860**	**1352**	**1 815 090**	**526**	**3 264 710**	**910**	**2 174 980**	**5 549**	**16 454 790**	**15 304**	**8 541 710**
15	24 800	88	48 510	43	259 690	47	88 250	456	477 820	1 058	421 260
20	422 430	140	140 650	96	339 810	122	225 970	700	827 800	1 805	861 280
42	332 180	105	144 890	63	310 320	90	276 150	613	1 073 140	1 514	616 800
23	169 450	122	161 750	26	295 510	85	245 400	107	338 750	1 011	619 900
13	96 710	131	146 910	14	200 720	65	104 510	371	404 290	1 472	852 650
58	991 930	167	430 640	45	551 230	101	583 330	1 034	9 819 390	1 685	1 234 510
26	334 300	167	218 080	36	357 990	56	93 530	589	854 250	3 028	1 848 870
16	120 240	1100	96 830	105	341 390	84	139 870	573	486 060	1 158	634 760
23	451 230	192	298 950	63	242 190	198	291 970	560	1 716 070	1 208	579 160
32	236 590	130	127 880	35	365 860	62	125 200	546	457 220	1 365	872 520
75	**593 630**	**451**	**520 770**	**171**	**2 091 160**	**309**	**580 700**	**3 182**	**7 063 910**	**5 090**	**4 132 260**
6	64 270	37	60 520	27	272 120	24	29 590	422	419 850	210	204 340
13	158 360	76	102 640	17	298 600	58	175 080	718	3 526 720	1 083	775 100
14	85 610	113	67 970	25	355 810	45	80 430	261	216 670	788	583 430
10	23 910	58	90 880	31	217 830	49	65 990	384	482 910	557	420 470
5	90 840	93	98 940	30	334 940	57	65 990	774	928 450	1 062	583 870
8	102 530	48	58 260	21	359 960	41	71 990	354	990 360	371	361 510
19	68 110	26	41 560	19	245 390	35	91 630	269	498 950	1 019	1 203 540
1082	**39 315 640**	**816**	**1 603 120**	**335**	**5 212 520**	**899**	**3 337 720**	**9 400**	**106 695 540**	**13 446**	**29 276 150**
157	8 580 780	45	332 380	55	1 147 240	84	289 950	734	4 591 160	3 430	13 592 050
54	967 800	95	168 590	35	312 340	93	119 540	460	1 294 210	1 403	3 681 500
59	1 883 870	124	182 910	33	475 790	86	157 260	302	468 440	1 738	4 304 950
588	21 729 300	109	186 710	31	1 139 220	167	1 737 270	4 021	81 207 700	2 265	4 238 270
45	808 440	109	168 850	48	620 880	127	212 810	611	1 770 790	965	604 110
69	1 225 270	176	278 330	56	675 510	159	321 770	1 058	5 647 880	1 229	1 189 900

Gubernje i powiaty	Folwarczne			Włościańskie		
	Liczba nieruchomości	Szacunek budowli	Przeciętny szacunek budowli jednej nieruchom.[2])	Liczba nieruchom.	Szacunek budowli	Przeciętny szacunek budowli jednej nieruchom.[2])
Rawski	177	2 346 580	13 257	7 749	3 208 580	414
Częstochowski	238	2 284 180	9 597	16 085	7 230 610	449
Gub. Płocka	**1 734**	**18 052 650**	**10 411**	**44 341**	**27 580 000**	**622**
pow. Lipnowski	546	5 776 160	10 579	9 045	4 626 710	511
Mławski	246	1 965 860	7 991	6 615	4 817 740	728
Płocki	275	3 178 080	11 557	5 889	3 526 500	599
Przasnyski	87	745 030	8 563	6 269	3 276 780	523
Rypiński	237	2 449 340	10 335	6 392	4 505 680	705
Sierpcki	131	1 314 200	10 032	4 780	3 197 880	648
Ciechanowski	212	2 623 980	12 377	5 351	3 628 710	678
Gub. Radomska	**1 413**	**10 636 140**	**7 527**	**99 012**	**33 321 150**	**337**
pow. Iłżecki	143	1 210 940	8 468	15 364	5 006 320	326
Kozienicki	181	1 243 940	6 872	12 971	4 690 700	363
Konecki	214	1 228 410	5 740	14 941	3 871 930	259
Opatowski	324	2 439 200	7 528	12 964	5 110 160	394
Opoczyński	174	1 186 280	6 818	14 859	4 306 920	290
Radomski	163	1 519 350	9 321	17 028	6 684 730	392
Sandomierski	214	1 808 020	8 449	10 885	3 650 390	335
Gub. Siedlecka	**1 526**	**12 109 760**	**7 936**	**90 851**	**39 762 000**	**438**
pow. Bialski	118	955 980	8 101	8 123	3 812 440	469
Węgrowski	115	1 082 040	9 409	8 462	3 871 210	457
Włodawski	159	1 230 920	7 742	12 743	5 086 060	399
Garwoliński	251	1 775 040	7 072	13 952	6 221 400	446
Konstantynowski	207	1 543 500	7 456	8 097	3 245 500	401
Łukowski	174	1 130 220	6 495	13 084	6 004 300	459
Radzyński	247	1 971 070	7 978	9 590	4 534 600	473
Sokołowski	126	1 483 610	11 770	8 193	3 323 670	406
Siedlecki	129	937 380	7 266	8 607	3 662 820	425
Gub. Suwalska	**1 134**	**7 438 510**	**6 560**	**54 288**	**30 914 280**	**569**
pow. Augustowski	143	842 760	5 893	8 296	3 671 230	443
Władysławowski	133	885 510	6 658	7 041	4 679 7 0	665
Wyłkowyski	182	1 790 450	9 837	6 046	4 292 320	710
Kalwaryjski	218	1 262 870	5 793	6 114	4 339 840	710
Marjampolski	172	1 303 190	7 577	9 714	6 089 530	616
Sejneński	202	927 740	4 597	8 826	3 859 580	437
Suwalski	84	425 990	5 071	8 251	3 982 060	483
Gub. Warszawska[1])	**2 868**	**35 451 960**	**12 361**	**113 585**	**90 574 690**	**797**
pow. Błoński	244	3 518 160	14 419	7 703	9 113 710	1183
Warszawski	397	4 079 320	10 275	13 774	24 248 690	1760
Włocławski	254	3 438 980	13 539	5 338	3 538 970	663
Gostyński	161	1 883 370	11 698	7 457	3 600 340	483
Grójecki	312	3 999 190	12 818	9 556	5 530 360	579
Kutnowski	209	3 643 950	17 435	4 813	3 595 690	747
Łowicki	120	998 860	8 324	11 191	6 534 810	584
Nieszawski	203	2 806 340	13 824	7 696	5 196 080	675
Nowomiński	248	2 066 670	8 333	10 899	8 673 060	796
Płoński	199	2 470 590	12 415	5 883	3 352 750	570
Pułtuski	214	2 291 790	10 709	7 979	4 662 210	584
Radzymiński	90	809 690	8 996	8 697	4 874 050	560
Skierniewicki	74	1 290 550	17 440	6 094	4 325 410	710
Sochaczewski	143	2 154 500	15 066	6 505	3 328 560	512

[1]) Dane dla m. Warszawy—bez podziału na kategorje, pomieszczone w rubryce: pozostałe budowle.

w miastach i gminach razem								Pozostałe budowle			
Fabryczne		Młynarskie		Kościelne		Publiczne		w miast. gub. i pow.		w miasteczkach	
Liczba nieruchom.	Szacunek budowli	Liczba nieruchom.	Szacunek budowli	Licz. nieruch.	Szacunek budowli	Licz. nieruch.	Szacunek budowli	Liczba nieruchom.	Szacunek budowli	Liczba nieruch.	Szacunek budowli
7	180 210	86	149 700	30	357 250	52	108 020	335	644 250	531	513 150
103	3 939 970	72	135 650	47	484 290	131	391 100	1 879	11 071 110	1 885	1 152 220
93	**1 106 270**	**789**	**1 053 790**	**265**	**2 315 200**	**382**	**797 470**	**2 921**	**8 987 990**	**3 132**	**2 986 100**
24	225 460	141	227 680	44	454 270	84	139 580	363	801 690	583	387 250
7	84 170	95	110 180	47	341 800	43	159 450	617	1 629 040	380	347 580
21	352 900	178	198 120	44	375 790	86	254 480	534	3 856 960	655	690 060
12	44 070	70	79 900	25	253 280	42	58 170	440	712 030	540	484 320
13	98 360	127	175 450	38	270 110	55	64 680	223	714 500	227	390 520
5	22 300	94	158 280	27	307 050	38	53 350	347	593 150	747	686 370
11	279 010	84	104 180	40	312 900	34	67 760	397	680 620	—	—
220	**2 474 800**	**1 315**	**1 358 850**	**253**	**2 761 100**	**569**	**1 100 690**	**2 824**	**9 065 030**	**11 874**	**7 553 920**
23	236 360	201	212 970	36	398 670	83	109 000	431	314 050	2 062	1 075 900
14	67 580	229	216 950	28	440 940	94	105 610	470	484 770	1 604	785 650
54	346 850	102	82 200	34	232 580	54	86 480	281	566 440	1 247	896 420
31	961 060	263	237 850	46	469 850	101	178 140	402	652 400	2 754	1 905 970
20	182 810	132	160 460	37	300 220	56	64 460	320	495 160	1 123	647 560
71	819 750	260	291 460	34	506 050	103	331 050	720	5 921 510	1 219	883 550
7	130 390	128	156 960	38	412 790	78	225 950	200	630 700	1 865	1 358 870
194	**1 270 280**	**1 081**	**1 292 830**	**303**	**2 599 630**	**641**	**936 270**	**4 793**	**8 488 990**	**9 062**	**5 439 360**
24	132 380	135	146 820	39	180 300	80	114 390	581	1 621 810	1 968	1 042 310
19	177 330	55	103 450	24	554 140	46	73 270	582	551 820	374	164 060
31	176 260	183	160 770	51	213 570	118	109 890	505	566 090	1 428	822 370
25	123 080	118	210 340	34	430 980	91	117 530	415	358 620	1 857	1 026 570
28	138 400	114	132 850	45	122 340	71	70 820	380	232 690	552	388 560
21	165 830	147	152 910	26	350 170	68	119 940	543	832 890	1 112	603 670
21	180 550	149	147 390	34	143 150	69	84 370	373	348 340	1 269	1 096 290
9	73 220	96	135 440	24	309 690	40	47 200	402	378 310	39	38 530
16	103 230	84	102 860	26	295 290	58	198 860	1 012	3 598 420	463	257 000
102	**636 640**	**317**	**388 130**	**204**	**1 886 960**	**356**	**438 640**	**3 351**	**6 925 880**	**4 146**	**3 437 160**
18	114 410	31	51 390	22	144 390	47	79 830	575	941 980	452	381 500
3	30 950	39	54 430	39	225 770	22	17 700	336	370 470	181	154 000
25	122 300	85	81 540	32	360 040	66	63 760	409	707 980	636	860 710
16	52 470	66	47 870	14	188 970	67	64 650	470	645 310	543	453 890
16	120 000	44	50 840	42	290 280	48	54 660	338	884 720	848	669 630
9	44 480	29	52 730	21	328 610	23	50 990	246	280 260	658	430 880
15	152 030	23	49 330	27	270 680	83	107 050	977	3 095 160	828	486 550
460	**10 211 390**	**1 559**	**2 095 830**	**448**	**6 452 840**	**951**	**3 528 620**	**10 569**	**299 709 650**	**8 857**	**11 550 360**
52	1 867 890	95	145 540	34	572 070	36	79 280	184	389 580	742	1 151 280
155	3 542 280	61	80 130	40	644 380	114	1 797 530	6 086	285 468 170	609	1 775 910
25	848 030	125	179 540	32	524 480	80	209 820	1 114	4 525 050	1 061	1 181 190
36	623 550	177	185 180	30	409 890	94	192 060	348	501 220	364	380 620
40	517 570	161	263 060	37	572 420	91	302 310	195	638 350	1 165	1 637 040
25	1 198 280	107	97 220	27	354 620	37	87 040	263	1 197 060	461	713 890
14	340 810	111	174 170	39	731 900	90	146 890	454	1 852 890	434	242 860
9	205 070	190	243 680	39	546 070	77	150 700	178	229 950	644	924 940
23	337 780	98	133 380	32	395 320	52	90 730	251	625 580	1 460	1 398 130
21	171 130	126	137 820	33	419 680	51	79 770	299	612 070	678	613 510
23	205 880	97	145 820	32	490 420	81	138 250	374	1 254 690	938	1 248 280
13	102 210	60	80 420	16	272 630	38	45 010	231	404 340	272	244 120
14	91 070	61	117 760	29	200 280	51	111 850	410	1 446 930	—	—
10	159 840	90	112 110	28	318 680	59	97 380	182	493 770	29	38 590

III. Wzrost liczby nieruchomości

od 1902 do 1910 roku.[1])

NIERUCHOMOŚCI [2])	Królestwo Polskie	Kaliska	Kielecka	Lubelska	Łomżyńska	Piotrkowska	Płocka	Radomska	Siedlecka	Suwalska	Warszawska
Ogółem nieruchomości w roku 1910	1056 726	102 192	108 563	167 989	68 969	132 316	53 657	117 480	108 451	63 898	133 211
„ „ „ 1902	937 842	86 653	101 508	151 473	65 025	111 867	48 360	103 899	94 546	59 711	114 800
powiększenie absolut. w 1910	118 884	5 539	7 055	16 516	3 944	20 449	5 297	13 581	13 905	4 187	18 411
„ na 100 nier:	12,7	17,9	7,0	10,9	6,1	18,3	11,0	13,1	14,7	7,0	16,0
Folwarczne . . . 1910	16 356	1 666	1 430	2 412	597	1 576	1 734	1 413	1 526	1 134	2 868
„ . . . 1902	19 963	1 851	1 861	4 030	668	1 872	1 594	1 780	1 966	1 045	3 296
powiększenie absolutne . .	—3 607	— 185	— 431	—1 618	— 71	— 296	140	— 367	— 440	89	— 428
powiększenie na 100 nieruch.	— 18,0	— 10,0	— 23,2	— 40,1	— 10,6	— 15,8	8,8	— 20,6	— 22,4	8,5	— 13,0
Włościańskie . . . 1910	887 906	85 752	94 553	141 668	59 094	104 762	44 341	99 012	90 851	54 288	113 585
„ . . . 1902	783 064	72 183	88 155	125 119	55 646	89 669	39 670	86 692	78 375	50 783	96 772
powiększenie absolutne . .	104 842	13 569	6 398	16 549	3 448	15 093	4 671	12 320	12 476	3 505	16 813
powiększenie na 100 nieruch.	13,4	18,8	7,3	13,2	6,2	16,8	11,8	14,2	15,9	6,9	17,4
Fabryczne . . . 1910	2 951	275	182	268	75	1 082	93	220	194	102	460
„ . . . 1902	2 154	159	129	162	67	788	59	144	164	61	421
powiększenie absolutne . .	797	116	53	106	8	294	34	76	30	41	39
powiększenie na 100 nieruch.	38,0	72,9	41,1	65,4	11,9	37,3	57,6	52,8	18,3	67,2	9,3
Młynarskie . . . 1910	9 668	1 430	558	1 352	451	816	789	1 315	1 081	317	1 559
„ . . . 1902	8 682	1 403	498	1 098	419	787	792	1 054	950	226	1 455
powiększenie absolutne . .	986	27	60	254	32	29	—3	261	131	91	104
powiększenie na 100 nieruch.	11,3	1,9	12,0	23,1	7,6	3,7	—0,4	25	14	40	7
Kościelne . . . 1910	3 238	346	387	526	171	335	265	253	303	204	448
„ . . . 1902	2 866	324	451	302	183	296	267	245	210	182	406
powiększenie absolutne . .	372	22	— 64	224	— 12	39	—2	3	93	22	42
powiększenie na 100 nieruch.	13,2	7	— 14	74	—7	16	— 08	8	44	12	10
Publiczne . . . 1910	6 464	745	702	910	309	899	382	569	641	356	951
„ . . . 1902	6 450	707	626	936	309	860	396	592	651	459	914
powiększenie absolutne . .	14	38	76	— 26	—	39	— 41	— 23	— 10	— 103	37
powiększenie na 100 nieruch.	0,2	5	12	—3	—	4	—4	—4	—2	— 22	4
Gubernjalne miejskie . 1910	7 897	825	1 019	1 034	718	1 058	534	720	1 012	977	—
„ „ . 1902	6 354	432	848	940	647	854	533	542	666	892	—
powiększenie absolutne . .	1 543	393	171	94	71	204	1	178	246	85	—
powiększenie na 100 nieruch.	24,4	91	20	10	11	24	02	33	52	9	—
W miast. powiat. i miastecz. 1910	122 246	11 153	9 732	19 819	7 554	21 788	5 519	13 978	12 843	6 520	13 340
„ „ . 1902	108 309	9 594	8 940	18 886	7 086	16 741	5 049	12 850	11 564	6 063	11 536
powiększenie absolutne . .	13 937	1 559	792	933	468	5 047	470	1 128	1 279	456	1 804
powiększenie na 100 nieruch.	12,8	16	9	5	7	30	9	9	11	8	16

[1]) Ubezp. wzaj. bud. od ognia w Królestwie Polskiem 1901—1910 str. 8, 9, 10. [2]) Bez m. Warszawy.

III.a. Wzrost szacunku nieruchomości. [1])

Gubernje	Szacunek			Przeciętny szacunek jednej nieruchomości	
	1910	1902	Wzrost procentowy w stosunku do 100	w 1910 r.	w 1902 r.
Królestwo Polskie[2]) . .	**1 015 654 150**	**792 666 710**	**28**	**961**	**845**
Kaliska	95 213 060	72 955 500	31	932	842
Kielecka	65 466 220	53 416 850	23	603	526
Lubelska	109 690 170	84 063 530	30	650	556
Łomżyńska	45 767 020	36 871 850	24	664	567
Piotrkowska	270 294 040	198 694 280	36	2 043	1 776
Płocka	62 879 470	48 386 170	30	1 172	1 001
Radomska	68 271 680	60 404 240	13	581	504
Siedlecka	71 899 120	56 571 630	27	661	598
Suwalska	52 066 200	44 078 200	18	814	738
Warszawska	174 107 170	137 224 460	27	1 307	1 195

[1]) Ubez. wzaj. bud. od ognia w Król. Pol. 1901—1910 r. str. 16 i 15. [2]) Bez m. Warszawy.

IV. Materjały budowli w miastach i wsiach w 1910 r.[1]

Materjały dachów	Materjały ścian	Królestwo Polskie[2]		W miastach gubernjalnych[3]		W miastach powiatowych i miasteczkach — centrach administracji		W miasteczkach i miastach niepowiatowych		We wsiach	
		Liczba budowli	% do ogólnej liczby budowli	Liczba budowli	% do ogólnej liczby budowli	Liczba budowli	% do ogólnej liczby budowli	Liczba budowli	% do ogólnej liczby budowli	Liczba budowli	% do ogólnej liczby budowli
Ogniotrwałe	Murowane	124 292	3,62	31 912	38,0	15 659	13,7	24 652	8,6	52 069	1,7
	Mieszane	27 904	0,81	5 235	6,3	3 967	3,5	7 764	2,7	10 938	0,4
	Drewniane	120 875	3,53	21 704	25,8	19 779	17,4	26 701	9,3	52 691	1,7
	Razem	**273 071**	**7,97**	**58 851**	**70,1**	**39 405**	**34,7**	**59 117**	**20,6**	**115 698**	**3,9**
Palne twarde	Murowane	38 392	1,12	1 687	2,0	2 142	1,8	7 693	2,6	26 870	0,9
	Mieszane	29 958	0,87	1 200	1,4	3 368	2,9	11 553	4,1	13 837	0,5
	Drewniane	369 038	10,76	20 093	24,0	52 023	45,8	114 561	39,9	182 361	6,2
	Razem	**437 388**	**12,76**	**22 980**	**27,4**	**57 533**	**50,6**	**133,807**	**46,5**	**223 068**	**7,6**
Słoma	Murowane	64 917	1,89	208	0,2	188	0,2	1 734	0,6	62 787	2,1
	Mieszane	186 145	5,43	203	0,3	487	0,4	5 049	1,7	180 406	6,1
	Drewniane	2 464 934	71,95	1 754	2,0	16 027	14,1	87 861	30,6	2 359 292	80,2
	Razem	**2 715 996**	**79,27**	**2 165**	**2,5**	**16,702**	**14,7**	**94 644**	**32,9**	**2 602 485**	**88,5**
Różne	Murowane	227 601	6,63	33 807	40,2	17 989	15,8	34 079	11,8	141 726	4,8
	Mieszane	244 007	7,12	6 638	7,9	7 822	6,9	24 366	8,5	205 181	7,0
	Drewniane	2 954 847	86,24	43 551	51,9	87 829	77,3	229 123	79,7	2 594 344	88,2
	Ogółem	**3 426 455**	**100,0**	**83,996**	**100,0**	**113 640**	**100,0**	**287 568**	**100,0**	**2 941 251**	**100,0**

[1]) Ubezp. wzaj. bud. od ognia w Król. Pol. 1901—1910 r. część II str. 2. [2]) Bez m. Warszawy. [3]) Do miast gubernjalnych zaliczone: Włocławek, Łódź i Częstochowa, ponieważ dla miast tych przyjęto taryfę ubezpieczeniową miast gubernjalnych.

IV-a. Materjały budowli podług gubernji w 1910 r.[1])

Materjały dachów	Materjały ścian	Królestwo Polskie	Kaliska	Kielecka	Lubelska	Łomżyńska	Piotrkowska	Płocka	Radomska	Siedlecka	Suwalska	Warszawska
		W stosunku procentowym do ogólnej liczby budowli										
Ogniotrwałe	Murowane	**3,62**	4,44	1,93	1,28	1,53	11,58	3,74	2,19	1,01	1,03	4,85
	Mieszane	**0,81**	1,15	0,55	0,23	0,27	2,16	1,18	0,44	0,16	0,22	1,35
	Drewniane	**3,53**	2,68	1,15	0,92	3,24	11,19	6,12	0,96	1,40	0,96	5,27
	Razem	**7,97**	**8,26**	**3,63**	**2,43**	**5,04**	**24,93**	**11,04**	**3,59**	**2,57**	**2,21**	**11,46**
Palne twarde	Murowane	**1,12**	1,12	1,66	0,95	0,36	1,93	0,71	1,40	0,56	0,41	1,39
	Mieszane	**0.87**	1,33	1,69	0,49	0,26	1,17	0,74	1,38	0,19	0,44	1,00
	Drewniane	**10,76**	7,62	14,94	8,88	8,96	10.54	8,51	12,77	8,34	11,39	14,55
	Razem	**12,76**	**10,07**	**18,29**	**10,32**	**9,58**	**13,64**	**9,96**	**15,55**	**9,09**	**12,24**	**16,94**
Słoma	Murowane	**1,89**	3,93	2,62	0,95	0,44	3,57	1,74	1,62	0,68	0,20	2,38
	Mieszane	**5,43**	17,61	4,28	0,55	2,68	5,73	10,60	2,83	0,50	1,60	9,79
	Drewniane	**71,95**	60,12	71,17	85,74	82,24	52,14	66,66	76,41	87,15	83,75	59,43
	Razem	**79,27**	**81,66**	**78,08**	**87,24**	**85,37**	**61,44**	**78,99**	**80;86**	**88,33**	**85,55**	**71,60**
Różne	Murowane	**6,63**	9,49	6,21	3,17	2,33	16,98	6,20	5,20	2,25	1,65	8,62
	Mieszane	**7,12**	20,09	6,53	1,27	3,21	9,06	12.51	4,65	0,86	2,25	12,14
	Drewniane	**86,24**	70,43	87,26	95,55	94,45	73,86	81,29	90,14	96,89	96,09	79,24
	Ogółem	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**

[1]) Ubezp. wzaj. bud. od ognia w Król. P. 1901 — 1910 część II str. 3.

V. Liczba pożarów.[1])

Gubernje	1901	1902	1903	1904	1905	1906	1907	1908	1909	1910	Razem w ciągu 10 lat	Przeciętn. licz. pożar. w ciągu 10-u lat na 1000 nier. ubezp.
Królestwo Polskie[2]) . . .	**3 419**	**3 305**	**3 928**	**5 333**	**5 815**	**5 311**	**5 108**	**4 468**	**4 244**	**4 344**	**45 276**	**4,57**
Kaliska	329	363	436	519	558	582	576	550	476	478	4 867	5,20
Kielecka	375	389	515	709	780	572	596	409	485	493	5 323	5,12
Lubelska	339	302	350	463	582	469	447	441	445	412	4 250	2,66
Łomżyńska	191	180	150	200	179	208	160	174	163	175	1 780	2,67
Piotrkowska	515	527	571	848	941	894	846	631	591	634	6 999	5,77
Płocka	192	210	217	305	234	265	267	248	243	262	2 443	4,84
Radomska	343	314	378	606	664	514	519	390	395	394	4 517	4,10
Siedlecka	302	260	277	424	459	440	360	349	323	303	3 497	3,46
Suwalska	371	304	457	456	527	507	514	518	461	508	4 623	7,44
Warszawska	462	456	577	803	891	860	823	758	662	685	6 977	5,69

[1]) Ubezp. wzaj. bud. od ognia w Król. Pol. 1901—1910 str. 22. [2]) Bez m. Warszawy.

V.a. Straty wywołane wskutek pożarów.[1])

Gubernje	1902	1903	1904	1905	1906	1907	1908	1909	1910	Razem w ciągu 9 lat
Królestwo Polskie[2]) . . .	**2 538 566**	**3 300 582**	**6 130 493**	**4 331 753**	**4 880 784**	**5 214 157**	**3 944 088**	**3 215 885**	**4 133 334**	**37 689 641**
Kaliska	263 284	351 050	556 452	427 702	445 656	498 425	486 454	319 644	302 495	3 651 162
Kielecka	315 684	315 253	861 511	580 423	435 868	418 426	243 317	326 896	326 823	3 824 201
Lubelska	259 417	378 666	613 021	539 149	497 741	709 446	562 404	380 185	475 835	4 415 864
Łomżyńska	184 127	116 205	271 641	147 449	230 097	155 127	180 718	126 459	334 799	1 746 622
Piotrkowska	384 284	464 979	889 665	624 939	820 568	863 590	563 255	552 659	629 714	5 793 653
Płocka	206 599	201 045	356 661	210 123	301 535	261 580	255 324	243 038	250 772	2 286 677
Radomska	129 929	274 200	777 320	439 025	457 320	467 958	229 938	229 324	338 380	3 343 393
Siedlecka	252 829	500 803	756 712	417 670	618 244	577 532	544 904	326 527	639 550	4 624 771
Suwalska	198 724	206 363	223 161	278 098	308 335	316 530	278 661	224 275	196 388	2 230 535
Warszawska	343 689	492 018	824 349	667 175	765 420	945 543	599 113	486 878	638 578	5 762 763

[1]) Ubezp. wzaj. bud. od ognia w Król. Pol. 1901—1910 str. 25. [2]) Bez m. Warszawy.

VI. Przyczyny pożarów w Królestwie Polskiem

w latach od 1895 do 1909.[1])

	Królestwo Polskie				50 gub. Rosji Europejskiej			
	1895—1899	1900—1904	1905—1909	w ciągu lat 15-u	1895—1899	1900—1904	1905—1909	w ciągu lat 15
W miastach:								
Liczba pożarów	2 166	2 536	3 533	8 235	22 418	31 001	34 967	88 386
Straty przy pożarach	6 367 043	7 221 860	4 795 489	18 384 392	100 723 456	142 126 449	152 256 121	395 106 026
% pożar. z podpalenia	6,7	7,1	8,3	7,5	9,8	10,6	11,5	10,8
% pożar. z pow. złego urządz. piec. i komin.	17,0	13,1	8,0	11,9	20,2	19,5	20,7	20,1
% pożar. z powodu nieostrożności . .	28,2	19,8	10,5	18,0	35,3	32,7	31,8	33,0
% pożar. z powodu przyczyn nieujawnion.	46,7	59,2	71,2	61,1	33,4	36,4	35,2	35,2
% pożar. od pioruna	1,4	0,8	2,0	1,5	1,3	0,8	0,8	0,9
We wsiach:								
Liczba pożarów	17 970	18 064	22 387	58 421	249 757	288 854	379 638	918 249
Straty przy pożarze	16 170 786	17 227 458	20 670 131	54 068 375	259 654 000	351 550 439	456 715 399	1 067 919 838
% pożar. z powodu podpalenia . . .	12,2	12,2	11,3	11,8	9,9	10,3	14,8	12,1
% pożar. z pow. złego urządz. piec. i komin.	7,9	8,8	8,5	8,4	13,8	15,0	14,7	14,5
% pożar. z powodu nieostrożności . .	16,1	14,5	11,7	13,9	37,8	37,0	28,5	33,7
% pożar. z powodu przyczyn nieujawnion.	55,3	55,8	55,5	55,6	35,0	34,9	39,3	36,7
% pożar. od pioruna	8,5	8,7	13,0	10,3	3,5	2,8	2,7	3,0
Ogółem								
Liczba pożarów	20 136	20 600	25 920	66 656	272 175	319 855	414 605	1 006 635
Straty przy pożarze	22 537 829	24 449 318	25 465 620	72 452 767	360 377 456	493 676 888	608 971 520	1 463 025 864
% pożar. z podpalenia	11,6	11,6	10,9	11,3	9,9	10,3	14,5	11,9
% pożar. z pow. złego urządz. piec. i komin.	8,9	9,3	8,4	8,8	14,3	15,5	15,2	15,0
% pożar. z powodu nieostrożności . .	17,4	15,1	11,6	14,4	37,6	36,5	28,8	33,7
% pożar. z powodu przyczyn nieujawnion.	54,4	56,3	57,6	56,3	34,9	35,0	38,9	36,6
% pożar. od pioruna	7,7	7,7	11,5	9,2	3,3	2,7	2,6	2,8

[1]) Statystyka pożarów w Państwie Rosyjskiem cz. I. 1912, str. 248, 266, 270, 275

VII. Wydatki na walkę z pożarami z funduszów Ubezpieczeń Wzajemnych od ognia w Królestwie Polskiem.[1])

Gubernje	Razem		Za dostarczenie		Za zepsucie		Za odznaczenie przy gaszeniu ognia		Za wykrycie podpalaczy	
			Sikawek ogniowych							
	R u b l e	k o p i e j k i								
Ogółem za 10 lat	356 944	77	186 788	50	68 410	99	84 665	28	17 080	—
1901	1 902	28	842	—	773	—	287	28	—	—
1902	18 002	63	7 006	50	5 179	68	4 966	45	850	—
1903	40 648	12	16 605	75	11 474	92	11 317	45	1 250	—
1904	48 083	46	22 955	50	12 599	71	11 528	25	1 000	—
1905	40 362	58	19 332	—	10 972	28	8 333	30	1 725	—
1906	29 772	39	16 764	50	4 712	89	3 990	—	4 305	—
1907	45 265	94	25 986	—	7 006	84	9 723	10	2 550	—
1908	36 662	09	22 511	50	3 883	34	8 817	25	1 450	—
1909	44 899	23	26 749	50	4 978	73	10 821	—	2 350	—
1910	51 346	05	28 035	25	6 829	60	14 881	20	1 600	—

[1]) Ubezp. Wzaj. bud. od ognia w Król. Pol. 1901—1910 r. str. 38.

IX.

D r o g i.

I. Drogi żelazne. Ogólna długość głównych linji kolejowych Królestwa Polskiego wynosi 3.486 wiorst, z których na drogi Nadwiślańskie, leżące w obrębie Królestwa, przypada 2.207 wiorst, na Warszawsko-Wiedeńską—710 wiorst, Fabryczno-Łódzką—74 wiorsty, Północno-Zachodnie—365 wiorst i Herbsko-Kielecką—130 wiorst.

Ogólna długość kolejek dojazdowych Królestwa wynosi 143 wiorst. Długość dróg żelaznych w Królestwie Polskiem przy porównaniu z długością dróg tych w 50 gub. Rosji Europejskiej (45.470 wiorst) wynosi 7,1%. Liczba parowozów w Królestwie wynosiła w roku 1909—1.240, wagonów pocztowo-osobowych—1692, towarowych—33.217; w 50 gub. Rosji Europejskiej parowozów było 5.177, wagonów pocztowo-osobowych—18.505, towarowych—348.437; liczby więc Królestwa Polskiego dają odpowiednio odsetki —23,7%, 9,1% i 9,4%. Liczba pociągów w Królestwie była w 1909 roku—350.376, przestrzeń przebyta przez wszystkie pociągi—23.754.072 wiorsty; w 50 gub. Rosji Europejsk. —3.564.787 pociągów i 298.137.169 wiorst, co daje dla Królestwa 9,8% i 8,0%.

Pasażerów przejechało w roku 1909 w Królestwie—18.109.281, w Rosji Europejskiej—154.928.151, na Królestwo więc przypada 13,2% ogólnej liczby. Koszty eksploatacji w Królestwie w 1909 roku wynosiły na wiorstę toru 15.789 rubli, w Rosji Europejskiej—10.792, więc tylko $^2/_3$ kosztów w Królestwie; dochód zaś netto na wiorstę toru w Królestwie stanowił 5.395 rubli, w Rosji Europejskiej 4.923, więc w Królestwie o 9,6% więcej.

Najwięcej dróg żelaznych w Królestwie Polskiem posiada gub. Warszawska— 781 wiorst (24,6%); najmniej gub. Płocka — 45 wiorst (1,4%)i gub. Kaliska — 76 wiorst (2,4%).

Na 100.000 mieszkańców przypada w Królestwie Polskiem 25,8 wiorst dróg żelaznych, najwięcej w gub. Siedleckiej—47,8 wiorst i Łomżyńskiej—43,6 wiorst. W 50 gub. Rosji Europejskiej przypada na 100.000 mieszkańców 39,6 wiorst, więc o $^1/_3$ więcej, aniżeli w Królestwie.

Na 1000 wiorst kwadratowych powierzchni przypada w Królestwie dróg żelaznych—28,4 wiorst; najwięcej w gubernjach Piotrkowskiej—57,1 wiorst i Warszawskiej— 50,7 wiorst; najmniej w Płockiej—5,4 wiorst i Kaliskiej—7,6 wiorst. W 50 gub. Rosji Europejskiej przypada na 1000 wiorst kwadratowych powierzchni 11,2 wiorst dróg żelaznych, w Królestwie więc o 153,6% więcej.

Właściwym jednak wskaźnikiem stopnia rozwoju dróg żelaznych jest stosunek długości dróg żelaznych do powierzchni oraz do gęstości zaludnienia.[1]) Stosunek ten dla Królestwa wyraża się liczbą ośmiu, dla 50 gub. Rosji Europejskiej liczbą czterech wiorst na 100 wiorst kwadr. powierzchni. Jeżeli jednak wyłączymy z pośród 50 gubernji Rosji Europejskiej gubernje północne i wschodnie, wogóle mało zaludnione, to wtedy trzy gubernje Królestwa: Kaliska (stos. 0,5), Lubelska (stos. 2) i Płocka (stos. 0,3) mieć będą wśród wszystkich gubernji Rosji Europejskiej środkowej i południowej miejsce ostatnie. Nawet najbogatsze w drogi żelazne gubernje Królestwa: Siedlecka (stos. 18), Piotrkowska (stos. 18) i Warszawska (stos. 15) ustępują pierwszeństwa gubernjom: Grodzieńskiej, Jekaterynosławskiej, Tulskiej, Charkowskiej, Moskiewskiej i Witebskiej.

Porównanie Królestwa Polskiego z państwami obcemi pod względem długości dróg żelaznych w stosunku do powierzchni wykazuje, że Królestwo, posiadając 2,9 km. dróg na 100 km. kwadratowych powierzchni, stoi wyżej tylko od Rumunji (2,7 km.), Grecji (2,5 km.), Bułgarji (2,0 km.), Serbji (1,4 km.), Turcji (1,1 km.) i Norwegji (0,9 km.). Pod względem zaś długości dróg żelaznych, przypadających na 10.000 mieszkańców, Królestwo Polskie (2,58 wiorst) stoi wyżej tylko od Serbji (2,4 km.).

II. Drogi kołowe. Królestwo Polskie w d. 1/I 1910 roku posiadało dróg kołowych: szos, bruków i traktów zwyczajnych, razem 68.698,1 wiorst. Najwięcej dróg wogóle posiadały najmniej stosunkowo zaludnione gubernje: Łomżyńska—17282,3 wiorst (25,2% ogólnej długości dróg w Królestwie) i Płocka—13008,0 wiorst (18,9%); najmniej dróg posiada gub. Kielecka—1 507,8 wiorst (2,3%).

Długość dróg kołowych w Królestwie Polskiem—szos, bruków i traktów razem, przy porównaniu z 50 gub. Rosji Europejskiej, które liczą dróg tych 468 858,6 wiorst, stanowi 14,5%.

W liczbie 68698,1 wiorst dróg wogóle jest szos—7 821,3 wiorst (11,4%), bruków—365,8 wiorst (0,5%); resztę 60 511,0 wiorst tworzą zwyczajne trakty.

III. Drogi bite. Najdłuższą sieć dróg bitych posiadają najwięcej zaludnione gubernje: Warszawska—1 513,9 wiorst (18,5% ogólnej długości szos i bruków w Królestwie i 75,3% długości dróg wogóle w gub. Warszawskiej), Piotrkowska—987,0 wiorst (12,1% szos i bruków w Królestwie i 47,0% dróg w gub. Piotrkowskiej); najmniej szos i bruków liczą gubernje: Płocka—557,1 wiorst i Kielecka—560,8 wiorst, czyli po 6,8% całkowitej długości szos i bruków razem w Królestwie.

Przeciętnie przypada w Królestwie Polskiem na 1000 wiorst kwadratowych powierzchni 73 wior. dróg bitych. Powyżej tej przeciętnej posiadają dróg bitych gubernje stosunkowo więcej zaludnione: Warszawska—98 wiorst, Piotrkowska—92 wiorsty, Kaliska—79 wiorst (wyjątek gub. Łomżyńska—84 wiorsty). Najmniej szos i bruków przypada na gubernję Lubelską, bo tylko 44 wiorsty na 1000 wiorst kwadratowych powierzchni.

Na 10.000 mieszkańców najwięcej dróg bitych posiadają mniej stosunkowo zaludnione gubernje: Suwalska—12,0 wiorst, Łomżyńska—11,7 wiorst, Siedlecka—9,0 wiorst. Więcej zaludnione gubernje, jak Warszawska, Piotrkowska i Lubelska liczą na 10.000 mieszkańców: pierwsza 6,1 wiorst, druga—5,1 wiorst i trzecia—tylko 4,2 wiorst.

[1]) Według formuły $\frac{\lambda^2}{\delta}.100$; λ—liczba wiorst dróg żelaznych na 100 wiorst kwadratowych powierzchni, δ—gęstość zaludnienia na wiorstę kwadratową powierzchni. Formułka ta jest przyjęta wogóle przy wyliczeniach stopnia rozwoju dróg żelaznych.

Długość szos i bruków w Królestwie (8 187,1 wiorst) przy porównaniu z 50 gub. Rosji Europ. (20669,9 wiorst) wykazuje 39,6%, długość szos tylko—48,8%, bruków—7,8%.

Porównanie Królestwa Polskiego z Europą Zachodnią wskazuje, że zarówno podwzględem długości dróg bitych, przypadających na jednostkę powierzchni, jak i na liczbę mieszkańców, Królestwo zajmuje miejsce ostatnie.

IV. Drogi bite państwowe. Z ogólnej długości dróg bitych Królestwa —7 821,3 wiorst tylko 3018,3 wiorst (38,6%) są utrzymywane kosztem rządu—są to szosy państwowe; pozostałe 4 803,0 (61,4%) wiorst należą do t. zw. szos gubern. ziemskich i na ich utrzymanie pobierany jest specjalny podatek drogowy, o charakterze lokalnym. Szosy państwowe utrzymuje Minist. Komunikacji. Przeważna część szos państwowych są to drogi strategiczne, ekonomicznego znaczenia niemające. Tylko potrzeby natury strategicznej wymagały stosunkowo długiej sieci szos rządowych w gubernjach Suwalskiej i Łomżyńskiej. Drogi rządowe też idą często równolegle z linjami kolejowemi, wobec czego znaczenie ekonomiczne pierwszych jest sprowadzone do zera.

Najwięcej szos państwowych w stosuuku do 1000 wiorst kwadratowych powierzchni posiadają gubernje: Warszawska—47,8 wiorst, Suwalska—47,0 wiorst i Łomżyńska—46,8 wiorst. W gub. Płockiej szos rządowych niema.

V. Drogi bite ziemskie. Drogi bite ziemskie są utrzymywane ze środków specjalnych; najwięcej szos gubernjalnych (na 1000 wiorst kwadratowych powierzchni) posiadają gubernje: Piotrkowska—83,3 wiorst, Warszawska—63,4wiorst i Płocka — 53,1 wiorst; najmniej gub. Lubelska—17,8 wiorst.

W roku 1911 część szos ziemskich podległa skasowaniu w gub. Kaliskiej, a mianowicie 223,2 wiorst.

VI. Rozwój dróg bitych. Długość dróg bitych, będących pod zarządem Ministerjum Spraw Wewnętrznych, urosła w Królestwie Polskiem od roku 1874 do roku 1911 z 3061,6 wiorst do 4 845,6 wiorst, więc o 58,2%. W 1911 r. część dróg w gub. Kaliskiej została zniesioną i na początku roku 1912 Królestwo liczyło dróg bitych ziemskich —4 623,3 wiorsty, która to liczba wykazuje przyrost w stosunku do r. 1874 o 51,0%.

Największy przyrost wykazują drogi bite w gubernji Piotrkowskiej—132%, Suwalskiej—72%, Warszawskiej i Siedleckiej po 70%. Długość dróg bitych powiększyła się wogóle we wszystkich gubernjach Królestwa, za wyjątkiem gub. Kaliskiej, gdzie długość ich zmniejszyła się o 19%, wskutek skasowania części dróg w tej gubernji.

Podatek drogowy w Król. Polsk. przeznaczony na utrzymanie dróg ziemskich gubernjalnych stanowił w roku 1874—824494 ruble, w roku 1912—1 762 089 rubli, wzrósł więc o 113,8%. Najwięcej wzrosła suma podatku drogowego w gubernjach: Piotrkowskiej z 84 934 do 506.884 rubli, więc o 502,4% i w Warszawskiej—z 117 712 do 268 281 rubli czyli o 127,1%. Koszt konserwacji wiorsty szosy wraz z utrzymaniem mostów i służby wynosił w 1874 roku 250 rubli, w 1912 roku 354 rubli, więc o 41% więcej. Największe koszty konserwacji przypadają na gubernje :Lubelską (533 ruble), Piotrkowską (484 ruble) i Kaliską (436 rubli).

VII. Drogi wodne. W Królestwie Polskiem było dróg wodnych wogóle w 1905 roku 4300 wiorst: dla statków, w obydwie strony—2.944 wiorst (68,5%) dla statków w dół rzeki —107 wiorst (2,5%), spławnych dla tratw—1249 wiorst (29,0%). Długość dróg wodnych dla statków parowych równa się 1319 wiorstom, co stanowi 30,3% ogólnej długości dróg wodnych w Królestwie.

Na 1000 wiorst kwadratowych powierzchni w Królestwie przypada 38,5 wiorst dróg wodnych. Na bogatszą w drogi wodne jest gub. Łomżyńska—60,5 wiorst na 1000 wiorst kwadratowych powierzchni; następnie idą: gub. Siedlecka—49,8, Radomska—48,9 wiorst.

Najmniej dróg wodnych posiada gub. Piotrkowska, bo tylko 18,8 wiorst na 1000 wiorst kwadratowych powierzchni.

Długość dróg wodnych w Królestwie Polskiem przy porównaniu z długością dróg wodnych w 50 gub. Rosji Europ. wraz z Kaukazem (83.739 wiorst) wykazuje 5,1%. W 50 gub. Rosji Europejskiej wraz z Kaukazem na 1000 wiorst kwadratowych powierzchni przypada dróg wodnych 20,8 wiorst, w Królestwie — 38,5 wiorst, czyli o 85,1% więcej.

I. Tor, tabor i pociągi dróg żelaznych w roku 1910.[1])

	Dr. Ż. Nadwiślańska	Dr. Ż. Warsz.-Wied.	Dr. Ż. Fabryczno-Łódzka	Razem	Dr. Ż. w 50 gub. Rosji Europejskiej
Długość toru wogóle	2 292	710	74	3 076	45 470
„ „ uruchomion.	2 265	711	74	3 050	45 165
Liczba parowozów	774	387	28	1 189	15 177
Tabor osobowy:					
liczba wagonów osobow.	707	536	79	1 322	16 504
„ „ pocztowych	35	19	5	59	536
„ „ bagażowych	127	173	11	311	1 463
„ „ pomocniczych	—	—	—	—	312
„ „ razem	869	728	95	1 692	18 505
Tabor towarowy: liczba wagonów towarowych	17 138	14 397	1 040	32 575	348 437
Liczba pociągów	218 847	115 066	16 463	350 376	3 564 787
Droga przebyta przez wszystkie pociągi w wiorstach	15 192 224	8 217 149	344 699	23 754 072	298 137 169

[1]) Rocznik Statystyczny Rosji, r. 1911, Rozdział XI, str. 1, 2, 3, 4.
O Dr. Ż. Herbsko-Kieleckiej źródło powyższe żadnych danych nie podaje. Sprawozdanie Warszawskiego Komitetu Rejonowego Kolejowego z 1911 podaje, że długość toru tej drogi wynosi 129,78 wiorst, ilość parowozów—21, ilość wagonów towarowych—605.
Części dróg Północno-Zachodnich, położonych w obrębie Królestwa, ani Rocznik, ani też Sprawozdanie, jako osobną całość, nie wydziela. Długość tych dróg równa się 365 wiorstom.

I.a. Ruch i finanse dróg żelaznych w roku 1909[1])

	Dr. Ż. Nadwiślańska	Dr. Ż. Warsz.-Wied.	Dr. Ż. Fabryczno-Łódzka	Razem	Dr. Ż. w Rosji Europejskiej
Przewieziono pasażerów	8 019 696	8 585 870	1 503 715	18 109 281	154 928 151
Droga, przebyta przez jednego pasażera w wiorstach	77	56	22	—	102
Przewiez. ładunków pudów	603 999 534	497 865 752	125 198 799	1 227 064 085	12527 186 799
Dochód brutto:					
od przewozu pasaż. w rb.	5 548 878	6 071 736	429 622	12 050 236	137 515 201
od bagażu pośpieszn. „	912 894	898 155	87 182	1 898 231	25 404 746
od bagażu zwykłego „	21 791 817	17 601 846	1 324 895	40 718 558	525 062 827
dodatkowy „	5 044 366	3 872 434	494 416	9 411 216	93 026 358
Razem dochodu brutto „	33 297 895	28 444 171	2 336 115	64 078 181	787 426 320
Na 1 wiorstę doch. „ „	14 701	40 006	31 569	20 799	15 715
Koszty eksploatacji „	26 909 410	20 067 550	1 599 612	48 576 572	534 576 549
„ „ na 1 wiorstę „	11 881	28 224	21 616	15 789	10 792
Dochód netto „	6 388 486	8 376 621	736 503	15 501 610	252 859 774
„ „ na 1 „ „	2 821	11 781	9 953	5 395	4 923

[1]) Rocznik Statystyczny Rosji, r. 1911. Rozd. XI, str. 7, 8, 9, 10.
Z pośród kolejek dojazdowych są podane tylko dla Łódzkiej kolejki elektrycznej liczby następujące: dochód całkowity brutto: Rb. 379370, na jedną wiorstę toru Rb. 29967; koszty eksploatacji i ogółem:—Rb. 263089, na jedną wiorstę toru—Rb. 13847; dochod netto: ogółem—Rb. 116251, na jedną wiorstę toru—Rb. 6120.
Dla drogi Herby-Kielce, jak również dla części dróg żelaznych Północno-Zachodnich, położonych w obrębie Królestwa, powyższe dane wykazane nie są.

I.b. Drogi żelazne w 1911 r.[1])

Gubernje	Długość w wiorstach		
	Ogólna	Na 1000 wiorst kw.	Na 100.000 mieszk.
Królestwo Polskie	**3 172**	**28,4**	**25,8**
Kaliska	76	7,6	7,0
Kielecka	182	20,4	18,2
Lubelska	233	15,7	15,5
Łomżyńska	305	32,8	43,6
Piotrkowska	617	57,1	30,9
Płocka	45	5,4	6,4
Radomska	233	21,4	21,2
Siedlecka	478	37,9	47,8
Suwalska	222	20,6	31,7
Warszawska	781	50,7	31,2
50 gub. Rosji Europejskiej	49 709	11,2	39,6

[1]) Rocznik Stat. Rosji 1911 r. XI str. 20—21. Właściwa długość sieci dróg żel. Król. wynosi 3486 wiorst.

I.c. Kolejki dojazdowe w 1911 r.[1])

	Dr. Ż. Grójecka	Dr. Ż. Jabłonna-Wawer	Dr. Ż. Marecka	Dr. Ż. Piotrków-Sulejów	Dr. Ż. Wilanowska	Razem
Długość toru w wiorstach	33,63	28,63	19,00	17,42	24,98	123,66
Liczba parowozów	12	7	11	4	17	51
Liczba wagonów towarow.	180	69	191	64	128	632

[1]) Spraw. Warsz. Kom. Rejonow. Kolej., r. 1911, rozd. I, str. 52—53, 63. O kolejce Łódz. elektr. powyższe źródło żadnych danych nie podaje. Rocznik Stat. Rosji, r. 1911, podaje tylko długość jej toru, która wynosi 19 w.

II. Drogi kołowe w d. 1 stycznia 1910 roku.[1])

Gubernje	Szosy, bruki i zwyczajne trakty	W tej liczbie		Trakty
		Drogi bite państwowe	Drogi bite ziemskie	
	W i o r s t y			
Królestwo Polskie	**68 698,1**	**3 215,2**	**4 971,9**	**60 511,0**
gub. Kaliska	2 755,3	210,5	578,4	1 966,4
Kielecka	1 507,8	174,1	386,7	947,0
Lubelska	9 859,1	356,7	290,9	9 211,5
Łomżyńska	17 282,3	519,6	259,9	16 502,8
Piotrkowska	2 101,1	95,5	891,5	1 114,1
Płocka	13 008,0	—	557,1	12 450,9
Radomska	2 331,1	226,5	445,3	1 659,3
Siedlecka	9 661,6	459,8	430,7	8 771,1
Suwalska	8 181,0	520,8	269,2	7 391,0
Warszawska	2 010,8	651,7	862,2	496,9
50 gub. Ros. Europ.	468 858,6	9 620,0	11 058,6	448 188,7

[1]) Rocznik Statystyczny Rosji, r. 1911. XI, str. 46—49, 50—51.

II.a. Drogi bite w roku 1910.[1])

Gubernje	Drogi bite	W tej liczbie		Na 1000 wior. kwadr. przypada dróg bitych	Na 10000 mieszkańców przypada dróg bitych
		Szosy	Bruki		
	W i o r s t				
Królestwo Polskie	**8 187,1**	**7 821,3**	**365,8**	**73**	**6,7**
gub. Kaliska	788,9	773,6	15,3	79	7,0
Kielecka	560,8	555,0	5,8	63	5,8
Lubelska	647,6	578,6	69,0	44	4,2
Łomżyńska	779,5	747,3	32,2	84	11,4
Piotrkowska	987,0	956,3	30,7	92	5,1
Płocka	557,1	504,5	52,6	66	7,9
Radomska	671,8	653,9	17,9	62	6,2
Siedlecka	890,5	862,9	27,6	70	9,0
Suwalska	790,0	777,1	12,9	73	11,8
Warszawska	1 513,9	1 412,1	101,8	98	6,1
50 gub. Rosji Europejsk.	20 669,9	16 041,2	4 628,7	5	1,7

[1]) Rocznik Statystyczny Rosji, r. 1911 dział XI, str. 46—49, 50—53.

III. Rozwój dróg bitych ziemskich

od r. 1874 do 1912.[1])

Gubernje	Długość w wiorstach			
	Drogi szosowane i brukowane		Przybyło — lub ubyło	
	1874	1912	wiorst.	%
Królestwo Polskie	**3 061,585**	**4 844,629**[2]) **4 621,387**[3])	**1 783,044**[2]) **1 559,802**[3])	**58**[2]) **51**[3])
gub. Kaliska	457,880	589,153[2]) 365,911[3])	131,267 —91,969	28 —19
Kielecka	344,308	386,717	42,409	12
Lubelska	107,125	280,000	172,875	161
Łomżyńska	178,658	235,031	56,373	32
Piotrkowska	416,052	963,800	547,769	132
Płocka	263,720	394,457	130,317	49
Radomska	379,500	432,351	52,131	14
Siedlecka	249,402	426,158	178,062	70
Suwalska	156,036	269,151	113,115	72
Warszawska	508,904	866,720	357,816	70

[1]) Stan dróg kołowych Król. Pol., Tabl. E. M. Wł. Nestorowicza, Wyd. C. T. R. [2]) Przed 1911 r., t. j. przed skasowaniem części traktów w gub. Kaliskiej. [3]) Po 1911 r. t. j. po skasowaniu części w g. Kaliskiej.

IV. Podatek drogowy i koszt konserwacji szos

w roku 1874 i 1912.[1])

Gubernje	Wysokość podatku drogowego w rublach			Koszt konserwacji jednej wiorsty szosy wraz z utrzymaniem mostów i służby, przyjmując koszt konserwacji 10 wiorst grunt. drogi=koszt. konserw. jednej wior. szosy (w rublach)		
	1874	1912	przyb.%	1874	1912	przybyło lub ubyło %
Królestwo Polskie	**824 494**	**1 762 089**	**113,8**	**250**	**354**	**41**
gub. Kaliska	92 000	168 322	82,6	196	436	122
Kielecka	72 706	109 335	51,4	202	272	34
Lubelska	102 913	189 301	85,3	689	533	—23
Łomżyńska	60 699	91 699	51,7	293	319	9
Piotrkowska	84 934	506 884	502,4	197	484	145
Płocka	67 480	87 085	29,9	253	227	—10
Radomska	72 722	126 282	75,0	190	289	52
Siedlecka	80 352	120 212	50,0	298	272	—9
Suwalska	72 976	94 686	29,2	397	368	—8
Warszawska	117 712	268 281	127 1	208	286	37

[1]) Stan dróg kołowych Król. Pol. M. Nestorowicza, Wyd. C. T. R. Wykaz dochodów ze źródeł specjalnych i wydatków M. Spr. W., r. 1913; dodatki — str. 44—45.

V. Drogi wodne w 1905 roku.[1])

Gubernje	Długość w wiorstach					Na 1000 w. kw. przypada dróg wodnych
	Dla tratew	Dla statków w dół rzeki	Dla statk. w obydwie strony	Razem	W tej liczbie dla statków parowych	
Królestwo Polskie	**1 249**	**107**	**2 944**	**4 300**	**1 319**	**38,5**
Kaliska	236	—	82	318	—	31,8
Kielecka	29	28	149	206	36	23,1
Lubelska	95	15	383	493	171	33,3
Łomżyńska	250	—	313	563	—	60,5
Piotrkowska	23	46	134	203	—	18,8
Płocka	215	—	167	382	167	46,0
Radomska	86	18	429	533	257	48,9
Siedlecka	251	—	377	628	81	49,8
Suwalska	—	—	467	467	290	43,2
Warszawska	64	—	443	507	317	32,9
50 gub. Rosji Europejsk. wraz z Kaukazem	27 084	16 390	40 265	83 739	28 834	20,8

[1]) Rocznik Stat. Rosji 1911 XI str. 85.

X.

Skarbowość.

I. Bilans skarbu państwa. Dochody stałe skarbu całego państwa Rosyjskiego wynosiły w r. 1911—2.951.782.000 rb., wzrastając stale, nieprzerwanie od r. 1905, w którym wynosiły 2.024.558.000 rb. Natomiast dochody nadzwyczajne są antytezą regularności i stałości, wahając się z roku na rok bardzo znacznie. Największą sumę stanowiły one w r. 1906 (1.084.110.000 rb.), najmniejszą w r. 1911 (2.567.000 rb.) Naogół widzimy w dochodach nadzwyczajnych ostatnich lat sześciu tendencję zniżkową.

Jeżeli uprzytomnimy sobie, że dochody nadzwyczajne źródło swe mają wyłącznie prawie w pożyczkach, wtedy zrozumiemy łatwo znaczną ich sumę w latach rewolucyjnych po wojnie, zaś obniżenie w latach spokojnych i urodzajnych.

Podobnie, jak z dochodami, rzecz się ma i z wydatkami. Wydatki zwyczajne wzrastają stale i regularnie od 1.877 312.000 rb. w r. 1905 do 2.492.097.000 rb. w r. 1911. Jedynie rok 1909 przerywa ciągłość, wykazując sumę większą cokolwiek, niż rok następny. Wydatki zaś nadzwyczajne są równie zmienne, jak i dochody, wahając się w granicach 118.440.000 rb. (r. 1909) do 1.233.728.000 rb. (1905 r.) Z powodu różnicy dochodów i wydatków lata 1905 i 1907 zakończyły się niedoborami, pozostałe zaś lata dały przewyżki kasowe, przy rozpatrywaniu których jednak zawsze należy brać pod uwagę, w jakiej mierze składają się na nie wpływy z dochodów nadzwyczajnych, t. j. z pożyczek.

Dla porównania z dawniejszemi latami dajemy poniżej parę cyfr, wyjętych z wydawnictwa jubileuszowego Komit. Stat. Centr. (Petersb. 1913).

Dochody i wydatki skarbu państwa w tysiącach rubli.

Rok	Dochody	Wydatki	Przewyżka dochodów (+) lub wydatków (—)
1832	137 047	141 890	—4 843
1850	224 641	287 187	—62 546
1870	575 382	591 000	—15 618
1890	1 047 373	1 056 572	—9 199
1900	1 736 698	1 889 217	—152 519
1911	2 954 351	2 845 691	+108 660

II. Bilans dochodów i wydatków w Królestwie. Dochody nadzwyczajne dla Królestwa nie mogą być obliczone oddzielnie, gdyż wpływy z pożyczek skarbowych nie są dzielone terytorjalnie. Dochody zwyczajne rosną stale i regularnie od 122.450.000 rb. w r. 1905 do 228.363.000 rb. w r. 1911; przyrost w przeciągu lat 7 wyniósł 86 %, gdy przyrost dochodów zwyczajnych w całem państwie wyniósł 45%.

Wydatki zwyczajne Królestwa wzrosły od r. 1905 do r. 1911 ze 106.699.000 rb. do 124.441.000, przyrost wynosi więc 17%, gdy dla całego państwa stanowi w tymże okresie blisko 33%.

W latach 1905—11 Królestwo wykazuje znaczne przewyżki dochodów zwyczajnych nad wydatkami zwyczajnemi: 15.750.000 w r. 1905, 40.926.000 w r.1906, 43.078.000 w r. 1907, 37.325.000 w r. 1908, 44.531.000 w r. 1909, 72.312.000 w r. 1910, 103.921.000 w, r. 1911. Jeżeli weźmiemy pod uwagę wydatki zwyczajne i nadzwyczajne razem, to okaże się, że oprócz jednego r. 1905, który przyniósł niedobór 8.405.000 rb., przewyżki dochodów nad wydatkami wogóle wynosiły 32.957.000 w r. 1906, 38.782.000 w r. 1907, 32.837.000 w r. 1908, 41.557.000 w r. 1909, 59 562.000 w r. 1910, 103.584.000 w r. 1911. W tym ostatnim, 1911 r., przewyżka w dochodach zwyczajnych Królestwa stanowiła prawie $^1/_4$ całej przewyżki dochodów zwyczajnych nad wydatkami zwyczajnemi w państwie, oraz połowę przewyżki ogólnej, licząc dochody i wydatki nadzwyczajne.

Co się tyczy poszczególnych gubernji Królestwa, to widzimy wśród nich bardzo znaczne różnice, zarówno co do dochodów, jak i wydatków zwyczajnych i nadzwyczajnych. W dochodach pierwsze miejsce zajmuje w r. 1911 gub. Warszawska—90.727.000 rb., drugie—Piotrkowska—43.857.000 rb. a ostatnie Płocka— 4.025.000 rb. W wydatkach zwyczajnych również na pierwszem miejscu stoi gub. Warszawska—71.331.000 rb., na drugiem Piotrkowska—8.010.000 rb., a na ostatniem Kielecka—3.476.000 rb.

Z wyjątkiem jednej gubernji Siedleckiej wszystkie pozostałe gubernje Królestwa dały w r. 1911 przewyżkę dochodów nad wydatkami, zarówno w rubryce zwyczajnych jak i ,,ogólnych".

III. Główne działy pozycji dochodów skarbowych wykazują, że zarówno w całem państwie, jak i w Królestwie, rozwój opodatkowania bezpośredniego jest słaby, znaczny natomiast jest przyrost opodatkowania pośredniego tudzież przedsiębiorstw skarbowych.

Następująca tabelka uwidocznia ten stan rzeczy (w tysiącach rubli).

	Król. Pol.	Ros. Eur.	Całe Pań.	Król. Pol.	Ros. Eur.	Całe Pań.	Król. Pol.	Ros. Eur.	Całe Pań.	Król. Pol.	Ros. Eur.	Całe Pań.
	Rok 1905			Rok 1906			Rok 1907			Rok 1908		
Podatki bezpośr.	18 112	87 576	126 896	23 564	112 495	163 182	23 528	123 353	183 322	25 573	130 079	194 183
,, pośredn.	58 630	410 557	508 586	81 098	480 446	607 480	87 237	462 248	632 433	90 601	486 693	663 916
Dochód z własn. skarb. i przeds. oraz regalja .	42 833	1 095 245	1 239 491	51 019	1 216 729	1 380 350	53 257	714 212	1 427 570	54 989	715 768	1 442 809

	Król. Pol.	Ros. Eur.	Całe Pań.	Król. Pol.	Ros. Eur.	Całe Pań.	Król. Pol.	Ros. Eur.	Całe Pań.
	Rok 1909			Rok 1910			Rok 1911		
Podatki bezpośrednie . .	27 272	132 048	198 689	28 453	144 639	216 125	28 958	152 621	224 070
,, pośrednie . .	101 207	486 359	681 565	118 976	544 589	763 074	130 768	580 623	820 166
Dochód z własności skarbow. i przedsięb., oraz regalja	56 296	733 177	1 523 732	58 977	791 088	1 663 698	64 316	819 288	1 779 748

W Królestwie, jak widzimy, największą rolę grają opłaty pośrednie, następnie zaś dochód z własności i przedsiębiorstw państwowych, w końcu — podatki bezpośrednie; największy przyrost wykazują przytem opłaty pośrednie. W całem państwie jest nieco inaczej: tam na pierwszem miejscu widzimy dochód z własności i przedsiębiorstw skarbowych, a dopiero na drugiem—podatki pośrednie; przytem największy przyrost wykazują tam podatki bezpośrednie.

W stosunku do ludności dochody przedstawiają się w sposób następujący:

	Król. Pol.	Ros. Eur.	Całe Pań.	Król. Pol.	Ros. Eur.	Całe Pań.	Król. Pol.	Ros. Eur.	Całe Pań.	Król. Pol.	Ros. Eur.	Całe Pań.
	Na 1 mieszkańca przypadało w 1906 r.			Na 1 mieszkańca przypadało w 1908 r.			Na 1 mieszkańca przypadało w 1910 r.			Na 1 mieszkańca przypadało w 1911 r.		
Podatki bezpośrednie	2,15	1,03	1,09	2,19	1,12	1,21	2,35	1,22	1,32	2,32	1,27	1,46
,, pośrednie .	7,41	4,39	4,07	7,77	4,18	4,15	9,81	4,59	4,66	10,49	4,81	4,91
Dochód z własności skarb. i przedsięb., oraz regalja .	4,66	11,13	9,21	4,71	6,14	9,01	4,86	6,66	10,16	5,16	6,79	10,65
Dochody zwycz. wogóle	14,54	17,46	15,22	14,95	11,76	15,10	17,37	12,83	16,98	18,32	13,25	17,68

Wogóle dochody skarbu wzrosły w latach ostatnich nietylko absolutnie, ale także w stosunku do ludności, zwłaszcza w Królestwie.

Poniżej podajemy parę dat porównawczych niemieckich:

Na głowę ludności przypada w rublach [1]).

Rok	Cesar. Niemieckie		Prusy	
	Podatki bezpośr.	Podatki pośrednie	Podatki bezpośr.	Podatki pośrednie
1909	—	11.21	4,47	0,76
1910	—	12,43	4,67	0,96
1911	—	12,28	4,58	0,84

Żeby określić istotne obciążenie podatkami państwowemi ludności w Prusach należy dodać razem obciążenie podatkami na rzecz Ces Niemieckie i Kr. Pruskiego; wtedy otrzymamy dla podatków bezpośrednich na 1 mieszkańca w r. 1909 sumę 4,47 rb., w r. 1910—4,67 rb. i w r. 1911—4,58 rb., a dla pośrednich—w r. 1909—11,97 rb., w r. 1910 —13,39 rb. i w 1911—13,12 rb.

W Galicji w r. 1910 przypadało przeciętnie na 1 mieszkańca podatków bezpośrednich państwowych 1 rb. 67 kop. [2])

Największy dochód zpośród wszystkich pozycji przynoszą w Królestwie: cła (34.500.000 —88.900.000 rb.), monopol wódczany (30.300.000—46.362.000 rb.), podatki gruntowe od nieruchomości (11.664.000—16.315.000 rb.) i akcyza od cukru (9.663.000—18.840.000 rb.); w całem państwie największy dochód daje monopol wódczany (609.364.000—783.132.000 rb.), koleje skarbowe (431.502.000—708.001.000 rb.) i cła (212.794.000 327.618.000 rb.)

Cyfry, przez nas powyżej przytoczone, oparte są na sprawozdaniach Kontro-

[1]) Roczn. St. Ces. Niem. 1910 str. 310, 1911, str. 370, 1912 str. 346.
[2]) Wiadom. Statyst. T. XXIII, zesz. III, str. 9.

li Państwowej; podział terytorjalny rubryk w sprawozdaniach tych odpowiada pewnym schematom rachunkowym, lecz nie daje ścisłego i dokładnego obrazu istotnego udziału różnych dzielnic państwa w dochodach i wydatkach skarbowych. Tak np. dochód z kolei żelaznych i z mennicy figuruje tylko w sumie ogólnej dla całego państwa; dochód z ceł sprawozdania wykazują podług gubernji, w których leżą dane komory celne, bez rozróżniania, czy towary celne przeznaczone są do spożycia na miejscu, czy też wysyłane dalej; żeby określić, jaki udział w dochodach celnych, pobieranych na komorach Królestwa, przypada na towary, przeznaczone do spożycia w Królestwie, a jaki na towary, idące tranzytem do Cesarstwa, a natomiast ile z ceł pobieranych na komorach Cesarstwa, zwłaszcza morskich i azjatyckich, przypada na towary, przeznaczone dla Królestwa, należałoby przeprowadzić specjalne i bardzo mozolne dociekania przez kombinowanie wzajemne nader różnorodnych danych.

IV. Poszczególne grupy dochodów skarbowych. Przy rozpatrywaniu oddzielnych grup dochodów skarbowych, zwraca uwagę przedewszystkiem stosunek *podatków gruntowych* u nas i w Cesarstwie, co uwidocznia zestawienie następujące:

Podatki gruntowe[1]) (w tysącach rubli)

	1900	1905	1908	1909
Królestwo Polskie .	7 554,8	7 002,1	9 068,6	9 113,7
50 gub. Rosji Europ.	5 841,8	4 630,7	13 349,5	13 783,9
Całe państwo . . .	24 508,6	21 952,6	40 122,7	35 516,8

Przyczyna tak znacznej różnicy we wpływach podatku gruntowego w Królestwie i Cesarstwie jest ta, że w Cesarstwie istnieje jeden tylko rodzaj podatku gruntowego i przytem w rozmiarach niewielkich, zaś w Królestwie pobiera się cały szereg podatków rolnych skarbowych, nagromadzonych w różnych czasach, przyczem źródło ich powstania charakter nie zawsze są w nazwie podatku uwydatnione.

Rosja Azjat. obarczona jest podobnie jak Królestwo różnego rodzaju podatkami gruntowemi w ścisłem tego słowa znaczeniu, oraz innemi, które choć nie zupełnie odpowiadają pojęciu podatku gruntowego, jednak ostatecznie do nich zaliczone być powinny.

Dodać wypada, że zarówno w Królestwie, jak w Cesarstwie, dochód z podatków gruntowych stale rośnie i tylko w roku rewolucyjnym 1905 widać chwilowe obniżenie dochodu.

W stosunku do ludności i do obszaru opodatkowanie gruntowe przedstawia się jak następuje.

Przypadało podatków gruntowych w r. 1908 w rublach:

	na 1 mieszk.	na 1 milę kw.	na 1 dzies.
Królestwo Polskie .	0,77	3 934,31	0,89
50 gub. Ros. Europ.	0,11	152,43	0,06
Całe państwo . . .	0,25	101,72	—

[1]) Rocznik Min. Fin. 1903 str. 116—125; 1907 str. 86—97; 1910 str. 350—359; 1911 str. 260—575.

W Galicji przypada skarbowych podatków gruntowych i od nieruchomości na głowę ludności około 2,4 kor. czyli 96 kop. [1])

Podatek od nieruchomości miejskich również daje w Królestwie znaczną stosunkowo sumę. W porównaniu z Cesarstwem przedstawia się on jak następuje:

Podatek od nieruchomości w miastach [2]) (w tysiącach rubli)

	1900	1905	1908	1909
Królestwo Polskie . .	3 125,0	3 804,3	5 759,2	6 025,7
50 gub. Rosji Europ.	8 021,6	9 251,8	12 623,7	14 690,7
Całe państwo . . .	8 895,0	13 587,6	19 502,3	22 231,9

Przyczyna znaczniejszych w stosunku do Cesarstwa wpływów tego podatku w Królestwie, polega na większym, niż w Cesarstwie rozwoju miast u nas, również na wyższej stopie podatku, pobiera się on bowiem w Cesarstwie w wysokości, która po unormowaniu przez prawo z d. 6 czerwca 1910 r. doszła zaledwie do 6% dochodu z nieruchomości, gdy Królestwo płaci 10% od dochodu (do czasu wprowadzenia samorządu miejskiego, poczem stopa ma być zrównana ze stopą obowiązującą w Cesarstwie).

Podatek mieszkaniowy przedstawia się jak następuje (w tysiącach rubli):

	1901	1905	1908	1909
Królestwo Polskie . .	517,1	594,6	615,3	687,1
50 gub. Rosji Europ.	3 320,0	4 044,9	4 819,8	5 231,7
Całe państwo . . .	3 793,8	4 872,3	5 801,3	6 410,6

Jak widzimy, również i ten podatek daje w Królestwie w porównaniu z Cesarstwem kwoty znaczne, co tłómaczy się wzmiankowanym już rozwojem życia miejskiego u nas.

Wpływy z podatków od napojów wyskokowych zmniejszają się raptownie po r. 1901 wskutek zaprowadzenia państwowego monopolu wódczanego, stanowią wszelako w dalszym ciągu pozycję dość poważną. Szczegółowe rozpatrywanie tych podatków pozwala wejrzeć w podział geograficzny pewnych dziedzin przemysłu; dlatego też podajemy poniżej zestawienie porównawcze z Cesarstwem.

Podatki od napojów wyskokowych (w rublach).

	Suma ogólna			Akcyza od alkoholu		
	1901	1905	1909	1901	1905	1909
Królestwo Polskie . .	20 768 775	3 007 270	4 351 268	18 053 098	252 119	475 609
Rosja Europejska [3]). .	267 646 094	18 467 072	25 714 850	252 442 963	482 347	636 021
Całe państwo [4]) . . .	312 858 900	29 770 192	40 160 988	291 488 303	6 766 158	7 672 729

[1]) Dr. Tad. Pilat. Podręcznik Statystyki Galicji, Lwów 1913, część II str. 238.
[2]) Rocznik Min. Fin. 1903 str. 116—120; 1907 str. 86—90; 1910 str. 350—352; 1911 260—262.
[3]) W r. 1901—56 gub.; w r. 1905 i 1909—52 gub.
[4]) Rocznik Min. Fin. 1903 str. 194; 1907 str. 112—114; 1910 str. 380—382. 1911 290—292.

	1901	1905	1909	1901	1905	1909
	Akcyza od wódek spirytus.			Akc. od wód. winog. i owoc.		
Królestwo Polskie . . .	210 455	208 750	206 439	—	584	8 103
Rosja Europejska [1]). . .	1 073 183	1 053 356	1 564 951	253 832	233 633	303 030
Całe państwo [2])	1 401 268	1 299 336	1 818 529	1 108 521	808 344	1 187 357
	Akcyza od piwa i miodu			Akcyza od drożdży		
Królestwo Polskie . .	1 050 951?	1 961 180	2 477 538	173 626	283 499	726 713
Rosja Europejska [1]). . .	8 785 214	10 342 188	14 406 242	2 548 198	3 889 279	5 455 963
Całe państwo [2])	11 508 478	13 148 649	18 176 941	2 768 349	4 271 302	6 301 179
	Opłata patentowa			Opłata za nadzór nad fabrykacją lakierów i octu		
Królestwo Polskie . . .	226 667	252 051	417 272	48 256	45 600	23 950
Rosja Europejska [1]). . .	2 256 210	1 916 923	3 152 937	135 631	492 600	28 674
Całe państwo [2])	4 210 572	2 861 759	4 719 999	184 037	538 200	52 674

Jak z powyższego widzimy, Królestwo daje skarbowi stosunkowo znaczną część dochodu z podatków od trunków; widać też, że wyrób wódek (z wyjątkiem owocowych i winogronowych), piwa, miodu i drożdży, więcej jest rozwinięty w Królestwie w porównaniu z Cesarstwem; również znaczne w stosunku do Cesarstwa znajduje w Królestwie zastosowanie spirytus przy wyrobie lakierów i octu.

Co się tyczy spożycia alkoholu, to charakterystycznem jest przedewszystkiem jego zmniejszenie się w roku rewolucyjnym 1905, zaś wzrost w latach następnych aż do roku 1908, po którym w roku 1909 nastąpiło znów zmniejszenie i to we wszystkich bez wyjątku gubernjach Królestwa. Pomiędzy poszczególnemi gubernjami różnice w spożyciu są nader znaczne; najwięcej alkoholu spożywają gubernje o rozwiniętem życiu miejskiem i przemysłowem—Warszawska i Piotrkowska, zwłaszcza ta ostatnia (0.68 w. na głowę w r. 1909); następnie idą gubernje: Kaliska (0.39 w.), Suwalska (0.36 w.), przytem w tej ostatniej spożycie alkoholu wzrosło bardzo znacznie w ostatniem pięcioleciu; gdy bowiem w r. 1904 gub. Suwalska należała jeszcze do najmniej pijących, w r. 1909 widzimy ją już na czwartem miejscu pośród gubernji Królestwa. Najmniejsze spożycie wykazują gubernje rolnicze—Kielecka (0.22 w.), Łomżyńska (0.23 w.), Płocka (0.23 w.) i Siedlecka (0.22 w.); w dwóch ostatnich daje się przytem zauważyć nawet pewne nieznaczne zmniejszenie spożycia od r. 1904.

Przy rozpatrywaniu cyfr spożycia alkoholu mieć trzeba również na względzie, że statystyka urzędowa pomija z natury rzeczy alkohol, nabywany drogą nielegalną, co aczkolwiek w sumie ogólnej znaczenia wielkiego mieć nie może, jednakże w pewnych wypadkach i w pewnych okolicach (np. pogranicznych) może wpłynąć na podniesienie przeciętnej spożycia.

W porównaniu z Cesarstwem spożycie alkoholu z Królestwie przedstawia się jak następuje:

na głowę ludności przypada spożytego alkoholu w wiadrach:[3])

	1904	1905	1906	1907	1908	1909
Królestwo Polskie . . .	0,37	0,34	0,39	0,43	0,43	0,41
Rosja Europejska . . .	0,56	0,58	0,63	0,64	0,61	0,59
Całe państwo	0,51	0,53	0,62	0,63	0,61	0,57

[1]) W r. 1901—56 gub.; w r. 1905—9—52 gub.
[2]) Rocznik Minist. Finan. 1903 str. 194; 1907 str. 112—114; 1910 str. 380—882; 1911 str. 290—292.
[3]) Rocznik Min. Fin. 1907 str. 190—191; 1910 str. 413—414; 1911 str. 324—326.

Jak widzimy, zarówno w Rosji Europ., jak i w całem państwie, w przecięciu konsumcja alkoholu jest wyższa, niż u nas. Obserwujemy tam przytem zjawisko nieprzerwanego wzrostu spożycia bez zmniejszenia w r. 1905; dopiero w czasach ostatnich spożycie się zmniejszyło i zmniejszenie to zaczęło się wcześniej, niż w Królestwie.

W państwie Niemieckiem w r. 1910—11 na głowę ludności wypadało 3,0 litra czyli 0,24 w. wódki i 2,2 litra czyli 0,18 w. spirytusu do celów przemysłowych.[1])

W dochodach celnych główną rolę grają cła przywozowe; w roku rewolucyjnym 1905 daje się zauważyć obniżenie dochodów. Charakterystycznem jest przesunięcie się dochodów w ostatnich kilku latach, a mianowicie zmniejszenie się ich na komorach w Granicy, Sosnowcu i Aleksandrowie na korzyść Herbów, Grajewa i Szczypiorna, zwłaszcza tej ostatniej komory, ktora w r. 1909 wykazuje największy dochód, większy nawet, niż komora warszawska. Jak widać z tego, nowe linje kolejowe: kaliska i herbsko-kielecka spełniają rolę bardzo wydatną w dowozie towarów z zagranicy, zwłaszcza linja kaliska.

Przytoczone przez nas poniżej cyfry *dochodów z kolei żelaznych* skarbowych dla całego państwa wymagają uzupełnienia pod względem rozkładu terytorjalnego. Dane te przytaczamy na zasadzie budżetów min. Komunikacji z zastrzeżeniem, że nie odpowiadają one całkowicie podziałowi na Królestwo Polskie, Rosję Europejską i Rosję Azjatycką, ponieważ dotyczą nie tych terytorjów, lecz szeregu linii kolejowych, które niezupełnie ściśle odpowiadają tym terytorjom.

Jednocześnie zestawiamy z dochodami brutto wydatki na koleje skarbowe; cyfry, otrzymane z różnicy wydatków i dochodów, nie wyrażają wszakże jeszcze dochodu czystego, gdyż nie potrącone są z nich jeszcze wydatki na oprocentowanie i umarzanie pożyczek kolejowych (ob. tabl. na str. 224).

Dane do r. 1912 wyjęte są ze sprawozdań budżetowych, dla r. 1912 i 1913 z preliminarzy. W rubryce Królestwa do r. 1913 figurują tylko koleje Nadwiślańskie, w r. 1913—Nadwiślańskie i Wiedeńska.

V. Wydatki skarbu w Królestwie. Największe sumy wydatkowały w Królestwie min. wojny (39.903.000—63.320.000 rb.) i finansów (28.463.000—32.508.000 rb.), w całem państwie—min. komunikacji (452.165.000—555.102.000 rb.) i wojny (348.398.000 —496.047.000 rb.)

Poszczególne gubernje Królestwa wykazują w różnych rubrykach rozchodowych różnice nader poważne; w min. spr. wewn. i sprawiedliwości wydatki rozłożone są mniej więcej równomiernie, co tłómaczy się charakterem tych ministerjów, zarządzających wykonywaniem funkcji administracyjno-policyjnych i sądowych, potrzebnych i koniecznych w równej mierze wszędzie. Mniej równomierności wykazują już wydatki min. finansów i oświaty, gdzie stosunkowo bardzo znaczna część wydatków przypada na gub. Warszawską, najbardziej zaś nierównomierny układ wydatków widzimy dla synodu prawosławnego, którego wydatki w gub. Lubelskiej wynosiły w r. 1911—541.000 rb., w Siedleckiej—342.000 rb., w Radomskiej—6.698 rb., oraz wydatki min. komunik., które wynosiły w gub. Warszawskiej 24.521.000 rb., w Lubelskiej—225.000 rb., a w najbardziej przemysłowej gubernji Królestwa, mianowicie Piotrkowskiej—425 rb. 05 kop. Wreszcie min. handlu i przem. wydatkowało w gub. Warszawskiej 570.000 rb., w Płockiej—4.437 rb. i w Suwalskiej 4.287 rb.

Trzeba wreszcie zaznaczyć, że podobnie jak pewne kategorje dochodów państwowych nie są wykazywane terytorjalnie, lecz wpływają wprost do kasy głównej skarbowej, tak rzecz się ma i z niektóremi wydatkami, które w nieznacznej tylko części rozkładane

[1]) Stat. Jahrb. f. d. D. R., 1912 str. 301.

są terytorjalnie. Do takich należą wydatki min. Dworu, wyższych instytucji państwowych, min. spr. zagranicznych, marynarki i kredyt państwowy.

Dochody i wydatki kolei skarbowych (w tysiącach rubli).

Rok	Dochód brutto				Wydatki				Dochód czysty			
	Król. Pol.	Ros. Eur.	Ros. Azj.	Całe Pań.	Król. Pol.	Ros. Eur.	Ros. Azj.	Całe Pań.	Król. Pol.	Ros. Eur.	Ros. Azj.	Całe Pań.
1905	19 275	379 727	44 351	443 353	14 174	271 176	119 129	404 480	5 101	108 551	—74 778	38 873
1906	22 826	422 173	63 773	508 772	16 687	334 384	123 769	474 840	6 139	87 789	—59 996	33 932
1907	26 705	443 177	72 488	542 370	22 255	359 098	103 425	484 778	4 450	84 079	—30 937	57 592
1908	29 551	440 364	72 247	542 162	23 836	358 578	98 225	480 639	5 715	81 786	—25 978	61 523
1909	31 326	480 300	74 421	586 047	23 514	343 991	80 114	447 619	7 812	136 309	—5 693	138 428
1910	34 472	510 950	85 134	630 556	23 403	339 137	80 083	442 623	11 069	171 813	5 051	187 933
1911	40 336	558 292	97 473	696 101	23 324	340 259	80 792	444 375	17 012	218 033	16 681	251 726
1912	33 804	497 328	84 068	615 200	24 826	335 500	80 986	441 312	8 978	161 828	3 082	173 888
1913	82 418	567 454	101 055	750 927	46 334	338 223	85 902	470 459	36 084	229 231	15 153	280 468

VI. Udział dochodów i wydatków skarbowych Królestwa w bilansie ogólnym skarbu. W sprawozdaniach Kontroli Państwa znajdują się pozycje, zarówno w dochodach, jak i w wydatkach Skarbu, zawierające sumy, które pozostają na rachunku Kasy Głównej Skarbowej i nie są wcale dzielone terytorjalnie, jako nie przechodzące przez kasy miejscowe. W dochodach tych i wydatkach Kasy Głównej bierze częściowo udział również Królestwo; częściowo zaś pozycje Kasy Głównej wogóle podziałowi terytorjalnemu nie podlegają.

Chcąc mieć istotny obraz udziału Królestwa w skarbowości całego państwa w stosunku do udziału innych dzielnic, należy wyeliminować z rachunku pozycje Kasy Głównej i obliczyć udział procentowy dochodów i wydatków Królestwa w stosunku nie do całej sumy dochodów i wydatków państwowych, lecz do sumy dochodów i wydatków Rosji Europejskiej i Azjatyckiej, oraz Królestwa razem wziętych, czyli do sumy ogólnej dochodów i wydatków państwowych, zmniejszonej o pozycje rachunku Kasy Głównej.[1]) Ostatnia bowiem pozycja w jednakowej mierze stosuje się do poszczególnych dzielnic państwa, albo też nie dotyczy żadnej z nich.

Ponieważ zasadniczo ważnem jest określenie udziału Królestwa w bilansie państwa w stosunku do innych dzielnic, przeto jako miarę tego udziału bierzemy stosunek procentowy ludności danej prowincji do ludności całego państwa. Dla Królestwa stosunek ten wyraża się w cyfrze w r. 1911: 7,5—w r. 1906: 7,3.

Królestwo Polskie przyczyniało się stale do dochodów miejscowych skarbu w porównaniu z innemi dzielnicami w stosunku większym od ludnościowego w pozycjach następujących:

1) podatki gruntowe, od nieruchomości i t. d. w 1911 r.—23,2%, w 1905—25,7%.
2) podatek przemysłowy w 1911—8,9%, w 1905—8,6%.
3) akcyza od napojów wyskokowych w 1911—9,0%, w 1905—10,1%.
4) akcyza od cukru w r. 1911—12,2%, w 1905—12,2%.
5) dochód z ceł w r. 1911—27,9%, w r. 1905—16,2%.
6) opłaty stemplowe, rejent., sąd. i od aktów w r. 1911—12,0%, w r. 1905—10,3%.
7) opłaty od bilet. kolej. osob. i od ładunk. pośp. w r. 1911—15,6%, w r. 1907—16,5%[2])
8) dochód z poczty w r. 1911—10,7%, w r. 1905—10,0%.
9) tranz. majątk. i podatki od spadków w r. 1911—12,3%, w r. 1905—10,8%.
10) opłaty różne w r. 1911—12,6%, w r. 1905—11,6%.
11) dochód z lasów skarbowych w r. 1911—8,5%, w r. 1905—8,9%.
12) dochód ze sprzedaży nieruchomości w r. 1911—25,0%, w r. 1905 66,0%.
13) zwrot pożyczek i innych wydatków—w r. 1911—7,7%, w r. 1907—10,9%.[2])

Dochód, odpowiadający w przybliżeniu stosunkowi ludnościowemu, otrzymał z Królestwa Skarb Państwa w działach następujących:

1) podatek od kapitałów w r. 1911—8,3%, w r. 1907—8,8%.[2])
2) akcyza od gilz i bibułki w r. 1911—7%, w r. 1909—6,6%[3])
3) opłata od polis ubezpieczen. w r. 1911—5,9%, w r. 1905—6,2%.

Dochód mniejszy od współczynnika ludnościowego dało Królestwo Skarbowi w działach następujących:

1) akcyza od tytuniu w r. 1911—4,0%, w r. 1905—3,2%;
2) akcyza od nafty w r. 1911—1,7%, w r. 1905—3,1%;

---

[1]) W tablicach podane są cyfry procentowe dla Królestwa w stosunku do ogółu dochodów i wydatków państwowych, bez wyeliminowania rachunku Kasy Głównej.

[2]) W r. 1905 i 1906 sumy, zaliczone w latach następnych na rachunek Kasy Głównej, figurują na rachunku Rosji Europejskiej, dlatego też dla porównania przytaczamy nie rok 1905, lecz 1907.

[3]) Pozycja ta figuruje w sprawozdaniu Kontroli Państwowej dopiero od r. 1909.

3) akcyza od zapałek w r. 1911—1,8%, w r. 1905—2,5%;.
4) opłaty od ładunków i statków w portach—0.
5) dochód z kopalni skarbowych—0.
6) dochód z telegrafu i telefonów w r. 1911—6,6%, w r. 1905—5,9%.
7) dochód z monopolu wódczanego w r. 1911—5,9%, w r. 1905—5,0%.
8) czynsze dzierżawne i koncesje w r. 1911—1,5%, w r. 1905—1,7%.
9) dochód z przedsięb. techn. i składów w r. 1911—0,8%, w r. 1907—1,7%.[2])
10) opłaty likwidacyjne w r. 1911—0,3%, w r. 1905—0.
11) zasiłki różne w r. 1911—4,7%, w r. 1905—4,2%.
12) dochody różne i nieprzewidziane w r. 1911—5,3%, w roku 1905—7,6%;

Rubryki: dochód z mennicy, z kolei skarbowych, z kapitałów i obrotów pieniężnych, z uczestnictwa w zyskach kolei prywatnych, z opłat obowiązkowych towarzystw kolejowych i wynagrodzenie wojenne—nie są wcale przez kontrolę Państwową dzielone terytorjalnie.

Wszakże, co się tyczy dochodu z kolei, to podług danych budżetowych na r. 1913 dochód brutto kolei skarbowych w Królestwie stanowił, po upaństwowieniu kolei Wiedeńskiej, około 11% ogólnych dochodów kolejowych w państwie, a dochód czysty—około 13% dochodu czystego dróg żelaznych skarbowych w państwie.

Ogółem udział Królestwa w dochodach zwyczajnych skarbu wynosił w r. 1905—6,0% i stale wzrastając, doszedł do 10,9% w r. 1911, był więc zrazu mniejszy od współczynnika ludnościowego, następnie jednak przewyższył go 1½ razy, wykazując kierunek zwyżkowy.[1])

Co się tyczy wydatków skarbowych, to stosunek ich w Królestwie wyższy od stosunku ludnościowego daje się zauważyć w działach następujących:

1) Min. Finans. w r. 1911—9,3%, w r. 1907—9,0%.[2])
2) Min. Sprawiedliwości w r. 1911—9,9%, w r. 1907—10,6%.[2])
3) Min. Wojny w r. 1911—8,7%, w r. 1905—11,5%.

Wydatki Minist. Spraw Wewnętrzn. mniej więcej odpowiadają stosunkowi ludnościowemu Królestwa w r. 1911—6,8%, w r. 1907—7,0%.[2])

We wszystkich innych pozycjach udział Królestwa jest niższy od współczynnika ludnościowego i przedstawia się jak następuje:

1) Minist. Dworu w r. 1911—2,5%, w r. 1907—1,8%[2]).
2) Synod w r. 1911—3,3%, w r. 1907—3,6%[2]).
3) Minist. Oświaty w r. 1911—4,5%, w r. 1907—7,0%.[2])
4) Zarząd Główny Rolnictwa w r. 1911—1,3%, w r. 1907—1,8%.[2])
5) Zarząd Główny Stadnin państwowych w r. 1911—5,6%, w r. 1907—5,8%.[2])
6) Minist. Handlu i Przemysłu w r. 1911—2,4%, w r. 1907—2,3%.[2])
7) Minist. Marynarki —0.
8) Kontrola Państwa w r. 1911—7,2%, w r. 1907—7,2%.[2])

Wydatki na utrzymanie wyższych instytucji państwowych oraz wydatki Min. Spr. Zagranicz. i Wydziału kredytu państwowego nie są przez kontrolę Państwową dzielone terytorjalnie.

Wogóle stosunek procentowy wydatków miejscowych zwyczajnych skarbu państwa w Królestwie do wydatków zwyczajnych w całem państwie wynosił w r. 1911—7,0%, w r. 1905—6,3%; dla wydatków zwyczajnych i nadzwyczajnych razem stosunek powyższy wyraża się w r. 1911—6,5%, w r. 1905—5,1%;

---

[1]) W r. 1905—6%, 1906—7%, 1907—9,9%, 1908—9,9%, 1909—10,4%, 1910—10,5%, 1911—10,9%.

[2]) W r. 1905 i 1906 sumy zaliczone w latach następnych na rachunek Kasy Głównej figurują na rachunku Rosji Europejskiej, dlatego też dla porównania przytaczamy nie rok 1905, lecz 1907.

Wydatki skarbowe podzielić możemy na dwie grupy: 1-o wydatków produkcyjnych, mających na celu lub bezpośrednio pociągających za sobą wzmożenie zasobów kraju lub prowincji, w której są czynione, i 2-o wydatków, znaczenia tego nieposiających, lecz wypływających z ogólnych potrzeb państwa. Do grupy pierwszej, noszącej w pewnej mierze charakter inwestycji, zaliczamy wydatki minist. oświaty publicznej, minist. komunikacji i zarz. główn. żegl. handl. i portów, min. handlu i przem., oraz zarządu głównego rolnictwa i stadnin państwowych; minist. finansów z grupy tej wyłączamy ze względu na to, że wydatki jego idą głównie na pobór podatków i zarządzanie monopolem wódczanym.

Stosunek wyżej wyszczególnionych wydatków produkcyjnych w Królestwie do tychże wydatków w całem państwie przedstawia się wsposób następujący:

Rok	Suma ogólna wydat. produkcyjn. skarb. w Królestwie	Stosun. proc. wyd. prod. skarb. w Król. do ogółu wyd. skarb. w całem Państwie	Suma wyd. prod. skarbu w Król. przypadaj. na 1 mieszk. w kop.	Suma wyd. prod. skarbu w Ros. Eur. przyp. na 1 mieszk. w kop.
1905	22 197 147	4,0%	190	357
1906	23 596 941	3,9	202	399
1907	26 148 032	4,9	224	338
1908	28 072 928	4,9	241	362
1909	30 522 933	5,0	252	384
1910	31 749 932	5,0	262	392
1911	31 137 376	4,7	246	411

Z przytoczonych zestawień wynika, iż: 1-o stosunek procentowy wydatków produkcyjnych skarbu w Królestwie do ogółu tychże wydatków we wszystkich miejscowościach państwa razem wziętych jest mniejszy, niż stosunek ludnościowy Królestwa i Państwa i mniejszy, niż stosunek ogółu wydatków skarbowych w Królestwie do ogółu wydatków w państwie, oraz

2-o, że w stosunku do ludności wydatki skarbu na cele produkcyjne są w Królestwie znacznie mniejsze, niż w Rosji Europejskiej.

VII. Wnioski ogólne. Z przytoczonych powyżej danych Kontroli Państwa wynika, że Królestwo Polskie stanowi w bilansie państwa pozycję czynną i daje skarbowi znaczne zyski czyste. Należy wszakże pamiętać, że sprawozdania Kontroli Państwa nie dają ścisłego i dokładnego bilansu istotnego udziału Król. w finansach ogólno-państwowych, gdyż popierwsze, jakeśmy to już parokrotnie zaznaczyli, niektóre kategorje dochodów i wydatków (jako to—w dochodach z mennicy, z kolei skarbowych, z kapitałów i obrotów pieniężnych skarbu, z uczestnictwa skarbu w zyskach kolei prywatnych, z opłat obowiązkowych towarzystw kolejowych, wynagrodzenie wojenne; a w wydatkach: system kredytu państwowego) nie są w Sprawozdaniach Kontroli wykazywane terytorjalnie, w innych znów kategorjach, zasadniczo wykazywanych terytorjalnie, znaczne nieraz sumy dochodów i wydatków przeciągane są wprost przez Kasę Główną Skarbową, tak, że niewiadomo na rachunek jakiej dzielnicy je zaliczyć, oraz powtóre, ponieważ bardzo jest trudno zaliczyć wszystkie dochody i wydatki skarbu, czynione na danem terytorjum, na rachunek danego terytorjum. Tak np., specjalnie co się tyczy Królestwa, niewątpliwie znaczna część dochodu z ceł, pobieranego na komorach Królestwa, przypada na towary, idące tranzytem do Cesarstwa i część ta na dobro Cesarstwa, a nie Królestwa zaliczona być winna; z drugiej znów strony—przychodzą też do Królestwa w pewnej ilości towary, oclone na komorach Cesarstwa (Odessa, Libawa, granica lądowa na Dalekim Wschodzie etc.) Dalej, na dochody monopolu wódczanego w gubernjach Dalekim Wschodzie etc.) Dalej, na dochody monopolu wódczanego w gubernjach wewnętrznych Cesarstwa składa się w pewnej cząstce Królestwo Polskie, gdzie

Skarb, na dogodnych dla siebie warunkach, zakupuje okowitę, aby następnie z zyskiem sprzedawać ją w Cesarstwie.

Podobnie jak z dochodami, ma się rzecz i z wydatkami; nie można np. wszystkiemi wydatkami skarbu na wojsko, lub na dozór celno-graniczny w Królestwie obarczać rachunku Królestwa, gdyż wydatki te wypływają w znacznej mierze z potrzeb ogólno-państwowych, w zaspokojeniu których zainteresowane jest nietylko Królestwo, lecz i inne części państwa.

Rachunek zupełnie ścisły i dokładny wszystkich dochodów i wydatków, które istotnie dotyczą Królestwa Polskiego, wymaga bardzo skomplikowanych obliczeń, których nie możemy tu przeprowadzać, podajemy więc tylko surowy materjał kasowy Kontroli Państwa.

Badaniom tym poświęciło studja specjalne kilku ekonomistów polskich i rosyjskich, między innymi Władysław Grabski[1]) i Władysław Żukowski,[2]) a rezultaty ich obliczeń wypadały zbliżone do wyników zestawień cyfr kasowych, zawartych w sprawozdaniach Kontroli Państwa.

Stan taki jest zupełnie zrozumiały wobec tego, że jeżeli z jednej strony suma dochodów kasowych Królestwa podług sprawozdań Kontroli Państwa jest wyższą od rzeczywistej skutkiem tego, że znaczna ilość towarów, oclonych w Królestwie, idzie wgłąb Rosji, to z drugiej strony na zwiększenie dochodu kasowego w Królestwie wcale nie wpływa dochód z kolei skarbowych, który idzie wprost do Kasy Głównej, podczas gdy wydatki na eksploatację kolei skarbowych przechodzą przez kasy miejscowe, obciążając Królestwo nadmiernie. Dalej, jakkolwiek kasy Królestwa nie ponoszą ciężaru procentów od długów państwowych, kosztów marynarki wojennej oraz dyplomacji i instytucji centralnych państwowych, ponoszą one za to koszt utrzymania nadmiernej, w stosunku do innych miejscowości, liczby wojska z powodu położenia nadgranicznego Królestwa. W ten sposób różne czynniki przy obliczeniach ścisłych działają we wprost przeciwnych kierunkach i wytwarzają kompensaty, które doprowadzają do tego, że istotna przewyżka dochodów Królestwa nad wydatkami, jest bliską przewyżki kasowej.

Dlatego też w konkluzji ostatecznej uważać można przedstawione przez nas wyniki kasowe, zaczerpnięte ze sprawozdań urzędowych Kontroli Państwa za bliskie rzeczywistego stanu rzeczy i względnie prawdziwie odzwierciadlające udział Królestwa w dochodach i wydatkach państwowych.

W ten sposób okazuje się w rezultacie ostatecznym, że w ciągu lat siedmiu od r. 1905 do 1911 Królestwo Polskie dało Skarbowi Państwa czystego zysku w dochodach zwyczajnych i nadzwyczajnych—300.876.181 rb. 59 kop.. Zysk ten, wzrastając z roku na rok, doszedł w ostatnim przez nas rozpatrywanym roku—1911-tym do sumy 103.584.303 r. 08 kop.

---

[1]) Władysław Grabski. Bilans Królestwa Polskiego w finansach Państwa Rosyjskiego. Warszawa 1909 wydawn. Tow. Pop. Pracy Społecznej.

[2]) Władysław Żukowski. Wydatki Państwowe w Król. Pol. Warszawa 1910.

I. Podatki bezpośrednie od nieruchomości dworskich.[1]) (w tysiącach rubli)

	Suma ogólna				Gruntowy				Podymne				Na utrzymanie sądów gminnych			
	r. 1900	r. 1905	r. 1908	r. 1909	r. 1900	r. 1905	r. 1908	r. 1909	r. 1900	r. 1905	r. 1908	r. 1909	r. 1900	r. 1905	r. 1908	r. 1909
Królestwo Polskie	**3 582,4**	**3 307,5**	**4 462,8**	**4 508,8**	**2 480,5**	**2 253,3**	**2 998,7**	**2 997,9**	**1 003,1**	**982,1**	**1 257,0**	**1 303,7**	**98,8**	**72,1**	**207,1**	**207,2**
g. Kaliska	404,3	385,5	511,1	514,6	304,7	282,6	374,5	370,8	88,0	92,6	116,6	119,6	11,6	10,3	25,4	24,2
Kielecka	275,0	266,1	352,8	366,9	202,9	192,2	252,7	249,0	62,8	66,3	80,1	100,3	9,3	7,6	20,0	17,6
Lubelska	421,6	410,9	510,4	510,6	295,6	282,9	356,0	356,1	117,0	120,0	135,3	135,5	9,0	8,0	19,1	19,0
Łomżyńska	295,6	274,4	342,1	345,0	192,0	175,5	224,6	227,6	96,7	93,3	102,5	102,7	6,9	5,6	15,0	14,7
Piotrkowska	346,1	295,4	432,4	519,3	209,8	173,4	256,2	255,1	125,8	115,1	153,2	238,5	10,5	6,9	23,0	25,7
Płocka	344,9	314,9	428,0	410,6	247,4	222,9	293,1	292,8	87,2	87,8	114,6	96,7	10,3	4,2	20,3	21,1
Radomska	327,1	293,5	426,8	389,5	216,7	198,7	260,1	260,5	99,3	87,4	144,5	106,6	11,1	7,4	22,2	22,4
Siedlecka	340,8	328,0	403,3	400,8	223,9	214,2	265,1	264,1	104,9	103,1	114,0	112,6	12,0	10,7	24,2	24,1
Suwalska	145,8	127,4	177,3	179,4	107,8	95,0	127,2	134,1	34,6	29,8	42,0	38,0	3,4	2,6	8,1	7,3
Warszawska	681,4	611,5	873,3	872,1	479,7	415,7	589,4	587,9	187,0	187,0	254,1	253,2	14,7	8,8	29,8	31,0

[1]) Rocznik Min. Finans. r. 1903 str. 124—5; r. 1907 str. 94—5; r. 1910 str. 356—7; r. 1911 str. 272—3.

I.a. Podatki włościańskie (w tysiącach rubli)

	Suma ogólna				Gruntowy				Podymne				Na utrzymanie sądów gminnych				Łanowe w rub.
	r. 1900	r. 1905	r. 1908	r. 1909	r. 1900	r. 1905	r. 1908	r. 1909	r. 1900	r. 1905	r. 1908	r. 1909	r. 1900	r. 1905	r. 1908	r. 1909	r. 1900
Królestwo Polskie	**3 726,3**	**3 482,6**	**4 292,1**	**4 288,0**	**2 083,3**	**1 944,0**	**2 514,8**	**2 515,0**	**1 539,7**	**1 463,8**	**1 560,1**	**1 563,6**	**103,3**	**74,8**	**217,2**	**209,4**	**222**
g. Kaliska	388,4	387,2	449,2	448,2	215,7	216,8	261,5	262,4	162,1	161,1	164,1	164,3	10,6	9,3	23,6	21,5	9
Kielecka	344,9	339,3	395,9	392,1	175,0	172,3	214,4	212,4	160,4	160,1	161,9	161,3	9,5	6,9	19,6	18,4	44
Lubelska	459,2	459,9	523,8	524,8	237,9	238,7	287,2	287,6	210,7	211,4	213,7	214,2	10,6	9,8	22,9	23,0	20
Łomżyńska	178,8	167,2	203,3	203,1	97,8	91,7	116,2	116,5	77,1	72,7	78,6	78,8	3,9	2,8	8,5	7,8	—
Piotrkowska	412,7	375,4	473,3	475,3	216,6	200,2	257,7	259,9	181,9	165,8	183,5	185,1	14,2	9,4	32,1	30,3	—
Płocka	228,0	218,7	265,7	267,3	128,5	125,1	157,3	157,5	93,1	90,3	95,3	96,1	6,4	3,3	13,1	13,7	—
Radomska	369,0	344,9	427,1	426,1	193,9	185,0	237,2	236,7	161,9	151,2	163,2	163,0	13,2	8,7	26,7	26,4	—
Siedlecka	331,9	330,4	382,9	383,2	177,4	177,9	214,2	214,4	142,3	142,1	143,7	143,8	12,2	10,4	25,0	25,0	—
Suwalska	445,7	350,9	504,9	501,8	295,3	224,4	344,5	343,2	141,7	120,8	142,0	142,0	8,7	5,7	18,4	16,6	6
Warszawska	567,5	509,1	666,4	666,2	345,1	312,0	424,7	424,5	208,5	188,5	214,6	214,9	13,9	8,6	27,1	26,8	144

[1]) Rocznik Minist. Finans. r. 1903 str. 124—5; r. 1907—str. 94—5; r. 1910 str. 356—7; r. 1911 str. 272—3.

I.b. Podatki od nieruchomości w miasteczkach[1]) (w tysiącach rubli)

	Suma ogólna				Gruntowy				Podymne				Na utrzymanie sądów gminnych			
	1900	1905	1908	1909	1900	1905	1908	1909	1900	1905	1908	1909	1900	1905	1908	1909
Królestwo Polskie	**233,5**	**187,3**	**272,6**	**275,0**	**110,3**	**87,5**	**131,2**	**131,4**	**113,0**	**92,6**	**120.4**	**121,7**	**10,2**	**7,2**	**21,0**	**21,9**
g. Kaliska	23,7	19,4	31,5	27,5	11,9	9,0	16,0	13,4	10,6	9,3	12,9	11,2	1,2	1,1	2,6	2,9
Kielecka	22,5	16,5	26,0	25,9	10,6	7,9	12,7	12,7	11,0	8,1	11,2	11,3	0,9	0,9	2,1	1,9
Lubelska	30,4	28,0	34,8	34,9	13,3	12,2	16,1	15,9	15,9	14,9	16,1	16 2	1,2	0,9	2,6	2,8
Łomżyńska	14,9	12,8	16,6	16,2	6,4	5,2	7,2	7,2	7,9	7,2	8,2	7.9	0.6	0,4	1,2	1,1
Piotrkowska	31,2	22,5	33,8	38,9	14,3	10,5	16,1	18,8	15,6	11,2	15,3	16,7	1,3	0,8	2,4	3,4
Płocka	9,9	9,1	11,5	11,4	4,6	4,4	5,5	5,4	4,6	4,2	4,6	4,6	0,7	0,5	1,4	1,4
Radomska	36,7	26,1	42,3	43,5	15,3	11,1	17,2	17,5	19,9	14,1	22,0	23.0	1,5	0,9	3,1	3,0
Siedlecka	28,9	28,1	32,8	32,7	14,9	14,3	17,4	17,3	12,7	12,6	12,8	12,8	1.3	1,2	2,6	2,6
Suwalska	13,2	8,0	15,7	15,7	6,9	5,8	8,5	8,5	5,8	1,9	6,2	6,2	0,5	0 3	1,0	1,0
Warszawska	22,1	13,7	27,6	28,3	12,1	7,1	14,4	14,8	9,1	6,0	11,2	11,8	0,9	0,6	2,0	1,7

[1]) Rocznik Min. Finans. r. 1903 str. 124—5; r. 1907 str. 86—8 i 94—5; r. 1910 str. 350—52 i 356—7; r. 1911 str. 260—62 i 272—3.

I.c. Podatki w miastach[1]) (w tysiącach rubli)

	Suma ogólna				Gruntowy				Od nieruchomości			
	1900	1905	1908	1909	1900 (kont. liwer.)	1905	1908	1909	1900 (podym. w mias.)	1905	1908	1909
Królestwo Polskie	**3 137,6**	**3 829,0**	**5 800,3**	**6 067,6**	**12,6**	**24,7**	**41,1**	**41,9**	**3 125,0**	**3 804,3**	**5 759,2**	**6 025,7**
g. Kaliska	103,6	123,0	155,0	188,7	0,9	—	—	—	102,7	123,0	155,0	188,7
Kielecka	49,0	40,7	72,6	68,6	0,7	—	—	—	49,0	40,7	72,6	68,6
Lubelska	123,7	147,0	184,8	198,7	2,0	7,2	9,6	9,9	121,7	139,8	175,2	188,8
Łomżyńska	52,0	49,7	59,4	66,0	0,5	1,6	2,9	3,2	51,5	48,1	56,5	62,8
Piotrkowska	673,4	948,6	1 404,9	1 601,2	1,3	2,7	6,0	5,4	672,1	945,9	1 398,9	1 595,8
Płocka	67,2	72,5	91,4	90,1	0,9	—	—	—	66,3	72,5	91,4	90,1
Radomska	76,0	78,1	109,1	119,7	1,2	—	—	—	74,8	78,1	109,1	119,7
Siedlecka	79,6	74,7	95,2	112,5	2,1	4,6	7,4	7,5	77,5	70,1	87,8	105,0
Suwalska	56,3	57,1	66,0	73,4	1,4	4,0	6,0	5,4	54,9	53,1	60,0	68,0
Warszawska	1 856,0	2 237,8	3 561,8	3 548,5	1,6	4,7	9,3	10,5	1 854,4	2 233,1	3 552,5	3 538,0

[1]) Rocznik Minist. Finansów. r. 1903 str. 124—5; r. 1907 str. 86—8 i 94—5; r. 1910 str. 350—52 i 356—7; r. 1911 str. 260—62 i 272—3.

II. Dochody celne na ważniejszych komorach[1])

(w rublach).

Królestwo Polskie	Suma ogólna				Cła przywozowe				Cła wywozowe				Opłaty różne			
	1901	1905	1908	1909	1901	1905	1908	1909	1901	1905	1908	1909	1901	1905	1908	1909
Okręg celny Radomski	**13 001 238**	**8 931 068**	**12 852 816**	**13 241 428**	**12 850 952**	**8 816 372**	**12 679 405**	**13 049 047**	**27 990**	**27 722**	**3 813**	**5 039**	**122 294**	**86 974**	**169 598**	**187 342**
Granica	3 971 284	2 921 906	3 738 496	3 541 082	3 945 557	2 899 800	3 704 732	3 508 690	764	617	7	111	24 963	21 489	33 757	32 281
Herby	1 367 339	1 990 806	2 656 138	3 342 723	1 360 997	1 981 972	2 630 110	3 304 353	—	1 438	63	27	6 342	7 396	25 965	38 343
Sosnowiec	7 052 809	3 649 685	5 853 627	5 721 580	7 001 123	3 605 227	5 814 810	5 681 519	8 467	21 795	3 632	4 574	43 219	22 663	35 185	35 487
Okręg celny Warszawski	**29 584 555**	**28 147 623**	**46 715 849**	**49 231 873**	**29 247 121**	**27 798 911**	**46 165 259**	**48 642 620**	**41 573**	**56 943**	**2 356**	**3 344**	**295 861**	**291 769**	**548 234**	**585 909**
Aleksandrów	15 316 157	11 967 869	9 880 451	8 655 781	15 255 494	11 905 395	9 809 379	8 583 064	3 640	5 000	1 995	731	57 023	57 474	69 077	71 986
Grajewo	2 568 755	2 952 794	4 300 824	4 374 332	2 509 041	2 879 986	4 254 130	4 329 313	37 752	49 055	—	1 397	21 962	23 753	46 694	43 622
Mława	557 990	1 129 399	1 435 997	1 209 903	549 205	1 117 872	1 412 464	1 188 169	145	1 678	—	30	8 640	9 849	23 533	21 704
Warszawa	9 780 056	8 485 464	15 122 317	16 018 432	9 607 404	8 338 641	14 847 998	15 728 660	—	—	—	—	172 652	146 823	274 319	289 772
Szczypiorno	486 641	2 727 565	14 987 117	17 882 506	476 442	2 708 706	14 926 857	17 798 463	—	—	44	1 163	10 199	18 859	60 216	82 880
Okręg celny Wileński	**13 984 426**	**15 278 268**	**22 430 354**	**23 222 412**	**13 728 158**	**15 055 236**	**22 203 865**	**22 908 449**	**52 095**	**56 054**	**7 454**	**90 730**	**204 173**	**166 978**	**219 035**	**223 233**
Wierzbołów	9 379 425	9 341 275	13 028 767	13 070 514	9 223 483	9 204 257	12 907 087	12 947 123	46 137	40 923	19	3 204	109 805	96 095	121 661	120 187

[1]) Roczn. Minist. Finans. r. 1903 str. 201—202; r. 1907 str. 119—121; r. 1910 str. 388—389; r. 1911 str. 300—301.

III. Akcyza od tytuniu[1]) (w rublach).

	Suma ogólna				W tem opłata dodatkowa na kwater. wojskowy (10% opłaty patent.)			
	1901	1905	1908	1909	1901	1905	1908	1909
Królestwo Polskie	**1 579 464**	**1 471 848**	**1 630 094**	**1 553 380**	**31 419**	**27 000**	**39 460**	**40 153**
g. Kaliska	26 137	27 626	33 407	33 283	2 350	2 499	3 008	2 991
Kielecka	21 981	18 483	26 623	26 995	1 957	1 406	2 398	2 398
Lubelska	144 719	117 513	130 780	117 215	2 517	2 512	3 524	3 533
Łomżyńska	14 283	13 976	19 670	18 794	1 277	1 262	1 718	1 685
Piotrkowska	77 497	60 178	94 031	94 121	6 970	5 436	8 351	8 423
Płocka	15 552	14 408	19 783	19 559	1 388	1 301	1 789	1 738
Radomska	22 149	14 677	29 880	30 097	1 924	1 304	2 659	2 579
Siedlecka	32 968	14 621	19 436	19 796	1 056	1 316	1 749	1 764
Suwalska	16 264	35 536	42 064	38 642	1 458	975	1 328	1 330
Warszawska	1 207 914	1 157 830	1 214 420	1 154 808	10 522	8 989	12 936	13 712

[1]) Rocznik Minist. Finans. r. 1903 str. 194—195; r. 1907 str. 114—115; r. 1910 str. 382—383; r. 1911 str. 292—293.

IV. Podatki od napojów wyskokowych [1] (w rublach).

	Suma ogólna				Akcyza od	
	1901	1905	1908	1909	1901	1905
Królestwo Polskie	**20 768 775**	**3 007 270**	**4 275 716**	**4 351 268**	**18 053 098**	**252 119**
g. Kaliska	1 691 908	118 750	179 404	170 945	1 569 259	4 937
Kielecka	1 132 499	46 658	80 087	84 414	1 077 318	1 025
Lubelska	1 942 576	255 331	371 772	343 418	1 754 840	69 085
Łomżyńska	619 578	107 594	143 439	134 832	528 461	751
Piotrkowska	4 687 728	772 796	984 468	1 029 102	3 883 609	42 889
Płocka	588 790	64 866	99 112	106 210	530 218	1 178
Radomska	1 087 137	100 848	140 134	135 977	961 874	3 125
Siedlecka	894 385	133 566	168 118	180 335	817 320	5 967
Suwalska	966 240	113 012	154 242	150 746	861 530	1 522
Warszawska	7 157 934	1 294 549	1 954 940	2 915 289	6 068 669	121 640

	Akcyza od drożdży				Opłata	
	1901	1905	1908	1909	1901	1905
Królestwo Polskie	**173 626**	**283 499**	**633 764**	**726 713**	**226 667**	**252 051**
g. Kaliska	11	4 525	4 955	4 379	16 913	17 389
Kielecka	96	50	63	258	8 120	8 289
Lubelska	14	1 815	45	42	22 255	23 841
Łomżyńska	1	358	19	35	8 786	11 659
Piotrkowska	169 722	180 571	265 288	308 306	35 143	34 584
Płocka	20	1 173	209	42	7 183	8 170
Radomska	89	55	32	194	12 138	9 470
Siedlecka	—	—	—	2	7 565	17 402
Suwalska	—	945	3 472	2 660	13 106	12 678
Warszawska	3 673	94 007	359 681	410 795	95 458	108 569

[1] Rocznik Minist. Finans. r. 1903 str. 194—5; r. 1907 str. 114—5; r. 1910 str. 382—3; r. 1911 str. 292—3.

alkoholu		Akcyza od wódek spirytusowych				Akcyza od piwa i miodu			
1908	1909	1901	1905	1908	1909	1901	1905	1908	1909
536 962	**475 609**	**210 455**	**208 750**	**211 449**	**206 439**	**1 050 951** [2]	**1 961 180**	**2 433 476**	**2 477 538**
16 898	7 829	6 680	4 759	5 152	8 799	95 033	85 741	125 238	123 207
1 434	1 298	—	—	—	—	46 132	36 693	61 543	66 497
70 626	61 570	4 718	4 304	4 852	5 082	159 117	154 478	244 950	224 368
6 119	6 915	4 646	2 407	826	175	75 751	85 562	113 621	106 869
55 061	61 048	51 539	39 627	66 339	61 504	527 581	461 681	533 406	535 287
2 089	777	—	—	—	—	50 388	53 652	81 407	89 370
8 262	6 159	—	—	—	—	111 261	86 789	111 430	106 557
5 301	7 495	—	—	—	—	69 203	109 236	135 082	146 687
712	594	—	—	—	—	90 828	97 453	129 018	123 771
370 460	321 924	142 872	157 653	134 280	130 879	825 657	789 895	897 781	954 925

patentowa		Kary				Opłaty za nadzór nad fabr. lakierów i octu			
1908	1909	1901	1905	1908	1909	1901	1905	1908	1909
415 913	**417 272**	**5 722**	**4 187**	**12 181**	**15 644**	**48 256**	**45 600**	**24 050**	**23 950**
24 354	23 838	407	197	757	993	3 605	1 200	2 050	1 900
16 062	14 869	333	101	435	992	500	500	550	500
48 224	48 191	482	658	1 625	2 065	1 150	1 150	1 450	2 100
20 493	18 493	183	505	811	745	1 750	6 352	1 550	1 600
54 978	53 026	1 534	286	3 846	4 831	18 600	13 158	5 550	5 100
14 638	15 207	181	43	219	314	800	650	550	500
18 095	19 509	725	109	565	1 408	1 050	1 300	1 750	2 150
24 919	24 818	197	411	1 016	883	100	550	1 800	1 450
20 554	23 030	476	164	336	591	300	250	150	100
173 596	177 291	1 204	1 713	2 571	1 822	20 401	20 490	8 650	8 550

[2] W cyfrze tej jest niewątpliwie omyłka — z dodania wypada 2 050 951.

IV.a. Liczba składów i sklepów monopolu wódczanego. [1])

	Liczba składów			Liczba sklepów		
	1905	1908	1909	1905	1908	1909
Królestwo Polskie	**23**	**23**	**22**	**1 277**	**1 220**	**1 173**
g. Siedlecka i Warszawska	6	6	5	404	396	365
Kaliska i Piotrkowska	6	6	6	336	330	327
Łomżyńska, Płocka i Suwalska	4	4	4	166	158	152
Kielecka, Lubelska i Radomska	7	7	7	371	336	329

[1]) Roczn. Minist. Finans. r. 1907 str. 139; r. 1910 str. 411; r. 1911 str. 323.

IV.b. Spożycie alkoholu 40⁰-wego.[1])

	Spożycie absolutne w wiadrach						Na głowę ludności w wiadrach					
	1904	1905	1906	1907	1908	1909	1904	1905	1906	1907	1908	1909
Królestwo Polskie	**3 923 074**	**3 638 232**	**4 407 559**	**4 741 910**	**4 901 016**	**4 747 238**	**0,37**	**0,34**	**0,39**	**0,43**	**0,43**	**0,41**
g. Kaliska	323 695	297 778	404 518	437 143	459 283	449 378	0,34	0,30	0,40	0,44	0,45	0,39
Kielecka	183 390	178 083	213 053	225 014	232 676	210 351	0,21	0,20	0,31	0,24	0,25	0,22
Lubelska	388 995	373 386	422 705	433 859	438 734	433 269	0,30	0,28	0,31	0,31	0,31	0,30
Łomżyńska	119 070	120 837	138 673	168 652	165 396	153 208	0,19	0,19	0,21	0,26	0,25	0,23
Piotrkowska	879 621	797 466	1 032 538	1 192 769	1 231 114	1 225 251	0,54	0,55	0,60	0,70	0,70	0,68
Płocka	122 252	114 658	137 634	141 256	152 157	147 980	0,28	0,18	0,21	0,23	0,24	0,23
Radomska	224 998	211 902	270 006	282 250	297 360	284 288	0,24	0,22	0,27	0,30	0,30	0,29
Siedlecka	205 760	190 290	217 056	214 915	216 430	211 609	0,24	0,21	0,24	0,23	0,23	0,22
Suwalska	139 692	143 461	175 005	192 749	259 075	233 599	0,22	0,22	0,27	0,30	0,40	0,36
Warszawska	1 335 601	1 210 371	1 396 371	1 453 303	1 448 791	1 398 305	0,61	0,55	0,62	0,63	0,61	0,58

[1]) Roczn. Minist. Finansów r. 1907 str. 141; r. 1910 str. 414; 1911 str. 326.

V. Podatek mieszkaniowy w miastach i miasteczkach.[1])

Gubernje, miasta i miasteczka	Liczba ogólna nieruchom.				Liczba ogólna mieszkań				Liczba mieszkań opodatk.				Suma podatku (w rublach)			
	1901	1905	1908	1909	1901	1905	1908	1909	1901	1905	1908	1909	1901	1905	1908	1909
Królestwo Polskie	**48 617**	**54 547**	**56 735**	**57 759**	**350 527**	**387 150**	**412 794**	**424 875**	**77 323**	**86 263**	**94 588**	**102 719**	**517 089**	**594 602**	**615 255**	**687 066**
g. Kaliska	**3 524**	**3 762**	**4 060**	**4 113**	**19 704**	**22 166**	**25 291**	**25 710**	**4 009**	**5 203**	**6 307**	**6 953**	**11 941**	**15 858**	**19 510**	**22 197**
Kalisz	458	489	746	752	4 074	4 270	7 008	7 050	909	1 370	1 739	1 904	4 984	7 840	9 454	10 886
Koło	333	367	381	391	2 013	2 182	2 289	2 352	442	552	682	795	1 056	1 240	1 553	1 798
Konin	—	309	316	327	—	1 541	1 589	1 598	—	436	464	504	—	1 092	1 174	1 243
Łęczyca	—	274	274	285	—	1 810	1 831	1 876	—	402	480	595	—	769	994	1 189
Ozorków	—	455	456	456	—	2 436	2 450	2 452	—	327	433	497	—	632	882	1 305
Sieradz	—	363	368	368	—	1 626	1 685	1 687	—	305	361	359	—	720	870	924
Słupca	—	231	232	245	—	752	772	899	—	174	214	270	—	369	469	519
Turek	—	382	386	386	—	1 700	1 708	1 708	—	303	363	392	—	541	670	692
Wieluń	—	299	303	305	—	1 494	1 511	1 527	—	393	438	457	—	786	877	935
Zduńska Wola	494	593	598	598	3 707	4 355	4 448	4 561	795	942	1 133	1 180	1 534	1 869	2 567	2 706
g. Kielecka	**2 270**	**2 792**	**2 928**	**2 949**	**7 287**	**8 449**	**8 809**	**8 881**	**1 890**	**1 972**	**2 234**	**2 394**	**6 028**	**7 062**	**7 737**	**8 448**
Chmielnik	—	427	448	451	—	1 020	922	928	—	181	188	200	—	257	271	291
Działoszyce	—	356	364	373	—	1 088	1 125	1 127	—	132	122	126	—	193	189	199
Kielce	815	922	1 000	1 001	3 070	3 378	3 710	3 750	888	989	1 092	1 174	4 221	5 117	5 478	6 028
Miechów	—	178	182	184	—	621	639	648	—	244	281	292	—	248	612	660
Olkusz	—	226	254	255	—	798	878	890	—	204	318	354	—	159	661	722
Pińczów	—	683	680	685	—	1 544	1 535	1 538	—	222	230	248	—	788	526	548
g. Lubelska	**4 937**	**5 381**	**5 727**	**6 002**	**17 173**	**21 576**	**22 322**	**22 549**	**3 311**	**3 645**	**4 076**	**4 316**	**14 246**	**15 310**	**16 750**	**17 973**
Biłgoraj	—	478	490	494	—	1 072	1 097	1 112	—	201	237	260	—	389	466	493
Chełm	516	490	502	502	1 898	1 940	1 972	1 972	379	540	550	539	1 490	1 932	2 000	2 006
Hrubieszów	—	801	686	732	—	1 818	1 901	1 901	—	336	464	475	—	782	1 037	1 086
Janów	—	363	364	364	—	705	707	707	—	138	136	152	—	291	268	307
Krasnystaw	—	466	476	485	—	991	1 003	1 014	—	200	203	213	—	436	432	423
Lubartów	—	338	378	513	—	955	991	1 006	—	190	242	306	—	348	439	548
Lublin	948	1 010	1 038	1 052	7 142	10 497	10 668	10 726	1 264	1 393	1 509	1 622	8 052	8 464	9 173	10 114
Puławy	425	433	709	731	1 112	1 126	1 420	1 425	404	207	194	181	1 611	1 204	1 178	1 170
Tomaszów	—	517	599	644	—	897	988	1 111	—	171	205	211	—	323	401	419
Zamość	—	485	485	485	—	1 575	1 575	1 575	—	269	336	357	—	1 141	1 356	1 407

[1]) Rocznik Minist. Finans. r. 1903 str. 190; r. 1907 str. 106—7; r. 1910 str. 373—4; r. 1911 str. 284—5.

Gubernje, miasta i miasteczka	Liczba ogólna nieruchom.				Liczba ogólna mieszkań				Liczba mieszkań opodatk.				Suma podatku (w rublach)			
	1901	1905	1908	1909	1901	1905	1908	1909	1901	1905	1908	1909	1901	1905	1908	1909
g. Łomżyńska	**2 591**	**2 768**	**2 829**	**2 859**	**8 959**	**11 512**	**11 701**	**12 340**	**1 435**	**1 891**	**2 189**	**2 380**	**4 819**	**5 852**	**6 475**	**6 968**
Grajewo	—	341	343	347	—	1 378	1 384	1 390	—	385	424	478	—	866	918	1 009
Łomża	767	641	672	677	3 132	4 296	4 386	4 407	462	561	651	691	2 546	3 014	3 430	2 629
Maków	—	351	370	370	—	1 308	1 320	1 423	—	135	134	148	—	266	246	273
Ostrołęka	—	460	460	480	—	1 469	1 526	2 037	—	246	273	298	—	598	636	735
Ostrów	—	747	751	752	—	2 038	2 046	2 048	—	418	539	600	—	787	894	990
Szczuczyn	—	228	233	233	—	1 023	1 039	1 035	—	146	168	165	—	321	351	332
g. Piotrkowska	**11 931**	**13 450**	**13 884**	**14 089**	**84 525**	**101 217**	**104 383**	**105 151**	**19 601**	**21 974**	**25 687**	**28 545**	**116 194**	**131 838**	**152 187**	**169 447**
Bałuty (wieś)	770	716	712	780	7 282	9 548	9 510	9 602	1 680	1 762	2 695	3 531	2 179	2 356	3 888	5 307
Będzin	676	776	775	787	4 385	5 070	5 152	5 214	521	728	688	993	1 938	2 618	2 400	3 446
Brzeziny	—	371	408	415	—	1 209	1 381	1 395	—	620	845	947	—	1 320	2 022	2 296
Częstochowa	1 527	1 540	1 587	1 589	6 881	8 215	8 320	8 334	1 410	1 914	1 819	1 906	6 600	9 995	9 100	9 542
Dąbrowa (wieś)	749	801	808	812	4 008	4 310	4 422	4 470	347	517	351	420	1 421	2 111	1 457	1 756
Łask	—	330	318	338	—	784	790	811	—	224	211	228	—	409	405	457
Łódź	3 753	3 635	3 665	3 672	34 904	36 113	37 109	37 180	10 153	1 069	12 314	13 319	84 597	87 225	99 242	110 859
Radomsk	520	584	599	599	2 541	2 838	2 903	2 921	601	719	769	822	1 454	1 560	1 598	1 608
Pabjanice	931	935	947	960	5 770	5 800	6 000	6 110	1 583	1 217	1 396	1 451	3 413	3 471	3 828	4 143
Piotrków	818	974	999	1 002	5 240	6 096	6 167	6 175	913	1 003	1 109	1 088	4 454	5 112	5 613	5 807
Rawa	—	369	370	375	—	1 157	1 168	1 170	—	199	282	315	—	364	486	562
Sosnowiec	262	1 244	1 510	1 512	2 407	11 547	12 897	12 909	803	1 592	2 277	2 467	4 853	11 111	17 238	18 126
Tomaszów	526	548	560	590	3 908	4 009	4 038	4 150	339	413	551	650	1 920	2 264	3 078	3 596
Zgierz	604	627	626	658	4 086	4 521	4 526	4 710	368	375	380	408	1 636	1 922	1 832	1 942
g. Płocka	**2 683**	**2 941**	**2 992**	**3 039**	**13 761**	**15 050**	**15 220**	**15 415**	**2 586**	**3 109**	**3 314**	**3 624**	**7 347**	**9 665**	**10 514**	**11 384**
Ciechanów	—	480	483	485	—	1 812	1 841	1 862	—	467	447	461	—	912	866	915
Lipno	—	411	414	425	—	1 554	1 538	1 558	—	277	313	342	—	615	716	770
Mława	521	568	577	580	2 546	2 796	2 846	2 878	510	622	706	838	1 235	1 556	1 744	2 067
Płock	562	542	546	549	4 587	4 717	4 744	4 762	645	850	892	885	3 446	4 853	5 139	5 202
Przasnysz	—	416	423	426	—	1 727	1 740	1 751	—	283	309	336	—	467	519	572
Rypin	—	207	221	240	—	1 041	1 076	1 154	—	350	405	483	—	770	1 030	1 250
Sierpc	—	317	328	334	—	1 403	1 435	1 450	—	260	242	279	—	492	500	608
g. Radomska	**2 405**	**2 734**	**2 973**	**3 027**	**11 591**	**14 542**	**16 115**	**16 564**	**2 774**	**2 946**	**3 107**	**3 196**	**8 683**	**10 088**	**10 465**	**11 290**
Końskie	—	275	282	289	—	1 485	1 495	1 525	—	403	429	454	—	769	826	899
Kozienice	—	606	631	633	—	1 385	1 452	1 456	—	189	177	198	—	316	320	347
Opatów	—	360	384	393	—	1 491	1 533	1 576	—	241	294	285	—	489	588	581
Opoczno	—	285	288	295	—	1 263	1 308	1 335	—	199	214	222	—	426	473	495

Radom	576	646	800	821	5 150	6 638	7 766	8 081	1 237	1 361	1 407	1 531	5 797	6 802	7 005	7 771
Sandomierz	—	172	199	205	—	804	987	1 013	—	387	401	393	—	987	900	930
Staszów	—	390	389	391	—	1 476	1 574	1 578	—	166	185	113	—	299	353	265
g. Siedlecka	**4 133**	**5 680**	**6 128**	**6 262**	**12 997**	**14 919**	**16 848**	**17 121**	**2 905**	**3 472**	**3 813**	**3 999**	**7 592**	**9 692**	**10 652**	**11 066**
Biała	420	509	512	512	1 770	1 852	1 856	1 856	710	766	768	785	1 833	2 003	2 025	2 066
Garwolin	—	308	326	330	—	859	880	895	—	236	282	282	—	445	472	507
Łuków	—	569	680	691	—	1 600	1 814	1 820	—	401	419	493	—	868	946	1 120
Międzyrzec	—	1 090	1 064	1 123	—	1 860	1 813	1 895	—	450	488	503	—	829	972	977
Radzyń	—	426	433	444	—	640	666	750	—	88	127	136	—	207	295	307
Siedlce	723	796	1 097	1 106	3 132	3 989	5 476	5 514	589	944	1 046	1 067	2 747	4 252	4 677	4 747
Sokołów	—	651	683	705	—	1 129	1 187	1 226	—	156	162	167	—	292	311	310
Terespol	—	170	171	171	—	434	436	436	—	83	95	96	—	157	148	159
Węgrów	—	707	726	738	—	1 397	1 420	1 439	—	175	175	177	—	317	332	333
Włodawa	—	454	436	442	—	1 159	1 300	1 290	—	173	251	293	—	322	473	540
g. Suwalska	**3 464**	**3 942**	**3 945**	**3 957**	**10 133**	**12 248**	**12 328**	**12 351**	**2 127**	**2 204**	**2 468**	**2 544**	**6 448**	**6 927**	**7 567**	**7 829**
Augustów	—	1 019	1 020	1 020	—	2 373	2 412	2 410	—	139	213	259	—	341	468	606
Kalwarja	—	509	461	461	—	1 416	1 359	1 359	—	215	202	214	—	409	370	375
Kibarty	76	82	83	85	441	480	485	488	282	319	353	347	1 032	1 147	1 364	1 296
Marjampol	343	364	390	390	1 006	1 242	1 259	1 259	458	396	443	445	1 110	1 020	1 048	1 037
Sejny	—	278	277	277	—	767	772	770	—	53	79	80	—	143	177	190
Suwałki	865	969	988	993	3 335	4 168	4 230	4 246	399	443	476	487	2 238	2 570	2 836	2 952
Władysławów	—	326	330	332	—	768	775	777	—	209	225	232	—	371	376	397
Wyłkowyszki	—	395	396	399	—	1 034	1 036	1 042	—	430	477	480	—	926	928	976
g. Warszawska	**10 679**	**11 097**	**11 269**	**11 462**	**164 397**	**165 471**	**179 777**	**188 793**	**36 685**	**39 847**	**41 393**	**44 758**	**333 791**	**382 310**	**373 398**	**420 464**
Gostynin	—	322	330	332	—	1 371	1 393	1 401	—	302	290	300	—	549	552	570
Grójec	—	187	186	186	—	1 239	1 242	1 242	—	312	338	367	—	592	632	663
Kutno	344	250	260	265	2 104	2 377	2 384	2 408	643	805	801	852	1 466	1 767	1 856	2 072
Łowicz	308	359	411	435	2 154	2 714	2 983	3 107	711	777	816	873	1 547	1 859	2 147	2 325
Mińsk Mazowiec.	—	236	258	270	—	1 388	1 410	1 395	—	291	307	328	—	663	673	720
Nieszawa	—	166	166	166	—	584	584	584	—	141	131	141	—	371	368	380
Nowy Dwór	—	205	147	210	—	1 765	1 271	1 402	—	424	287	342	—	735	545	638
Płońsk	—	369	331	337	—	1 927	1 961	1 983	—	338	382	404	—	639	660	706
Pułtusk	358	380	392	395	2 322	2 565	2 654	2 670	646	744	822	922	1 531	1 735	1 897	2 125
Radzymin	—	197	205	229	—	876	908	896	—	161	157	180	—	255	242	285
Skierniewice	—	356	417	420	—	1 710	1 860	1 890	—	474	548	669	—	855	958	1 170
Skierniówka wieś	—	69	75	78	—	490	510	515	—	255	281	285	—	889	979	974
Sochaczew	—	172	172	166	—	1 243	1 288	1 268	—	320	307	301	—	630	632	626
Warszawa	5 873	5 877	5 910	5 913	135 968	137 558	145 620	154 217	30 353	32 921	34 078	36 913	319 011	365 823	355 382	400 975
Włocławek	951	1 143	1 148	1 174	4 811	1 149	7 108	7 183	596	712	865	891	2 653	3 099	3 863	4 170
Zakroczym	—	219	221	232	—	1 085	1 089	1 102	—	148	143	156	—	231	222	263
Żyrardów	556	590	640	654	5 113	5 430	5 512	5 530	759	722	840	834	1 707	1 618	1 790	1 802

VI. Bilans Skarbowy r. 1911.[1] (w rublach)

	g. Kaliska	Kielecka	Lubelska	Łomżyńska
DOCHODY				
Zwyczajne	32 527 263 76	5 355 797 38	12 363 884 17	7 595 102 64
Nadzwyczajne	— —	— —	— —	— —
Ogółem	32 527 263 76	5 355 797 38	12 363 884 17	7 595 102 64
WYDATKI				
Zwyczajne	6 154 776 03	3 476 073 08	12 304 610 04	4 536 859 48
Nadzwyczajne	313 35	732 41	4 770 66	6 396 93
Ogółem	6 155 089 38	3 476 805 49	12 309 380 70	4 543 256 41
PRZEWYŻKA				
dochodów nad wydatkami zwycz.	26 372 487 73	1 879 724 30	59 274 13	3 058 243 16
wydatków nad dochodami „	— —	— —	— —	— —
dochodów nad wydatkami wogóle	26 372 174 38	1 878 991 89	54 503 47	3 051 846 23
wydatków nad dochodami „	— —	— —	— —	— —

	Królestwo Pols.	Rosja Europ.
DOCHODY		
Zwyczajne	228 363 227 28	1 596 973 054 74
Nadzwyczajne	— —	212 015 30
Ogółem	228 363 227 28	1 597 185 070 04
WYDATKI		
Zwyczajne	124 441 984 86	1 261 277 069 81
Nadzwyczajne	336 939 34	48 794 657 97
Ogółem	124 778 924 20	1 310 071 727 78
PRZEWYŻKA		
dochodów nad wydatkami zwycz.	103 921 242 42	335 695 984 93
wydatków nad dochodami „	— —	— —
dochodów nad wydatkami ogóln.	103 584 303 08	287 113 342 26
wydatków nad dochodami „	— —	— —

[1]) Sprawozdanie Kontroli państwa r. 1911, str. 249—291.

Piotrkowska	Płocka	Radomska	Siedlecka	Suwalska	Warszawska
43 857 042 44	4 025 568 47	5 889 252 61	4 356 522 52	21 664 854 32	90 727 938 97
— —	— —	— —	— —	— —	— —
43 857 042 44	4 025 568 47	5 889 252 61	4 356 522 52	21 664 854 32	90 727 938 97
8 010 267 93	3 927 570 28	3 653 047 28	4 405 609 49	6 641 586 81	71 331 584 44
14 153 95	644 59	12 134 75	1 586 88	4 066 15	292 139 67
8 024 421 88	3 928 214 87	3 665 182 03	4 407 196 37	6 645 652 96	71 623 724 11
35 846 774 51	97 998 19	2 236 205 33	— —	15 023 267 51	19 396 354 53
— —	— —	— —	49 086 97	— —	— —
35 832 620 56	97 353 60	2 224 070 58	— —	15 019 201 36	19 104 214 86
— —	— —	— —	50 673 85	— —	— —

Rosja Azjatycka	Finlandja	W Kasie Głów. (w bankach i u kons. zagr.)	Ogółem
244 394 191 43	5 324 883 06	876 727 327 85	2 951 782 684 36
149 922 15	— —	2 205 969 —	2 567 906 45
244 544 113 58	5 324 883 06	878 933 296 85	2 954 350 590 81
375 492 412 13	12 731 887 78	718 154 269 85	2 492 097 624 43
76 623 125 15	57 354 63	130 890 688 38	256 702 765 47
452 115 537 28	12 789 242 41	849 044 958 23	2 748 800 389 90
— —	— —	158 573 058 —	459 685 059 93
131 098 220 70	7 407 004 72	— —	— —
— —	— —	29 888 338 62	205 550 200 91
207 571 423 70	7 464 359 35	— —	— —

VI.a. Bilans skarbowy (w rublach).[1])

1905

	Królestwo Polskie	Rosja Europejska	Rosja Azjatycka	Finlandja	W Kasie Główn. u bank. i kons. zagr.	Ogółem
DOCHODY:						
Zwyczajne	122 450 034 78	1 717 949 356 69	163 463 618 04	4 261 752 47	16 433 689 83	2 024 558 451 81
Nadzwyczajne	74 39	432 875 948 73	— —	— —	360 639 174 31	793 515 197 43
Ogółem	122 450 109 17	2 150 825 305 42	163 463 618 04	4 261 752 47	377 072 864 14	2 818 073 649 24
WYDATKI:						
Zwyczajne	106 699 380 83	1 327 156 219 15	249 975 981 45	5 201 721 —	188 279 425 56	1 877 312 727 99
Nadzwyczajne	24 156 624 68	679 285 139 51	185 938 135 32	329 801 94	344 018 811 54	1 233 728 512 99
Ogółem	130 856 005 51	2 006 441 358 66	435 914 116 77	5 531 522 94	532 298 237 10	3 111 041 240 98
PRZEWYŻKI:						
dochod. nad wydat. zwyczajn.	15 750 653 95	390 793 137 54	— —	— —	— —	147 245 723 82
wydat. nad dochod. „	— —	— —	86 512 363 41	939 968 53	171 845 735 73	— —
dochod. nad wydatk. wogóle	— —	144 383 946 76	— —	— —	— —	— —
wydat. nad dochod. „	8 405 896 34	— —	272 450 498 73	1 269 770 47	155 225 372 96	292 967 591 74

1906

	Królestwo Polskie	Rosja Europejska	Rosja Azjatycka	Finlandja	W Kasie Główn. u bank. i kons. zagr.	Ogółem
DOCHODY:						
Zwyczajne	159 170 724 95	1 908 778 604 03	191 673 156 74	649 632 89	11 397 829 50	2 271 669 948 11
Nadzwyczajne	— —	313 327 905 50	— —	— —	770 782 756 50	1 084 110 662 —
Ogółem	159 170 724 95	2 222 106 509 53	191 673 156 74	649 632 89	82 180 586 —	3 355 780 610 11
WYDATKI:						
Zwyczajne	118 244 148 80	1 492 281 734 44	267 411 340 55	5 900 792 43	171 367 233 46	2 055 205 249 68
Nadzwyczajne	7 969 175 11	531 946 035 56	149 558 202 64	237 009 22	390 360 252 54	1 080 070 675 07
Ogółem	126 213 323 91	2 024 227 770 00	416 969 543 19	6 137 801 65	561 727 486 —	3 135 275 924 75
PRZEWYŻKI:						
dochod. nad wydat. zwyczajn.	40 926 576 15	416 496 869 59	— —	— —	— —	216 464 698 43
wydat. nad dochod. „	— —	— —	75 738 183 81	5 251 159 54	159 969 403 96	— —
dochod. nad wydatk. wogóle	— —	197 878 739 53	— —	— —	220 453 100 —	220 504 685 36
wydat. nad dochod. „	32 957 401 04	— —	225 296 386 45	5 488 168 76	— —	— —

1907

	Królestwo Polskie	Rosja Europejska	Rosja Azjatycka	Finlandja	W Kasie Główn. u bank. i kons. zagr.	Ogółem
DOCHODY:						
zwyczajne	167 177 303 96	1 338 315 497 78	198 356 635 19	620 700 55	638 004 447 47	2 342 474 584 95
nadzwyczajne	— —	6 062 291 74	7 930 20	— —	136 972 956 79	143 043 178 73
Ogółem	167 177 303 96	1 344 377 789 52	198 364 565 39	620 700 55	774 977 404 26	248 5517 763 68
WYDATKI:						
zwyczajne	124 098 544 86	1 083 549 337 84	284 549 085 62	6 708 448 60	655 130 701 38	2 154 036 118 30
nadzwyczajne	4 295 919 84	90 777 871 23	76 892 272 50	392 713 85	254 247 891 03	426 607 268 45
Ogółem	128 394 464 70	1 174 327 209 07	361 441 958 12	7 101 162 45	909 378 592 41	2 580 643 386 75
PRZEWYŻKI:						
dochod. nad wydatk. zwyczajn.	43 078 759 10	254 766 159 94	— —	— —	— —	188 438 466 65
wydatk. nad dochod. „	— —	— —	86 192 450 43	6 087 748 05	17 126 253 91	— —
dochod. nad wydatk. wogóle	38 782 839 26	170 050 580 45	— —	— —	— —	— —
wydatk. nad dochod. „	— —	— —	163 077 392 73	6 480 461 90	134 401 188 15	95 125 623 07

1908

	Królestwo Polskie	Rosja Europejska	Rosja Azjatycka	Finlandja	W Kasie Główn. u bank. i kons. zagr.	Ogółem
DOCHODY:						
zwyczajne	174 418 232 51	1 369 814 623 63	210 637 118 32	2 492 078 35	660 445 775 59	2 417 807 828 40
nadzwyczajne	— —	3 620 794 90	48 565 67	— —	197 190 666 52	200 860 027 09
Ogółem	174 418 232 51	1 373 435 418 53	210 685 683 99	2 492 078 35	857 636 442 11	2 618 667 855 49
WYDATKI:						
zwyczajne	137 092 481 73	1 142 644 272 17	331 556 003 36	7 591 536 47	702 287 319 09	2 321 171 612 82
nadzwyczajne	4 488 644 28	57 831 985 53	45 030 724 19	134 134 15	116 401 339 96	223 886 828 11
Ogółem	141 581 126 01	1 200 476 257 70	376 586 727 55	7 725 670 62	818 688 659 05	2 545 058 440 93
PRZEWYŻKI:						
dochod. nad wydatk. zwyczajn.	37 325 750 78	227 170 351 46	— —	— —	— —	96 636 215 58
wydatk. nad dochod. „	— —	— —	120 918 885 04	5 099 458 12	41 841 543 50	— —
dochod. nad wydatk. wogóle	— —	— —	— —	— —	— —	— —
wydatk. nad dochod. „	32 837 106 50	172 959 160 83	165 901 043 56	5 233 592 27	38 947 783 06	73 609 414 56

1909

	Królestwo Polskie	Rosja Europejska	Rosja Azjatycka	Finlandja	W Kasie Główn. u bank. i kons. zagr.	Ogółem
DOCHODY:						
zwyczajne	188 634 263 17	1 394 795 879 41	222 293 108 02	7 627 070 07	712 990 567 42	2 826 340 888 09
nadzwyczajne	— —	802 641 09	151 307 35	— —	161 790 257 75	162 744 206 19
ogółem	188 634 263 17	1 395 598 520 50	222 444 415 37	7 627 070 07	874 780 825 17	2 689 085 094 28
WYDATKI:						
zwyczajne	144 103 185 22	1082 746 065 57	343 729 621 82	8 504 453 95	736 598 918 47	2 415 682 245 03
nadzwyczajne	2 973 605 98	40 690 743 33	40 105 753 49	42 273 48	34 628 457 76	118 440 834 04
ogółem	147 076 791 20	1 223 436 808 90	383 835 375 31	8 546 727 43	771 227 376 23	2 534 123 079 07
PRZEWYŻKI:						
dochod. nad wydatk. zwyczajn.	44 531 077 95	212 049 813 84	— —	— —	— —	110 658 643 06
wydatk. nad dochod. „	— —	— —	121 436 513 80	877 383 88	23 608 351 05	— —
dochod. nad wydatk wogóle	41 557 471 97	172 161 711 60	— —	— —	103 553 448 94	154 962 015 21
wydatk. nad dochod. „	— —	— —	161 390 959 94	919 657 36	— —	— —

[1]) Sprawozdanie Kontroli Państwa r. 1905, str. 199—242, r. 1906, str. 157—200, r. 1907, str. 143—187, r. 1908 str. 143—185, r. 1909 str. 257—300, r. 1910 str. 257—300.

1910

	Królestwo Polskie	Rosja Europejska	Rosja Azjatycka	Finlandja	W Kasie Główn. u bank. i kons. zagr.	Ogółem
DOCHODY:						
zwyczajne	210 670 766 28	1 522 875 071 57	241 560 418 50	4 819 390 40	801 061 344 63	2 780 986 991 38
nadzwyczajne	6 394 99	733 796 90	225 164 54	— —	23 125 272 20	24 090 628 63
Ogółem	210 677 161 27	1 523 608 868 47	241 785 583 04	4 819 390 40	824 186 616 83	2 805 077 620 01
WYDATKI:						
zwyczajne	138 358 117 65	1 194 813 761 78	345 458 944 53	9 889 124 62	705 002 853 70	2 393 522 802 28
nadzwyczajne	2 756 087 54	52 905 679 27	52 430 901 36	64 025 05	32 296 592 78	140 453 286 —
Ogółem	141 114 205 19	1 247 719 441 05	397 889 845 89	9 953 149 67	737 299 446 48	2 533 976 088 28
PRZEWYŻKI:						
dochod. nad wydatk. zwyczajn.	72 312 648 63	328 061 309 79	— —	— —	96 058 490 93	387 464 189 10
wydatk. nad dochod. „	— —	— —	103 898 526 03	5 069 734 22	— —	— —
dochod. nad wydatk wogóle	59 562 956 08	275 889 427 42	— —	— —	86 887 170 35	271 101 531 73
wydatk. nad dochod. „	— —	— —	156 104 262 85	5 133 759 27	— —	— —

VII. Dochody skarbowe w 1911 r.[1] (W rublach).

§	Dochody zwyczajne	Kaliska	Kielecka	Lubelska	Łomżyńska
	Ogółem dochody Skarbu	**32 527 263 76**	**5 355 797 38**	**12 363 884 17**	**7 595 102 64**
	W tem: nadzwyczajne	— —	— —	— —	— —
	„ zwyczajne	**32 527 263 76**	**5 355 797 38**	**12 363 884 17**	**7 595 102 64**
1	Podatki grunt. i od nieruchomości	1 243 200 60	899 368 64	1 352 288 16	666 147 61
2	Podatek przemysłowy	412 78 98	263 595 77	470 023 98	114 108 69
3	Podatek od kapitałów	22 771 88	12 844 95	13 807 85	2 627 04
	Akcyza:				
4	od napojów wyskok.	205 240 87	91 131 62	488 008 30	140 471 01
5	od tytuniu	34 891 07	29 269 43	107 476 39	18 858 90
5a	od gilz i bibułki do papierosów	13 477 71	10 307 27	18 950 72	5 739 27
6	od cukru	313 926 67	2 958 52	2 968 327 17	772 67
7	od nafty	2 825 54	— —	1 458 42	1 619 33
8	od zapałek	— —	8 50	12 25	— —
9	Cła	23 719 067 72	111 401 45	90 422 09	3 740 117 83
10	Opłaty stemplowe, rejentalne, sądowe i akty.	496 885 29	301 157 46	563 004 39	216 084 75
11	Tranzakcje majątkowe i opłaty od spadk.	360 524 90	214 282 18	354 394 44	145 958 63
	Opłaty:				
12	od ładunków i statków w portach	— —	— —	— —	— —
13	od biletów osob. i ładunków pośpiesznych	— —	— —	— —	— —
14	od polis ubezpiecz.	5 593 77	3 851 55	7 161 63	1 996 37
15	różne	54 255 85	39 889 28	157 141 35	38 955 63
	Dochód:				
16	z kopalni skarbowych	— —	— —	— —	— —
17	z mennicy	— —	— —	— —	— —
18	z poczty	283 686 87	189 416 41	342 260 89	161 725 33
19	z telegrafu i telefonów	79 098 28	50 071 83	138 127 48	44 129 14
20	z monopolu wódczanego	4 884 152 20	2 045 930 41	4 552 998 31	1 474 454 71
21	z czynsz. dzierż. i konc.	14 480 50	10 808 92	7 744 15	25 186 72
22	z lasów skarbowych	210 501 10	949 436 87	493 529 09	676 701 85
23	z kolei skarbowych	— —	— —	— —	704 34
24	z przeds. rząd. tech. i skł	3 411 40	1 570 84	6 294 38	3 653 25
25	od kapitał. skarb. i obrotów pieniężnych	1 963 52	929 41	1 721 73	2 413 39
26	z uczestn. skarbu w zyskach kolei prywatn.	— —	— —	— —	— —
27	ze sprzedaży nieruch.	15 229 72	17 967 38	21 015 11	1 533 68
28					
29	Opłaty likwidacyjne	— —	— —	2 257 13	— —
30					
31	Opłaty obow. Tow. kol.	— —	— —	— —	— —
32	Zwrot pożycz. i inne wyd.	108 174 82	76 517 16	109 259 94	69 019 14
33	Zasiłki różne	11 736 28	4 510 21	50 355 67	3 937 94
34	Wynagrodzenia wojenne	— —	— —	— —	— —
35	Różne drobne i nieprzew.	29 188 22	28 571 32	45 843 15	38 185 42

[1]) Sprawozdanie Kontroli Państwowej r. 1911 Rozdz. VIII № 5.

Piotrkowska	Płocka	Radomska	Siedlecka	Suwalska	Warszawska
43 857 042 44	**4025 568 47**	**5 889 252 61**	**4 356 522 52**	**21 664 854 32**	**90 727 938 97**
— —	— —	— —	— —	— —	— —
43 857 042 44	**4025 568 47**	**5 889 252 61**	**4 356 522 52**	**21 664 854 32**	**90 727 938 97**
2 856 551 23	828 311 29	1 031 235 58	966 151 07	803 152 08	5 523 230 32
4 351 667 19	178 754 34	238 354 72	177 380 12	150 609 03	4 841 294 29
362 846 55	9 323 55	6 868 38	4 604 37	7 362 70	1 146 572 18
1 080 591 31	119 602 88	156 885 96	181 717 86	121 578 04	2 152 289 53
102 360 04	19 990 14	30 819 55	22 394 70	36 882 26	2 262 981 40
79 996 98	5 575 25	36 202 59	12 557 45	4 362 53	130 901 98
3 576 02	127 919 90	486 —	— —	— —	11 558 741 22
32 467 13	478 36	1 475 33	— —	7 990 39	689 504 72
287 400 24	204 84	20 —	33 448 45	349 64	22 512 18
14 728 518 87	566 192 02	49 387 89	4 698 61	16 819 457 79	29 071 271 12
2 614 241 80	260 062 49	337 029 72	250 612 31	252 284 97	4 516 209 96
1 357 766 10	207 203 80	230 065 48	157 976 17	121 403 15	2 371 557 37
— —	— —	— —	— —	— —	— —
134 673 89	— —	— —	— —	— —	695 491 78
14 197 13	2 850 69	3 604 97	2 503 55	2 893 56	309 768 31
187 171 47	36 806 —	54 708 80	43 610 38	62 228 95	899 543 18
— —	— —	— —	— —	— —	— —
— —	— —	— —	— —	— —	— —
1 516 767 06	125 090 60	231 478 84	180 523 55	229 697 41	3 836 443 49
685 890 01	39 188 81	54 369 92	36 427 33	92 256 51	956 649 89
11 942 852 35	1 155 396 95	2 386 758 92	1 890 968 48	1 316 766 41	14 712 362 18
49 554 03	8 568 39	8 669 12	9 408 52	39 977 89	253 680 54
674 088 41	218 197 13	889 543 11	248 721 18	1 391 269 54	1 102 910 99
— —	— —	— —	— —	141 88	2 606 72
3 851 30	1 578 31	13 262 24	32 425 74	5 232 60	23 558 30
1 595 30	1 466 73	911 35	1 075 24	84 94	280 361 44
24 329 69	— —	— —	— —	— —	570 948 75
7 445 60	24 977 69	13 237 54	8 814 59	15 640 53	284 674 90
— —	— —	— —	— —	— —	— —
— —	— —	— —	— —	— —	274 727 17
197 812 18	49 050 83	77 613 92	53 391 28	102 044 31	899 542 71
497 270 37	7 971 69	10 971 78	8 036 95	11 486 28	790 778 92
— —	— —	— —	— —	— —	— —
61 560 19	30 805 79	25 290 90	29 074 62	69 700 93	546 823 49

§	Dochody zwyczajne	Król. Pol.		Rosja Europejska	
	Ogółem dochody skarbu	**228 363 227**	**28**	**1 597 185 070**	**04**
	W tem " nadzwyczajne	—	—	**212 015**	**30**
	„ zwyczajne	**228 363 227**	**28**	**1 596 973 054**	**74**
1	Podatki gruntowe i od nieruchomości	16 169 636	58	33 087 526	69
2	Podatek przemysłowy	11 198 767	11	102 725 424	72
3	„ od kapitałów	1 589 629	45	16 807 993	96
	Akcyza:				
4	od napojów wyskok.	4 737 517	38	28 994 456	56
5	od tytuniu	2 665 923	88	58 418 906	55
5a	od gilz i bibułki do papierosów	318 071	75	4 115 143	05
6	od cukru	14 976 708	17	107 706 837	28
7	od nafty	737 819	22	27 794 803	—
8	od zapałek	343 956	10	17 371 057	43
9	Cła	88 900 535	39	211 311 364	02
10	Opłaty stemplowe, rejentalne, sądowe i akty	9 807 573	14	67 090 961	43
11	Tranzakcje majątkowe i opłaty od spadków	5 521 132	22	35 988 510	16
	Opłaty:				
12	od ładunków i statków w portach	—	—	3 129 775	07
13	od biletów osobowych i ładunków pośpieszn.	830 165	67	4 338 347	31
14	od polis ubezpiecz.	354 421	53	5 622 673	78
15	różne	1 574 310	89	8 740 058	96
	Dochód:				
16	z kopalni skarbowych	—	—	129 058	05
17	z mennicy	—	—	—	—
18	z poczty	7 097 090	45	50 391 070	91
19	z telegrafu i telefonów	2 176 209	20	24 107 397	78
20	z monopolu wódczan.	46 362 640	92	645 741 708	07
21	z czynsz. dzierż. i konc.	428 078	78	17 093 582	40
22	z lasów skarbowych	6 854 899	27	68 278 434	21
23	z kolei skarbowych	3 452	94	161 372	65
24	z przeds. rząd. tech. i skł.	94 838	36	8 261 058	40
25	od kapit. skarb. i obr. pieniężn. banku	292 523	05	2 503	70
26	z uczestnictwa skarbu w zyskach kol. pryw.	595 278	44	3 955 622	31
27	ze sprzedaży nieruch.	410 536	74	1 166 713	69
28					
29	Opłaty likwidacyjne	2 257	13	864 117	87
30					
31	Opłaty obowiązk. Tow. kol.	274 727	11	41 517	19
32	Zwrot pożyczki i inne wyd.	1 742 426	29	14 138 824	58
33	Zasiłki różne	1 397 056	09	16 464 183	99
34	Wynagrodzenia wojenne	—	—	—	—
35	Różne drobne i nieprzew.	905 044	03	12 932 048	97

Rosja Azjatycka		Finlandja		W Kasie Głównej Skarbu, u bankier. i konsulów zagran.		Ogółem	
244 544 113	**58**	**5 324 883**	**06**	**878 933 296**	**85**	**2 954 350 590**	**81**
149 922	**15**	—	—	**2 205 969**	—	**2 567 906**	**45**
244 394 191	**43**	**5 324 883**	**06**	**876 727 327**	**85**	**2 951 782 684**	**36**
20 306 771	36	247	91	62 107	99	69 626 290	53
11 751 408	96	1	—	5 651	90	125 681 253	69
608 821	23	—	—	9 756 474	84	28 762 919	48
13 932 189	20	—	—	—	—	47 664 163	14
5 257 122	09	—	—	—	—	66 341 952	52
122 546	65	—	—	—	—	4 555 761	45
30 753	57	—	—	—	—	122 714 299	02
13 812 912	38	—	—	142 226	65	42 487 761	25
924 374	13	—	—	—	—	18 639 387	66
19 015 384	08	5	96	8 391 566	22	327 618 855	67
10 762 892	57	21 868	03	5 243 325	76	92 926 620	93
3 357 320	89	7	50	46 210	99	44 913 181	76
1 061 950	44	—	—	1 543	68	4 193 269	19
25 998	95	187 372	08	22 616 008	51	27 997 892	52
54 431	41	—	—	—	—	6 031 526	72
2 162 364	70	13 518	03	1 490 233	86	13 980 486	44
67 334	57	—	—	—	—	196 392	62
—	—	—	—	3 979 838	69	3 979 838	69
8 579 678	33	—	—	2 138 219	11	68 206 058	80
6 371 347	73	414 512	96	1 456 842	38	34 526 310	05
90 920 463	12	—	—	107 367	07	783 132 179	18
10 334 867	86	1 301	96	317 825	37	28 175 656	37
4 948 907	74	9	53	279 197	35	80 361 448	10
16	82	—	—	707 836 277	34	708 001 119	75
3 353 778	65	2 985	98	7 246 182	18	18 958 843	57
—	—	—	—	32 790 247	79	33 085 274	54
—	—	—	—	14 929 093	13	19 479 993	88
56 665	73	3	80	11 679	29	1 645 599	25
9 950	22	—	—	—	—	876 325	22
—	—	—	—	17 781 177	19	18 097 421	49
6 495 423	97	18 181	58	25 455 563	18	47 850 419	60
6 745 697	68	4 644 194	79	5 973 870	77	35 225 003	32
—	—	—	—	7 867 731	31	7 867 731	31
3 322 816	40	20 671	95	800 865	30	17 981 446	65

VII.a. Dochody skarbowe w Królestwie

§	Dochody	1905		1906	
	Ogółem dochody Skarbu	**122 450 109**	**17**	**159 170 724**	**95**
	W tem: nadzwyczajne	**74**	**39**	—	—
	„ zwyczajne	**122 450 034**	**78**	**159 170 724**	**95**
1	Podatki gruntowe i od nieruchomości	11 664 662	69	16 145 328	64
2	Podatek przemysłowy	5 342 524	36	6 327 823	01
3	„ od kapitałów	1 104 767	83	1 090 724	39
4	Akcyza:				
5	od napojów wyskok.	3 007 971	94	4 054 684	93
5a	od tytuniu	1 471 848	77	1 658 711	35
6	od gilz i bibułki do papierosów	—	—	—	—
7	od cukru	9 663 554	45	18 533 028	25
8	od nafty	940 822	68	930 489	94
9	od zapałek	273 432	89	412 887	35
10	Cła	34 536 823	52	45 542 045	74
11	Opłaty stemplowe, rejentalne, sądowe i akta	4 777 416	26	5 650 825	96
	Tranzakcje majątkowe i opłaty od spadków	2 205 380	89	2 362 426	62
12	Opłaty:				
13	od ładunków i statków w portach	—	—	—	—
14	od biletów osobowych i ładunków pośpieszn.	415 867	89	428 336	29
15	od polis ubezpiecz.	268 074	97	312 657	71
	różne	1 068 541	29	1 211 589	76
16	Dochód:				
17	z kopalni skarbowych	—	—	—	—
18	z mennicy	—	—	—	—
19	z poczty	4 245 767	33	4 688 721	42
20	telegrafu i telefonów	1 535 159	85	1 480 956	94
21	z monopolu wódczan.	30 360 276	53	36 603 833	47
22	z czynsz. dzierż. i konc.	453 241	51	322 625	00
23	z lasów skarbowych	4 646 559	02	6 807 146	30
24	z kolei skarbowych	—	—	—	—
25	z przeds. rząd. tech. i skł.	111 409	41	79 759	27
26	od kapit. skarb. i obr. pieniężn. banku	168 931	27	417 705	51
27	z uczestnictwa skarbu w zyskach kol. pryw.	866 729	45	263 300	00
28	ze sprzedaży nieruch.	445 083	79	354 546	54
29 30	Wykup uwłaszczeniowy	1 952	79	2 621	60
31	Opłaty obowiąz. Tow. kol.	—	—	82 241	35
32	Zwrot pożycz. i inn. wyd.	1 187 529	81	1 459 347	09
33	Zasiłki różne	1 009 315	63	1 191 482	03
34	Wynagrodzenia wojenne	—	—	—	—
35	Różne drobne i nieprzew.	676 387	96	754 878	49

[1]) Sprawozdanie Kontroli Państwowej r. 1905, 1906, 1907, 1908, 1909 i 1910 Rozdział VIII № 5

Polskiem w latach 1905—1910. (W rublach).

1907		1908		1909		1910	
167 177 303	**96**	**174 418 232**	**51**	**188 634 263**	**17**	**210 677 161**	**27**
—	—	—	—	—	—	**6 394**	**99**
167 177 303	**96**	**174 418 232**	**51**	**188 634 263**	**17**	**210 670 766**	**28**
15 137 034	79	15 965 472	51	16 315 777	84	16 185 546	71
7 216 788	25	8 378 097	55	9 491 986	56	10 797 586	93
1 173 897	60	1 229 392	86	1 464 523	71	1 470 088	83
4 372 544	54	4 275 721	53	4 351 269	93	4 432 692	93
1 595 446	02	1 630 090	52	1 553 381	71	2 050 724	07
—	—	—	—	233 613	12	309 678	80
16 384 891	13	12 343 786	49	14 759 450	99	18 840 578	66
1 247 630	79	1 289 819	07	738 394	86	664 995	64
467 088	37	432 275	11	427 586	60	299 168	37
51 729 052	65	57 116 439	72	64 352 880	96	76 030 817	13
5 975 149	68	6 730 044	22	7 471 576	25	8 580 070	22
3 296 417	02	4 485 560	71	4 971 990	97	5 069 275	43
—	—	—	—	—	—	—	—
517 257	45	571 951	23	638 123	79	706 738	30
320 856	05	338 274	07	337 509	47	408 508	83
1 330 280	36	1 387 292	64	1 371 248	69	1 582 373	90
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
4 980 255	01	5 485 187	18	6 013 062	34	6 748 671	12
1 488 876	39	1 577 714	27	1 748 960	64	1 909 212	28
39 287 863	14	40 523 069	37	40 853 349	55	42 425 050	74
346 800	27	415 128	63	415 505	77	399 367	81
6 124 426	09	6 045 751	06	5 757 129	76	6 202 833	64
—	—	—	—	—	—	—	—
86 980	68	82 475	71	337 459	66	95 073	70
293 524	74	295 608	60	295 762	21	291 514	45
265 200	00	265 200	00	532 600	00	529 242	49
383 568	95	298 482	13	341 956	01	376 135	47
2 104	59	2 433	92	2 257	69	2 260	97
—	—	—	—	—	—	—	—
1 305 167	83	1 426 480	63	1 914 018	56	1 857 033	84
1 124 436	16	1 142 453	09	1 178 999	22	1 275 771	20
—	—	—	—	—	—	—	—
723 765	41	684 029	69	763 886	31	1 129 758	82

VIII. Stosunek procentowy dochodów skarbowych w 1911 r.[1]

		Kaliska	Kielecka	Lubelska	Łomżyńska	Piotrkowska	Płocka	Radomska	Siedlecka	Suwalska	Warszawska	Król. Pol.	Rosja Europ.	Rosja Azjatycka	Finlandja	Na r-ku głównym
	Ogółem dochody Skarbu	**1,1**	**0,2**	**0,4**	**0,3**	**1,5**	**0,1**	**0,2**	**0,1**	**0,7**	**3,1**	**7,7**	**54,1**	**8,3**	**0,2**	**29,7**
	Dochody nadzwyczajne	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	**7,2**	**5,8**	—	**85,9**
	„ zwyczajne	**1,1**	**0,2**	**0,4**	**0,3**	**1,5**	**0,1**	**0,2**	**0,1**	**0,7**	**3,1**	**7,7**	**54,1**	**8,3**	**0,2**	**29,7**
1	Podatki gruntowe i od nieruchomości	1,8	1,3	1,9	0,9	4,1	1,2	1,5	1,4	1,2	7,9	23,2	47,5	29,2	0	0,1
2	Podatek przemysłowy	0,3	0,2	0,4	0,1	3,5	0,1	0,2	0,1	0,1	3,9	8,9	81,7	9,4	0	0
3	„ od kapitałów	0,1	0	0,1	0	1,3	0	0	0	0	4,0	5,5	58,5	2,1	—	33,9
4	Akcyza od napojów wyskok.	0,4	0,2	1,0	0,3	2,3	0,3	0,4	0,3	0,3	4,5	9,0	60,8	29,2	—	—
5	tytuniu	0,1	0	0,2	0	0,2	0	0	0	0,1	3,4	4,0	88,1	7,9	—	—
5a	od gilz i bibułki do papierosów	0,3	0,2	0,4	0,1	1,8	0,1	0,8	0,3	0,1	2,9	7,0	90,3	2,7	—	—
6	od cukru	0,3	0	2,4	0	0	0,1	0	—	—	9,4	12,2	87,8	0	—	—
7	od nafty	0	—	0	0	0,1	0	0	—	0	1,6	1,7	65,4	32,5	—	0,4
8	od zapałek	—	0	0	—	1,5	0	0	0,2	0	0,1	1,8	93,2	5,0	—	—
9	Cła	7,2	0	0	1,2	4,5	0,2	0	0	5,1	8,9	27,1	64,5	5,8	0	2,6
10	Opłaty stemplowe, rejentalne, sądowe i akty	0,5	0,3	0,6	0,2	2,8	0,3	0,4	0,3	0,3	4,9	10,6	72,2	11,6	0	5,6
11	Tranzakcje majątkowe Opłaty od spadków	0,8	0,5	0,8	0,3	3,0	0,5	0,5	0,3	0,3	5,3	12,3	80,1	7,5	0	0,1
12	od ładunków i statków w portach	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	74,6	25,3	—	0,1
13	od biletów osobowych i ładunków pośpieszn.	—	—	—	—	0,5	—	—	—	—	2,5	3,0	15,5	0	0,7	80,8

14	od polis ubezpiecz.	0,1	0,1	0,1	0	0,2	0	0,1	0,1	0,1	5,1	5,9	93,2	0,9	—	—
15	różne	0,4	0,3	1,1	0,3	1,3	0,3	0,4	0,3	0,5	6,4	11,3	62,5	15,5	0,1	10,6
16	Dochód z kopalni skarbowych	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	65,7	34,3	—	—
17	z mennicy	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	100,0
18	z poczty	0,4	0,3	0,5	0,2	2,2	0,2	0,4	0,3	0,3	5,6	10,4	73,9	12,6	—	3,1
19	z telegrafu i telefonów	0,2	0,1	0,4	0,1	2,0	0,1	0,2	0,1	0,3	2,8	6,3	69,8	18,5	1,2	4,2
20	z monopolu wódczan.	0,6	0,3	0,6	0,2	1,5	0,1	0,3	0,2	0,2	1,9	5,9	82,5	11,6	—	0
21	z czynszów dzierżawy i koncesji	0,1	0	0	0,1	0,2	0	0	0	0,2	0,9	1,5	60,7	36,7	0	1,1
22	z lasów skarbowych	0,3	1,2	0,6	0,8	0,8	0,3	1,1	0,3	1,7	1,4	8,5	85,0	6,2	0	0,3
23	z kolei skarbowych	—	—	—	0	—	—	—	—	0	0	0	0	0	—	100,0
24	z przedsięb. rządow. technicznych i składów.	0	0	0,1	0	0	0	0,1	0,2	0	0,1	0,5	43,6	17,7	0	38,2
25	od kapit. skarb. i obr. pieniężn. banku	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,9	0,9	0	—	—	99,1
26	z uczestnictwa skarbu w zyskach kol. pryw.	—	—	—	—	0,1	—	—	—	—	3,0	3,1	20,3	—	—	76,6
27	ze sprzedaży nieruch.	0,9	1,1	1,3	0,1	0,5	1,5	0,8	0,5	1,0	17,3	25,0	70,9	3,4	0	0,7
28																
29	Wykup uwłaszczeniowy	—	—	0,3	—	—	—	—	—	—	—	0,3	98,6	1,1	—	—
30																
31	„ obowiązk. tow. kol.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1,5	1,5	0,2	—	—	98,3
32	Zwrot poż. i innych wyd.	0,2	0,2	0,2	0,1	0,4	0,1	0,2	0,1	0,2	1,9	3,6	29,6	13,6	0	53,2
33	Zasiłki różne	0	0	0,2	0	1,4	0	0	0	0	2,3	3,9	46,7	19,2	13,2	17,0
34	Wynagrodzenia wojenne	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	100,0
35	Różne drobne i nieprzew.	0,2	0,2	0,3	0,2	0,3	0,2	0,1	0,2	0,4	3,0	5,1	71,9	18,5	0,1	4,4

[1]) Obliczone podług cyfr absolutnych sprawozd. Kontroli Państwa r. 1911 w stosunku do ogółu każdego dochodu w całem państwie.

VIII.a. Stosunek procentowy dochodów skarbowych w poszczególnych dzielnicach państwa.[1])

§	Dochody zwyczajne	1905					1906	
		Król. Polsk.	Rosja Eur.	Rosja Azjat.	Finlandja	Narku główn.	Król. Pol.	Rosja Eur.
1	**Ogółem dochody Skarbu**	**4,3**	**76,3**	**5,8**	**0,2**	**13,4**	**4,8**	**66,2**
	Wtem: nadzwyczajne . .	**0**	**54,6**	—	—	**45,4**	—	**28,9**
2	„ „ **zwyczajne . . .**	**6,0**	**84,9**	**8,1**	**0,2**	**0,8**	**7,0**	**84,0**
3	Podatki grunt. i od nieruchomości	25,7	43,0	31,3	0	0	26,7	44,0
4	Podatek przemysłowy .	8,6	80,6	10,8	—	0	7,7	81,4
5	Podatek od kapitałów .	5,7	92,7	1,6	—	—	5,4	92,9
5a	Akcyza:							
6	od napojów wyskok. .	10,1	60,6	29,3	—	0	10,3	60,6
7	od tytuniu	3,2	89,4	7,4	—	—	2,8	89,1
8	od gilz i bibułki do papierosów	—	—	—	—	—	—	—
9	od cukru	12,2	87,5	0,3	—	—	17,0	82,0
10	od nafty	3,1	73,9	23,0	—	—	3,1	82,5
	od zapałek	2,5	91,0	6,5	—	—	2,8	92,8
11	Cła	16,2	78,7	5,1	—	0	18,9	75,9
12	Opłaty stemplowe, rejentalne, sądowe i akty . .	10,3	80,0	9,7	0	0	10,5	78,3
13	Tranzakcje majątkowe i opłaty od spadk. . .	10,8	82,3	6,9	0	0	10,8	81,3
14	Opłaty:							
15	od ładunków i statków w portach	—	77,9	22,1	—	—	—	70,4
16	od biletów osobowych i ładunków pośpieszn.	2,7	96,3	0,2	0,8	—	2,3	96,9
17	od polis ubezpiecz. .	6,2	93,1	0,7	—	—	6,8	92,5
18	różne	11,0	69,8	1,3	0,1	6,1	11,1	69,2
19	Dochód:							
20	z kopalni skarbowych .	—	58,7	41,3	—	—	—	39,0
21	z mennicy	—	100,0	—	—	—	—	100,0
22	z poczty	9,8	78,1	10,2	0	1,9	10,2	76,9
23	z telegrafu i telefonów	5,4	67,0	17,9	1,1	8,6	5,2	68,6
24	z monopolu wódczan. .	5,0	83,6	11,4	—	0	5,2	83,0
25	z czynsz. dzierż. i konc.	1,7	59,9	38,1	0	0,3	1,5	54,6
	z lasów skarbowych .	8,9	84,1	7,0	0	—	11,8	82,2
26	z kolei skarbowych .	—	100,0	—	—	—	—	100,0
	z przeds. rząd. tech. i skł.	0,7	90,9	7,8	0	0,6	0,7	90,9
27	od kapitał. skarb. i obrotów pieniężnych .	0,7	84,5	—	—	14,8	2,1	83,1
28	z uczestn. skarbu w zyskach kolei prywatn.	24,3	75,7	—	—	—	64,7	35,3
29	ze sprzedaży nieruch.	66,0	25,5	8,5	—	—	51,2	42,6
30		0	99,9	0,1	—	0	0	99,9
31	Wykup uwłaszczeniowy	—	100,0	—	—	—	—	100,0
32		—	97,8	2,2	—	—	—	97,9
33	Opłaty obow. tow. kol.	—	100,0	—	—	—	1,2	98,8
34	Zwrot poż. i innych wyd.	3,9	85,2	8,2	0	2,7	4,2	83,6
35	Zasiłki różne	4,2	60,8	19,1	15,9	0	6,0	73,4
	Wynagrodzenia wojenne .	—	94,7	—	—	5,3	—	70,6
	Różne drobne i nieprzew.	4,1	39,9	10,1	0,1	45,8	5,4	49,4

[1]) Obliczone podług cyfr absolutnych Sprawozdań Kontroli Państwowej r. 1905, 1906, 1907, 1908, 1909 i 1910. Rozdział VIII № 5.

1906			1907					1908				
Rosja Azjat.	Finlandja	Narku główn.	Król. Polsk.	Rosja Eur.	Rosja Azjat.	Finlandja	Narku głów.	Król. Polsk.	Rosja Eur.	Rosja Azjat.	Finlandja	Narku główn.
5,7	**0**	**23,3**	**6,7**	**54,1**	**8,0**	**0**	**3,12**	**6,7**	**52,4**	**8,0**	**0,1**	**32,8**
—	—	**71,1**	—	**4,2**	**0**	—	**95,8**	—	**1,8**	**0**	—	**98,2**
8,5	**0**	**0,5**	**7,2**	**57,1**	**8,5**	**0**	**27,2**	**7,2**	**56,7**	**8,7**	**0,1**	**27,3**
29,3	0	0	23,1	46,9	29,2	0	0,8	23,7	48,5	27,7	0	0,1
10,9	—	0	7,3	82,4	10,3	0	0	8,0	81,0	10,9	—	0,1
1,7	—	0	5,7	57,6	1,8	0	34,9	5,6	56,6	1,7	—	36,1
29,1	—	—	10,6	60,7	28,7	—	—	11,0	60,7	28,3	—	—
8,1	—	—	3,0	88,7	8,3	—	—	2,9	89,7	7,4	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1,0	—	—	16,2	83,0	0,8	—	—	13,2	86,1	0,7	—	—
14,4	—	—	3,4	76,9	19,7	—	0	3,1	74,3	22,6	—	—
4,4	—	—	2,9	92,2	4,9	—	0	2,6	92,2	5,2	—	—
5,2	—	0	19,8	70,1	5,0	—	5,1	20,5	70,1	4,4	0	5,0
11,1	0	0,1	10,1	72,3	10,9	0	6,7	10,3	72,7	10,7	0	6,3
7,9	0	0	12,9	79,9	7,2	—	0	14,4	78,6	7,0	—	0
29,6	—	—	—	72,9	26,9	—	0,2	—	73,8	25,8	—	0,4
0	0,8	—	2,8	13,3	0,2	0,8	82,9	2,8	14,4	0	0,7	82,1
0,7	—	—	6,6	92,8	0,6	—	—	6,6	92,7	0,7	—	—
12,4	0,2	7,1	11,8	64,1	13,9	01	10,1	11,5	64,5	14,5	0,1	9,4
61,0	—	—	—	76,2	23,8	—	—	—	56,3	43,7	—	—
—	—	—	—	—	—	—	100,0	—	—	—	—	100,0
11,3	—	1,6	10,1	76,6	12,4	0	0,9	10,5	76,4	12,6	0	0,5
22,7	1,2	2,3	5,5	70,3	20,1	1,3	2,8	5,8	70,9	19,3	1,3	2,7
11,8	—	—	5,6	82,9	11,5	—	0	5,7	82,2	12,1	—	0
43,9	0	0	1,2	56,9	40,7	0	1,2	1,3	60,6	37,4	0	0,7
6,0	0	—	10,4	83,2	6,1	0	0,3	10,0	81,0	8,6	—	0,4
—	—	—	—	—	—	—	100,0	—	—	—	—	100,0
8,1	0	0,3	0,6	30,3	6,2	0	62,9	0,6	32,3	7,7	0	59,4
—	—	14,8	1,3	1,1	—	—	97,6	1,1	0,4	—	—	98,5
—	—	—	25,8	—	—	—	74,2	19,9	—	—	—	80,1
6,2	—	—	56,1	35,7	8,1	—	0,1	56,5	31,4	6,3	—	5,8
0,1	—	—	—	—	—	—	—	0,3	99,7	—	—	0
—	—	—	0,3	99,6	0,1	—	—					
2,1	—	—	—	—	—	—	—	—	0,2	—	—	99,8
—	—	—	—	0,1	—	—	99,9	—	19,9	13,1	0	63,9
11,3	0,1	0,8	3,6	18,9	10,3	0,1	67,1	3,1	39,4	18,0	6,4	32,3
20,3	0,3	—	5,6	53,6	23,5	0,3	17,0	3,9	—	—	—	100,0
—	—	29,4	—	—	—	—	100,0	—	80,2	11,3	0,2	4,8
24,1	20,8	0,3	3,0	84,0	9,3	0,1	3,6	3,5				

§	Dochody zwyczajne	1909			
		Król. Polsk.	Rosja Eur.	Rosja Azjat.	Finlandja
	Ogółem dochody Skarbu	**7,0**	**51,9**	**8,3**	**0,3**
	W tem: nadzwyczajne	**—**	**0,5**	**0,1**	**—**
	„ zwyczajne	**7,5**	**55,2**	**8,8**	**0,3**
1	Podatki grunt. i od nieruchomości	23,0	50,1	26,8	0
2	Podatek przemysłowy	9,1	79,6	11,3	—
3	Podatek od kapitałów	6,3	5,8	1,9	—
	Akcyza:				
4	od napojów wyskok.	10,8	62,3	26,9	—
5	od tytuniu	3,4	87,0	9,6	—
5a	od gilz i bibułki do papierosów	6,6	80,8	12,6	—
6	od cukru	13,8	85,7	0,5	—
7	od nafty	1,8	65,0	24,8	—
8	od zapałek	2,5	92,5	5,0	—
9	Cła	23,4	67,1	5,4	0
10	Opłaty stemplowe, rejentalne, sądowe i akty	10,3	72,8	11,2	0
11	Tranzakcje majątkowe i opłaty od spadk.	14,5	78,1	7,4	0
	Opłaty:				
12	od ładunków i statków w portach	—	74,7	25,3	—
13	od biletów osobowych i ładunków pośpieszn.	2,8	16,7	—	0,7
14	od polis ubezpiecz.	6,4	92,8	0,8	—
15	Różne	10,6	65,4	14,0	0,1
	Dochód:				
16	z kopalni skarbowych	—	67,0	33,0	—
17	z mennicy	—	—	—	—
18	z poczty	10,3	75,1	12,5	—
19	z telegrafu i telefonów	5,9	70,0	18,6	1,2
20	z monopolu wódczanego	5,7	81,9	12,4	—
21	z czynsz. dzierż. i konc.	1,3	61,3	36,6	0
22	z lasów skarbowych	9,0	83,4	7,2	—
23	z kolei skarbowych	—	0	—	—
24	z przeds. rząd. tech. i skł.	2,4	43,5	18,0	0
25	od kapitał. skarb. i obrotów pieniężnych	1,0	0	—	—
26	z uczestn. skarbu w zyskach kolei prywatn.	31,0	—	—	—
27	ze sprzedaży nieruch.	33,3	56,2	5,9	—
28					
29	Opłaty likwidacyjne	0,3	98,7	1,0	—
30					
31	Opłaty obow. tow. kol.	—	0,3	—	—
32	Zwrot pożycz. i inne wyd.	4,3	27,9	14,1	0,1
33	Zasiłki różne	3,7	46,7	16,3	22,2
34	Wynagrodzenia wojenne	—	—	—	—
35	Różne drobne i nieprzew.	3,5	70,1	11,8	0,1

1909	1910				
Na rachunku głównym	Król. Polsk.	Rosja Eur.	Rosja Azjat.	Finlandja	Na rachunku głównym
32,5	**7,5**	**54,3**	**8,6**	**0,2**	**29,4**
99,4	**0**	**3,1**	**0,9**	**—**	**96,0**
28,2	**7,5**	**54,8**	**8,7**	**0,2**	**28,8**
0,1	22,4	47,8	29,7	0	0,1
0	9,1	80,5	10,4	—	0
33,8	5,8	58,3	1,7	—	34,2
0	10,1	62,1	27,8	—	—
—	4,1	87,5	8,4	—	—
—	6,8	89,0	4,2	—	—
—	14,8	85,2	0	—	—
8,4	1,4	69,8	28,7	—	0,1
—	1,6	92,5	5,8	—	—
4,1	25,3	65,9	5,3	0	3,5
5,7	10,4	72,8	11,4	0	5,4
0	13,0	79,2	7,8	0	0
0	—	75,1	24,9	—	0
79,8	2,9	15,9	0	0,7	80,5
—	7,2	92,0	0,8	—	—
9,9	11,2	63,4	13,6	0,1	11,7
—	—	78,8	21,2	—	—
100,0	—	—	—	—	100,0
2,1	10,6	76,8	12,4	—	0,2
4,3	6,1	73,1	18,9	1,2	0,7
0	5,5	82,3	12,2	—	0
0,8	1,3	62,1	35,5	0	1,1
0,4	8,6	83,7	7,0	0	0,7
100,0	—	0	—	—	100,0
36,1	0,6	36,6	12,0	0	50,8
99,0	0,6	0	—	—	99,4
69,0	13,7	14,2	—	—	72,1
4,6	28,3	67,6	4,0	—	0,1
—	0,3	96,3	3,4	—	—
99,7	—	0,2	—	—	99,8
53,6	3,7	26,8	13,0	0	56,5
11,1	3,3	37,0	25,8	11,0	22,9
100,0	—	—	—	—	100,0
14,5	5,9	72,8	15,1	0,1	6,1

IX. Wydatki Skarbu w roku 1911.[1] (w rublach).

	Kaliska	Kielecka	Lubelska	Łomżyńska
Ogółem wydatki Skarbu	**6 155 089 38**	**3 476 805 49**	**12 309 380 70**	**4 543 256 41**
W tem: nadzwyczajne	**313 35**	**732 41**	**4 770 66**	**6 396 93**
„ zwyczajne	**6 154 776 03**	**3 476 073 08**	**12 304 610 04**	**4 536 859 48**
Ministerjum Dworu	— —	175 —	— —	28 72
Wyższe instytucje pańs.	— —	— —	— —	— —
Synod	7 661 —	7 631 49	541 026 96	23 833 29
Min. spraw wewnętrzn.	734 610 38	637 351 76	902 008 62	602 251 04
„ finansów	4 259 765 43	1 476 060 62	4 213 407 37	2 332 776 74
„ sprawiedliwości	458 380 12	435 491 30	581 513 71	313 245 —
„ spraw zagranicz.	— —	— —	— —	— —
„ oświaty publicznej	219 000 35	216 772 50	609 293 18	134 779 74
„ komunikacji	80 293 59	35 814 64	225 201 33	89 000 33
„ handlu i przemysłu	8 328 83	15 949 27	7 904 79	6 555 —
Zarząd głów. rolnictwa	27 341 74	108 647 88	67 845 18	85 292 54
Zarząd główny stad. pań.	— —	— —	— —	— —
Min. wojny	359 334 75	541 736 60	5 079 629 32	880 729 48
„ marynarki	59 84	442 02	— —	— —
Kontrola państwowa	— —	— —	76 779 58	68 210 48
Kredyt państwowy	— —	— —	— —	157 12

	Piotrkowska	Płocka	Radomska	Siedlecka	Suwalska	Warszawska
Ogółem wydatki Skarbu	**8 024 421 88**	**3 928 214 87**	**3 665 182 03**	**4 407 196 37**	**6 645 652 96**	**71 623 724 11**
W tem: nadzwyczajne	**14 153 95**	**644 59**	**12 134 75**	**1 586 88**	**4 066 15**	**292 139 67**
„ zwyczajne	**8 010 267 93**	**3 927 570 28**	**3 653 047 28**	**4 405 609 49**	**6 641 586 81**	**71 331 584 44**
Ministerjum Dworu	125 —	— —	2 200 —	3 000 —	1 418 89	108 518 90
Wyższe instytucje pańs.	— —	— —	— —	— —	— —	— —
Synod	23 591 25	8 179 72	6 698 67	342 951 21	42 499 10	111 093 64
Min. spraw wewnętrzn.	1 616 287 74	589 640 75	670 108 70	643 788 09	603 475 22	4 370 571 89
„ finansów	2 736 162 67	1 462 854 08	1 376 735 57	1 078 252 42	1 649 367 83	9 845 571 49
„ sprawiedliwości	885 841 35	329 695 —	419 877 12	424 654 36	381 287 60	2 530 318 50
„ spraw zagranicz.	— —	— —	— —	— —	— —	75 —
„ oświaty publicznej	403 096 31	162 888 77	216 020 92	305 867 01	218 331 —	1 385 788 64
„ komunikacji	425 05	40 725 92	125 773 18	37 745 32	104 731 15	24 521 413 08
„ handlu i przemysłu	115 488 20	4 437 —	14 554 16	4 926 40	4 287	570 432 89
Zarząd głów. rolnictwa	88 424 88	36 132 36	152 367 19	71 583 02	212 433 93	299 813 41
Zarząd główny stad. pań.	— —	— —	— —	101 670 45	— —	— —
Min. wojny	2 140 400 43	1 293 016 68	668 711 77	1 391 031 89	3 423 755 09	27 097 584 88
„ marynarki	— —	— —	— —	107 32	— —	1 420 56
Kontrola państwowa	425 05	— —	— —	— —	— —	488 059 08
Kredyt państwowy	— —	— —	— —	32 —	— —	922 48

	Królestwo Pol.	Rosja Eur.	Rosja Azjat.	Finlandja	W Kasie Głównej u bankierów i konsul. zagran.	Ogółem
Ogółem wydatki Skarbu	**124 778 924 20**	**1 310 071 727 78**	**452 115 537 28**	**12 789 242 41**	**849 044 958 23**	**2 748 800 389 90**
W tem: nadzwyczajne	**336 939 34**	**48 794 657 97**	**76 623 125 15**	**57 354 63**	**130 890 688 38**	**256 702 765 47**
„ zwyczajne	**124 441 984 86**	**1 261 277 069 81**	**375 492 412 13**	**12 731 887 78**	**718 154 269 85**	**2 492 097 624 43**
Ministerjum Dworu	115 466 51	962 084 84	3 628 937 61	3 645 77	12 062 544 80	16 772 679 53
Wyższe instytucje pańs.	— —	46 333 17	31 65	— —	8 340 092 51	8 386 457 33
Synod	1 115 166 33	28 252 105 72	4 970 846 37	34 776 60	1 912 277 57	36 285 172 59
Min. spraw wewnętrzn.	11 370 094 19	109 471 391 78	30 007 527 28	536 671 56	16 932 654 46	168 318 339 27
„ finansów	30 430 954 22	248 866 901 05	49 532 377 08	443 015 84	72 443 893 68	401 717 141 87
„ sprawiedliwości	6 760 304 06	46 112 824 37	15 692 839 44	4 008 85	9 410 975 70	77 980 952 42
„ spraw zagraniczn.	75 —	54 788 43	81 646 26	— —	6 918 520 53	7 055 030 22
„ oświaty publicznej	3 871 838 42	68 010 293 36	12 586 708 04	274 296 63	11 426 089 83	96 169 226 28
„ komunikacji	25 261 123 59	341 386 521 07	90 980 708 46	4 000 —	57 652 349 29	515 284 702 41
„ handlu i przemysłu	752 863 54	26 396 899 54	4 027 227 09	— — —	8 399 612 02	39 576 602 19
Zarząd głów. rolnictwa	1 149 882 13	57 588 015 12	31 659 768 33	4 613 86	7 274 125 11	97 676 404 55
Zarząd główny stad. pań.	101 670 45	1 641 377 34	73 115 47	— — —	231 532 68	2 047 695 94
Min. wojny	42 875 930 89	286 290 299 32	122 240 475 79	8 929 470 14	35 710 893 33	496 047 069 47
„ marynarki	2 029 74	37 030 283 40	8 124 796 47	2 496 926 93	70 901 180 38	118 555 216 92
Kontrola państwowa	633 474 19	6 393 324 60	1 810 982 15	— — —	1 892 301 57	10 730 082 51
Kredyt państwowy	1 111 60	2 773 626 70	74 424 64	461 60	396 645 226 39	399 494 850 93

[1] Sprawozd. Kontr. Państwa r. 1910. Rozdział VIII № 5.

IX.a. Wydatki skarbu w Królestwie Polskiem w latach 1905—1910 (w rublach).

	1905		1906		1907		1908		1909		1910	
Ogółem wydatki Skarbu	**130 856 005**	**51**	**126 213 323**	**91**	**128 394 464**	**70**	**141 581 126**	**01**	**147 076 791**	**20**	**141 114 205**	**19**
W tem: nadzwyczajne	**24 156 624**	**68**	**7 969 175**	**11**	**4 295 919**	**84**	**4 488 644**	**28**	**2 973 605**	**98**	**2 756 087**	**54**
„ **zwyczajne**	**106 699 380**	**83**	**118 244 148**	**80**	**124 098 544**	**86**	**137 092 481**	**73**	**144 103 185**	**22**	**138 358 117**	**65**
Ministerjum Dworu	371 793	64	257 871	28	60 809	55	124 401	09	175 641	86	264 698	26
Wyższe instytucje państwowe	21 182	36	21 111	15	3 585	74	8	28	200	—	61	78
Synod	952 301	96	990 401	08	968 739	16	1 049 318	51	1 037 330	15	1 114 724	89
Min. spraw wewnętrzn.	8 625 598	46	9 168 133	48	9 792 293	92	10 419 348	45	10 257 132	14	11 126 253	59
„ finansów	29 213 470	71	28 463 799	73	29 821 452	—	32 508 247	45	31 618 409	47	30 791 469	21
„ sprawiedliwości	4 872 382	67	5 353 872	57	5 365 676	28	5 948 944	57	6 564 049	65	6 951 986	12
„ spraw zagraniczn.	4 758	22	4 716	48	4 783	62	3 851	15	—	—	—	—
„ oświaty publicznej	3 074 849	50	3 020 209	74	2 804 230	90	3 080 974	48	3 242 425	33	3 508 018	89
„ komunikacji	18 141 430	24	19 088 144	68	22 024 074	15	23 668 171	58	25 604 370	90	26 457 507	53
„ handlu i przemysłu	—	—	632 522	93	533 357	78	474 003	16	596 863	05	649 442	68
Zarząd główny rolnictwa	896 036	07	768 712	93	697 612	91	751 144	35	993 031	97	1 043 699	72
Zarząd główny stad. pań.	84 832	49	87 354	40	88 759	64	98 636	82	86 244	90	91 266	30
Główny zarz. żegl. handl. i port.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ministerjum wojny	39 903 736	40	49 848 623	02	51 391 215	86	58 384 257	03	63 320 733	87	55 742 181	34
„ marynarki	1 330	15	345	54	50	—	—	—	400	56	1 749	64
Kontrola państwowa	534 451	42	537 468	09	540 330	05	580 175	81	604 737	99	613 944	62
Kredyt państwowy	1 226	54	861	70	1 573	30	999	—	1 613	38	1 113	08

[1]) Sprawozd. Kontroli Państwa r. 1905, 1906, 1907, 1908, 1909 i 1911. Rozdział VIII № 5.

X. Stosunek procentowy wydatków skarbowych w r. 1911.[1])

Wydatki	Kaliska	Kielecka	Lubelska	Łomżyńska	Piotrkowska	Płocka	Radomska	Siedlecka	Suwalska	Warszawska	Król. Polskie	Rosja Europejska	Rosja Azjatycka	Księstwo Finlandzkie	Na r-ku głównym
Ogółem wydatki Skarbu	**0,2**	**0,1**	**0,4**	**0,2**	**0,3**	**0,1**	**0,1**	**0,2**	**0,3**	**2,6**	**4,5**	**47,7**	**16,4**	**0,5**	**30,9**
W tem: nadzwyczajne	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0,1**	**0,1**	**19,0**	**29,9**	**0**	**51,0**
„ **zwyczajne**	**0,2**	**0,1**	**0,5**	**0,2**	**0,3**	**0,2**	**0,1**	**0,2**	**0,3**	**2,9**	**5,0**	**50,6**	**15,1**	**0,5**	**28,8**
Ministerjum Dworu	—	—	0	—	0	0	—	0	0	0,7	**0,7**	5,8	21,6	0	71,9
Wyższe instytucje pańs.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,6	0	—	99,4
Synod	0	0	1,5	0,1	0,1	0	0	1,0	0,1	0,3	**3,1**	77,8	13,7	0,1	5,3
Min. spraw wewnętrznych	0,4	0,4	0,5	0,4	1,0	0,3	0,4	0,4	0,4	2,6	**6,8**	65,0	17,8	0,3	10,1
„ finansów	1,1	0,3	1,0	0,6	0,7	0,4	0,4	0,3	0,4	2,4	**7,6**	62,0	12,3	0,1	18,0
„ sprawiedliwości	0,6	0,6	0,7	0,4	1,1	0,4	0,5	0,6	0,5	3,3	**8,7**	59,1	20,1	0	12,1
„ spraw zagranicznych	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0	**0**	0,8	1,1	—	98,1
„ oświaty publicznej	0,2	0,2	0,6	0,2	0,4	0,2	0,2	0,3	0,2	1,5	**4,0**	70,7	13,1	0,3	11,9
„ komunikacji	0	0	0,1	0	0	0	0	0	0	4,8	**4,9**	66,2	17,7	0	11,2
„ handlu i przemysłu	0	0,1	0	0	0,3	0	0	0	0	1,5	**1,9**	66,7	10,2	—	21,2
Zarząd główny rolnictwa	0	0,1	1,0	01	0,1	0	0,2	0,1	0,2	0,3	**1,2**	59,0	32,4	0	7,4
Zarząd główny stad. pań.	—	—	—	—	—	—	—	5,0	—	—	**5,0**	80,1	3,6	—	11,3
Min. wojny	0,1	0,1	1,0	0,2	0,4	0,3	0,1	0,3	0,7	5,5	**8,7**	57,7	24,6	1,8	7,2
„ marynarki	0	0	—	—	—	—	—	0	—	0	**0**	31,2	6,9	2,1	59,8
Kontrola państwowa	—	—	0,7	0,6	0	—	—	—	—	4,6	**5,9**	59,6	16,9	—	17,6
Kredyt państwowy	—	—	—	0	—	—	—	0	—	0	**0**	0,7	0	0	99,3

[1]) Obliczono podług cyfr absolutnych sprawozdań Kontroli Państwowej w stosunku do ogółu każdego wydatku w państwie.

X.a. Stosunek procentowy wydatków skarbowych w latach 1905—1910.[1])

Wydatki	Król. Pol.	Rosja Europ.	Rosja Azjat.	Finlandja	Na r-ku głów.	Król. Pol.	Rosja Europ.	Rosja Azjat.	Finlandja	Na r-ku głów.	Król. Pol.	Rosja Europ.	Rosja Azjat.	Finlandja	Na r-ku głów.
	1905					1906					1907				
Ogółem wydatki Skarbu	**4,2**	**64,5**	**14,0**	**0,2**	**17,1**	**4,0**	**64,6**	**13,3**	**0,2**	**17,9**	**5,0**	**45,5**	**14,0**	**0,3**	**3,52**
W tem: nadzwyczajne	**2,0**	**55,0**	**15,1**	**0**	**27,9**	**0,7**	**49,3**	**13,9**	**0**	**36,1**	**1,0**	**21,3**	**18,0**	**0,1**	**59,6**
„ zwyczajne	**5,7**	**70,7**	**13,3**	**0,3**	**10,0**	**5,8**	**72,6**	**13,0**	**0,3**	**8,3**	**5,8**	**50,3**	**13,2**	**0,3**	**30,4**
Ministerjum Dworu	2,2	82,4	15,4	0	—	1,5	81,0	17,5	0	—	0,4	4,2	16,5	0	78,9
Wyższe instytucje państ.	0,5	99,5	0	—	—	0,4	99,6	0	—	—	0	0,9	0,2	—	98,9
Synod	3,3	84,4	12,3	0	—	3,4	84,0	12,6	0	—	3,3	76,9	12,4	0	7,4
Min. spraw wewnętrzn.	7,8	71,0	20,7	0,3	0,2	6,8	75,6	17,2	0,3	0,1	7,0	66,3	16,9	0,3	9,5
„ finansów	8,6	78,4	12,7	0,2	0,1	8,1	78,8	13,0	0,1	0	7,2	61,8	11,2	0,1	19,7
„ sprawiedliwości	9,8	70,2	19,8	—	0,2	10,1	69,8	20,1	0	0	9,6	61,1	19,5	0	9,8
„ spraw zagranicz.	0,1	92,4	0,4	—	7,1	0	91,1	0,3	—	8,6	0,1	0,9	0,4	—	98,6
„ oświaty publicznej.	7,1	74,2	18,2	0,5	—	6,9	74,8	17,8	0,5	—	6,5	67,4	18,3	0,4	7,4
„ komunikacji	4,1	73,6	22,3	—	—	3,8	75,5	20,7	—	—	4,4	64,4	18,0	—	13,2
„ handlu i przemysłu.	—	—	—	—	—	1,8	91,2	7,0	—	—	1,8	66,9	9,7	—	21,6
Zarząd główny rolnictwa	1,9	80,4	17,7	0	0	2,1	70,3	27,6	0	0	1,6	53,6	36,2	0	8,6
„ stad. pań.	4,7	92,0	3,3	—	—	4,9	91,5	3,6	—	—	5,2	80,3	3,5	—	11,0
„ żegl. hand. i port.	—	90,5	9,5	0	—	—	78,7	21,3	—	—	—	41,5	25,6	—	32,9
Min. wojny	11,5	64,0	11,9	1,1	11,5	13,4	72,2	13,3	1,1	0	12,8	60,0	18,6	1,2	7,4
„ marynarki	0	93,2	6,3	0,5	0	0	92,8	6,6	0,6	0	0	40,8	5,8	1,2	52,2
Kontrola państwowa	6,0	78,1	15,9	—	—	5,8	78,6	15,5	—	0,1	5,8	60,1	15,1	—	19,0
Kredyt państwowy	0	52,0	0	0	48,0	0	2,52	0	0	47,8	0	0,8	—	0	99,2

	1908					1909					1910				
Ogółem wydatki Skarbu	**5,6**	**47,2**	**14,8**	**0,3**	**32,1**	**5,8**	**48,3**	**15,2**	**0,3**	**30,4**	**5,6**	**49,2**	**15,7**	**0,4**	**29,1**
W tem: nadzwyczajne	**2,0**	**25,8**	**20,1**	**0,1**	**52,0**	**2,5**	**34,4**	**33,9**	**0**	**29,2**	**2,0**	**37,7**	**37,3**	**0**	**23,0**
„ zwyczajne	**5,9**	**49,2**	**14,3**	**0,3**	**30,3**	**6,0**	**48,9**	**14,2**	**0,4**	**30,5**	**5,8**	**50,0**	**14,4**	**0,4**	**29,4**
Ministerjum Dworu	0,7	2,2	15,5	0	81,6	1,0	6,4	16,2	0	76,4	1,6	2,6	21,4	0	74,4
Wyższe instytucje państ.	0	0,2	0,2	—	99,6	0	0,3	0	—	99,7	0	0,3	0	—	99,7
Synod	3,5	76,2	12,4	0	7,9	3,3	77,8	12,3	0	6,6	3,3	78,8	12,5	0	5,4
Min. spraw wewnętrzn.	7,1	65,4	17,0	0,3	10,2	6,6	66,2	17,6	0,3	9,3	7,0	65,7	17,7	0,3	9,3
„ finansów	7,5	62,6	10,8	0,1	19,0	7,3	58,3	10,5	0,1	23,8	7,5	61,2	12,0	0,1	19,2
„ sprawiedliwości	9,1	61,2	18,7	0	11,0	9,2	62,4	18,2	0	10,2	9,2	60,9	19,1	0	10,8
„ spraw zagraniczn.	0,1	0,9	0,3	—	98,7	—	0,9	7,5	—	91,6	—	0,8	0,9	—	98,3
„ oświaty publicznej.	6,3	68,9	17,4	0,4	7,0	5,3	69,9	15,9	0,3	8,6	4,5	70,0	13,3	0,4	11,8
„ komunikacji	4,5	63,9	18,0	—	13,6	4,6	62,6	16,9	—	15,9	5,2	65,6	17,1	0	12,1
„ handlu i przemysłu.	1,5	70,2	10,4	—	17,9	1,6	72,5	8,3	—	17,6	1,7	69,7	9,4	—	19,2
Zarząd głów. rolnictwa	1,4	51,5	39,2	0	7,9	1,4	54,8	37,1	—	6,7	1,3	57,2	34,6	0	6,9
„ stad. pań.	5,1	79,5	3,5	—	11,9	4,6	77,0	4,2	—	14,2	4,6	81,6	3,5	—	10,3
„ żegl. handl. i port.	—	65,6	34,4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Min. wojny	13,0	55,2	23,6	1,2	7,0	13,7	55,2	23,6	1,2	6,3	12,2	56,3	23,2	1,4	6,9
„ marynarki	—	35,7	6,3	1,4	56,6	0	37,5	7,9	2,0	52,6	0	37,0	8,8	2,5	51,7
Kontrola państwowa	5,9	60,6	15,6	—	17,9	6,0	60,8	15,7	—	17,5	6,0	61,0	16,3	—	16,7
Kredyt państwowy	0	0,7	0	0	99,3	0	0,7	0	0	99,3	0	0,7	0	0	99,3

[1]) Obliczone podług cyfr absolutnych sprawozdań Kontroli Państwowej.

XI.

Gospodarstwo miejskie.

I. Nieruchomości w miastach. Liczba miast w Królestwie Polskiem wynosi po zaliczeniu w ostatnich latach do rzędu miast Sosnowca i Puław —116. Najwięcej miast przypada na gub. Warszawską, bo 19,0%, najmniej na gub. Kielecką i Łomżyńską — po 6% liczby ogólnej miast w Królestwie.

Liczba nieruchomości miejskich w Królestwie wynosiła w r. 1904—71 626, w r. 1911—85 361, które to liczby wykazują przyrost 19,2%. Liczba nieruchomości w Warszawie podniosła się w tym okresie czasu z 6226 do 7111, więc o 14,2%, liczba zaś nieruchomości w Królestwie bez Warszawy z 65400 do 78250; liczby te wykazują przyrost większy — 19,5%. Z poszczególnych gubernji Królestwa najwięcej wynosiła liczba nieruchomości w gubernji Warszawskiej (poza Warszawą) i w gub. Piotrkowskiej.

Zpośród ogółu nieruchomości miejskich Królestwa budynki murowane stanowiły w r. 1904—50,0%, w r. 1911—52,7%. Budynki murowane w Warszawie wynosiły w r. 1911—79,8% ogólnej liczby budynków. W Rosji Europejskiej budynki murowane stanowiły w miastach w tymże roku tylko 22,4% budynków wogóle. Najwięcej nieruchomości posiada gub. Piotrkowska—32,9% ogólnej liczby w Królestwie, i gub. Warszawska—19,5%; najmniej gub. Kielecka—3,2%. Z poszczególnych miast Królestwa pierwsze miejsce pod względem ilości budynków zajmują Łódź — 14,8% ogólnej liczby w Królestwie i Warszawa—8,3%.

Według szczegółowego podziału nieruchomości było w Warszawie: 168 gmachów rządowych (2,4%), 106 kościołów, cerkwi, synagog, klasztorów, meczetów (1,5%), 6 127 domów prywatnych mieszkalnych (86,5%) i 710 budynków niezamieszkałych (10,0%).

II. Nieruchomości miejskie według narodowości właścicieli. Według narodowości właścicieli nieruchomości w Królestwie dzielą się jak następuje: 2463 (3,6% ogólnej liczby nieruchomości) należą do osób pochodzenia rosyjskiego, 28307 (41,0%)— do osób pochodzenia żydowskiego i pozostałe 38309 (55,4%) — do osób „innych narodowości". Ponieważ w danym wypadku na osoby „innych narodowości" składają się przeważnie polacy, możemy przeto powiedzieć, że polska własność miejska wynosi więcej, niż połowę własności miejskiej wogóle.

Wśród miast większych Królestwa, liczących ponad 50.000 ludności, tylko w Lublinie polska własność miejska stanowi mniej niż połowę, bo zaledwie $^1/_3$ własności wogóle. Wśród miast z ludnością od 20 do 50 tysięcy, polska własność miejska wynosi mniej, niż połowę w miastach: Będzinie, Płocku, Siedlcach, Łomży, Zduńskiej Woli, Ozorkowie; z pośród miast z ludnością od 10 do 20 tysięcy—w Chełmie, Międzyrzecu, Kutnie, Zamościu, Ostrowcu, Hrubieszowie, Płońsku, Kole, Kalwarji, Staszowie, Biłgoraju, Włodawie; z pośród miast, liczących mniej, niż 10 tysięcy ludności,— w Kałuszynie, Tomaszowie Lubelskim, Łęczycy, Makowie, Przedborzu, Szydłowcu, Żelechowie, Opatowie, Chmielniku, Dubience, Działoszycach, Nowym Dworze, Sochaczewie, Łasku, Nasielsku, Szczuczynie, Grójcu, Terespolu, Wyłkowyszkach, Błaszkach, Marjampolu, Łęcznej, Wyszogrodzie, Władysławowie, Dobrzyniu, Prenach, Szakach i Chęcinach.

III. Towarzystwa Kredytowe Miejskie. Bilans ogólny wszystkich Towarzystw Kredytowych Miejskich w Królestwie sięga 213 855 951 rub., z których na Warszawę przypada 142 990 700 rub., czyli $^2/_3$ sumy ogólnej. Domów, obciążonych pożyczką miejską Królestwo liczy 9 818, czyli 11,5% nieruchomości miejskich wogóle. Z pośród domów w Królestwie, obciążonych pożyczką miejską, przypada na Warszawę 42,8%.

Szacunek techniczny nieruchomości wynosił przeszło 536 miljonów rubli. Towarzystwa, wydając pożyczkę w stosunku 35,15% do 45,97% szacunku technicznego, lub też w stosunku 3,20 do 4,33 razy sumy dochodu, mają pożyczek zahypotekowanych na sumę 219 848 700 rub., z których na Warszawę przypada prawie $^2/_3$. Na taką sumę są w obiegu listy zastawne towarzystw miejskich.

IV. Kapitały i długi miejskie. Suma kapitałów 60 miast w Królestwie, dla których posiadamy dane, wynosi przeszło 3 600 tysięcy rub. (3 600 531 rub.,) —z której to sumy na Warszawę przypada 42,8%, na Łódź—14,8%. Z pozostałych miast Królestwa najwięcej kapitału posiadają: Gostynin — 5,0% i Kalisz—4,2% ogólnej sumy kapitałów miejskich. Najmniej kapitałów posiada Sosnowiec—1 055 rubli.

Największą część kapitałów miejskich stanowią: kapitał stały nienaruszalny i zapasowy; pierwszy — 22,2%, drugi —63,1%. Te kategorje kapitałów tworzą w Warszawie—3,9% i 77,4%, w Łodzi—60,7% i 35,0%.

Zpośród miast Król., dla których posiadamy dane, mają długi: Warszawa, Sosnowiec, Kalisz, Chełm, Zamość, Puławy, Lubartów, Kraśnik, Opatów, Zakroczym, Wyłkowyszki i Łęczna. Ogólna suma ich długów wynosi przeszło 48 miljonów rubli (48 257 173 rub.), więc przewyższa 13—14 razy sumę ich kapitałów. Większa część sumy długów miejskich w Królestwie przypada na Warszawę, bo 99,6% i przewyższa jej kapitały o 30 razy; $^2/_3$ długów miejskich w Warszawie pochodzą z 1903 roku i były przeznaczone na różne urządzenia miejskie; $^1/_7$—w roku 1911 na budowę wiaduktu i kanalizację. Z pośród pozostałych zadłużonych miast Królestwa — długi przewyższają kapitały miejskie tylko w Sosnowcu i w Lubartowie.

Długi miasta Lwowa przy końcu roku 1910 wynosiły 12 740 812 rubli, długi Wrocławia wynosiły w tym samym czasie 47 309 900 rubli, Poznania—19 928 070 rubli.

V. Dochody miejskie. Suma dochodów miejskich wynosi w r. 1909 w 101 miastach Królestwa, których budżety podajemy w „Roczniku",—18 467 019 rubli, wśród których dochody zwyczajne stanowią 82,3%, nadzwyczajne — 17,7%. Dochody Warszawy wynoszą 78,2% (z nich 81,8% zwyczajnych i 18,2% nadzwyczajnych) całkowitej sumy dochodów miejskich.

Do ogólnego budżetu winny być włączone również sumy, otrzymywane ze składek, pobieranych ponad przewidywane w budżecie. Sumy te są przeznaczone na utrzymanie szkół miejskich i na utrzymanie niezamożnych mieszkańców miast w szpitalach; wynoszą one razem 928 660 rubli, czyli 5,0% ogólnego budżetu.

Całkowity więc budżet dochodowy 101 miast Królestwa wynosi 19 395 679 rubli.

Wśród dochodów miejskich najważniejszą pozycję stanowią dochody z nieruchomości, gruntów, lasów, wód i innych użytków, należących do miast — razem 34,0% dochodów wogóle i 41,2% dochodów zwyczajnych. W Warszawie dochody z użytków miejskich wynoszą 38,1% wszystkich dochodów, i 46,5% dochodów zwyczajnych.

Drugą ważniejszą pozycję wśród dochodów miejskich stanowią opłaty od właścicieli nieruchomości, pobierane na rzecz miasta w stosunku 25% podatku skarbowego; opłaty te wynoszą 29,2% dochodów wogóle i 36,0% dochodów zwyczajnych. W Warszawie opłaty od właścicieli nieruchomości stanowią 28,5% wszystkich dochodów i 34,8% dochodów zwyczajnych.

Zpośród opłat od właścicieli nieruchomości specjalne opłaty na oświetlenie miast stanowią stałą rubrykę w tym dochodzie; inne zaś opłaty, jak na szkoły, straż ogniową, na utrzymanie stróżów nocnych, pobierane są nie we wszystkich miastach.

Dział dochodów zwyczajnych miast dopełniają opłaty od przemysłowców, podatki pośrednie, dochody pomocnicze, przypadkowe i drobne; dochody te jednak wielkiego znaczenia w budżecie miejskim Królestwa nie posiadają.

Zpośród pozycji dochodów nadzwyczajnych jako najgłówniejsze odnotować należy dochody z kapitału zapasowego i pożyczki, któremi miasta wyrównywują swoje budżety.

Największy budżet dochodowy posiada Warszawa: 14 464 692 rubli, (czyli 78,2% wszystkich dochodów miast), następnie Łódź—1 177 845 rubli—6,2% budżetu wszystkich miast w Królestwie.

Na głowę ludności miejskiej w Królestwie przypada 7,81 rub. opłat bezpośrednich i pośrednich na rzecz miasta, w Warszawie 18 rb. 01 k., we Wrocławiu — 17,70 rub., w Poznaniu—16,42 rub.

VI. Wydatki miejskie. Suma budżetów rozchodowych miejskich w Królestwie wynosi w 101 miastach Królestwa Polskiego w roku 1909 — 18 348 882 rub. z których na wydatki zwyczajne przypada 85,8%, na nadzwyczajne—14,2%. Wydatki Warszawy stanowią 78,2% (z nich 89,1% zwyczajnych i 10,9% nadzwyczajnych) wszystkich wydatków miejskich.

Po dodaniu do sumy budżetów miejskich w Królestwie sumy składek, pobieranych ponad opłatę przewidziane w budżecie, wynoszących w r. 1909—928 660 rubli, i stojących formalnie poza budżetem, otrzymamy, że całkowity budżet rozchodowy 101 miast wynosił w roku 1909—19 277 542 ruble.

Jako pozycję budżetów miejskich rozchodowych, powtarzającą się we wszystkich budżetach, należy odnotować wydatki na utrzymanie zarządu miejskiego, stanowiące razem 9,5% wszystkich wydatków. W Warszawie wydatki te równają się 3,7% budżetu rozchodowego.

O wiele większe są spłaty długów miejskich: 18,2% wydatków wogóle, w Warszawie—22,1%.

Na cele kulturalne, jak: szkoły, szpitale, zakłady dobroczynne, miasta wydatkują z sum budżetów i z sum składek, pobieranych ponad przewidziane w budżetach, razem 3 592 698 rubli, czyli 18,7% ogółu wydatków: w Warszawie—16,2%, w pozostałych miastach Król.—24,0%. Na potrzeby wyłącznie oświaty przypada 1 412 652 rub., czyli 7,3%; w Warszawie—4%, w pozostałych miastach Królestwa—21,4%. Utrzymanie budynków miejskich pochłania 2,9% w Warszawie—2,0%.

Jako pozycję rozchodową, powtarzającą się we wszystkich budżetach, należy ró-

wnież odnotować opłaty miast na utrzymanie i na zapomogi instytucjom rządowym; opłaty te wynoszą 0,6% wszystkich wydatków miast, w Warszawie—tyleż.

W budżecie rozchodowym miasta Lwowa na r. 1911 wydatki na cele oświaty i kościoły wynosiły 24,7% wydatków zwyczajnych, na dobroczynność — 4,4%, na utrzymanie gmachów miejskich—0,4%, na administrację miejską—7,9%; w budżecie Wrocławia na r. 1910 wydatki na cele oświaty stanowiły—47,5%, na dobroczynność—8,8%; w budżecie Poznania na r. 1910 wydatki pierwszej kategorji wynosiły — 34,2%, drugiej—9,1%.

I. Zabudowania w miastach w roku 1911.[1])

Gubernje	Liczba budynków	W tem				Krytych											
		murowanych	drewnianych	mieszanych	innych	blachą	gontami	tektur.	dachówką	słomą	innymi materjał.	nie wykazanych					
Królestwo Polskie[2])	**78 250**	**39 336**	**37 569**	**1 133**	**212**	**17 088**	**20 069**	**13 129**	**9 756**	**1 895**	**86**	**16 227**					
Gub. Kaliska	6 008	3 276	2 573	74	85	1 299	2 131	1 321	1 088	139	—	30					
Kielecka	2 767	1 497	864	406	—	963	1 413	241	110	—	40	—					
Lubelska	6 944	2 616	4 311	17	—	2 222	3 734	32	229	727	—	—					
Łomżyńska	3 662	888	2 695	79	—	536	592	61	2 292	176	5	—					
Piotrkowska	28 132	18 762	9 331	30	9	2 963	3 244	7 967	1 105	113	11	12 729					
Płocka	4 431	2 242	2 091	98	—	1 396	289	369	2 361	—	—	16					
Radomska	4 388	2 769	1 507	107	5	1 852	1 658	634	199	45	—	—					
Siedlecka	5 849	1 009	4 834	6	—	2 618	2 546	163	55	456	4	7					
Suwalska	6 555	2 135	4 239	180	1	326	2 390	17	457	117	10	3 238					
Warszawska	9 514	4 142	5 124	136	112	2 913	2 072	2 324	1 860	122	16	207					
W Rosji Europejskiej	1 633 843	366 360	1 014 052	23 077	230 354	415 590	447 971	23 113	104 400	395 260	34 802	212 707					

[1]) Rocznik Stat. Rosji, r. 1911, Oddział V, str. 1—3. [2]) Bez m. Warszawy.

I.a. Zabudowania m. Warszawy w 1911 r.[1])

	Liczba budynk.	W tem		Kośc., cerkw., synagog, meczet., klaszt.		Gmachów rządowych		Domów		Budynków niezamieszk.	
		Mur.	Drew.	Mur.	Drew.	Mur.	Drew.	Mur.	Drew.	Mur.	Drew.
Warszawa	7 111	5 676	1 435	100	6	150	18	5 183	944	243	467

[1]) „Przegląd statystyczny m. Warszawy za 1911 r." (wyd. urzed.).

I.b. Nieruchomości miejskie w 1904 roku.[1])

MIASTA	Liczba nieruchomości		MIASTA	Liczba nieruchomości	
	Ogólna	W tem murowan.		Ogólna	W tem murowan.
Królestwo Polskie	**71 626**	**35 817**	Lipno	363	188
Warszawa	6 226	5 239	Dobrzyń	209	22
			Mława	508	408
Gub. Kaliska	**6 008**	**3 341**	Przasnysz	693	93
Kalisz	653	580	Rypin	238	146
Błaszki	237	46	Sierpc	340	33
Wieluń	296	215	Ciechanów	551	72
Koło	480	238			
Dąbie	231	121	**Gub. Radomska**	**4 388**	**2 767**
Konin	388	220	Radom	712	603
Łęczyca	271	174	Kozienice	414	135
Ozorków	652	280	Końskie	327	126
Słupca	234	94	Przedbórz	308	208
Sieradz	366	134	Szydłowiec	600	263
Warta	245	139	Opatów	560	430
Zduńska Wola	1 359	603	Ostrowiec	513	320
Turek	596	497	Opoczno	325	256
			Sandomierz	238	141
Gub. Kielecka	**2 767**	**1 497**	Staszów	391	287
Kielce	937	513			
Chęciny	387	120	**Gub. Siedlecka**	**5 849**	**1 009**
Miechów	168	91	Siedlce	956	445
Olkusz	200	127	Biała	478	153
Pińczów	435	300	Terespol	169	11
Działoszyce	350	126	Węgrów	559	35
Chmielnik	290	220	Włodawa	450	54
			Parczew	484	4
Gub. Lubelska	**6 924**	**2 616**	Garwolin	345	11
Lublin	1 529	1 306	Żelechów	346	16
			Łuków	535	172

Biłgoraj	372	60	Radzyń	251	26
Hrubieszów	836	47	Międzyrzec	712	34
Dubienka	345	13	Sokołów	564	48
Zamość	524	151			
Kraśnik	502	53	**Gub. Suwalska**	**6 555**	**2 135**
Krasnystaw	112	86	Suwałki	3 238	1 572
Łęczna	259	73	Augustów	520	119
Lubartów	354	149	Władysławów	350	25
Tomaszów	430	22	Szaki	166	17
Chełm	510	435	Wyłkowyszki	392	78
Szczebrzeszyn	662	115	Wierzbołów	293	61
Janów	489	106	Kalwarja	676	69
			Marjampol	423	151
Gub. Łomżyńska	**3 662**	**888**	Preny	209	13
Łomża	1 222	546	Sejny	288	30
Kolno	293	70			
Maków	362	67	**Gub. Warszawska**	**8 114**	**3 235**
Ostrów	729	11	Błonie	204	47
Ostrołęka	424	55	Mszczonów	290	88
Tykocin	370	36	Nowydwór	328	16
Szczuczyn	262	103	Włocławek	1 134	851
			Brześć Kujawski	250	70
Gub. Piotrkowska	**22 928**	**16 085**	Gostynin	359	39
Piotrków	1 264	556	Gąbin	516	170
Będzin	943	699	Grójec	199	42
Brzeziny	514	120	Warka	187	18
Zgierz	851	265	Kutno	733	450
Łask	306	118	Łowicz	818	385
Łódź	10 610	8 200	Nieszawa	170	69
Radomsk	781	191	Mińsk	361	9
Pabianice	1 260	695	Kałuszyn	310	107
Rawa	970	720	Płońsk	363	86
Sosnowiec	2 000	1 865	Zakroczym	173	29
Tomaszów	936	501	Pułtusk	568	380
Częstochowa	2 493	2 155	Nasielsk	248	79
			Radzymin	200	35
Gub. Płocka	**4 431**	**2 242**	Skierniewice	347	105
Płock	1 300	1 170	Sochaczew	356	160
Wyszogród	229	110			

[1]) Pr. Warsz. Kom. Stat. Zeszyt XXI, str. 84—87.

II. Nieruchomości miejskie i kategorje właścicieli w d. 1/I 1910 r.[1])

MIASTA	Liczba nieruchom.	W tej liczbie należących do			MIASTA	Liczba nieruchom.	W tej liczbie należących do		
		Rosjan	Żydów	Innych			Rosjan	Żydów	Innych
Królestwo Polskie . .	**69079**	**2463**	**28307**	**38309**	Tomaszów lubelski .	730	102	401	227
					Łęczyca	210	9	100	101
a) ponad 100 000 lud.:					Wieluń	353	24	69	260
					Turek	631	1	268	362
Warszawa	5683	321	2040	3322	Maków[2])	370	—	283	132
Łódź	4298	28	1561	2709	Przedbórz	369	1	202	166
					Ciechanów	431	4	208	219
b) 50—100 000 ludn.					Szydłowiec	613	—	420	193
					Sieradz[2])	368	4	59	296
Sosnowiec	1279	16	171	1092	Żelechów	526	1	323	202
Częstochowa . . .	1520	12	347	1161	Krasnystaw . . .	626	11	35	580
Lublin	1468	16	958	494	Lubartów	515	—	231	284
					Kraśnik	668	3	227	438
c) 20—50 000 lud. .					Konin	401	39	150	212
					Janów	516	1	207	308
Będzin	836	1	427	408	Opatów	450	—	279	171
Kalisz	755	10	239	506	Chmielnik	383	—	296	87
Radom	773	10	284	479	Mszczonów	263	6	82	175
Piotrków	1003	14	212	777	Sierpc	334	6	114	214
Pabianice	876	193	116	567	Parczew	872	9	344	519
Włocławek	1210	8	203	999	Gostynin	375	82	82	211
Kielce	927	19	233	675	Dubienka	559	25	285	249
Płock	483	57	188	238	Działoszyce	357	—	265	92
Siedlce	1508	30	737	741	Opoczno	362	1	166	195
Łomża	632	25	309	298	Lipno	357	77	72	208
Tomaszów rawski . .	704	6	329	369	Szczebrzeszyn . .	556	95	185	276
Zduńska Wola . .	642	139	208	295	Nowy Dwór . . .	245	23	177	45
Suwałki	1289	46	507	736	Gąbin	412	32	156	224
Zgierz	694	212	109	373	Radzyń	390	2	193	195

d) 10—20 000 ludn. .					Garwolin	364	—	39	325
					Sandomierz . . .	286	3	136	147
Radomsk	724	6	182	536	Mińsk	258	6	123	129
Pułtusk	395	8	102	285	Kolno	495	1	170	324
Ozorków[2])	513	138	106	149	Sochaczew	252	—	182	70
Chełm	701	55	566	80	Łask	340	5	199	136
Międzyrzec	1245	2	902	341	Olkusz	202	5	71	126
Biała	737	31	327	379	Nasielsk	205	—	104	101
Mława	587	20	129	438	Szczuczyn	328	—	201	127
Brzeziny	528	1	86	441	Grójec	202	—	125	77
Ostrów	727	7	247	473	Słupca	289	2	38	249
Kutno	347	18	218	111	Rypin	235	1	87	147
Zamość	668	9	337	322	Warka	355	—	133	222
Łowicz[2])	368	5	81	281	Tykocin	436	—	215	221
Ostrowiec	570	—	323	247	Zakroczym	205	2	67	136
Hrubieszów . . .	942	83	439	420	Terespol	170	10	122	38
Augustów[2])	1080	7	235	839	Wyłkowyszki . . .	392	40	322	30
Łuków	588	12	280	296	Błaszki	131	5	86	40
Węgrów	889	1	415	473	Kozienice	613	4	297	312
Płońsk	329	1	174	154	Marjampol	371	40	204	127
Koło	423	30	225	168	Łęczna	472	—	239	233
Ostrołęka	744	6	222	516	Nieszawa	149	1	19	129
Kalwarja	357	5	231	121	Błonie	212	7	21	184
Sokołów	654	—	317	337	Wyszogród . . .	217	9	103	105
Pińczów	479	4	215	260	Dąbie	252	59	41	152
Staszów	653	2	411	240	Władysławów[2]) . .	254	3	161	93
Skierniewice . . .	428	2	63	363	Miechów	165	1	37	127
Biłgoraj	608	11	404	193	Radzymin	300	7	90	203
Przasnysz	408	16	109	283	Wierzbołów . . .	308	—	113	195
Włodawa	471	16	283	172	Sejny	316	2	148	166
Puławy	602	17	276	309	Dobrzyń	190	—	108	82
					Preny	197	11	110	76
e) mniej 10 000 ludn.					Szaki	187	1	161	25
					Chęciny	458	1	267	190
Końskie	563	3	196	364	Warta	265	—	92	173
Rawa	235	—	70	165	Brześć Kujawski . .	217	—	58	159
Kałuszyn	487	—	390	97					

[1]) Wiadomości o liczbie właścicieli nieruchomości w miastach Król. Pol. Głównego Zarządu do spraw miejscowych w Radzie Państwa 1913 r. Aneks do projektu Samorządu miejskiego. [2]) W miastach: Ozorkowie, Łowiczu, Augustowie, Makowie, Sieradzu i Władysławowie podano w źródle sumę ogólną nieruchomości niezupełnie zgodną z sumą trzech grup właścicieli.

III. Towarzystwa Kredytowe Miejskie w Królestwie Polskiem.[1])

Miasta i rok sprawozdawczy	Bilans ogólny	Suma Pożyczek zahypotekowanych	Suma Pożyczek pozostałych w końcu roku	Listy zastawne w obiegu	Kapitał zapasowy	Przewyżka dochodów nad wydatkami	Liczba domów obciążonych pożyczką	Szacunek techniczny nieruchomości obciąż. poż.	Stosunek udzielonych pożyczek do szacunku technicznego %	Stosunek udzielonych pożyczek do dochodu z nieruchom.
Królestwo Polskie	**213 855 951**	**219 848 700**	**193 347 573**	**192 090 850**	**13 273 460**	**48 107**	**9 818**	**536 177 188**	**35,15—45,97**	**3,20—4,33**
Warszawa. 1/X 1911—1/X 1912 .	142 990 700	146 857 500	128 993 152	127 816 600	9 609 101	—	4 178[2])	366 860 070[3])	40,07	3 20
Łódź 19/X 1911—28/X 1912 . .	42 965 185	44 774 300	38 546 602	38 546 500	2 702 340	—	1 829	97 386 867	45,97	3,90
Częstochowa 1911	4 248 643	4 259 800	3 973 761	3 973 900	85 944	10 080	454	12 117 402	35,15	3 66
Lublin 1911	4 105 842	4 284 800	3 679 845	3 679 400	253 866	15 856	477	10 883 396	39,37	3,40
Kalisz 1/III 1911—29/II 1912 . .	2 579 834	2 791 850	2 313 732	2 312 600	146 685	8 798	395[4])	7 613 777	36,50	4 33
Radom 1911	2 166 650	2 166 400	2 009 487	2 009 450	60 674	2 401	283[5])	5 703 173	37,98	3,92
Piotrków 30. VII. 1911—29.VII 1912	8 745 397	8 459 900	8 179 617	8 179 700	208 763	—	1 036[6])	20 097 011	42,09	3,41
Kielce 1911	827 344	829 550	756 313	756 350	23 741	2 798	142[7])	2 429 844	34,14	3,34
Płock I. IV. 1911—1. IV. 1912 . .	2 640 132	2 808 900	2 413 626	2 413 550	106 960	6 211	592[8])	6 988 517	44,76	3,86
Suwałki 1910.	1 11$_5$ 965	1 131 500	1 116 650	1 038 050	32 662	—	176[9])	2 578 125	43,31	4,10
Siedlce 1912	1 470 259	1 484 200	1 364 788	1 364 750	42 714	1 963	256[10])	3 519 006	42,00	3,90

[1]) Sprawozdania Dyrekcji Tow. Kredytowych Miejskich. [2]) W tej liczbie: w Skierniewicach 31, w Łowiczu 15, we Włocławku 57, w Grójcu 23, w Kutnie 23, w Ciechocinku 6. [3]) W tem: 3 171 967 w miastach prowincjonalnych. [4]) W Kaliszu, Wieluniu, Kole, Koninie, Zduńskiej Woli i Sieradzu. [5]) W tej liczbie: w Radomiu 171, w Opatowie 31, w Opocznie 21, w Ostrowcu 17, w Końskich 23, w Sandomierzu 16, w Staszowie 4. [6]) W tej liczbie: w Piotrkowie 210, w Sosnowcu 343, w Będzinie 151, w Zgierzu 37, w Łasku 14, w Brzezinach 18, w Rawie 8, w Zawierciu 14, w Bałutach 86, w Konstantynowie 1, w Ostatnim Groszu 18, w Radogoszczu 15, w Czeladzi 2. [7]) W tej liczbie: w Kielcach 121, w Pińczowie 11, w Chmielniku. [8]) W tej liczbie: w Ciechanowie 14, w Przasnyszu 3, w Mławie 22, w Sierpcu 10, w Lipnie 30, w Rypinie 27, w Wyszogrodzie 4, w Dobrzyniu 11. [9]) W tej liczbie: w Suwałkach 140, w Augustowie 140, w Kalwarji 12, w Marjampolu 9 w Wyłkowyszkach 1. [10]) W tej liczbie: w Siedlcach 180, we Włodawie 28, w Białej 26 w Łukowie 11, w Sokołowie 11.

IV.a Kapitały i długi m. Warszawy.[1])

KAPITAŁY (w dn. 1 Wrz. 1912).	Rub.	kop.	DŁUGI (1/I. 1913).	Rub.	kop.
Ogólna suma kapitałów	**1 540 131**	**05**	**Ogólna suma długów**	**48 055 700**	**91**
a) **Kapitał żelazny** (ze sprzedaży nieruchomości miejskich i kapitalizacji kanonu i czynszów[1])	30 100	—	a) Pożyczki miejskie (po potrąceniu części zamortyzowanej):		
b) wydatkowane na kupno nieruchomości tytułem pożyczki	23 950	67	V-ta. serja I. 4½%, z r. 1896, na urządzenia kanalizacyjne i wodociągowe (4.600.000)[2])	3 748 500	—
c) **Kapitał zapasowy** po potrąceniu przewidywanych wydatków (4 540 057—3348057)	1 192 000	—	V-ta. serja II, 4½%, z r. 1900 (2.000 .000)	1 760 200	—
d) zabezpieczone na hypotekach nieruchomości, powstałych z podziału gruntów poszpitalnych oraz po przeprowadzeniu ul. Jasnej	30 218	45	VIta. 4½%, z r. 1899, na urządzenie hal targowych (1.200.000)	1 037 800	—
e) **kapitały specjalne**: zastaw na zabezpieczenie opłaty kuponów i wylosowanych obligacji	66 800	—	VII-ma, 4½%, z r. 1903 na różne urządzenia miejskie (33.000.000) . .	32 209 600	—
f) **kapitał emerytalny**	104 700	—	VIII-ma, 4½%, z r. 1911, na budowę wiaduktu i kanalizację (7.500.000)	7 472 300	—
g) pożyczka udzielona lombardowi miejskiemu	92 361	93	b) z kapitału asekuracyjnego miejskiego na zapłacenie długów warsz. teatrów rządowych (195.000)	115 211	87
			c) renta na wykup linji tramwajów konnych: od tow. anonimowego tramwajów warszawsk. (6.192.922.37). . .	1 322 089	04
			od Zarządu Dróg żelaznych skarbowych (529.166,67)	390 000	—

[1]) Budżet dochodów i wydatków m. Warszawy na rok 1913. [2]) W nawiasach cyfra pierwotna długu.

IV. Kapitały i długi miejskie ku końcowi 1908 r.[1])

MIASTA	KAPITAŁY MIEJSKIE							Długi miejskie
	Stały nienaruszalny	Zapasowy	Specjalne zabezpieczen.	Emerytalny	Utworzony z pozostałości i zysków	W gotowiźnie	Suma kapitału	
Król. Polskie[2]) (60 miast)	**740 513,99**	**1 072 309,00**	**68 901,32**	**15 836,21**	**64 159,28**	**98 658,88**	**2 060 400,01**	**201 472,70**
Łódź	323 663,81	186 649,09	—	7 541,62	—	14 790,73	532 645,25	—
Sosnowiec	—	—	—	1 055,31	—	—	1 055,31	48 800,00[3])
Kalisz	124 227,17	—	—	—	24 052,92	3 607,00	151 887,69	59 417,00[4])
Włocławek	11 743,67	48 253,01	—	753,61	—	5 234,13	65 984,43	—
Płock	5 610,62	17 030,42	16 327,41	—	—	12 589,63	51 558,08	—
Siedlce	27 172,50	37 758,26	—	—	—	—	64 930,76	—
Łomża	13 119,85	6 784,98	27 258,05	—	—	4 005,88	51 168,76	—
Zduńska Wola	2 705,39	25 461,45	—	—	—	—	28 246,84	—
Suwałki	1 714,11	101,53	—	1 165,67	42 801,85	2 640,47	8 423,64	—
Pułtusk	10 419,76	44 048,49	—	—	—	1 761,58	56 229,84	—
Chełm	4 512,57	11 268,78	—	—	—	—	15 781,35	9 984,00[5])
Międzyrzec	—	3 414,99	—	—	—	—	3 414,99	—
Biała	—	22 880,54	—	—	—	—	22 880,54	—
Mława	5 583,13	29 988,60	2 520,72	896,11	—	5 894,67	44 883,24	—
Brzeziny	—	3 452,68	—	287,62	—	164,29	3 904,59	—
Zamość	14 392,23	42 875,87	—	—	—	5 721,31	62 989,41	60 217,00[6])
Hrubieszów	3 525,66	8 472,70	—	—	—	12 282,29	24 280,65	—
Augustów	22 700,96	37 357,94	5 538,57	723,60	—	7,98	66 329,05	—
Łuków	7 637,19	2 109,75	—	—	—	—	9 746,94	—
Węgrów	—	14 222,18	—	—	—	—	14 222,18	—
Płońsk	319,40	44 668,87	—	—	—	26,97	45 015,24	—
Koło	26 438,85	—	9 530,41	—	—	1 408,13	37 377,39	—
Kalwarja	431,26	25,74	—	220,91	2 834,96	166,87	3 679,74	—
Sokołów	—	10 385,43	—	—	—	—	10 345,43	—
Skierniewice	12 200,00	39 669,99	—	1045,59	—	35,99	52 951,57	—
Biłgoraj	1 822,32	18 224,15	—	—	—	930,11	20 976,58	—
Włodawa	—	6 205,61	—	—	—	—	6 205,61	—
Puławy	9 124,81	—	—	—	—	—	9 124,81	3 000,00[5])
Tomaszów Lub.	400,45	20 647,28	—	—	—	252,50	21 300,23	—
Żelechów	—	7 959,47	—	—	—	—	7 959,47	—

Krasnystaw	4 957,71	37 870,45	—	—	—	7 836,07	50 664,23	—
Lubartów	—	685,16	—	—	—	209,01	894,57	6 250,00[5])
Kraśnik	—	14 781,29	—	—	—	—	14 781,29	6 520,00[7])
Opatów	1 208,84	11 052,93	—	—	—	—	12 261,77	5 000,00[7])
Sierpc	12 287,87	2 614,15	—	—	—	—	14 842,02	—
Parczew	1 829,51	5 913,21	—	—	—	—	7 742,72	—
Dubienka	4 629,38	21 637,56	—	—	—	395,00	26 661,94	—
Gostynin	203,17	176 913,62	—	—	—	4 239,54	181 356,33	—
Lipno	1 629,01	5 301,88	4 818,22	337,52	—	—	12 086,63	—
Szczebrzeszyn	—	20 054,72	—	—	—	—	20 054,72	—
Garwolin	144,95	6 855,40	—	—	—	—	7 000,35	—
Mińsk	5 428,14	4 087,66	—	307,75	—	4 016,51	13 840,66	—
Sochaczew	2 001,70	10 617,97	—	—	—	580,79	13 200,47	—
Nasielsk	2 387,65	4 919,72	—	—	—	—	7 307,37	—
Słupca	835,93	1 375,09	—	—	—	324,67	2 536,29	—
Zakroczym	—	1 694,58	—	497,46	—	16,98	2 209,02	459,35[8])
Terespol	—	5 732,47	—	—	—	—	5 732,47	—
Wyłkowyszki	19,14	—	—	135,05	3 197,43	488,58	3 841,21	25,35[9])
Marjampol	1 365,04	—	—	86,16	13 793,29	808,37	16 052,86	—
Łęczna	5 420,38	17 491,85	—	—	—	937,12	23 849,35	1 800,00
Błonie	513,34	1 456,15	—	—	—	1 840,42	3 809,91	—
Dąbie	14 668,55	—	—	—	8 631,21	1 328,54	24 628,30	—
Władysławów	91,91	95,82	—	—	5 693,58	1 036,88	6 918,19	—
Wierzbołów	19 960,88	—	—	6,89	1 214,41	1 328,59	22 510,77	—
Sejny	501,92	252,14	—	414,22	1 333,05	—	2 501,33	—
Dobrzyń	3 628,62	3,64	2 907,94	—	—	—	6 540,20	—
Preny	491,39	4 915,56	—	10,61	606,58	566,47	6 590,61	—
Szaki	4 326,36	1 542,49	—	—	—	670,83	6 539,69	—
Warta	6 673,74	5 532,14	—	—	—	240,32	12 446,20	—
Brześć Kuj.	15 843,15	18 993,01	—	349,51	—	273,66	35 459,33	—

[1]) Budżety miast Król. Pol. na r. 1909 [2]) Dane dotyczą 60 miast z liczby ogólnej 116. [3]) Z funduszów m. Łodzi. [4]) W tem: 47282 pożyczki na budowę teatru; 12135 pożyczki z funduszów kościelnych i bractw. [5]) Z ogólnego o funduszu zapasowego miast gub. lubelskiej. [6]) Z kapitału żelaznego. [7]) Pożyczka z Banku Państwa. [8]) Należność kasom miejskim Mławskiej, Płońskiej, Ciechanowskiej i Przasnyskiej za opłatę lokalu sędziego Pokoju m. Płońska i wyjazdy do Zakroczymia. [9]) Zaległości.

V. Dochody miast w r. 1909.[1])

MIASTA	Suma dochodów	Dochody: I. Czynsze z placów i nieruch. miejsk. % od kapitałów	W tem: Rzeźnia (dzierżawa)	W tem: Procenty od kapitałów	II. Opłaty od właścicieli nieruchomości	W tem: na oświetlenie miasta	W tem: 25% dodatek do podatku szacunk.	W tem: składka na szkoły	W tem: składka na straż ogniową
Król. Polskie (100 miast)[1])	**4 002 327**	**808 135**	**370 135**	**91 563**	**1 308 696**	**232 661**	**582 995**	**10 920**	**25 823**
Łódź	1 177 845	121 803	70 818	19 165	[2]) 570 660	—	222 376	—	—
Sosnowiec	132 333	15 992	3 787	85	[4])106 499	19 376	32 914	—	—
Częstochowa	167 218	36 987	23 200	1 125	74 169	23 611	49 057	—	—
Lublin	171 249	26 284	[5]16 380	3 229	60 094	13 135	25 491	—	16 026
Będzin	61 866	10 907	7 200	1 146	20 885	10 975	9 910	—	—
Kalisz	267 267	63 038	12 310	4 482	37 739	15 000	16 482	—	—
Radom	99 408	23 397	7 435	4 581	28 652	13 420	15 231	—	—
Piotrków	87 996	13 544	9 270	628	21 651	10 161	11 489	—	—
Pabianice	38 411	8 938	6 622	1 482	14 308	2 929	11 378	—	—
Włocławek	75 618	16 522	9 238	910	28 175	11 897	10 728	2 000	—
Kielce	61 584	15 209	9 015	812	27 017	10 281	12 414	2 000	—
Płock	87 396	20 516	[8]) 6 235	1 134	23 174	13 559	9 024	—	—
Siedlce	109 753	13 756	7 650	2 499	12 895	2 982	[6])8 209	2 000	4 313
Łomża	50 687	14 639	3 711	1 896	15 101	6 300	8 573	—	—
Tomaszów Raws.	47 879	14 324	5 851	4 529	15 146	2 053	9 500	—	—
Zduńska Wola	26 499	4 850	2 610	942	12 428	4 558	5 080	—	—
Zgierz	48 709	[9]) 24 967	2 910	936	7 346	1 023	6 253	—	—
Suwałki	46 311	8 882	6 825	158	14 448	4 781	9 316	—	—
Radomsk	26 540	7 025	6 053	661	8 092	3 975	4 117	—	—
Pułtusk	100 100	8 211	4 800	1 115	9 398	2 776	3 531	2 000	—
Ozorków	14 083	6 024	4 127	1 664	4 566	757	2 806	—	—
Chełm	50 037	4 161	[5])8 787	1 068	10 689	3 764	[6])4 307	—	4 490
Międzyrzec	10 090	3 778	3 117	114	2 297	652	[6])1 909	—	—
Biała	15 157	4 517	2 625	832	4 103	2 003	[6])3 481	—	—
Mława	27 184	6 473	[5])5 941	1 432	3 248	—	2 925	—	—
Brzeziny	11 363	4 362	2 568	121	3 396	1 527	1 869	—	—
Kutno	16 122	5 822	4 931	604	6 507	2 180	3 266	—	—
Zamość	68 186	12 755	[5])5 664	1 094	7 255	1 100	[6])3 035	—	—
Łowicz	23 206	7 654	3 500	743	7 946	1 674	4 457	—	—
Hrubieszów	30 258	2 018	[5])5 988	443	5 572	780	[6])1 971	—	—
Augustów	23 126	4 715	1 810	—	1 445	—	1 345	—	—
Łuków	16 256	3 827	2 140	340	5 328	919	[6])2 317	2 000	—
Węgrów	7 288	2 888	2 002	515	590	—	[6])1 086	—	—
Płońsk	37 283	7 476	175	933	4 816	1 500	1 497	—	—
Koło	20 872	7 397	2 036	1 000	3 769	1 192	2 577	—	—
Kalwarja	11 119	2 366	1 451	—	2 167	850	1 267	—	—
Sokołów	8 334	3 183	2 000	372	2 221	900	[6])1 085	—	—
Pińczów	16 323	3 168	852	226	2 144	548	839	—	—
Skierniewice	22 903	13 321	4 282	1 587	4 422	1 240	2 261	—	—
Biłgoraj	16 047	2 849	[5])2 167	759	—	—	[6])1 114	—	—
Przasnysz	11 297	1 374	[5])2 130	766	3 412	1 828	1 294	—	—
Włodawa	6 898	3 495	2 260	235	1 414	394	[6]) 902	—	—
Puławy	13 950	1 058	[5])2 112	608	1 860	1 500	[6])2 049	—	—
Kałuszyn	8 161	3 238	2 581	81	3 497	435	905	—	—

[1]) L. c. Dane dotyczą tylko 100 miast z liczby ogólnej 116. Dane dla Warszwy podane niżej osobno. szacunkowego; [5]) zaliczone do działu IV; [6]) zalicz. do działu V; [7]) zalicz. do dz. VI; [8]) zalicz. do działu sprzedaży domu 3 267; [13]) z kapitałów miast gub. lubelskiej;

Zwyczajne: składka na stróży nocn.	III. Opłaty od przemysłowców	W tem: Kanon	W tem: Od skarbu za zniesioną opłatę patent.	W tem: Od właścicieli piwiarni	IV. Podatki pośrednie	W tem: Od protestu weksli i aktów rejent.	V. Dochody pomocnicze	VI. Dochody drobne i przypadkowe	Nadzwyczajne: Z kapitału zapasowego	Zaległe należności	Inne
35 340	**452 603**	**133 261**	**206 833**	**35 725**	**479 973**	**137 882**	**136 565**	**59 721**	**517 139**	**96 775**	**22 764**
—	195 818	19 324	53 814	2 223	[3])141 592	28 993	2 707	10 468	82 811	51 908	—
—	5 163	3 566	—	1 597	4 578	1 486	—	100	—	—	—
—	15 656	6 912	7 724	1 020	13 467	4 000	1 742	2 040	—	22 898	—
—	22 962	7 811	8 438	4 980	34 339	[6]12 144	21 476	2 904	—	—	3 186
—	6 935	2 596	4 338	[7])1 710	6 091	2 234	1 895	1 955	3 000	10 196	—
—	4 177	3 637	[6])4 872	540	14 248	9 754	—	1 153	91 949	—	—
—	12 684	2 505	7 269	2 910	20 141	5 379	1 929	1 129	12 829	—	—
—	8 563	2 330	5 503	730	31 135	5 694	1 994	318	2 007	8 780	—
—	11 936	7 879	3 592	465	925	559	—	630	1 672	—	—
2 775	7 152	2 785	3 642	725	9 817	1 967	—	218	13 729	—	—
900	1 567	1 567	[6])5 735	[6])480	11 000	5 832	6 422	365	—	—	—
—	5 811	1 714	4 097	—	19 596	6 166	1 655	597	16 043	—	—
3 600	3 092	2 551	[6])3 389	541	6 229	4 160	11 598	4 309	57 870	—	—
—	6 399	1 451	4 318	630	7 468	3 302	450	1 033	5 595	—	—
—	6 315	3 133	2 612	570	1 889	719	—	569	9 633	—	—
1 440	4 764	2 596	950	330	518	518	—	27	3 910	—	—
—	6 035	3 389	2 295	352	686	431	—	766	8 856	—	—
—	6 057	1 718	3 798	540	9 608	2 900	—	12	—	760	[10]5 956
—	2 945	1 065	1 750	130	3 003	1 238	—	3 021	2 450	—	—
864	4 032	1 675	2 079	277	1 424	859	—	121	30 162	—	—
—	1 691	989	574	127	999	357	—	50	—	—	750
—	1 159	1 159	[6])1 867	[6])312	14 100	1 242	7 730	1 542	10 655	—	—
—	965	685	[6]) 679	280	460	447	2 588	—	—	—	—
1 320	1 106	829	[6]) 940	277	1 007	996	4 422	—	—	—	—
—	2 882	1 341	1 320	220	9 394	832	—	94	5 090	—	—
—	2 739	1 373	1 194	172	763	678	—	100	—	—	—
792	2 368	1 119	978	270	1 133	1 080	—	291	—	—	—
—	1 072	1 072	[6])2 189	[6])380	6 965	[6]) 952	6 557	172	33 407	—	—
1 800	5 159	2 216	2 508	435	2 014	1 121	25	12	—	—	—
—	684	—	766	[6])110	5 988	[6]) 811	3 658	106	12 230	—	—
—	1 935	561	1 374	—	1 889	384	—	12 600[11]	539	—	—
1 809	901	721	[6])1 355	180	745	728	3 672	1 779	—	—	—
400	1 000	850	[6]) 885	150	385	371	1 971	153	300	—	—
924	1 207	987	[5])1 042	220	1 817	718	—	52	4 232	—	—
—	2 701	1 052	1 648	[5])155	2 794	2 028	—	318	1 536	—	[12]3 354
—	3 535	651	2 164	720	2 995	403	—	55	—	—	—
960	817	587	[6]) 651	230	263	252	1 736	112	—	—	—
—	611	611	[6]) 773	[6])75	15	[6]) 235	1 084	—	9 300	—	—
768	3 616	1 764	1 632	220	1 329	629	—	213	—	—	—
—	406	406	[6])1 343	[6])360	3 167	493	3 311	43	6 268	—	—
—	2 092	1 020	1 071	—	3 748	560	—	100	568	—	—
—	316	226	[6]) 436	90	332	321	1 339	—	—	—	—
—	700	700	[6])1 264	[6])300	2 412	[6]) 450	3 733	200	[13])3 000	—	—
1 200	1 390	835	365	190	7	—	—	27	—	—	—

[2]) W tem 341 033 podatku szacunkowego; [3]) w tem 33 614 z eksploatacji tramwajów; [4]) 54 208 podatku III; [9]) 19 321 ze sprzedaży lasu; [10]) składka od mieszkańców na pokrycie wydatków; [11]) ze sprzedaży lasu; [12]) ze

MIASTA	Suma dochodów	Dochody								
		I. Czynsze z placów i nieruch. miejsk. proc. od kapitał.	W tem		II. Opłaty od właścicieli nieruchomości	W tem			
			Rzeźnia (dzierżawa)	Procenty od kapitałów		na oświetlenie miasta	25% dodatek do podatku szacunk.	składka na szkoły	składka na straż ogniową
Rawa	13 554	5 663	1 827	601	2 923	1 599	776[5]	—	—
Tomaszów lub.	19 336	2 007	2 520	12	645	645	1 110[5]	—	—
Łęczyca	21 904	8 169	2 650	1 338	5 631	2 900	1 941	790	—
Wieluń	15 219	5 007	1 528	1 381	2 351	900	1 451	—	—
Turek	9 093	2 320	1 175	287	3 051	698	1 353	—	—
Ciechanów	14 404	1 797	[5]2 300	424	3 575	1 550	1 856	—	—
Sieradz	13 438	3 088	1 851	537	4 723	2 525	1 654	—	—
Żelechów	6 860	2 365	1 803	258	1 865	—	822[6]	—	—
Krasnystaw	35 261	[14])16 457	[6] 1 799	188	1 469	474	1 351[6]	—	994
Lubartów	7 413	294	[5] 1 805	15	779	116	1 318[6]	—	—
Kraśnik	18 092	1 649	[8] 1 700	537	1 492	272	844[6]	—	—
Konin	23 019	10 114	3 286	735	4 641	2 450	2 191	—	—
Janów	18 547	1 754	[5] 2 200	94	610	610	1 140	—	—
Chmielnik	9 050	1 158	901	39	1 225	850	863[6]	—	—
Mszczonów	6 167	1 337	1 005	244	1 613	121	739	—	—
Sierpc	10 989	561	[5] 2 451	136	2 959	1 270	1 373	—	—
Parczew	4 675	1 444	500	279	512	—	458[6]	—	—
Dubienka	15 126	1 949	[5] 478	996	600	—	292	—	—
Gostynin	47 366	[15])39 646	1 450	2 430	2 207	—	1 107	—	—
Działoszyce	5 252	1 007	835	124	743	180	760	—	—
Lipno	10 162	509	[5] 2 211	406	3 851	2 000	1 708	—	—
Szczebrzeszyn	8 352	865	[5] 1 152	703	427	190	682[6]	—	—
Nowy Dwór	14 742	3 103	1 203	512	2 385	449	1 081	—	—
Gąbin	35 109	[16])31 654	1 873	3 043	1 480	967	630	—	—
Radzyń	6 501	895	800	13	2 135	233	687[6]	—	—
Garwolin	7 106	1 994	1 355	233	1 892	200	873[6]	—	—
Mińsk	14 389	4 458	3 650	333	3 452	1 950	1 384	—	—
Sochaczew	12 900	4 937	2 270	431	3 660	440	1 338	—	—
Łask	6 894	1 299	967	184	2 639	1 020	1 619	—	—
Olkusz	23 798	[17])11 346	1 090	1 548	—	—	876[6]	—	—
Nasielsk	5 213	1 711	1 430	276	1 106	191	570	—	—
Grójec	9 520	4 469	2 315	185	2 421	399	1 316	—	—
Słupca	7 448	2 139	1 403	19	1 993	412	1 005	—	—
Rypin	13 011	2 070	[5] 2 451	1 409	3 640	1 200	1 626	—	—
Warka	7 549	3 562	760	352	778	229	428	—	—
Zakroczym	6 848	924	859	66	1 384	159	657	—	—
Terespol	3 264	476	230	186	1 423	—	422[6]	—	—
Wyłkowyszki	11 386	1 278	1 151	—	4 939	750	1 320	—	—
Błaszki	5 440	900	645	79	701	179	397	—	—
Marjampol	12 488	2 058	1 326	—	4 299	1 649	1 400	—	—
Łęczna	4 818	854	[5] 1 085	830	519	130	472	—	—
Nieszawa	6 045	1 539	140	382	1 635	201	659	—	—
Błonie	5 717	873	781	80	2 506	782	589	—	—
Wyszogród	4 949	1 391	1 151	1	1 256	144	645	—	—
Dąbie	11 827	[19])7 851	491	747	919	206	424	—	—
Władysławów	5 717	918	610	—	1 537	481	586	—	—
Miechów	6 433	1 372	888	107	1 649	715	933	—	—
Radzymin	6 261	2 424	826	143	2 397	245	709	—	—
Wierzbołów	6 466	2 193	404	—	1 671	400	441	—	—
Sejny	5 750	526	306	—	1 909	427	531	130[21])	—
Dobrzyń	2 942	212	—	42	410	109	240	—	—
Preny	4 109	594	390	—	506	193	263	—	—
Szaki	3 050	34	[5] 290	—	807	111	221	—	—
Chęciny	5 232	2 410	1 000	47	89	89	413[6]	—	—
Warta	6 189	1 476	700	333	1 176	187	509	—	—
Brześć Kujawski	7 725	[23])5 235	702	1 156	900	199	405	—	—

[14]) 9.078 sprzedaż lasu. [15]) 24.658 sprzedaż lasu; [16]) 17.589 sprzedaż lasu; [17]) 6.181 sprzedaż lasu; [18]) 5.995 sprzedaż lasu; [19]) 6.167 z lasu; [20]) kary leśne i sprzedaż drzewa; [21]) zal. do działu II; [22]) składka na szkołę; [23]) 2.884 z lasu.

Zwyczajne										Nadzwyczajne		
składka na stróży nocn.	III. Opłaty od przemysłowców	W tem			IV. Podatki pośrednie	W tem	V. Dochody pomocnicze	VI. Dochody drobne i przypadkowe		Z kapitału zapasowego	Zaległe należności	Inne
		Kanon	Od skarbu za zniesioną opłatę patent.	Od właścicieli piwiarni		Od protestu weksli i aktów rejent.						
—	1 997	546	1 111	340	813	667	—	229		1 963	1927	—
—	380	380	427[6]	375[6]	3 163	[6])493	2 406	201		10 532	—	—
—	3 307	731	1 838	287	3 698	1 039	—	287		—	—	—
—	1 973	496	1 477	105[5]	1 936	1 248	—	—		951	—	—
700	1 268	1193	1 504[5]	—	2 156	481	—	272		—	—	25
—	1 897	785	111	—	6 292	580	—	467		384	—	—
—	3 065	819	1 730	150	2 146	527	—	209		205	—	—
840	860	610	407[6]	250	378	368	1 230	160		—	—	—
—	564	564	1 087[6]	100[6]	1 921	672	3 210	1 049		10 588	—	—
—	509	509	1 172[6]	390[6]	1 805	[6])794	3 675	348		—	—	—
720	603	603	349[6]	120[6]	1 734	403	1 717	30		10 863	—	—
375[5]	3 270	1371	1 899	110[5]	1 543	1 185	375	182		2 877	—	—
—	530	530	379[6]	660[6]	2 215	490	2 670	252		10 514	—	—
—	1 347	1217	495[6]	130	824	404	—	—		2 730	—	—
600	1 835	683	880	272	761	—	576	42		—	—	—
—	1 637	788	849	—	3 796	343	—	211		1 823	—	—
—	457	282	857[6]	175	2	2	1 316	85		856	—	—
—	238	238	558[6]	48[6]	862	—	899	45		10 531	—	—
960	1 672	653	—	55	1 968	388	—	1 872		—	—	—
150	771	721	449[6]	50	9	[6])386	1 596	—		1 122	—	—
—	2 258	993	1 264	—	3 394	1 093	—	159		—	—	—
30	136	136	515[6]	300[6]	1 682	377	1 875	22		3 341	—	—
720	2 058	868	1 089	100	—	—	1 318	—		4 379	—	1 497
—	1 353	459	894	—	598	344	—	22		—	—	—
800	454	319	476[6]	135	391	383	1 163	10		1 450	—	—
600	562	312	887[6]	250	800	785	1 760	96		—	—	—
840[6]	1 567	668	580	240	461	422	625	8		2 091	306	480
600	2 294	980	1 174	140	367	250	—	—		1 618	—	—
—	909	389	520	40	451	426	646	—		224	—	583
—	325	325	1 207[6]	285[7]	1 010	512	2 595	652		1 782	—	5 995[18]
200	1 755	1157	463	110	1 755	76	262	—		—	—	—
600	1 856	629	1 227	—	772	500	—	—		—	—	—
576	1 369	504	717	—	889	569	—	113		943	—	—
600	1 991	1346	645	175[7]	4 135	1 234	—	420		752	—	—
—	1 201	369	732	100	287	—	401	—		1 316	—	—
480	1 328	654	524	150	426	208	697	87		—	—	—
480	307	237	634[6]	70	—	—	1 056	—		—	—	—
—	2 243	577	1 371	295	2 925	797	—	—		—	—	—
—	1 045	584	—	461	1 183	—	1 577	31		—	—	—
1 200	3 324	397	2 491	435	2 731	728	—	75		—	—	—
224	308	308	682[6]	135[6]	1 281	—	1 154	68		632	—	—
—	1 438	520	520	777	568	516	—	13		850	—	—
400	1 484	631	763	90	565	198	—	90		—	—	—
—	1 254	544	710	—	1 016	201	—	30		—	—	—
288	1 281	408	873	405	1 766	362	—	8		—	—	—
—	1 692	259	1 058	375	1 344	334	—	—		43	180	—
—	357	357	1 266[6]	90[6]	817	[6])667	2 023	—		212	—	—
480	1 049	415	334	300	389	389	—	—		—	—	—
480	765	147	618	—	1 100	23	—	734[20])		—	—	—
900	1 761	362	1 189	210	1 015	285	—	108		—	—	430
—	632	234	—	—	619	137	—	30		1 036	—	—
—	1 395	212	996	187	1 106	291	37	—		468	—	—
225	1 049	237	602	210	831	300	—	—		—	—	328[22])
—	579	544	724[6]	35	1 011	2	1 140	—		—	—	—
480	1 231	353	828	50	2 258	317	—	46		—	—	—
240	698	150	448	100	263	263	—	—		204	422	—

VI. Wydatki miast wr. 1909.[1])

Miasta	Suma wydatków miejskich	Wydatki: I. Utrzymanie Zarządu miejskiego	w tem: Pensje urzędników Magistratu	Służba lekar. (Lekarz, fel. akuszerka.)	Weter. i obsługa. weterynaryjna	Zapomogi instucjom państwowym	II. Utrzymanie budynk. miejsk.	w tem: Podatki skar. od nieruch. miejsk.	Sądy pokoju (lok., na wyd. kanc. i urzęd.	III. Utrzym. ulic, placów, ogrodów
Król. Polsk. (100 miast)[1])	**3 884 190**	**1 996 223**	**556 004**	**37 152**	**35 068**	**34 746**	**267 891**	**27 750**	**186 640**	**546 945**
Łódź	1 177 843	[2] 435 896	103 841	3 475	11 360	4 682	80 547	1 549	59 770	124 525
Sosnowiec	132 333	47 866	21 000	1 620	900	486	8 492	140	[5]12 332	20 219
Częstochowa	167 218	46 287	19 181	760	1 000	570	18 772	583	4 620	28 826
Lublin	171 192	85 630	29 798	—	3 646	2 023	3 842	—	[5] 12 010	38 897
Będzin	61 866	19 159	10 870	1 320	1 000	248	5 157	559	1 362	14 794
Kalisz	267 267	41 347	18 755	3 090	—	2 701	9 609	1 816	1 968	25 256
Radom	99 408	35 657	—	1 525	1 450	1 747	6 894	1 250	3 000	17 567
Piotrków	87 996	32 310	16 260	1 135	1 400	337	8 466	219	[5]) 7 035	17 040
Pabianice	38 411	14 058	6 144	920	600	78	1 838	105	1 157	4 474
Włocławek	75 618	18 124	11 674	1 680	—	982	4 242	781	1 835	17 717
Kielce	52 331	20 684	—	980	500	842	3 221	912	1 621	13 912
Płock	87 396	24 441	15 566	1 095	180	465	6 753	2 538	[5]) 6 086	17 382
Siedlce	109 753	15 626	9 550	700	300	[12]) 849	2 659	[13]) 248	1 810	19 222
Łomża	50 687	16 101	9 375	695	1 000	362	4 819	357	2 915	11 438
Tom. raws.	47 879	20 505	8 988	680	720	148	3 932	855	5 762	2 613
Zduńs. Wola	26 499	11 068	—	620	1 500	422	4 052	243	2 178	4 951
Zgierz	48 709	16 628	8 260	485	600	156	1 988	—	966	4 395
Suwałki	46 311	24 197	9 675	1 010	350	825	803	514	[5]) 5 255	7 147
Radomsk	26 540	6 743	5 590	699	200	158	2 521	602	1 383	4 434
Pułtusk	53 350	7 931	6 375	345	500	360	2 863	15	1 386	4 774
Ozorków	11 568	4 909	3 730	330	360	289	1 885	18	1 004	1 143
Chełm	50 037	16 348	7 445	540	240	477	3 232	610	[5] 285	8 905
Międzyrzec	8 655	5 293	3 398	355	75	160	—	70	1 145	1 254
Biała	11 794	6 289	3 770	345	—	191	—	68	[5]1 410	4 686
Mława	18 459	6 443	5 260	45	—	252	2 869	891	1 232	1 756
Brzeziny	11 091	3 715	3 250	60	120	43	2 201	128	865	1 852
Kutno	14 598	7 530	6 136	—	—	271	1 730	14	[5]) 1 096	2 832
Zamość	68 186	7 744	5 905	200	708	359	1 333	1 008	[5]) 497	10 126
Łowicz	22 754	8 023	7 475	—	—	358	1 628	109	1 280	4 517
Hrubieszów	30 258	7 360	3 605	180	240	210	1 962	312	[5]) 315	4 565
Augustów	23 126	10 495	6 075	520	400	465	1 050	767	[5])1 179	4 619
Łuków	14 499	4 805	3 810	345	—	216	—	68	[5]) 965	4 109
Węgrów	7 226	3 816	2 732	79	—	130	—	186	740	1 063
Płońsk	20 102	5 833	4 276	430	540	187	1 109	263	714	2 800
Koło	21 872	6 016	4 457	345	—	371	1 789	737	932	2 469
Kalwarja	10 342	5 626	4 150	75	24	367	1 667	47	[5]) 920	1 063
Sokołów	7 700	3 985	2 859	25	—	131	—	158	811	2 389
Pińczów	16 311	2 819	—	120	—	168	1 049	26	[5]) 437	718
Skierniewice	21 960	5 919	3 930	570	540	350	2 093	39	1 796	2 793
Biłgoraj	16 047	4 264	2 889	480	—	106	790	370	772	1 351
Przasnysz	11 297	4 561	4 075	—	—	225	1 656	262	927	2 427
Włodawa	5 623	2 732	2 140	90	—	122	—	298	770	1 326
Puławy	13 950	3 218	2 600	—	—	40	850	—	—	3 244
Kałuszyn	7 808	4 265	3 370	380	240	105	1 100	39	720	1 717
Rawa	13 554	5 750	4 380	60	180	57	1 433	246	847	2 181
Tom. lubel.	19 336	4 095	3 170	200	300	99	960	85	146	1 051
Łęczyca	19 832	6 250	5 204	45	—	501	2 125	547	582	4 183
Wieluń	15 219	5 634	4 815	—	—	329	2 296	181	1 192	1 381

Miasta	Wydatki zwyczajne: w tem: Oświetlenie ulic	Bruki, mosty.	Aleje, ogrody miejskie	Stróże nocni	IV. Szkoły, szpitale zakłady, dobroczynne	w tem: Szkoły początkowe	Szkoły niedz. rzemieśln.	Szkoły średnie (gimn., progimn. męz., żeń.)	Szpitale	Przytułki	Zapomogi instyt. dobr.	V. Spłata dług., należ. z lat daw. tworzenie kapit.	VI. Wydatki drobne i przypadkowe	Wydatki nadzwyczajne.
Król. Polsk. (100 miast)[1])	**324 590**	**66 246**	**16 260**	**34 397**	**320 410**	**129 122**	**8 259**	**51 509**	**37 144**	**13 043**	**20 536**	**317 918**	**102 303**	**1 020 424**
Łódź	87 287	24 324	995	908	[3]) 141 198	36 000	—	26 608	19 900	5 000	10 800	118 992	21 058	255 927 [4]
Sosnowiec	16 676	2 572	240	—	112	—	—	—	112	—	—	[6]24 091	1 378	30 173 [7]
Częstochowa	17 680	8 882	500	150	16 411	3 450	125	8 230	106	1 500	—	19 536	1 671	35 713 [8]
Lublin	13 781	12 614	4 183	—	[9]18 026	13 804	1 100	306	225	—	—	6 700	2 116	10 480
Będzin	10 975	—	—	—	790	650	—	—	22	—	—	1 972	1 169	18 821
Kalisz	15 000	3 700	1 480	—	4 282	1 766	—	—	300	—	1 936	10 944	3 448	172 373[10]
Radom	13 420	1 255	1 380	—	16 031	5 489	6 000	150	1 551	800	—	4 956	17 621	13 671
Piotrków	10 161	3 504	500	—	8 458	9 108	—	—	200	—	650	1 650	2 188	17 882
Pabianice	2 929	—	—	—	5 076	3 045	—	—	2 031	—	—	8 233	887	3 842
Włocławek	11 897	—	300	3 675	6 369	1 100	—	2 000	1 961	250	418	3 938	1 120	24 104
Kielce	10 281	—	712	—	4 692	1 300	—	2 010	1 000	200	—	3 495	1 287	5 038
Płock	13 559	320	500	—	10 137	6 258	—	—	405	—	1 897	5 809	1 142	21 730
Siedlce	5 650	—	1 650	3 600	4 990	2 840	—	—	1 500	590	—	—	5 126	62 128[14]
Łomża	6 300	—	700	—	2 882	2 295	—	—	—	300	225	6 043	1 821	7 580
Tom. raws.	2 053	—	—	—	3 193	1 150	—	—	2 043	—	—	5 329	5 329	11 578[15]
Zduńs. Wola	4 558	—	—	[5]1 440	135	—	100	—	30	—	5	1 598	851	3 840
Zgierz	1 023	2 603	—	—	1 349	900	75	—	60	200	—	4 089	910	19 347
Suwałki	4 781	—	—	—	2 034	1 295	—	50	120	—	—	109	1 183	10 835
Radomsk	3 975	—	—	—	1 288	1 068	—	—	220	—	—	6 389	1 658	3 504
Pułtusk	2 776	185	15	—	4 199	1 935	—	2 000	37	—	227	1 415	436	31 729[16]
Ozorków	757	59	—	—	185	—	67	—	48	20	20	51	441	2 951
Chełm	3 764	1 567	240	—	543	118	—	—	405	—	—	4 398	993	15 616[17]
Międzyrzec	652	—	—	—	249	—	—	—	239	—	—	—	346	365
Biała	2 003	—	—	1 320	253	—	—	—	250	—	—	—	565	—
Mława	200	—	520	—	4 432	3 910	—	—	10	—	323	1 614	599	97
Brzeziny	1 527	—	—	—	378	245	—	—	88	—	—	1 221	476	1 244
Kutno	2 180	—	—	[5]) 792	535	75	—	150	37	—	272	604	565	800
Zamość	1 494	—	—	—	1 068	900	—	—	112	—	—	7 324	1 081	39 306[18]
Łowicz	1 674	—	—	1 800	2 752	700	—	1 000	82	750	189	793	1 158	3 351
Hrubieszów	1 289	1 000	100	[5]2 779	311	45	60	50	45	—	—	443	505	15 109[19]
Augustów	3 329	—	—	—	5 722	5 617	45	—	60	—	—	—	215	573
Łuków	919	—	60	1 560	2 406	2 110	—	—	287	—	—	1 765	446	—
Węgrów	295	—	30	—	94	60	—	—	30	—	—	—	386	1 124
Płońsk	1 500	28	—	—	1 384	1 045	—	—	—	—	179	2 924	360	2 678
Koło	1 192	347	133	—	1 490	90	90	[20]1000	—	75	15	2 836	594	6 675[21]
Kalwarja	850	—	—	—	1 083	915	22	—	146	—	—	—	537	363
Sokołów	900	—	60	960	144	22	—	—	117	—	—	—	370	—
Pińczów	38	—	87	—	—	—	—	—	—	—	—	683	240	10 800[22]
Skierniewice	1 246	143	50	768	1 164	202	—	—	—	516	221	5 275	1 104	3 608[23]
Biłgoraj	774	—	200	—	182	30	—	—	39	—	—	760	626	8 072
Przasnysz	1 828	75	60	—	726	380	—	—	—	—	233	766	395	762
Włodawa	394	—	72	—	206	—	—	—	203	—	—	—	589	—
Puławy	1 500	1 200	—	—	15	—	—	—	15	—	—	—	387	6 235[24]
Kałuszyn	435	—	—	1 200	345	50	—	—	52	—	235	81	298	—
Rawa	1 599	144	100	—	1 018	303	—	—	13	547	—	603	292	2 274[25]
Tom. lubel.	580	—	30	—	368	137	—	—	31	—	—	758	331	11 770[26]
Łęczyca	2 900	300	100	—	4 204	3 090	—	—	550	—	350	1 845	1 222	—
Wieluń	900	120	100	—	460	300	—	—	150	—	10	1 381	739	3 325[27]

[1]) L. c.; Dane dotyczą tylko 100 miast z liczby ogólnej 116. Dane dla Warszawy podane niżej osobno. [2]) w tem 173.277 na utrzymanie policji; [3]) 12.000 na budowę kościoła. [4]) 25.127 projekt kanalizacji, 40.000 lokale dla wojsk; [5]) zaliczone do działu I; [6]) plan regulacyjny; [7]) 17.597 bruki; [8]) 5627 lampy elektryczne; [9]) 758 stypendjum uniw. warsz.; [10]) 26.550 remont rzeźni; 57.221 budowa koszarów; 32.990 most, 26.252 bruki; [11]) zal. do dz. II; [12]) zal. do dz. VI; [13]) 39.470 budowa rzeźni; 11.100 bruki; [14]) 7278 bruki; [15]) 15.146 most na Narwi; 9.404 bruki; [16]) 1.657 skwer; chodniki; [17]) 8.000 młyn; [18]) 10.874 bruki; 14.187 odnow. ratusza; 2.796 studnie; [19]) 11.144 budowa rzeźni, 1.374 most; [20]) zapomoga szkole handlowej 1.000; [21]) bruki 2.298; [22]) most na Nidzie 9.387; [23]) remont rzeźni 1163; [24]) bruki 379; [25]) ogrodzenie parku 884; [26]) bruki; [27]) bruki 2435.

Miasta	Suma wydatków miejskich	Wydatki: I. Utrzymanie Zarządu miejskiego	W tem: Pensje urzędników Magistratu	Służba lekarska (lekarz, felczer akuszerka).	Weter. i obsługa weter.	Zapomogi instyt. państw.	II. Utrzym. budyn. miejskich	W tem: Podatki skarb. od nieruchomości miej.	Sądy pokoju: (lok., na wyd. kanc. urzędn.	III. Utrzymanie ulic, placów, ogrodów.
Turek	8 892	5 246	2 770	45	100	192	1 269	217	733	1 096
Ciechanów	14 404	4 420	3 640	45	180	440	2 396	783	1 086	2 671
Sieradz	13 438	5 379	2 220	75	—	264	2 105	197	681	3 431
Żelechów	6 768	3 019	2 255	250	150	124	—	107	440	1 329
Krasnystaw	35 261	8 294	4 425	180	—	300	714	290	[5]) 186	2 816
Lubartów	7 312	2 861	2 620	75	—	78	1 356	77	[5]) 47	617
Kraśnik	18 092	3 967	2 845	150	—	86	224	—	22	1 051
Konin	23 019	5 456	4 256	—	—	462	2 525	1 078	[5])773	4 345
Janów	18 547	2 963	2 650	150	—	80	599	178	[5]) 56	1 034
Chmielnik	8 092	3 056	2 300	300	—	71	883	9	368	1 008
Mszczonów	6 158	3 425	2 410	435	240	74	1 482	18	575	246
Sierpc	10 989	2 832	2 540	75	—	217	1 200	75	787	1 829
Parczew	4 466	2 511	1 932	230	—	99	—	88	512	33
Dubienka	15 126	2 142	1 520	350	—	65	328	137	[5]) 119	662
Gostynin	47 160	10 328	4 500	770	240	851	1 587	1 051	534	3 250
Działoszyce	4 817	2 286	1 689	120	—	25	475	44	11	454
Lipno	9 348	3 261	2 970	75	—	216	835	47	639	2 385
Szczebrzeszyn	8 352	2 322	1 951	—	—	59	410	5	[5]) 91	455
Nowy Dwór	14 742	4 027	3 410	100	240	127	1 634	51	1 318	1 363
Gąbin	24 921	7 340	3 550	490	840	611	1 070	328	294	996
Radzyń	6 389	3 816	2 732	79	—	130	—	186	740	1 485
Garwolin	6 832	3 714	2 764	345	—	124	—	51	730	1 419
Mińsk Mazow.	13 604	4 511	4 090	—	—	196	2 165	—	1 103	2 888
Sochaczew	12 900	5 038	4 690	—	—	207	1 432	26	1 001	1 257
Łask	6 894	2 240	1 793	30	—	1 403	1 865	109	978	1 052
Olkusz	23 043	6 650	—	120	—	179	1 400	156	1 067	1 783
Nasielsk	4 737	2 900	2 460	—	240	75	754	5	262	409
Grójec	9 227	3 218	2 550	60	300	145	1 787	88	1 343	1 222
Słupca	7 448	3 880	2 750	—	—	143	1 496	165	679	816
Rypin	13 011	4 349	3 826	75	150	298	1 815	121	698	2 074
Warka	7 549	3 421	3 102	[41])150	—	78	626	12	300	639
Zakroczym	6 553	3 837	2 690	300	315	91	986	50	697	771
Terespol	3 234	1 836	1 224	—	—	45	—	—	540	678
Wyłkowyszki	12 695	5 000	3 470	120	—	184	1 085	35	[5])1 062	3 810
Błaszki	5 440	2 448	1 350	385	120	18	991	42	237	263
Marjampol	12 306	7 292	3 780	45	—	238	1 165	46	961	2 104
Łęczna	4 818	1 675	1 434	50	—	55	867	42	[5]) 35	693
Nieszawa	6 045	2 591	2 030	300	—	60	784	11	663	287
Błonie	5 717	2 404	2 190	30	—	83	832	23	659	1 247
Wyszogród	3 914	2 174	1 640	300	—	84	392	23	249	600
Dąbie	11 306	3 507	3 039	—	—	243	539	126	412	293
Władysławów	5 717	3 179	1 515	120	—	122	549	48	[5])1 026	975
Miechów	6 433	2 983	2 602	120	—	80	1 136	109	435	627
Radzymin	6 168	3 046	2 770	400	—	95	1 481	7	859	841
Wierzbołów	6 432	3 727	2 514	—	—	210	322	218	[5]) 517	1 308
Sejny	5 721	3 036	1 954	100	—	91	306	44	[5])824	1 438
Dobrzyń	2 942	1 366	945	300	—	121	841	56	389	230
Preny	3 634	2 441	1 759	—	—	76	320	17	[5]) 106	381
Szaki	3 050	1 544	953	—	—	51	545	15	19	606
Chęciny	5 227	2 987	1 865	420	[12])360	81	1 128	186	425	120
Warta	5 528	3 295	1 970	315	180	132	732	79	253	884
Brześć Kujaw.	7 959	3 078	1 792	420	240	147	111	41	69	571

[28]) 938 bruki; [29]) 10545 budowa rzeźni; [30]) 2350 bruki; [31]) 8500 budowa rzeźni; 2964 bruki; [32]) 100 straż ogniowa odnowienie lokalów szkolnych; [33]) 1505 budowa mostu; [39]) 2080 latarnie; [40]) 1225 latarnie; [41]) zal. do dz. III; [42]) odnowie-

Miasta	Wydatki zwyczajne: W tem: Oświetlenie ulic	Bruki, mosty	Aleje, ogrody miejskie	Stróże nocni	IV. Szkoły, szpitale, zakłady dobroczynne	W tem: Szkoły początkowe	Szkoły niedz. rzemieślnicze	Szkoły średnie (gimn. i progimn. m. i ż.)	Szpitale	Przytułki	Zapomogi instyt. dobr.	V. Spłata długów należ. z lat daw. tworzenie kapit.	VI. Wydatki drobne i przypadkowe	Wydatki nadzwyczajne
Turek	698	55	—	[5]) 700	483	—	100	—	18	30	—	455	314	25
Ciechanów	1 550	150	269	—	1 994	1 560	—	—	4	—	268	424	491	2 006[28])
Sieradz	2 525	295	50	—	937	—	90	600	37	—	—	1 081	362	140
Żelechów	245	—	—	840	51	17	—	—	29	—	—	—	383	1 545
Krasnystaw	1 506	61	150	—	2 121	1 927	60	—	120	—	—	1 627	1 088	18 597
Lubartów	199	—	—	—	18	—	—	—	18	—	—	559	484	1 416
Kraśnik	390	7	—	—	18	—	—	—	15	—	—	537	217	12 076[29])
Konin	2 100	150	50	[5]) 375	521	300	60	—	136	25	—	5 608	1 164	3 395[30])
Janów	610	80	60	—	215	175	—	—	37	—	—	464	367	12 903[31])
Chmielnik	850	—	—	—	[32])100	—	—	—	—	—	—	39	180	2 824[33])
Mszczonów	121	—	—	—	602	120	—	—	4	—	152	245	165	—
Sierpc	1 270	80	—	—	619	255	—	—	120	—	—	136	273	4 098[33])
Parczew	—	—	—	—	245	200	—	—	—	—	42	—	308	856
Dubienka	—	—	—	—	94	45	—	—	18	—	—	996	221	10 680[34])
Gostynin	1 300	—	—	960	12 155	1 144	—	7055	40	1 500	140	10 272	926	8 638[35])
Działoszyce	180	165	—	[5]) 150	248	—	—	—	—	—	—	124	105	1 122
Lipno	2 000	—	—	—	1 105	765	—	—	115	—	142	406	254	1 099
Szczebrzeszyn	190	—	—	—	181	55	—	—	15	—	—	703	176	4 193[36])
Nowy Dwór	449	—	—	720	217	30	—	—	54	—	133	616	295	5 885[33])
Gąbin	697	—	195	—	803	450	60	—	—	—	153	11 144	1 164	2 400[37])
Radzyń	293	—	100	800	37	—	—	—	31	—	—	—	316	1 450
Garwolin	500	—	—	600	84	22	—	—	59	—	—	—	231	652
Mińsk Mazow.	1 950	—	—	840	478	300	25	—	—	—	117	334	474	4 842[38])
Sochaczew	440	—	49	600	606	75	15	—	30	350	136	431	617	3 516[39])
Łask	948	—	—	—	27	14	—	—	13	—	—	184	291	1 231
Olkusz	1 206	50	130	—	2 507	736	—	—	500	40	29	1 548	566	1 566[40])
Nasielsk	191	—	—	200	251	100	—	—	7	—	144	277	144	—
Grójec	399	—	—	600	655	250	45	—	200	—	159	1 707	635	—
Słupca	412	—	50	—	60	25	—	—	25	—	10	990	205	—
Rypin	1 200	—	—	600	903	707	—	—	—	—	114	1 610	270	1 986
Warka	229	—	60	—	450	330	—	—	—	—	120	352	340	1 717[42])
Zakroczym	159	11	—	480	242	154	—	—	—	—	87	67	174	398
Terespol	—	—	—	480	23	—	—	—	13	—	—	—	155	—
Wyłkowyszki	2 018	—	—	—	829	759	—	—	70	—	—	—	338	97
Błaszki	179	—	—	120	159	95	—	—	34	—	—	—	79	1 236
Marjampol	1 649	—	—	[51] 200	1 243	1 171	—	—	72	—	—	—	500	—
Łęczna	130	—	—	—	22	7	—	—	15	—	—	—	231	1 328
Nieszawa	201	—	—	—	528	45	—	—	—	[43])350	111	395	207	522
Błonie	782	—	—	400	387	60	—	—	—	—	—	80	347	418
Wyszogród	444	—	—	—	506	242	—	—	120	—	87	—	162	87
Dąbie	206	—	—	—	445	360	—	—	—	—	5	747	483	4 182[33])
Władysławów	481	—	—	—	397	360	30	—	7	—	—	—	200	275
Miechów	98	—	—	—	400	250	—	—	150	—	—	446	859	480
Radzymin	245	—	—	480	376	175	—	—	75	—	102	143	278	—
Wierzbołów	400	—	—	480	663	643	—	—	19	—	—	—	349	62
Sejny	427	—	—	900	519	163	30	300	—	—	—	—	288	130
Dobrzyń	109	—	—	—	352	245	—	—	61	—	—	42	109	—
Preny	47	—	—	—	248	240	—	—	8	—	—	—	140	86
Szaki	111	—	—	200	226	219	—	—	7	—	—	—	45	—
Chęciny	89	—	—	—	120	60	60	—	—	—	—	47	268	555
Warta	187	200	—	[5])480	116	75	—	—	16	—	25	333	166	—
Brześć Kujaw.	199	—	—	240	455	400	—	—	—	—	55	1 156	244	2 317[42])

ochotnicza; [38]) przeważnie na brukowanie ulic; [39]) 2014studnie; [35]) 2500 kupno placu; [36]) odnowienie rzeźni 1.325; [37]) 1216
nie gmachów miejsk. [43]) ambulatorjum.

VI.a. Opłaty miast na utrzymanie instytucji rządow. w r. 1909.[1])

MIASTA	Suma ogólna	Na utrzymanie miejscow. zarząd. Min. Spr. W., kanc. Warsz. Gen. Gub., zarząd. gub. i powiat.	Zapomoga Skarb. Państ. na utrzyman. instytucji Kontr. państ.	Na powiększenie środków utrzymania oddz. miejsk. rządu gubernjaln.	Na kanc. Warsz. gen. gubern.
Królestwo Polskie [1])	**35 951,05**	**16 108,92**	**5 759,55**	**12 326,42**	**1 756,50**
Łódź	4 682,62	1 249,57	879,49	2 118,06	435,50
Sosnowiec	487,42	127,43	89,72	225,92	44,35
Częstochowa	570,28	119,44	84,09	325,20	41,55
Lublin	2 023,68	1 055,10	255,25	713,33	—
Będzin	248,10	43,39	30,55	159,07	15,09
Kalisz	2 701,58	1 737,00	423,88	540,70	—
Radom	1 747,96	734,80	363,16	650,00	—
Piotrków	337,62	87,83	61,83	157,42	30,54
Pabianice	229,24	38,18	26,88	150,90	13,28
Włocławek	982,26	475,66	178,46	328,14	—
Płock	1 045,73	343,68	122,05	580,00	—
Kielce	1 360,91	388,84	171,70	517,17	283,20
Siedlce	849,00	387,00	62,00	400,00	—
Łomża	362,64	182,90	100,22	—	79,52
Tomaszów rawski	149,35	38,45	27,06	70,47	13,37
Zduńska Wola	522,96	336,00	81,64	105,32	—
Zgierz	157,28	42,26	29,74	70,57	14,71
Suwałki	1 129,74	567,93	131,10	303,38	127,33
Radomsk	158,56	27,23	19,17	102,69	9,47
Pułtusk	361,67	207,09	77,70	76,88	—
Ozorków	289,53	187,00	46,21	56,32	—
Chełm	461,02	228,80	60,50	171,72	—
Międzyrzec	160,00	78,00	12,00	70,00	—
Biała	191,00	105,00	16,00	70,00	—
Mława	252,15	180,96	71,19	—	—
Brzeziny	43,87	11,78	8,30	19,69	4,10
Kutno	272,36	127,97	48,02	96,37	—
Zamość	360,00	160,44	42,38	157,18	—
Łowicz	358,81	201,90	75,75	81,16	—
Hrubieszów	210,96	101,68	28,72	80,56	—
Augustów	461,80	317,38	73,26	—	71,16
Łuków	216,00	128,00	18,00	70,00	—
Węgrów	130,00	60,00	10,00	60,00	—
Płońsk	187,89	129,68	48,46	9,75	—
Koło	374,97	239,00	58,69	77,28	—
Kalwarja	409,21	39,62	40,79	152,10	176,70
Sokołów	131,00	61,00	10,00	60,—	—
Pińczów	169,44	44,00	19,43	73,98	32,03
Skierniewice	350,58	192,43	42,20	85,95	—
Biłgoraj	106,80	49,84	13,58	43,38	—
Przasnysz	261,37	[2]) 10,89	70,30	50,00	30,18
Włodawa	122,00	52,00	10,00	60,00	—
Puławy	133,65	78,36	14,57	40,72	—
Kałuszyn	105,47	70,45	26,42	8,60	—
Rawa	57,69	17,59	12,39	21,59	6,12
Tomaszów lub.	99,44	47,40	12,50	39,54	—
Łęczyca	501,95	323,00	78,63	100,32	—

[1]) L. c. Dane dotyczą 100 miast z liczby og.ólnej 116. [2]) Na utrzymanie pomocnika naczelnika powiatu.

MIASTA	Suma ogólna	Na utrzymanie miescow. zarząd. Min. Spr. W., kanc. Warsz. Gen.-Gub., zarząd. gub. i powiat.	Zapomoga Skarb. Państ. na utrzyman. instytucji Kontr. państ.	Na powiększenie środków utrzymania oddz. miejsk. rządu gubernjaln.	Na kanc. Warsz. gen. gubern.
Wieluń	330,30	217,00	48,98	64,32	—
Turek	192,35	123,00	31,03	38,32	—
Ciechanów	440,30	166,12	104,18	170,00	—
Sieradz	269,06	172,00	42,74	54,32	—
Żelechów	124,00	54,00	10,00	60,00	—
Krasnystaw	299,98	158,88	42,00	99,00	—
Lubartów	79,16	38,60	9,62	30,94	—
Kraśnik	86,13	43,82	11,44	30,87	—
Konin	462,22	297,00	72,49	92,73	—
Janów	90,93	45,08	11,82	34,03	—
Chmielnik	116,46	33,01	14,58	44,83	24,04
Mszczonów	75,34	54,79	20,55	—	—
Sierpc	217,00	108,82	58,18	50,00	—
Parczew	99,00	34,00	5,00	60,00	—
Dubienka	66,37	38,44	10,07	17,86	—
Gostynin	852,17	437,46	164,16	250,55	—
Działoszyce	27,72	7,77	3,43	10,86	5,65
Lipno	216,73	86,98	58,68	50,00	21,07
Szczebrzeszyn	60,17	29,56	7,80	22,81	—
Nowydwór	127,89	65,96	24,74	37,19	—
Gąbin	611,63	274,77	103,10	233,76	—
Radzyń	96,00	31,00	5,00	60,00	—
Garwolin	124,00	55,00	9,00	60,00	—
Mińsk	196,57	99,87	37,46	59,24	—
Sochaczew	208,20	100,69	37,81	69,70	—
Łask	25,38	6,78	4,78	11,46	2,36
Olkusz	484,08	83,46	36,86	303,10	60,66
Nasielsk	75,58	46,10	17,28	12,20	—
Grójec	145,62	84,03	31,52	30,07	—
Słupca	144,06	88,00	22,74	33,32	—
Rypin	298,95	69,93	47,62	170,00	11,40
Warka	79,20	48,58	18,80	11,82	—
Zakroczym	77,14	56,07	21,07	—	—
Terespol	45,00	20,00	5,00	20,00	—
Wyłkowyszki	312,57	127,38	29,40	127,23	28,56
Błaszki	86,96	54,00	14,64	18,32	—
Marjampol	339,33	164,56	37,99	99,89	36,89
Łęczna	55,19	29,36	7,57	18,26	—
Nieszawa	61,80	44,92	16,88	—	—
Błonie	84,69	45,75	17,16	21,78	—
Wyszogród	84,30	39,27	15,03	30,00	—
Dąbie	203,50	163,00	40,50	—	—
Władysławów	188,20	84,01	20,06	65,35	18,78
Miechów	81,41	27,00	11,92	22,82	19,67
Radzymin	96,50	57,20	21,45	17,85	—
Wierzbołów	254,30	144,89	33,44	43,49	32,48
Sejny	100,02	62,83	14,50	8,60	14,09
Dobrzyń	121,10	[1]) 52,96	40,88	13,26	14,00
Preny	94,49	52,70	12,17	17,80	11,82
Szaki	51,95	35,69	8,25	—	8,01
Chęciny	82,08	25,18	11,19	27,24	18,47
Warta	133,05	28,32	20,73	84,00	—
Brześć Kujawski	147,36	59,38	22,28	65,70	—

VIII. Składki opłacane przez mieszkańców miast

ponad opłaty przewidziane w budżetach w 1909 r.[1]) (w rublach).

Miasta	Na utrzym. niezamożnych w szpitalach	Na utrzym. szkół miejskich	Miasta	Na utrzym. niezamożnych w szpitalach	Na utrzym. szkół miejskich
Królestwo Polskie[2])	**284 522**	**644 138**	Rypin	276	—
			Ciechanów	1 269	—
Kaliska	**32 600**	**46 579**	Mława	1 812	—
Kalisz	16 127	9 282	Przasnysz	2 165	—
Ozorków	1 986	4 679			
Łęczyca	1 759	4 652	**g. Radomska**	**7 647**	**32 805**
Konin	2 226	2 836	Radom	—	19 868
Koło	1 927	1 845	Sandomierz	650	2 221
Dąbie	185	1 320	Staszów	1 747	2 166
Błaszki	278	403	Opatów	456	—
Wieluń	1 178	1 431	Ostrowiec	1 373	2 480
Turek	1 041	2 846	Końskie	2 039	2 869
Sieradz	1 279	4 099	Szydłowiec	110	—
Zduńska Wola	3 776	11 036	Przedbórz	119	—
Warta	835	745	Opoczno	528	1 117
Słupca	—	1 041	Kozienice	622	2 082
g. Kielecka	**6 213**	**9 327**	**g. Siedlecka**	**7 299**	**7 382**
Działoszyce	100	1 263	Siedlce	1 497	1 439
Kielce	3 498	4 014	Węgrów	427	561
Miechów	292	384	Włodawa	429	285
Olkusz	136	290	Parczew	350	351
Pińczów	183	1 720	Biała	—	855
Chęciny	675	498	Terespol	—	207
Chmielnik	1 328	1 155	Garwolin	84	751
			Żelechów	297	959
g. Lubelska	**25 944**	**10 540**	Sokołów	—	697
Lublin	10 827	—	Radzyń	283	677

Biłgoraj	1 073	—	Łuków	1 363	329
Hrubieszów	2 346	2 979	Międzyrzec	2 566	677
Dubienka	350	—			
Zamość	4 047	2 310	**gub. Suwalska**	**17 037**	**16 659**
Szczebrzeszyn	—	809	Suwałki	11 455	6 321
Puławy	1 061	923	Augustów	1 593	1 265
Krasnystaw	—	877	Sejny	992	910
Lubartów	1 013	—	Kalwarja	976	2 430
Łęczna	715	—	Marjampol	492	894
Chełm	2 298	1 047	Preny	237	536
Janów	1 007	1 114	Wyłkowyszki	197	1 810
Kraśnik	1 202	480	Wierzbołów	314	505
			Władysławów	678	1 560
g. Łomżyńska	**6 011**	**7 261**	Szaki	100	424
Łomża	4 016	7 161			
Kolno	360	100	**g. Warszawska**	**29 592**	**43 656**
Maków	1 484	—	Włocławek	5 000	12 057
Tykocin	149	—	Kutno	2 259	2 403
			Łowicz	2 500	2 733
g. Piotrkowska	**138 922**	**468 778**	Radzymin	691	—
Piotrków	21 665	16 255	Skierniewice	—	3 491
Będzin	2 359	5 766	Sochaczew	2 472	1 785
Sosnowiec	9 289	70 177	Brześć Kujawski	100	649
Tomaszów	5 170	13 971	Mszczonów	313	980
Radomsk	1 805	4 547	Błonie	—	1 122
Rawa	3 465	1 730	Nieszawa	605	2 683
Zgierz	2 252	17 218	Pułtusk	3 141	3 186
Brzeziny	2 648	3 832	Nasielsk	1 204	1 160
Częstochowa	18 226	32 139	Mińsk	290	1 133
Pabianice	4 279	30 179	Kałuszyn	2 149	1 317
Łask	1 066	2 078	Płońsk	1 731	1 602
Łódź	66 691	270 881	Zakroczym	555	1 731
			Gostynin	—	914
g. Płocka	**13 317**	**1 151**	Gąbin	1 220	964
Płock	5 251	—	Nowydwór	1 743	1 612
Wyszogród	752	1 151	Grójec	2 152	919
Sierpc	613	—	Warka	900	1 210
Lipno	1 175	—			

[1]) L. c. Składki podane z opuszczeniem kopiejek. [2]) Dane dotyczą 110 miast z liczby ogólnej 116.

VII. Dochody i wydatki m. Warszawy

według budżetu na rok 1913.

DOCHODY	Rub.	kop.	WYDATKI	Rub.	kop.
Ogólna suma dochodów	**14 464 692**	—	**Ogólna suma wydatków**	**14 464 692**	—
			I. Wydatki zwyczajne	12 572 255	
I. Dochody zwyczajne.	**11 515 786**	—	Spłata długów		
			Utrzymanie Zarządu miejskiego i wydatki kancelaryjne	3 187 644	31
Z majątku miejskiego, przedsiębiorstw miejskich i różnych źródeł	5 489 191			478 314	
Podatki od nieruchomości	4 102 261		Lokal i utrzymanie	54 000	
Opłaty od przemysłowców	272 773		Utrzymanie wodociągu i kanałów daw.	14 176	
Podatki pośrednie	1 292 195		,, ,, ,, nowych	804 270	
Dochody pomocnicze	314 893		,, rzeźni i targów	167 759	
Różne	44 473		,, policji, aresztu policyjnego, zarządu lekarskiego, komit.-polic.-lekarsk,	622 402	28
			Lokale dla policji	174 176	
			Straż ogniowa, konie, maszyny	270 612	
			Lokale straży ogniowej	14 920	
II. Dochody obrotowe.	**310 590**	—	Pensje emerytalne	19 945	
			Utrzymanie Zjazdu i sędziów pokoju	216 535	
Opłaty, podlegające zaliczeniu do kapitału zapasowego, zwrot wydatków na połączenie nieruchomości prywatnych z wodociągiem miejskim i kanałami, kary, opłaty na zakłady dobroczynne i t. d.	310 590	—	Podatki skarbowe z nieruchom. miejsk.	64 747	
			Utrzymanie zewnętrzne miasta	3 339 419	
			Oświetlenie	385 357	
			Różne wydatki czasowe	73 406	
			Potrzeby wojskowe	35 778	
			Zakłady naukowe, stypendja	579 624	
			Zakłady dobroczynne	1 764 004	
			Nabywanie gruntów, regulacja miasta.	164 138	
III. Dochody nadzwyczajne.	**2 638 316**	—	Zapomoga rządowi	87 478	41
			Zapomoga urzędnikom i policji	38 550	
Z kapitału zapasowego	626 469		Wydatki drobne i nieprzewidziane	15 000	
Z VIII-ej pożyczki miejskiej	1 381 847				
Z procentów i t. d.	630 000		**II. Wydatki obrotowe**	**310 590**	—
			III. Wydatki nadzwyczajne	**1 581 847**	—

XII.

Zdrowotność publiczna.

I. Śmiertelność dzieci. W 32 miastach Królestwa, w których prowadzona jest statystyka śmiertelności ze wskazaniem przyczyn śmierci (na mocy prawa z d. 11 grudnia 1902 r.), liczba dzieci zmarłych w pierwszym roku życia wynosiła w 1910 roku w stosunku do ogólnej liczby noworodków—15,5%, przyczem w Warszawie wynosiła ta liczba 17,9%. W innych miastach: Moskwa—29,6%; Petersburg—26,1%; Berlin—17,3%; Poznań—19,0%; Wiedeń—14,9%; Kraków—14,2%; Kopenhaga—11,2%; Paryż—9,8%; Stockholm—7,7%; z krajów zaś: Rosja—27,2%, Niemcy—19,2%, Austrja—18,9%, Francja—14,3%; Szwecja—7,5%.

II. Choroby zakaźne. Wśród chorób zakaźnych najwięcej wypadków zapadnięć w Królestwie w roku 1910 przypadało na *świerzbę*: 45343 czyli 34,7 na 10000 ludności; najwięcej w Warszawie—153,2, w gub. płockiej—133,1, najmniej w gub. kieleckiej—15,0 (w 36 gubernjach ziemskich rosyjskich—400,4, na Kaukazie—98,8, w gub. bałtyckich—28,0);

na *gruźlicę płuc* chorowało w Król. Polskiem 39189 osób, t. j. 30,0 na 10000 (w Warszawie—161,2, w gub. piotrkowskiej—36,4, w suwalskiej—9,2; w gub. bałtyckich—61,9, w gub. ziemskich Cesarstwa—51,2; na Kaukazie—20,6);

chorych na *influenzę* było w r. 1910 w Królestwie—38530 t. j. 29,5 na 10000 mieszkańców (w Warszawie—111,7, w g. piotrkowskiej—51,0, w kaliskiej—11,8; w gub. ziemskich Cesarstwa — 285,3, w g. nadbałtyckich — 87,3; pod tym względem Królestwo wykazuje najmniejszą liczbę zasłabnięć w porównaniu z innemi częściami państwa);

przypadków *szkarlatyny* było w Królestwie—21691 czyli 16,6 na 10000 ludności (w Warszawie—37,4, w gub. piotrkowskiej—21,0, w suwalskiej—5,6; w gub. ziemskich—38,3, w bałtyckich—23,2; na Kaukazie—5,7);

na *koklusz* zanotowano zasłabnięć 17364, czyli 13,3 na 10000 ludności (w Warszawie—47,5; w g. siedleckiej—20,7, w kaliskiej—4,0; w gub. ziemskich—41,9, w bałtyckich—13,9, na Kaukazie—12,3);

wypadków *dyfterytu*—12415, t. j. 9,5 na 10000 mieszkańców (w Warszawie—18,5, w gub. siedleckiej—14,1, w g. kieleckiej—3,8; w gub. ziemskich Cesarstwa—56,0; w bałtyckich—17,5);

zasłabnięć na *przymiot*—24,608, czyli 18,8 na 10000 mieszkańców (w Warszawie—140,7, w gub. Piotrkowskiej—47,3, w Suwalskiej—3,4; w gub. ziemskich Cesarstwa—

111,3, w baltyckich — 39,9; w Petersburgu — 253,0, w Odessie — 248,9, w Moskwie— 208,2; najwięcej w Rosji w gub. Symbirskiej—314,7);

chorych na *ospę* było w Królestwie 11 969 t. j. 9,1 na 10000 m. (w Warszawie — 26,4, w g. Suwalskiej—18,8, w Kieleckiej—0,6; w gub. ziemskich Cesarstwa — 13,0; w Nadbaltyckich—9,0, w Petersburgu—24,3, w Moskwie—19,2; w Niemczech—0,044 na 10 000 mieszkańców, przyczem wśród chorych było 41% cudzoziemców).

III. Śmiertelność z powodu chorób zakaźnych. Liczba zmarłych z powodu ostrych chorób zakaźnych (ospa, odra, szkarlatyna, koklusz, dyftyryt i tyfus) wynosiła w Kr. Polskiem w r. 1910—18,225, t. j. 152,7 na 100000 mieszkańców (w Rosji eur. — 635,0; na Węgrzech—192,3, w Austrji—152,5; w Niemczech 78,1; we Francji—36,4); wśród nich najwięcej z powodu szkarlatyny—6158, t. j. 51,6 na 100000 mieszkańców (w Rosji— 168,0, w Niemczech—11,1, na Węgrzech—51,1; we Francji—2,5; w Holandji—2,0). Na ospę zmarło w Królestwie 3884 osób t. j. 32,6 na 100000 mieszk. (w Rosji—68,0; na Węgrzech—0,6; w Austrji—0,1 w Anglji i w Niemczech—0,1); na dyfteryt—2540 osób czyli 21,1 na 100000 mieszk. (w Rosji—113,0; w Austrji—26,2; na Węgrzech—41,6; w Niemczech—23,1) w Anglji—12,2; w Irlandji—7,8, we Francji—7,2); na tyfus—2242 osoby czyli 11,2 na 100000 m. (w Rosji — 101,0, na Węgrzech—24,1; we Włoszech— 28,3; w Hiszpanji—23,7; w Belgji—9,4; w Niemczech—4,0; w Szwecji—4,4; w Danji— 2,7); na odrę—1656 osób czyli 14,0 na 100000 (w Rosji—103,0; na Węgrzech—44,9; w Austrji—35,4; we Francji i Szwajcarji—9,4; w Danji—5,7; w Norwegji—5,0; w Szwecji—4,1).

IV. Śmiertelność z powodu chorób zakaźnych w 32 miastach Królestwa, dla których istnieją dane, wynosiła w r. 1910—1924 na 100000 mieszkańców przy liczbie ogólnej zmarłych—23186 (w Petersburgu—2374 na 100000 m., w Moskwie—2688; w Odesie—1914). W tej liczbie: na choroby dróg oddechowych—274 na 100000 m., na choroby organów trawienia—254; na gruźlicę—217; na choroby serca—117; na choroby mózgu i systemu nerwowego—113; na szakarlatynę—82; na zapalenie płuc—74; na choroby organów moczopłciowych—60; na ospę—60; na śmierć gwałtowną (oprócz samobójstw)—30; na tyfus brzuszny;—27; na odrę—24; na koklusz—21; na dyfteryt— 20; samobójstwa—19; na tyfus plamisty—5 i t. d.

V. Służba zdrowia. W roku 1910 było w Królestwie 1965 lekarzy (w tem 50 kobiet); z tej liczby w Warszawie— 1028, w gub. piotrkowskiej—321; najmniej w gub. łomżyńskiej i suwalskiej—po 42; wypada zatem 1 lekarz na 6700 ludności (w gub. ziemskich-Rosji Eur. również 1 na 6700; w gub. nadbaltyckich—3200; w Prusach—na 2029). Z liczby powyższej było w miastach Królestwa 1608 lekarzy, w miasteczkach i wsiach—357; w miastach więc na 1 lekarza wypada 1500 mieszkańców, we wsiach—30000 (w gub. płockiej—45000, w piotrkowskiej—15400, w Warszawie—760).

Liczba felczerów wynosi w Królestwie 1653 (w tem 22 kobiety); w Warszawie— 345, w g. piotrkowskiej—307, najmniej w gub. suwalskiej—53; w miastach—844, w miasteczkach i we wsiach—809; wypada więc 1 felczer na 7910 mieszkańców (w miastach na 2820, w miasteczkach i wsiach na 13220).

Liczba akuszerek w Królestwie 1803 (na 1 akuszerkę wypadało 245 urodzeń; w Warszawie—35,1)

Liczba aptek w Królestwie 648; z tej liczby w Warszawie—60, czyli jedna na 12700 mieszkańców.

VI. Szpitali w Kr. Pol. było w roku 1910—347 (w Warszawie—131, w gub. piotrkowskiej—98, najmniej w łomżyńskiej—5); łóżek w nich—10379; szpitali, posiadających więcej, niż 15 łóżek—151, w sumie ogólnej—9404 łóżek; na pozostałe 196 szpitali przypadało—975 łóżek; na 1000 mieszkańców wypadało przeszło 8,2 łóżka szpitalne

(w Galicji—8,0; w Prusach—40,5; w Poznańskiem—26,3). Na 10000 mieszkańców leczyło się w szpitalach 10,1 (w Galicji 127,9, w Poznańskiem—171,14; w Prusach—329,8) We wszystkich szpitalach Królestwa leczyło się 120149 chorych, którzy przebyli w nich 3530117 dni, czyli przeciętnie dni 29,4 (w Rosji eur.—20,4 dni, w gub. baltyckich— 34,2 dni, w Galicji—24,5 dni).

Zmarło w szpitalach 9672 osoby, czyli 8,1% leczących się (w Galicji—5,6; w Poznańskiem—7,8; w Prusach—5,7%).

Przytułków położniczych było w Królestwie Polskiem 40 w; Warszawie—35; w gub. Warszawskiej—1, w Lubelskiej—2, w Piotrkowskiej—2; łóżek w nich 264 (w Warszawie—231); chorych w r. 1910—8374, z tej liczby zmarło—47 (0,6%).

Szpitali dla obłąkanych było w r. 1910—16 (w gub. Warszawskiej, Kieleckiej, Lubelskiej, Piotrkowskiej i Suwalskiej), w nich łóżek—1492, chorych—3170, dni pobytu— 664065 (przeciętnie 203 na 1 chorego); z tej liczby wystąpiło ze szpitala—1362, a mianowicie: uleczonych—131 (9,6%), z polepszeniem—561 (41,1%), bez poprawy—404 (29,8%), zmarło—235 (17,2%), wypisano jako zdrowych niepotrzebujących kuracji 31 (2,3%). W liczbie chorych przypadało najwięcej na dementia praecox (560 — c 17,7%), idjotyzm—538 (17,0%), psychozy okresowe—255 (8%), choroby mózgu i nerwów—9, psychozy toksyczne—1.

VII. Wydatki na cele zdrowotności publicznej wynosiły w r. 1910—4294470 rb. 79 kop., w czem na utrzymanie szpitali—3.078.604 rb. 83 kop., na utrzymanie lekarzy—595.866 rb. 79 k., na utrzymanie felczerów—179.432 rub. 86 k., na obsługę aptieczną—27611 rub. 36 k., na bezpłatne wydawanie lekarstw—303436 rub. 14 k., na szczepienie ospy—30547 rub. 87 k., na inne wydatki—78970 rub. 94 kop., W stosunku do ludności Królestwa wydatki te stanowią 33 kop. na 1 mieszkańca (w Warszawie—2 rb. 80 kop., najmniej w gub. Łomżyńskiej—6 kop.). W gub. ziemskich Rosji Europ. wypada na 1 mieszkańca—94 kop., w Petersburgu—6 rub. 38 kop., w Moskwie— 4 rub. 16 kop.

Na pokrycie kosztów powyższych złożyły się: towarzystwa dobroczynności — 2.629.191,50 (61,2%), osoby i towarzystwa prywatne—1.166.244,98 (27,2%), państwo— 284,162,93 (6,6%) ,miasta—214,871,38 (5%). W Rosji w gub. ziemskich udział państwa wyrażał się cyfrą 4,4%, w gub. baltyckich — 8,9%, udział miast stanowił—21,6%,. ziemstw—60,7%, najmniejszy zaś był udział towarzystw i osób prywatnych—11,7%

VIII. Szczepienia ospy dokonano w r. 1910 w 441,137 wypadkach (w czem 403,163 czyli 96% udanych); szczepień powtórnych—102038. Na 10000 mieszkańców wypada 337 szczepień (w Warszawie—993, w gub. łomżyńskiej 216). W gub. ziemskich Rosji przypada 472 szczepień na 10000 mieszkańców.

IX. Instytut Pasteura w Warszawie udzielił pomocy 1744 osobom; z tej liczby zmarło—5. W liczbie ukąszeń zanotowano: 1683 psich, 41 kocich, 9 krowich, 6 ludzkich, 3 końskich, 2 świń. Maximum zasłabnięć przypada na maj, minimum na październik.

X. Popisowi. W roku 1910 z liczby ogólnej popisowych 119824 podlegało rewizji lekarskiej—67909, zpośród których uznano za zdatnych do służby wojskowej—34476, za niezdatnych—5192, pozostałych zaliczono do pospolitego ruszenia lub też udzielono odroczenia do lat następnych.

W stosunku do liczby ogólnej podlegających rewizji było:

50,9% zdatnych do służby, 7,6% niezdatnych; w gub. baltyckich 53,0 zdatnych do wojska, 14,2 niezdatnych; w gub. nieziemskich zdatnych 56,6 do wojska, 8,9 niezdatnych; w gub. ziemskich 60,9 zdatnych do wojska, 11,1 niezdatnych; w państwie 58,8 zdatnych do wojska, 10,4 niezdatnych.

Królestwo wykazuje więc najmniejszy procent zdatnych i zarazem najmniejszy niezdatnych, co stwierdza znany fakt znacznego opóźnienia rozwoju fizycznego młodzieży u nas, skutkiem czego liczną jest kategorja odroczonych.

Wśród przyczyn, z powodu których uznano 5192 popisowych za niezdatnych do służby wojskowej, najważniejsze były: przepukliny w 536 wypadkach, skłonność do owrzodzeń—526, wady wzroku—436, ślepota—347, brak zębów—373, choroby uszów—317, wady serca—291, nieprawidłowa budowa klatki piersiowej—289, chroniczny katar płuc—265, gruźlica płuc—200.

I. Choroby zakaźne i epidemiczne w 1910 roku.[1])

(Liczba zanotowanych wypadków zasłabnięć).

Choroby	Królestwo Polskie	Kalska	Kielecka	Lubelska	Łomżyńska	Piotrkowska	Płocka	Radomska	Siedlecka	Suwalska	Warszawska	Warszawa
Ospa	11 969	603	67	1 659	165	1 195	660	637	587	1 222	3 115	2 059
Odra	18 316	483	1 158	3 110	838	3 190	855	879	2 097	449	1 750	3 507
Szkarlatyna	21 691	1 137	2 079	2 346	992	4 052	1 193	1 078	2 005	364	3 522	2 923
Koklusz	17 364	533	1 012	2 205	526	3 197	852	930	2 142	296	1 961	3 710
Influenza	38 530	1 552	3 099	3 579	1 600	9 842	1 941	1 918	2 692	1264	2 317	8 726
Dyfteryt	12 415	989	427	1 949	495	2 429	790	551	1 456	223	1 664	1 442
Tyfus brzuszny	12 721	546	808	2 417	684	2 268	578	898	1 427	344	1 393	1 358
„ plamisty	2 044	12	64	430	5	130	7	12	329	3	101	951
„ powrotny	343	8	—	59	15	54	14	15	50	—	45	83
„ nieokreślony	3 130	195	252	403	203	950	130	105	209	25	323	335
Dyzenterja	8 921	316	919	1 222	129	1 136	276	738	994	74	666	2 451
Katar żołądka i kiszek	19 129	432	977	3 010	1 077	4 993	1 691	609	1 013	238	1 918	3 171
Cholera swojska	991	—	237	104	54	126	17	16	230	17	80	110
„ azjatycka	40	—	—	39	—	—	—	—	—	—	—	1
Zausznica	4 338	255	276	500	153	1 149	122	262	236	149	293	943
Róża	6 574	274	292	869	341	1 316	572	286	532	201	525	1 366
Ropnica i posocznica	2 825	120	159	173	23	945	53	112	253	54	381	552
Przewl. reumat. stawowy	16 771	769	1 217	1 582	782	2 679	1 346	674	1 094	305	1 543	4 780
Szkorbut	519	—	31	69	73	185	22	3	14	4	58	60
Zapalenie włóknikowe płuc	27 158	1 073	2 498	3 874	1 186	4 508	2 153	1 555	2 735	457	2 152	4 967
Przymiot pierwotny	6 469	123	132	195	83	2 695	42	184	118	60	417	2 420
„ drugorzędny	14 426	277	504	520	221	5 266	160	193	222	124	441	6 498
Kilaki	3 713	56	61	111	32	1 174	49	19	25	36	76	2 074
Wrzód miękki	8 037	159	196	318	76	2 882	134	147	179	74	409	3 463
Rzerzączka	28 772	562	466	919	425	7 640	479	495	566	304	1 278	15 638
Świerzba	45 343	2 436	1 695	3 497	1 258	4 624	10 190	1 844	2 552	734	4 542	11 971
Jaglica (Trachoma)	24 156	1 056	458	1 080	525	4 522	6 379	328	398	943	1 480	6 987
Gruźlica płuc	39 189	1 356	2 269	5 373	1 243	7 031	2 191	1 553	2 248	602	2 728	12 595

[1]) „Sprawozdanie o stanie zdrowotności publicznej. Tablice str. 6—19.

I.a. Choroby zakaźne i epidemiczne w 1910 r.[1]) Liczba zasłabnięć na 10.000 mieszkańców.

Nazwa choroby	Królestwo Polskie	Kaliska	Kielecka	Lubelska	Łomżyńska	Piotrkowska	Płocka	Radomska	Siedlecka	Suwalska	Warszawska	Warszawa	W całem państwie
Ospa	9,1	4,6	0,6	10,4	2,2	6,2	8,6	5,2	5,7	18,8	16,3	26,4	10,4
Odra	14,0	3,7	10,3	19,5	11,3	16,5	11,2	7,2	20,3	6,9	9,2	44,9	24,7
Szkarlatyna	16,6	8,6	18,4	14,7	13,3	21,0	15,6	8,8	19,4	5,6	18,5	37,4	31,6
Koklusz	13,3	4,0	9,0	13,8	7,1	16,6	11,1	7,6	20,7	4,5	10,3	47,5	30,9
Influenza	29,5	11,8	27,4	22,4	21,5	51,0	25,4	15,7	26,0	19,4	12,1	111,7	200,0
Dyfterjt i krup	9,5	7,5	3,8	12,2	6,7	12,6	10,3	4,5	14,1	3,4	8,7	18,5	43,1
Tyfus brzuszny	9,7	4,1	7,2	15,1	9,2	11,8	7,6	7,4	13,8	5,3	7,3	17,4	31,5
„ plamisty	1,6	—	0,6	2,7	—	0,7	—	0,1	3,2	—	0,5	12,2	8,8
„ powrotny	0,3	—	—	0,4	0,2	0,3	0,2	0,1	0,5	—	0,2	1,1	3,9
Dyzenterja	6,8	2,4	8,1	7,7	1,7	5,9	3,6	6,0	9,6	1,1	3,5	31,4	26,8
Zapalenie płuc włóknikowe	20,8	8,2	22,1	24,3	15,9	23,4	28,1	12,7	26,4	7,0	11,3	63,6	28,9
Malarja	9,5	6,4	9,1	9,9	7,7	8,9	13,7	8,1	9,4	2,1	7,4	27,3	229,5
Przymiot (Syfilis)	18,8	3,5	6,2	5,2	4,5	47,3	3,3	3,2	3,5	3,4	4,9	140,7	76,7
Gruźlica płuc	30,0	10,3	20,1	33,6	16,7	36,4	28,6	12,7	21,7	9,2	14,3	161,2	42,3
Świerzba	34,7	18,5	15,0	21,9	16,9	24,0	133,1	15,1	24,7	11,3	23,8	153,2	270,7
Jaglica (Trachoma)	18,5	8,0	4,1	6,8	7,1	23,4	83,3	2,7	3,8	14,5	7,8	89,4	56,9

[1]) l. c. str. 19—92.

II. Śmiertelność od chorób zakaźnych i epidemicznych w 1910 r.[1])

W liczbach absolutnych.

Nazwa choroby	Królestwo Polskie	Kaliska	Kielecka	Lubelska	Łomżyńska	Piotrkowska	Płocka	Radomska	Siedlecka	Suwalska	Warszawska	Warszawa
Ospa	3 884	454	33	525	22	458	452	368	107	330	769	366
Szkarlatyna	6 158	597	678	407	731	1202	452	321	496	150	438	686
Dyfteryt	2 540	387	146	191	225	422	191	121	371	73	247	166
Odra	1 656	69	116	129	265	269	164	72	204	33	136	199
Koklusz	1 745	137	125	195	177	332	72	85	228	23	173	198
Tyfus plamisty	120	6	5	15	4	20	4	3	11	—	2	50
„ brzuszny	903	48	44	38	36	253	51	41	84	13	128	167
„ powrotny	53	1	—	3	12	7	1	5	7	3	13	1
„ nieokreślony	1 166	52	81	138	168	259	47	80	213	15	113	—
Biegunka	2 406	21	51	99	53	162	84	14	92	32	139	1659
Dyzenterja	214	4	7	72	6	31	2	8	38	1	5	40
Wodowstręt	9	—	—	1	—	—	—	1	—	—	1	6
Cholera azjatycka	12	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	10

[1]) l. c. str. 4.

III. Smiertelność w miastach według chorób r. 1910 [1])

(w cyfrach absolutnych).

MIASTA	Ogółem	W tem: Ospa	Odra	Szkarlatyna	Koklusz	Dyfteryt	Tyfus brzuszny	Tyfus plamisty	Dyzenterja	Róża	Ropnica	Zapalenie płuc	Gruźlica płuc	Gruźlica innych organów	Pozostałe choroby zakaźne	Nowotwory złośliwe	Choroby umysłowe	Śmierć gwałtowna	Braki wrodzone	Choroby mózgu	Choroby systemu nerwow.	Choroby naczyń krwionoś.	Choroby dróg oddechow.	Katary żołądk.-kiszkowe	Inne choroby organ. traw.	Choroby organów moczo-płciowych	Choroby kości i mięśni	Choroby skóry	Choroby popołogowe	Samobójstwa
Ogółem	23 178	729	291	985	250	243	321	59	57	101	289	889	2 613	855	126	1 013	105	354	823	1 079	296	1 413	3350	2 410	656	725	121	120	58	235
Warszawa	16 289	366	199	686	198	166	167	50	40	83	211	566	1 937	777	98	783	82	285	593	708	228	1 079	2 415	1 659	436	435	105	96	16	225
Gostynin	84	8	—	2	—	1	2	—	—	—	1	7	7	2	—	2	1	3	3	3	2	6	13	5	2	1	—	1	1	—
Kutno	280	—	6	—	2	8	8	—	—	—	8	8	38	2	1	13	2	4	13	19	2	16	24	32	17	3	1	4	1	—
Łowicz	247	4	1	17	8	1	5	—	—	1	—	7	16	5	—	11	—	2	17	11	3	15	42	26	5	6	1	1	4	2
Nowo-Mińsk	102	2	1	4	—	5	3	—	—	1	—	10	9	—	2	3	—	—	7	8	4	8	13	8	3	—	—	—	—	—
Płońsk	150	3	—	6	8	1	4	—	—	2	—	6	6	—	—	7	—	2	8	8	1	9	27	13	6	5	1	—	2	—
Pułtusk	279	3	—	60	3	3	11	2	—	—	2	11	28	2	—	11	—	8	2	19	1	8	18	24	4	19	1	5	1	—
Sochaczew	211	54	2	14	1	—	6	—	—	—	1	10	4	5	—	6	—	2	5	3	1	4	23	18	10	10	—	—	—	—
Włocławek	657	118	10	20	5	11	12	1	4	3	10	36	70	3	3	28	—	5	31	20	9	39	47	64	14	24	1	1	—	—
Lublin	1 647	38	36	18	13	8	29	5	5	4	35	96	220	18	18	60	17	7	65	105	4	23	218	172	71	99	4	7	7	2
Płock	544	50	1	39	1	2	13	—	—	1	—	27	67	3	2	16	2	6	16	13	6	26	81	59	8	8	—	—	1	—
Ciechanów	165	38	1	6	—	—	4	—	—	—	—	1	15	—	—	3	—	2	5	8	1	4	25	25	4	8	—	—	1	—
Lipno	74	5	—	2	—	4	3	—	—	—	—	1	13	—	—	—	—	—	3	2	—	1	2	20	1	—	—	—	1	—
Mława	148	5	1	28	1	4	3	—	—	—	—	13	7	—	—	3	—	—	2	3	1	11	19	22	3	4	—	—	—	1
Przasnysz	150	1	1	2	2	1	1	—	—	—	—	14	8	—	—	3	—	1	5	11	2	5	35	30	6	3	—	—	1	—
Rypin	79	1	—	3	—	—	2	—	—	—	—	2	7	—	—	1	—	1	2	6	1	8	13	11	1	4	—	—	1	—
Sierpec	117	3	—	23	—	3	—	—	—	—	—	3	12	—	—	2	—	2	2	5	2	16	18	8	3	5	—	—	—	—
Suwałki	258	8	2	6	4	4	3	—	1	2	3	4	7	1	1	13	1	3	8	13	7	20	43	40	13	14	3	—	2	2
Augustów	127	1	2	—	—	2	—	—	—	—	—	8	12	—	—	7	—	1	2	7	2	6	16	11	6	5	—	—	1	—
Kalwarja	141	6	—	—	—	—	—	—	—	—	2	8	9	1	—	1	—	1	11	12	1	4	22	15	6	3	—	—	—	—
Marjampol	55	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	2	4	—	—	1	—	—	—	1	2	—	4	12	13	2	2	—	—	2
Sejny	71	2	—	—	2	—	2	—	—	1	2	3	1	2	—	2	—	1	2	5	1	6	10	12	3	—	1	—	—	—
Władysławów	71	—	—	3	1	1	—	—	—	1	—	5	1	1	—	3	—	—	3	3	1	1	9	11	6	—	—	—	—	—
Wyłkowyszki	61	—	—	1	—	2	—	—	—	—	—	2	3	—	—	2	—	—	—	4	—	1	13	14	7	2	—	—	—	—
Siedlce	392	4	3	15	1	8	12	—	1	1	10	12	34	14	—	18	—	11	4	15	6	46	46	38	4	29	—	2	7	—
Biała	77	—	1	—	—	3	1	1	3	—	—	3	15	1	—	1	—	1	1	5	1	4	13	4	1	4	—	—	2	—
Garwolin	79	—	1	1	—	1	2	—	—	—	—	2	7	2	—	1	—	1	2	4	—	7	12	6	4	2	—	—	—	—
Łuków	162	1	14	10	—	3	8	—	—	—	1	10	18	5	1	4	—	2	1	10	1	11	25	10	4	8	—	—	1	—
Radzyń	69	—	—	1	—	1	2	—	1	—	1	—	6	1	—	2	—	4	—	7	—	6	15	4	1	5	—	2	1	1
Sokołów	131	1	6	3	2	5	9	—	1	1	1	1	7	3	—	1	—	1	5	4	5	4	28	9	3	3	—	—	1	—
Węgrów	166	4	3	11	—	1	2	—	—	1	1	10	17	4	—	2	—	2	3	18	2	10	32	11	2	13	—	1	3	—
Włodawa	95	3	—	1	2	—	5	—	2	—	—	1	8	3	—	3	—	1	1	8	2	5	21	16	—	1	1	—	2	—

[1]) l. c. str. 98.

IV. Śmiertelność dzieci w wieku do 5 lat

w miastach w r. 1910[1]).

MIASTA	Liczba zmarł. w 1 r. życia	% w stos. do liczby nowor.	% w stos. do liczby ogóln. zm.	Liczba zmarł. w wieku do 5 lat	% liczby og. zmarł.
Warszawa	4005	17,2	24,6	2977	18,3
Gostynin	20	9,7	23,8	11	13,1
Kutno	59	7,9	21,0	31	11,1
Łowicz	62	11,7	25,1	49	20,0
Mińsk	24	10,0	23,5	9	9,0
Płońsk	35	8,4	23,3	28	18,6
Pułtusk	45	12,0	15,4	61	21,9
Sochaczew	58	28,0	27,5	53	25,1
Włocławek	197	14,2	30,0	145	22,1
Lublin	422	28,0	25,7	289	18,0
Płock	69	12,9	12,7	95	17,4
Ciechanów	31	11,8	18,8	38	23,0
Lipno	17	8,0	25,7	20	27,0
Mława	33	7,1	22,3	25	16,9
Przasnysz	45	20,4	30,0	27	18,0
Rypin	14	31,8	17,7	17	22,1
Sierpc	24	16,5	20,5	20	17,1
Suwałki	85	20,4	32,9	31	12,0
Augustów	29	9,1	22,8	10	8,0
Kalwarja	39	24,1	27,7	8	5,7
Marjampol	18	20,4	32,4	2	3,7
Sejny	17	28,8	24,0	9	12,6
Władysławów	24	50,8	33,8	8	11,2
Wyłkowyszki	22	18,0	36,1	8	13,1
Siedlce	66	10,2	16,9	52	13,3
Biała	10	2,4	13,0	8	10,4
Garwolin	21	10,0	26,5	15	19,0
Łuków	27	9,3	16,7	34	21,0
Radzyń	7	7,0	10,2	4	5,8
Sokołów	28	8,8	21,4	14	10,7
Węgrów	26	5,2	15,7	29	17,5
Włodawa	38	13,9	40,0	16	16,9

[1]) 1. str. 99.

V. Umysłowo chorzy w szpitalach w 1910 r.[1])

	Chorych 1 stycznia 1910 r.	Przybyło chorych w 1910 r.	Wystąpiło z polepszeniem	Wystąpiło bez polepszenia	Wyzdrowiało	Umarło	Pozostało się na r. 1911.
Królestwo Polskie	**1 760**	**1 410**	**561**	**404**	**131[2])**	**235**	**1 808**
Melancholja	42	79	29	26	8	6	50
Manja	27	60	26	12	14	5	30
Amentia	52	62	21	24	24	3	39
Ostra paranoia	45	55	30	18	5	3	39
Otępienie wtórne	467	71	34	51	—	21	464
Paranoia chroniczna	162	37	11	17	—	4	167
Dementia praecox	319	241	112	76	5	23	333
Psychozy okresowe	108	147	57	11	48	7	125
Degeneracja	11	23	12	6	1	1	14
Psychozy epilept.	99	66	31	23	4	11	97
„ histeryczn.	35	57	33	10	6	2	38
Rozstrój nerwowy	21	24	16	5	6	1	17
Psychozy alkohol.	30	33	19	8	5	3	27
Inne psychozy toks.	—	1	—	1	—	—	—
Paraliż postępujący	105	158	38	36	—	80	111
Uwiąd starczy	36	46	12	11	—	27	32
Inne psychozy na tle por. mózgu	50	78	30	19	2	23	56
Niedorozwój psychiczny	105	79	16	44	—	6	118
Choroby nieokreślone	33	36	19	6	3	2	34
Choroby mózgu i nerwów.	3	9	1	—	—	7	4
Osób podl. obserwacji	7	18	14	—	—	—	11
Okazało się zdrowych	3	30	—	—	31	—	2

[1]) 1. c. str. 181—185. [2]) Prócz 31, którzy po zbadaniu okazali się zdrowymi.

VI. Służba zdrowia w 1910 r.[1)]

GUBERNJE	Lekarzy				Felczerów				Akuszerek	Lekarzy-Dentystów	Dentystów	Farmaceutów	Aptek	Liczba recept płatnych w aptekach	1 lekarz przypada na mieszkańców		
	Razem	W tej ilczbie: Kobiet	W miastach	We wsiach i miasteczk.	Razem	W tej liczbie: Kobiet	W miastach	We wsiach i miasteczk.							Ogółem	W miastach	We wsiach i miasteczk.
Królestwo Polskie . .	**1 965**	**50**	**1 608**	**357**	**1 653**	**22**	**844**	**809**	**1 803**	**305**	**433**	**1 371**	**648**	**3 703 835**	**6 700**	**1 500**	**30 000**
Kaliska	71	1	42	29	109	—	43	66	98	3	16	101	67	230 478	18 500	3 000	41 100
Kielecka	56	—	26	30	98	—	19	79	62	1	4	64	48	154 291	20 200	3 300	34 800
Lubelska	98	1	63	35	189	—	72	117	99	4	24	116	73	274 356	16 300	2 800	40 600
Łomżyńska	42	—	27	15	56	—	15	41	53	5	8	56	32	117 096	17 700	3 200	43 800
Piotrkowska	321	9	236	85	307	3	154	153	450	33	93	288	116	780 729	6 000	2 600	15 400
Płocka	47	—	32	15	62	—	31	31	68	1	9	41	30	119 189	16 300	2 800	45 000
Radomska	66	1	38	28	137	1	45	92	59	5	7	67	46	153 854	18 500	2 500	40 200
Siedlecka	58	1	36	22	111	—	39	72	49	7	14	75	47	148 158	18 200	3 000	42 100
Suwalska	42	—	29	13	53	—	27	26	40	7	6	66	33	85 060	15 500	2 400	44 800
Warszawska	136	3	51	85	186	1	54	132	243	6	20	127	96	376 643	14 000	2 800	20 800
Warszawa	1 028	34	1 028	—	345	17	345	—	582	233	232	370	60	1 263 981	760	760	—

[1)] l. c. str. 27—29 tablic i 93 tekstu.

VII. Szpitale i przytułki położnicze 1910.[1)]

GUBERNIE	Szpitale ogólne							Szpitale dla chorych umysłowo							Przytułki położnicze						
	Liczba szpit.	Liczba łóżek	Chorych w d. 1 styczn. 1910	Przyb. chorych w ciągu 1910 r.	Zmarło chor. w ciągu 1910	Pozostawało chorych w d. 1 styczn. 1911	Liczba dni szpitalnych	Liczba szpit.	Liczba łóżek	Chorych w d. 1 styczn. 1910	Przyb. chor. w ciągu 1910	Zmarło chor. w 1910 r.	Pozostawało chorych w d. 1 styczn. 1911	Ogólna ilość dni szpitalnych	Licz. przytuł.	Liczba łóżek	Chorych w d. 1 styczn. 1910	Przyb. chor. w 1910 r.	Zmarło w 1910 r.	Pozost. w d. 1 styczn. 1911	Ogólna ilość dni szpitaln.
Królestwo Polskie	**347**	**10 379**	**9 737**	**110 812**	**9 672**	**9 903**	**3 530 117**	**16**	**1 492**	**1 760**	**1 410**	**235**	**1 808**	**644 065**	**40**	**264**	**184**	**8 190**	**47**	**232**	**73 862**
Kaliska	10	427	439	5 058	384	412	138 434	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kielecka . . .	12	460	389	4 256	343	397	147 776	1	20	48	74	8	55	19 113	—	—	—	—	—	—	—
Lubelska . . .	21	873	787	11 152	907	807	290 193	4	121	186	271	34	181	57 884	2	17	9	387	4	9	3 838
Łomżyńska . .	5	172	163	1 967	236	121	46 749	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Piotrkowska . . .	98	1 873	1 417	17 284	1 416	1 434	615 337	2	170	260	170	35	273	99 260	2	10	8	311	1	3	1 894
Płocka	16	327	285	2 849	253	309	96 078	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Radomska . . .	12	323	395	4 978	514	384	129 311	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Siedlecka	12	284	237	4 609	359	250	90 047	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Suwalska	7	229	210	1 826	148	195	63 242	1	24	13	16	4	19	5 630	—	—	—	—	—	—	—
Warszawska . . .	23	1 307	1 259	4 573	497	1 227	438 101	5	796	785	386	63	782	282 236	1	6	1	18	—	—	184
Warszawa . . .	131	4 104	4 156	52 260	4 615	4 367	1 474 849	3	361	468	493	91	498	179 942	35	231	166	7 474	42	220	67 946
50 gub. Rosji Eur.	6 219	169 108	142 251	2 422 14[illegible]	146436	139 879	53 409 560	120	35 423	37 202	38 840	7157	38 688	13 912 150	660	5403	4238	235587	999	3 619	1 468 870

[1)] l. c. str. 25, 26, 27.

VIII. Wydatki na cele zdrowotności publicznej w 1910 r.[1]

Gubernje	Suma ogólna		Utrzymanie szpitali		Utrzymanie lekarzy		Utrzymanie felczerów		Utrzymanie służby aptecznej		Bezpłatne wydawanie lekarstw		Szczepienie ospy		Inne wydatki		Z ogólnej sumy wydatków przypada na							
																	Rząd		Miasta		Osoby i Towarzystwa prywatne		Inne wpływy	
	Rb.	k.	Rb.	k.	Rb.	k.	Rb.	k.	Rb.	k.	Rb.	k.	Rb.	k.	Rb.	k.	Rb.	k.	Rb.	k.	Rb.	k.	Rb.	k.
Królestwo Polskie	**4 294 470**	**79**	**3 078 604**	**83**	**595 866**	**79**	**179 432**	**86**	**27 611**	**36**	**303 436**	**14**	**30 547**	**87**	**78 970**	**94**	**284 162**	**93**	**214 871**	**38**	**1 166 244**	**98**	**2 629 191**	**50**
Kaliska	124 550	19	108 556	19	10 900	—	3 764	—	150	—	—	—	150	—	1 030	—	7 715	—	3 275	—	—	—	113 560	19
Kielecka	132 329	85	89 862	98	24 770	13	9 679	16	150	—	5 203	07	1812	16	852	35	21 003	90	1 810	36	20 710	29	88 805	30
Lubelska	212 088	37	171 530	93	22 610	—	10 678	40	150	—	22 83	54	2 110	20	2 725	30	10 815	—	12 072	20	14 470	25	174 730	92
Łomżyńska	43 032	66	31 101	16	8 505	—	1 781	—	—	—	275	—	983	—	387	50	6 560	—	2 706	59	989	—	42 777	16
Piotrkowska	733 453	75	468 099	54	96 715	—	37 712	—	8 770	—	70 562	41	3 814	80	47 780	—	9 280	—	112 596	—	354 611	81	256 965	94
Płocka	109 538	40	75 536	40	23 299	—	8 623	—	150	—	—	—	150	—	1 780	—	5 766	—	3 505	—	—	—	100 267	40
Radomska	97 610	14	77 873	96	11 860	—	3 920	—	775	—	288	66	1 068	92	1 823	60	6 740	—	6 026	43	—	—	84 843	71
Siedlecka	67 758	16	45 506	47	14 347	20	4 108	—	450	—	979	58	883	76	1 483	15	9 996	87	5 314	45	5 333	99	47 112	85
Suwalska	54 336	19	41 342	12	9 150	—	2 550	—	150	—	—	—	1 144	07	—	—	5 720	—	1 940	—	—	—	46 676	19
Warszawska	533 470	49	390 567	92	68 029	15	18 177	28	7 230	—	48 235	71	447	98	782	45	42 948	87	12 024	49	121 515	16	356 981	97
Warszawa	2 186 302	59	1 578 627	16	305 681	31	78 440	02	9 636	36	175 608	17	17 982	98	20 326	59	157 617	29	53 600	95	648 614	48	1 326 469	87

[1]) l. c. Tabl. str. 31, 32, 33.

IX. Szczepienie ospy w 1910 r.[1]

	Królestwo Polskie	Kaliska	Kielecka	Lubelska	Łomżyńska	Piotrkowska	Płocka	Radomska	Siedlecka	Suwalska	Warszawska	Warszawa
Liczba szczepień	441 137	36 129	37 759	49 208	16 054	53 218	35 112	34 645	25 003	26 862	77 577	49 570
Liczba szczepień udanych.	403 163	22 940	34 950	42 446	15 872	52 985	35 112	34 405	24 789	25 772	47 656	66 236
„ „ powtórnych.	102 038	—	13 984	5 714	2 054	20 434	2 641	3 127	3 427	10 418	3 390	36 849
„ „ na 10 000 lud.	337	274	334	308	216	276	459	284	242	412	260	993

[1]) l. str. 21 22, tabl. str. 30.

X. Popisowi w roku 1910.[2]

Gubernje	Powołano do popisu	W tej liczbie		Podlegało rewizji	Wśród rewidowanych				
		W wieku popisowym	Z list dopełniających		Uznano za zdatnych	Uznano za niezdatnych	Zaliczono do posp. rusz. 2 kat.	Podlegało superrewizji	Otrzymali odroczenie z mocy § 7
Królestwo Polskie	**119 824**	**106 844**	**12 980**	**67 909**	**34 476**	**5 192**	**7 708**	**11 951**	**8 582**
Kaliska	12 231	11 286	945	6 934	3 890	549	688	1 169	638
Kielecka	11 084	9 494	1 590	7 155	3 367	731	929	1 171	957
Lubelska	14 250	12 943	1 307	8 403	4 826	423	767	1 461	926
Łomżyńska	7 453	6 839	614	2 863	1 345	222	302	691	303
Piotrkowska	16 098	14 467	1 632	9 634	5 111	546	1 088	1 830	1 059
Płocka	7 174	6 664	510	2 904	1 673	269	261	422	279
Radomska	11 911	10 113	1 798	7 748	3 647	768	957	1 132	1 244
Siedlecka	10 248	9 117	1 131	5 982	3 135	408	658	946	835
Suwalska	7 173	6 665	508	2 266	1 073	286	221	451	235
Warszawska	22 201	19 256	2 945	14 020	6 409	990	1 837	2 678	2 106
W gub. ziemskich Rosji	749 923	682 987	66 936	409 106	249 443	45 544	35 005	27 189	51 925
W gub. nadbałtyckich	23 823	21 613	2 210	12 611	6 692	1 787	1 277	1 665	1 190
W całem państwie[2])	1 315 856	1 192 814	1 123 042	723 798	425 547	75 125	65 063	63 089	94 974

[1]) l. c. str. 246, 247. [2]) Wraz z Królestwem Polskiem.

XIII.

Szkolnictwo.

I. Analfabetyzm. W roku 1897 według danych spisu jednodniowego liczba umiejących czytać i pisać stanowiła w Królestwie Polskiem 41% ludności w wieku powyżej 9 lat życia: najwięcej w gub. Warszawskiej—51%, najmniej w Radomskiej i Kieleckiej—30% (w 50 gub. Rosji Europejskiej—30%, w gub. Estlandzkiej —79,9%). Według statystyki sztabu jeneralnego wśród popisowych Królestwa umiało czytać po polsku i rosyjsku w latach 1874/83—15%; w 1890/98—27,5%, w roku 1905—37,2%; w 50 gub. Rosji Europejskiej w roku 1900 umiało czytać 54,4% popisowych, w roku 1905—59,7%.

II. Szkoły początkowe. Według tymczasowych danych spisu jednodniowego z dnia 18 Stycznia 1911 r., szkół początkowych (t. j. jedno i dwuklasowych gminnych, wiejskich, miejskich, fabrycznych, prywatnych i cerkiewnych) było ogółem 5.091—w tej liczbie 4.659 podległych ministerjum oświaty [1]) i 395 cerkiewnych (o 37 brak wiadomości): jedna szkoła przypada więc na 2.448,9 ludności. W Rosji Europejskiej szkół początkowych było ogółem 84.191, czyli jedna szkoła na 1.432,3 ludności; porównując dane spisów szkolnictwa ludowego z r. 1880 i 1911, widzimy, że w Rosji Europejskiej w tym okresie czasu liczba szkół zwiększyła się 3,74 razy; w Królestwie zaś tylko 1,64 razy.

Wobec znacznego przyrostu ludności Królestwa stosunek liczby rządowych szkół początkowych do ogółu ludności przedstawiał się coraz mniej korzystnie, w r. 1895 było szkół 3.409, t. j. jedna szkoła przypadała na 2.671,1 ludności: w r. 1899 szkół 3.742, t. j. jedna szkoła na 2.679,5 ludności; w r. 1904 szkół 4.112, t. j. jedna szkoła na 2.818,4 ludności; w r. 1912 4.499 szkół, t. j. jedna na 2.840,4 ludności. Dopiero w d. 1 stycznia r. 1913 stosunek ten przedstawia się

[1]) Z danych urzędowych, ogłoszonych dotychczas drukiem, nie można obliczyć ile przypada na szkoły rządowe i prywatne z ogólnej liczby 4.659.

nieco korzystniej: szkół początkowych 4.641, t. j. jedna szkoła na 2.758,8 ludności i na 24 wiorsty □ (27,4 kilometrów). Liczba rządowych szkół początkowych zwiększyła się od r. 1895 do 1913 o 1.232, t. j. o 36,1%.

Szkół początkowych prywatnych w r. 1895 było 156, zaś w r. 1913—827; czyli 430,1% przyrostu. Tak więc, w dniu 1 stycznia 1913 r. szkół początkowych rządowych i prywatnych razem było 5468, t. j. jedna szkoła przypadała na 2.341,5 ludności.

W Galicji w r. 1910/11 było 5.412 szkół ludowych z prawem publiczności [1]),— jedna szkoła przypadała na 1483 ludności i 14,5 km. □. W Poznańskiem: 2.992 szkoły, czyli jedna szkoła na 701 ludności i 9,7 km. □; w Prusach Królewskich 2.380 szkół, t. j. jedna na 715 ludności i 10,7 km. □; na Śląsku Pruskim 4.889 szkół, t. j. jedna na 1068 ludności i 8,2 km. □.

Przy porównaniu liczby szkół w Królestwie i Galicji należy brać pod uwagę, że w Królestwie Polskiem przeważa typ szkoły jednoklasowej i jednooddziałowej, zaś w Galicji w jednym gmachu szkolnym uczy się kilka kompletów.

III. Liczba uczniów szkół początkowych. W r. 1911 do szkół początkowych uczęszczało ogółem 359 034 uczniów; na jedną szkołę przypadało więc 70,5 uczniów. W d. 1 Stycznia 1913 r. w szkołach początkowych rządowych było 325.098 uczniów, t. j. 70 na jedną szkołę. O liczbie uczniów szkół prywatnych nie mamy dokładnych wiadomości; sprawozdanie Warszawskiego Okręgu Naukowego podaje tylko ogólnie liczbę uczniów szkół prywatnych, początkowych i średnich, razem: 107.969. Przyjąwszy, iż na jedną szkołę początkową prywatną przypada 70 uczniów (jak w szkołach rządowych), otrzymamy liczbę 57.890 uczniów; a zatem w szkołach początkowych rządowych i prywatnych razem 382 988 uczniów. W porównaniu z rokiem 1895 ogólna liczba uczniów zwiększyła się o 85,7%; w szkołach prywatnych o 49.113 uczniów, t. j. o 557,3%, i w szkołach rządowych o 127.593 uczniów, t. j. o 64,6%.

Pomimo tak znacznego zwiększenia się liczby uczniów, stosunek pobierających naukę w szkołach początkowych do ogółu ludności, w porównaniu z innemi krajami z ludnością polską, pozostaje niezmiernie niski: w r. 1913 w Królestwie na 1000 ludności było uczących się 29,9 (wobec 23,3‰ w r. 1895 i 28,8‰ w r. 1911),— w Galicji (w r. 1910/11) 129,7‰, w Poznańskiem 193,8‰, w Prusach Królewskich 178,1‰.

W Rosji Europejskiej stosunek ten jest również znacznie wyższy, niż w Królestwie Polskiem, mianowicie—42,9‰.

W Galicji w r. 1910/11 uczęszczało do szkół początkowych 1.041.082 uczniów; na jedną szkołę przypadało 225,5 uczniów, a na jedną klasę 74. W Poznańskiem uczniów było 407.109, t. j. 136,0 na jedną szkołę i 52,4 na jedną klasę; w Prusach Królewskich: 303.251 uczniów, t. j. 127,4 na jedną szkołę i 53,5 na jedną klasę; na Śląsku 933.160 uczniów, t. j. 190,8 na jedną szkołę i 50,9 na jedną klasę.

IV. Personel nauczycielski. W szkołach początkowych w r. 1911 udzielało nauk 6546 nauczycieli i nauczycielek; wypadało więc przeciętnie 54,7 uczniów na nauczyciela; w szkołach miejskich—47,02, w wiejskich—62,32; najwięcej w szkołach wiejskich gubernji Łomżyńskiej—97,28, najmniej w szkołach miejskich gub. Warszawskiej—38,04. W roku 1895 liczba sił nauczycielskich stanowiła 4009 osób, czyli 49,2 uczniów na jednego nauczyciela. W porównaniu z r. 1895 liczba uczniów na jednego nauczyciela zwiększy-

[1]) Razem z prywatnemi było szkół początkowych 5 855.

ła się o 5,5. W dn. 1 Stycznia 1913 r. w szkołach początkowych rządowych było 5.178 nauczycieli i nauczycielek oraz 1.187 nauczycieli religji. Na jednego nauczyciela przypadało więc 62,7 uczniów. W szkołach prywatnych było ogółem 5.498 nauczycieli. Ile z tej liczby przypadało na nauczycieli początkowych—nie da się obliczyć.

W Galicji w roku 1910/11 w szkołach ludowych na 1 nauczyciela wypadało 65,5 uczniów; w Poznańskiem—60,7, w Prusach Królewskich—60,9.

V. Koszty utrzymania szkół początkowych. Na utrzymanie szkół początkowych wydatkowano ze skarbu i z funduszów miejscowych ogółem w Królestwie w r. 1910—4 119 228 rub. Z tego — 1 848 496 rub. na szkoły miejskie, 1 998 816 rub. na szkoły we wsiach i osadach fabrycznych i 119 237 rb. na szkoły cerkiewne.

Wydatki skarbu na szkoły początkowe w Królestwie stanowiły w roku 1913—1 122 117 rb. 33 kop.

Koszty utrzymania jednej szkoły początkowej Ministerjum Oświaty wynosiły przeciętnie 825,78 rub., a mianowicie: miejskiej—1441,11 rub.; wiejskiej—591,89 rub.; najwięcej w gub. Piotrkowskiej: w miastach—2 537,35 rub., we wsiach i osadach fabrycznych—1 058,69 rub.; najmniej w gub. Kaliskiej na szkoły wiejskie—450,32 rub. i w Kieleckiej na miejskie—714,52 rub.

Koszt utrzymania jednej szkoły cerkiewnej wynosił średnio 308 rb. 65 kop. Na jednego ucznia szkół cerkiewnych wydatkowano 8 rb. 1 kop.

Koszt utrzymania szkół początkowych wynosi na jednego ucznia—11,36 rub.; w szkołach miejskich—17,83 rub.; w wiejskich—8,51; najwięcej w gub. Piotrkowskiej: w miejskich—20,66 rub., w wiejskich—12,51 rub.; najmniej w szkołach miejskich gub. Siedleckiej—10,98 rub. i w wiejskich gub. Łomżyńskiej—5,94 rb.

W roku 1895 kosztowało utrzymanie jednej szkoły przeciętnie 301,47 rub., czyli 5,20 rub. na 1 ucznia. W roku 1911 koszt utrzymania jednej szkoły powiększył się o 524,30; rub., zaś wydatek na jednego ucznia o 6,16 rub.

W roku 1911 w Rosji Europejskiej utrzymanie jednej szkoły wynosiło przeciętnie 1175 rb. 66 kop., jednego ucznia 16 rb. 72 kop. W Galicji koszt utrzymania jednej szkoły wynosił 1732 rb. 12 kop.; na jednego ucznia wypadało 9 rb. 16 kop.; w Prusach—5004 rb. 78 kop. i 29 rb. 46 kop.

VI. Fundusze stypendjalne szkół początkowych w roku 1911 w Królestwie wynosiły 132 277rb.50 kop., procenty—5 680 rb. 62 kop. Największy kapitał stypendjalny posiadała gub. Radomska—29 052 rb. 50 kop., procenty stanowiły 1 200 rb. 12 kop.; najmniejszy gub. Suwalska—2 500 rub.; procenty—100 rb.

VII. Szkoły żydowskie. W roku 1904 było szkół żydowskich 4 398 z liczbą uczniów—76 318, w czem: 65 844 chłopców i 10 474 dziewcząt. Nauczycieli było w tych szkołach 5 382. Wydatek skarbowy na utrzymanie szkół żydowskich wynosił 120.078 rub. 77 kop.

W dn. 1 Stycznia 1913 r. szkół żydowskich było w Królestwie ogółem 3 357. Szkoły te dzieliły się na: 4 jednoklasowe, 2 dwuklasowe, 128 szkół rządowych i prywatnych z ustawą 1864 r., 9 talmud-tora, 1 eszibota i 3 213 chederów. W szkołach tych było 4 327 nauczycieli i 4 949 uczniów.

VIII. Szkoły miejskie i zawodowe niższe pod zarządem ministerjum oświaty. W roku 1911 było w Królestwie Polskiem 25 szkół miejskich i zawodowych niższych, w tem 17 szkół miejskich z ustawą 1887 r., 4 szkoły rzemieślnicze, szkoła przemysłowa w Łodzi, szkoła ogrodnicza, klasy rysunkowe i instytut głuchoniemych w Warszawie. Do szkół tych uczęszczało 4 768 uczniów, w tej liczbie: katolików—66,2%, prawosławnych—15,8%, izraelitów—13,3% i innych wyznań—4,7%. Podług stanów: mieszczan 50,9%; włościan—41,1 %, dzieci szlachty i urzędników—6,8%, innych stanów—1,2% Nauczycieli było 209. W szkołach miejskich wypadało przeciętnie na jednego nauczyciela 29,7 uczniów; w szkołach rzemieślniczych 21,8. Koszt utrzymania tych 25 szkół wynosił 453.125,81 rub. Wydatek na jednego ucznia w szkołach rzemieślniczych wynosił 101,47 rub.; w szkołach miejskich—57,91 rub. Kapitał stypendjalny szkół niższych wynosił 379 000 rub. 25 kop., procenty—15 583 rb. 39 kop. Oprócz tego szkoły miejskie i rzemieślnicze posiadały 3 655 rb. 99 kop. kapitału stypendjalnego. Procentów od tego kapitału było 169 rb. 71 kop.

W dn. 1 Stycznia 1913 r. było: szkół miejskich (z ust. 1887 r.)—18, w nich 210 nauczycieli i 3 632 uczniów; szkół rzemieślniczych 5 z 47 nauczycielami i 556 uczniami; 1 szkoła przemysłowa (w Łodzi) z 32 nauczycielami i 419 uczniami; w szkole ogrodniczej przy ogrodzie pomologicznym w Warszawie—25 uczniów, na kursach rysunkowych—5 nauczycieli — o liczbie uczniów brakuje wiadomości; w instytucie dla głuchoniemych i ociemniałych było 257 uczniów.

W roku 1895 było w Królestwie 9 szkół miejskich, do których uczęszczało 1761 uczniów; personel nauczycielski składał się z 75 osób; czyli na 1 nauczyciela przypadało 23,5 uczniów.

W Galicji w roku 1910/11 było 80 szkół przemysłowych uzupełniających z liczbą uczniów—10 875 i 719 nauczycielami. Na 1 szkołę przypadało 136 uczniów, na nauczyciela 15,1 uczniów. Oprócz tych szkół posiadała Galicja 46 szkół zawodowych niższych różnych gałęzi przemysłu.

IX. Zakładów naukowych prywatnych i rządowych pod zarządem ministerjum handlu i przemysłu było w roku 1911/12—85, w tem 75 szkół handlowych, kupieckich i kursów, 7 szkół technicznych, 2 szkoły przemysłowe i szkoła górnicza w Dąbrowie. Z liczby 85 szkół, pozostających pod zarządem ministerjum handlu, jedna tylko szkoła górnicza w Dąbrowie była utrzymywana z funduszów skarbowych; 27 z funduszów publicznych (Zgromadzenia Kupców) i 57 z funduszów prywatnych. Ze szkół, utrzymywanych z funduszów publicznych, jedna szkoła handlowa w Łodzi i szkoła kupiecka we Włocławku (zboru ewangelicko-augsburskiego) posiadały prawa szkół rządowych. Ze szkół handlowych prywatnych, 2 w Warszawie i jedna w Lublinie posiadały prawa szkół rządowych; 79 zaś, z polskim językiem wykładowym, w obrębie państwa rosyjskiego nie dawały uczniom swym praw, przysługujących z cenzusu wykształcenia. Liczba uczniów wynosiła 17 766, w tem: 13 188 mężczyzn i 4 578 kobiet. Na jedną szkołę handlową wypadało przeciętnie 249,5 uczniów, na kursy kupieckie — 804, najmniej na szkoły artystyczno-przemysłowe—41,5. Liczba nauczycieli wynosiła 1 355, czyli przeciętnie 13 uczniów na 1 nauczyciela; najwięcej na kursach kupieckich—36,5; najmniej w szkole górniczej w Dąbrowie —6,6. Do 7-miu szkół technicznych i rzemieślniczych uczęszczało 928 uczniów, co czyni 132,6 na jedną szkołę; nauczycieli w tych szkołach było 96, na jednego wypadało zatem 9,7 uczniów.

Wśród uczniów tych szkół było polaków—64,5%, żydów—30,6%, niemców—4,2%, rosjan—0,5%, innych narodowości—0,2%. Koszt utrzymania szkół wynosił 1 869 583 rub. 28 kop., w tem: zakłady naukowe, utrzymywane z funduszów publicznych—775 728 rb. 51 kop., czyli 120 rb. 94 kop. na jednego ucznia; prywatne—1 063 860 rb. 79 kop., t. j. 94 rub. 15 kop. na jednego ucznia i rządowe (szkoła górnicza) 29 993 rb. 98 kop., t. j. 565 rub. 92 kop. na jednego ucznia.

W Galicji w roku 1911/12 było 5 szkół handlowych; w nich 914 uczniów i 82 nauczycieli.

W Rosji Europejskiej w roku 1910 było 142 szkoły handlowe z 29 806 uczniami.

X. Szkoły średnie rządowe i prywatne z prawami szkół rządowych pod zarządem ministerjum oświaty. W dniu 1 st. 1912 było w Król. Polskiem 93 średnich zakładów naukowych, w tem 40 gimnazjów i progimnazjów męskich, 38 gimnazjów i progimnazjów żeńskich, 5 szkół realnych, 9 seminarjów nauczycielskich oraz klasy pedagogiczne przy I gimnazjum żeńskiem. Szkół średnich rządowych było 63, prywatnych

z prawami—30. Ogólna liczba uczniów wynosiła 26 209; w szkołach rządowych—19 964; w szkołach prywatnych—6 245. Na jedną szkołę rządową wypadało przeciętnie 316,8 uczniów, na prywatną—208,1. Nauki udzielało w szkołach średnich 1 117 osób, a więc na 1 nauczyciela przypadało 23,4 uczniów, najwięcej w szkołach realnych—29,3, najmniej w seminarjach nauczycielskich—17,8.

W porównaniu z rokiem 1895 liczba szkół średnich zwiększyła się o 33, czyli o 55%, liczba uczniów o 10 620, czyli o 68,1%. W 1895 roku jedna szkoła wypadała na 146,816,2 mieszkańców, w r. 1911 zaś na 134 056,9.

Wśród uczniów szkół średnich rządowych i prywatnych z prawami było w roku 1895: katolików—57,4%; prawosławnych—23,7%; izraelitów—13,2; innych wyznań—5,7; w roku 1911: katolików—37,3%; prawosławnych—28,7%, izraelitów—28,3%, innych wyznań—5,7%. W r. 1911 liczba katolików przeważała wśród uczniów seminarjów nauczycielskich (60%); najmniejsza zaś była w gimnazjach i progimnazjach żeńskich—21,6%, w których liczba izraelitek stanowiła 40,0%.

Koszt utrzymania zakładów naukowych średnich wynosił na jednego ucznia w roku 1895—114,99 rub.; w roku 1911—117,48 rub. Ogółem koszt utrzymania szkół średnich w 1911 roku wyniósł 3 079 041 rb. 25 kop., w czem 1 433 849 rb. 38 k. ze skarbu.

Kapitał stypendjalny szkół średnich stanowił—2 326 543 rb. 53 kop.; procenty zaś—107 480 rb. 73 kop.

W Galicji w r. 1910/11 było 137 szkół średnich; w tem 61 gimnazjów państwowych, 14 szkół realnych, 17 gimnazjów prywatnych męskich, 14 gimnazjów prywatnych żeńskich, 13 liceów żeńskich i 18 seminarjów nauczycielskich. Wszystkie zakłady naukowe prywatne posiadały prawa publiczności. Liczba uczniów wynosiła 42.970; w tem 33.703, czyli 78,4% polaków. W Galicji jedna szkoła średnia wypadała na 58 581,6 mieszkańców, w Królestwie Polskiem zaś, biorąc pod uwagę tylko szkoły z prawami publicznemi, na 137,377,4 mieszkańców.

W Rosji Europejskiej było 1 135 szkół średnich. Liczba uczniów stanowiła 336.336. Jedna szkoła wypadała na 3734,5 wiorst □ i na 92 326 mieszkańców.

XI. Polskie szkoły średnie prywatne pod zarządem Ministerjum Oświaty. O szkołach z językiem wykładowym polskim mamy tylko dane ogólnikowe. W roku 1888 było szkół prywatnych ogółem (bez podziału na początkowe i średnie)—268 i 16 285 uczniów. Od tego czasu aż do 1893 r. liczba szkół prywatnych zmniejsza się tak, że w roku 1893 widzimy 205 szkół i 15 466 uczniów. Poczem, w dziesięcioleciu 1894—1903, wzrasta powoli do 384 szkół i 39 320 uczniów. Szybki jednak rozwój datuje się dopiero od r. 1905. W 1905 r. było 535 szkół i 47 242 uczniów, w 1906 — 645 szkół 64 417 uczniów, w 1908 — 908 szkół i 94 127 uczniów, w 1910—975 szkół i 101 002 uczniów, w 1912—977 szkół i 106 102 uczniów.

W d. 1 stycznia 1913 r. ogółem szkół prywatnych było 1074[1]), w tej liczbie szkół średnich 247. Według p zybliżonego obliczenia (p. str. 299) ze 107 969[2]) uczniów szkół prywatnych na szkoły początkowe przypadało 57 890 uczniów, zaś na szkoły średnie 50 079 uczniów, czyli 202,7 na jedną szkołę.

Razem w szkołach rządowych i prywatnych, podległych ministerjum oświaty, w Królestwie Polskiem w r. 1912[3]) było 76 288 uczniów.

Ogółem, we wszystkich zakładach naukowych, pod zarządem ministerjum oświaty oraz ministerjum handlu i przemysłu, prywatnych i rządowych, z zakresem średniego wykształcenia, w Królestwie Polskiem w r. 1912[3]) było 94 054 uczniów, t. j. 7,4 na 1000 ludności.

W Galicji w r. 1910/11 w szkołach tych samych kategorji było 66 348 uczniów, czyli 8,2 na 1000 ludności.

XII. Wyższe zakłady naukowe rządowe. Królestwo Polskie posiada 5 wyższych zakładów naukowych rządowych: uniwersytet, politechnika, instytut weterynaryjny i kursy naukowe żeńskie w Warszawie, oraz instytut leśny i rolniczy w Puławach. W roku 1910 słuchaczy w tych zakładach naukowych , nie licząc słuchaczek kursów żeńskich, było 2 613, w tem: w uniwersytecie—1 328, w politechnice—505, w instytucie weterynaryjnym—324 i w instytucie w Puławach—456.

W roku 1904 było 3 263 słuchaczów, a mianowicie: w uniwersytecie — 1 556, w politechnice—1 092; w instytucie puławskim — 324; w instytucie weterynaryjnym — 291. Wśród studentów uniwersytetu w roku 1904 było: katolików—1032; prawosławnych—259, izraelitów—196, innych wyznań—69; w instytucie puławskim było słuchaczów: katolików—46, prawosławnych—248, izraelitów—14, innych wyznań—16.

W 1910/11 roku w politechnice warszawskiej było słuchaczów: katolików—91, prawosławnych—265, izraelitów—83, innych wyznań—66. W roku 1912 na kursach żeńskich było 487 słuchaczek, w tem katoliczek—19, prawosławnych—242, izraelitek—216, innych wyznań—10.

W roku 1911 kapitał stypendjalny wyższych zakładów naukowych wynosił 955 770 rub.; procenty—41,568 rub. 75 kop.

XIII. Wyższe kursy prywatne. W wyższych uczelniach polskich w Królestwie, t. j. w zakładach naukowych, wymagających uprzedniego ukończenia przynajmniej sześciu klas średniego zakładu, było w r. 1912/13 młodzieży męskiej 1023, żeńskiej 420, razem 1423. Z tego przypada na Kursy Naukowe w Warszawie 168 słuchaczy z pełnym kursem, a prócz tego uczęszczało na poszczególne przedmioty 879; na Kursy Przemysłowo-rolnicze—225; na szkołę techniczną im. Wawelberga i Rotwanda—410, Wyższe Kursy Handlowe im. Zielińskiego—181; Kursy politechniczne w Łodzi — 39; Kursy dla kobiet Naukowo - Pedagogiczne 216 i handlowe 204.

W Galicji w r. 1911/12 w wyższych zakładach naukowych było ogółem 11 144 słuchaczy. Z tej liczby przypada na Lwów—7 349, (a mianowicie: w uniwersytecie 5 261, na politechnice—1 803, w akademji handlowej—165, i w szkole weterynaryjnej[1]) 120); na Kraków—3 687 (uniwersytet—2 827, studjum rolnicze—245[2]) i akademja handlowa—615) i na akademję rolniczą w Dublanach 108[2]).

[1]) Szkoły prywatne dzieliły się na: szkoły I rzędu (powyżej 6 klas, z programem filologicznym lub realnym)—150; II rzędu (z programem 3—6 klas)—79 i III rzędu (t. j. szkoły początkowe jedno- i dwuklasowe)—827.

[2]) W tej liczbie 53 363 uczniów i 54 606 uczennic.

[3]) Liczby, dotyczące szkół prywatnych w r. 1912/13.

[1]) Dane z r. 1908/9.

[2]) Dane z r. 1910/11.

I. Analfabeci.[1]

Guberndje	Umiało czytać i pisać na 100 osób						
	w roku 1897 [2]) wśród:				wśród rekrutów		
	Mężczyzn ogółem	Kobiet ogółem	Mieszkańców ogółem	Wśród ludności powyżej 9-ciu lat wieku	1874/83	1890/98	1905
Królestwo Polskie	**34,2**	**26,8**	**30,5**	**41**	**15,0**	**27,5**	**37,2**
Kaliska	29,5	24,4	27,9	38	13,8	21,9	29
Kielecka	25,9	19,6	22,7	30	13,8	26,8	43
Lubelska	29,3	18,2	23,8	31	10,0	15,4	29
Łomżyńska	35,1	23,7	29,6	39	16,2	24,8	31
Piotrkowska	34,8	27,1	30,9	42	16,1	26,5	42
Płocka	34,9	32,2	33,5	47	18,9	33,0	36
Radomska	24,9	19,7	22,3	30	7,0	19,8	27
Siedlecka	35,5	26,2	30,9	40	16,0	30,2	38
Suwalska	41,7	33,2	37,4	48	13,6	35,1	39
Warszawska	42,7	35,4	39,1	51	23,8	41,0	47
W 50 gub. Rosji Eur.	32,6	13,7	22,9	30	—	51,4 [3])	59,7

[1]) Roczn. St. Rosji 1911 r. str. 83. [2]) Pr. Warsz. Kom. St. XXVIII 1907 str. 33, 34. [3]) Dane z roku 1900.

II. Szkoły początkowe jedno- i dwuklasowe ministerjum oświaty w roku 1911.[1]

Guberndje	Liczba szkół	Liczba sił nauczycielskich				Liczba dzieci, uczęszczających do szkół			
		Liczba nauczycieli religji	Ogólna liczba sił naucz. bez naucz. religji	w tem		Ogółem	w tem		
				nauczycieli	nauczycielek		chłopców	dziewcząt	
Królestwo Polskie. ogółem	**4 659**	**1 093**	**5 971**	**3 967**	**2 004**	**338 433**	**210 869**	**127 564**
we wsiach	**3 377**	**800**	**3 767**	**2 860**	**907**	**234 795**	**153 609**	**81 186**
w miastach	**1 282**	**293**	**2 204**	**1 107**	**1 097**	**103 638**	**57 260**	**46 378**
Kaliska . ogółem	404	26	435	272	163	28 927	17 295	11 632
we wsiach	310	9	310	213	97	22 665	14 124	8 541
w miastach	94	17	125	59	66	6 262	3 171	3 091
Kielecka . ogółem	397	70	410	344	66	24 486	17 146	7 340
we wsiach	355	54	359	314	45	21 920	15 683	6 237
w miastach	42	16	51	30	21	2 566	1 463	1 103
Lubelska . ogółem	443	161	540	382	158	30 767	21 091	9 676
we wsiach	385	138	435	338	97	26 003	18 766	7 237
w miastach	58	23	105	44	61	4 764	2 325	2 439
Łomżyńska . ogółem	191	56	220	174	46	18 486	12 085	6 401
we wsiach	158	43	160	142	18	15 566	10 730	4 836
w miastach	33	13	60	32	28	2 920	1 355	1 565
Piotrkowska . ogółem	912	305	1 517	933	584	87 813	51 311	36 502
we wsiach	632	251	917	599	318	53 482	32 277	21 205
w miastach	280	54	600	334	266	34 331	19 034	15 297
Płocka . . ogółem	308	74	347	282	65	18 312	11 379	6 933
we wsiach	238	48	241	219	22	13 593	8 704	4 889
w miastach	70	26	106	63	43	4 719	2 675	2 044
Radomska . ogółem	274	68	321	234	87	22 753	14 409	8 344
we wsiach	206	41	205	182	23	16 020	10 838	5 182
w miastach	68	27	116	52	64	6 733	3 571	3 162
Siedlecka . ogółem	326	112	337	229	108	17 334	12 255	5 079
we wsiach	292	93	298	208	90	14 922	10 865	4 057
w miastach	34	19	39	21	18	2 412	1 390	1 022
Suwalska . ogółem	234	84	264	214	50	14 292	9 058	5 234
we wsiach	197	67	210	181	29	11 424	7 631	3 793
w miastach	37	17	54	33	21	2 868	1 427	1 441
Warszawska . ogółem	1 170	137	1 580	903	677	75 263	44 840	30 423
we wsiach	604	56	632	464	168	39 200	23 991	15 209
w miastach	566	81	948	439	509	36 063	20 849	15 214
W 50-ciu gub. Rosji Eur. ogółem	49 160	23 932	85 819	35 019	50 800	3 454 744	2 387 200	1 067 544
we wsiach	43 875	21 358	70 567	30 513	40 054	2 915 417	2 087 789	827 628
w miastach	5 285	2 574	15 252	4 506	10 746	539 327	299 411	239 916

[1]) Spis jednodniowy szkół pocz. 1911 r. str. 6. Wykaz obejmuje szkoły początkowe za wyłączeniem szkół cerkiewnych i chederów.

II. Stan szkolnictwa i nauczania początkowego w roku 1911.

Gubernje	Na jedną szkołę wypada dzieci pobierających naukę			Na jedną siłę nauczycielską wypadało dzieci pobierających naukę			Jedna szkoła wypadała w stosunku na	
	wogóle	we wsiach	w miastach	wogóle	we wsiach	w miastach	wiorst kwadr.	mieszkańców
Królestwo Polskie . . .	**72,64**	**69,52**	**80,84**	**56,67**	**62,36**	**47,02**	**23,94**	**2 675,9**
Kaliska	71,6	73,11	66,21	66,49	73,11	50,09	24,65	2 930,2
Kielecka	61,67	61,74	61,09	59,72	61,05	50,31	22,34	2 451,6
Lubelska	69,45	67,54	82,13	56,97	59,77	45,37	33,38	3 512,4
Łomżyńska	96,78	98,51	88,48	84,02	97,28	48,66	48,51	3 604,7
Piotrkowska	96,27	84,62	122,61	51,29	58,32	57,21	11,80	2 172,4
Płocka	59,45	57,11	67,41	52,77	56,40	44,51	26,90	2 402,6
Radomska	83,04	77,76	99,01	70,88	78,14	58,04	3),61	4 059,1
Siedlecka	53,17	51,10	70,94	51,43	50,07	61,84	38,59	3 077,9
Suwalska	61,07	57,98	77,51	54,13	54,00	53,11	46,25	2 911,5
Warszawska	64,32	64,90	63,71	47,63	62,02	38,04	13,13	2 177,5
W 50 gubernjach Rosji Europejskiej . . .	66,22	102,04	70,29	66,44	35,36	40,25	86,23	2 452,9

[1]) Na podstawie spiu jednodniowego szkół pocz. z d. 18 stycznia 1911 r. (bez uwzględnienia szkół cerkiewnych i chederów).

III. Szkoły cerkiewno-parafjalne w roku 1911[1]).

Gubernje	Liczba szkół	Liczba uczniów					Liczb. uczniów w stosunku	
		Liczba nauczycieli			Razem		Na jedną szkołę	Na jednego nauczyciela
		Nauczycieli religji	Liczba nauczycz. bez naucz. religji	Nauczyciele	Nauczycielki			
Ogółem Król. Pol. w miastach	395	66	409	259	150	14 759	Chłopców 8 381	37,36
we wsiach	32	24	39	26	13	1 645	857	42,43
	363	42	370	233	137	13 114	7 524	35,44
Kaliska: w miastach	1	1	1	1	—	40	18	40,00
we wsiach	—	—	—	—	—	—	—	—
Kielecka: w miastach	1	—	1	1	—	17	9	17,00
we wsiach	—	—	—	—	—	—	—	—
Lubelska: w miastach	4	4	6	3	3	327	141	81,75
we wsiach	206	27	213	143	70	8 126	4 712	38,15
Łomżyńska: w miastach	3	3	3	—	3	127	62	42,33
we wsiach	1	1	1	—	1	56	26	56,00
Piotrkowska: w miastach	4	7	6	4	2	237	132	59,22
we wsiach:	1	1	2	1	1	123	55	61,50
Płocka: w miastach	1	1	—	—	—	10	5	10,00
we wsiach	—	—	—	—	—	—	—	—
Suwalska: w miastach	2	3	2	2	—	82	48	41,00
we wsiach	10	1	11	4	7	315	197	41,00
Siedlecka: w miastach	11	2	12	10	2	620	338	51,66
we wsiach	143	11	142	85	57	4 447	2 510	28,63
Warszawska: w miastach	5	3	8	5	3	185	104	39,10
we wsiach	2	1	1	—	1	47	24	23,50
w Rosji Europej. w miastach	33 546	18 479	40 965	20 597	20 368	1 601 759	1 073 607	47,74
w miastach	1 942	1 380	3 356	1 098	2 258	119 623	62 509	61,59
we wsiach	31 604	17 099	37 609	19 499	18 110	1 635 767	1 011 098	51,75
							528 152	35,64
							57 114	43,49
							471 038	

[1]) Spis jednodniowy szkół pocz. 18 stycznia 1911 r. str. 17.

IV. Wydatki rządowe i miejscowe

na szkoły początkowe jedno- i dwuklasowe w r. 1910[1]).

Gubernje		Liczba szkół początkowych ministerjum oświaty	Wydatki na szkoły początkowe min. oświat. Suma ogólna (Ruble)	Na jedną szkołę (Ruble)	Na jednego ucznia (Ruble)	Liczba szkół cerkiewno-parafjaln.	Wydatki na szkoły cerkiewno-parafjalne Suma ogólna (Ruble)	Na jedną szkołę (Ruble)	Na jednego ucznia (Ruble)
Król. Polskie	**Ogółem[2])**	**4 659**	**3 847 312**	**825,78**	**11,36**	**395**	**119 237**	**308,65**	**8,01**
	wsie	**3 377**	**1 998 816**	**591,89**	**8,51**	**363**	**103 388**	**284,81**	**7,88**
	miasta	**1 282**	**1 848 496**	**1 441,11**	**17,83**	**32**	**15 849**	**495,28**	**9,63**
Kaliska	Ogółem	404	212 289	525,46	7,33	1	442	442,00	11,05
	wsie	310	140 602	450,32	6,21	—	—	—	—
	miasta	94	71 687	762,62	11,44	1	442	442,00	11,05
Kielecka	Ogółem	397	216 621	545,64	8,85	1	420	420,00	24,70
	wsie	355	186 611	525,66	8,51	—	—	—	—
	miasta	42	30 010	714,52	11,69	1	420	420,00	24,70
Lubelska	Ogółem	443	311 962	704,20	10,13	210	66 653	317,39	7,88
	wsie	385	245 421	637,45	9,43	206	63 272	307,14	7,72
	miasta	58	66 541	1 147,25	13,96	4	3 381	845,20	10,33
Łomżyńska	Ogółem	191	134 399	703,65	7,27	4	1 917	479,25	10,47
	wsie	158	92 481	578,99	5,94	1	259	259,00	4,62
	miasta	33	41 918	1 239,93	14,35	3	1 658	552,66	13,05
Piotrkowska	Ogółem	912	1 379 555	1 512,66	15,71	5	3 217	643,40	8,93
	wsie	632	669 095	1 058,69	12,51	1	—	—	—
	miasta	280	710 460	2 537,35	20,66	4	3 217	804,25	13,57
Płocka	Ogółem	308	183 869	596,97	10,04	1	—	—	—
	wsie	238	121 619	511,01	8,94	—	—	—	—
	miasta	70	62 250	889,28	13,19	1	—	—	—
Radomska	Ogółem	274	201 685	736,07	8,86	—	—	—	—
	wsie	206	108 197	525,22	6,75	—	—	—	—
	miasta	68	93 488	1 374,82	13,88	—	—	—	—
Siedlecka	Ogółem	326	195 781	600,55	11,29	154	39 756	258,16	7,84
	wsie	292	169 293	579,77	11,34	143	34 761	243,08	7,81
	miasta	34	26 488	779,05	10,98	11	4 995	454,09	8,05
Suwalska	Ogółem	234	131 619	562,47	9,20	12	5 106	425,50	12,85
	wsie	197	98 209	498,52	8,59	10	4 366	436,60	13,85
	miasta	37	33 410	902,97	11,64	2	740	370,00	9,02
Warszawska	Ogółem	1 170	879 532	751,73	11,68	7	1 726	246,57	7,43
	wsie	604	167 288	276,96[2])	4,26[2])	2	730	365,00	15,53
	miasta	566	712 244	1 258,38	19,75	5	996	199,20	5,38
W 50 gub. Rosji Europ.	Ogółem	49 160	57 795 910	1 175,66	16,72	33 546	14 025 699	285,37	8,75
	wsie	43 875	42 483 043	968,27	14,57	31 604	12 440 083	283,53	7,61
	miasta	5 285	15 312 867	2 897,42	28,39	1 942	1 585 616	300,01	13,25

[1]) Spis jednodniowy szkół początkowych 18 stycznia 1911 r. str. 6. [2]) Brak wiadomości o wydatkach na szkoły początkowe wiejskie w czterech powiatach gubernji Warszawskiej: Błońskim, Gostyńskim, Sochaczewskim i Warszawskim.

IV.a. Wydatki skarbu na oświatę początkową w budżecie na rok 1913[1]).

Gubernje	Suma ogólna	Na zasadzie wydanych praw przed r. 1908. początkowe	cerkiewne	inne	Razem	Na zasadzie praw wydanych w latach 1908—1912 Na nauczanie powszechne	Na dodatki dla nauczycieli, na normowe szkoły bez planu sieci szkoln.	Na ogólne potrzeby szkolnictwa	Razem
Warszawski okręg nauk.	**1 122 117,33**	**323 477,00**	**149 469,33**	**10 350,00**	**483 296,33**	**1 565,00**	**13 821,00**	**25 000,00**	**638 821,00**
Kaliska	97 606,84	33 341,19	2 786,80	1 000,00	37 127,9	—	58 478,85	2 000,00	60 478,85
Kielecka	93 002,29	25 986,09	2 828,40	—	28 814,46	—	62 187,80	2 000,00	64 187,80
Lubelska	140 984,49	30 898,80	48 775,20	—	79 674,00	—	58 310,49	3 000,00	61 310,49
Łomżyńska	49 910,40	10 622,60	3 374,00	—	13 996 60	—	33 913,80	2 000,00	35 913,80
Piotrkowska	167 606,47	51 424,31	2 800,50	1 000,00	55 224,81	—	109 381,66	3 000,00	112 381,66
Płocka	78 171,29	28 115,20	3 919,00	—	32 034,20	—	44 137,09	2 000,00	46 137,09
Radomska	70 150,75	18 746,55	2 670,22	—	21 416,77	—	4 733,98	3 000,00	48 733,98
Siedlecka	135 745,88	38 287,92	51 187,96	—	89 475,88	—	43 270,00	3 000,00	46 270,00
Suwalska	92 151,10	25 584,60	7 448,50	350,00	33 383,10	—	56 768,00	2 000,00	58 768,00
Warszawska	176 717,82	59 779,74	23 578,75	—	83 358,49	1 565,00	90 359,33	3 000,00	93 359,33
m. Warszawa	12 070,00	690,00	100,00	—	790,00	—	11 280,00	—	11 280,00
do decyzji Kuratora	8 000,00	—	—	8 000,00	8 000,00	—	—	—	—
Inne okręgi naukowe Rosji Europejskiej	36 656 758,36	5 999 761,13	1 667 612,84	796 062,85	8 463 436,82	2 152 292,17	6546 095,37	124 234,00	24 193 321,54

[1]) Budżet Ministerjum Oświaty na 1913 rok str. 10, 14, 15, 22, 24, 27 wydatki na szkoły ludowe.

IV.b. Wydatki gmin na szkoły początkowe w roku 1903—1904[1]).

Gubernje	Ludność gmin	Wydatki[1]) rubli	Na 1 mieszkańca gminy wypada kop.	Ilość morgów	Na jeden mórg wypada
Królestwo Polskie .	**9 242 387**	**683 789**	**7,4**	**11 266 679**	**6,1**
Kaliska	1 032 87	68 791	6,7	1 017 627	6,7
Kielecka	945 041	42 066	4,4	890 597	4,7
Lubelska	1 248 196	107 607	8,6	1 485 608	7,2
Łomżyńska . . .	536 958	46 509	8,7	899 540	5,2
Piotrkowska	1 197 691	129 131	10,8	1 102 151	11,7
Płocka	635 075	47 669	7,1	850 145	5,6
Radomska	972 063	55 137	5,7	1 107 777	4,9
Siedlecka	812 280	37 932	4,6	1 263 269	3,0
Suwalska	550 462	30 316	5,7	1 111 278	2,4
Warszawska . . .	1 312 234	118 631	9,0	1 538 687	7,7

[1]) Wiadomości statystyczne o szkolnictwie początkowem. Wyd. Min. Ośw. 1905 r. str. 173.

IV.c. Drzewo, wydane z lasów skarbowych szkołom wiejskim i cerkiewno-parafjalnym w roku 1910[1]).

Gubernje	Wogóle sążni sześciennych	Wydano drzewa sążni sześciennych				Wartość drzewa wydanego bezpłatnie i ulgowo (ruble)
		Budulcowego		Opałowego		
		ulgowo	bezpłatn.	ulgowo	bezpłatn.	
Królestwo Polskie .	**3 529**	**278**	**1 819**	**27**	**1 405**	**58 695**
Kaliska	3	—	—	—	3	62
Kielecka	1 330	33	1 173	12	112	28 366
Lubelska	286	—	81	—	205	2 872
Łomżyńska . . .	639	7	159	—	473	9 747
Piotrkowska . . .	50	47	—	3	—	1 141
Płocka	7	7	—	—	—	147
Radomska	336	109	141	3	83	4 278
Siedlecka	220	75	35	—	110	2 867
Suwalska	645	—	230	—	415	9 103
Warszawska . . .	13	—	—	9	4	112
W 50 gub. Rosji Eur.	33 303	4 110	15 514	414	13 265	349 669

[1]) Rocznik Departamentu leśnego 1910 r. tom II Wykaz № 8.

V. Rozwój szkolnictwa początkowego w latach 1900—1911.[1])

		Królestwo Polskie	Kaliska	Kielecka	Lubelska	Łomżyńska	Piotrkowska	Płocka	Radomska	Siedlecka	Suwalska	Warszawska
Liczba szkół	1900	3579	326	335	403	159	589	238	190	329	188	822
	1905	3916	355	345	427	162	686	252	223	310	207	954
	1911	4659	404	397	443	191	912	308	274	326	234	1170
Liczba nauczycieli religji.	1900	732	36	39	170	49	70	22	40	137	28	141
	1905	856	44	52	178	72	94	19	60	141	30	166
	1911	1093	26	70	161	56	305	74	68	112	84	137
Ogólna liczba nauczycieli i nauczycielek (bez nauczycieli religji) .	1900	4124	356	361	430	166	817	260	200	316	202	1016
	1905	4676	374	344	476	178	1009	276	237	314	213	1255
	1911	5971	435	410	540	220	1517	347	321	337	264	1580
Liczba uczniów płci obojga	1900	236 563	19 900	20 058	26 298	13 952	51 303	15 446	17 289	17 496	9 512	45 309
	1905	284 216	22 470	24 718	31 877	11 475	68 002	15 951	21 774	14 333	11 334	62 282
	1911	338 433	28 927	24 486	30 767	18 486	87 813	18 312	22 753	17 334	14 292	75 263
Liczba uczniów w obliczeniu na jedną szkołę.	1900	66,09	61,04	59,87	65,25	87,74	85,40	64,89	90,99	53,17	50,59	55,11
	1905	72,57	63,29	71,64	74,65	78,95	99,12	63,29	97,50	46,23	54,75	65,28
	1911	72,71	69,35	61,62	69,45	91,54	96,39	59,45	82,67	53,16	65,77	64,32
Liczba uczniów w obliczeniu na jednego nauczyciela	1900	57,36	55,89	55,53	61,15	84,04	62,79	59,40	86,44	55,36	47,08	44,59
	1905	60,78	60,08	71,85	66,96	64,46	67,38	57,78	91,87	45,64	53,21	49,62
	1911	56,67	66,49	59,72	56,97	84,02	51,29	52,77	70,88	51,43	54,13	47,63
Wydatki miejscowe i rządowe na szkoły początkowe w rublach .	1900	1 707 803	109 683	121 633	195 659	95 558	319 303	97 659	90 373	115 011	70 249	492 675
	1905	2 053 620	128 919	149 445	229 196	100 193	464 470	124 226	120 802	120 532	73 477	542 360
	1911	3 847 312	212 289	216 621	311 962	134 399	1 379 555	183 869	201 685	195 781	131 619	879 532
Wydatki na jedną szkołę w rublach	1900	477,17	336,45	363,08	485,50	600,99	542,11	410,33	475,64	349,57	373,66	599,36
	1905	524,41	363,15	433,17	536,75	618,47	677,07	492,96	541,71	388,81	354,96	568,51
	1911	825,78	525,46	545,64	704,20	703,65	1512,66	596,97	736,07	600,55	562,47	751,73
Wydatki na jednego ucznia w rublach	1900	7,21	5,51	6,06	7,44	6,84	6,22	6,32	5,16	6,57	7,38	10,85
	1905	7,22	5,73	6,04	7,19	8,73	6,83	7,78	5,54	8,40	6,48	8,71
	1911	11,36	7,33	8,85	10,13	7,27	15,71	10,04	8,86	11,29	9,20	11,68

[1]) Wiadomości statystyczne o oświacie ludowej w państwie Rosyjskiem 1900 roku, zeszyt IV. Petersburg, 1903. str. 146., z roku 1905 zeszyt VII. Odessa, 1908 r. Spis jednodniowy szkół początkowych 18 stycznia 1911 roku, str. 6.

Va. Rozwój szkolnictwa początkowego w Królestwie Polskiem w latach 1895—1911.[1])

Rok	Liczba ogólna szkół początkowych	Liczba ogólna nauczycieli [2])	Liczba ogólna uczniów	Jedna szkoła wypada na: wiorst □	Jedna szkoła wypada na: mieszkańców	Wydatki na szkoły (w rublach [3]): Ogólna suma	Wydatki na szkoły (w rublach [3]): W tem wydatki skarbu	Średni koszt nauczania jednego ucznia [3]): Wogóle	Średni koszt nauczania jednego ucznia [3]): skarbu
								Ruble	
1895	3 565	4 009	206 282	31,4	2 557	1 027 739,81	162 908,90	5,20	0,84
1899	3 952	4 549	244 519	28,2	2 537	1 479 802,27	369 272,59	6,38	1,59
1904	4 586	5 181	280 966[4])	24,1	2 527	1 992 523,99	421 100,90	7,09	1,63
1911	5 091	5 546	359 034	21,9	2 449	4 119 228,00	?	11,47	?

[1]) W tablicy wykazane szkoły jedno- i dwuklasowe: gminne, wiejskie, miejskie, cerkiewne, fabryczne i prywatne. Dla lat 1895—1904 według Prac Warsz. Kom. St. zesz. XXVIII str. 37—41, 72, 76—77; r. 1911 według Spisu jednodniowego, str. II. [2]) Brak wiadomości o liczbie nauczycieli szkół prywatnych. [3]) Brak wiadomości o wydatkach na szkoły prywatne dla lat 1895—1904; w r. 1911, prawdopodobnie w danych urzędowych zostały uwzględnione wydatki szkół prywatnych. [4]) Bez uczniów szkół prywatnych. W Prac. W. K. St. znajdujemy tylko ogólną wiadomość, że w 595 szkołach prywatnych (w tej liczbie 474 szkoły początkowe) było 2 616 nauczycieli i 42 278 uczniów.

Vb. Podział uczniów w szkołach początkowych w Królestwie Polskiem w latach 1895—1904.[1])

Rok	Liczba uczących się	Podział procentowy uczniów według: narodowości: Polacy	Litwini	Rosjanie i rusini	Żydzi i tatarzy	Niemcy i inni	wyznania: Katolicy	Protestanci	Prawosławni	Izraelici i mahometanie	pochodzenia: Dzieci szlachty i urzędników	Mieszczanie	Włościanie	Stanu duchownego	Cudzoziemcy
1895	197 505	71,6	1,6	10,2	2,7[2])	13,9	72,9	14,3	10,2	2,6[3])	0,9	24,6	73,6	0,1	0,8
1899	213 937	73,4	1,4	12,1	2,4[4])	10,7	75,0	10,7	11,9	2,4[4])	0,9	24,6	74,1	0,1	0,4
1904	280 966	73,9	1,5	11,4	2,2[5])	11,0	75,3	11,1	11,4	2,2[5])	0,7	24,5	74,4	0,1	0,3

[1]) Pr. Warsz. Kom. St. XXVIII, 1907, str. 74, 75 (brak wiadomości o uczniach szkół prywatnych). [2]) W tej liczbie 82 tatarów. [3]) 5 mahometan. [4]) 2 tatarów. [5]) 3 tatarów.

VI. Szkoły miejskie i zawodowe
pod Zarządem Ministerjum Oświaty w Królestwie Polskiem w roku 1911 [1]).

Rodzaj zakładów naukowych	Zakłady naukowe	Liczba klas	Liczba uczniów	Liczba nauczycieli religii	Liczba sił naucz. bez naucz. religii	Liczba uczniów w obliczeniu: Na jedną szkołę	Na jedną klasę	Na jedną siłę naucz.	Ukończyło naukę	Wydatki miejscowe i rządowe na szkoły zawodowe: Suma ogólna	W tem ze skarbu państwa	Wydatki na szkoły zawod. w obliczeniu: Na jedną szkołę	Na jednego ucznia
										Ruble			
Szkoły miejskie i zawodowe. [2])	25	105	4 768	57	209	190,7	45,4	22,8	400	453 125,81	249 401,57	18 125,02	95,03
Szkoły rzemieślnicze	4	16	546	7	25	136,5	34,1	21,8	119	55 407,04	22 668,33	13 826,75	101,47
Szkoła przemysłowa w Łodzi	1	14	432	4	22	432,0	30,8	19,6	23	93 236,00	45 596,45	93 236,00	215,82
Szkoła ogrodnicza w Warszawie	1	3	24	2	5	24,0	8	4,8	13	5 716,78	4 301,18	5 716,78	238,19
Klasy rysunków w Warszawie	1	2	200	—	4	200,0	100	50	—	9 466,79	9 275,75	9 466,79	47,33
Szkoły miejskie z ustawą 1897 r.	17	60	3 307	41	111	194,5	55,1	29,7	218	191 524,15	58 998,44	11 266,12	57,91
Instytut głuchoniem. i ociemniałych w Warszawie	1	10	259	3	42	25,9	259,0	6,1	27	97 775,05	108 561,42	97 775,05	377,51

[1]) Sprawozdania Warszaw. okręgu naukowego za r. 1911, str. 34—72; 89—104; 123—159. [2]) Bez szkół niedzielnych, rzemieślniczych i handlowych.

VIa. Rozwój szkół miejskich i zawodowych niższych w Królestwie Polskiem.[1])

Nazwa szkół	Rok	Liczba szkół	Liczba sił nauczycielskich	Liczba uczęszczających do szkół	Jedna szkoła wypada: na wiorst □	Jedna szkoła wypada: na mieszkańców	Wydatki na szkoły średnie: Ogólna suma	Wydatki na szkoły średnie: W tem wydatki skarbu	Średni koszt nauczania jednego ucznia: wogóle	Średni koszt nauczania jednego ucznia: skarbu
							Ruble		Ruble	
Ogółem szkoły miejskie i zawodowe niższe	1895	148	—	8 357	732,8	59 520	109 559,13	17 194,38	11,91	2,05
	1899	167	—	10 573	649,4	56 300	132 582,79	22 850,18	12,54	2,16
	1904	178	—	12 392	609,2	63 552	213 226,24	60 348,32	17,21	4,87
Szkoły miejskie	1895	9	75	1 761	12 050,1	978 774	72 400,75	13 138,88	41,12	7,46
	1899	11	87	2 041	9 859,2	854 750	86 183,34	18 803,68	42,23	9,21
	1904	14	125	3 021	7 746,5	808 019	157 295,60	56 301,82	52,07	18,64
	1911	17	152	3 307	6 379,5	733 332	191 524,15	58 998,44	57,91	17,84
Szkoły rzemieślnicze niedzielne	1895	133	nauczali w szko-	5 662	815,4	66 232	24 517,87	4 055,50	4,33	0,72
	1899	150	łach tych naucz.	7 250	723,0	62 681	32 382,36	4 046,50	4,47	0,56
	1904	158	szkół miejskich	7 691	686,4	71 599	40 364,55	4 046,50	5,25	0,53
Szkoły handlowe niedzielne	1895	6	i początkow., a w	934	18 075,1	1 468 161	12 640,51	—	13,53	—
	1899	6	Warsz. i urzęd.	1 282	18 075,1	1 567 042	14 017,09	—	10,92	—
	1904	6	kanc. okr. nauk.	1 680	18 075,1	1 885 379	15 566,09	—	9,27	—

[1]) Prace Warszaw. Kom. St. XXVIII str. 72.

VIb. Podział uczniów w szkoł. miej. i zawod. niższych pod zarząd. Min. Ośw. w 1911 r.

Szkoły i zakłady naukowe.	Ogólna liczba uczniów	Podział procentowy uczniów: według wyznania [1]) Katolicy %	Prawosławni %	Żydzi %	Inne wyznania %	według pochodzenia [1]) Dzieci szlachty i urzędników	Dzieci duchowieństwa	Mieszczanie	Włościanie	Inne stany
Szkoły miejskie i zawodowe [2])	4 768	66,2	15,8	13,3	4,7	6,8	0,4	50,9	41,1	0,8
Szkoły rzemieślnicze [2])	546	78,1	17,6	1,5	2,4	10,6	0,5	53,7	32,7	2,1
Szkoła przemysłowa w Łodzi [3])	432	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Szkoła ogrodnicza w Warszawie	24	70,8	25,0	—	4,2	33,3	4,2	45,9	8,3	8,3
Klasy rysunków w Warszawie	200	80,0	11,5	6,5	2,0	4,0	—	93,5	2,5	—
Szkoły miejskie z ustawą 1897 roku	3 307	63,4	15,5	15,7	5,4	6,3	0,4	47,6	45,1	0,6
Instytut głuchoniemych i ślepych w Warszawie	259	64,9	18,1	13,1	3,9	5,8	0,7	54,0	38,7	0,8

[1]) Sprawozdania Warszawskiego Okr. Naukowego 1911 r. [2]) bez rzemieślniczych i handlowych niedzielnych. [3]) bez uczniów szkoły przemysłowej w Łodzi.

VIc. Podział uczniów w szkołach miejskich i zawod. niższych według narod. i wyzn.

Szkoły	Rok	Liczba uczniów	Podział procentowy uczniów: według narodowości Polacy	Litwini	Rosjanie	Żydzi i tatarzy	Niemcy i Inni	wyznania Katolicy	Protestanci	Prawosławni	Izraelici i mahometanie	pochodzenia Dzieci szlachty i urzędników	Mieszczan	Włościan	Stanu duchownego	Cudzoziemcy
Szkoły miejskie	1895	1 761	63,7	0,8	7,2	17,9	10,4	64,5	10,4	7,2	17,9	23,2	61,7	13,5	0,3	1,3
	1899	2 041	64,8	1,0	8,5	18,2	7,5	65,7	7,6	8,5	18,2	17,0	62,6	19,3	0,3	0,8
	1904	3 021	69,7	0,9	9,6	13,5	6,3	71,3	5,7	9,6	13,4	11,4	56,0	31,4	0,2	1,0
	1911	3 307	—	—	—	—	—	63,4	5,4	15,5	15,7	6,3	47,6	45,1	0,4	0,6
Szkoły niedzielne rzemieślnicze	1895	5 662	92,3	0,2	1,8	0,5	5,2	91,4	6,3	1,8	0,5	1,4	65,4	33,0	—	0,2
	1899	7 250	91,6	0,7	1,9	1,1	4,7	92,3	4,7	1,8	1,2	0,2	70,3	29,4	0,0	0,1
	1904	7 691	94,6	0,1	1,5	0,2	3,6	94,8	3,5	1,5	0,2	0,4	58,9	40,7	—	0,0
Szkoły handlowe niedzielne	1895	934	47,5	—	1,7	36,3	14,5	45,4	16,6	1,7	36,3	5,8	87,7	5,2	—	1,3
	1899	1 282	?	?	1,3	34,7	—	51,8	12,2	1,3	34,7	4,8	87,1	7,9	—	0,2
	1904	1 680	52,4	—	0,8	34,2	12,6	51,3	13,7	0,8	34,2	15,5	73,5	11,0	—	—

[1]) W tych wykładali nauczyciele średnich zakładów naukowych i szkół miejskich, a w Warszawie także urzędnicy kancelarji Okręgu naukowego. [2]) Prace Warsz. St. XXVIII 1907, str. 72, 74, 75.

VII. Szkoły żydowskie w 1904 r.

Gubernje	Liczba mieszkańców oprócz żydów 1/1 1905 r. [1])	Liczba żydów 1/1 1905 r. [1])	Liczba szkół początkowych ogólnych [2])	Liczba szkół żydowskich [2])	Liczba nauczycieli w szkołach ogólnych początkowych [2])	Liczba nauczycieli w szkołach żydowskich [2])	Liczba szkół na 10 000 osób ludności ogólnej	Liczba szkół na 10 000 ludności żydowskiej	Liczba nauczycieli na 10 000 ludności ogólnej	Liczba nauczycieli na 10 000 ludności żydowskiej
Królestwo Polskie	**8 905 489**	**1 638 889**	**4 408**	**4 398**	**6 263**	**5 332**	**4,9**	**27**	**7,0**	**32**
Kaliska	1 003 485	97 871	448	354	494	480	4,5	39	4,8	53
Kielecka	803 680	98 022	357	333	400	357	4,4	37	5,0	39
Lubelska	1 196 664	192 721	609	472	863	783	5,1	24	7,2	41
Łomżyńska	512 636	97 656	160	261	180	324	3,1	29	3,5	36
Piotrkowska	1 461 658	266 969	734	1 126	1 360	1 464	5,0	43	9,3	56
Płocka	608 421	67 038	272	210	341	217	4,5	35	5,6	36
Radomska	865 102	139 233	220	226	292	238	2,5	17	3,4	18
Siedlecka	756 140	146 373	487	449	866	449	6,5	32	11,5	32
Suwalska	534 794	82 554	220	179	256	187	4,5	22	4,8	23
Warszawska	1 438 182	175 181	661	599	839	644	4,7	35	5,8	37
Warszawa	492 626	275 271	240	189 [3])	372	189 [4])	4,9	7	7,6	7

[1]) Prace W. K. S. Zeszyt XXII. [2]) Statystyka szkół pocz. w r. 1904 w załączniku do raportu o wprowadzeniu początkowego nauczania. [3]) Rocznik statyst. Rosji 1911 r. I str. 101; cyfry dotyczą 1909 roku. [4]) Cyfra ta jest niewątpliwie zbyt niska, odpowiada ona ściśle tylko liczbie szkół.

VIII. Fundusze stypendjalne szkół początkowych i miejskich.[1])

Nazwy stypendjów	Suma		%%	
Wogóle w okręgu naukowym Warszawskim . . .	**514 933**	**74**	**21 434**	**22**
A. W rozporządzeniu Dyr. szk. lud. oraz samych szk.	**135 933**	**49**	**5 850**	**33**
I. Dla szkół miejskich	**1 308**	**99**	**52**	**36**
Stypendjum Zinowjewa dla szkoły w Tomaszowie .	1 100	—	44	—
„ Nauczyc. Wysokockiego na pamiątkę ocalenia Cesarza Aleksandra III i Jego rodziny dla szkoły w Tomaszowie . .	108	99	4	36
„ Nast. tronu, Ces. Mikołaja II w Płocku	100	—	4	—
II. Dla szkół rzemieślniczych.	**2 347**	**—**	**117**	**35**
Stypendjum im. Cesarza Aleksandra II w Siedlcach	2 347	—	117	35
III. Dla szkół początkowych w okręgu naukowym Warszawskim	**132 277**	**50**	**5 680**	**62**
W gub. Kaliskiej	**7 300**	**—**	**292**	**—**
w tem: Stypendjum Kan. Poraj-Pietrokińskiego .	2 700	—	108	—
„ niewiadomego ofiarodawcy . . .	1 000	—	40	—
„ Zboińskiego	750	—	30	—
„ Markowskiego	250	—	10	—
„ Ks. Kłodzianowskiego	1 350	—	54	—
„ Ks. Potrzebowskiego	150	—	6	—
„ W. Puławskiego	750	—	30	—
„ Ks. Stynksa	350	—	14	—
W gub. Kieleckiej	**17 600**	**—**	**807**	**—**
w tem: Stypendjum ks. Woszczyny	300	—	12	—
„ Kinerskiego i Zadzika	200	—	8	—
„ ks. Brachmana	1 300	—	52	—
„ ks. Nilińskiego	1 500	—	60	—
„ właścicielki majątku Kołaczkowice . .	300	—	12	—
„ ks. Baranowskiego	100	—	4	—
„ T. Małachowskiej	1 600	—	70	50
„ ks. Amunuszewskiego	1 700	—	68	—
„ Wolfa de Wolfstal	900	—	40	50
„ właścicieli majątku Rzeplin i Stoki .	500	—	20	—
„ z majątku Metele	300	—	12	—
„ P. Radzimińskiej	4 500	—	270	—
„ N. Wiśniewskiego	700	—	28	—
„ ks. Pilikiewicza	3 700	—	150	—
W gub. Lubelskiej	**13 100**	**—**	**537**	**—**
w tem: Stypendjum ks. Radzimińskiego	700	—	28	—
„ Poniatowskiego	4 300	—	172	—
„ właśc. majątku Gorzków	300	—	12	—
„ Ks. K. Bisza	1 000	—	40	—
„ Iżyckiej	1 000	—	48	—
„ Mazurkiewicza	3 600	—	149	—
„ A. Dłuskiej	1 800	—	72	—
„ właścicieli majątku „Boby"	400	—	16	—

[1]) Wykaz stypendjów Min. Ośw. 1912 r. str. 315, 317, 323, 388, 406, 445.

Nazwy stypendjów	Suma		%%	
W gub. Łomżyńskiej	**9 250**	**—**	**470**	**—**
W tem: Stypendjum klasztoru Benedyktynek . .	1 400	—	56	—
„ ks. Mierzejewskiego	350	—	14	—
„ Małżonków Szczuków . . .	7 500	—	300	—
W gub. Piotrkowskiej	**15 600**	**—**	**624**	**50**
W tem: Stypendjum Ks. Kaczkowskiego . . .	1 100	—	44	—
„ niewiadomego ofiarodawcy .	1 000	—	40	—
„ ks. Świątkowskiego i Szeflerskiego	1 550	—	62	—
„ niewiadomego ofiarodawcy .	300	—	12	50
„ Ks. Bieleckiego	100	—	4	—
„ Ks. Jezierskiego	1 800	—	72	—
„ Dytla	9 750	—	390	—
W gub. Płockiej	**12 575**	**—**	**641**	**50**
W tem: Stypendjum Dzierżanowskiego	300	—	12	—
„ Trzcińskiego	675	—	40	50
„ M. Koskowskiego	4 000	—	240	—
„ Ks. A. Czermińskiego . . .	900	—	36	—
„ właśc. m. Malużyn	1 200	—	49	—
„ ks. Czubowicza	1 400	—	63	—
„ T-wa Kupców miasta Płocka	1 800	—	108	—
„ właśc. m. Goślice	2 300	—	93	—
W gub. Radomskiej	**29 052**	**50**	**1200**	**12**
W tem: Stypendjum Z. Wykowskiego	11 100	—	479	50
„ z majątku „Gnatowice" .	152	50	9	12
„ „ „ „Klimontów"	600	—	24	—
„ ze sprzedaży lasu szkoły . .	2 100	—	84	—
„ z majątku Piskrzyna . . .	2 100	—	84	—
„ niewiadomego ofiarodawcy	2 900	—	115	50
„ Więckowskiego	600	—	24	—
„ Karnickiego	8 800	—	352	—
„ z majątku „Chlewiska" . .	700	—	28	—
W gub. Siedleckiej	**6 800**	**—**	**268**	**50**
W tem: Stypendjum ks. A. Zawadzkiego . . .	600	—	24	—
„ Jesterchejma	3 600	—	141	50
„ Hr. Potockiej	2 500	—	99	—
„ Na utrzym. szkoły w Mordach	100	—	4	—
W gub. Suwalskiej	**2 500**	**—**	**100**	**—**
W tem: Stypendjum Michalewicza	600	—	24	—
„ ks. Kruszewskiego	1 900	—	76	—
W gub. Warszawskiej	**18 500**	**—**	**740**	**—**
W tem: Stypendjum Ks. Płoszczyńskiego . . .	1 000	—	40	—
„ Gliszczyńskiej	300	—	12	—
„ ks. Frydrycha	300	—	12	—
„ Hr. Łubieńskiej	3 100	—	124	—
„ Węgrzyckiej	500	—	20	—
„ Gliszczyńskiej	950	—	38	—
„ Bohomolca	9 700	—	388	—
„ Daszewskiego	2 650	—	106	—
B. W rozporządzeniu okręgu naukowego	**379 000**	**25**	**15583**	**89**
Kapitały w oddziale Banku Państwa	304 450	—	12223	50

Nazwy stypendjów	Suma		%%	
Buczyńskiego	16 400	—	666	—
Gawlikowskiego	10 100	—	404	—
Gałczyńskiego	700	—	28	—
Gompersa	600	—	24	—
Dołęgi	7 000	—	311	—
Załuskowskiego	3 200	—	128	—
Zacharewicza	100	—	4	—
Klimaszewskiego	400	—	16	—
Kuleszy	16 700	—	668	—
Rogowskiego	5 200	—	208	—
Rozena	1 000	—	40	—
Skrzyńskiej	8 400	—	336	—
Sokołowskiego	1 600	—	64	—
Tonkela	4 000	—	160	—
Chrościckiego	5 400	—	216	—
Jaraczewskiej	4 600	—	184	—
Mieszk. pow. Radzyńskiego	700	—	28	—
Beranka	1 500	—	60	—
Chromińskiego	100	—	5	—
Łubieńskiej	3 700	—	148	—
Kruszewskiego	5 700	—	228	—
Tutczeka	6 900	—	276	—
Iżyckiej	4 600	—	184	—
Łaskarzewskiej	100	—	4	—
Gieczyńskiego	3 150	—	129	50
Pieńkowskiego	40 700	—	1628	—
Paszkowskiego	1 800	—	72	—
Morkowskiego	700	—	28	—
Gryma	300	—	12	—
Kruze	7 200	—	288	—
Biesiekierskiej	1 000	—	40	—
Trzcińskiego	2 900	—	116	—
Masłowa	10 200	—	408	—
Pepłowskiego	1 700	—	68	—
M. Konarskiego	123 900	—	4956	—
Koczkowskiego	1 800	—	72	—
Radzimińskiej	100	—	4	—
Im. Cesarza Alkesandra II	300	—	12	—
II. Sumy hypoteczne	**74 550**	**25**	**3360**	**39**
a) W gub. Warszawskiej:				
Kapitał zabezpiecz. na domu Czajkowskiego włowiczu	200	25	10	01
Kapit. zabezp. na dobrach Starogrady Pepłowskiego	4 500	—	270	—
W gub. Kaliskiej Kapitał Puławskiego	750	—	37	50
„ Płockiej „ Koskowskiego	4 000	—	240	—
„ Radomskiej „ Radzimińskiej	4 000	—	200	—
„ „ „ Radzimińskiej	4 500	—	270	—
b) Zasiłki roczne.				
Kahału Radzymińskiego	—	—	30	—
Ze wsi Jasienko, Stankowizna, Celechowizna i Tartak	—	—	1	38
W gub. Kaliskiej kapitał Czarneckiego na szkołę	—	—	30	—
„ Kieleckiej z maj. Sobków	—	—	7	50
c) Różne kapitały				
Kapitał utworzony od powiększ. podatków	31 000	—	1240	—
Kapitał od pozostałych sum szkół początkowych poza Warszawą	25 600	—	1024	—
W innych okręgach naukowych Rosji Europej.	7.281.540	73	300.616	11

IX. Zakłady naukowe publiczne i prywatne w r. 1911/12

pod zarządem ministerjum handlu i przemysłu.[1])

Zakłady naukowe	Ogólna liczba szkół	W tem: męskie	W tem: żeńskie	W tem: mieszane	Liczba nauczycieli	Ogólna liczba uczniów	W tem: płci męskiej	W tem: płci żeńskiej	W tem: płacących wpis	W tem: zwolnionych od wpisu	W tem: otrzymujących stypendja	Średnia liczba uczniów: na jedną szkołę	Średnia liczba uczniów: na jednego nauczyc.
Ogółem	**85**	**46**	**23**	**16**	**1 355**	**17 776**	**13 188**	**4 578**	**15 260**	**1 375**	**1 031**	**207,8**	**13,0**
Szkoły handlowe instytucji publicznych[2])	17	14	3	—	336	5 025	4 808	217	4 041	614	370	295,6	14,9
Szkoły handlowe prywatne[3])	28	11	15	2	551	6 205	2 886	3 319	5 425	410	270	218,0	11,1
Szkoły kupieckie instytucji publicznych[4])	6	4	1	1	77	1 162	1 051	111	944[5])	188[5])	30[5])	193,7	15,1
Szkoły kupieckie prywatne	6	5	—	1	61	805	769	36	717	14	74	134,1	13,2
Kursy kupieckie	2	2	—	—	44	1 608	1 608	—	1 541	57	10	804,0	36,5
Kursy komercyjne i buchalteryjne instytucji publiczn.	2	1	—	1	10	227	168	59	191	1	35	113,5	22,7
Kursy komer. i buch. prywatne	14	1	4	9	168	1 670	866	802	1 532	50	88	119,3	9,9
Szkoły artystyczno-przemysłowe	2	1	—	1	4	83	72	11	55	18	01	41,5	20,7
Szkoły techniczne i rzemieślnicze	7	6	—	1	96	928	905	23	768	16	144	132,6	9,7
Szkoła górnicza[6])	1	1	—	—	8	53	53	—	46	7	—	53	6,6

[1]) Wiadomości stat. o zakładach nauk. minister. handlu i przem. 1911/12 r. [2]) W tem jedna szkoła męska w Łodzi z prawami, liczące 400 uczniów i 25 nauczycieli. [3]) W tej liczbie 3 szkoły z prawami (2 w Warszawie i 1 w Lublinie) z liczbą uczniów 944 i 67 nauczycieli. [4]) W tem 1 (we Włocławku) z prawami—liczące 109 uczniów i 7 nauczycieli. [5]) O szkole w Zgierzu brak wiadomości. [6]) Rządowa.

IX.a. Narodowość i pochodzenie uczniów w roku 1911/1912[1]) w zakładach naukowych pod zarządem ministerjum handlu i przemysłu.

Zakłady Naukowe	Ogólna liczba uczniów	Podział uczniów														
		według narodowości[2])										według pochodzenia[3])				
		Polacy	%	Rosjanie	%	Żydzi	%	Niemcy	%	Inne narod.	%	Szlachta	Mieszczanie	Włościanie	Inne stany	Cudzoziemcy
Królestwo Polskie . . .	**17 766**	**11 185**	**64,5**	**86**	**0,5**	**5 306**	**30,6**	**719**	**4,2**	**44**	**0,2**	**3 014**	**9 082**	**1 561**	**170**	**118**
Szkoły handlowe instytucji publicznych	5 025	3 475	70,9	7	0,1	1 225	25,0	194	3,9	5	0,1	957	2 763	494	39	27
„ „ prywatne .	6 205	4 043	65,2	50	0,8	2 049	33,1	57	0,9	6	0,0	1 594	3 567	434	102	43
„ kupieckie instytucyi publicznych	1 162	688	59,1	6	0,5	398	34,3	70	6,1	—	—	29	581	112	—	1
„ „ prywatne .	805	261	32,2	3	0,3	341	44,2	200	24,9	—	—	14	619	149	—	23
Kursy Kupieckie	1 608	717	44,6	—	—	872	54,3	19	1,1	—	—	1	58	36	—	—
„ komerc., i buchalt. instytucyi publicznych	227	10	12,2	1	—	—	—	72	87,8	—	—	1	65	7	—	10
„ „ prywatne . .	1 670	976	64,8	10	0,6	388	25,7	101	6,8	32	2,1	283	1 048	134	29	13
Szkoły artystyczno-przemysłowe	83	68	81,9	—	—	11	13,3	4	4,8	—	—	10	48	24	—	1
„ techniczne i rzemieślnicze	928	899	96,9	4	0,4	22	2,4	2	0,2	1	0,1	121	295	130	—	—
„ górnicze	53	48	90,6	5	9,4	—		—		—		4	8	41	—	—

[1]) Wiadomości stat. o zakładach naukowych ministerjum handlu i przem. r. 1911/12. [2]) Brak wiadomości o 119 uczniach Szkoły handlowej w Zgierzu; o 144 z kursów komercyjnych Zgromadzenia Kupców w Warszawie; o 163 z kursów Rogulskiego w Warszawie. 3) Brak wiadomości o 3 815 uczniach.

IX.b. Koszty utrzymania zakładów naukowych w Królestwie Polskiem w r. 1911/12 pod zarządem ministerjum handlu i przemysłu[1]).

Zakłady naukowe	Ogólna suma wydatków	Administracja, personel naucz. i pom. naukowe	Stypendja dla uczniów	Inne wydatki	Wydatki w stosunku do	
					jednej szkoły	jednego ucznia
	Ruble					
Ogółem	**1 869 583,28**	**1 315 850,82**	**9 615,—**	**544 117,46**	**23 171,56**	**105,23**
Szkoły handlowe instytucji publicznych.[2])	719 929,11	496 727,20	625,—	222 576,91	42 348,77	143,25
„ „ prywatne . . .	722 799,09	511 905,71	5 795,—	205 098,38	25 814,25	116,48
„ kupieckie instytucji publicznych[2]) . . .	49 177,57	40 202,40	1 495,—	8 480,17	12 294,39	?
„ „ prywatne . . .	74 226,84	58 146,45	280,—	14 800,39	12 371,14	92,20
Kursy kupieckie	32 262,90	32 151,97	50,—	60,93	16 131,45	20,06
„ komercyjne i buchalterskie instytucji publicznych	6 621,83	4 623,44	50 —	1 948,39	3 310,91	29,17
„ „ prywatne[3])	105 482,50	73 707,89	1 000,—	30 774,61	8 111,03	63,16
Szkoły artystyczno-przemysłowe .	4 898,00	2 330,00	—	2 568,00	2 449,00	59,01
„ techniczne i rzemieślnicze	124 191,46	82 338,94	—	41 852,52	17 741,64	133,82
„ górnicze	29 993,98	13 716,82	320,—	15 957,16	29 993,98	565,92

1) Wiadomości st. o zakładach nauk., min. handl. i przem. 1911/12 r. 2) Wydatki szkół kupieckich w Warszawie i Zgierzu, wykazane łącznie ze szkołami handlowemi. 3)Brak wiadomości o kursach w Łodzi.

X. Średnie zakłady naukowe w Królestwie Polskiem w r. 1911/12

rządowe i prywatne z prawami pod zarządem Ministerjum Oświaty[1]).

Rodzaj zakładów naukowych	Liczba zakł. naukowych			Liczba nauczycieli	Liczba uczniów			Liczba uczniów w obliczeniu				Wydatki miejskie i rządowe na średnie zakłady naukowe		Wyd. na średn. zakł. nauk. w obliczeniu	
	Liczba	W tem rządow.	prywatn. z prawami		ogółem	w szkoł. rządow.	w szkoł. prywatn. z prawami	na jeden zakł. nauk.	na jeden rządowy zakł. naukowy	na jeden prywatny z pr.	na 1 nauczyc. lub nauczycielkę	Suma ogólna	W tem ze skarbu państwa	na jedną szkołę	na jednego ucznia
												Ruble			
Ogółem średnie zakłady naukowe	**93**	**63**	**30**	**1 117**	**26 209**	**19 964**	**6 245**	**281,8**	**316,8**	**208,1**	**23,4**	**3 079 041,25**	**1 433 849,38**	**33 107,97**	**117,48**
Gimnazja i progimnazja męskie	40	28	12	531	13 173	10 437	2 736	329,3	372,7	228	24,8	1 599 293,75	784 781,29	39 982,34	121,41
Gimnazja i progimnazja żeńskie	38	21	17	471	10 153	6 986	3 167	256,6	332,6	186,3	21,5	987 191,17	339 139,76	25 978,71	97,23
Szkoły realne męskie . .	5	4	1	69	2 025	1 683	342	405,0	420,7	342,0	29,3	280 409,00	143 536,00	56 081,80	138,42
Seminarja nauczycielskie.	9	9	—	46	822	822	—	91,3	91,3	—	17,8	204 436,00	162 331,00	22 715,11	248,70[2])
Klasy pedagogiczne przy 1-szem żeńsk. gimnazj.	1	1	—	?	36	36	—	36	36	—	?	7 711,23	4 061,33	7 711,33	214,21

[1]) Sprawozdanie Warsz. Okręgu nauk. za rok 1911 str. 74. Warszawa 1912. Dane dotyczą zakładów Ministerjum Oświaty, z wyłączeniem szkół średnich Min. Handlu i Przemysłu. [2]) W tej sumie utrzymanie internatu.

X.a. Podział uczniów w średnich zakładach naukowych rządowych i prywatnych z prawami w r. 1911/12 według wyznania i pochodzenia[1]).

Nazwa i rodzaj zakładów naukowych	Ogólna liczba uczniów	Podział procentowy uczniów								
		według wyznania				według pochodzenia				
		Katolicy %	Prawosławni %	Żydzi %	Innych wyznań %	Dzieci szl. i urzędn. %	Dzieci duchowień. %	Mieszczanie %	Włościan. %	Inne stany %
Ogółem szkoły średnie	**26 209**	**37,3**	**28,7**	**28,3**	**5,7**	**25,7**	**2,4**	**51,6**	**19,1**	**1,2**
Gimnazja i progimn. męzkie . .	13 173	45,9	26,8	21,1	6,2	26,7	2,1	47,1	23,4	0,7
Gimnazja i progimn. żeńskie . .	10 153	21,6	33,3	40,6	4,5	27,5	3,3	59,0	8,4	1,8
Szkoły realne	2 025	51,2	16,0	26,3	6,5	18,5	0,2	61,1	19,0	1,2
Seminarja nauczycielskie. . . .	822	60,0	30,0	—	10,0	3,0	1,0	10,0	85,0	1,0
Klasy pedagogiczne przy 1-em żeńsk. gimnazj. w Warszawie	36	—	78,0	—	22,0	69,0	6,0	17,0	—	8,0

[1]) Sprawozdanie Warsz. okręgu naukowego za rok 1911, str. 1—74.

XI. Rozwój średnich zakładów naukowych

pod zarząd. Min. Oświaty w Król. Pol. rządowych i prywatnych z prawami[1]).

Rodzaj zakładów naukowych	Lata	Liczba szkół	Liczba nauczycieli	Liczba uczniów	Wydatki na szkoły średnie			
					Jedna szkoła wypada		Ruble	
					na liczbę wiorst □	na ilość mieszkańców	Suma ogólna	w tem ze skarbu państwa	na jednego ucznia wypada
Ogółem średnie zakłady naukowe	1895	60	1 136	15 589	1807,5	146 816,21	1 773 151,00[2])	1 165 976,09[2])	114,99[2])
	1899	59	1 163	19 308	1838,2	159 360,21	1 948 120,53[2])	1 233 662,85[2])	103,11[2])
	1904	66	1 318	22 421	1643,2	171 398,1	2 200 702,97[3])	1 326 719,17[3])	103,85[3])
	1905	66	1 204	14 468	1643,2	171 398,1	2 219 057,31[4])	1 425 485,91[4])	153,37[4])
	1911	93	117	26 209	1199,5	134 056,9	3 079 041,25	1 433 849,38	117,48
Gimnazja i progimnazja męskie	1895	28	496	8 343	3873,2	314 606,31	1 060 590,36	707 596,79	127,12
	1899	28	504	10 621	3873,2	335 794,71	1 190 555,93	766 993,60	112,09
	1904	29	551	11 846	3739,7	390 078,41	1 273 816,73	768 573,96	107,53
	1905	29	499	6 614	3739,7	390 078,41	1 291 279,87	888 524,79	195,23
	1911	40	531	13 173	2788,8	311 682,5	1 599 293,75	784 781,29	121,41
Gimnazja i progimnazja żeńskie	1895	18	489	6 072	6025,1	522 347,3	486 050,43	268 867,58	80,03
	1899	—	—	—	—	—	—	—	—
	1904	22	551	7 224	4929,6	514 194,3	592 945,92	324 502,08	82,08
	1905	21	554	5 790	5135,7	538 679,7	597 235,36	307 355,16	119,59
	1911	38	471	10 153	2035,6	328 086,8	987 191,17	339 139,76	97,23
Szkoły realne	1895	4	85	1 371	27112,8	2 202 242,2	144 258,03[2]	85 174,48[2])	120,02[2]
	1899	4	97	1 899	27112,8	2 350 563,1	163 261,79[2])	90 165,39[2])	107,76[2])
	1904	6	145	2 608	18075,2	1 885 379,1	202 144,84[3])	102 472,40[3])	134,73[3])
	1905	7	132	1 513	15493,1	1 616 039,2	180 917,67[4])	101 786,38[4])	207,48[4])
	1911	5	69	2 025	22310,8	2 493 460	280 409,00	143 536,00	138,42
Seminarja nauczycielskie	1895	9	70	607	12394,9	978 774,3	106 130,26	101 181,19	174,84[5])
	1899	9	73	716	12394,9	1 044 694,7	108 252,38	107 636,28	151,19[5])
	1904	9	71	743	12394,9	1 287 620,5	131 795,48	131 170,73	177,78[5])
	1905	9	69	551	12394,9	1 256 919,4	149 624,41	127 819,63	271,55[5])
	1911	9	46	822	12394,9	1 386 366,6	204 436,00	162 331,00	248,70[5])

[1]) Lata 1895—1905 według prac Warsz. Kom. St. Zeszyt XXVIII, str. 49—72 r. 1911 według sprawozdanie warsz. okręgu naukowego za 1911 r. str. 1—74. Dane dotyczą zakładów Ministerjum Oświaty. 2) Bez szkoły średniej w Sosnowcu, utrzymywanej z funduszów prywatnych. 3) Bez szkół: sosnowieckiej, Górskiego i Dmochowskiego. 4) Bez szkół: sosnowieckiej, Skrzynnikowa, Górskiego i Dmochowskiego; 5) Z kosztami na internat.

XI.a. Podział uczniów według wyznania i pochodzenia w średnich zakładach naukowych pod zarządem Min. Oświaty w latach 1895—1911[1]).

Rodzaj zakładów naukowych	Rok	Liczba uczniów	Stosunek procentowy według wyznania: Katolicy	Prawosławni	Izraelici	Inne wyznania	Stosunek procentowy według pochodzenia: Dzieci szl. i urzędników	Mieszczanie	Włościanie	Dzieci duchowieństwa	Cudzoz. i innych stanów
Ogółem szkoły średnie	1895	15 589[2])	57,4	23,7	13,2	5,7	52,4	36,2	8,0	2,9	0,5
	1899	19 308[3])	56,8	22,6	15,5	5,1	46,8	40,6	9,5	2,5	0,5
	1904	22 421[4])	55,9	23,5	15,8	4,7	42,2	41,9	12,7	2,3	0,7
	1905	14 468[5])	27,1	38,4	29,4	5,6	35,4	46,9	12,9	3,7	0,7
	1911	26 209	37,3	28,7	28,3	5,7	25,7	51,6	19,1	2,4	1,2
Gimnazja i progimnazja męskie	1895	8 343	66,4	20,3	8,4	4,9	57,6	31,8	7,2	2,8	0,6
	1899	10 621	65,7	19,2	10,8	4,3	50,9	37,8	8,8	2,1	0,4
	1904	11 846	64,7	20,7	10,2	4,4	44,7	38,4	13,9	2,3	0,7
	1905	6 614	37,4	38,7	17,1	6,7	37,5	41,2	16,3	4,2	0,8
	1911	13 173	45,9	26,8	21,1	6,2	26,7	47,1	23,4	2,1	0,7
Gimnazja i progimnazja żeńskie	1895	5 268	39,4	32,4	23,0	5,2	50,7	43,3	1,8	3,9	0,3
	1899	6 072	36,1	32,3	27,2	4,4	46,2	47,4	2,1	3,9	0,4
	1904	7 224	36,4	32,6	27,1	3,9	44,0	47,4	4,6	3,5	0,5
	1905	5 790	11,2	43,6	40,8	4,4	—	—	—	—	—
	1911	10 153	21,6	33,3	40,6	4,5	27,5	59,0	8,4	3,3	1,8
Szkoły realne	1895	1 371	70,5	9,9	10,0	9,6	48,2	44,4	6,1	0,2	1,1
	1899	1 899	70,0	10,3	9,9	9,8	43,9	46,0	8,6	0,3	1,2
	1904	2 608	69,3	8,5	15,3	6,9	37,6	52,6	8,3	—	1,5
	1905	1 513	30,9	16,5	44,6	7,8	32,5	61,5	4,6	0,2	1,3
	1911	2 025	51,2	16,0	26,3	6,5	18,5	61,1	19,0	0,2	1,2
Seminarja nauczycielskie	1895	607	62,1	26,7	—	11,2	3,9	15,7	79,4	1,0	—
	1899	716	64,3	24,4	—	10,8	1,5	10,9	86,1	1,5	—
	1904	743	60,2	28,9	—	10,9	1,0	8,2	89,5	1,3	—
	1905	551	43,2	40,5	—	16,3	1,6	6,4	91,3	0,7	—
	1911	822	60,0	30,0	—	10,0	3,0	10,0	85,0	1,0	—

1) Lata 1895—1905 opracowane według Pr. W. K. St. zesz. XXVIII r. 1911 według Sprawozdania Warszawsk. okręgu naukowego za r. 1911. 2) w tej liczbie 9 mahometan i 3 mahometanki. 3) w tej liczbie 5 mahometan i 2 mahometanki. 4) w tej liczbie 5 mahometan i 1 mahometanka. 5) w tej liczbie 14 ormian.

XII. Fundusze stypendjalne dla szkół średnich.[1])

Stypendja	Suma	pobrano %	Stypendja	Suma	pobrano %
W okręgu nauk. warsz.	**2 326 543**	**53 107 480**	**73**		
A. Fund. stypend. w rozporządz. okręgu nauk.	**1 878 231**	**03 87 438**	**11**		
I. Kapitały w Banku Pań. w rozporządz. okręgu	**1 678 500**	**— 72 156**	**51**		
Cesarza Aleksandra II (zebr. przez m. Przasnysza)	4 500	— 1 800	—		
" m. g. Stawiszyn	200	— 8	—		
" (m. pow. Przasnyskiego)	1 800	— 72	—		
" (m. p. Rypińskiego)	3 700	— 148	—		
Cesarza Oswobodziciela	2 600	— 104	—		
Cesarza Aleksandra II (m. pow. Kieleckiego w rocznicę 25-lecia	1 300	— 52	—		
Cesarza Aleksandra II (m. pow. Makowskiego)	1 500	— 60	—		
Cesarza Aleksandra II	1 500	— 60	—		
Cesarza Aleksandra II	2 000	— 80	—		
Cesarza Aleksandra II (m. p. Lipnowskiego)	2 300	— 92	—		
Cesarza Oswobodziciela (zapis Winogradowa)	2 300	— 92	—		
Cesarza, Cesarzowej i Następcy tronu	7 400	— 296	—		
Cesarza Aleksandra II (m. gm. Bieżuń)	800	— 32	—		
Cesarza Aleksandra (II zeb. przez. m. g. Bielskiem)	800	— 32	—		
Cesarza Aleksandra II (zebr. przez m. g. Zagoty)	400	— 16	—		
Cesarza Al. II (na 25 l.)	1 800	— 72	—		
Cesarza Aleksandra II	1 900	— 76	—		
Cesarza Aleksandra II (m. gm. Młockiej)	800	— 32	—		
Dworu Panującego	2 200	— 88	—		
Chudzińskiego	2 500	— 101	—		
Apuchtina	8 600	— 344	—		
Adamowicza	3 900	— 156	—		
Bersona	5 000	— 200	—		
Besiekiersiego	3 700	— 148	—		
Brandysza	800	— 32	—		
Brzezińskiego	1 700	— 68	—		
Brinkena	3 100	— 124	—		
Bromirskiej	10 000	— 400	—		
Bułhakowa	4 900	— 196	—		
Bielińskiej	11 600	— 494	—		
Walewskiego	7 600	— 304	—		
Wasilkowskiego	8 300	— 362	—		
Weyssenhofa	11 600	— 464	—		
Wierzbickiej	3 000	— 150	—		
K. Wierzejskiego	2 900	— 116	—		
M. Wierzejskiego	15 900	— 516	—		
Wieczorkowskiego	4 500	— 180	—		
Wilskiego	5 700	— 228	—		
M. Wiśniewskiego	800	— 32	—		
N. Wiśniewskiego	4 500	— 180	—		
Witte	1 800	— 72	—		
Wichrzyckiego	12 900	— 516	—		
Wojciechowskiego	7 300	— 292	—		
Wołowicza	2 750	— 112	50		
Wostokowej	2 300	— 92	—		
Wrangla	1 100	— 44	—		
Wróblewskiej	4 800	— 192	—		
Hejncla	3 200	— 128	—		
Gniazdowskiego	11 200	— 448	—		
Grela	1 600	— 64	—		
Gołębiowskiego	89 900	— 3 854	—		
Dzwonkowskiego	10 900	— 437	—		
Dziekońskiej	9 500	— 380	—		
Dietricha	2 000	— 80	—		
Dobek	11 900	— 476	—		
Doboszyńskiego	2 600	— 105	—		
Dąbrowskiego	6 000	— 240	—		
Drożdzeńskiego	12 000	— 480	—		
Zakrzewskiego	600	— 24	—		
A. Zalewskiej	1 100	— 44	—		
Zalewskiego	8 000	— 350	—		
Zaniewicza	11 100	— 444	—		
Zbijewskiego	3 200	— 128	—		
Zielińskiego	3 900	— 156	—		
Zimlera	2 700	— 108	—		
F. Izyckiej	3 700	— 149	—		
Izdebskiego	9 600	— 384	—		
de Jone	5 000	— 225	—		
I. Kamińskiego	3 000	— 120	—		
F. Kamińskiego	89 200	— 3 568	—		
Kaniszewskiego	8 400	— 336	—		
Kobylińskiego	4 400	— 176	—		
Kozłowskiego	8 300	— 332	—		
Komisarowa	1 600	— 64	—		
Kononczuka	1 500	— 60	—		
Kontskiego	100	— 4	—		
Kochanowskiej	6 100	— 244	—		
Krzyżanowskiego	6 300	— 252	—		
Krzyczkowskiego	800	— 32	—		
Kronenberga	37 900	— 1 516	—		
Kronkowskiego	2 500	— 100	—		
Krosnowskiego	2 800	— 112	—		
T. Kurpińskiego	1 000	— 40	—		
F. Kurpińskiego	3 600	— 169	—		
Kurjerowa	5 550	— 249	50		
Łazowskiego	6 300	— 252	—		
Lewandowskiego	3 700	— 153	—		
Lewentala	10 200	— 408	—		
Leontija	2 900	— 116	—		
A. Lipińskiego	5 900	— 246	—		
I. Lipińskiego	4 000	— 160	—		
Lipskiego	9 200	— 368	—		
Mango	1 000	— 40	—		
Mellerowicza	9 200	— 368	—		

1) Wykaz styp. Min. Ośw. 1912 r., str. 91, 102, 108, 235, 278, 286, 305, 312.

Stypendja	Suma	pobrano %
Ścibor-Chełmskiego	2 100 —	126 —
Miszkiela	3 200 —	128 —
Modzelewskiego	5 200 —	208 —
Mokijewskiego-Pietrowa	300 —	12 —
Morkowskiego	2 300 —	92 —
Murzynowskiego	13 250 —	532 50
A. Nieniewskiej	100 —	4 —
K. Nieniewskiego	15 400 —	616 —
Nowodworskiego	1 700 —	68 —
Opie von Boberfelda	2 000 —	90 —
Oranowskiego	9 100 —	391 —
Ordęgi	4 300 —	172 —
Orzeszkowskiego	1 100 —	44 —
A. Orkisza	200 —	8 —
D-ra Orkisza	300 —	12 —
Ortweina	7 900 —	316 —
Poniatowskiego	21 000 —	840 —
Popowa	1 200 —	48 —
Poradowskiego	300 —	12 —
Potockiego	1 300 —	52 —
Prejsa	3 500 —	140 —
Przybory	8 000 —	335 —
Przyszychowskiego	100 —	4 —
Rakoszewskiej	9 800 —	392 —
Rzepiszewskiego	1 700 —	68 —
Roguskiego	10 600 —	424 —
Rozenberga	1 700 —	68 —
Rozengartena	4 000 —	160 —
Rozmowskiego	3 900 —	157 —
Rosickiego	3 000 —	135 —
Rudnickiego	20 300 —	812 —
Rutkowskiego	400 —	16 —
Rychłowskiego	23 400 —	936 —
Sarneckiej	4 700 —	188 —
Swiątkowskiego	4 100 —	164 —
Siemionowa	2 500 —	100 —
Siemiątkowskiego	4 200 —	168 —
Sikorskiego	12 500 —	500 —
Skałeckiego	2 200 —	88 —
Skibińskiego	5 700 —	228 —
Smoleńskiego	3 700 —	165 50
Smorczewskiej	22 400 —	896 —
Stawiskiej	8 500 —	340 —
Stamierowa	1 800 —	72 —
Staszyca	800 —	32 —
Stempkowskiej	2 000 —	80 —
Strzyszewskiego	5 600 —	224 —
Sulatyckiego	16 300 —	652 —
Tęsiorowskiego	500 —	20 —
Tokarskiej	158 600 —	6344 —
Tołstoja	1 900 —	76 —
Trzcińskiego	8 100 —	324 —
Turobojskiego	5 500 —	220 —
A. Turskiego	6 300 —	252 —
Tyborowskiego	4 100 —	164 —
Fryderyksa	1 800 —	72 —
Fika	400 —	16 —
Fijałkowskiej	21 000 —	840 —
Flatau	8 000 —	320 —
Fontana Trestera	2 800 —	117 —
Chełmickich	5 400 —	216 —
S. Chełmickiej	86 850 —	3 836 25
Chojnackiego	111 700 —	4 607 —
Choroszczyńskich	2 800 —	112 —
Ciszewskiego	5 800 —	— —
Ciołkowskiej	4 600 —	184 —
Czabana	31 400 —	1 466 —
Czyżewskich	7 200 —	288 —
Szaniawskiego	63 800 —	2 552 —
Szaniawskiego	2 900 —	116 —
Szejblera	10 700 —	428 —
Szymanowskiego	8 600 —	344 —
Ebelinga	1 600 —	64 —
Epsztejna	1 600 —	64 —
Jabłonowskich	37 500 —	1 500 —
F. Jabłonowskiego	30 600 —	1 224 —
Jagielonki	9 100 —	364 —
Jagielskiej	2 200 —	88 —
Jakubowskiego	300 —	12 —
Jakubowicza	6 800 —	273 —
Janikowicza	1 500 —	60 —
Cystersów w Koprzywn.	1 600 —	64 —
Cystersów w Wąchocku	2 100 —	84 —
Gimnazjum Lubelskiego	900 —	36 —
Urzędn. Piotrk. Izby Sk.	1 200 —	48 —
Wernika	5 700 —	256 50
Wosze	2 200 —	108 —
Zambrzuskiego	400 —	16 —
Kempisty	800 —	32 —
Kowalewskiego i Dąbrowskiego	100 —	4 —
Krygera	600 —	24 —
Lipczyńskiego	6 700 —	268 —
Łosia	100 —	4 —
Mancewicza	11 050 —	519 —
Niecionskiego	900 —	41 —
Rzeczkowskiej	5 750 —	257 25
Sławińskiego	2 650 —	159 —
Stempińskiego	1 900 —	76 —
Sierakowskiego	400 —	16 —
Chudzińskich	5 000 —	200 —
Brzeskiego	3 000 —	135 —
Wawelberga	200 —	8 —
Kaciszewskiego	9 200 —	460 —
Krajewskiego	5 700 —	228 —
Mostowskiego	8 900 —	356 —
Cesarza Aleksandra II zeb. przez m. p. Płockiego	800 —	32 —
Na bud. szk. rol. w Płocku	1 900 —	76 —
„ „ „ „ w Rypinie	3 200 —	128 —
Kapitały umieszczone w innych instytucjach i w Warsz. Tow. Dobr.:		
Kapitał na stypendja	15 700 —	628 —
Kapitał na zapomogi	11 600 —	580 —
w T-wie Kred. Ziemsk.:		
st. im. Rościszewskiego	15 100 —	679 50
II. Sumy hypot. ogółem	**197 881 03**	**10 866 95**
W gub. Kaliskiej ogółem	**18 314 28**	**986 71**
Nieniewskiej	9 000 —	450 —
Kowalskiego i Dąbrowskiego	2 000 —	120 —

Stypendja	Suma	pobrano %
Rojek	3 000 —	180 —
Zakrzewskiego	2 000 —	100 —
Czyżewskich	214 28	10 71
W gub. Kieleckiej	**2 250 —**	**112 50**
Fibicha	2 250 —	112 50
W gub. Lubelskiej	**3 900 —**	**250 50**
Jakubowskiego	2 250 —	135 —
Mieszk. m. Krasnystaw	1 650 —	115 50
W gub. Łomżyńskiej	**7 500 —**	**450 —**
Chojnackiego	7 500 —	450 —
W gub. Piotrkowskiej	**13 850 —**	**712 —**
Wróblewskiej	2 900 —	145 —
Majewskiego	3 000 —	150 —
Bołowicza	6 000 —	300 —
A. Orkisza	750 —	45 —
Krygiera	1 200 —	72 —
W gub. Płockiej	**40 226 75**	**2 371 34**
Sierykowskiej	36 000 —	2 160 —
Bromirskiej	1 226 75	61 34
Orzeszkowskiego	3 000 —	150 —
W gub. Radomskiej	**14 000 —**	**613 —**
Kurosza	13 700 —	598 —
Dołęgi	300 —	15 —
W gub. Siedleckiej	**18 450 —**	**922 50**
Przyszychowskiego	450 —	22 50
Ciołkowskiego	15 000 —	750 —
Ordęgi	3 000 —	150 —
W gub. Suwalskiej	**5 000 —**	**340 —**
Kierśnickiego	2 000 —	120 —
Kierśnickiego	1 000 —	60 —
Nieciuńskiego	2 000 —	160 —
W gub. Warszawskiej	**74 390 —**	**4 108 40**
Kociszewskiego	9 000 —	540 —
Brandysza	6 000 —	300 —
Bułhakowa	8 000 —	480 —
Kurjerowa	3 000 —	180 —
Łaskiego	3 000 —	180 —
Neubauera	2 000 —	100 —
A. Orkisza	1 500 —	90 —
Stempińskiego	12 000 —	600 —
Chojnackiego	9 390 —	563 40
Chojnackiego	1 500 —	105 —
Wiśniewskiego	1 000 —	50 —
Orlickiego	2 000 —	120 —
Tonkela	6 000 —	300 —
Chojnackiego (na majątku Bytowo)	10 000 —	500 —
III. Sumy wypłacane rocznie zabezpieczone hypotecznie	— —	**4 322 15**
Jakubowicza	— —	375 —
Wawelberga	— —	90 —
Fijałkowskiej(namłynie)	— —	98 26
Fijałkowskiej	— —	210 64
Zawidzkiej i Goreckiej	— —	87 25
Orkisza w Rawie	— —	220 —
Zdziennickiego w Opat.	— —	50 —
Krzyczkowskiego	— —	3 200 —
IV. Różne kapitały		
Kopernika	1 850 —	92 50
B. Fundusze stypendjalne w rozporządzeniu różnych szkół średnich	**448 312 50**	**20 042 62**
1. W gimnazjach i progimnazjach męskich	**106 353 50**	**4 505 18**
W gimn. Bielskiem	**4 463 —**	**178 52**
Mieszkańców Międzyrzecza w rocz. 25-lecia pan. Cesarza Aleksandra II.	2 563 —	102 52
Mieszkań. pow. Bialskiego na też rocznicę 25 l. pan. Ces. Aleksandra II		
Ces. Aleksandra II (of. przez ciało pedagog. gim. Bial. i mieszk. m. Biały	1 900 —	76 —
W Warsz. I gimn.	**15 600 —**	**709 50**
Różnych osób	1 200 —	49 —
Joannikja	2 500 —	99 50
Sołoninina	1 400 —	56 —
Narwojsza	10 500 —	465 —
W Warsz. IV gimn.	**1 000 —**	**40 —**
Rodziny Cesarskiej	1 000 —	40 —
W gimn. Kaliskiem	**5 500 —**	**220 —**
Miropolskiego	1 300 —	52 —
Zygusia	4 200 —	168 —
W gimn. Kieleckiem	**4 900 —**	**212 50**
Śmigielskiego	500 —	20 —
Włodka	3 300 —	148 50
Cesarza Mikołakja Aleksdrowicza (na pamiątkę ocalenia)	1 100 —	44 —
W gimn. Łódzkiem	**9 700 —**	**388 —**
Kachanowa	2 000 —	80 —
Hurko	3 000 —	120 —
Zinowjewa	2 700 —	108 —
Puszkina	2 000 —	80 —
W gimn. Łomżyńskiem	**9 700 —**	**418 —**
Tołoczanowa	1 200 —	48 —
W. Pogorzelskiego	4 700 —	208 —
Korfa	1 800 —	72 —
Szymborskiego	2 000 —	90 —
W gimn. Lubelskiem	**3 300 —**	**152 —**
Rodziny Cesarskiej	1 300 —	52 —
Dąbrowskiej	2 000 —	100 —
W gimn. Marjampolskiem	**6 685 —**	**272 42**
Dobrowolskiego	2 685 —	97 42
Jakubowskiego	4 000 —	175 —
W gimn. Piotrkowskiem	**5 700 —**	**228 —**
Cesarza Aleksandra II	3 150 —	126 —
Kachanowa	1 750 —	70 —
Warwaryna	800 —	32 —
W gimn. Płockiem	**4 755 50**	**303 24**
Cybulskiego	4 000 —	240 —
W gimn. Pułtuskiem	**755 50**	**63 24**
Następcy Cesarzewicza (na pam. ocalenia w Japonji)	755 50	63 24
W gimn. Radomskiem	**2 200 —**	**92 —**
Rodziny Cesarskiej	1 200 —	42 —
Urbańskiego	600 —	30 —

Stypendja	Suma	pobrano %
Budzińskiego	400 —	20 —
W gimn. Suwalskiem	**5 400 —**	**231 —**
E. A. Wataci	1 400 —	56 —
R. Jakubowskiego	4 000 —	175 —
W gimn. Siedleckiem	**7 150 —**	**286 —**
Cesarza Aleksandra II (mieszk. Parczewa)	2 900 —	116 —
Cesarza Aleksandra II (zebrane przez mieszk. miasta Włodawy)	2 900 —	116 —
Rodziny Cesarskiej	1 350 —	54 —
W gimn. Chełmskiem	**9 300 —**	**814 —**
Markella	4 800 —	192 —
Cesarza Aleksandra III	1 300 —	52 —
Na pamiątkę zaślubin Cesarza Aleksandra Aleksandrowicza i Marji Teodorówny	500 —	20 —
A. A. Apuchtina	1 300 —	52 —
Kapitał na budowę gmachu internatu	12 300 —	493 —
Kapitał Carewskiego	1 000 —	5 —
2. W szkołach realnych	**5 300 —**	**212 —**
W Kaliszu:	**2 300 —**	**92 —**
Cesarza Aleksandra II-go	1 300 —	52 —
M. P. Daragana w Sosnowcu:	1 000 —	40 —
Rejchera	3 000 —	120 —
3. W średnich szkołach technicznych		
W szk. przemysłu Łódzk.	**10 400 —**	**416 —**
Kochanowa	2 100 —	84 —
Szejblera	3 200 —	128 —
Hurko	3 100 —	124 —
A. S. Puszkina	2 000 —	80 —
4. W gimnazjach i progim. żeńskich oraz w szkołach maryjskich	**28 850 —**	**1166 —**
W Warsz. gimn. I Stypendjum osób różnych	15 900 —	636 —
W gimn. Kaliskiem	**1 200**	**60**
Daragana	1 000 —	50 —
Enberga	200	10
W gimn. Łódzkiem	**6 100 —**	**244 —**
Zinowjewa	2 100 —	84 —
Puszkina	2 000 —	80 —
Hurko	2 000 —	80 —
W gimn. Lubelskiem Żyłaja	2 200 —	88 —
W gimn. Piotrkowskiem: Kachanowa	1 800 —	72 —
W gimn. Siedleckiem: Cesarza Aleksandra III i Jego Rodziny	1 350 —	54 —
Pozostałość z przedstawień teatralnych	300 —	12 —

Stypendja	Suma	pobrano %
5. W szkołach i seminarjach nauczycielskich	**3 600 —**	**167 50**
W seminar. Wejwerskiem Jurkiewicza - Puzanowskiego	1 500 —	62 50
W semin. Wymyślińskiem Cesarza Aleksandra II (zebrane przez włościan gub. Płockiej)	2 100 —	105 —
6. W warszawskim instytucie głuchoniemych i ociemniałych	**293 809 —**	**12 697 94**
Kapitał zabepieczony na domach m. Warszawy	2 700 —	162 —
Przechow. w Banku	125 274 25	5 010 97
Zabezp. na majątku Nakory	1 050 —	52 50
Kapitały z zapisu:		
Jedlińskiej	250 —	10 —
Boncewicza	100 —	4 —
Cieleckiego	750 —	30 —
Nieniewskiej	3 000 —	180 —
Jankowskiej	20 000 —	800 —
Studzieńkowskiego	275 75	11 03
Skwarskiego	400 —	16 —
Szaniawskiego	350 —	14 —
Bersona	— —	15 —
Szymańskiego	500 —	17 50
Sobieszczańskiej	1 000 —	50 —
Karjota i Moraczewskiego	200 —	8 —
Lińskiego	300 —	12 —
Osoby nieznanej	300 —	12 —
Ambroziewicza	400 —	14 —
Krasowskiej	200 —	8 —
Markowskiej	850 —	34 —
Kurjerowa	500 —	20 —
Konsystorjaatu ewangel.	— —	60 —
Tyrowskiego	1 500 —	52 50
Szwartowskiego	250 —	10 —
Brulińskiej	300 —	12 —
Szuberskiego i Świergockiej	550 —	22 —
Lubomirskiego	850 —	34 —
Wojnarowskiego	9 —	— 36
Wolańskiej	200 —	8 —
Ławrynowicza	400 —	16 —
Falkowskiego	200 —	8 —
Gericke	300 —	12 —
Woźniakowskiego	150 —	6 —
Rudnickiej i Rapackiej	10 000 —	600 —
Kazanowskiego, Sawickiej, Radomskiej, Katarzyńskiego i Rutkowskiego.	25 700 —	1 413 50
Goldsztanda	1 000 —	40 —
Śmigielskiego	94 000 —	3 922 58
W innych Okr. Ros. Eur.	14.156.220 07	591.673 55

XIII. Ogólny stan szkolnictwa

(za wyjątkiem wyższych zakładów naukowych) w 1910 roku.[1])

Gubernje	Ogółem zakłady naukowe (z wyjątkiem wyższych)		Szkoły niższe		Zakłady nauk. specjalne średnie i niższe		Zakłady nauk. średnie ogólno kształcące		Zakł. nauk. dla głuchoniemych i ślepych		Szkoły prywatne przy kościołach obcych wyznań (nie prawosław.)		Szkoły niechrześcijańs.	
	Liczba szkół	Liczba uczniów	Liczba szkół	Liczba uczniów	Liczba szkół	Liczba uczniów	Liczba szkół	Liczba uczniów	Liczba szkół	Liczba uczniów	Liczba szkół	Liczba uczniów	Liczba szkół	Liczba uczniów
Królestwo Polskie	**6 850**	**439 606**	**3 415**	**284 363**	**172**	**16 137**	**57**	**18 356**	**1**	**275**	**766**	**76 075**	**2 435**	**41 737**
Kaliska	519	44 243	423	38 361	17	1 102	3	546	—	—	76	4 234	[2])	[2])
Kielecka	[2])	30 092	[2])	27 176	1	288	3	690	—	—	[2])	1 938	[2])	[2])
Lubelska	1 244	53 228	672	45 806	17	974	10	2 447	—	—	54	4 545	490	[2])
Łomżyńska	492	19 018	171	13 383	7	526	2	528	—	—	10	708	302	3 873
Piotrkowska	1 556	116 990	680	61 177	26	1 310	6	2 630	—	—	252	37 111	592	14 762
Płocka	500	24 258	257	17 084	12	514	2	605	—	—	71	3 941	158	2 114
Radomska	493	35 024	286	27 423	7	1 117	4	1 040	—	—	10	870	186	4 574
Siedlecka	840	32 835	464	25 972	4	281	3	873	—	—	28	2 152	341	3 557
Suwalska	413	15 621	199	11 216	4	220	3	906	—	—	27	1 068	180	2 211
Warszawska	789	68 297	263	16 765	77	9 805	21	8 091	1	275	238	20 508	186	10 646
W 50-ciu g. Ros. Eur.	87 434	5 989 686	78 455	5 044 125	1 592	184 668	1 135	336 336	20	799	1 996	81 361	4 195	123 884

[1]) Roczn. St. Rosji 1911 r. str. 96—107. [2]) Brak danych.

XIV. Rozwój szkolnictwa w latach 1876—1910.

Gubernje	Liczba wszelkich szkół z wyjątkiem zakładów naukowych wyższych				Liczba uczniów			
	1876 [1]	1894 [1]	1903 [1]	1910 [2]	1876 [1]	1894 [1]	1903 [1]	1910 [2]
Królestwo Polskie . . .	**3 436**	**6 219**	**7 875**	**6 850**	**192 505**	**276 164**	**417 609**	**439 606**
Kaliska	422	438	476	519	22 106	20 580	30 460	44 243
Kielecka	312	334	679	[3]	17 489	20 801	30 160	30 092
Lubelska	401	590	1 160	1 244	17 359	28 330	52 738	53 228
Łomżyńska	180	684	501	492	8 857	14 564	16 338	19 018
Piotrkowska	514	921	1 360	1 556	33 400	51 380	94 745	116 990
Płocka	293	424	499	500	16 315	16 789	21 135	24 258
Radomska	174	441	489	493	9 549	17 796	29 137	35 024
Siedlecka	276	698	959	840	11 583	19 273	30 509	32 835
Suwalska	190	426	414	413	10 272	13 274	14 985	15 621
Warzawska	493	632	657	789	23 292	36 963	41 467	68 297
Warszawa	181	631	681		22 243	36 414	55 935	

[1]) Prace Warsz. Kom. St. r. 1907. St. XXVIII str. 28, 29 i 108. [2]) Rocznik. Stat. Rosji r. 1911 str. 96—107. [3]) Brak danych.

XV. Wyższe zakłady naukowe rządowe.[1])

Nazwa i rodzaj zakładów naukowych	Rok	Liczba profesorów i docentów	Liczba studentów lub studentek	Podział studentów według wyznania				
				Katolicy	Prawosławni	Izraelici	Protestanci	Inne wyznania
Uniwersytet warszawski	1894	80	1 085	624	192	216	51	2
	1904	71	1 556	1 032	259	196	60	9
	1906	?	15	?	?	?	?	?
	1910	?	1 328	?	?	?	?	?
Instytut leśny i rolniczy w Puławach	1904	32	324	46	248	14	13	3
	1910	?	456	?	?	?	?	?
Instytut weterynaryjny w Warszawie	1904	18	291	?	?	?	?	?
	1910	?	324	?	?	?	?	?
Politechnika w Warszawie	1904/5	50	1 092	?	?	?	?	?
	1909/10	41	567	94	317	85	44	27
	1910/11	45	505	91	265	83	43	23
Wyższe kursy żeńskie przy Warszawskim uniwer. .	1912	67	487	19	242	216	6	4

[1]) Lata 1894—6 według Pr. W. K. St, zeszyt XXVIII str. 87—157 r. 1910—12 według Sprawozd. W. Okr. N. za r. 1911—12. Politechnika według Wiadomości statyst. o zakładach nauk., podległych min. handlu. i przem. r. 1910/11.

XVI. Fundusze stypendjalne uniwersyteckie.

Stypendja:	Suma ogólna		Procenty roczne		Stypendja:	Suma ogólna		Procenty roczne	
Razem w Uniw. Warszaw.	**680 150**	—	**29 869**	**75**	Snarskiej	4 400	—	176	—
Młockiego	57 700	—	2 596	50	Małachowsk. i Strzałkow.	4 800	—	192	—
	52 500	—	2 400	—	Froniaka	10 700	—	438	—
Popławskiego	16 000	—	800	—	Magera	6 050	—	244	50
Kopernika	16 400	—	626	50	Wo.fa	5 200	—	208	—
Trockiej	6 400	—	256	—	Girsztowta	7 200	—	288	—
Żukowskiego	13 200	—	528	—	Krasowskiej	4 200	—	173	—
Francuzowicza	33 700	—	1 348	—	Pruseckiej	5 600	—	224	—
Oświecimskiej	15 300	—	607	—	Dekucińskiego	5 000	—	200	—
Rutkowskiego	2 700	—	108	—	Lessera	1 600	—	64	—
Wołodzkiego	5 600	—	220	—	Chmielewskiego . . .	5 900	—	236	—
Kozłowskiego	50 000	—	3 000	—	Giejsztora	16 400	—	706	—
Dylewskiego	29 500	—	1 180	—	Lindego	2 600	—	104	—
Szczuckiego	9 000	—	360	—	Stempkowskiego . . .	2 200	—	88	—
Jurkiewicza	1 300	—	52	—	Bobańskiej	3 100	—	124	—
Popławskiego	2 800	—	112	—	Morawskiego	3 400	—	136	—
Bessera	13 100	—	524	—	Kijewskiej	7 200	—	348	—
Daniłowicza	2 100	—	94	—	Polczyckiej	6 500	—	280	—
Kostomierowskiego . .	100	—	5	—	Blochów	16 300	—	652	—
Chrystowskiego	5 800	—	232	—	Blocha	11 900	—	476	—
Istomina	3 500	—	140	—	Mutermilcha	6 600	—	264	—
Szpadziera	8 900	—	356	—	Boncewicza	26 600	—	1 064	—
Szyszkowa	800	—	36	—	Czarnockiego	3 200	—	128	—
Wostokowej	20 000	—	800	—	Ściborskiego	3 000	—	150	—
Puszkina	4 300	—	172	—	Nowickiego	7 400	—	296	—
Gogola	2 500	—	100	—	Tomaszewa			600	—
Grubera	15 100	—	604	—	Jakubowskiego	7 300	—	312	—
Błaguszewskiego . . .	5 800	—	253	—	Nawrojsza	11 600	—	514	—
Wierzbickiego	5 600	—	224	—	Głogowskiego	3 350	—	150	75
Gerarda	7 900	—	318	—	Mancewicza	9 600	—	432	—
Czaban-Fedynkiewicza .	14 400	—	576	—	Kozłowskiego	12 900	—	516	—
Epsteina	7 300	—	292	—					
Wołowskiego	4 '00	—	180	—	W innych wyższych zakł.				
Tyszkiewicza	24 550	—	985	50	nauk. Państwa Rosyjsk.	15 977 307	—	658 790	—

[1]) Wykaz funduszów stypendjalnych zakładów naukowych Ministerjum Oświaty, rok 1912, str. 11.

XVIa. Fundusze stypendjalne wyższych zakładów naukowych w zawiadywaniu Okręgów Naukowych.

W Okręgu Naukowym Warszawskim	Suma	pobrano %
Wogóle w Okręgu Naukowym Warszawskim . . .	**275 620**	**11 699**	—
Stypendjum Berga	41 700	1 672	—
Biruntowicza	5 500	220	—
„ E. Czabana	33 300	1 482	—
„ Brzostowskiej	6 200	248	—
„ Hirszfelda	3 600	144	—
„ Dzierżanowskiego . . .	2 000	80	—
Zawidzkiego	4 000	160	—
Zadarnowskiego	13 600	544	—
Karasiewicza	4 500	180	—
„ Karnkowskiego	17 400	696	—
„ Kiersnickiego	6 000	247	50
„ Konopackich	1 200	48	—
Koryckiego	6 900	276	—
„ Korytkowskiego	14 600	584	—
„ Leśniewskiego	5 700	228	—
„ Lefewra	2 200	88	—
„ Lubowidzkiego	6 400	256	—
„ Majewskiego	1 600	64	—
„ Maliszewskiego	5 100	206	50
„ Staniszewskiej	9 800	432	—
„ Surowieckiego	12 100	484	—
„ Taube	800	32	—
„ Turskiego	5 400	216	—
„ Ubysza	10 200	408	—
„ Cieślińskiego	10 000	400	—
„ Szyllera	2 900	116	—
„ Szymanowskiej	9 200	368	—
„ Kubickiego	8 200	328	—
Gub. Warszawska:			
„ Baumana	3 000	150	—
„ Taube	1 500	90	—
„ Jażwińskiego	6 000	300	—
Gub. Płocka:			
„ Święcickiego	3 020	151	—
Gub. Siedlecka:			
„ Zembrzuskiego	12 000	600	—
„ W innych Okręgach naukowych	100 780	3 865	45

[1]) Wykaz Stypendjów Min. Oświaty 1912 r. str. 8.

Spis alfabetyczny przedmiotów.

Akcyza str. 231
Alkohol, spożycie 234
Analfabeci 304

Bank państwa 187
Bank włościański 114, 115, 116
Bilans skarbowy 238, 240
Browary 136, 162
Buraki, plantacje 137

Celne dochody 231
Ceny gruntów 126
„ produktów rolnych 140, 141
Chemiczny przemysł 165
Chmiel, plantacje 136
Choroby zakaźne i epidemiczne 289, 290
„ śmiertelność według chorób 291
Chorzy umysłowi 293
Cła 180, 231
Cudzoziemcy 38, 39
Cukrownie 138, 160
Cynkowy przemysł 158

Długi miast Kr. Pol. 240
„ m. Warszawy 269
Dochody i wydatki kolei żelaz. 224
„ miejskie 272, 284
„ skarbowe 242, 250
„ skarbowe w Król. Pol. 246, 248
„ m. Warszawy 284
Dowóz towarów 180
Drogi bite 215
„ kołowe 214
„ wodne, 216
„ żelazne 213, 214
Drzewo, wydawane na potrzeby szkół 310
Drzewny przemysł 168
Dzierżawy skarbowe 117

Finanse dróg żelaznych 213
Folwarki 16, 95, 96
Fundusze stypendjalne 316, 325, 332, 333

Gilzy i bibułki, przemysł 167
Gminy liczba, 16
„ ludność 19, 40
Gorzelnie 135, 161
Gospodarstwo włościańskie 98, 100
„ grunta nabyte 101
Gromady wiejskie 16
Grunty włościańskie 69
„ nabyte 101

Handlowe świadectwa 177
„ zakłady 174

Inwentarz żywy 130, 131, 131, 133

Kapitały miejskie 270
„ m. Warszawy 269
Kasy gminne poż. oszczędn. 190
„ skarbowe 187
Kolonje 16
Koleje żelazne 213, 214
Kolejki dojazdowe 214
Komasacja 100, 101
Komory celne 182
Kooperatywy kredytowe 193
Kredytowe towarzystwa 191, 193
Kredyt drobny 193

Lasy, dochód 132.
„ pod zarządem ochrony 141.
„ rządowe, 117.
Lekarze, 294.
Lekarska pomoc, 294.
Litwini, ludność, 53.
Ludność cudzoziemska, 38, 39.
„ gęstość zaludnienia, 16.
„ gmin i miast, 19.
„ gub. Suwalskiej, 52.
„ marjawici, 47.
„ miast 33.
„ miast większych, 36.
„ ogólna 16.
„ powiatów wschodnich gub. siedleckiej i lubelskiej, 42.
„ prawosławni, 42, 46.
„ rolna i bezrolna 69.
„ ruch ludności, 63.
„ stała i niestała, 38, 39.
„ według narodowości, 48, 49, 50, 57, 59.
„ według płci, 39.
„ według wyznań, 19, 36, 40, 42, 50.
„ według zajęć i narodowości, 57, 59.
„ według zajęć i zawodów, 54.

Majoraty, 111.
Marjawici, 47.
Maszyny i narzędzia rolnicze, 164.
Materjały budowlane, 204, 205.
Miasta, długi, 270, 269.
„ dochody, 272.
„ kapitały miejskie, 269, 270.
„ liczba, 16.
„ ludność, 19, 36.
„ ludność według wyznań, 36.
„ opłaty miejskie na instytucje rządowe, 280.
„ składki mieszkańców, 282.
„ śmiertelność w miastach, 291.
„ wydatki, 276.
Miasteczka, liczba, 16, 33.
„ ludność, 19.
Miodosytnie, 139, 162.
Monopol wódczany, 234.

Napoje wyskokowe, 232.
„ spożycie, 234.
Nauczyciele, liczba 305, 306, 307, 311, 312, 313, 314, 315, 319, 323, 324, 331.
Nieruchomości 97, 197, 198, 202.
„ miejskie 263, 264, 266.
„ podatek od nieruchom. 230.

Oszczędnościowo-pożyczkowe towarzystwa, 191, 192.

Papiernictwo, 167.
Pasażerski ruch, 183.
Piwo, spożycie, 162.
Płaca robotników rolnych, 73.
„ wychodźców, 79, 80.
Podatek przemysłowy, 176.
„ drogowy, 216.
Podatki dworskie, 229.
„ miejskie, 230.
„ mieszkaniowe, 235.
„ od nieruchomości, 230.
„ od napojów, 232.
„ włościańskie 229.
Polacy w państwie rosyjskiem 51.
Popisowi, 297.
Powierzchnia, 16.
Powierzchnia gmin i miast, 19.
Pożary 206, 207, 208.
„ przyczyny, 207.
„ straty, 206.
Pożyczkowo-oszczędn. towarzystwa, 191, 192, 193.
Prawosławni, 42, 46.
Przemysł, 151.
„ chemiczny, 165.
„ cukrowniczy, 160.
„ cynkowy, 158.
„ drożdżowy, 161.
„ drzewny, 168.
„ gilz i bibułek, 167.
„ liczba zakładów, produkcja, liczba robotników, 153, 154.
„ maszyn i narzędzi rolnicz. 164.
„ mączny 163.
„ mechaniczny 164.
„ mineralny, 165.
„ papierniczy, 167.
produktów spożywczych, 163.
„ produktów zwierzęcych, 166.
„ różnych gałęzi, 168.
„ włóknisty, 159.
„ wódczany, 161.
„ żelazny, 156, 157.
Przemysłowo-handl. świadectwa, 176, 177.
Przyrost ludności, 18, 36.

Przytułki położnicze, 295.
Pszczelnictwo, 139.

Ruch ludności, 63.
„ pasażerski, 183.

Serwituty, 102, 103, 104.
Skarbowy bilans 238, 240.
„ dochody 232, 246, 248, 250.
„ wydatki, 254, 256, 257, 258.
Śmiertelność, 290, 291.
„ wśród dzieci, 292.
Sól, 158.
Stacje pograniczne, 182.
Stypendja w szkołach miejskich 316
„ początkowych, 316
„ średnich, 326
„ wyższych 332, 333.
Suwalska gub., ludność, 52.
Świadectwa przemysłowo-hand., 176, 177.
Szacunek nieruchomości 197, 203.
Szczepienie ospy 297.
Szkolnictwo, stan ogólny. 329, 330.
Szkoły cerkiewno-parafjalne 307
„ fachowe, 313, 314
„ handlowe 321
„ miejskie 313, 314
„ minist. handlu i przemysłu 320, 321
„ początkowe 305, 306, 311, 312.
„ średnie, 319, 323.
„ wydatki gmin na szkoły 310.
„ wydatki rządowe na szkoły, 308, 309
„ wyższe, 331, 332
„ żydowskie, 315.
Szpitale, 295.

Towarzystwa kredytowe-miejskie, 268.
„ ziemskie 108, 109.
„ pożyczkowo-oszczędnoś. 191, 192.
„ wzajemnego kredytu 188.
Tytoń 162, 231.

Uczniowie liczba, 305, 306, 307, 311, 313, 314, 315, 319, 322, 323, 324, 330, 331.
Uczniowie według wyznań i stanów, 312, 320
Urodzaje 129, 130.

Węgiel kamienny, 155.
Właściciele nieruchomości miejskich, 266.
Własność wielka 105, 107.
„ wspólna, 97.
„ polska w Kraju Zachodn., 112.
„ ziemska podług kat. właścicieli 90, 91, 92, 93.
„ „ „ użytków, 125.
Wódczany przemysł, 161.
Wsi, liczba, 95, 96.
Współdzielcze towarzystwa, 191.
Wychodztwo 75, 77.
„ czasowe, 82.
„ oszczędności wychodźców, 81.
„ płaca wychodźców, 79, 80.
„ stałe, 82.
Wydatki gmin na szkoły, 310.
„ miast, 276.
„ m. Warszawy, 284.
„ miast na instytucje rządowe 280.
„ skarbu, 254, 255, 257, 258.
„ „ na cele zdrowotności publicznej, 291.
„ rządowe na szkoły 309, 310.
Wywóz towarów, 180.
Wzajemny kredyt, 188.

Zajęcia osobiste, zawodowe, 178.
Zakłady naukowe minist. hand. i przem. 320, 321.
„ „ prywatne, 319.
„ „ rządowe, 319
„ „ średnie, 322, 323, 324
„ „ wyższe, 332
Zakłady przemysłowe i handl. 174, 179.
Zapałek fabryki, 155.
Zbiór zbóż 126, 127, 128, 129.
Zwierzęcych produktów, przemysł, 166.
Zwierzęta domowe, 130, 131, 133, 134.

Żelazny przemysł 156, 157.

□□□□□□□□□□

Uniwersytet Warszawski BIBLIOTEKA Wydz. Hum. Filia w Białymstoku
102721

1914.

DO NABYCIA WE WSZYSTKICH KSIĘGARNIACH

NASTĘPUJĄCE DZIEŁA, WYDANE Z ZAPOMOGI

KASY POMOCY DLA OSÓB PRACUJĄCYCH NA POLU NAUKOWEM

imienia d-ra med. JÓZEFA MIANOWSKIEGO,

LUB OFIAROWANE NA RZECZ KASY.

* Gwiazdka oznacza dzieła wydane z zapomóg warunkowo-zwrotnych.

NAUKI PRAWNE.

***Bouffałł Bronisław.** Zasady zwłoki wierzyciela w prawie rzymskiem. 1897, 96 . . . —20
***Ciszewski Stanisław.** Wróżda i pojednanie. 1900, 97+VII . . . . . —80
***Demolombe C.** O spadkach. Przełożył i uzup. przep. K. C. P. 1825 oraz jur. b. IX Dep. Rz. Sen., W. Izby Sąd. i Kas Dep. Sen. Władysław Nowakowski, b. Czł. W. Dep. Rz. Sen. Tom . . . . . 2—
I 1900, II+496
II 1900, 561+2 nib
III 1901, 500+1 nib
IV 1901, 481
V 1901, 438+1 nib
Dydyński Teodor prof. Cesarz Hadryan. Studyum historyczno-prawne 1899, 210. . . 1—
— Historya źródeł prawa Rzymskiego. (15×23), 1904, 535 . . . . . 2—
Grabski Władysław. Stosunki służbowo-robotnicze rolne w Królestwie Polskiem. Opracowanie materyału zawartego w odpowiedziach na wywiad, zebranych w 1903—1904 przez Delegacyę Służbową przy Sekcyi Rolnej, 1906, 99 . . . . . 1—
Handelsman Marceli. Historya polskiego prawa karnego. I. Kara w najdawniejszem prawie polskiem 1908, 266 . . . . . 2—
II. Prawo karne w statutach Kazimierza Wielkiego, 1909, 214 . . . . . 1 50
Jeziorański Feliks. Ustawy hypoteczne i przepisy o zatwierdzaniu aktów rejentalnych, obow. w Król. Pol. z objaś. Część II. Ustawa sejmowa z r. 1818. Tom I 1892, 275+VI. 2—
Karpiński Józef. Jurisprudencya Izby Sądowej Warszawskiej od 1894 do 1901. Zeszytów 43; zeszyt . . . . . —50
Kocent-Zieliński Wł. Jak usuwać szachownicę i przeprowadzać kolonizacyę gruntów 1907, 65 . . . . . —10
Kucharzewski Jan. Początki prawa małżeńskiego. 1901, 144 . . . . . —75
Mogilnicki Aleksander. Kary dodatkowe 1907, 365 . . . . . 1 50

***Ostrogorski M.** Kobieta a prawo publiczne. Przekład Zygmunta Poznańskiego 1898, 188 . —20
Ostroróg Sadowski Józef. O imieniu i nazwisku. Stud. praw. 1902, 188 + IV . . . . 2—
Peretiatkowicz A. Filozofia prawa J. J. Rousseau, 1913, XII + 236. . . . . 2 10
Radziszewski H. Skarb i organizacya władz skarbowych w Królestwie Polskiem.
I. — (1815 — 1830) bez zapomogi . . . . . 2—
II — (1831 — 1867), 1908, XIII + 356 . . . . . 2 25
Rappaport E. St. Walka o reformę prawa karnego w Niemczech. 1909, 78 . . . . —50
Rembowski Aleksander. Pisma. Tom . . . . . 4—
I. Izby wyższe i arystokracya nowożytna. Nasze poglądy polityczne w 1818 r. O samodrządzie wiejskim w Król. Pol. Powieść i satyra w naukach polit. Przyczynki do historyi liter. polit. i ekonom. w Polsce. Biografie naukowe 1901, 552.
II. Sprawy polityczne. Krytyki naukowe 1902, 744.
III. Studya histor. krytyki naukowe 1900, 830.
Rozmarynowicz Teofil. Matematyczne podstawy ubezpieczeń na wypadek niezdolności do pracy . . . . . —10
Tchórznicki Józef. Pilne sprawy hygieniczne. 1896, 259 . . . . . 1—
***Winawer Maksymilian.** Najdawniejsze prawo zwyczajowe polskie. 1901, 281 + III . . 1—
Wojciechowski S. Jak założyć stow. spożywcze 1911, 224. . . . . —50

NAUKI EKONOMICZNE.

Domański Władysław. Teorya ekonomii politycznej. 1889, 140 . . . . . 1—
Ekonomista. Kwartalnik poświęcony nauce i potrzebom życia, red. Stefan Dziewulski (1901—1905). Rocznie w Warszawie. . . . . 5—
***Kempner S. A.** Badania i szkice ekonomiczne 1902, 246 + 1 nlb. 1 25
Kirszrot-Prawnicki Józef. O oszczędności, kasach i stowarzyszeniach oszczędnościowych i pożyczkowo-oszczędnościowych. 1898. 308 . . . . . —50
Koszutski St. Podręcznik ekonomii politycznej, 1907, 365 + VI. 1 20
Krzywicki Ludwik. Kwestya rolna. Przełom w produkcyi środków spożywczych w drugiej połowie wieku XIX. 1903, 407 . . . . . 2 50
*** —** Ustroje społeczno-gospodarcze w okresie dzikości i barbarzyństwa. 1914 VI, 679. 2—
***Malinowski M.** Jak się zbogacają włościanie czescy. 1908, 146 rys. 35 . . . . . —15
Pietkiewicz Zenon. Siły i środki ludu naszego. Zarys warunków ekonom. ludności włośc. w Król. Pol. 1905, 202 . . . . . 1 30
— Szkice społeczne 1898, 262 . . . . . 1 20
Świat i człowiek Zesz. III. Rozwój kultury materyalnej, więzi społecznej i poglądu na świat. Rozwój mowy ludzkiej i języków. Rozwój stosunków gospodarczych, opr. L. Krzywicki, K. Appel, wyd. nowe. 1912, 355 + 65 ilustr. 1 80
Taylor Fr. W. Zasady Organizacyi naukowej zakładów przemysłowych. 1913, VI, 1913 —50
Załęski Witold. Królestwo Polskie pod względem statystycznym. II część Statystyka zajęć i przemysłu 1901, IV + 225 . . . . . 1 +
— Zasady ekonomiki 1889, 394 . . . . . 1—
— Ze statystyki porównawczej Królestwa Polskiego. Ludność i Rolnictwo, 193 . . 1—

BIBLIOTEKA
Państw. Instytutu
Kultury Wsi
Katal. Nr
Inwent. Nr 1299